

ប៊ែប៉ា
សុណិស

พืชป่า สมุนไพร

ดาวน์โหลดหนังสือ

<https://bit.ly/2Qt7fBy>

ค้นหาข้อมูลพืชป่าสมุนไพรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์

www.dnp.go.th/botany/herb.html

กลุ่มงานพฤกษศาสตร์ป่าไม้
สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

พืชป่าสมุนไพร

จัดพิมพ์โดย กลุ่มงานพฤกษศาสตร์ป่าไม้
สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

ที่ปรึกษา

ัญญา เนติธรรมกุล	อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
ประกิจ วงศ์ศรีวัฒนกุล	รองอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
สมหวัง เรืองนิวัติศัย	รองอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
จγκคล้าย วรพงศธร	รองอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
ัญณรินทร์ ณ นคร	ผู้อำนวยการสำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช
ราชนันย์ ภูมา	หัวหน้ากลุ่มงานพฤกษศาสตร์ป่าไม้

ผู้เรียบเรียง

มานพ ผู้พัฒน์	ธีรวัฒน์ ทะนันไธสง
ปรีชา การะเกตุ	กษพรธณ ศรีสาคร

ออกแบบและจัดรูปเล่ม : ปรีชา การะเกตุ

ภาพ	ปรีชา การะเกตุ	ปิยชาติ ไตรสารศรี	นันทวรรณ สุปันตี
	ราชนันย์ ภูมา	วรตลต์ แจ่มจำรูญ	สุคนธ์ทิพย์ ศิริมงคล
	มานพ ผู้พัฒน์	พาโชค พุดจา	โสมนัสสา ธนิกกุล
	นัยนา เทศนา	ธีรวัฒน์ ทะนันไธสง	วลัยพร วิศวชัยวัฒน์
	วิทวัส เขียวบาง	เสกสรร ไกรทองสุข	ปาจริย์ อินทะชุบ

พิมพ์ครั้งที่ 1, เมษายน 2563, จำนวน 500 เล่ม (ห้ามจำหน่าย)

พิมพ์ที่ : บริษัท ประชาชน จำกัด, 35 ซอยพิพัฒน์ ถนนสีลม แขวงสีลม เขตบางรัก กรุงเทพฯ 10500

อ้างอิง

มานพ ผู้พัฒน์, ปรีชา การะเกตุ, ธีรวัฒน์ ทะนันไธสง และกษพรธณ ศรีสาคร. 2563. พืชป่าสมุนไพร. กลุ่มงานพฤกษศาสตร์ป่าไม้, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

พืชป่าสมุนไพร.-- กรุงเทพฯ : กลุ่มงานพฤกษศาสตร์ป่าไม้, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2563. 500 หน้า.

581.634

ISBN : 978-616-316-569-5

คณะทำงาน

โครงการสำรวจและจัดทำข้อมูลพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์

ปีงบประมาณ พ.ศ. 2562

ประธานคณะทำงาน

ราชันย์ ภูมา

หัวหน้ากลุ่มงานพฤกษศาสตร์ป่าไม้

รองประธานคณะทำงานและผู้ดูแลแผนงานและงบประมาณ

ปิยชาติ ไตรสารศรี

หัวหน้าฝ่ายพืชสมุนไพรและพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน

คณะทำงานเก็บข้อมูลภาคสนาม

สวนพฤกษศาสตร์สฤโณทยาน จังหวัดพิษณุโลก

พาโชค พุดจา

นัยนา เทศนา

จันดี เหมรัตน์

พจน์ ชินปัญชนะ

ฟารุต ใจทัศน์กุล

วิทวัส เขียวบาง

สวนพฤกษศาสตร์ภูฝอยลม ๖๐ พรรษา มหาสารคาม จังหวัดอุดรธานี

ปิยชาติ ไตรสารศรี

วินัย สีดาเจียม

สุรินทร์ ชาติรูปะมัย

ปัญญา ติตมา

วลัยพร วิศวะชัยวัฒน์

สวนพฤกษศาสตร์เขาคันทรง จังหวัดฉะเชิงเทรา

วรตลต์ แจ่มจำรูญ

โสมนัสสา ธนิกกุล

นันทวรรณ สุปันตี

รัตติกาล วระสิทธิ์

สวนพฤกษศาสตร์ทุ่งค่าย จังหวัดตรัง

วิโรจน์ ดันธนาภินันท์

มานพ ผู้พัฒน์

ภาวิตา เต่าทอง

ปรีชา การะเกตุ

ศรัณย์ จิระกร

ผู้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

มานพ ผู้พัฒน์

สมราน สุดดี

ปุระเชษฐ์ พันธุ์เขียน

ธีรวัฒน์ ทะนันไธสง

ณรงค์ นันทะแสน

กฤษกร ศรีพรม

กษพรรณ ศรีสาคร

ภาวิตา เต่าทอง

พลิชฐ์ เอื้ออารีย์

ผู้จัดการตัวอย่างพรรณไม้แห้ง

นันทน์ภัส ภัทรทริฎไทรสิน

ศรัณย์ จิระกร

อมาริศา น้อยนคร

มานพ ผู้พัฒน์

ปุ่นชญา พุ่มไพศาลชัย

วันวิสาข์ น้อยทา

จันดี เหมรัตน์

กิตติกานต์ คงสมบูรณ์

ผู้ออกแบบและจัดทำระบบฐานข้อมูล

ราชันย์ ภูมา

กษพรรณ ศรีสาคร

มานพ ผู้พัฒน์

กฤษกร ศรีพรม

คำนำ

ภายในป่าอนุรักษ์ของประเทศไทยกว่า 74 ล้านไร่ ประกอบด้วยความหลากหลายทางชีวภาพของพรรณพืชกว่า 11,000 ชนิด ถือว่าเป็นพื้นที่หนึ่งที่ครองสัดส่วนของพรรณพืชทั้งหมดในโลกใบนี้กว่าร้อยละ 10 บรรพบุรุษของชนชาติไทยที่อาศัยบนแผ่นดินนี้มาอย่างยาวนานได้เรียนรู้ในการนำความหลากหลายของพรรณพืชท้องถิ่นเป็นจำนวนมากมาใช้รักษาความเจ็บป่วย โดยส่งสมองค์ความรู้จากการเรียนรู้การทดลองด้วยตนเอง และอีกส่วนหนึ่งจากการรับเอาวัฒนธรรมของชนชาติอื่นที่เข้ามาติดต่อสัมพันธ์กันทางด้านต่างๆ มาแต่โบราณ ส่งผลให้ประเทศไทยมีองค์ความรู้ด้านสมุนไพรและวัตถุดิบสมุนไพรจากพรรณพืชไม่น้อยเลย

การเก็บข้อมูลในโครงการสำรวจและจัดทำข้อมูลพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ปิงปประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๒ ที่ดำเนินการโดยสำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ทำให้ทราบว่ามีความหลากหลายของพืชพื้นเมืองที่พบในป่าธรรมชาติถึงประมาณ 700 ชนิด ถูกใช้เป็นยาสมุนไพร ทั้งเป็นยาเดี่ยวหรือใช้ผสมเป็นตำรับยากว่า 200 ตำรับ นับเป็นจำนวนมากพอสมควรเนื่องจากเป็นข้อมูลที่ถูกสำรวจมาจากหมอสมุนไพรพื้นบ้านเพียง 12 ท่าน จาก 6 จังหวัด ได้แก่ พิษณุโลก อุตรดิตถ์ ฉะเชิงเทรา สระแก้ว พัทลุง และตรัง หากมีการสำรวจข้อมูลจากหมอสมุนไพรพื้นบ้านจำนวนมากขึ้นและจากหลายจังหวัดมากกว่านี้ น่าจะพบพืชป่าสมุนไพรอีกเป็นจำนวนมากอย่างแน่นอน ซึ่งการสำรวจการใช้พืชป่าสมุนไพรและตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านที่ได้นั้นพบว่า ในแต่ละท้องที่จะพบพรรณพืชที่แตกต่างกัน องค์ความรู้ของหมอสมุนไพรแต่ละท้องถื่นมีความแตกต่างกัน พืชชนิดเดียวกันอาจใช้รักษาโรคคนละโรค หรือโรคเดียวกันอาจจะใช้พืชสมุนไพรต่างชนิดกันก็ได้ แม้ว่าพื้นฐานด้านการแพทย์แผนโบราณของไทยส่วนใหญ่จะมาจากรากฐานเดียวกันคือคัมภีร์อายุรเวทของชาวอินเดียก็ตาม

การจัดทำหนังสือ พืชป่าสมุนไพร ขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านสมุนไพรไทย อีกทั้งยังมีส่วนช่วยอนุรักษ์พืชป่าที่เป็นสมุนไพรหายากอีกด้วย เนื่องจากโครงการดังกล่าวได้มีการจัดทำสวนรวบรวมพันธุ์กรรมพืชป่าสมุนไพรไว้ในสวนพฤกษศาสตร์ทั้ง 4 แห่งทั่วประเทศ โดยจัดทำป้ายชื่อพืชสมุนไพรไว้พร้อมกับการจัดทำระบบฐานข้อมูลที่ประชาชนทั่วไปและเจ้าหน้าที่สามารถเข้าถึงข้อมูล แล้วนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป ผ่านการสแกนเครื่องหมาย QR code บนแผ่นป้ายชื่อ ซึ่งข้อมูลจะถูกแสดงขึ้นมาในเว็บไซต์อย่างละเอียด ทั้ง 3 ช่องทางดังกล่าวล้วนเป็นแนวทางดำเนินการของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ที่มีส่วนต่อการอนุรักษ์พืชสมุนไพรทั้งในและนอกพื้นที่ป่าได้อย่างยั่งยืน

(นายธัญรินทร์ ณ นคร)

ผู้อำนวยการสำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

คำชี้แจง

หนังสือ พืชป่าสมุนไพร แบ่งออกเป็น 5 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 บทนำ : กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของการจัดทำหนังสือ

ส่วนที่ 2 ตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้าน : นำเสนอตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านจำนวน 209 ตำรับ ที่คัดเลือกมาจากการเก็บข้อมูลจากหมอสมุนไพรพื้นบ้านจำนวน 12 ท่าน ใน 4 ภาคของประเทศไทย ซึ่งเรียงตามรหัสตำรับยา (รหัสตำรับยาประกอบด้วย : รหัสหมอสมุนไพร – ลำดับของตำรับยา เช่น E1-05) การค้นหาตำรับยาตามอาการเจ็บป่วยที่ต้องการจะต้องใช้ *สารบัญชัตำรับยา* ซึ่งได้แยกไว้ตามกลุ่มอาการ มีการแสดงรหัสตำรับยา พร้อมเลขหน้าที่ปรากฏไว้

ในส่วนนี้มีคำอธิบายสรรพคุณยา ส่วนประกอบของสมุนไพรต่าง ๆ ปริมาณที่ใช้ การปรุงยา และวิธีการใช้ยา สำหรับชื่อพืชสมุนไพรที่ปรากฏในส่วนประกอบสมุนไพรส่วนนี้ จะใช้ชื่อไทยที่เป็นชื่อทางการและเป็นชื่อไทยที่ใช้ตรงกับส่วนที่ 3 หากพืชชนิดใดมีชื่อไทยที่ซ้ำกันจะถูกเขียนกำกับด้วยชื่อวิทยาศาสตร์แบบเต็มหรือแบบย่อไว้ในวงเล็บท้ายชื่อไทย เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดเป็นชนิดอื่น ส่วนพืชสมุนไพรชนิดที่ได้รับความนิยมมากหรือเป็นพืชผักสวนครัว ผลไม้ ยากที่จะเข้าใจเป็นชนิดอื่น จะไม่ถูกเขียนกำกับด้วยชื่อวิทยาศาสตร์ ตัวอย่างเช่น จันทน์เทศ เจตมูลเพลิงแดง พริกไทย ดีปลี ข่า ตะไคร้ มะกรูด มะนาว กระเทียม เป็นต้น

ส่วนการอ้างอิงที่มาของข้อมูลท่านสามารถค้นหาได้จากรหัสตำรับยา ซึ่งจะบอกให้ทราบถึงชื่อหมอสมุนไพรที่ให้ข้อมูล (ดูที่วิธีการใช้หนังสือหน้าถัดไป)

ส่วนที่ 3 พืชป่าสมุนไพร : เป็นส่วนที่แสดงคำอธิบายพืชสมุนไพรที่ได้จากการสำรวจพบในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้ง 4 แห่ง จำนวน 512 ชนิด ส่วนใหญ่เป็นพืชป่าพื้นเมืองของประเทศไทย (native species) มีเพียงเล็กน้อยที่เป็นพืชต่างถิ่น (alien species) ที่มีถิ่นกำเนิดเดิมในต่างประเทศแต่แพร่กระจายเข้าไปในป่าธรรมชาติและมีข้อมูลการใช้เป็นสมุนไพร ซึ่งเห็นว่าเหมาะสมต่อการนำมาเผยแพร่องค์ความรู้ ข้อมูลในส่วนที่ 3 นี้ เป็นประโยชน์ต่อการค้นหาลักษณะหน้าตาของต้นสมุนไพรที่ถูกกล่าวไว้ในส่วนที่ 2 หรือจากการค้นหาชนิดพืชที่ใช้รักษาอาการเจ็บป่วยที่ต้องการ โดยเริ่มต้นค้นหาจาก *สารบัญชชนิดพืชรักษาตามกลุ่มอาการ*

ในส่วนนี้ได้จัดแสดงเรียงตามอักษรชื่อไทย (ชื่อทางการ) ตามด้วยการแสดงชื่อท้องถิ่นจากพื้นที่สำรวจต่าง ๆ ด้วย เพื่อให้ผู้ใช้สามารถสืบหาในชื่อท้องถิ่นของตนเองได้ โดยเริ่มดูจาก *ดัชนีชื่อท้องถิ่น* (ท้ายเล่ม) แล้วอ่านจากคำบรรยายลักษณะเด่นและเปรียบเทียบกับภาพถ่าย ซึ่งจะทำให้ผู้ค้นคว้าได้ความถูกต้องแม่นยำมากขึ้น

สรรพคุณ จะแสดงสรรพคุณของพืชชนิดนั้นในรูปแบบยาเดี่ยวหรือคุณสมบัติเฉพาะของพืชชนิดนั้นก่อน (ถ้ามี) แล้วตามด้วยสรรพคุณจากยาตำรับที่ใช้พืชชนิดนั้นเข้ายาเป็นส่วนประกอบหนึ่ง โดยมีการอ้างอิงที่มาของข้อมูลไว้ท้ายประโยคด้วย *รหัสหมอ* หรือ *รหัสตำรับยา* ซึ่งส่วนใหญ่สามารถค้นหารายละเอียดของตำรับยาได้จากส่วนที่ 2 หรือหากไม่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ ท่านสามารถสแกน QR code ของแต่ละชนิดเข้าไปสู่ระบบฐานข้อมูลพืชป่าสมุนไพรที่มีการแสดงคำอธิบายและภาพถ่ายได้มากกว่าในรูปแบบหนังสือ รวมถึงรายละเอียดของตำรับยา วิธีปรุงยา วิธีใช้ยา ตลอดจนสามารถดาวน์โหลดภาพ QR code ไปใช้ประกอบในการทำป้ายชื่อพืชสมุนไพรได้อีกด้วย (ดูที่วิธีการใช้หนังสือหน้าถัดไป)

ส่วนที่ 4 ภาคผนวก : ประกอบด้วย *ดัชนีชื่อท้องถิ่น* (แสดงชื่อไทยที่เป็นชื่อทางการและชื่อท้องถิ่น) และ *ดัชนีชื่อวิทยาศาสตร์*

ส่วนที่ 5 บรรณานุกรม : ประกอบด้วย *ทำเนียบหมอสมุนไพรพื้นบ้าน* และ *เอกสารอ้างอิง*

วิธีการใช้หนังสือ

ส่วนที่ 2 ตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้าน

จันทนา

แก้ไข้ตัวร้อน

(S2-17)

สรรพคุณ

แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู

ชื่อตำรับยา

รหัสตำรับยา

S2 = หมอสมุนไพร
จากภาคใต้ ลำดับที่ 2
ดูทำเนียบหมอ
สมุนไพรหายเลม
17 = ตำรับยาที่ 17
ของหมอ S2

ส่วนประกอบ

สะเดา (ใบและก้านใบ) 2 บาท, จันทน์แดง (แก่น) จันทนา (แก่น) ว่านกับแสด (หัว) ว่านร้อนทอง (ไม่ทราบชนิด) (หัว) ขมิ้นเครือ (*Arc fla*) (เถา) หนุ่ยขัด หรือไข่ หนุ่ยขัดใบยาว (*Sida acuta*) ก็ได้ (ราก) กรุงเขมา (ราก) ฝาง (แก่น) คำฝอย (ดอก) คำแสดหรือคำเงาะ (*Bixa orellana*) (ดอก) กระดังช้างเผือก (*Tri_tri_tri*) (ราก) โศกกระออม (เถา) เฌียงพ้านางแอ (เปลือก) พนมสวรรค์ป่า (ราก) นมสวรรค์ป่า (ราก) เข็มขาว (*Ixora lucida*) หรือไข่ เข็มป่า (*Ixo_cib*) ก็ได้ (ราก) มะปราง หรือไข่มะปริงก็ได้ (ราก) ดินประสิว สารส้ม และตรีผลา อย่างละ 1 บาท, ราชพฤกษ์หรือคูน ไข่เนื่อในฝักสีดำ 3 ฝัก, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด บรรจุลงแคปซูลขนาด 400 mg.

ชื่อไทย หรือชื่อทางการ
โดยส่วนใหญ่จะมีข้อมูล
และภาพถ่ายแสดงไว้ใน
ส่วนที่ 3

ชื่อวิทยาศาสตร์แบบเต็ม
จะแสดงในกรณีที่เป็นชนิด
พืชที่คนรู้จักไม่มาก อาจ
เกิดความเข้าใจผิด และไม่มี
ข้อมูลแสดงไว้ในส่วนที่ 3

ชื่อวิทยาศาสตร์แบบย่อ

ขมิ้นเครือ ชนิดที่มีชื่อ
วิทยาศาสตร์ว่า *Arcangelisia
flava* (L.) Merr. เนื่องจาก
ต้องการเน้น ขมิ้นเครือ ที่ใช้ชื่อ
วิทยาศาสตร์นี้ ไม่ใช่ขมิ้นเครือ
ชนิด *Combretum
acuminatum* Roxb.

ส่วนที่ใช้

ปริมาณที่ใช้

น้ำหนัก 1 บาท ตาม
มาตราชั่งน้ำหนักไทย

วิธีใช้

ผู้ใหญ่ทานครั้งละ 3-5 เม็ด เด็กอายุต่ำกว่า 10 ปี ครั้งละ 1-3
เม็ด ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

วิธีการใช้หนังสือ

ส่วนที่ 3 พืชป่าสมุนไพร

ชื่อไทย

ชื่อที่ใช้เป็นทางการ

กระบุง

ชื่อท้องถิ่น : กระทุ้มบก (ตรัง), โกสั้ม ตะกู

(อุดรธานี), ตะกู (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Neolamarckia cadamba* (Roxb.)

Bosser

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. แตกกิ่งต้งฉากกับลำต้น เปลือกแตกเป็นร่องตื้นตามยาว ใบเรียงตรงข้าม รูปไข่ ยาว 17-30 ซม. ปลายใบแหลม มีขนประปราย-เกลี้ยง มีหูใบที่ ยอด ช่อดอกทรงกลม กว้าง 4-5 ซม. สีเหลือง

QR code

ใช้ค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมจากระบบฐานข้อมูล หรือเข้าไปดาวน์โหลดภาพ QR code ใช้ทำป้ายสื่อความหมาย

สรรพคุณ

- **เปลือกและใบ** : ต้มน้ำดื่ม ช่วยลดความดันโลหิต แก้ไข้ ใช้อมกลั้วคอแก้อาการอักเสบของเยื่อเมือกในปาก รักษาโรคในลำไส้ แก้อาการปวดมดลูก (R51)
- **เปลือก** : เปลือกกระบุงหรือกระบุงโคก รากก้านเหลือง รากต่อไล่ รากทองแมว รากกะเจียน ต้มรวมกันมีสรรพคุณ บำรุงเลือด ขับน้ำคาวปลาหลังคลอด แก้ปวดเมื่อย (R35)
- **ผลสุก** : ทานเนื้อหุ้มเมล็ดสุกที่มีสีส้ม ช่วยบำรุงเลือด บำรุงสายตา (E2)
- **ราก** : รักษาโรคเบาหวาน แก้ปวดท้อง (NE3)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำนม** : บำรุงน้ำนม (NE4-025)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น** : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-31)

รหัสเอกสารอ้างอิง

(R = reference)
เอกสารอ้างอิงลำดับที่ 51
ตรวจดูในหน้าเอกสาร
อ้างอิงท้ายเล่ม

รหัสหมอสุนไพรร

(NE = northeastern)
ที่มาของข้อมูลจากหมอสุนไพรรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลำดับที่ 3
ตรวจดูในทำเนียบหมอสุนไพรรท้ายเล่ม

รหัสตำหรับยา

แสดงรายละเอียดส่วนประกอบ วิธีปรุง วิธีใช้ไว้ในส่วนที่ 2

คำศัพท์ที่ปรากฏในหนังสือ

คำศัพท์เกี่ยวกับสมุนไพรไทย

- กะลำพัก = แก่นไม้ตายที่มีเชื้อราเจริญอยู่ในเนื้อไม้ พบในพืช 2 ชนิด คือ สลัดไดป่า และ ตาตุ่มทะเล
- เกสรทั้ง 5 = ดอกบุนนาค ดอกสารภี ดอกมะลิ ดอกพิกุล เกสรดอกบัวหลวง
- เกสรทั้ง 7 = เกสรทั้ง 5 + ดอกจำปา ดอกกระดังงา
- เกสรทั้ง 9 = เกสรทั้ง 7 + ดอกลำเจียก ดอกลำดวน
- โกฐทั้ง 5 = โกฐหัวบัว โกฐสอ โกฐเขมา โกฐเชียง โกฐจุฬาลัมพา
- โกฐทั้ง 7 = โกฐทั้ง 5 + โกฐกระดุก โกฐก้านพร้าว
- โกฐทั้ง 9 = โกฐทั้ง 7 + โกฐพุงปลา โกฐขมิ้นชัน
- ขอนดอก = คือเนื้อไม้ตายที่มีเชื้อราเจริญอยู่ด้านในมีลักษณะเป็นรูพรุนสีขาวแทรกตามเนื้อไม้ ที่ใช้ปรุงยาสมุนไพรมาจากพืช 2 ชนิด คือ พิกุล เรียกว่า ขอนดอกไม้พิกุล และ ตะแบก เรียกว่า ขอนดอกไม้ตะแบก
- ตริกฏุก = ดอกคิปลี เมล็ดพริกไทย เหง้าขิงแห้ง
- ตรีผลา = เนื้อผลของสมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม
- ทั้ง 5 = ส่วนของพืชทั้ง 5 ได้แก่ ราก ลำต้น ใบ ดอก ผล
- เทียนทั้ง 5 = เทียนแดง เทียนขาว เทียนดำ เทียนขาวเปลือก เทียนตาตักแตน
- เทียนทั้ง 7 = เทียนทั้ง 5 + เทียนสัตตบุษย์ เทียนเยาวพานิ
- เทียนทั้ง 9 = เทียนทั้ง 7 + เทียนตากบ เทียนเกล็ดหอย
- เบญจกุล = รากเจตมูลเพลิงแดง เถาสะค้าน ดอกคิปลี รากข้าพลู เหง้าขิงแห้ง
- เบญจโลกวิเชียร (ยาห้าราก) = รากคนทา รากชิงช้า รากท้ายายม่อม รากมะเดื่ออุทุมพร รากเถาย่านาง
- สมอทั้ง 3 = เนื้อผลของสมอไทย สมอพิเภก สมอเทศ
- แสมทั้ง 2 = แก่นของแสมสาร และ แสมทะเล
- เสมอภาค = ใช้ส่วนผสมต่างๆ ในปริมาณเท่าๆ กัน

มาตราชั่งตวงน้ำหนักไทยเทียบกับเมตริก

- 1 สลึง = 3.75 กรัม
- 1 บาท = 15 กรัม
- 1 ตำลึง = 4 บาท
- 1 ช้อนชา = 5 มิลลิลิตร หรือ 5 ซีซี
- 1 ช้อนโต๊ะ = 15 มิลลิลิตร หรือ 15 ซีซี
- 1 ช้อนโต๊ะ = 3 ช้อนชา
- 1 แก้วชา/กาแฟ = 250 มิลลิลิตร หรือ 8.45 ออนซ์

คำเกี่ยวกับพฤกษศาสตร์

- Dipterocarpus* sp. = พืชในสกุลยางนาชนิดหนึ่งที่ยังไม่สามารถระบุชนิดได้ คำว่า sp. แสดงถึงเอกพจน์
- Dipterocarpus* spp. = พืชในสกุลยางนาหลายชนิด คำว่า spp. แสดงถึงพหูพจน์

สารบัญ

คำชี้แจง	5
วิธีการใช้หนังสือ : ส่วนที่ 2 ตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้าน	6
วิธีการใช้หนังสือ : ส่วนที่ 3 พืชป่าสมุนไพร	7
คำศัพท์ที่ปรากฏในหนังสือ	8
สารบัญ	9
สารบัญตำรับยา	11
สารบัญชนิดพืชรักษาตามกลุ่มอาการ	23
ส่วนที่ 1 บทนำ	57
ส่วนที่ 2 ตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้าน	73
ส่วนที่ 3 พืชป่าสมุนไพร	181
ส่วนที่ 4 ภาคผนวก	463
ดัชนีชื่อท้องถิ่น	464
ดัชนีชื่อวิทยาศาสตร์	483
ส่วนที่ 5 บรรณานุกรม	493
ทำเนียบหมอสมุนไพรพื้นบ้าน	494
เอกสารอ้างอิง	497

*** คำเตือน การใช้ยาสมุนไพรเป็นทางเลือกหนึ่งในการรักษาโรค ผู้ที่ยอมรับแนวทางการรักษานี้จะต้องได้รับการวินิจฉัยโรคจากแพทย์แผนปัจจุบัน แพทย์แผนไทย หรือหมอสมุนไพรผู้มีความเชี่ยวชาญ การนำยาสมุนไพรมาใช้จะต้องได้รับคำปรึกษา การจัดยาวิธีการปรุง และวิธีการใช้โดยแพทย์แผนไทย หรือหมอสมุนไพรผู้มีความเชี่ยวชาญเนื่องจากสมุนไพรบางชนิดมีพิษหรือวิธีการกำจัดพิษที่แตกต่างกันไป

สารบัญตำรับยา

(แยกตามกลุ่มอาการ)

สารบัญตำรับยา

ชื่อตำรับยา

รหัสตำรับยา

หน้า

1. หมวดยาบำรุงกำลัง/ธาตุ/แก้อ่อนเพลีย/อายุวัฒนะ/บำรุงร่างกายชาย-หญิง/ เจริญอาหาร/สมรรถภาพทางเพศ

ปวดเมื่อย-บำรุงกำลัง	E1-05	76
ปวดเมื่อย-กระดูกทับเส้น	E2-216	77
ปวดเมื่อย/บำรุงร่างกาย/อัมพาต	E3-02	81
อายุวัฒนะ	N1-83	84
อายุวัฒนะ	N1-137	88
ยาเบญจกูล	N1-268	95
บำรุงร่างกาย	NE3-011	105
บำรุงกำลัง/เลือด/หัวใจ	S1-04	112
แก้อังคฆาตตายไม่เกิน 3 ปี	S1-40	119
ยากำลังฮ่อสะพายควาย	S1-43	120
บำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย	S2-51	145
บำรุงกำลัง/ชูกำลัง	S2-59	148
ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง	S2-61	149
บำรุงกำลัง	S2-74	154
ยาเบญจกูล	S2-90	155
ยาอุทัยโอสถ	S3-22	168

2. หมวดยาแก้ปวดเมื่อย/ปวดข้อ/เอ็น/กระดูก/เคล็ด/ฟกช้ำ/กระษัยเส้น/แก้ปวด- บวมอักเสบ

น้ำมันพริก	E1-01	74
น้ำมันเหลือง	E1-03	75
ปวดเมื่อย-บำรุงกำลัง	E1-05	76
ยาปลิวผิง	E1-07	77
ปวดเมื่อย-กระดูกทับเส้น	E2-216	77
ปวดเมื่อย/บำรุงร่างกาย/อัมพาต	E3-02	81
ล้างสารพิษ/แก้ปวด	N1-22	82
ปวดเมื่อย	N1-57	83
ปวดเส้นเอ็น/บำรุงเส้นเอ็น	N1-150	89
ปวดเส้นเอ็น/บำรุงเส้นเอ็น	N1-256	94

ชื่อตำรับยา	รหัสตำรับยา	หน้า
พกข้า-เคล็ดขัดยอก	NE3-013	106
ยากำลังฮ่อสะพายควาย	S1-43	120
กระดุกทับเส้น	S2-04	123
ยาจันทน์ลีลา	S2-16	129
ยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น	S2-26	134
ปวดเมื่อยเส้นเอ็น	S2-31	136
แก้ปวดเมื่อย/เหน็บชาตามปลายมือ-เท้า	S2-36	138
ซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ	S2-53	146
ซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ	S2-54	146
ยาล้างโรคก่อนการรักษาโรกระบบเส้นเอ็น	S2-55	147
ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง	S2-61	149
ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น	S2-62	150
อาการบวมอักเสบจากพิษบาดแผล/แผลอักเสบ	S2-67	152
ขับลม-เสมหะ-โลหิต/ถ่ายเส้นเอ็น	S2-105	157

3. หมวดยารักษาอัมพฤกษ์/อัมพาต/กระดูกกับเส้น/เส้นประสาท/ชาตามปลายประสาท/เหน็บชา

ปวดเมื่อย-กระดูกทับเส้น	E2-216	77
ปวดเมื่อย/บำรุงร่างกาย/อัมพาต	E3-02	81
อัมพาตระยะแรก	S2-24	133
ยานวดอาการทับเส้น	S2-29	135
ปวดเมื่อยเส้นเอ็น	S2-31	136
อัมพฤกษ์-อัมพาต	S2-32	137
อัมพฤกษ์-อัมพาต	S2-33	137
แก้ปวดเมื่อย/เหน็บชาตามปลายมือ-เท้า	S2-36	138
ยาล้างโรคก่อนการรักษาโรกระบบเส้นเอ็น	S2-55	147
แก้เหน็บชา/มือชาเท้าชา	S2-63	150
กระดูกทับเส้น	S2-66	152

4. หมวดยาโรคเก๊าท์/รูมาตอยด์/ลดกรดยูริก

เก๊าท์/สะกัดเงิน/กามโรค	E2-221	80
เก๊าท์	N1-50	83
เก๊าท์	S2-03	122

ชื่อตำรับยา	รหัสตำรับยา	หน้า
5. หมวดยาบำรุงหัวใจ/ยาหอม/ยาลม/วิงเวียน/ลมตี/ลมชัก/ลมบ้าหมู		
แก้พิษเบื่อเมา/ความดัน/เบาหวาน	N1-29	82
ลมชัก	N1-200	92
แก้ลมแน่นหน้าอก/แก้ไอ	S1-03	111
บำรุงกำลัง/เลือด/หัวใจ	S1-04	112
บำรุงหัวใจ/แก้ลมวิงเวียน	S1-14	114
แก้ลมกองหยาบ/วิงเวียน-ใจสั่น	S1-38	118
โรคไมเกรน/วิงเวียนศีรษะ	S2-21	131
บำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย	S2-51	145
ยาหอมนวโกฐ	S3-01	158
ยาหอมอินทจักร์	S3-04	159
แก้ลมอุทังคมาวตะ	S3-19	167
ยาอุทัยโอสถ	S3-22	168
ยาหอม	S3-40	172
แก้คลื่นเหียน-อาเจียน	S3-42	173
6. หมวดยาบำรุงโลหิต/น้ำเหลือง/การไหลเวียนโลหิต/ขับเลือด-น้ำเหลืองเสีย/เพิ่ม-ลดอุณหภูมิในร่างกาย		
น้ำเหลืองเสีย	N1-124	87
ยาเบญจกูล	N1-268	95
ฟอกเลือด	NE3-014	107
บำรุงกำลัง/เลือด/หัวใจ	S1-04	112
ยาวิทย์ทอง	S2-25	133
ชะล้างของเสียในเลือด	S2-35	138
มดลูกเคลื่อน/บำรุงโลหิต	S2-45	142
บำรุงโลหิตสตรีโดยตรง/ประจำเดือนเป็นปกติ	S2-50	145
บำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย	S2-51	145
ขับลม-เสมหะ-โลหิต/ถ่ายเส้นเอ็น	S2-105	157
ยาหอมอินทจักร์	S3-04	159
7. หมวดยาสตรี/บำรุงน้ำนม/อยู่ไฟ/ขับน้ำคาวปลา/ตั้งครรภ์/การคลอด/มดลูก/ประจำเดือน		
อยู่ไฟ/มดลูกเข้าอู่/ไล่เลือด	E3-01	80

ชื่อตำรับยา	รหัสตำรับยา	หน้า
บำรุงสตรีหลังคลอด	N1-80	84
บำรุงน้ำนม	N1-155	90
บำรุงน้ำนม	N1-255	94
บำรุงน้ำนม/แก้พิษผดผื่นแดง	NE2-022	101
บำรุงน้ำนม	NE3-008	104
บำรุงน้ำนม	NE4-025	109
บำรุงหัวใจ/แก้ลมวิงเวียน	S1-14	114
ยาอยู่ไฟหลังคลอด	S1-45	142
ยาสตรีสาวเสมอ	S2-15	128
มดลูกเคลื่อน/บำรุงโลหิต	S2-45	142
บำรุงโลหิตสตรีโดยตรง/ประจำเดือนเป็นปกติ	S2-50	145
บำรุงรักษามดลูก	S2-60	149
ยาประสะไพล	S3-07	161
แก่น้ำนมแห้ง/ขับน้ำนม	S3-50	176
แก้มดลูกพิการ-อักเสบ/ขับน้ำคาวปลา	S3-51	177

8. หมวดยาแก้ไข้/ตัวร้อน/ร้อนใน/ปวดหัว/ไข้ทับระดู/ไข้เพ้อ/ไข้หวัด/งูสวัด/เริ่ม/
อีสุกอีใส/หัด/อีตาอีแดง/ไข้กำเนิดน้อย-ใหญ่/ไข้ไทฟอยด์-รากสาดน้อย/ไข้กาฬ

ไข้ทับระดู	E1-06	76
ถอนพิษสัตว์ทุกชนิด/ประดงข้อ-เส้น	E2-218	78
ยาห้าราก (แก้วห้าดวง)	N1-14	81
ล้างสารพิษ/แก้ปวด	N1-22	82
งูสวัด	N1-87	85
ไข้ทับระดู	N1-123	86
ยาตรีผลา	N1-139	88
หัด/อีสุกอีใส	N1-239	93
ไข้กำเนิด/ไข้หวัดใหญ่	NE3-072	108
แก้ไข้/ตัวร้อน	S1-06	112
แก้ไข้/แก้ร้อนใน	S1-25	117
ไข้ตัวร้อน/ไข้หวัด	S2-01	121
แก้หวัด/ไอ/เจ็บคอ/หอบหืด	S2-06	124
ยาจันทร์ลีลา	S2-16	129

ชื่อตำรับยา	รหัสตำรับยา	หน้า
แก้ไข้ตัวร้อน	S2-17	129
ไข้ไทฟอยด์หรือไข้รากสาดน้อย	S2-20	131
อีสุกอีใส	S2-37	139
อีสุกอีใส	S2-38	139
ไข้กาเดาใหญ่	S2-47	143
ไข้หวัดใหญ่	S2-57	147
งูสวัด/เริม	S2-71	153
แก้ไข้ตัวร้อน	S2-79	154
แก้ไข้	S2-113	157
ยาเขียวหอม	S3-02	158
ยาประสะจันทน์แดง	S3-09	162
ยาเทพมงคล	S3-11	163
ยามหานิลแห่งทอง	S3-12	163
ยาจันทน์ลีลา	S3-13	164
ยาเขียวเบญจชันธุ์	S3-17	166
ยาเขียวเบญจชันธุ์ (คัมภีร์เวชศึกษา)	S3-18	166
แก้ไข้ตัวร้อนจัด/แก้โรคซางซึก	S3-20	167
ยาอุทัยโอสถ	S3-22	168
แก้ไข้ตัวร้อน	S3-23	168
แก้ต้นไข้(ไข้ระยะแรก)	S3-44	174
แก้ปลายไข้(ไข้ระยะปลาย)	S3-45	174
ไข้หวัด	S3-46	175
ไข้ร้อนในกระหายน้ำ/ท้องเสียแบบมีไข้	S3-47	175
ไข้หัด/ไข้อีสุกอีใส/ไข้ดำอีแดง	S3-48	176
9. หมวดยาแก้ไข้มาลาเรีย/ไข้เลือดออก		
ไข้มาลาเรีย	NE3-012	106
ไข้เลือดออก	S2-43	141
10. หมวดยาแก้ไข้/ขับเสมหะ/เจ็บคอ/หอบหืด/วัณโรคปอด/หลอดลม/ถุงลม/ระบบทางเดินหายใจ		
น้ำฝางแก้ไอ	E1-04	75
ยาตรีผลา	N1-139	88

ชื่อตำรับยา	รหัสตำรับยา	หน้า
หอบหืด	N1-154	90
ยาแก้ไอ	N1-161	91
หอบหืด/น้ำกัดเท้า	N1-226	93
แก้ไอ	NE2-019	100
แก้ไอ	NE2-167	103
หอบหืด/แก้ไอ	S1-02	111
แก้ลมแน่นหน้าอก/แก้ไอ	S1-03	111
ขับเสมหะ/แก้ไอ	S1-11	114
ขับเสมหะ	S2-05	123
แก้หวัด/ไอ/เจ็บคอ/หอบหืด	S2-06	124
ขับเสมหะในลำคอ-อก/แก้หอบหืด	S2-08	125
หอบหืด	S2-58	148
ขับลม-เสมหะ-โลหิต/ถ่ายเส้นเอ็น	S2-105	157
ยาประสมมะแว้ง	S3-08	161
ยาอำมฤควาที/อมฤควาที	S3-16	165

11. หมวดยาโรคทาง-ตาน/ขาดสารอาหาร/เลือดออกไรฟัน/เลือดกำเดาไหล

เลือดกำเดาไหล-เลือดออกตามไรฟัน	N1-189	91
โรคซาง	NE3-009	104
โรคซาง	S2-46	143
ยาเทพมงคล	S3-11	163
แก้ไข้ตัวร้อนจัด/แก้โรคซางชัก	S3-20	167

12. หมวดยาโรคผิวหนัง/เชื้อรา กลาก/เกลื้อน/น้ำกัดเท้า/ตกขาว/สะเก็ดเงิน/หูด/หิด/เรื้อน/कुठะราด/ชันตุ/หนองในเทียม

เกี๋ย/สะเก็ดเงิน/กามโรค	E2-221	80
หอบหืด/น้ำกัดเท้า	N1-226	93
กลาก/เกลื้อน/สังคัง/ตกขาว/สะเก็ดเงิน	S1-16	115
กลาก/เกลื้อน/สังคัง/ตกขาว	S1-17	116
บาดแผลเรื้อรัง/कुठะราด/ชันตุ	S1-37	118
โรคผิวหนังจากเชื้อรา/แผลติดเชื้อ	S1-42	119
โรคผิวหนังจากเชื้อรา/แก้คันจากการแพ้	S2-64	151

ชื่อตำรับยา	รหัสตำรับยา	หน้า
13. หมวดยาแก้ผื่นคัน/ผิวหนังพุพองจากอาการแพ้/ภูมิแพ้/โรคประดง		
ถอนพิษสัตว์ทุกชนิด/ประดงข้อ-เส้น	E2-218	78
โรคประดง	NE2-018	99
โรคประดง	NE2-029	103
กลาก/เกลื้อน/สังคัง/ตกขาว/สะเก็ดเงิน	S1-16	115
กลาก/เกลื้อน/สังคัง/ตกขาว	S1-17	116
ผื่นคันจากอาการแพ้/โรคเจ็ด	S2-07	124
โรคภูมิแพ้	S2-18	130
โรคภูมิแพ้	S2-19	130
ประดงเลือด	S2-27	134
แก้คัน	S2-28	135
โรคผิวหนังจากเชื้อรา/แก้คันจากการแพ้	S2-64	151
14. หมวดยาแก้พิษแมลง/สัตว์กัดต่อย/พิษงู		
ยาปลิวผึ้ง	E1-07	77
ถอนพิษสัตว์ทุกชนิด/ประดงข้อ-เส้น	E2-218	78
ถอนพิษสัตว์กัดต่อย	NE2-023	102
โรคผิวหนังจากเชื้อรา/แก้คันจากการแพ้	S2-64	151
15. หมวดยารักษาแผลภายนอก/แผลเรื้อรัง/ผิวหนังภายนอก/ห้ามเลือด/ฆ่าเชื้อแผล		
น้ำมันชันตะเคียน	E1-02	74
แผลเบาหวาน/แผลอักเสบเรื้อรัง	NE2-015	98
ยาฝีหรือด/ฝีอักเสบเรื้อรัง	S1-01	110
บาดแผลเรื้อรัง/คุดทะราด/ชันตุ	S1-37	118
โรคผิวหนังจากเชื้อรา/แผลติดเชื้อ	S1-42	119
อาการบวมอักเสบจากพิษบาดแผล/แผลอักเสบ	S2-67	152
สมานแผล	S2-100	156
16. หมวดยารักษาแผลร้อนในในปาก/แผลช่องปาก-ริมฝีปาก/ลำคอ/ต่อมทอนซิล		
ไข้ทัพระดู	E1-06	76
ยามหานิลแห่งทอง	S3-12	163
17. หมวดยารักษาแผลในทางเดินอาหาร/กระเพาะ/กรดไหลย้อน/ผิภายใน		
โรคกระเพาะ	NE2-017	99

ชื่อตำรับยา	รหัสตำรับยา	หน้า
โรคกรดไหลย้อน	S2-65	151
18. หมวดยาแก้ท้องเสีย/ท้องร่วง/บิด		
ยาปณิฆ	E1-07	77
บิด/ท้องเสีย	NE3-010	705
ยาเหลืองปิดสมุทร	S3-14	164
ยาธาตุบรรจบ	S3-15	165
แก้ท้องเสียแบบมีไข้	S3-36	170
แก้ท้องร่วง-ท้องเสีย-บิด	S3-43	173
ใช้ร้อนในกระหายน้ำ/ท้องเสียแบบมีไข้	S3-47	175
19. หมวดยาแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ/อุจจาระเสีย/อาหารไม่ย่อย/ขับลม		
ยาปณิฆ	E1-07	77
ยาเบญจกูล	N1-268	95
ยาหอมอินทจักร์	S3-04	159
ยาประสะกานพลู	S3-05	160
ยาประสะกะเพรา	S3-06	160
ยาวิสัมพยาใหญ่	S3-10	162
ยาธาตุบรรจบ	S3-15	165
ท้องอืด-ท้องเฟ้อ	S3-24	169
ท้องอืด-ท้องเฟ้อ	S3-25	169
20. หมวดยาแก้กินผิดสำแดง/แก้อาเจียน/ถอนพิษอาหาร-สารเคมี/ล้างสารพิษในเลือดหรือร่างกาย		
ล้างสารพิษ/แก้ปวด	N1-22	82
แก้พิษเบื่อเมา/ความดัน/เบาหวาน	N1-29	82
บำรุงน้ำนม/แก้พิษผิดสำแดง	NE2-022	101
ชะล้างของเสียในเลือด	S2-35	138
แก้พิษกินผิดสำแดง	S3-35	170
ยาถ่าย	S1-19	116
ยาถ่าย	S1-20	117
ยาถ่าย	S1-44	120
ยาตรีหอม	S3-03	159
แก้ท้องผูก	S3-37	171

ชื่อตำรับยา	รหัสตำรับยา	หน้า
แก้ท้องผูก/พรรตีก	S3-41	172
ถ่ายพยาธิ	S1-07	113

21. หมวดยาโรคเบาหวาน/แผลเบาหวาน/ความดันโลหิต/ลดน้ำตาล/ลดไขมัน/ละลายลิ่มเลือด

เบาหวาน/ความดันโลหิต	E2-219	79
แก้พิษเบื่อเมา/ความดัน/เบาหวาน	N1-29	82
ความดัน/เบาหวาน	N1-284	96
แผลเบาหวาน/แผลอักเสบเรื้อรัง	NE2-015	98
เบาหวาน	NE2-024	102
ลดน้ำตาล/เบาหวาน	NE3-253	108
ความดันโลหิตสูง/เบาหวาน	S1-15	115
ลดไขมันในเลือด	S2-02	122
เบาหวาน	S2-22	132
แผลเบาหวาน	S2-23	132
ละลายลิ่มเลือด	S2-30	136
ความดันโลหิต	S2-39	140

22. หมวดยาโรคเกี่ยวกับตับ/ระบบน้ำดี/นิ่วถุงน้ำดี/ดีซ่าน

ดีซ่าน	N1-118	85
โรคตับ	N1-136	87
ตับแข็ง/ตับทรุด	N1-258	95
ตับโต/ตับอักเสบ	NE2-020	100
ดีซ่าน	NE3-044	177
นิ่วในถุงน้ำดี	S2-11	126
ดีซ่าน	S3-52	177
มะเร็งตับ/ฝีในตับ/ตับอักเสบ	S3-74	178

23. หมวดยาโรคเกี่ยวกับไต/ขับปัสสาวะ/ขับน้ำในระบบไต/น้ำในท้อง

ขับน้ำ-โรคไต	E2-217	78
โรคไต	N1-153	89
ขับปัสสาวะ	N1-201	92
โรคไต	N1-287	96
โรคไต	N1-294	97

ชื่อตำรับยา	รหัสตำรับยา	หน้า
สลายนีว	NE1-007	97
ขับนีว/ขับปัสสาวะ	NE4-026	109
แก้กษัยไตพิการ	S2-09	125
โรคไต	S2-10	126
นีวในท้อง	S2-12	127
ขับนีวในไต-ทางเดินปัสสาวะ	S2-13	127
ขับนีวในไต-ทางเดินปัสสาวะ	S2-14	128

24. หมวดยาโรคจิตสัดวงทวาร

ริดสีดวงทวาร	E2-220	79
ริดสีดวงทวาร	NE4-027	110
ริดสีดวงทวาร ชนิดเลือดออก	S2-40	140
ริดสีดวงทวาร	S2-42	141

25. หมวดยาโรคเกี่ยวกับฟัน/เหงือก

ยาปลิวฝัง	E1-07	77
ปวดฟัน/เหงือกอักเสบ	NE2-021	101
รักษาฟันและเหงือก	S1-09	113
แก้ปวดฟัน-เหงือก	S2-79	154

26. หมวดยาโรคมะเร็ง

มะเร็ง	NE2-016	98
มะเร็ง	S2-93	156
มะเร็งตับ/ฝีในตับ/ตับอักเสบ	S3-74	178

27. หมวดยารักษาอาการวัยทอง/ฮอร์โมน/ไทรอยด์/ต่อมไร้ท่อ/ไมเกรน

ไทรอยด์เป็นพิษ	N1-119	86
ยาวัยทอง	S2-25	133
โรคไมเกรน/เวียนศีรษะ	S2-21	131

28. หมวดยาโรคไม่ติดต่อทางระบบสืบพันธุ์ทั้งชาย-หญิง/ต่อมลูกหมากโต/ไส้เลื่อนทั้งหญิง-ชาย

อยู่ไฟ/มดลูกเข้าอู่/ไส้เลื่อน	E3-01	80
ต่อมลูกหมากโต	S2-48	144
ไส้เลื่อน	S2-68	153

สารบัญชนิดพืช รักษาตามกลุ่มอาการ

1. หมวดยาบำรุงกำลัง/แก้อ่อนเพลีย

กระแตไต่ไม้	184	แจ่ง	240	ท่อมหมู่อ๋อ	292
กระบก	187	เฉียงพ้านางแอ	241	ทิ้งถ่อน	293
กรงเขมา	191	ชะเอมป้า	245	ทู่ฟ้า	293
กฤษณา	191	จีนชี	249	นมจ้าว	296
กฤษณาใต้	192	เซียต	251	นมแมว	299
กันเกรา	196	ดุกไก่อ่าน	256	เนระพูสีไทย	302
กาเล็ดกาเว้า	197	โตไม้รู้ลัม	257	เนียน	304
กำแพงเจ็ดชั้น	203	ตองข้าวต้ม	259	โนรา	303
กำลังวัวเถลิง	203	ตองอาณ	261	บวมขม	305
กำลังเสือโคร่ง	204	ตะเข็บ	264	บอระเพ็ด	306
กำลังหนุมาน	204	ตะค้ำนเล็ก	265	บอระเพ็ดพุงช้าง	306
กุ่มบก	200	ตะแบกแดง	268	บ้าม้ามีด	308
แกแล	201	ตะลุมพุก	269	ประดงเลือด	310
ขวากไก่	205	ตาไก่ใบกว้าง	270	ปุดคางคก	318
เขกา	214	ด้างหลวง	271	แป้งน้อย	319
เข็มไหม้	216	ตาลเหลือง	275	ฝาง	325
ครี	218	ตานดำ/ถ่านไฟผิ	283	พญามูลเหล็ก	327
เครืองูเห่า	229	เถาพันซ้าย	285	พรหมตีนสูง	329
โคลงเคลง	226	เถาวัลย์เปรียง	287	พลับพลา	333
โคลงเคลงตัวผู้	227	เถาเอ็นอ่อน	289	พะยอม	334
จำปูน	238	ทองเครือ	290	พังคิ	335

พาโหมตัน	337	รางแดง	381	สารภี	423
โพบาย	340	ราชครูดำ	381	สารภีดอกใหญ่	424
ม่วงเลือด	341	ฤๅษีสมแก้ว	385	สุรามะริด	426
มะเกลือ	346	ลำดวนดง	391	แสมสาร	428
มะคังแดง	348	ลูกข่า	387	หญ้าดอกคำ	432
มะพอก	355	เล็บเหยี่ยว	389	หญ้าแพรกหินปูน	436
มะม่วงป่า	358	ว่านกีบแรด	392	หญ้าสามคม	438
ม้าทลายโรง	363	ว่านนางตัด	393	หญ้าเหล็กนกคุ้ม	440
เม่าไขปลา	368	ว่านพริ้ว	394	หนอนตายหยาก	440
เม่าเหล็ก	369	ว่านพังพอน	395	หมากผู้ป่า	444
เมื่อยดุก	367	สนกระ	399	หมากหมก	444
โมกเครือ	364	ส้มกุ้ง (Amp_mar)	401	หมีเหม็น	445
โมกแดง	365	สมุลแว้ง	409	หางไหลแดง	450
ยอติน	370	สวาด	412	เหล็กไม้ไฟ	453
ย่านนมควาย	375	สะเดา	413	เหล็กกราชครู	454
ย่านปด	375	สังหยูใบเล็ก	420	อวดเชือก	454
ระงับพิษ	378	สายหยุด	422	อ้ายบัว	456

2. หมวดยาบำรุงร่างกาย

กระดังช้างเผือก	182	กรงเขมา	191	กำแพงเจ็ดชั้น	203
กระมอบ	189	กฤษณา	191	กำลังเสือโคร่ง	204
กระวาน	189	กฤษณาใต้	192	ขมิ้นเครือ (Arc fla)	205
กระวานขาว	190	กันเกรา	196	ข้าวหลามดง	212

โคลงเคลง	226	ตานเสี้ยนเล็ก	273	พิกุล	337
จันทน์แดง	235	ตาลเหลือง	275	มะเกลือ	346
จันทนา	237	เถาว์ล้วยเปรียง	287	ม้าทลายโรง	363
ชะลูด	244	ทึงถ่อน	293	โมกแดง	365
ข้าพลุ	245	เทพทาโร	294	ยางนา	372
ชิงชัน	247	นมจั่ว	296	สลัดไต่ป่า	411
เชียด	251	บอระเพ็ด	306	สายหยุด	422
โตไม่รู้ล้ม	257	บุนนาค	307	สารภี	423
ตะเข้คุมวัง	263	ประดงเลือด	310		
ตะค้ำนเล็ก	265	ปลาไหลเผือก	313		

3. หมวดยาอายุวัฒนะ

กระเบาหลัก	188	ข้าพลุ	245	พรหมตีนสูง	329
กรูงเขมา	191	ชิงช้าชาลี	248	พลองกินลูก	332
กฤษณา	191	ต้นหมี่	254	พลับพลา	333
กฤษณาใต้	192	โตไม่รู้ล้ม	257	พังโหม	336
กันเกรา	196	ตะเข็บ	264	โพบาย	340
กำแพงเจ็ดชั้น	203	ตะค้ำนเล็ก	265	มะกอก	342
ขาเปี้ยนุ่น	209	ตะขบ	262	มะก่องข้าว	343
ขี้เหล็กเลือด	214	ทองเครือ	290	มะกาเครือ	344
เข็มป่า	215	ทึงถ่อน	293	มะคังแดง	348
ค่างขาว	223	บอระเพ็ด	306	รางแดง	381
เคี่ยมคะนอง	228	บอระเพ็ดพุงช้าง	306	ฤๅษีผสมแก้ว	385

ส้มกุ้งชน	402	แสมสาร	428	เหมือดจี้	453
-----------	-----	--------	-----	-----------	-----

4. หมวดยาบำรุงธาตุ/รักษาธาตุ/ปรับธาตุ

กระเทียม	185	ชิงช้าชาลี	248	เพกา	339
กันเกรา	196	ชิงชี	248	มะกอก	342
กำแพงเจ็ดชั้น	203	โศไมรัลัม	257	มะกา	344
กุ่มบก	200	ตะค่านเล็ก/สะค่าน	265	มะเดื่ออุทุมพร	351
ขมิ้นเครือ	205	เถาย่านาง	286	มะพอก	355
ขี้เหล็ก	213	เถาวัลย์เปรียง	287	ม้าทลายโรง	363
คนทา	217	ทึงถ่อน	293	ยมหอม	369
ค้อนหมาขาว	220	เทพทาโร	294	รสสุคนธ์	378
คัดเค้าตง	222	บุจนาค	307	ราชพฤกษ์	383
คำแสด	232	ใบต่างดอก	308	สมอพิเภก	407
โคคลาน(Mal_rep)	225	ประดู่	311	สะเดา	413
จันทน์แดง	235	ฝาง	325	สะเดาเย็น	414
เจตมูลเพลิงขาว	240	พฤษภ	330	สังหยูใบเล็ก	420
ข้าวพุลู	245	พิกุล	337	ฮ่อสะพายควาย	461

5. หมวดยาช่วยเจริญอาหาร

กำแพงเจ็ดชั้น	203	ตะเข้คุมวัง	263	เนระพูสีไทย	302
กำลังเสือโคร่ง	204	เถาย่านาง	286	ประดงเลือด	310
ขี้เหล็ก	213	เถาวัลย์เปรียง	287	ฝาง	325
จันทน์แดง	235	ทึงถ่อน	293	พะวา	334
ชิงช้าชาลี	248	เทพทาโร	294	เพกา	339

มะกา	344	มะไฟ	356	สะเดา	413
มะเกลือ	346	ม้าทลายโรง	363	สะตอ	414
มะแฟน	356	ราชพฤกษ์	383	แสลงใจ	429

6. หมวดยาบำรุงกำหนด/สมรรถภาพทางเพศ

คำมอกหลวง	231	เนระพูสีไทย	302	โมกแดง	364
โตไม่รู้ล้ม	257	โนรา	303	เหล็กราชครู	454
ตะโกสวน	262	ประจำไก่	310		
ทองเครือ	290	ประดู่โคก	311		

7. หมวดยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เอ็น/คลายกล้ามเนื้อ-เอ็น/บำรุงเส้นเอ็น

กระทลย	184	เครือแพบ	230	ไทรย้อย	295
กระทือ	185	โคคลาน (Ana_coc)	224	บอระเพ็ดพุงช้าง	306
กระบก	187	โคคลาน (Mal_rep)	225	บ้าม้ามิด	308
กระมอบ	189	โคลงเคลงขนต่อม	227	พฤษภ	330
กรงขเมา	191	โคลงเคลงตัวผู้	227	พังแหรใหญ่	335
กัฒลิน	196	ข้าพลุ	245	พาโหมตัน	337
กันเกรา	196	ดุกไถ่ย่าน	256	มะกอกเกลื่อน	342
กาเล็ดกาเว้า	197	โตไม่รู้ล้ม	257	มะค่าโมง	349
กำแพงเจ็ดชั้น	203	ตะค่านเล็ก	265	มันนง	362
กุ่มบก	200	เถาว์ลย์เปรียง	287	มันพาด	362
ขาเปี้ยนุ้ม	209	เถาเอ็นอ่อน	289	ม้าทลายโรง	363
เขกา	214	ท่อมหมูช่อ	292	เมื่อยดุก	367
ศรี	218	ทึงถ่อน	293	โมกเครือ	364
เครืองูเห่า	229	หุ้งฟ้า	293	รางแดง	381

ราชครุดำ	381	สังหุใบเล็ก	420	หางไหลแดง	450
ฤษีผสมแก้ว	385	เสม็ดขุน	428	เหล็กราชครู	454
ลูกข่า	387	เสลาเปลือกบาง	431	อวดน้ำ	455
สักขี้ไก่	418	หมากผู้ป่า	444	ฮ่อสะพายควาย	461
สังวาลพระอินทร์	419	หมากหมก	444		

8. หมวดยาแก้ปวดข้อ/กระดูก/ไขข้ออักเสบ/บำรุงกระดูก-ข้อ

กระดูกกบ	183	โคคลาน (Mal_rep)	225	มะนาวผี	354
กระเทียมช้าง	187	แซะ	253	ม้าทลายโรง	363
กันเกรา	196	ตุ๊กไถ่ย่าน	256	ยางนา	372
กำแพงเจ็ดชั้น	203	ตะเคียนเผ่า	267	รสสุคนธ์	378
ขมิ้นเครือ (Arc fla)	205	ต่างหลวง	271	ว่านมหาเมฆ	395
ชั้นทองพยับบาท	208	เถาประโยด	284	หมอน้อย	442
ข่าป่า	209	เถาวัลย์เปรียง	287	หมากหมก	444
ขาเป็ญ่ม	209	นิ้วมือพระนารายณ์	302	หัวร้อยรู	446
คล้า	218	ปุดเมืองกาน	318	อาวแดง	457
คัดเค้าดง	222	พังแหรใหญ่	335	ฮ่อสะพายควาย	461
เครือแพบ	230	มะเดื่อปล้อง	351		

9. หมวดยาแก้ปวดบวมอักเสบ/ฟกช้ำ/ช้ำใน/เคล็ดขัดยอก

กระเทียม	185	ขี้เหล็กเลือด	214	ตะค้ำนเล็ก/สะค้ำน	265
กระเทียมช้าง	187	เซียด	251	ตะเคียนเผ่า	267
กระวาน	189	ตุ๊กไถ่ย่าน	256	เถาเอ็นอ่อน	289
ขมิ้นเครือ (Arc fla)	205	แดง	256	ไทรย้อย	295
ข่อย	206	ตะโกสวน	262	นิ้วมือพระนารายณ์	302

เปล้าใหญ่	321	มะค่าโมง	349	โลดทะนง	390
พริกป่า	330	มะสอยใหญ่	360	สร้อยอินทนิล	410
พังแหรใหญ่	335	มะหวด	360	เสม็ดขุน	428
มะกอก	342	ราชพฤกษ์	383	เหมือดจี้	453
มะค่าแต้	348	ลำพูป่า	392		

10.หมวดยาแก้กระษัย/กษัย/อาการกระษัยต่างๆ

กระวาน	189	ตัวเกลี้ยง	276	มังกาน	361
กลอย	193	เถาว์ล้วยเปรียง	287	รางแดง	381
ข่อยหนาม	207	หิ้งถ่อน	293	เล็บเหยี่ยว	389
ขี้เหล็ก	213	บอระเพ็ด	306	สนสองใบ	399
โคคลาน (Mal_rep)	225	ประคำไก่	310	สนสามใบ	400
จันทน์แดง	235	พญามูลเหล็ก	327	สมอพิเภก	407
จันทนา	237	พฤษภ	330	สมุลแว้ง	409
แจง	240	แพบน้ำ	341	แสสมสาร	428
ข้าพลุ	245	มะกา	344	หญ้าตีนกา	433
โตไม่รู้ล้ม	257	มะกาดัน	345	อวดเชือก	454
ตะค่านเล็ก	265	มะหวด	360	เอื้องหมายนา	460

11. หมวดยาแก้อัมพฤกษ์/อัมพาต/กระดูกกับเส้น/เส้นประสาท/ชาตามปลายประสาท/เหน็บชา

กระทุ่ม	186	เกล็ดปลาช่อน	201	ครี	218
กระวาน	189	ไกรทอง	204	คัดเค้าง	222
กระวานขาว	190	ขมิ้นเครือ(Arc_fla)	205	เครือปลอก	230
กำแพงเจ็ดชั้น	203	ข่าลิง	210	โคคลาน (Mal_rep)	225
กำลังเสือโคร่ง	204	ขี้เหล็ก	213	จันทน์แดง	235

จันทนา	237	ไทรย้อย	295	สนกระ	399
จิงจ้อเหลี่ยม	239	บุณนาค	307	สนสองใบ	399
ชะลูด	244	ประดงเลือด	310	สนสามใบ	400
ข้าพลุ	245	ฝาง	325	สมอพิเภก	407
เขียด	251	พิกุล	337	สมุลแว้ง	409
โตไม่รู้ล้ม	257	มะกา	344	สัก	417
ตองกาย	259	มะกาดัน	345	สังวาลพระอินทร์	419
ตองแตก	260	มะขามป้อม	347	สันโสก	421
ตะเข้คุมวัง	263	มะหาด	361	สารภี	423
ตะครอง	264	ม้าทลายโรง	363	แสมสาร	428
ตะค้ำนเล็ก	265	ระย่อม	379	หมักม่อ	443
เถาวัลย์เปรียง	287	ราชพฤกษ์/คูณ	383	หมุยขน	445
เถาเอ็นอ่อน	289	ลิ้นกวาง	386	หาด	451
เทพทาโร	294	ว่านสากเหล็ก	396	ฮ่อสะพายควาย	461

12. หมวดยาโรคเก๊าท์/รูมาตอยด์/ลดกรดยูริก

กันเกรา	196	ต่างหลวง	271	มะเดื่อปล้อง	351
กำแพงเจ็ดชั้น	203	ตังตัง	275	มะหวด	360
ขวกไก่	205	ประดู่โคก	311	หมอน้อย	442
ขี้วาว	206	ประยงค์เกลื่อน	312	หมากหมก	444
ขันทองพยับบาท	208	ฝาง	325	หัวร้อยรู	446
แซะ	253	มะดูก	350		

13. หมวดยาบำรุงหัวใจ/ยาหอม/ยาลม/วิงเวียน/ลมตี/ลมชัก/ลมบ้าหมู

กระตังข้างเผือก	182	จันทน์แดง	235	บุนนาค	307
กระบก	187	จันทนา	237	ประดู่	311
กระวาน	189	เจตพังคี	239	ประยงค์เกลื่อน	312
กระวานขาว	190	ชะลูด	244	พอขุนน	314
กฤษณา	191	ชะเอมป้า	245	พอฝ้าย	316
กฤษณาใต้	192	ข้าพลุ	245	ฝาง	325
กะดั่งใบ	195	ชิงชัน	247	พะยอม	334
กุ่มน้ำ	199	เซียด	251	พันจำ	336
กุ่มบก	200	ดีหมี	255	พิกุล	337
แก้ว	201	แดง	256	พิกุลป่า	338
ขมิ้นเครือ (Arc fla)	205	โตไม่รู้ล้ม	257	มะขามป้อม	347
ชำป่า	209	ตะค้ำนเล็ก	265	มะเดื่อปล้อง	351
ขี้เหล็กเลือด	214	ดั่งตาบอด	269	มะตูม	353
คนทา	217	เต็ง	279	มะหาด	361
คั้	218	เถาย่านาง	286	มังกาน	361
คล้า	218	ทองหลางใบมน	292	โมกแดง	365
คำมอกหลวง	231	เทพทาโร	294	ยมหอม	369
คำแสด	232	นมควาย	296	รกฟ้า	377
โคคลาน (Mal_rep)	225	นมจ้ว	296	รสสุคนธ์	378
จันทน์ชะมด (Agl_sil)	234	นมแมว	299	รัง	379
จันทน์ชะมด(Man_gag)	235	บอระเพ็ด	306	ราชดัด	382

ราม	383	สมอติง	406	สารภีดอกใหญ่	424
เร็วใหญ่	384	สมอพิเภก	407	เสม็ดขุน	428
ฤๅษีผสมแก้ว	385	สมุลแว้ง	409	แสงใจ	429
ลำดวน	391	สลัดไต่ป่า	411	หย้าตีนกา	433
ลำดวนดง	391	สะเดา	413	หาด	451
ส้มสันดาน	405	สารภี	423		

14. หมวดยาบำรุงเลือด/บำรุงน้ำเหลือง/รักษาน้ำเหลืองเสีย/รักษาโลหิตพิการ-เป็นพิษ/โลหิตจาง

กระดังงา	182	เครื่องเห่า	229	พะวา	334
กระดังช้างเผือก	182	จันทน์แดง	235	พันจำ	336
กระทุ่ม	186	จันทนา	237	พิกุล	337
กระเบาหลัก	188	ชะลูด	244	พิกุลป่า	338
กระวาน	189	เขียด	251	โมกแดง	365
กระวานขาว	190	ดีหมี	255	ยมหอม	369
กฤษณา	191	โตไม่รู้ล้ม	257	ลำดวน	391
กฤษณาใต้	192	ตะแบกนา	268	ส้มกุ้ง (Amp_mar)	401
ก้านเหลือง	198	นมควาย	296	สลัด	410
กำแพงเจ็ดชั้น	203	บอระเพ็ด	306	สลัดไต่ป่า	411
ขมิ้นเครือ (Arc fla)	205	บุนนาค	307	สะแล	416
ข่อย	206	ประดงเลือด	310	สายหยุด	422
ขันทองพญาบาท	208	ผักสาบ	323	สารภี	423
ขาเป๋ียนุ่ม	209	ฝาง	325	สารภีดอกใหญ่	424
ข่าลิง	210	พรวด	328	หางหมาจอก	450

15. หมวดยาช่วยการไหลเวียนโลหิต

เจตมูลเพลิงขาว	240	ตีนนก	278	พริกนก (Pip_kur)	330
ข้าพลุ	245	บอระเพ็ด	306	พลับพลา	333
ตะค้ำนเล็ก/สะค้ำน	265	เปล้าใหญ่	321	ว่านสาวหลง (Amo_sch)	397

16. หมวดยาขับเลือด-ขับน้ำเหลืองเสีย

กระวาน	189	เครือปลอก	230	เลือดแรด	390
กระวานขาว	190	จิวป่า	233	ว่านสาวเหล็ก	396
กำจัดต้น	202	ดีหมี	255	ว่านสาวหลง (Amo_sch)	397
กำจาย	202	ตองกาย	259	สุรามะริด	426
ขันทองพยับบาท	208	ตะค้ำนเล็ก	265	หางไหลแดง	450
ขี้เหล็ก	213	บอระเพ็ด	306		
ขี้เหล็กเลือด	214	พุดทุ่ง	338		

17. หมวดยาสตรี/บำรุงสุขภาพสตรี/รักษาอาการเกี่ยวกับประจำเดือน/ระดู

กำแพงเจ็ดชั้น	203	โตไม่รู้ล้ม	257	ฝาง	325
กูก	199	ตะค้ำนเล็ก	265	สะเดาเย็น	414
ขี้เหล็กเลือด	214	ตะแบกนา	268	สังหยูใบเล็ก	420
ค้อนหมาขาว	220	บุนนาค	307	หางไหลแดง	450
โคลงเคลงขนต่อม	227	ใบต่างดอก	308		
ข้าพลุ	245	ประดู่	311		

18. หมวดยาบำรุงน้ำนม/ขับน้ำนม

กระทุ่ม	186	กรูงเขมา	191	กูก	199
กระวาน	189	กล้วยเต่า	193	กุ่มบก	200
กระวานขาว	190	กลิ้งกล่อม	194	ขาเป๋ยนุ่ม	209

ซ้องแมว	242	นมจั่ว	296	พลวง	331
ดับเต้าตัน	270	นมชะนี	297	พลับพลา	333
ตานนม	272	นมน้อย	298	ระย้อม	379
ตานเสี้ยน	272	นมแมวป่า	296	เร็วใหญ่	384
ตานเสี้ยนเล็ก	273	นางแย้มป่า	301	แสงใจ	429
ตีนนก	278	น้านอง	304	โสกเขา	430
เถาย่านาง	286	บุจนาค	307		

19. หมวดยาบำรุงครรภ์

บุจนาค	307	พิกุลป่า	338	สารภีดอกใหญ่	424
พิกุล	337	สารภี	423		

20. หมวดยาขับน้ำคาวปลาหลังคลอด/ขับเลือดประจำเดือน/รักษา-บำรุงมดลูก/ ฟอกโลหิตหลังคลอด/อยู่ไฟ/รักษาอาการตกเลือด

กระท่อมเลือด	185	ชะลูด	244	บอระเพ็ด	306
กระทือ	185	ชายผ้าสีดา	246	ปลาไหลเผือก	313
กระวาน	189	ชิงชี	248	เปล้าใหญ่	321
กระวานขาว	190	ดีหมี	255	ฝาง	325
ก้างปลาเครือ	197	โตไม่รู้ล้ม	257	พลับพลา	333
ก้านเหลือง	198	ตองกาย	259	พุดทุ่ง	338
กำจัดตัน	202	ตะคร้อ	264	เพกา	339
กำจาย	202	ตะค่านเล็ก/สะค่าน	265	ม้าทลายโรง	363
กำแพงเจ็ดชั้น	203	ดับเต้าตัน	270	โมกเครือ	364
ขี้เหล็ก	213	ตีนนก	278	ราชครูดำ	381
โคคลาน (Mal_rep)	225	เทพทาโร	294	ว่านสากเหล็ก	396

ว่านมหาเมฆ	395	หางไหลแดง	450	อวดน้ำ	455
------------	-----	-----------	-----	--------	-----

21. หมวดยาแก้ไข้/ตัวร้อน/ปวดหัว/ร้อนใน/ไข้เปลี่ยนฤดู/ไข้กำเณรน้อย-ใหญ่/
ไข้เพื่อ/ต้นไข้/ปลายไข้

กระดังช้างเผือก	182	ค้ำคาว	223	ตะขบป่า	263
กรุงเขมา	191	โคคลาน (Cro_cau)	224	ตะค้ำนเล็ก/สะค้ำน	265
กฤษณา	191	ไคร้หน้า	232	ดับเต่าตัน	270
กฤษณาใต้	192	จันทน์คันทนา	234	ตาไก่ใบกว้าง	270
กลอย	193	จันทน์ขมด (Agl_sil)	234	ด่างหลวง	271
กลิ้งกล่อม	194	จันทน์ขมด (Man_gag)	235	ตานนม	272
กะดังใบ	195	จันทน์แดง	235	ตานหม่อน	274
กันเกรา	196	จันทนา	237	เถาย่านาง	286
ก้างปลาเครือ	197	เฉียงพ้านางแอ	241	ทองหลางใบมน	292
กูดพรวัว	200	ชมพู่น้ำ	242	เท้ายายม่อม	295
ไกรทอง	204	ชะมวง	243	นางแลว	301
ขมิ้นเครือ (Arc fla)	205	ชะลูด	244	เนระพูสีไทย	302
ขว้าว	206	ชะเอมป่า	245	บอระเพ็ด	306
ข้าวสารป่า	211	ข้าพลุ	245	บุจนาค	307
ขี้เหล็ก	213	ชิงช้าชาลี	248	ประคำไก่	310
เข็มทอง	215	ชิงชี	248	ประยงค์ป่า	312
เข็มไหม้	216	เชียด	251	ปลาไหลเผือก	313
คนทา	217	ดีหมี	255	ปอกระสา	314
ครี	218	โตไม่รู้ล้ม	257	ผักกาดกบ	322
คัตเค้าเครือ	222	ตองแตก	260	ฝาง	325

พนมสวรรค์ป่า	328	มะแฟน	356	สมอพิเภก	407
พะวา	334	มะไฟ	356	สลัดไต่ป่า	411
พิกุล	337	มะไฟแรด	357	สวาด	412
พิกุลป่า	338	มะระขึ้นนก	359	สะเดา	413
เพกา	339	มะหวด	360	สัก	417
มะกล่ำต้น	342	โมกใหญ่	366	สังกรณี	418
มะกอก	342	ระย่อม	379	สั่งทำ	419
มะกา	344	รางจืด	380	สารภี	423
มะเกลือ	346	ราชพฤกษ์	383	สารภีดอกใหญ่	424
มะขามป้อม	347	ฤๅษีผสมแก้ว	385	หญ้าไต่ใบ	434
มะเดื่อปล้อง	351	ลิ้นกวาว	386	หญ้าร้องไห้	436
มะเดื่ออุทุมพร	351	ว่านกีบแรด	392	หวายขม	448
มะปริง	354	สนกระ	399	เหมือดจี้	453

22. หมวดยาแก้ไข้หวัด/ไข้ไทฟอยด์-รากสาदन้อย/ไข้กาฬ

กลอย	193	คำแสด	232	ต่างหลวง	271
กลิ้งกล่อม	194	จันทน์แดง	235	เถาย่านาง	286
กะดังใบ	195	จันทนา	237	เนระพูสีไทย	302
ขว้าว	206	ชะเอมป่า	245	บุณฑาค	307
ขันทองพยับบาท	208	ข้าพลุ	245	ประคำไก่	310
ขี้เหล็ก	213	ชิงชี	248	ปลาไหลเผือก	313
เข็มทอง	215	ตะค้ำนเล็ก/สะค้ำน	265	ฝาง	325
คนทา	217	ตะเคียนทอง	267	พิกุล	337

พิกุลป่า	338	มะไฟแรด	357	สังกรณี	418
เพกา	339	ราชพฤกษ์	383	สังวาลพระอินทร์	419
โพบาย	340	ฤๅษีผสมแก้ว	385	สารภี	423
มะกา	344	ลิ้นกวาง	386	สารภีดอกใหญ่	424
มะกาดัน	345	ว่านกับแรด	392	เสม็ดขุน	428
มะขามป้อม	347	สมอไทย	407	หล้าใต้ใบ	434
มะเดื่ออุทุมพร	351	สมอพิเภก	407	เหมือดจี้	453
มะปริง	354	สลัดไดป่า	411	เอื้องหมายนา	460
มะพอก	355	สะเดา	413		
มะแฟน	356	สะบ้า	415		

23. หมวดยาแก้อุจจาระ/ไฟลามทุ่ง/เริม/อสุภะ/ไส้/หัด/อิดำ/แดง/ฝีดาษ

กรวยป่า	182	ชมพูน้ำ	242	ปลาไหลเผือก	313
กระแตไต่ไม้	184	ชิงชี้	248	เปล้าใหญ่	321
ก้างปลาขาว	197	ดาตุ่มบก	271	พญาปล้องทอง	327
กูดพร้าว	200	เปล้าใหญ่	321	มะกอก	342
ขึ้นทองพญาบาท	208	เถาย่านาง	286	มะค่าแต้	348
เขยตาย	216	ทองหลางใบมน	292	มะเดื่ออุทุมพร	351
คนทา	217	นมสวรรค์	300	มะปริง	354
คลุ้ม	219	เนระพูสีไทย	302	มะไฟ	356
โคคลาน (Cro_cau)	224	ปรังทะเล	309	มะระขี้นก	359
จันทน์แดง	235	ปรังสวน/ลำเห็ง	309	ระจับพิษ	378
จันทนา	237	ประคำไก่	310	ละอองไฟฟ้า	385

เล็บเหยี่ยว	389	สัก	417	หญ้าตีนกา	433
สร้อยอินทนิล	410	หญ้าไต้ใบ	434	หมางาข้าง	443

24. หมวดยาแก้ไข้กับระดู

กฤษณา	191	เถาย่านาง	286	เพกา	339
กฤษณาไต้	192	เท้ายายม่อม	295	มะดุก	350
ขาเปี้ยนุ่น	209	บุนนาค	307	มะเฒ่าสาย	358
ขี้แรด	213	ปลาไหลเผือก	313	เฒ่าสร้อย	368
ครี	218	ไผ่รวก	324	รกฟ้า	377
จันทน์แดง	235	ฝาง	325	ลิเกาใหญ่	387
จันทนา	237	พิกุล	337	ส้มกุ้ง (Amp_mar)	401
เต่าร้าง	283	พิกุลป่า	338	หญ้าเหนียวหมา	439

25. หมวดยาแก้ไข้มาลาเรีย/ไข้เลือดออก

กลอย	193	จันทนา	237	มะเดื่ออุทุมพร	351
กอมขม	194	ข้าพลุ	245	มะนาวผี	354
กะดังใบ	195	ดีหมี	255	มะพลับทอง	355
กันเกรา	196	ดุกไก่อ่าน	256	มะหวด	360
เกล็ดปลา	200	โตไม่รู้ล้ม	257	โมกใหญ่	366
แก้ว	201	ตาลเหลือง	275	ลิ้นกวาง	386
ขี้เหล็กเลือด	214	เถาย่านาง	286	สะเดา	413
เข็มทอง	215	มะกล่ำต้น	342	เหมือดจี้	453

26. หมวดยาแก้ไข้/เจ็บคอ/ขับเสมหะ/โรคหอบหืด

กระบก	187	กระวานขาว	190	กฤษณาไต้	192
กระวาน	189	กฤษณา	191	ข้าป่า	209

เข็มทอง	215	ฝาง	325	ส้มควาย	404
เครือออน	231	พันจำ	336	ส้มสันดาน	405
ชมวง	243	เพกา	339	สมอไทย	407
ชมวงป่า	243	โพบาย	340	สมอพิเภก	407
แดง	256	มะกอก	342	สมัดน้อย	408
ตะขบป่า	263	มะกา	344	สวาด	412
ตานหม่อน	274	มะขามป้อม	347	สะเดา	413
ตาลเหลือง	275	มะเดื่อปล้อง	351	สารภีป่า	424
เถาว์ลยั้ง	288	มะตาด	352	สีพันกระปือ	426
ทองเดือนห้า	291	มะพอก	355	หนอนตายหยาก	440
ทึงถ่อน	293	ราชพฤกษ์	383	หวายขม	448
เนระพูสีไทย	302	ลูกข่า	387	หอมแขก	449
เปราะใหญ่	319	โลด	389	อวดน้ำ	455
เปล้าใหญ่	321	ส้มกุ้ง (Emb_rib)	402	อุตพิต	459
ผักหนาม	323	ส้มแขก	403		

27. หมวดยารักษาวัณโรคปอด/ปอดบวม/โรคเกี่ยวกับหลอดลม/ถุงลม/ระบบทางเดินหายใจ

กรวยป่า	182	ชิงชี้	248	ฝาง	325
กลิ้งกล่อม	194	เต่าร้าง	283	พังแหรใหญ่	335
ขี้เหล็กเลือด	214	เถาย่านาง	286	พิกุล	337
คนทา	217	ไทรย้อย	295	พิกุลป่า	338
จันทน์แดง	235	บุนนาค	307	มะเค็ด	350
จันทนา	237	ปลาไหลเผือก	313	มะเดื่ออุทุมพร	351

มะนาวผี	354	ลั่นทม	386	สารภีดอกใหญ่	424
มะปริง	354	ว่านกีบแรด	392		
มะไฟแรด	357	สารภี	423		

28. หมวดยาแก้โรคทาง-ตาน/ขาดสารอาหาร/เลือดกำเดาไหล/เลือดออกตามไรฟัน

กระเทียมช้าง	187	ดีหมี	255	มะค่าแต้	348
กฤษณา	191	ตองเต้า	260	มะเดื่อปล้อง	351
กฤษณาใต้	192	ตะขบป่า	263	มะแฟน	356
กาฝากมะม่วง	198	ตับเต่าตัน	270	มังกาน	361
กูก	199	บุนนาค	307	ยมหอม	369
ไกรทอง	204	ไผ่รวก	324	ลำพูป่า	392
คนทา	217	พิกุล	337	สลัดโตป่า	411
จันทน์แดง	235	พิกุลป่า	338	หญ้าตดหมา	432
จันทนา	237	โพบาย	340	หมักแปม	442
เจียงพรา้งนางแอ	241	มะกอก	342		
แซะ	253	มะกอกเกลื่อน	342		

29. หมวดยารักษาโรคผิวหนัง/เชื้อรา กลาก/เกลื้อน/น้ำกัดเท้า/สังคัง/ตกขาว/สะเก็ดเงิน/หูด/หิด/เรื้อน/คุดทะราด/ชันตุ

กระเบาหลัก	188	กำแพงเจ็ดชั้น	203	เข็มป่า	215
กระเบาใต้	188	กุ่มบก	200	เขยตาย	216
กระเบาหน้า	188	ข่อย	206	คำมอกหลวง	231
กลอย	193	ชันทองพยาบาท	208	ง่าย้อย	233
กะอวม	196	ข่าลิง	210	เจียงพรา้งนางแอ	241
กำจัดตัน	202	ขี้แรด	213	ชมพู่น้ำ	242

ชะเนียง	243	ประยงค์ป่า	312	รกฟ้า	377
ชุมเห็ดเทศ	250	เปล้าใหญ่	321	รสสุคนธ์	378
ช้องแมว	242	ผักสาบ	323	เล็บมือนาง	388
เดือยไก่	256	ฝาง	325	เลือดแรด	390
โตไม่รู้ล้ม	257	ผีหมอบ	326	สมอทะเล	406
ตะค้ำนเล็ก/สะค้ำน	265	พลับพลา	333	สมอพิเภก	407
ตานหก	274	มะกอก	342	สลัดไดป่า	411
ตาลเหลือง	275	มะตูม	350	สะบ้า	415
ตัวเกลี้ยง	276	ยางนา	372	สะแล	416
นมแมว	299	ยางมันหมู	372	ลำโรง	431
นวลแป้ง	300	ยางยูง	373	หล้าเหี่ยวหมา	439
ประดู่	311	ยางวาด	374	หางไหลแดง	450

30. หมวดยาแก้ผื่นคัน/ผิวหนังพุพองจากอาการแพ้/ภูมิแพ้

กรวยป่า	182	จ๊วป่า	233	ฝาง	325
กระเบาใต้	188	ข้าพลุ	245	มะกอก	342
กระเบาหน้า	188	ชุมเห็ดเทศ	250	มะตูม	350
กอมขม	194	ตะโกสวน	262	มะเดื่ออุทุมพร	351
กำแพงเจ็ดชั้น	203	ตะค้ำนเล็ก/สะค้ำน	265	มะพอก	355
ขันทองพยับบาท	208	ดังดาบอด	269	มะหาด	361
ขำลิง	210	นมแมว	299	ยางนา	372
เขยตาย	216	นิ้วมือพระนารายณ์	302	ยางมันหมู	372
ง้าย้อย	233	เปล้าใหญ่	321	ยางยูง	373

ยางวาด	374	ลิ้นกวาง	386	สะบ้า	415
รางจีต	380	เลือดแรด	390	หางหมาจอก	450
ราชครูดำ	381	สมอทะเล	406	หาด	451
ฤทธิสมแก้ว	385	สมุลแว้ง	409	หุหมื่น	452

31. หมวดยารักษาโรคประดงต่างๆ

กระดุกกบ	183	ตะค้ำนเล็ก/สะค้ำน	265	มะพอก	355
กำจัดตัน	202	เต็ง	279	มะหวด	360
กำแพงเจ็ดชั้น	203	เถาวัลย์เปรียง	287	ม้าทลายโรง	363
ขมิ้นเครือ (Arc fla)	205	นมสวรรค์	300	เมื่อยดุก	367
ขันทองพยาบาท	208	นางแย้มป่า	301	ลิเภาใหญ่	387
คนทา	217	ประตุโคก	311	สมอติง	406
คลุ้ม	219	ปลาไหลเผือก	313	สิรินธรวัลลี	425
ข้าพลู	245	ผักกาดกบ/ว่านมหากาฬ	322	สีฟันกระบือ	426
ชิงชี	248	ฝาง	325	หัวร้อยรู	446
ตะโกสวน	262	มะดุก	350		

32. หมวดยาแก้พิษหรือบรรเทาอาการจากแมลง/สัตว์กัดต่อย/ถอนพิษงู

กระเบาใต้	188	ง้าย้อย	233	บวบขม	305
กระเบาน้ำ	188	ชุมเห็ดเทศ	250	ประยงค์เกลื่อน	312
กาเล็ดกาเว้า	197	ดุกไถ่ยาน	256	ปลาไหลเผือก	313
ขันทองพยาบาท	208	เต่าร้าง	283	เปราะใหญ่ (Kae_ele)	319
เขยตาย	216	ไทรย้อย	295	เปราะป่า (Kae_pul)	319
คัตเค้าดง	222	นมสวรรค์	300	พญาปล้องทอง	327

มะกอก	342	โสดทนง	390	สะเอ้ง/ซองระอา	417
โมกมัน	366	สร้อยอินทนิล	410	แสลงใจ	429
เลือดแรด	390	สะบ้า	415	หูปากกา	452

33. หมวดการรักษาแผลภายนอก/แผลรื้อรัง/ห้ามเลือด/ฆ่าเชื้อแผล

กระโดน	183	แดง	256	มะกอก	342
กระทล่าย	184	โตไม่รู้ล้ม	257	มะเกลือ	346
กระทุ้มเนิน	186	ตัวเกลี้ยง	276	มะเกลือเลือด	346
กลอย	193	ตัวขาว	276	มะเค็ด	350
กัฒลิน	196	เต็งหนาม	280	มะพลับทอง	355
กูก	199	ทึงถ่อน	293	มะสอย	359
ขว้าว	206	ปลาไหลเผือก	313	มะสอยใหญ่	360
ขันทองพยาบาท	208	ผีหมอบ	326	รกฟ้า	377
ข้าวสารหลวง	211	พฤกษ์	330	สะบ้า	415
โคลงเคลงขนต่อม	227	พลองกินลูก	332	เสลาเปลือกบาง	413
ไคร้หน้า	232	พลองแก้มอัน	332	อินทนิลบก	458

34. หมวดการรักษาแผลไฟไหม้-น้ำร้อนลวก

กระแตไต่ไม้	184	ดุกไก่อ่าน	256	สนสองใบ	399
กำลังหนุมาน	204	ตะเคียนทอง	267	สนสามใบ	400
ข้าวสารหลวง	211	ผักกาดกบ/วุ้นมหาภาพ	322	สลัดไต่ป่า	411

35. หมวดการรักษาฝีหนองภายนอก/สิ่ว/ฝี

กระแตไต่ไม้	184	ข้าป่า	209	ชายผ้าสีดา	246
กระทือ	185	เขยตาย	216	บอนเต่า	305
กลอย	193	เฉียงพ้านางแอ	241	ประยงค์ป่า	312

พฤกษ์	330	มะสอยใหญ่	360	หญ้าดอกคำ	432
มะคังแดง	348	เล็บเหยี่ยว	389	หมูกลิ้ง	446
มะสอย	359	ส้มกบ	401	เอื้องหมายนา	460

36. หมวดการรักษาแผลภายใน/แผลในทางเดินอาหาร/กระเพาะ/กรดไหลย้อน/ผิวหนัง

กระโดน	183	ตัวเกลี้ยง	276	มะตูม	353
กระทงลาย	184	ตัวขาว	276	มะไฟ	356
กระทุ้มเนิน	186	เต็งหนาม	280	มันนง	362
กั๊ดลิ้น	196	นมพิจิตร	298	ยอป่า	371
กาสามปีก (Vit_ped)	199	ปลาไหลเผือก	313	ลาย	386
เขยตาย	216	เปิ้ล้าเงิน	320	ลำพูป่า	392
คอแลนเขา	221	เปิ้ล้าตะวัน	320	ส้มลิง	405
คำแสด	232	พรวด	328	สมอไทย	407
โคคลาน (Mal_rep)	225	ไพลนก	340	สัตบรรณ	420
ไคร้หน้า	232	มะกอก	342	สันโสก	421
ชุมเห็ดเทศ	250	มะกาเครือ	344	เสลาเปลือกบาง	431
ตะครอง	264	มะเกลือเลือด	346	เหมือดจี้	453
ตาลเหลือง	275	มะดุก	350	อินทนิลบก	458

37. หมวดการรักษาแผลร้อนในในปาก/แผลช่องปาก-ริมฝีปาก/ต่อมทอนซิล

กะเจียน	195	เปิ้ล้าใหญ่	321	โพบาย	340
ขวกไก่	205	พลองใหญ่	332	ม่วงเลือด	341
เปิ้ล้าเงิน	320	พะวา	334	มะกอก	342

38. หมวดยาแก้ท้องเสีย/ท้องร่วง/บิด

กรวยป่า	182	จันทน์แดง	235	เถาย่านาง	286
กระทล่าย	184	จิกนม	238	ทองเดือนห้า	291
กระทือ	185	เฉียงพ้านางแอ	241	ทิ้งถ่อน	293
กระทุ่มเนิน	186	ชิงชี	248	ไทรย้อย	295
กระมอบ	189	ดุกไก่อ่าน	256	นมจ้าว	296
กระวาน	189	แดง	256	นมแมวป่า	296
กระวานขาว	190	โตไม่รู้ล้ม	257	นิ้วมือพระนารายณ์	302
กล้วยป่า	193	ตะโกสวน	262	เนระพูสีไทย	302
กะดั่งใบ	195	ตะขบ	262	บุณนาค	307
กูก	199	ตะขบป่า	263	ประดู่	311
ไกรทอง	204	ตะคร้อ	264	ปลาไหลเผือก	313
ข่อย	206	ตะค้ำนเล็ก/สะค้ำน	265	ปอกระสา	314
ขันทองพยาบาท	208	ตะเคียนทอง	267	เปล้าเงิน	320
ขี้เหล็ก	213	ตะแบกแดง	268	พรวด	328
ขี้เหล็กเลือด	214	ตะลุมพุก	269	พะยอม	334
เข็มป่า	215	ต้างหลวง	271	พิกุล	337
คนทา	217	ตานดำ	283	พิกุลป่า	338
ครามขน	217	ตานหม่อน	274	พุดทุ่ง	338
โคลงเคลง	226	ตาลเหลือง	275	เพกา	339
ไคร้ น้ำ	232	เต็งหนาม	280	โพบาย	340
จ้วป่า	233	เต็ม	282	ไพลนก	340

มะกาเครือ	344	โมกเครือ	364	สั่งทำ	419
มะเกลือ	346	รกฟ้า	377	ส้านใหญ่	421
มะเกลือเลือด	346	ราม	383	สารภีป่า	424
มะเดื่ออุทุมพร	351	ลิ้นกวาง	386	สำโรง	431
มะนาวผี	354	ว่านกีบแรด	392	เสม็ดขุน	428
มะพลับทอง	355	ส้มกุ้งขน	402	หย้าตดหมา	432
มะแฟน	356	สมอพิเภก	407	หมีเหม็น	445
มะไฟ	356	สมุลแว้ง	409	หว่า	447
มังตาน	361	สวาด	412	อะราง	456

39. หมวดยาแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ/จุลินทรีย์/อาหารไม่ย่อย/ขับลม

กระวาน	189	ดีหมี	255	มะหวด	360
กระวานขาว	190	ตดหมาตัน	258	เร่วใหญ่	384
กรุงเขมา	191	ตะค้ำนเล็ก/สะค้ำน	265	ฤๅษีสมแก้ว	385
กันเกรา	196	เทพทาโร	294	ลำพูป่า	392
กุ่มบก	200	ปอเต่าไห้ (Hel_hir)	316	ว่านสาวหลง (Amo_sch)	397
ข่อย	206	เปราะใหญ่	319	สมุลแว้ง	409
ครี	218	เปล้าใหญ่	321	สลัดไต่ป่า	411
จันทน์แดง	235	พรวด	328	สัก	417
เจตมูลเพลิงขาว	240	พังคี่	335	สั่งทำ	419
เฉียงพ้านางแอ	241	พังโหม	336	สันโสก	421
ชะลูด	244	พุดทุ่ง	338	เสม็ด	427
ข้าพลุ	245	เพกา	339	หย้าตดหมา	432

หย้าตดหมาใบเล็ก	433	หมีเหม็น	445	อวดน้ำ	455
หย้าแพรกหิน	435	หางไหลแดง	450	อวแดง	457

40. หมวดยาแก้กันผดผื่นแดง/แก้อาเจียน/ถอนพิษอาหาร-สารเคมี/
ล้างสารพิษในเลือดหรือร่างกาย

กล้วยเต่า	193	บวบขม	305	ยมหอม	369
จ๊วป่า	233	ปอกระสา	314	รกฟ้า	377
จันทน์แดง	235	พลวง	331	รางจืด	380
จันทนา	237	โพบาย	340	โลดทะนง	390
ต้นหมี	254	มะกอก	342	ส้มกุ้ง (Amp_mar)	401
โตไม่รู้ล้ม	257	มะคังแดง	348	สะเอ้ง	417
ต่อไส้	261	มะค่าแต้	348	สันโสก	421
เถาพันซ้าย	285	มะปริง	354	แสลงใจ	429
เถาย่านาง	286	มะพลับทอง	355	หนามเดือยไก่	441
ทิ้งถ่อน	293	มะแฟน	356		
นางแย้มป่า	301	มะไฟแรด	357		

41. หมวดยาระบาย/ยาถ่าย/แก้ท้องผูก

กระทล่าย	184	ชิงชี	248	ประคำไก่	310
กำแพงเจ็ดชั้น	203	ซูดเห็ดเทศ	250	ปอเต่าไห้ (Hel_hir)	316
กูก	199	ตองเต้า	260	มะกา	344
ขันทองพยาบาท	208	ตองแตก	260	มะขามป้อม	347
ขี้เหล็ก	213	ดิวเกลี้ยง	276	มะหวด	360
คอแลน	220	ดิวขาว	276	ราชพฤกษ์	383
คำแสด	232	เถาวัลย์เปรียง	287	ส้มลม	404
โคคลาน (Mal_rep)	225	นมน้อย	298	สมอติงู	406

สมอไทย	407	สร้อยอินทนิล	410	สะตอ	414
--------	-----	--------------	-----	------	-----

สมอพิเภก	407	สะเดา	413		
----------	-----	-------	-----	--	--

42. หมวดยาถ่ายพยาธิ

กระบก	187	เนระพูสีไทย	302	ย่านขลง	374
-------	-----	-------------	-----	---------	-----

กำแพงเจ็ดชั้น	203	บวบขม	305	เล็บมือนาง	388
---------------	-----	-------	-----	------------	-----

คำแสด	232	ปลาไหลเผือก	313	สร้อยอินทนิล	410
-------	-----	-------------	-----	--------------	-----

เจียงพรา้งนางแอ	241	มะกอก	342	สะบ้า	415
-----------------	-----	-------	-----	-------	-----

ตองเต้า	260	มะเกลือ	346	สารภีป่า	424
---------	-----	---------	-----	----------	-----

ตานดำ	283	มะเดื่อปล้อง	351	หางหมาจอก	450
-------	-----	--------------	-----	-----------	-----

ตาลเหลือง	275	มะพอก	355	หาด	451
-----------	-----	-------	-----	-----	-----

นมน้อย	298	มะหาด	361		
--------	-----	-------	-----	--	--

43. หมวดยาแก้โรคเบาหวาน/แผลเบาหวาน/ลดน้ำตาล

กระทุ่ม	186	ขมิ้นฤๅษี	205	เคยเหาะ	281
---------	-----	-----------	-----	---------	-----

กระบก	187	ขี้เหล็ก	213	เถาย่านาง	286
-------	-----	----------	-----	-----------	-----

กระมอ	189	คนทา	217	บอระเพ็ด	306
-------	-----	------	-----	----------	-----

กลอย	193	ชะเนียง	243	ประดู่โคก	311
------	-----	---------	-----	-----------	-----

กอมขม	194	ชะเอมป้า	245	ปลาไหลเผือก	313
-------	-----	----------	-----	-------------	-----

กะดังใบ	195	ตะเข็บ	264	ปอกระสา	314
---------	-----	--------	-----	---------	-----

ก้างปลาเคี้ยว	197	ตะเคียนทอง	267	ปอขนุน	314
---------------	-----	------------	-----	--------	-----

กาฝากมะม่วง	198	ตะไคร้	269	ปอฝ้าย	316
-------------	-----	--------	-----	--------	-----

กำแพงเจ็ดชั้น	203	ดินตั่งเตี้ย	277	ผักหวาน	324
---------------	-----	--------------	-----	---------	-----

กำลังหนุมาน	204	เคยย่าน	280	พิกุล	337
-------------	-----	---------	-----	-------	-----

พิกุลป่า	338	สนสองใบ	399	เสม็ดขุน	428
มะเค็ด	350	สนสามใบ	400	หญ้าไต้ใบ	434
ม้าทลายโรง	363	ส้มแขก	403	หญ้าหนูต้น	438
มูกเขา	364	สะตอ	414	หว่า	447
ยอป่า	371	สะเอ้ง	417	อินทิลน้ำ	457
ระย่อม	379	สัก	417	อินทรีชิต	458
รางจีต	380	ลำโรง	431		

44. หมวดยาแก้โรคความดันโลหิตสูง-ต่ำ

กระแตไต่ไม้	184	บอระเพ็ดพุงช้าง	306	ว่านกีบแรด	392
กระทุ่ม	186	ประยงค์เกลื่อน	312	ส้มแขก	403
กระบก	187	ปอขนุน	314	สลัดไต่ป่า	411
ก้างปลาเครือ	197	ปอฝ้าย	316	สะตอ	414
กาฝากมะม่วง	198	มะขามป้อม	347	สะเอ้ง	417
ขี้เหล็ก	213	ม้าทลายโรง	363	สัก	417
ชะเอมป่า	245	ยายกั้งเล็ก	376	เสม็ดขุน	428
ชุมเห็ดเทศ	250	รูกฟ้า	377	แสมสาร	428
เขียด	251	ระย่อม	379	หญ้าไต้ใบ	434
ตะไคล	269	รางแดง	381	อินทิลน้ำ	457
เถาย่านาง	286	ลูกข่า	387	อินทรีชิต	458

45. หมวดยาลดไขมัน

กาฝากมะม่วง	198	มะตาด	352	เส้งเล็ก	427
ชะเอมป่า	245	ส้มกุ่มตรัง	403	หมักแปม	442
เถาย่านาง	286	สัก	417	อินทิลน้ำ	457

46. หมวดยาละลายลิ่มเลือด

กระวาน	189	จันทน์แดง	235	มะหาด	361
กระวานขาว	190	จันทนา	237	สลัดไดป่า	411
กฤษณา	191	ข้าวพุลู	245	หาด	451
กฤษณาใต้	192	ตะค้ำนเล็ก/สะค้ำน	265		
ครี	218	บุนนาค	307		

47. หมวดยาโรคเกี่ยวกับตับ,ระบบน้ำดี/นิ่วถุงน้ำดี/ดีซ่าน/บำรุงตับ

กระดังช้างเผือก	182	ชุมแสงแดง	250	มะค่าโมง	349
กรงเขมา	191	ดีปลากั้งป่า	254	มะตูม	350
กล้วยเต่า	193	แดง	256	มะตูม	353
กัตลัน	196	ตะโกสวน	262	มะไฟ	356
ก้านเหลือง	198	ตะค้ำนเล็ก	265	โมกมัน	366
กำแพงเจ็ดชั้น	203	ตาไก่ใบกว้าง	270	ยอป่า	371
กำลังหนุมาน	204	ตาลเหลือง	275	ยางนา	372
เกล็ดปลา	200	เต่าร้าง	283	ว่านมหาเมฆ	395
เกล็ดปลาช่อน	201	นมพิจิตร	298	สนสองใบ	399
ขาเปี้ยนุ่ม	209	ปลาไหลเผือก	313	สนสามใบ	400
คัดเคাঁดง	222	พญาปล้องทอง	327	สมอไทย	407
เครือปลาสงแดง	230	พลวง	331	สมอพิเภก	407
จันทน์แดง	235	พังโหม	336	สะบ้า	415
แจง	240	มะเกลือ	346	สัก	417
ข้าวพุลู	245	มะค่าแต้	348	สังวาลพระอินทร์	419

แสมสาร	428	หญ้าไต้ใบ	434
แสดงใจ	429	หวายขม	448

48. หมวดยาโรคเกี่ยวกับไต/ม้าม/ขับปัสสาวะ/ขับน้ำในระบบไต/น้ำในท้อง/บำรุงไต

กระดิ่งข้างเผือก	182	โตไม่รู้ลืม	257	มะกา	344
กระแตไต่ไม้	184	ตองเต้า	260	มะกาดั้น	345
กรูงขเมา	191	ตะค้ำนเล็ก/สะค้ำน	265	มะระขี้นก	359
กลอย	193	ตานดำ	283	มะหาด	360
กลิ้งกล่อม	194	เต็งหนาม	280	มันเส้า	363
กำลังหนุมาน	204	เตยเหาะ	281	รสสุคนธ์	378
ขมิ้นเครือ (Arc_fla)	205	เถาพันซ้าย	285	รางแดง	381
ข่อยหนาม	207	เถาวัลย์เปรียง	287	ฤๅษีผสมแก้ว	385
ขาเป๋ียนุ่ม	209	ไทรย้อย	295	เล็บเหยี่ยว	389
ขี้เหล็ก	213	บอระเพ็ด	306	โลด	389
คนทา	217	ประจำไก่	310	ว่านมหาเมฆ	395
คัตเค้าดง	222	ปลาไหลเผือก	313	สนสองใบ	399
เครืองูเห่า	229	ไผ่รวก	324	สนสามใบ	400
โคคลาน (Mal_rep)	225	พริกป่า	330	สมอพิเภก	407
ไคร้หน้า	232	พฤกษ์	330	สมุลแว้ง	409
จันทน์แดง	235	พังโหม	336	สะบ้า	415
จันทนา	237	โพบาย	340	สังวาลพระอินทร์	419
ข้าพลุ	245	แพบน้ำ	341	แสมสาร	428
ต้นหมี่	254	มะก่องข้าวน	343	หญ้าสองปล้อง	437

หมี่เหม็น	445	หัวร่อยรู	446	เอื้องหมายนา	460
-----------	-----	-----------	-----	--------------	-----

49. หมวดยารักษาโรคผิวหนัง

กันเกรา	196	ทิ้งถ่อน	293	ว่านมหาเมฆ	395
กำแพงเจ็ดชั้น	200	ปอกระสา	314	สั้มกบ	401
เคี่ยม	228	ปุดขนดอกขาว	317	สั้มกึ่ง (Emb_rib)	402
จิวป่า	233	มะสอย	359	สั้มกึ่งตึง	403
จันทน์แดง	235	มะสอยใหญ่	360	สมอพิเภก	407
จันทนา	237	รกฟ้า	377	สมุลแว้ง	409
ตรีชวา	258	เร่วใหญ่	384	สั๊กซี่ไก่	418
เตยหะ	281	เล็บมือนาง	388	สันโสก	421

50. หมวดยารักษาโรคตา/หู/จมูก

กรวยป่า	182	ปอเต่าไห้ (Enk_mal)	315	เล็บมือนาง	388
กาสามปีก	199	โพบาย	340	สันโสก	421
เข็มป่า	215	มะเกลือ	346	เอื้องหมายนา	460
ดีหมี		มะนาวผี	354		
ตาลเหลือง	275	มังกาน	361		

51. หมวดยารักษาโรคฟัน/เหงือก/ปวดฟัน/ร้าวเม่นา

กระวาน	189	ไคร้หน้า	232	พิกุล	335
กำจัดต้น	202	ข้าวพลู	245	พิกุลป่า	338
กูก	199	แดง	256	มะกาเครือ	344
เกล็ดปลาช่อน	201	ตึงตึง	275	ยางแดง	371
ข่อย	206	พลองแก้มอัน	332	ยางนา	372
ชันทองพยับบาท	208	พังแหไรใหญ่	335	ยางมันหมู	372

ยางยูง	373	सानใหญ่	421
ยางวาด	374	หมีเหม็น	445

52. หมวดยารักษาโรคมะเร็ง

กระตังข้างเผือก	182	ปลาไหลเผือก	313	สมอพิเภก	407
กระทงลาย	184	พฤกษ์	330	สร้อยอินทนิล	410
ข่อยน้ำ	207	มะกาเครือ	344	สัก	417
ขะย้อมหลวง	208	มะเค็ด	350	แสมสาร	428
ขาเปี้ยนุ่น	209	มะตุก	350	หญ้าลิ้นงู	437
เครืองูเห่า	229	มะเตือปล้อง	351	หญ้าสองปล้อง	437
ข้าพลุ	245	มะตูม	353	หางหมาจอก	450
ตะค่านเล็ก	265	โมกมัน	366	เหมือดจี้	453
เถาน้ำดับไฟ	284	ย่านขลง	374		
นมควาย	296	สมอไทย	407		

53. หมวดยารักษาอาการวัยทอง/โรคเกี่ยวกับฮอร์โมน/ไทรอยด์/ต่อมไร้ท่อ

กล้วยป่า	193	ประดู่	311	ราชพฤกษ์	383
คอแลน	220	ฝาง	325	หญ้าเหนียวหมา	439
คัตเค้าเครือ	222	มะกา	344		

54. หมวดยากลายเครียด/ไมเกรน/ระบบสมอง

กฤษณา	191	ข้าพลุ	245	ราม	383
กฤษณาใต้	192	ตะค่านเล็ก/สะค่าน	265	สมอติงู	406
ขี้เหล็กเลือด	214	นิ้วมือพระนารายณ์	302	สมอพิเภก	407
คอแลนเขา	221	มะขามป้อม	347	ฮ่อสะพายควาย	461

55. หมวดยารักษาภาวะโรค/หนองใน/โรคทางเพศสัมพันธ์

กระทงลาย	184	ปลาไหลเผือก	313	มะพอก	355
กำแพงเจ็ดชั้น	203	ฝาง	325	สันโสภ	421
เนระพูสีไทย	302	มะตุก	350		

56. หมวดยารักษาโรคไม่ติดต่อทางระบบสืบพันธุ์ทั้งชาย-หญิง/ต่อมลูกหมากโต/ไส้เลื่อนทั้งหญิง-ชาย

กระท่อมเลือด	185	แจง	240	ม้าทลายโรง	363
ก้างปลาเครือ	197	ตุกไก่อ่าน	256	ราม	383
กำแพงเจ็ดชั้น	203	นมชะนี	297	สำโรง	431
ชีเหล็ก	213	ปลาไหลเผือก	313	หวายลิง	449
ไข่น้ำ	216	ฝาง	325		
คอแลนเขา	221	พญามูลเหล็ก	327		

57. หมวดยาไล่-ฆ่า-เบื้อแมลง/สัตว์

กลอย	193	ดับเต่าตัน	270	หางไหลแดง	450
ชีแรด	213	มะเค็ด	350		
คนทา	217	แสมสาร	428		

ส่วนที่ 1 บทนำ

พืชสมุนไพรเป็นกลุ่มพืชที่มีศักยภาพต่อการนำมาใช้ประโยชน์และพัฒนาเศรษฐกิจของชาติบนฐานทรัพยากรชีวภาพ ปัจจุบันพืชสมุนไพรส่วนใหญ่ยังคงถูกเก็บหามาจากป่าธรรมชาติที่นับวันจะหาแหล่งเก็บยากขึ้นทุกวัน ต้องเข้าไปหาตามป่าลึกที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์เช่นในพื้นที่ป่าอนุรักษ์

เนื่องจากพืชป่าสมุนไพรหลายชนิดมีถิ่นอาศัยที่ยากต่อการนำมาปลูกให้เจริญเติบโตเป็นอย่างดีนอกพื้นที่ป่าอันมีระบบนิเวศที่เฉพาะตัว หรือด้วยความเชื่อว่าสมุนไพรที่หาได้จากในป่าจะมีตัวยาออกฤทธิ์ที่ดีกว่าต้นที่ถูกปลูกลงพื้นที่ป่า

สาเหตุดังกล่าวส่งผลให้พืชป่าสมุนไพรหลายชนิดในป่าธรรมชาติมีจำนวนประชากรที่ลดลงและหายากมากขึ้น จนหมอสมุนไพรพื้นบ้านหลายท่านไม่สามารถค้นหาพืชสมุนไพรเหล่านี้นำมาเป็นส่วนผสมปรุงตำรับยาได้ ส่งผลต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ศิษย์รุ่นต่อ ๆ มา

ยิ่งไปกว่านั้นการเสื่อมความนิยมต่อการรักษาความเจ็บป่วยด้วยสมุนไพรส่งผลให้หมอสมุนไพรถูกลดบทบาทลงในสังคมไทยและมีจำนวนลดน้อยลงเป็นอย่างมากในปัจจุบัน ที่เหลืออยู่ก็ล้วนแต่มีอายุมากขาดทายาทผู้สืบทอดองค์ความรู้

ด้วยสถานการณ์ของพืชป่าสมุนไพรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ และองค์ความรู้ด้านสมุนไพรของท้องถิ่นต่าง ๆ ที่กำลังจะสูญหายไปในเวลาอันใกล้นี้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชได้เล็งเห็นวิกฤตการณ์นี้ ในฐานะที่เป็นหน่วยงานอันมีภารกิจหลักในการดูแลพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั่วประเทศ และมีหน่วยงานภายใต้สังกัดคือ สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช ซึ่งมีการปฏิบัติงานวิจัยในพื้นที่ป่าอนุรักษ์โดยตรง

โครงการสำรวจและจัดทำข้อมูลพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 จึงเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560-2564 ซึ่งกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีส่วนรับผิดชอบต่อยุทธศาสตร์ที่ 1 มาตรการที่ 3 การอนุรักษ์และการใช้พืชสมุนไพรจากป่าอย่างยั่งยืน แผนงานที่ 1 : จัดทำฐานข้อมูลพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ของประเทศไทย และ แผนงานที่ 2 : สร้างเครือข่ายอนุรักษ์พืชสมุนไพร

การดำเนินงานโครงการดังกล่าวได้แบ่งงานออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ

ส่วนอำนวยการ ดำเนินการโดยกลุ่มงานพฤกษศาสตร์ป่าไม้ ที่รับผิดชอบวางแผนการดำเนินงานด้านวิชาการและแผนการทำงานภาคสนาม ประสานงาน และติดตามข้อมูลตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลให้มีความถูกต้องทางวิชาการ เพื่อนำมาจัดทำฐานข้อมูลพืชสมุนไพร หนังสือเผยแพร่ และป้ายชื่อพืชสมุนไพรที่ถูกติดตั้งในสวนรวบรวมพันธุ์กรรมพืชป่าสมุนไพร

ส่วนปฏิบัติการภาคสนาม ที่ดำเนินการโดยสวนพฤกษศาสตร์ 4 แห่ง ร่วมกับนักพฤกษศาสตร์จากกลุ่มงานพฤกษศาสตร์ป่าไม้ และหมอสุมไพรพื้นบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้ง 4 แห่ง ได้แก่

1. สวนพฤกษศาสตร์สฤโณทยาน จังหวัดพิษณุโลก ดำเนินการสำรวจข้อมูลพืชป่าสมุนไพรในพื้นที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง จังหวัดพิษณุโลก และเพชรบูรณ์

2. สวนพฤกษศาสตร์ภูฝอยลม ๖๐ พรรษามหาราชาินี จังหวัดอุดรธานี ดำเนินการสำรวจข้อมูลพืชป่าสมุนไพรในพื้นที่อุทยานแห่งชาตินาญะ-น้ำโสม จังหวัดอุดรธานี เลย และหนองคาย

3. สวนพฤกษศาสตร์เขาหินซ้อน จังหวัดฉะเชิงเทรา ดำเนินการสำรวจข้อมูลพืชป่าสมุนไพรในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน จังหวัดฉะเชิงเทรา และสระแก้ว

4. สวนพฤกษศาสตร์ทุ่งค่าย จังหวัดตรัง ดำเนินการสำรวจข้อมูลพืชป่าสมุนไพรในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด จังหวัดตรัง และพัทลุง

ผลการดำเนินงานทำให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช สามารถตอบสนองต่อแผนแม่บทแห่งชาติ คือ

1. การจัดทำฐานข้อมูลพืชป่าสมุนไพรจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์จำนวน 4 แห่ง โดยมีข้อมูลด้านสมุนไพรและด้านพฤกษศาสตร์ พร้อมภาพประกอบ ในระบบฐานข้อมูลพืชป่าสมุนไพรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ประมาณ 700 ชนิด ที่เผยแพร่ผ่านทางเว็บไซต์ www.dnp.go.th/botany/herb.html

องค์ความรู้ส่วนใหญ่ได้มาจากหมอสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ใกล้ป่าอนุรักษ์จำนวนทั้งหมด 12 คน เป็นตัวแทนจากภูมิภาคทั้ง 4 และบางส่วนเป็นข้อมูลหัตถ์จากเอกสารอ้างอิง

โดยมีการจัดเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรแบบแห้งเป็นตัวอย่างอ้างอิง (voucher specimens) ถูกเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์พืชกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (BKF) จำนวน 370 ชิ้น

2. หนังสือ “พืชป่าสมุนไพร” เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่คณะทำงานได้จัดทำขึ้นเพื่อใช้เผยแพร่องค์ความรู้อันเป็นประโยชน์และช่วยในการอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านของประเทศไทยไว้ได้อีกทางหนึ่ง

3. ป้ายชื่อพืชสมุนไพรพร้อมระบบ QR code ที่ถูกติดตั้งให้กับพืชสมุนไพรที่ถูกรวบรวมจากการเข้าสำรวจพื้นที่ป่าแล้วนำมาปลูกไว้ในสวนรวบรวมพันธุ์กรรมพืชป่าสมุนไพรนอกถิ่นกำเนิด ในสวนพฤกษศาสตร์ทั้ง 4 แห่ง ๆ ละประมาณ 100 ชนิด

ป้ายชื่อพืชสมุนไพรพร้อม QR code
เชื่อมต่อข้อมูลกับระบบฐานข้อมูล

จัดทำสวนรวบรวมพันธุ์กรรมพืชป่าสมุนไพรและนำพืชสมุนไพรที่อนุบาลไว้ลงปลูก

เก็บต้นสมุนไพรจากป่ามาอนุบาล
ก่อนนำลงแปลงปลูก

ตัวอย่างพืชสมุนไพรแบบแห้ง
ใช้เป็นตัวอย่างอ้างอิง ถูกเก็บ
รักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์พืชและ
แสดงในระบบฐานข้อมูล

ข้อมูลทั้ง 3 ส่วนเชื่อมโยงบนระบบฐานข้อมูลเดียวกัน เพื่อจัดให้เป็นช่องทาง และพื้นที่เรียนรู้ด้านพืชป่าสมุนไพรในท้องถิ่น สามารถใช้เป็นแหล่งพันธุ์กรรมพืช ป่าสมุนไพรที่เปิดโอกาสให้แก่บุคคลทั่วไปเข้ามาศึกษาวิจัย หรือขอความ อนุเคราะห์สืบทอดขยายพันธุ์จากแหล่งพันธุ์กรรมซึ่งได้รับการตรวจสอบชื่อพฤกษ ศาสตร์ที่ถูกต้องจากนักพฤกษศาสตร์แล้ว

ด้วยองค์ความรู้การแพทย์แผนไทยแต่โบราณมาได้รับอิทธิพลอย่างมากจาก คัมภีร์อายุรเวท ศาสตร์ทางการแพทย์ของคนอินเดียโบราณที่เดินทางเข้าสู่ดิน แดนสุวรรณภูมิมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

ทำให้ตำรายาไทยแผนโบราณจำนวนมากมีองค์ประกอบที่คล้ายกัน พืช สมุนไพรจำนวนมากเป็นพืชที่นำเข้ามาจากอินเดียแล้วแพร่กระจายไปตามบ้าน เรือน วัด วัง จนยากที่จะสืบหาที่มา

คนส่วนใหญ่ยังเข้าใจว่าเป็นพืชพื้นเมืองของไทยแต่ความเป็นจริงมีถิ่นกำเนิด มาจากชมพูทวีป เช่น ขมิ้นชัน (*Curcuma longa*) ขมิ้นอ้อย (*Curcuma zedoaria*) พริกไทย (*Piper nigrum*) กรรณิการ (Nyctanthes arbor-tristis) มะลิ (*Jasminum sambac*) แฝกหอม (*Chrysopogon zizanioides*) เป็นต้น

กรรณิการ (Nyctanthes arbor-tristis)

ขณะที่บางชนิดมีการกระจายพันธุ์เป็นพืชป่าตามธรรมชาติทั้งในชมพูทวีป และในประเทศไทยด้วย เช่น มะขามป้อม (*Phyllanthus emblica*) สมอไทย (*Terminalia chebula*) สมอพิเภก (*Terminalia bellirica*) เป็นต้น พืชเหล่านี้ ยังคงมีให้เห็นและใช้กันอยู่ทั่วไปปรากฏอยู่ในตำรับยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ

มะขามป้อม (*Phyllanthus emblica*)

สมอไทย (*Terminalia chebula*)

สมอพิเภก (*Terminalia bellirica*)

สำหรับพืชบางชนิดซึ่งพบเฉพาะในประเทศไทย ไม่พบที่อินเดีย แต่ด้วยการผสมผสานกับองค์ความรู้ท้องถิ่นจากชาวไทยในแต่ละภูมิภาค จึงเกิดตำรับยาท้องถิ่นที่หลากหลาย แตกต่างจากตำรับยาต้นฉบับออกไป

ซึ่งตำรับยาหรือองค์ความรู้ในพืชท้องถิ่นเหล่านี้เองเป็นการนำทรัพยากรพืชอันหลากหลายภายในประเทศไทยมาใช้ให้เกิดคุณค่าสูงสุดจากการสังสรรค์ประสบการณ์ของบรรพบุรุษมาอย่างยาวนาน และถูกปรับให้เหมาะสมกับคนในแต่ละท้องถิ่นได้ดี ทว่าในปัจจุบันพืชป่าสมุนไพรเหล่านี้และตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านหลายขนานกำลังจะสาบสูญไปพร้อมกับหมอสมุนไพรพื้นบ้าน

สัมภาษณ์หมอสมุนไพรพื้นบ้านที่บ้านเกี่ยวกับตำรับยาพื้นบ้านและสมุนไพรป่าที่นำมาใช้

พาหมอสมุนไพรไปสำรวจพืชป่าสมุนไพรในพื้นที่ป่าอนุรักษ์

การรวบรวมข้อมูลสำหรับโครงการนี้จึงให้ความสำคัญต่อพืชสมุนไพรชนิดที่เป็นพืชพื้นเมืองของประเทศและตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านเป็นอันดับแรก มีการดำเนินการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ มีการบันทึกภาพตัวอย่างพืชสมุนไพรในป่าธรรมชาติและขึ้นตัวอย่างยาไว้เป็นหลักฐาน รวมถึงการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างถี่ถ้วน

ตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านจาก
สมุดข่อยโบราณ

การบันทึกภาพตัวอย่างขึ้นยาและการตรวจสอบชนิดเบื้องต้นก่อนเข้าไปตรวจสอบพืชสมุนไพรในป่า

หนังสือ “พืชป่าสมุนไพร” ได้จัดทำขึ้นมาจากข้อมูลส่วนหนึ่งที่คัดสรรออกมาจากข้อมูลโครงการข้างต้น โดยเน้นนำเสนอพืชสมุนไพรชนิดที่เป็นพืชป่าพื้นเมืองของประเทศไทย (native species) จำนวน 512 ชนิด และตำรายาสมุนไพรพื้นบ้าน 209 ตำรับ อันมีพืชป่าเหล่านั้นเป็นส่วนประกอบ เนื่องจากพืชป่าท้องถิ่นมีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์จากการทำลายป่าไม้ การเก็บหามาใช้ และการเปลี่ยนแปลงของสภาพสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสี่ยงต่อการสูญหายขององค์ความรู้ด้านการใช้ประโยชน์ไปตามสมัยนิยม และวิกฤตการณ์หมอสุนัขไพร

พืชป่าที่กำลังจะหายไปในแต่ละชุมชน

พืชสมุนไพรที่เป็นชนิดพันธุ์พื้นเมืองจากในป่าธรรมชาตินั้น บางชนิดมีการใช้ประโยชน์เฉพาะบางท้องถิ่น เพราะเป็นพืชหายากมีพื้นที่ขึ้นกระจายตัวจำกัดและไม่มีการผลิตในระบบเกษตรป้อนตลาด เป็นเพียงการเก็บมาจากป่าเท่านั้น จึงยังไม่มีการศึกษาศักยภาพอย่างจริงจัง

ซึ่งพืชสมุนไพรเหล่านี้อาจจะออกฤทธิ์เทียบเท่า-เหนือกว่าพืชสมุนไพรต่างชาติในกลุ่มใกล้เคียงกันที่นิยมใช้ในปัจจุบัน เช่น

ลูกข่าหรือไฉ้แหวง (*Cinnamomum sintoc*) พืชป่าของไทยที่ใบและเปลือกมีกลิ่นหอมแรงกว่าพืชในกลุ่มสกุลอบเชยหลายชนิด (*Cinnamomum* spp.)

พืชในสกุลอบเชย (*Cinnamomum* spp.) ซึ่งตามท้องตลาดสมุนไพรนิยมนำเข้าอบเชยมาจากต่างประเทศได้แก่ อบเชยจีน (*Cinnamomum cassia*) อบเชยญวน (*Cinnamomum camphora*) และอบเชยศรีลังกา (*Cinnamomum verum*) โดยในป่าของประเทศไทยมีพืชสกุลอบเชยประมาณ 15 ชนิด ส่วนใหญ่มีกลิ่นหอมแตกต่างกันไป มีให้เลือกมากมายนำไปศึกษาการขยายพันธุ์

ควรที่จะส่งเสริมแก่เกษตรกรในยุคที่การเกษตรทฤษฎีใหม่ การเกษตรอินทรีย์ และระบบวนเกษตรกำลังเป็นคำตอบของการอยู่รอดพึ่งพาตนเองได้ของเกษตรกรไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่อาศัยทั้งอยู่ในและใกล้เคียงป่าน่าจะมีความเหมาะสมทั้งด้านสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และสภาพสังคมมากที่สุดต่อการปลูกพืชป่าสมุนไพร

การปลูกพืชป่าสมุนไพรจึงน่าจะเป็นอีกทางเลือกที่ดีต่อการเพิ่มพื้นที่สีเขียวและการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำได้ดีกว่า

การปลูกพืชเศรษฐกิจตามกระแสทุนนิยม

ตามที่ได้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจทำให้ทราบว่าพืชป่าสมุนไพรของไทยจำนวนมากที่มีศักยภาพต่อการส่งเสริมให้ปลูก ใช้ประโยชน์เป็นยาสมุนไพรประจำบ้าน หรือสามารถปลูกส่งขายยังตลาดผลิตและแปรรูปยาสมุนไพรได้เป็นอย่างดี ตามตัวอย่างดังนี้ (หาข้อมูลเพิ่มเติมของแต่ละชนิดพืชสมุนไพรได้จากส่วนที่ 3)

กลุ่มไม้ต้น : จันทน์ชะมด (*Mansonia gagei*) พิกุล สารภี สารภีดอกใหญ่
 บุนนาค กฤษณา กระดังงาไทย เขียด สมุลแว้ง สุรามะริด ลูกข้าหรือไอ้แหง
 เทพทาโร กอมขม เปล้าใหญ่ เปล้าตะวัน กำจัดต้นหรือมะแขว่น แสลงใจ พญามูล
 เหล็ก (*Strychnos lucida*) ตังดาบอด สมอไทย สมอพิเภก สมอติ่ง มะขามป้อม
 เมื่อยตุก เมื่อยดำ ส้มแขก ส้มควาย ราชครูดำ มะกา มะตูม หาด มะหาด กระเบา
 น้ำ ตานหก มะคำดีควาย ส้ารองกระโหลก แสมสาร ตานเลี่ยน ตานนม

บุนนาค (*Mesua ferrea*) ดอกอยู่ในพิกัดยาเกรสทั้ง
 ห้าและนิยมใช้กันมากหลายตำรับยา ควรส่งเสริมการ
 ปลูกแทนการเก็บหามาจากป่า

ฝาง (*Caesalpinia sappan*) แก่นบำรุง
โลหิต-หัวใจและบำรุงร่างกาย แก้วร้อนใน
กระหายน้ำหรือใช้แต่งสีอาหาร/เครื่องดื่ม
อีกทั้งยังปลูกเลี้ยงง่ายทดแล้งได้ดี

กลุ่มไม้พุ่ม : ฝาง จันทน์แดง จันทนา ชิงชี

สลัดไดป่า ข่อย ราม โลดทะนง ปลาไหลเผือก กำลังวัวเถลิง
กลิ้งกล่อม เขยตาย หอมแขก สันโสก ส่องฟ้า เจตพังคี
นมสวรรค์ นางแย้มป่า ราชดัด หมักแปม คนทา ตาลเหลือง
ขาเป๋ียนุ่ม ท่อมหมูช่อ ตรีชวาหรืออัคคีทวาร มะไฟแรด
ขันทองพญาบาท ประดู่โคก

กลุ่มไม้เถา : ทองเครือหรือกวาวเครือแดง ฮ่อสะพาย

ควาย เถาวัลย์เปรียง ขมิ้นเครือ (*Arcangelisia flava*)

ขมิ้นฤาษีหรือแสม โคลلان (*Mallotus repandus*)

โคลلان (*Anamirta cocculus*) ชะลูด เครืองูเห่า ตะค้ำน

เล็กหรือสะค้ำน กรุงเข-มา กำแพงเจ็ดชั้น สะเดาเย็น

ประดงเลือด ม้าทลายโรง รางจืด สวาด สะเืองหรือซอง

ระอา ดูกไถ่ย่าน ถิ่นกวาง ชะเอมป่า ชี้แรด ผักสาบ

กระดังช้างเผือก มะระขี้่นก จิงจ้อเหลี่ยม เหล็กกราชครู

ข้าวเย็นเหนือ-ใต้ (*Smilax* spp.) หนอนตายหยาก

เถาย่านาง บอระเพ็ด เครือปลอกหรือพญาจั่วดำ รางแดง

กำลังเสือโคร่ง เถาเอ็นอ่อน

ชะลูด (*Alyxia reinwardtii*) เปลือกเถามีกลิ่นหอม ช่วย
บำรุงหัวใจ แก้วิงเวียน หรือใช้อบผ้า แต่งกลิ่นอาหารหรือทำ
เครื่องหอมก็ได้

หญ้าดอกคำ (*Hypoxis aurea*) รากแก้อ่อนเพลีย บำรุงกำลัง บำรุงโลหิต ที่น่าสนใจคือใช้รักษาสิว รักษาฝ้าและทำให้ผิวขาวใส

กลุ่มไม้ล้มลุก : กระวาน กระวานขาว เร่วใหญ่ ข่าลิง
กระเทียม ว่านมหาเมฆ ว่านสาวหลง ว่านสาวหลงใต้
ตองแตก อังกาบหนู เท้ายายม่อม เนระพูสีไทย พญาปล้อง
ทองหรือเสลดพังพอนตัวเมีย ว่านกีบแรด บัวบก สังกรณี
โตไม่รู้ลืม หญ้าดอกคำ ว่านพริ้ว ว่านสากเหล็ก ตองกาย
กะตังใบ ข้าวพลุ ระย่อม ตีปลากั้งป่า

၁၂၆၆

ਯੁਗੇਕਦਮੇ

မြကကံကံ, ခေယျ

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

ကေလေး ၇

[illegible]

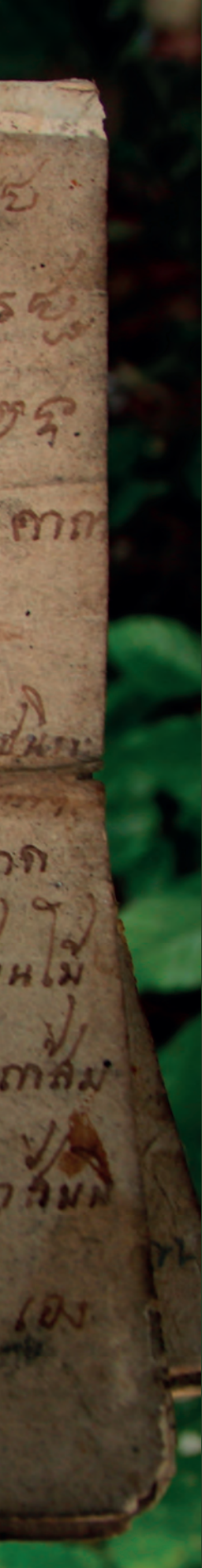
๑. ทำให้น้ำเมฆตกบน โหลเก็บน้ำ

มาลงชื่อทง ๒ คนแล้วส่งท.ไกร

๑๖๖๖

หน้าตามุขมิ่งมหากษัตริย์

เบรชชากหตทเทก

ส่วนที่ 2

ตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้าน

(209 ตำรับ เรียงตามอักษรรหัสตำรับยา)

ดอกข่าลิง

น้ำมันพริก

(E1-01)

ทาแก้เห็บขา แก้มือเท้าตาย
ช่วยขยายหลอดเลือด แก้ปวดเมื่อย

ส่วนประกอบ

พริกใหญ่แห้ง พริกเล็กแห้ง พริกไทยดำหรือขาวก็ได้ ข่าลิง (หัว)
อย่างละ 100 กรัม, พริกคั่วให้เกรียมดำ แต่พริกไทยและข่าลิง
ให้เกรียมเล็กน้อย นำทุกอย่างมาโขลกให้ละเอียด พร้อมกับ
การบูร 1 ซ่อนชา และพิมเสน 2 ซ่อนชา แล้วใส่น้ำมันมะพร้าว
ให้พอท่วม และน้ำมันระกำ 2 ซ่อนโต๊ะ แช่ทิ้งไว้ 1-2 คืน แล้ว
กรองใช้แต่น้ำมัน หรือถ้าแช่กับกากสมุนไพร
จะทำให้เก็บรักษาได้นานขึ้น

วิธีใช้

ทาหรือนวดบริเวณที่มีอาการ/ปวดเมื่อย

ชันตะเคียนทอง

น้ำมันชันตะเคียน

(E1-02)

รักษาบาดแผลอักเสบเรื้อรัง
แผลหนองพุพอง แผลเบาหวาน/กดทับ
แผลไฟไหม้/น้ำร้อนลวก

ส่วนประกอบ

ผสมน้ำมันมะพร้าวกับน้ำปูนใสอย่างละ 2 ถ้วยตวง
คนให้เข้ากัน, ตะเคียนทอง (ชัน) สน (สนสองใบหรือใช้สนสาม
ใบก็ได้) (ชัน) และดินสอพองสะอาด (หรือใช้แป้งเงิน) อย่างละ 2
ซ่อนโต๊ะ และการบูร 1 ซ่อนโต๊ะ บดแต่ละอย่างให้ละเอียด ร่อน
ให้สะอาด นำมาผสมกับน้ำมันมะพร้าว คนให้ต่อเนื่องประมาณ
1 ชั่วโมง

จนเป็นเนื้อเดียวกัน จากนั้นนำไปตากแดด
อย่างน้อย 3-7 วัน

วิธีใช้

ทา หรือใช้สำลีชุบปิดบริเวณที่เป็นแผลต่อเนื่องจนหาย

น้ำมันเหลียว

(E1-03)

แก้ปวดเมื่อย

ส่วนประกอบ

ไพล 1 กิโลกรัม ขมิ้นอ้อย 1 กิโลกรัม เถาเอ็นอ่อน (เถา) 300 กรัม พลับพลึง (*Crinum asiaticum*) (ใบ) 300 กรัม ทั้งหมดหั่นเป็นชิ้นบางๆ ทอดกับน้ำมันมะพร้าวที่สะอาด กรองน้ำมันให้สะอาด ทิ้งให้เย็นลงแล้วเติมการบูรและเมนทอล ที่บด

ละเอียดอย่างละ

1 ช้อนโต๊ะ คนให้ละลายเข้ากัน ตามด้วย
น้ำมันระกำ 2 ช้อนโต๊ะ

วิธีใช้

ทาและนวดบริเวณที่ปวดเมื่อย

น้ำฟางแก้ไอ

(E1-04)

แก้ไอ แก้เจ็บคอ แก้คอแห้ง แก้ไอหอบหืด
แก้ปอดหรือหลอดลมอักเสบ แก้วณโรค แก้ไข้หวัด
บำรุงเลือด บำรุงหัวใจ

ส่วนประกอบ

แก่นฝาง 200 กรัม เจียดเป็นซี่เล็ก ใหญ่กว่าไม้จิ้มฟันเล็กน้อย
นำไปต้มกับน้ำเดือด 5 ลิตร ประมาณ 15-30 นาที, พริกไทย
ขาว กานพลู สารส้ม อย่างละ 50 กรัม, ปูนขาว (ทำจากเปลือก
หอยแครง) 15 กรัม เมนทอล และการบูร อย่างละ 25 กรัม,
ชันขสกร (ดินน้ำตาล) 2.5 กรัม ทั้งหมดตำให้ละเอียดใส่ที่ก้นโหล
แล้วค่อยๆ เทน้ำฟางที่อุ่นตาม แช่ไว้ 7 วัน ระหว่างแช่ยาหมั่น
คนวันละ 1-2 ครั้ง หลังจากนั้นกรองกากยาออกหลายๆ รอบให้
มีตะกอนน้อยที่สุด ใบน้ำยาใส่ขวด

วิธีใช้

ทาน 1-2 ช้อนโต๊ะ วันละ 3-4 ครั้ง

คำเตือน

ยาดำรับนี้เป็นยาเย็น อาจทำให้ความดันต่ำได้
จึงไม่ควรรับประทานต่อเนื่องนาน

โตไม่รู้ล้ม

ปวดเมื่อย-บำรุงกำลัง

(E1-05)

แก้ปวดเมื่อย บำรุงกำลัง

ส่วนประกอบ

โคคลาน (Mal_rep) (เถา) ทองพันชั่ง (ใบและก้าน)
โตไม่รู้ล้ม (ทั้ง 5) ม้าทลายโรง (เถา) กำลังวัวเถลิง (ไม้) อย่าง
ละ 1 กำมือ ตากแดดให้แห้งแล้วนำไปคั่วพอให้มีกลิ่นหอม ใส่
น้ำให้ท่วมตัวยา ประมาณ 1-2 ลิตร ต้มให้เดือดประมาณ 10
นาที

วิธีใช้

ดื่มครั้งละ 1 แก้วชา ก่อน/หลังอาหาร เช้าและเย็น,
ถ้าต้องการให้มีรสหวานให้เติมน้ำตาลทรายแดงพอหวาน เมื่อ
อุ่นยาให้เติมน้ำเตาที่ใช้ดื่ม อุ่นใช้ได้อีก
2-3 วัน จึงเปลี่ยนยาใหม่, หรือเป็นยาตอง ใส่เหล้าขาวจนท่วม
ตัวยาทิ้งไว้ 7 วัน จึงใช้ได้ ดื่มครั้งละ 1 จอก

คำเตือน

ยาตองไม่ควรใช้กับสตรีมีครรภ์

เท้ายายม่อม

ไข้กับระดู

(E1-06)

แก้ไข้ทับระดู ระดูผ่าไข้ แก้พิษโลหิตระดู
แก้ร้อนใน แก้คลุ้มคลั่ง

ส่วนประกอบ

บัวหลวง (เกสร) สารภี (ดอก) บุนนาค (ดอก) พิกุล (ดอก) มะลิ
(ดอก) จันทน์แดง (แก่น) จันทนา (แก่น) ฝรั่ง (แก่น) กฤษณา
(แก่น) สน (สนสองใบหรือสนสามใบก็ได้) (แก่น) ครีหรือสักขี
(แก่น) เท้ายายม่อม (ราก) มะพร้าว (ราก) ใฝ่รวก (ราก) เถา
ย่านาง (ราก) ลำเจียก/เตยทะเล (*Pandanus odorifer*) (ราก)
และมะนาว (ราก) ทุกอย่างเท่าๆ กัน แดกแดด/อบให้แห้ง บด
ให้เป็นผงละเอียด

วิธีใช้

ยา 1 ช้อนชา ผสมน้ำอุ่นจัดครึ่งแก้ว รับประทานจนกว่าจะหาย
ระหว่างเป็นไข้ควรหลีกเลี่ยง

อาหารรสจัด

กระวาน

โคคลาน

ยาปดวิพว

(E1-07)

แก้ลมป่วง จุกเสียดแน่นท้อง แก้ถ่ายท้อง
ท้องร่วง แก้เคล็ดฟกช้ำ แก้ปวดฟันจากฟันผุ
แก้รำมะนาด แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย

ส่วนประกอบ

กานพลู และ ไพล อย่างละ 8 บาท ทุกอย่างตากแดด
/อบให้แห้ง แล้วบดให้เป็นผงละเอียด, จันทน์เทศ
(ลูกและดอก) กระวาน (ผล) ดีปลี (ดอก) พริกไทย เร่ว/เร่วน้อย
(Amomum villosum) หรือใช้เร่วใหญ่ (Alpinia mutica var.
nobilis) ก็ได้ (เมล็ด) ขิงแห้ง (Zingiber ligulatum) อย่างละ 2
บาท, พิมเสน เมนทอล และการบูร อย่างละ 2 สลึง บดให้
ละเอียด ผสมผงยาทั้งหมดให้เข้ากันแล้วร่อนด้วยตะแกรง
หยาบ-ละเอียด เอาแต่ผงละเอียด

วิธีใช้

แก้ลมป่วง จุกเสียดแน่นท้อง แก้ถ่ายท้อง ท้องร่วง
ใช้ยา 1 ช้อนชาละลายน้ำร้อน 1 แก้วกาแฟ/สุรา
1 จอกดื่ม, แก้เคล็ดฟกช้ำตะคริว ใช้ ยา 1 ช้อนชาแช่สุราทาถู
และนวด, แก้ปวดฟันจากฟันผุ แก้รำมะนาดให้อมยาผง, แก้พิษ
แมลงสัตว์กัดต่อยใช้ละลายกับสุรา
/น้ำร้อนแล้วเอาสีขุบปิดแผล

ปวดเมื่อย-กระดูกกับเส้น

(E2-216)

แก้ปวดหลัง ปวดเอว ปวดไขข้อ ปวดกระดูก แก้
กระดูกทับเส้น บำรุงธาตุ

ส่วนประกอบ

โคคลานหรือมะกายเครือ (Mal_rep) (เถา)
ม้าทลายโรง (เถา) ฮ่อสะพายควายหรือย่านตูก (เถา)
เถาว์ลย์เบรียง (เถา) ขมิ้นเครือ (Arc fla) (เถา)
รสสุคนธ์ (เถา) จันทนา (เนื้อไม้) คัดเค้าตง (เถาหรือราก) อย่าง
ละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มครั้งละประมาณ 1 ถ้วยชา ก่อนอาหาร
3 เวลา หรือใช้น้ำต้มชงกับโอวัลติน ทานประมาณ
2 หม้อ จะเริ่มเห็นผล หากเป็นมากให้ขนาดด้วย
จะช่วยให้หายเร็วขึ้น

หญ้าหนวดแมว

ขับนิ่ว-โรคไต-ตับ

(E2-217)

ขับนิ่วในถุงน้ำดี นิ่วในระบบทางเดินปัสสาวะ
แก้ปัสสาวะขุ่น แก้โรคไต แก้โรคตับ

ส่วนประกอบ

หญ้าหนวดแมว (*Orthosiphon aristatus*) (ทั้ง 5) หมากผู้ป้า
(ทั้ง 5) ฟ้าทะลายโจร (ทั้ง 5) คัดเคี้ยวตัง (แก่น/ราก)
ว่านมหาเมฆ (หัว) สะบ้า (เมล็ด)
อย่างละเท่าๆ กัน แต่ไม่เกิน 3 ชีด

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มครั้งละ 1 ถ้วยชา หลังอาหาร
ประมาณ 20 นาที 3 เวลาและก่อนนอน
หรือดองเหล้า ดื่มครั้งละ 1 จอก

รากปลาไหลเผือก

ถอนพิษสัตว์ทุกชนิด/

ประดงข้อ-เส้น

(E2-218)

แก้พิษงู ถอนพิษสัตว์ทุกชนิด แก้งูสวัด ประดงข้อ
ประดงเส้น

ส่วนประกอบ

ปลาไหลเผือก และ นมสวรรค์ ใช้รากทั้งสอง
อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ฝนผสมกับน้ำมะนาวหรือเหล้าขาว ใช้ทาบริเวณที่ถูกพิษ และ
ดื่มน้ำต้มด้วย, ใช้แก้อาการประดงข้อ ประดงเส้น ใช้รากปลา
ไหลเผือกกับ
รากนมสวรรค์ต้มน้ำดื่ม

เบาหวาน/ความดันโลหิต

(E2-219)

รักษาเบาหวาน ความดันโลหิต

ส่วนประกอบ

ขี้เหล็ก (เปลือก) สัก (ใบ) ลูกใต้ใบ หรือใช้หญ้าใต้ใบ ก็ได้ (ทั้ง 5) อินทนิลน้ำ (ทั้ง 5) ขั้วเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน แต่ไม่เกิน 3 ชีด

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

ริดสีดวงทวาร

(E2-220)

รักษาริดสีดวงทวาร

ส่วนประกอบ

เพชรสังฆาต (ทั้ง 5) ตรีชวาหรืออค์คิทวาร (ทั้ง 5) ว่านมหาเมฆ (หัว) ไพลดำ (*Zingiber ottensii*) (หัว) ว่านนางคำหรือพญาวาน (*Curcuma aromatica*) (หัว) ว่านริดสีดวง (*Curcuma* sp.) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลาและก่อนนอน, หรือดองเหล้าขาว 7 วัน แล้วนำมาดื่มครั้งละ 1 จอก

ขันทองพญาบาท

เก๊าท์/สะเก็ดเงิน/กามโรค (E2-221)

โรคเก๊าท์ รูมาตอยด์ สะเก็ดเงิน
ผิวหนังพุพอง กามโรค หนองในเทียม

ส่วนประกอบ

ขันทองพญาบาท (แก่น/ราก) กำแพงเจ็ดชั้น
(แก่น/ราก) ฝรั่ง (แก่น) เหงือกปลาหมอดอกขาว (ทั้ง 5)
หญ้างวงช้าง (ทั้ง 5) หนอนตายหยาก
(*Stemona* sp.) (ทั้ง 5) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา,
หรือดองเหล้าขาว 7 วันแล้วนำมาดื่มครั้งละ 1 จอก

ก้างปลาเครือ

อยู่ไฟ/มดลูกเข้าอู่/ไล่เลือด (E3-01)

ใช้แทนการอยู่ไฟ มดลูกเข้าอู่ไว แก่ไล่เลือดทั้งชาย
และหญิง

ส่วนประกอบ

ก้างปลาเครือ (ทั้ง 5) ม้าลายโรง (เถา) กำแพงเจ็ดชั้น (เถา)
ฝรั่ง (แก่น) อย่างละเท่าๆ กัน และ กระเทียมเลือดหรือสับเลือด
(หัว) 3-4 ชิ้นผ่านบาง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา,
หรือดองเหล้าขาว 7 วันแล้วนำมาดื่มครั้งละ 1 จอก

คำเตือน

ยาควรใช้กับสตรีให้นมบุตรหรือมีครรภ์

ม้าทลายโรง

ชิงช้า

ปวดเมื่อย/บำรุงร่างกาย/อัมพาต (E3-02)

แก้ปวดเมื่อยตามเส้น-ข้อ-หลัง-เอว อัมพาต บำรุง
ร่างกาย ช่วยให้เจริญอาหาร

ส่วนประกอบ

ม้าทลายโรง (เถา) 2 กำมือ เถาวัลย์เปรียง (เถา)
2 กำมือ ตะเคียนคว้าง (เถา) 2 กำมือ กำไลเสือโคร่ง (เถา) 1 กำ
มือ กำแพงเจ็ดชั้น (เถา) 1 กำมือ
ฝาง (แก่น) 1 กำมือ พริกไทยดำ (เมล็ด) 20 เมล็ด
เทพทราโร (แก่น) 2 ชิ้น ดีปลี (ผล) 3-4 ฝัก
ประดงเลือด (เปลือก) 5-6 ชิ้น

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา,
หรือดองเหล้าขาว 7 วันแล้วนำมาดื่มครั้งละ 1 จอก

คำเตือน

ห้ามใช้กับสตรีมีครรภ์

ยาหาราก (ยาเบญจโลกวิเชียร/ยาแก้หัวดวง) (N1-14)

แก้ไข้ ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้

ส่วนประกอบ

คนทา มะเดื่ออุทุมพร ชิงช้า เท้ายายม่อม เถาย่านาง ทุกชนิดใช้
รากอย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้งก็ได้

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อน/หลังอาหาร 3 เวลา และก่อน
นอน

คำเตือน

ห้ามใช้กับสตรีที่เป็นไข้ทับระดู
หรือผู้ที่ปัสสาวะแสบขัด

นางแย้มป่า

ล้างสารพิษ/แก้ปวด

(N1-22)

ล้างสารพิษ แก้ไข แก้ปวด แก้เบื่อเมา

ส่วนประกอบ

นางแย้มป่า และ สันโสก ใช้อีกอย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา

หลังอาหาร 3 เวลา

และก่อนนอน

ขาเป๋ียนุ่ม

แก้พิษเบื่อเมา/ความดัน/เบาหวาน

(N1-29)

แก้พิษเบื่อเมามาก้าง แก้วิงเวียน แก้ความดัน
แก้เบาหวาน

ส่วนประกอบ

ไผ่เหี้ยะ (ข้อส่วนลำต้น) ปอขนุน (เนื้อไม้) ปอฝ้าย (เนื้อไม้)

เสม็ดขุน (เนื้อไม้) ขาเป๋ียนุ่ม (ทั้งต้น) อย่างละเท่าๆ กัน

แล้วผสม ปลวกนกกระทา รังมดลี่ เปลือกหอยขม

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

ตังตัง

เก๋ากี (N1-50)

รักษาโรคเก๊าท์ ลดกรดยูริก ช่วยการขับถ่าย

ส่วนประกอบ

ตังตัง (เถา) 2 ซีด และ บัวสาย (*Nymphaea pubescens*)
ดอกสีแสดอมชมพู 4 ดอก

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

ปัดมูก

ปวดเมื่อย (N1-57)

แก้ปวดเมื่อย

ส่วนประกอบ

ปัดมูก (ลำต้น) ม้าทลายโรง (เถา) ตดหมาตัน (ต้น/ราก)
กำลังหนุมาน (ลำต้น) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

บดยาแต่ละอย่างให้เป็นผงละเอียด แล้วผสมให้เข้ากัน บรรจุใน
แคปซูล รับประทาน

บำรุงสตรีหลังคลอด

(N1-80)

บำรุงสตรีหลังคลอด ขับน้ำคาวปลา บำรุงน้ำนม

ส่วนประกอบ

ดินนกก (เนื้อไม้) ตับเต่าตัน (เนื้อไม้) ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว) ขาเปี้ยนุ้ม (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

อายุวัฒนะ

(N1-83)

ยาอายุวัฒนะ บำรุงร่างกาย

ส่วนประกอบ

กูดงอแง (ราก) และ มะขามเปรี้ยว (เนื้อผล) อย่างละ 3 บาท
หญ้าแห้วหมู (หัว) 2 บาท บอระเพ็ด 4 บาท ข้าวเย็นเหนือ
(*Smilax corbularia*) และ ขาเปี้ยนุ้ม อย่างละ 1 บาท
เกลือ 3 ช้อนชา

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหารเช้าและเย็น

แสงฟั่นแดง

จูสวัด

(N1-87)

รักษางูสวัด

ส่วนประกอบ

โคคลานหรือแสงฟั่นแดง (Pha_orn_ker) (ใบ) เสดดพังพอน
ตัวผู้ (ใบ) พญาปล้องทอง (ใบ) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ตำให้ละเอียดแล้วนำมาพอกทาบริเวณที่มีอาการ 2-3 ครั้ง/วัน
จนหาย อาจใช้ผ้าห่อแล้วพันแผลไว้ก็ได้หากมีแผลมาก หรือผสม
กับเหล้าขาว 1:1 ส่วน จะออกฤทธิ์มากขึ้นและ
เก็บไว้ใช้ได้นานขึ้น

พญาปล้องทอง

ดีช่าน

(N1-118)

รักษาโรคดีช่าน

ส่วนประกอบ

มะส้าน (เนื้อไม้) พญาปล้องทอง (ทั้ง 5) ข้าวเย็นเหนือ
(Smilax corbularia) (หัว) ขาเปี้ยนุ่ม (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

กล้วยป่า

ไทรอยด์เป็นพิษ

(N1-119)

รักษาโรคไทรอยด์เป็นพิษ

ส่วนประกอบ

กล้วยป่า (เหง้า) คอแลน (ราก) เสมอ (*Opuntia elatior*) (กิ่ง)
อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

ขี้แรด

ไข้ทับระดู

(N1-123)

รักษาไข้ทับระดู

ส่วนประกอบ

ขี้แรด/หื่นแดง (ราก) มะเฒ่าสาย/เฒ่าไขปลา/เฒ่าสร้อย ชนิดใดก็ได้ (ราก) กระถินบ้าน (ราก) พริกขี้หนู (ราก) ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว) ขาเปี้ยนุ่ม (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

น้ำเหลื่อเสียว

(N1-124)

แก่น้ำเหลื่อเสียว

ส่วนประกอบ

ส้มกุ้ง/เครืออีโกย (Amp_mar) (เถา) ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว) ขาเปียนุ่ม (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

โรคตับ

(N1-136)

รักษาโรคตับ ตับอักเสบ ตับแข็ง

ส่วนประกอบ

เครือปลาสดแดง/เครือชูด (เถาและใบ) กล้วยเต่า (ราก) ตับเต่า ใหญ่หรือพลับไข่เต่า (*Diospyros martabanica*) (เนื้อไม้) ก้านเหลื่อ (เนื้อไม้) ตาโกใบกว้าง (ใบ) ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว) ขาเปียนุ่ม (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

ขี้เหล็กเลือด

อายุวัฒนะ

(N1-137)

อายุวัฒนะ

ส่วนประกอบ

ขี้เหล็กเลือด (แก่น) แสมทั้ง 2 (แก่น) ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว) ขาเปี้ยนุ่ม (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหารเช้าและเย็น

สมอพิเภก

ยาตรีฟลา

(N1-139)

แก้ไอ ทำให้ชุ่มคอ แก้ไข้หวัด

ส่วนประกอบ

สมอพิเภก สมอไทย มะขามป้อม ใช้น้ำผลไม้แห้ง ทั้งสามชนิดเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม แบบค่อยๆ จิบผ่านลำคอ ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

ปวดเส้นเอ็น/บ่ารุงเส้นเอ็น (N1-150)

แก้ปวดเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บ่ารุงเส้นเอ็น

ส่วนประกอบ

โคลงเคลงตัวผู้ (ราก) เถาวัลย์เปรียง (เถา) เถาเอ็นอ่อน (เถา)
ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว) ขาเปียนุ่ม (หัว)
อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

โรคไต (N1-153)

รักษาโรคไต แก้ปัสสาวะพิการ

ส่วนประกอบ

โสด (เนื้อไม้) ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว)
ขาเปียนุ่ม (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

สนสองใบ

หอบหืด

(N1-154)

แก้หอบหืด

ส่วนประกอบ

สนสองใบ (*Pinus latteri*) หรือใช้สนสามใบ (*Pinus kesiya*) แทนก็ได้ (ชัน) ข่อย (เปลือก) บดแต่ละอย่างให้เป็นผงละเอียด ใช้ปริมาณอย่างละเท่าๆ กัน ผสมกับน้ำผึ้ง แล้วปั้นเป็นลูกกลอน ขนาด 5-6 มม.

วิธีใช้

ทาน 3-5 เม็ด ก่อน/หลังอาหารเช้าและเย็น

น้ำนอง

บำรุงน้ำนม

(N1-155)

บำรุงน้ำนม ขับน้ำนม

ส่วนประกอบ

ตับเต่าตัน (เนื้อไม้) กลิ้งกล่อม (เนื้อไม้) น้ำนอง (เนื้อไม้) ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว) ขาเปี้ยนุ้ม (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

มะขามป้อม

ยาแก้ไอ

(N1-161)

แก้ไอ

ส่วนประกอบ

สมอพิเภก (เนื้อผล) สมอไทย (เนื้อผล) มะขามป้อม (เนื้อผล)
มะแว้งต้น (ผล) มะแว้งเครือ (ผล) ย่านเกาะลา (ราก) อย่างละ
เท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน,
หรือบดเป็นผงละเอียดผสมกับน้ำผึ้งแล้วปั้นเป็นลูกกลอนขนาด
5-6 มม. ใช้อ้อม 3-4 ครั้ง/วัน 2-3 เม็ด/ครั้ง

ไผ่รวก

เลือดกำเดาไหล/เลือดออกตามไรฟัน

(N1-189)

แก้เลือดกำเดาไหล-เลือดออกตามไรฟัน

ส่วนประกอบ

ไผ่รวก (ผิวเปลือกลำต้น) กาฝากต้นมะนาว (ไม้ทราบชนิด)
(ทั้ง 5) อย่างละเท่าๆ กัน และซี้เฝ้าจากธูปจุด 3 ดอก

วิธีใช้

แก้เลือดกำเดาไหล ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3
เวลา, แก้เลือดออกตามไรฟันให้บดเป็นผงผสมน้ำอมกั้วปาก

มะหาด

ลมชัก

(N1-200)

แก้โรคลมชัก

ส่วนประกอบ

แดง เต็ง รัง ชิงชัน มะหาด ประดู่ กระพี้ (*Dalbergia* sp.)
ทุกชนิดใช้แก่กัน อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

หญ้าหางอัน

ขับปัสสาวะ

(N1-201)

ช่วยขับปัสสาวะ

ส่วนประกอบ

หญ้าหางอัน (ทั้ง 5) และ หญ้าหนวดแมว (*Orthosiphon aristatus*) (ทั้ง 5) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

หอบหืด/น้ำกัดเท้า

(N1-226)

รักษาหอบหืด น้ำกัดเท้า

ส่วนประกอบ

ขี้แรดหรือหน้แดง (เปลือก) ประดู่ (เปลือก) ข่อย ใบ และเปลือก ที่จะต้องขูดเอาเฉพาะเปลือกอ่อนๆ สีขาวได้เปลือกชั้นนอก) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง เปลือกประดู่และขี้แรดก่อนใช้ให้ทุบเปลือกให้แตกแล้วย่างไฟให้หอมก่อน

วิธีใช้

แก้โรคหอบหืด ต้มให้เดือดประมาณ 10-15 นาที หรือแช่กับน้ำสะอาดประมาณ 30-50 นาที ต้มครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน, แก้น้ำกัดเท้า ใช้น้ำยาจากการแช่ นำมาแช่เท้าวันละ 2-3 ครั้ง ครั้งละ 20-30 นาที

หัด/อีสุกอีใส

(N1-239)

แก้ไขออกหัด อีสุกอีใส

ส่วนประกอบ

ก้างปลาขาว (มีก้างสีขาว-เขียว) ก้างปลาแดง (ชนิดเดียวกับก้างปลาขาว (*Flueggea virosa*) แต่มีก้างสีแดง) ทั้งสองอย่างใช้รากและ เกล็ดเหี่ยว (เถา) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

ตานเสี้ยน

บำรุงน้ำมัน

(N1-255)

บำรุงน้ำมัน ขับน้ำมัน

ส่วนประกอบ

ซ้องแมว (เถา) นมจั่ว (เถา) ย่านนมควาย หรือใช้นมแมวกี่ได้ (เถา) ตานเสี้ยนหรือหนมสาว (เปลือก) จึงชี้หรือใช้น้ำนองก็ได้ (เนื้อไม้) กลึงกล่อม (เนื้อไม้) น้ำมันราชสีห์ (ทั้งต้น) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

มะกอกเกลื่อน

ปวดเส้นเอ็น/บำรุงเส้นเอ็น

(N1-256)

แก้ปวดเส้นเอ็น บำรุงเส้นเอ็น

ส่วนประกอบ

มะกอกเกลื่อน (เนื้อไม้) เถาเอ็นอ่อน (เถา) เถาวัลย์เปรียง (เถา) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

ตับแขว/ตับทุด

(N1-258)

แก้ตับแข็ง ตับทุด

ส่วนประกอบ

มะค่าแต้ (เนื้อไม้) มะค่าโมง (เนื้อไม้) สัก (แก่น) เต่าร้างหรือ
เต่าร้างแดง (ราก) อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา

ยาเบญจกูล

(N1-268)

บำรุงธาตุ ปรับสมดุลธาตุ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ช่วยให้
เลือดไหลเวียนดี แก้อ่อนเพลีย ช่วยขับลม

ส่วนประกอบ

ติบลิ (ชาตุดิน) (ดอก) 20 ส่วน ข้าวฟ่าง (ชาตุน้ำ) (ราก) 12 ส่วน
สะค้านหรือตะคานเล็ก (ชาตุลม) (เถา) 6 ส่วน เจตมูลเพลิงแดง
(ชาตุไฟ) (ราก) 4 ส่วน ขิงแห้ง (*Zingiber ligulatum*) หรือใช้
ขิง (*Zingiber officinale*) แทนก็ได้ (อากาศธาตุ) (หัว) 10 ส่วน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหาร 3 เวลา หรือบดเป็นผง
ใส่แคปซูลขนาด 400 mg.) ทานครั้งละ 2-4 เม็ด ก่อน/หลัง
อาหาร 3 เวลา

คำเตือน

ไม่ควรใช้กับสตรีมีครรภ์ คนมีไข้ หรือเด็กเล็ก และไม่ควรใช้ยา
ติดต่อกันนานเกิน 10 วัน

ความดัน/เบาหวาน

(N1-284)

แก้โรคความดัน เบาหวาน ลดไขมัน

ส่วนประกอบ

บัวบก (ทั้งต้น) 15 ใบ เถาย่านาง (ใบ) 10 ใบ เติยหอม (ใบ) 1 ใบ ผักคาวตอง (*Houttuynia cordata*) (ใบ) 5 ใบ
กุยช่าย (ทั้ง) 5 3 ต้น ทุกอย่างใช้สด

วิธีใช้

โขลกหรือปั่นผสมกัน ผสมน้ำสุก 1 แก้ว คั้นเอาแต่น้ำ
ดื่มวันละ 1 แก้วชา

โรคไต

(N1-287)

แก้โรคไต

ส่วนประกอบ

ไทรย้อย (รากย้อย) โลด (เนื้อไม้) ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว) ขาเปียนุ่ม (หัว) แต่ละอย่างเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหารเช้า และเย็น

โศกกระออม

โศกไต่

(N1-294)

แก้โรคไต

ส่วนประกอบ

ขี้เหล็ก (ใบ) โศกกระออม (ทั้งต้น) ฟ้าทะลายโจร (ทั้งต้น) บัวบก (ใบ) ผักเชียงดา (*Gymnema inodorum*) (ใบ) มะโรเซชันก (ทั้งต้น) โกรฐจุฬาลัมพา (ทั้งต้น) รังต่อร้าง แต่ละอย่างเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา หลังอาหารเช้า และเย็น

ข่อย

สลายนิ้ว

(NE1-007)

แก้ นิ้ว สลาย-ขับนิ้ว ขับปัสสาวะ

ส่วนประกอบ

ข่อย (รากหรือเปลือกลำต้น) ผักขมหนาม (ราก) หญ้าแห้วหมู (หัว) แต่ละอย่างเท่าๆ กัน และ เติยหนามหรือการะเกด (*Pandanus tectorius*) (รากหรือลำต้น) เท่ากับตัวยานอื่นๆ รวมกัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มแทนน้ำ จันทาย

ผลเตยसानเสื่อ

แพลงเบหวาน/แพลงเสบเรื่อรว

(NE2-015)

รักษาแพลงเบหวาน หรือแพลงเสบเรื่อรว

ส่วนประกอบ

เตยसानเสื่อ (ผล) มะเค็ด (ราก) กระมอ (ราก) เจียงคูก (ราก)
เครือไซสง (*Streptocaulon* sp.) (ราก) อย่างละเท่าๆ กัน
ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มกับน้ำเดือดประมาณ 15 นาที ต้มครั้งละ 1 แก้วชา
ก่อนอาหาร 3 เวลา และแบ่งน้ำอีกส่วนไว้
สำหรับแช่แผล

อังกาบหนู

มะเรื่อ

(NE2-016)

รักษาโรคมะเรื่อ

ส่วนประกอบ

อังกาบหนู (ทั้งต้น) ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax* sp.) (หัว) ข้าวเย็น
ใต้ (*Smilax* sp.) (หัว) พุทธรักษา (ดอกสีชมพูเข้มอมม่วง) (หัว)
พุทธรักษา (ดอกสีขาว) (หัว) เห็ดหลินจือ (ที่ขึ้นกับ
ต้นกระถินพิมาน) อย่างละ
เท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา หรือบดเป็นผง
ใส่แคปซูล 400 mg. ทานครั้งละ 3-4 เม็ด

ลั่นทม

โรคกระเพาะ (NE2-017)

รักษาโรคกระเพาะ

ส่วนประกอบ

ลั่นทม (*Plumeria rubra*) (ดอกสีเหลือง) (เนื้อไม้) มะกาเครือ (เนื้อไม้) สัตบรรณ (เนื้อไม้) เหมือดจ๊ะหรือเหมือดแอ (เนื้อไม้หรือราก) อย่างละ 1 ส่วน และ ลาย (เนื้อไม้) ครึ่งส่วน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา

น้านมราชสีห์

โรคประดง (NE2-018)

รักษาโรคประดง

ส่วนประกอบ

คนทา (ลำต้น) ปีบ (เนื้อไม้) มะหวด (ราก) น้านมราชสีห์ (ราก) ขมิ้นชัน (หัว) ปลาไหลเผือก (ราก) สาบเสือหรือเสือหมอบ (ราก) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา, หรือดองกับเหล้า ใส่พอกทรมั่วด้วยยา ดองไว้ 7 วัน ดื่มครั้งละ 1 จอก หลังอาหาร เข้าและเย็น

ชะเอมป่า

แก้ไอ

(NE2-019)

แก้ไอ

ส่วนประกอบ

หญ้าหนวดแมว (ทั้ง 5) กระบือเจ็ดตัว (*Excoecaria cochinchinensis*) (เนื้อไม้) ชะเอมป่าหรือชะเอมเทศก็ได้ (เปลือกและเนื้อไม้) หนอนตายหยาก (ราก) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา

ตาลเหลือง

ตับโต/ตับอักเสบ

(NE2-020)

รักษาตับโต/ตับอักเสบ

ส่วนประกอบ

กัตลัน (เนื้อไม้) แสลงใจ (เนื้อไม้) ตาลเหลืองหรือข้าวनाव (เนื้อไม้) เกล็ดปลา (ทั้งต้น) เกล็ดปลาช่อน (ทั้งต้น) กำแพงเจ็ดชั้น (เถา) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา

ปวดฟัน/เหงือกอักเสบ

(NE2-021)

แก้ปวดฟัน เหงือกอักเสบ

ส่วนประกอบ

ข้าพญู (ผล) กะเม็ง (*Eclipta prostrata*) (ดอก) อย่างละ
เท่าๆ กัน ใช้สด

วิธีใช้

ตำผสมกันแล้วคองกับเหล้า เติมน้ำจนพองประมาณเท่าเมล็ด
ข้าวโพดต่อเหล้า 1 จอก, เวลาใช้ให้น้ำสาลีชุน้ำยา
อุดบริเวณที่ปวด

บำรุงน้ำนม/แก้พิษผิวดำแดง

(NE2-022)

บำรุงน้ำนม แก้พิษผิวดำแดง

ส่วนประกอบ

นางแย้มป่า (ราก) พลวงหรือกุง (ใช้ยอดที่มีปลอกหุ้มอยู่แล้ว
แห้งตาย) เครือปลอกหรือพญาจ้าวดำ (แก่น) อย่างละเท่าๆ กัน
ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา, หรือ
ฝนกับน้ำสะอาดดื่ม

สร้อยอินทนิล

ดอนพิษสัตว์กัดต่อย

(NE2-023)

ช่วยถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย บรรเทาปวดบวมจากพิษ

ส่วนประกอบ

หุบปากกาน้ำแน้วขาว (ใบและราก) สร้อยอินทนิล (ใบและราก)
พญาปล้องทอง (ใบและกิ่ง) อย่างละเท่าๆ กัน
ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

บดให้พอแหลก เทเหล้าขาวให้ท่วมตัวยาคองไว้ประมาณ 1
ชั่วโมง ใช้ทาแผลที่ถูกกัด/ต่อย ใช้ดื่มครั้งละ 1 จอก
3 เวลาหลังอาหาร

ฝักหวนป่า

เบาหวาน

(NE2-024)

แก้เบาหวาน

ส่วนประกอบ

ฝักหวนหรือฝักหวนป่า ลั่นทม/ลั่นทมปลายใบแหลม
(Plumeria rubra) ใช้เนื้อไม้อย่างละเท่าๆ กัน
ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อน/หลังอาหาร 3 เวลา

สริณธรวัลลี

โรคประดง

(NE2-029)

รักษาโรคประดง

ส่วนประกอบ

นางแย้มป่า (ราก) และ สริณธรวัลลีหรือสามสิบสองประดง (เถา) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา

พินจ่า

แก้ไอ

(NE2-167)

แก้ไอ

ส่วนประกอบ

พินจ่าหรือไม้ซี (แก่น) ปีบ (แก่น) กระบก (แก่น) มะพอก (แก่น) มะเดื่อปล้อง (แก่น) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

โสกรา

บำรุงน้ำมัน

(NE3-008)

บำรุงน้ำมัน

ส่วนประกอบ

ดื่บเต๋าดันหรือเอือนกวาง (แก่น) และ โสกรา (แก่น)
อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม แทนน้ำ และใช้อาบด้วย

ตะขบป่า

โรคชาว

(NE3-009)

แก้โรคชาวในเด็ก

ส่วนประกอบ

ตะขบป่า (แก่น) มะกอกเกลื่อน (แก่น) แซะหรือมะค่าชี้หมู
(แก่น) สาบเสือ (ราก) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มหรือแช่ด้วยน้ำสุก ดื่มแทนน้ำ และใช้อาบด้วย

กระมอบ

ผลปลาไหลเผือก

การบำบัดสมุนไพรพื้นบ้าน

บิด/ท้องเสีย

(NE3-010)

แก้บิด ถ่ายเป็นมูกเลือด หรือท้องเสีย

ส่วนประกอบ

มะเกลือเลือดหรือเปื่อยเลือด (เปลือก) และ กระมอบหรือสีดำ
โคก (เปลือก) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ทุบให้แหลก ปิ้งไฟให้หอม แล้วแช่กับน้ำสุกดื่มแทนน้ำ

บำรุงร่างกาย

(NE3-011)

บำรุงร่างกาย

ส่วนประกอบ

ปลาไหลเผือก (รากหรือแก่น) ตาลเหลืองหรือข่านาว (แก่น)
ตะไคร้ต้น (แก่น) ฝรั่ง (แก่น) พญาช้างสาร (*Lasianthus* sp.)
(ลำต้นหรือราก) เครือหมอยสาวแก่ (*Lygodium* sp.) (ราก)
อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ทุบให้แหลก ปิ้งไฟให้หอม แล้วแช่กับน้ำสุก
ดื่มครั้งละ 1 แก้วชา เข้าและเย็น

ไข่มาลาเรีย

(NE3-012)

แก้ไข่มาลาเรีย ไข้จับสัน หรือไข้ป่า

ส่วนประกอบ

กะตังใบหรือต่างไก่ (ราก) 1 ส่วน (ลำต้น) 1 ส่วน เหมือดจี่หรือ
เหมือดแอ (ลำต้น) 1 ส่วน ตาลเหลืองหรือช้างนาว (แก่น) 1
ส่วน กลอย (หัวที่ล้างพิษออกแล้ว) ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา
และก่อนนอน

ฟกซ้ำ-เคล็ดขัดยอก

(NE3-013)

รักษาอาการฟกซ้ำ ข้ำใน เคล็ดขัดยอก
ตกจากที่สูง รถชน

ส่วนประกอบ

เปล้าใหญ่ (ใบและเปลือก) ข่อย (ใบ) กุ่มน้ำ (เปลือก) แดง
(เปลือก) 4 ชนิดแรกใช้ของสดหรือแห้ง, เถาเอ็นอ่อน (ใบ)
หนาด (*Blumea balsamifera*) (ใบ) ว่านชน (ไม่ทราบชนิด)
(ใบ) 3 ชนิดหลังให้ใช้ของสด ทุกอย่างสับให้ละเอียด
อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ผสมยาให้เข้ากัน ห่อด้วยผ้าขาวบาง 2-3 ชั้น นำไปนึ่งให้สุก
รอให้อุ่นแล้วนำมาประคบตามร่างกายหรือแผลฟกซ้ำ

สมอไทย

ฟอกเลือด

(NE3-014)

ขับเลือดเสีย ฟอกเลือด

ส่วนประกอบ

บอระเพ็ด (เถา) 2 ส่วน กวาวเครือขาว (*Pueraria candollei* var. *mirifica*) (หัว) พริกไทย (เม็ด) สมอไทย (ผล) ขมิ้นชัน (หัว) ขิง (หัว) กระเทียม (หัว) อย่างละ 1 ส่วน และเจตมูลเพลิงแดงหรือปัดปีแดง (ราก) ให้ใช้ปริมาณน้อยตามที่แพทย์สั่ง นำยาทุกอย่างตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด

วิธีใช้

ผสมยาให้เข้ากัน ผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอนขนาด 8-10 มม. ทานครั้งละ 1 เม็ด ก่อนอาหารเช้าและเย็น

คำเตือน

ห้ามใช้กับสตรีมีครรภ์

มะค่าโมง

ดีชัน

(NE3-044)

รักษาโรคดีชัน

ส่วนประกอบ

มะค่าโมง (เนื้อไม้) แดง (เนื้อไม้) กาฝากไม้กระบก (ไม้ทราบนชนิด) (เนื้อไม้) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ทุบให้พอแตก บ้างให้มีกลิ่นหอมแล้วนำมาแช่กับน้ำสุก หรือต้ม น้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา

สังกรณี

ไขก่าเดา/ไขหวัดใหญ่

(NE3-072)

แก้ไขก่าเดา ไขหวัดใหญ่

ส่วนประกอบ

สังกรณี (ใบ) เหมือนคั้วหรือเหมือดแอ (เนื้อไม้ ใบ และราก)
กลอย (หัวที่ล้างพิษออกแล้ว) อย่างละเท่าๆ กัน
ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

ตีนตุ้งเตี้ย

ลดน้ำตาล/เบาหวาน

(NE3-253)

รักษาเบาหวาน ลดน้ำตาลในเลือด แก้มือเท้าชา

ส่วนประกอบ

ตีนตุ้งเตี้ยหรือเปาะเปะ (ทั้งต้น) และ รากจืด (ใบหรือราก)
อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ใช้รากจืดต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 20-30 นาที
แล้วใช้ตีนตุ้งเตี้ยต้มน้ำดื่มตาม หลังทานอาหารเสร็จ
ดื่ม 2 เวลาเช้าและเย็น

คำเตือน

ห้ามดื่มยาทั้งสองชนิดรวมกันหรือดื่มติดต่อกันทันที
เพราะยาจะฆ่าฤทธิ์กันเอง

แสงใจ

บำรุงน้ำนม

(NE4-025)

บำรุงน้ำนม

ส่วนประกอบ

แสงใจหรือตูมกา (ราก) เข้มแดง (*Ixora macrothyrsa*) (ราก)
เลียบครุฑ (*Polyscias fruticosa*) (ราก) กุ่มบกหรือผักก่าม
(ราก) กรุงเขมาหรือหมาน้อย (ราก) ถาย่านาง (ราก) กระทุ่ม
หรือโกสุม (ราก) น้ำนมราชสีห์ (ทั้งต้น) จันทน์แดง (แก่น)
จันทน์ชะมด (เนื้อไม้) ชิง (หัว) เขียงใหญ่ (*Smilax* sp.) (ราก)
อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา
และก่อนนอน

ไผ่ป่า

ขับนิ่ว/ขับปัสสาวะ

(NE4-026)

ขับนิ่ว สลายนิ่ว ขับปัสสาวะ

ส่วนประกอบ

หญ้าคา (ราก) เตยหอม (ราก) สับปะรด (เหง้าหรือราก) ไผ่ป่า
(*Bambusa bambos*) (ซูดเอาแต่ผิวที่ลำ) ว่านหางจระเข้ (ใบ)
อย่างละ 1 กำมือ ใช้ของสดหรือตากแห้ง ยกเว้นว่านหางจระเข้
ให้ใช้ใบสด และ สารส้ม ก้อนเท่าหัวแม่มือ

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มแทนน้ำจันทน์

ส้มกบ

ริดสีดวงทวาร

(NE4-027)

รักษาริดสีดวงทวาร

ส่วนประกอบ

ส้มกบหรืออุโลก (เนื้อไม้) จั้วป่า (เนื้อไม้) มะขาม (แก่น)
 จำปาบ้านหรือจำปาป่าก็ได้ (*Magnolia champaca*) (เนื้อไม้)
 สับปะรด (เหง้า) ผักเสี้ยนผี (*Cleome viscosa*) (ทั้งต้น) และ
 ไม้หน่อ (ไม้ทราบนชนิด) (เนื้อไม้) อย่างละ 1 กำมือ
 ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มแทนน้ำ, หรือต้มครั้งละ 1 แก้วชา 3 เวลา
 ก่อนหรือหลังอาหาร

ยอป่า

ยาฝีหรือด/ฝีอักเสบเรื้อรัง

(S1-01)

รักษาฝีอักเสบ ฝีเรื้อรัง ลดการขยายตัวของฝี
 (“ฝีหรือด” เป็นภาษาไทยใต้ คือ ฝีที่เป็นตลอด มี
 การอักเสบเรื้อรัง)

ส่วนประกอบ

เห้ายายม่อม (ราก) โปบาย (ราก) ยอป่าหรือยอเถื่อน (ราก)
 หมากหมก (ราก) คราม (*Indigofera tinctoria*) (ราก) นม
 สวรรค์ (ราก) หิงหยาหรือรางจืดต้น (*Crotalaria pallida*)
 (ราก) หัวร้อยรู (หัว) หมาก (ผล) พลุ (ใบ) ทับทิม (เปลือกผล)
 หนุ่ยางวงช้าง (ทั้งต้น) หนุ่ยาแพรก (ทั้งต้น) อย่างละเท่าๆ กัน
 ตากแห้ง บดเป็นผงละเอียด แล้วผสมให้เข้ากัน

วิธีใช้

ใช้ผงยาละลายกับน้ำสะอาดให้ข้น (ห้ามเหลวเกินไป)
 ใช้ทารอบหัวฝี จนฝีแห้งหาย

หอบหืด/แก้ไอ

(S1-02)

แก้หอบหืด แก้ไอ

ส่วนประกอบ

ติปลี (ผล/ฝัก) เจตมูลเพลิงแดงหรือขาวก็ได้ (ราก) เปล้าใหญ่ (ราก) กระเทียม อย่างละเท่าๆ กัน และพริกไทย 7 เม็ด ตากแห้ง บดเป็นผงละเอียด แล้วคองกับเหล้าขาวหรือน้ำส้มสายชู ให้พอท่วมตัวยาล ปิดฝาตองไว้ 7 วันจึงนำมาใช้ได้

วิธีใช้

ทานครั้งละ 1 จอก ก่อนอาหาร 3 เวลา หรือปรับปริมาณตามธาตุของผู้ป่วย

แก้ลมแน่นหน้าอก/แก้ไอ

(S1-03)

แก้ลมแน่นหน้าอก แก้ไอ

ส่วนประกอบ

ขมิ้นอ้อย ไพล ชิง กระเทียม หอมแดง พริกไทย แต้วหรือดัวขาว (*Cratoxylum formosum* subsp. *formosum*) (ใบ) มหาหิงค์ กำมะถัน อย่างละเท่าๆ กัน ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด ทำการอัดเป็นเม็ดขนาด 0.5 กรัม

วิธีใช้

ใช้ได้ทั้งยากินและทา ส่วนที่กินจะไม่ผสมกำมะถัน เด็กอ่อนกินครั้งละ 0.5 เม็ด ผู้ใหญ่ 1-2 เม็ด เมื่อมีอาการ, หากเป็นยาทานำยาที่อัดเม็ดไว้ละลายกับน้ำมะนาว อัตราส่วน 1:1 แล้วทาตามข้อ ตามร่างกายส่วนที่มีอาการแน่น

มะตูม

บำรุงกำลัง/เลือด/หัวใจ

(S1-04)

บำรุงกำลัง บำรุงหัวใจ ช่วยให้เลือดลมสมบูรณ์ แก่ลม

ส่วนประกอบ

ขมิ้นอ้อย มะตูม (ผล) สะเดา (ราก) บอระเพ็ด (เถา) พริกไทย (เม็ด) คนทิสอ (*Vitex trifolia* subsp. *trifolia*) (รากหรือต้น) ว่านน้ำ/ชะงอ (*Acorus calamus*) (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน
ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด ผสมกับน้ำผึ้ง
ปั้นเป็นลูกกลอนขนาด 6-7 มม.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 3-4 เม็ด ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

คนทา

แก้ไข้/ตัวร้อน

(ยาเบญจโลกวิเชียรตำรับพื้นบ้าน)

(S1-06)

แก้ไข้ ตัวร้อน แก้ปวดหัว

ส่วนประกอบ

คนทา เท้ายายม่อม ชิงชี เถาย่านาง มะเดื่ออุทุมพร (ยาเบญจโลกวิเชียร/ยาห้าาราก) และ กลิ้งกล่อมหรือขนองตัน ทุกอย่าง
ใช้ราก อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 ถ้วยชา ก่อน/หลังอาหาร 3 เวลา
และก่อนนอน

คำเตือน

ห้ามใช้กับสตรีที่เป็นไข้ทับระดู หรือผู้ป่วยไข้เลือดออก

บวบขม

ถ่ายพยาธิ

(S1-07)

ยาถ่ายพยาธิ ช่วยระบายท้อง

ส่วนประกอบ

บวบขม (*Luffa aegyptiaca*) (ผลสด) 3 ผล จัน/อินจัน (*Diospyros decandra*) (ผลสุก) 2 ผล ตีป्ली (ผล/ฝัก) 5-6 ฝัก งาดำ 3 ช้อนโต๊ะ ข้าวเหนียวดำ 1 ถ้วย แบ่งข้าวหมาก/ยีส 3 ฝา, นำลูกบวบขมขย้าน้ำ หรือน้ำมาหุงกับข้าวเหนียวดำ (หุงแบบข้าวสวย) ตั้งทิ้งให้ข้าวเย็นลง แล้วใส่ผงแบ่งข้าวหมาก 3 ฝา ผงงาดำ ผงตีป्ली เนื้อลูกจันบด คลุกเคล้ากับข้าวเหนียวดำ หมักไว้ 3 วัน จึงใช้ได้

วิธีใช้

รับประทานก่อนนอน ผู้ใหญ่ 2 ช้อนโต๊ะ เด็ก 0.5-1 ช้อนโต๊ะ รอดูผลการถ่ายพยาธิตอนถ่ายท้องช่วงเช้า หากยังไม่ได้ผล ให้กินต่ออีก 1 มื้อ

พิทูล

รักษาฟันและเหงือก

(S1-09)

รักษาฟัน รากฟัน และเหงือกให้แข็งแรง

ส่วนประกอบ

ข่อย (เปลือก) พิทูลหรือใช้พิทูลปากก็ได้ (เปลือกลำต้นหรือผลดิบ) และข่า (หัว) อย่างละ 1 ถ้วย, สีเสียด (ยาง/ชัน) 3 ช้อนโต๊ะ สารส้ม 3 ช้อนโต๊ะ เกลือ 4 ช้อน, นำข่อย พิทูล ข่า ใส่น้ำพอท่วม ต้มจนเดือด 10-15 นาที ใส่อสารส้ม สีเสียด และเกลือ ต้มต่อด้วยไฟอ่อนจนเหลือน้ำ 2 ส่วนจาก 3 ส่วน

วิธีใช้

อม 3- 5 นาที แล้วบ้วนทิ้ง หลังแปรงฟันปกติตอนเช้า และก่อนนอน ติดต่อกันเป็นประจำ

อุตพิต

ขับเสมหะ/แก้ไอ

(S1-11)

ช่วยขับเสมหะ แก้ไอ

ส่วนประกอบ

ชิง ไพล ขมิ้นอ้อย กระชาย อุตพิต (หัว) ตีปลี (ผล) กระเทียม
พริกไทย (เม็ด) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง
นำมาตำหรือบดให้ละเอียด

วิธีใช้

นำส่วนผสมที่บดหรือตำไว้ 1 ช้อนโต๊ะผสมกับน้ำมะนาว 1
ช้อนโต๊ะ คนให้เข้ากัน ใช้กวาดคอ หรือผสมน้ำอุ่นเล็กน้อยให้ได้
ของเหลวประมาณครึ่งแก้ว ค่อยๆ จิบ แล้วค่อยๆ
กลืนลงคอ ทานวันละ 3-4 ครั้ง

พิกุลป่า

บำรุงหัวใจ/แก้ลมวิงเวียน

(S1-14)

หรือ เกสรทั้งห้า ช่วยบำรุงหัวใจ แก้ลมวิงเวียน
บำรุงครรภ์

ส่วนประกอบ

มะลิ (ดอก) พิกุลหรือพิกุลป่าก็ได้ (ดอก) บุนนาค (ดอก) สารภี
หรือสารภีดอกใหญ่ก็ได้ (ดอก) บัวหลวง (เกสร)
อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มแบบน้ำชา ครั้งละ 1 แก้วชา
ก่อน/หลังอาหาร 3-4 เวลา

อินทนิลน้ำ

ความดันโลหิตสูง/เบาหวาน

(S1-15)

ช่วยลดความดันโลหิตสูง เบาหวาน ลดไขมันในเลือด

ส่วนประกอบ

อินทนิลน้ำ (ใบ) 10 ใบ, กาฝากมะม่วงป่าหรือมะม่วงคัน (ทั้ง 5) ทองพันชั่ง (ทั้ง 5) เหงือกปลาหมอดอกขาวหรือดอกม่วงก็ได้ (*Acanthus ebracteatus* / *Acanthus ilicifolius*) (ทั้ง 5) หญ้าเกล็ดปลา (*Phyla nodiflora*) (ทั้ง 5) อย่างละ 3 กำมือ จันทน์เทศ (ผลแห้งหยาบ) 5 ลูก สัก (ใบ 3 ใบ และแก่น 1 กำมือ) ซะเฒ่าป่าหรืออ้อยช้าง (เปลือกและไม้) 1 กำมือ ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มแบบน้ำชา ครั้งละ 0.5-1 แก้วชา ก่อน/หลังอาหาร เข้าและเย็น จนทุเลา

ประดงเลือด

กลาก/เกลื้อน/สิว/ตกขาว/

สะเก็ดเงิน

(S1-16)

รักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน สิว ตกขาว (สาเหตุจากเชื้อรา) หรือจากเชื้อแบคทีเรีย สะเก็ดเงิน แก้ก้น ผดผื่นคัน

ส่วนประกอบ

เจตมูลเพลิงแดงหรือขาวก็ได้ (ราก) สะค้านหรือตะค้านเล็ก (เถา) ดีปลี (ผล) พริก ข่าลิงหรือข่าบ้านก็ได้ ทองพันชั่ง (ทั้ง 5) เหงือกปลาหมอดอกขาวหรือดอกม่วงก็ได้ (*Acanthus ebracteatus* / *Acanthus ilicifolius*) (ทั้ง 5) ประดงเลือด (เถา) ประดงลม (ไม้ทราบชนิด) (เถา) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ใส่น้ำให้พอท่วมด้วยยา ต้มด้วยไฟปานกลาง ใ้ห้วงเหลือน้ำ 1 ใน 3 ส่วน ทานครั้งละ 0.5 แก้วชา ก่อน/หลังอาหาร เข้าและเย็น และใช้ขุบสำลีทาบริเวณที่มีอาการและรอบๆ 3 เวลา จนหาย

แสมสาร

กลาก/เกลื่อน/ลัวค้ว/ตกขาว

(S1-17)

รักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื่อน
สังคัง ตกขาว แก้อาการคันที่ผิวหนังเรื้อรัง ผดผื่นคัน

ส่วนประกอบ

ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) ข้าวเย็นใต้ (*Smilax glabra*) ใช้หัวอย่างละ 4 บาท, ขันทองพยาบาท (ราก) กำแพงเจ็ดชั้น (เถา) มะแว้งต้น (ผล) มะแว้งเครือ (ผล) แสมสาร (แก่น) สมอไทย (ผล) สมอเทศ (*Terminalia arjuna*) (ผล) อย่างละ 2 บาท สมอทะเล (แก่นและผลอย่างละ 2 บาท) กำมะถันเหลือง 4 บาท, ทุกอย่างตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด ผสมกับผงกำมะถันเหลืองเป็นยาแบบผง, หรือทำเป็นยาหมักกับเอทิลแอลกอฮอล์ 50 % 5-7 วัน จึงใช้ได้

วิธีใช้

นำผงยาละลายกับน้ำมันยาง (น้ำมันจากต้นไม้มันสกุลยางนา (*Dipterocarpus* spp.)) ให้ข้น ทาในส่วนต่างๆ ที่มีอาการคัน
ถ้าเป็นยาที่หมักกับเอทิลแอลกอฮอล์ใช้สำหรับ
นํายามาทาได้เลย

ส้มป่อย

ยาดำย

(S1-19)

ยาดำย ยาระบาย แก้อาการท้องผูก

ส่วนประกอบ

ส้มป่อย (ฝัก) ขี้เหล็ก (ทั้ง 5) หอมแดง (หัว) อย่างละ 1 ส่วน
ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด, ยาดำ 4 ส่วน ตีเกลือฝรั่ง 10
ส่วน บดเป็นผงละเอียดแล้วผสมกับตัวยาอื่นๆ
อัดเป็นเม็ดขนาด 0.5 กรัม

วิธีใช้

ทาน 1 ครั้งๆ ละ 2-5 เม็ด (ปรับตามธาตุหนัก-เบาของแต่ละคน) ก่อนนอนหรือเมื่อมีอาการ แล้วจะถ่ายท้องดีในช่วงเช้า

ตองแตก

สนกระ

ยาถ่าย

(S1-20)

ยาถ่าย ยาระบาย แก้อท้องผูก แก้อักเสบแน่นท้อง

ส่วนประกอบ

มะขาม (ใบ) มะขามแขก (*Senna alexandrina*) (ใบ) ส้มป่อย (ใบ) สมอไทย (ผล) สมอติ่ง (ผล) หนุ่ยไทรหรือหนุ่ยชำไซ (ทั้ง 5) ใผ่ป่าหรือใผ่ตากวาง (*Schizostachyum grande*) ก็ได้ ราชพฤกษ์หรือคูณ (เนื้อสีดำในฝัก) ชี้กาแดง (*Gym_sca*) (ราก) กระดังช้างเผือก (*Tri_tri_tri*) (ราก) ตองแตก (ราก) เถาวัลย์เปรียง (เถา) อย่างละเท่าๆ กัน ตากแห้ง บดเป็นผง ละเอียด แล้วผสมให้เข้ากันดี อัดเป็นเม็ดขนาด 0.5 กรัม

วิธีใช้

ทาน 1 ครั้งๆ ละ 2-3 เม็ด (ปรับตามธาตุหนัก-เบาของแต่ละคน) ก่อนนอนหรือเมื่อมีอาการ แล้วจะถ่ายท้องดีในช่วงเช้า

แก้ไข้/แก้ร้อนใน

(S1-25)

แก้ไข้ ตัวร้อน แก้ร้อนใน

ส่วนประกอบ

สนกระหรือกระดุกไก่ (แก่นและราก) สะเดา (แก่น) ก้นเถรา (แก่น) ปลาไหลเผือก (ราก) เหยือกปลาหมอดอกขาวหรือดอกม่วง ก็ได้ (*Acanthus ebracteatus* / *Acanthus ilicifolius*) (ทั้ง 5) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อน/หลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

ผีหมอบ

บาดแผลเรื้อรัง/คุตราช/ชันตุ (S1-37)

รักษาบาดแผลเรื้อรัง แก้กูตราช แก้กชันตุ

ส่วนประกอบ

ผีหมอบ (ผลสุก) 30 ผล ผักกาดเขียวหรือผักกาดใหญ่ (*Brassica juncea*) (ใบสด) 1 ต้น ข่า 1 หัว (ใช้ข่าแก่) บดหรือตำให้ละเอียด, คลุกเคล้ากับผงกำมะถันเหลือง 3 บาท และดินประสิว 3 บาท เติมน้ำมันงาพอท่วมด้วยยา เคี่ยวไฟอ่อนๆ จนเหลือแต่น้ำมัน กรองและคั้นเอากากออก เก็บน้ำมันไว้ใช้

วิธีใช้

ทารอบบาดแผล 2-3 ครั้ง/วัน จนหาย

ตั้งดาบอด

แก้ลมกองหยาบ/วิเวียน-ใจสัน (S1-38)

แก้วิเวียนศีรษะ ใจสัน อากาบ้านหมุน หน้ามืด ตาลาย ลมขึ้นแน่นหน้าอก (ประเภทลมกองหยาบ)

ส่วนประกอบ

มะรุม (เปลือก) ตั้งดาบอด (ใบ) ข่าตาแดง (*Alpinia officinarum*) (หัว) ข่า (หัว) กุ่มบก (เปลือก) กุ่มน้ำ (*Cra_mag* หรือใช้ *Cra_rel* ก็ได้) (เปลือก) ทองหลาบใบมน (เปลือก) ผักเสี้ยนผี (*Cleome viscosa*) (ใบ) คล้า (หัว) พริกไทย กระเทียม อย่างละเท่าๆ กัน ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด แล้วผสมให้เข้ากัน

วิธีใช้

ดักผงยา 1 ช้อนชา ละลายกับน้ำมะนาวหรือน้ำอุ่น 0.5 แก้วชา ต้มเมื่อมีอาการ

โมกแดง

กระเบาหน้า

แก้อาการตายไม่เกิน 3 ปี

(S1-40)

แก้อาการตายไม่เกิน 3 ปี บำรุงองคชาต
บำรุงกำลัง

ส่วนประกอบ

มะม่วงบ้านหรือใช้มะม่วงปากใต้ (เปลือก) 3 ส่วน, มะกรูด (ราก) โมกแดง (ราก) ส้มกุ่ม (Amp_mar) (ราก) พันทูปแดง (Cyathula prostrata) สวาด (ยอด) บวบขม (ผล) ตานดำหรือ ถ่านไฟผิ (ยอด) ระวังพิษ (ใบ) เขียด (เปลือก) ม้าทลายโรง (เถา) ขมิ้นชัน (หัว) และเกลือ (เกลือใส่เฉพาะยาสำหรับกิน)
อย่างละ 1 ส่วน, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด แล้วผสมให้เข้ากัน

วิธีใช้

ยากิน ทานครั้งละ 1 ช้อนชา ละลายกับน้ำอุ่นหรือน้ำผึ้งรวงก็ได้
ทานก่อนอาหารเช้าและเย็น, และใช้ทา ให้น้ำผงยามาละลายกับ
น้ำมันมะพร้าวหรือน้ำมันงา ทา 2-3 เวลา/วัน

โรคผิวหนังจากเชื้อรา/แผลติดเชื้อ

(S1-42)

แก้กลาก เกลื้อน แก้พิษบาดแผล แผลติดเชื้อ

ส่วนประกอบ

กระเบา (ใช้เมล็ดกระเบาชนิดใดก็ได้ต่อไปนี้ กระเบาใต้ Hyd_cal, กระเบาหน้า Hyd_cas, ง่าย้อย Hyd_kur) 4 ส่วน, ทองพันชั่ง (ราก) หมายกพน (เมล็ด) สะบ้า (เมล็ด) ดอกคำใต้ (Acacia farnesiana) (ราก) กำมะถัน อย่างละ 2 ส่วน ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด แล้วผสมให้เข้ากัน ผสมกับน้ำมันงา 1:1 ส่วน แล้วเคี่ยวจนแห้งเกรียมเล็กน้อย

วิธีใช้

ใช้ทาบริเวณที่มีอาการ 2-3 ครั้ง/วัน จนหาย

กำลั้วฮ้อสะพายควาย

(S1-43)

บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

ส่วนประกอบ

กำแพงเจ็ดชั้น (เถา) ม้ทลายโรง/ม่กระทึบโรง (เถา) โตไม่รู้ล้ม (ทั้ง 5) ม้แม่กำ (Polygala chinensis) (ทั้งต้น) ตาลเหลือง (ต้นและราก) ขวากไก่ (แก่น) กำลั้วว้เถลิง (Ana_luz) (เนื้อไม้) เถาเอ็นอ่อน (เถา) ตะโกนา (เปลือก) ทังถ่อน (เปลือก) เถาวัลย์เปรียง (เถา) ทางไหลแดง (เถา) หญ้าหัวหมู (หัว) ฝาง (แก่น) แกแล (Mac_coc) (แก่น) ชะเอมป้า (เถา) โคคลาน (Mal_rep) (เถา) ตะค่านเล็กหรือสะค่าน (เถา) กะเจียน (แก่นและราก) ขมิ้นอ้อย กระชายดำ (Kaempferia parviflora) กระชายม่วง (ไม่ทราบชนิด) ดีปลี (ผล) พริกไทยขาว พญามูลเหล็กหรือพญามือเหล็ก (Str_luc) (แก่น) จันทน์เทศ (ดอก) จันทน์เทศ (ผล) แสมทั้ง 2 (แก่น) โกรฐทั้ง 5 อย่างละเท่าๆ กัน ใช้ของสดหรือตากแห้ง เทเหล้าขาวพอให้ท่วมตัวยา ต้องไว้อย่างน้อย 7 วันจึงใช้ได้

วิธีใช้

ดื่มครั้งละ 1 จอก ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

ยาด่าย

(S1-44)

แก้ท้องผูก ยาด่าย

ส่วนประกอบ

สมอไทย (ผล) 7 ผล มะขามแขก (Senna alexandrina) (ใบ) 1 กำมือ ใช้ของสดหรือตากแห้งก็ได้ และตีเกลือ 15 บาท ต้มใส่น้ำพอท่วมตัวยา ต้มไฟปานกลางให้เหลือน้ำ 1 ใน 3 ส่วน แล้วใส่ตีเกลือ คนต่อให้ละลาย

วิธีใช้

ดื่ม 1 แก้วชา ก่อนอาหาร

คำเตือน

ถ้าธาตุเบาหรือถ่ายท้องง่ายให้ใส่ตีเกลือเพียงครึ่งหนึ่ง

เป๊าะใหญ่

ยาอยู่ไฟห้วคลอด

(S1-45)

ช่วยขับน้ำคาวปลา มดลูกเข้าอู่เร็ว
เลือดลมไหลเวียนดี

ส่วนประกอบ

เป๊าะใหญ่ พลับพลา ตีนนกหรือขนน ทั้งหมดใช้เนื้อไม้อย่างละ
เท่าๆ กัน ตากให้แห้งสนิท

วิธีใช้

นำเนื้อไม้มาใช้สุมไฟให้เกิดควัน ใช้รมควันให้สตรีที่อยู่ไฟหลัง
คลอดบุตร, คนท้องครั้งแรกใช้ 5-7 วัน คนท้องครั้งที่สอง
เป็นต้นไปใช้ 3 วัน

มะไฟแรด

ไข่ตัวร่อน/ไข่ห้ว

(S2-01)

แก้ไข่ตัวร่อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข่ห้ว
ไข่ปอดบวม

ส่วนประกอบ

เบญจโลกวิเชียรหรือยาห้าาราก ผสมกับ มะกรูด มะนาว
มะปร่างหรือมะปริงก็ได้ กลึงกล่อม ปลาไหลเผือก โคกกระออม
มะไฟแรด ลั่นกวางหรือค้อนตีหมา ทุกอย่างใช้รากสดหรือแห้ง
อย่างละ 2 บาท, บอระเพ็ด (เถา) วานกิบแรด (หัว) กะดอม
(*Gymnopetalum chinense*) (ผล) จันทน์แดง (แก่น) จันทนา
(แก่น) ลูกใต้ใบหรือใช้หญ้าใต้ใบก็ได้ (ทั้ง 5) ใช้สดหรือตากแห้ง
อย่างละ 2 บาท และ เกสรทั้ง 5 เกสรละ 1 บาท

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อน/หลังอาหาร 3 เวลา
และก่อนนอน

ส้มกุ้งตึง

ลดไขมันในเลือด

(S2-02)

ช่วยลดไขมันในเลือด

ส่วนประกอบ

พริกไทย และ เล้งเล็ก (ทั้ง 5) อย่างละ 10 บาท, หนุ้าเห้วหมู (หัว) กระชาย คำฝอย (*Carthamus tinctorius*) (ดอก) อย่างละ 5 บาท, บอระเพ็ด (เถา) มะตูม (ลูกอ่อน) อย่างละ 4 บาท, ส้มกุ้งตึงหรือว้าวหายแดง (เถา) มะพูด (ผล) หมักแปม (ใบ) เงาะหรือลูกพรวน (ผล) และมะตาด (ผล) อย่างละ 3 บาท
ทุกอย่างตากแห้ง บดเป็นผงละเอียด
แล้วบรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 2-4 เม็ด ก่อนหรือหลังอาหาร เข้าและเย็น

หัวร้อยรู

แก้กั้

(S2-03)

รักษาโรคแก้กั้ แก้วปวดข้อ ปวดเข่า แก้พิษในกระตูก บำรุงกระตูก

ส่วนประกอบ

ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว) และข้าวเย็นใต้ (*Smilax sp.*) (หัว) อย่างละ 2 บาท, กำแพงเจ็ดชั้น (เถา) หัวร้อยรู (หัว) ดอกตึง (หัว) หนุ้าขัด (Sid_rho_rho) หรือใช้ หนุ้าขัดใบยาว (*Sida acuta*) ก็ได้ (ราก) หมากหมก (ราก) มะเดื่อปล้อง (ไม้) หนุ้าเห้วหมู (หัว) ขันทองพยาบาท (ราก) กันเกรา (แก่นหรือราก) สะเซ (ยอด) หมอน้อย (ทั้ง 5) ต้างหลวง (ผล) ขิง ข้นฉ่าย (ราก) โกรฐน้ำเต้า และโกรฐกระตูก อย่างละ 4 บาท, ทุกอย่างตากแห้ง บดเป็นผงละเอียด
แล้วบรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 2-4 เม็ด ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา.

คำเตือน

ห้ามทานสัตว์ปีกและเครื่องในสัตว์ทุกชนิดระหว่างทานยา

ลิ้นกวาว

มะกาดัน

กระดุกกับเส้น

(S2-04)

รักษาอาการกระดุกทับเส้น

ส่วนประกอบ

พริกไทย ตีป्ली (ผล) กำจัดต้นหรือพริกหอม (ผล) อย่างละ 16 บาท, ตะคันเล็กหรือสะคัน (เถา) เจตมูลเพลิงแดงหรือขาว (ราก) ไพลดำ (*Zingiber ottensii*) (หัว) อย่างละ 6 บาท, ข่าพลูหรือชะพลู (ราก) 5 บาท, จันทน์เทศ (ผลและดอก) โคคลาน (Mal_rep) (เถา) เถาวัลย์เปรียง (เถา) ม้าทลายโรง (เถา) ลิ้นกวาวหรือค้อนตีหมา (เถา) และ ชิง อย่างละ 2 บาท, กระวานหรือใช้กระวานขาวก็ได้ และ กานพลู อย่างละ 1 บาท, ยาดำ มหาหิงค์ และการบูร อย่างละ 4 บาท, ทุกอย่างใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา

คำเตือน

ไม่ควรใช้กับสตรีมีครรภ์ และยาดำมีฤทธิ์เป็นยาระบาย ปรับปริมาณตามธาตุหนัก-เบาของผู้ป่วย

ขับเสมหะ

(S2-05)

ช่วยขับเสมหะในอกและลำคอ

ส่วนประกอบ

มะกา หรือใช้ มะกาดัน ก็ได้ (ใบ) สมอไทย (ผล) ราชพฤกษ์หรือคูน (เนื้อในฝักสีดำ) มะพูด (ผล) ชะมวงป่าหรือชะมวงช้าง (ราก) ข่าพลู (ราก) สะเดา (ใบและก้านใบ) ปิบ (ใบและก้านใบ) มะขาม (ใบ) ขมิ้นอ้อย กะดอม (*Gymnopetalum chinense*) (ผล) เข็มแดง (*Ixora macrothyrsa*) (ราก) ทุกอย่างใช้สดหรือตากแห้ง อย่างละเท่าๆ กัน

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ดื่มได้บ่อยตามที่มีอาการ

เข็มทอง

แก้หวัด/ไอ/เจ็บคอ/หอบหืด

(S2-06)

แก้หวัด แก้ไอ-เจ็บคอ แก้หอบหืด

ส่วนประกอบ

ฟ้าทะลายโจร (*Andrographis paniculata*) (ทั้ง 5) 4 ส่วน, หนุमानประสาณกาย (*Schefflera leucantha*) (ใบ) 3 ส่วน, มะแว้งเครือ (*Solanum trilobatum*) (ทั้ง 5) มะแว้งต้น (*Solanum indicum*) (ทั้ง 5) มะกล่ำตาแดงหรือมะกล่ำตาหนู (*Abrus precatorius*) (รากและเถา หั่นใช้เมล็ดเพราะมีพิษรุนแรง) บอระเพ็ด (เถา) หญ้าแห้วหมู (หัว) เถียงพราญมอญหรือกระดูกไก่ดำ (*Justicia gendarussa*) (ราก) เข็มทอง (*Ixora javanica*) หรือใช้ เข็มแดง (*Ixora macrothyrsa*) ก็ได้ (ราก) และตรีผลา อย่างละ 1 ส่วน, ทูกอย่างตากแห้งแล้ว บดเป็นผงละเอียด บรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 3-4 เม็ด ก่อนอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

หุหมื่น

ผื่นคันจากอาการแพ้/โรคเจ็ด

(S2-07)

รักษาอาการคันทั่วไปจากอาการแพ้ ผื่นคัน โรคเจ็ด (อาการมีตุ่มน้ำเหลืองพุพอง คันตามผิวหนัง)

ส่วนประกอบ

หุหมื่น (ใบตากแห้ง) และ ว่านสาวหลง (*Amomum schmidtii*) หรือใช้ว่านสาวหลงใต้ (*Amomum biflorum*) ก็ได้ (ทั้ง 5) อย่างละเท่าๆ กัน, เมาใบหุหมื่นให้เป็นซี่เล้า ว่านสาวหลงตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด ผสมซีเล้า ผงว่านสาวหลง และน้ำมันมะพร้าวสกัดร้อน กวนให้เข้ากันพอให้ข้นเหนียว

วิธีใช้

ทาผิวหนังที่มีอาการ วันละ 2-3 ครั้ง

ส้มควาย

มะกา

ขับเสมหะในลำคอ-อก/แก้หอบหืด

(S2-08)

ช่วยขับเสมหะในลำคอ-อก แก้หอบหืด

ส่วนประกอบ

ดีปลี (ผล) ส้มควาย (ผล) ชะมวงป่าหรือชะมวงช้าง (ราก)
ขิงแห้ง (*Zingiber ligulatum*) (หัว) อย่างละ 6 บาท, เจตมูล
เพลิงแดงหรือขาว (ราก) ชะเอมเทศ (*Glycyrrhiza glabra*)
(รากและเนื้อไม้) กระวานหรือกระวานขาวก็ได้ (ผล) อย่างละ 3
บาท, ย่านเ็น (ผล) มะตาด (ผล) มะขามป้อม (ผล) พริกไทย
ขาว กานพลู เทียนยาวพาวณี ขันทศกร อย่างละ 2 บาท,
และจิงจ้อเหลียม (เถา) 1 บาท

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา
และก่อนนอน

แก้หอบหืด

(S2-09)

แก้หอบหืด ไตพิการ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ

ส่วนประกอบ

มะกา หรือใช้ มะกาดัน ก็ได้ (ใบ) จันทน์แดง (แก่น) จันทนา
(เนื้อไม้) ขี้เหล็ก (แก่น) เถาวัลย์เปรียง (เถา) โพล (หัว) โคคลาน
(Mal_rep) (เถา) แพนน้ำ (ทั้ง 5) ข่อยหนาม (รากและเนื้อไม้)
หญ้าหนวดแมวหรือพยับหมอก (*Orthosiphon aristatus*) (ทั้ง
5) เล็บเหยี่ยว (ราก) หังเม่นหรือหังหาย (*Crotalaria pallida*)
(ราก) และ เอื้องหมายนา (เหง้า) สมทั้ง 2 (แก่น) สมอทั้ง 3
(ผล) และ เบญจกูล อย่างละ 4 บาท, หญ้าแห้วหมู (หัว) 3
บาท, ข่าตัน (*Cinnamomum ilicioides*) (เนื้อไม้) สมุลแว้ง
(Cin_bej) (เปลือก) อย่างละ 2 บาท, ประคำไก่ (ทั้ง 5) พริก
ไทย มะตูม (ผล) สนสองใบหรือสนสามใบก็ได้ (แก่น) ขมิ้นอ้อย
โคกกระออม (*Cardiospermum halicacabum*) (ทั้ง 5) เตย
หอม (ราก) อย่างละ 1 บาท, ทุกชนิดตากแห้งแล้ว
บดเป็นผงละเอียด บรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 2-4 เม็ด 3 เวลา ก่อนอาหาร

โรคไต

(S2-10)

รักษาโรคไต

ส่วนประกอบ

ขมิ้นเครือ (Arc_fla) (เถา) ต้อยติ่ง (*Ruellia tuberosa*) (หัว และราก) เครือขี้หนูหรือคองหั่ว (เถา) อย่างละเท่าๆ กัน ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด บรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 2-3 เม็ด ก่อนอาหาร 3 เวลา

คำเตือน

ห้ามรับประทานอาหารที่มีรสจัด และเค็มจัด

ขับนิ่วในถุงน้ำดี

(S2-11)

รักษานิ่วในถุงน้ำดี

ส่วนประกอบ

ว่านหอมแดง (*Eleutherine americana*) (หัว) กรุงเขมา (หัว) กระตังข้างเผือกหรือข้าแดง (*Tri_tri_tri*) (เถา) จันทน์แดง (แก่น) สนสามใบหรือใช้สนสองใบก็ได้ (แก่น) บอระเพ็ด (เถา) พังกโหม (ใบและเถา) สมอไทย (ผล) มะอึก (*Solanum stramonifolium*) (ราก) อย่างละเท่าๆ กัน ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด บรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 2-3 เม็ด ก่อนอาหาร 3 เวลา

คนทา

ขับนิ่วในท่อน

(S2-12)

รักษานิ่วในท่อน

ส่วนประกอบ

ว่านหอมแดง (*Eleutherine americana*) (หัว) หอมแดง (ใช้หัวโตนที่ไม่มีแขนง) บานไม่รู้โรย (ใช้ดอกสีขาว) (ดอก) คนทา (ราก) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

เล็บเหยี่ยว

ขับนิ่วในไต-ทางเดินปัสสาวะ

(S2-13)

ช่วยขับนิ่วในไต และทางเดินปัสสาวะ

ส่วนประกอบ

หนามเกี่ยวไก่หรือเพใบดาต (*Capparis diffusa*) (ราก) เล็บเหยี่ยว (ราก) คนทา (ราก) รสสุคนธ์หรือรสสุคนธ์ขาวหรือปดคาย (Tet_lou) (เถา) รสสุคนธ์แดงหรือปดลิ้น (*Tetracera indica*) (เถา) สับปะรดเขียว (*Ananas sp.*) (เหง้า) ผักขมหนาม (*Amaranthus spinosus*) (ราก) ตาลโตนด (งวงตาล) กลิ้งกล่อม (ราก) ถั่วผีหรือถั่วแระผี (*Macroptilium lathyroides*) (ราก) ขลุ่ (ทั้ง 5) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

ไคร้หน้า

ขับนิ่วในไต-ท้าวเดินปัสสาวะ

(S2-14)

ช่วยขับนิ่วในไต และทางเดินปัสสาวะ ช่วยล้างไต
รักษาทางเดินปัสสาวะอักเสบ

ส่วนประกอบ

ตะไคร้ (เหง้า) ไคร้หน้า (Hom_rip) (ต้น) หญ้าคา (ราก) ถั่วฝักหรือ ถั่วแระฝัก (*Macroptilium lathyroides*) (ราก) มะก่องข้าว (ราก) ไม้ป่า หรือใช้ ไม้ตากวาง (*Schizostachyum grande*) กี่ได้ (ราก) สับปะรดเขียว (*Ananas sp.*) (เหง้า) กระแตไต่ไม้ (หัวหรือเหง้า) หัวร้อยรู (หัว) เตยทะเล (*Pandanus odorifer*) หรือใช้ เตยเหาะ (*Pandanus unicornatus*) (ราก) เถาวัลย์เปรียง (เถา) หญ้าเอ็นยืดหรือผักกาดน้ำ (*Plantago major*) (ทั้ง 5) โตไม้รู้ลม (ราก) บานไม่รู้โรย (ใช้ดอกสีขาว) (ดอก) สั้ววาลย์พระอินทร์หรือต้นตายปลายเป็น (ทั้งต้น) ดินเป็นทะเลหรือดินเป็ดน้ำ (*Cerbera odollam*) (เปลือก) ลำพู (*Sonneratia caseolaris*) (ราก) โทงเทง (*Physalis angulata*) (ราก) มะคะ (Cyn_ram) (ผล) ดินประสิว และสารส้ม, อย่างละเท่าๆ กัน ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด บรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg. หรือใช้เป็นยาต้ม

วิธีใช้

ทานก่อนอาหาร 3 เวลา ครั้งละ 2-4 เม็ด, ถ้ายาต้ม
ดื่มครั้งละ 1 แก้วชา

เทพทาโร

ยาสตรีสาวเสมอ

(S2-15)

บำรุงรักษาระบบภายในของสตรี
ช่วยกระชับร่างกาย

ส่วนประกอบ

หญ้าแห้วหมู (หัว) กระชาย กระชายดำ (*Kaempferia parviflora*) ว่านขมิ้นคดลูก (*Curcuma zanthorrhiza*) ไพล ขมิ้นอ้อย โสมดังกุย (ไม่ทราบชนิด) เทียนดำ เทียนขาว อย่างละ 4 บาท, ขมิ้นชัน ขิงแห้ง (*Zingiber ligulatum*) สีเสียดแก่น (*Acacia catechu*) (ฝัก) พริกไทย ดีปลี (ผล) ฝรั่ง (แก่น) เทพทาโร (แก่น) เเคี่ยม (Cot_lan) (เนื้อไม้) เฒ่าหลังลายหรือ ยายคลั่ง (ราก) ครั่ง (รังของเพลี้ยชนิดหนึ่ง) อย่างละ 2 บาท, เบลูกานี และ สารส้ม อย่างละ 1 บาท, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด บรรจุลงแคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 2-4 เม็ด ก่อนอาหาร 3 เวลา

จันทน์แดง

ยาจันทน์ลีลา

(S2-16)

แก้ไข้บรรเทา แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู
แก้ปวด ลดการอักเสบ

ส่วนประกอบ

จันทน์เทศ (แก่นหรือเนื้อไม้) จันทน์แดง/จันทน์ผา (แก่น)
กะดอม (*Gynopetalum chinense*) (ผล) บอระเพ็ด (เถา)
ปลาไหลเผือก (ราก) โกฐสอ โกฐเขมา โกฐจุฬาลัมพา อย่างละ
2 บาท, เต่าร้าง (ราก) เพกา (เปลือก) พิมเสน และ ชะมดขีด
อย่างละ 1 บาท, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด
บรรจุลงแคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ผู้ใหญ่ทานครั้งละ 3-5 เม็ด เด็กอายุต่ำกว่า 10 ปี ครั้งละ 1-3
เม็ด ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

จันทน์

แก้ไข้ตัวร้อน

(S2-17)

แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู

ส่วนประกอบ

สะเดา (ใบและก้านใบ) 2 บาท, จันทน์แดง (แก่น) จันทน์
(แก่น) ว่านกับแสด (หัว) ว่านร้อนทอง (ไม้เถาขนิด) (หัว)
ขมิ้นเครือ (*Arc-fla*) (เถา) หญ้าขี้เหล็ก หรือหญ้าขี้เหล็กใบยาว (*Sida*
acuta) ก็ได้ (ราก) กรุงเขมา (ราก) ฝรั่ง (แก่น) คำฝอย (ดอก)
คำแสดหรือคำเงาะ (*Bixa orellana*) (ดอก) กระดังง่าเผือก
(*Tri-tri-tri*) (ราก) โศกกระออม (เถา) เฌียงพรา้งนางแอ (เปลือก)
พนมสวรรค์ป่า (ราก) นมสวรรค์ป่า (ราก) เข็มขาว (*Ixora*
lucida) หรือใช้ เข็มป่า (*Ixo_cib*) ก็ได้ (ราก) มะปรางหรือ
มะปริงก็ได้ (ราก) ดินประสิว สารส้ม และตรีผลา อย่างละ 1
บาท, ราชพฤกษ์หรือคูณ ใช้เนื้อไม้ฝักสีดำ 3 ฝัก, ตากแห้งแล้ว
บดเป็นผงละเอียด บรรจุลงแคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ผู้ใหญ่ทานครั้งละ 3-5 เม็ด เด็กอายุต่ำกว่า 10 ปี ครั้งละ 1-3
เม็ด ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

บอระเพ็ด

โรคภูมิแพ้

(S2-18)

แก้โรคภูมิแพ้

ส่วนประกอบ

มะตูม (ผล) หญ้าแห้วหมู (หัว) บอระเพ็ด (เถา) กะทกรก (ราก) ตังดาบอด (เนื้อไม้) ตำลึง (ราก) ข่าพลู (ดอก) ว่านน้ำ (*Acorus calamus*) (เหง้า) ขิงแห้ง (*Zingiber ligulatum*) อย่างละ 5 บาท, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด หรือผสมกับน้ำผึ้ง ปั่นเป็นยาลูกกลอนขนาด 1 ซม.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 1 เม็ด ก่อนอาหาร ก่อนอาหารเช้าและเย็น, ถ้าเป็นยาผง ทานครั้งละ 1 ช้อนชา ละลายกับน้ำอุ่นครั้งแก้วชา

ราชครูดำ

โรคภูมิแพ้

(S2-19)

แก้โรคภูมิแพ้

ส่วนประกอบ

หนุมานประสานกาย (*Schefflera leucantha*) (ใบ) ราชครูดำ หรือชิงดอกเดียว (ราก) สมุลแว้ง (ราก) ข่าลิง (หัว) อย่างละ 5 บาท, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด หรือผสมกับน้ำผึ้ง ปั่นเป็นยาลูกกลอนขนาด 1 ซม.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 1 เม็ด ก่อนอาหารเช้าและเย็น, ถ้าเป็นยาผง ทานครั้งละ 1 ช้อนชา ละลายกับน้ำอุ่นครั้งแก้วชา

มะเดื่ออุทุมพร

กฤษณา

ใช้ไทฟอยต์หรือใช้รากสาตน้อย

(S2-20)

แก้ไทฟอยต์หรือใช้รากสาตน้อย

ส่วนประกอบ

หมาก (ราก) มะพร้าว (ราก) ตาลโตนด (ราก) ฟักข้าว (ราก) ถาย่านาง (ราก) มะเดื่ออุทุมพร (ราก) คันทรง (*Colubrina asiatica* var. *asiatica*) (ราก) หญ้าพันงูแดง (*Cyathula prostrata*) (ทั้ง 5) หญ้าขัด หรือหญ้าขัดใบยาว (*Sida acuta*) ก็ได้ (ราก) อย่างละเท่าๆ กัน, ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา 3 เวลา หลังอาหาร 30 นาที

โรคไมเกรน/วิงเวียนศีรษะ

(S2-21)

แก้โรคไมเกรน แก้วิงเวียนศีรษะ

ส่วนประกอบ

มะตูม (ผล) เม็ดผักชี กฤษณา (Aqu_cra) หรือใช้ กฤษณาใต้ (Aqu_mal) ก็ได้ (เนื้อไม้หรือแก่น) จันทน์เทศ (เนื้อไม้หรือแก่น) รามหรือพิลังกาสา (Ard_ell) (เม็ด) หญ้าแห้วหมู (หัว) กกริงกา (*Cyperus involucratus*) (หัว) ขี้เหล็กเลือด (แก่น) หญ้าขัด หรือหญ้าขัดใบยาว (*Sida acuta*) ก็ได้ (ราก) สมอติงู (ผล) เบญจกุล และตรีผลา อย่างละ 1 บาท, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด บรรจุลงแคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 3-5 เม็ด ก่อนอาหาร 3 เวลา, ถ้าเป็นยาผง ทานครั้งละ 1 ช้อนชา ละลายกับน้ำอุ่นครึ่งแก้ว

เบาหวาน

(S2-22)

แก้โรคเบาหวาน

ส่วนประกอบ

กำแพงเจ็ดขึ้น (เถา) ม้าทลายโรงหรือส้าม้าทลาย (Neu_rac) (เถา) มะแว้งเครือ (*Solanum trilobatum*) (ทั้ง 5) เถามวกขาวหรือแดง (Urc_min) (เถา) ชะเอมป่า (เถา) เตยทะเล (*Pandanus odorifer*) หรือใช้เตยหะ (Pan_uni) ก็ได้ (ราก) คนทา (ราก) ขมิ้นถาอีหรือแสม (Tin_pet) (เถา) ทุเรียนเทศ (*Annona muricata*) (ผล) ตะเช็บหรือคอกิ้ว (Pot_sca) (เถา) เตยย่านหรือแกลบก่อง (Fre_sum) (เถา) กะทังใบใหญ่ (เปลือก) มูกเขา (เปลือก) หญ้าหนูตัน (ทั้ง 5) สะตอ (เปลือกฝัก) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง.

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา

แผลเบาหวาน

(S2-23)

รักษาแผลที่เกิดจากโรคเบาหวาน

ส่วนประกอบ

ข้า กระชาย ไพล อย่างละ 2 บาท, พริกไทยดำ 7 เม็ด พิกุล (ดอก) 15 บาท, ด้าให้ละเอียด เติมห่วงกะทิพอกท่วมด้วยยา แล้วเคี่ยวไฟปานกลางจนเหลือแต่น้ำมัน.

วิธีใช้

ก่อนทายาให้ตำว่านทองคำ (ไม่ทราบชนิด) และเอี่ยมไล่ (สมุนไพรจีน) ผสมกัน ทาที่หน้าอก แล้วจึงค่อยเอายาทาบริเวณบาดแผล 3 เวลา

สันโสก

ผลัดเคี้ยวเครือ

อัมพาตระยะแรก

(S2-24)

แก้อาการกึ่งอัมพาตหรืออัมพาตระยะแรก
กล้ามเนื้ออ่อนแรง เดินยืดยาวไม่ปกติ เทียบขา

ส่วนประกอบ

จิงโจ้วเหลียม (เถา) และ ตีปัส (ผล) อย่างละ 8 บาท, พริกไทย 7 บาท, สันโสกหรือหมุยช้าง (ลำต้น) ดอกตึง (หัว) เปล้าน้อย (*Croton stellatopilosus*) (ลำต้น) อย่างละ 3 บาท, เถาวัลย์เปรียง (เถา) ย่านเ็น (เถา) โคคลาน (*Mal_rep*) (เถา) เถาเอ็นอ่อน (เถา) ชิงแห้ง (*Zingiber ligulatum*) จามจุรีหรือ ก้ามปู (เนื้อไม้) อย่างละ 2 บาท, เจตมูลเพลิงแดง (ราก) ตะคันเล็กหรือสะค้าน (เถา) ข้าวพุล (ราก) ว่านน้ำ (*Acorus calamus*) (เหง้า) ข่าลิง (หัว) เทียนยาวพาสี เทียนยาวกาสา โกรฐสุ อย่างละ 1 บาท, โกรฐน้ำเต้า เกลือแกง เกลือสินเธาว์ อย่างละ 2 บาท, และมหาหิงค์ 8 บาท ดากแห้งเก็บไว้ใช้เป็นยาต้ม หรืออบ เป็นผงละเอียดเป็นยาผง หรือผสมกับน้ำผึ้ง ปั้นเป็นยาลูกกลอนขนาด 1 ซม.

วิธีใช้

ยาต้มดื่มครั้งละ 1 แก้วชา, ยาเม็ดทานครั้งละ 1 เม็ด, ยาผงทาน ครั้งละ 1 ช้อนชา ละลายกับน้ำผึ้งผสมกับน้ำส้มซ่า หรือน้ำอุ่น ครั้งแกวชาก็ได้ ก่อนอาหารเช้าและเย็น

ยาวิยทอง

(S2-25)

รักษาอาการวิยทอง รักษาเลือดลมให้เป็นปกติ

ส่วนประกอบ

คำฝอย (ดอก) ประตู (*Pte_macc*) (แก่น) ฝาง (แก่น) เถาคัน หรือเถาคันแดง (*Cayratia trifolia*) (เถา) คัดเคี้ยวเครือ (ผล) เหงือกปลาหมอดอกขาวหรือม่วงก็ได้ (*Acanthus ebracteatus* / *Acanthus ilicifolius*) (ใบและต้น) ไม้คลาน (ไม้ทรานชนิด) และยาดำ อย่างละ 4 บาท, มะกา หรือไข่มะกาดต้นก็ได้ (ใบ) และ สารส้ม อย่างละ 2 บาท, ราชพฤกษ์หรือคูณ (ฝักแก่ 1 ฝัก) เตยหอม (ใบ) 3 ใบ, ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา

สมูลแว้ง

ยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น (S2-26)

ช่วยปรับธาตุ แก้วปวดเมื่อย ปวดเข่า-ข้อ-เอ็น
แก้เอ็นพิการ

ส่วนประกอบ

กระเทียม (หัว) 5 บาท, เท้ายายม่อม (ราก) เถาวัลย์เปรียง (เถา) ย่านเอ็น (เถา) สมูลแว้ง (เปลือก) อย่างละ 3 บาท, เถาคันหรือเถาคันแดง (*Cayratia trifolia*) (เถา) โคคลาน (*Mal_rep*) (เถา) ขี้เหล็ก (แก่น) หมากหมก (ราก) ม้าทลายโรงหรือแสมม้าทลาย (เถา) กระตูดไก่ดำ (*Justicia gendarussa*) (ราก) จำปา (*Magnolia champaca* var. *champaca*) หรือใช้จำปาป่า (*Mag_cha_pub*) ก็ได้ (ใบ) ช่อสะพายควายหรือย่านตูก (เถา) หญ้าขัด (*Sid_rho_rho*) หรือใช้หญ้าขัดใบยาว (*Sida acuta*) ก็ได้ (ราก) มะกา หรือใช้ มะกาดัน ก็ได้ (ใบ) ว่านน้ำ (*Acorus calamus*) (เหง้า) หญ้าแห้วหมู (หัว) ลั่นกวางหรือค้อนดีหมา (เถา) มะหาด (*Art_tha*) หรือใช้ หาด (*Art_lac*) ก็ได้ (แก่น) ไพล ข่า แสมทั้ง 2 (แก่น) และเบญจกูล อย่างละ 2 บาท, ส้มป่อย (ใบ) มะขามแขก (*Senna alexandrina*) (ใบ) หญ้าปากควาย (*Dactyloctenium aegyptium*) (ทั้ง 5) สังวาลย์พระอินทร์ (เถา) ราชพฤกษ์หรือคูน (เนื้อในฝักแก่สีดำ) สวาด (เมล็ด) ดีเกลือ ยาตา อย่างละ 1 บาท, ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 0.5-1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา

เมื่อยดุก

ประดวเลียด (S2-27)

แก้ประดงเลียด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง

ส่วนประกอบ

อีคุย (*Willughbeia* sp.) (เถา) หัวร้อยรู (หัว) สมอติ่ง (ผล) ขันทองพยาบาท (ราก) ผักกาดกบหรือว่านมหากาฬ (หัว) ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว) ข้าวเย็นใต้ (*Smilax* sp.) เมื่อยดุกหรือเมื่อยแดง (เถา) เถาวัลย์เปรียง (เถา) ม้าทลายโรง (เถา) หญ้าแห้วหมู (หัว) กำแพงเจ็ดชั้น (เถา) ฝาง (แก่น) ข่าพลู (ราก) ตะค่านเล็กหรือสะค่าน (เถา) เจตมูลเพลิงแดง (ราก) ดีปลี (ดอก) ขิงแห้ง (*Zingiber ligulatum*) มะยม (*Phyllanthus acidus*) (ใช้รากของต้นตัวผู้) ขมิ้นเครือ (*Arc fla*) (เถา) สี่พันกระบือ (แก่น), ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 0.5-1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา

เนระพูสีไทย

แก้คัน

(S2-28)

แก้อาการคันตามผิวหนัง

ส่วนประกอบ

ขลุ (ใบ) ข่อย (เปลือก) คำฝอย (ดอก) ทองพันชั่ง (ทั้ง 5) เหงือกปลาหมอ ดอกขาวหรือม่วงก็ได้ (*Acanthus ebracteatus* / *Acanthus ilicifolius*) (ใบ) ส้มป่อย (ใบ) หว้า (*Syz_cum*) (เปลือก) ผักหนาม (หัว) มะยม (ใบ) มะเฟือง (ใบ) เนระพูสีไทย หรือใช้ วานพองก็ได้ (ทั้งต้น) ผักบู่ทะเล (*Ipomoea pes-caprae*) (เถา) หมากผู้ (*Cordyline fruticosa*) (สายพันธุ์ ใบเขียวแคบและตั้งขึ้น) (ใบ) และ หมากเมีย (ชนิดเดียวกับ หมากผู้แต่เป็นสายพันธุ์ที่มีแผ่นใบกว้างกว่า) (ใบ) อย่างละเท่าๆ กัน, ใช้สดหรือตากแห้ง ใส่ น้ำพอท่วมด้วยยา ต้มให้น้ำงวดลงเหลือครึ่งหนึ่ง

วิธีใช้

ใช้อาบหรือราดบนผิวหนังที่มีอาการ 2-3 ครั้ง/วัน หรือเมื่อมีอาการคัน

กระติง

ยานวดอาการทับเส้น

(S2-29)

แก้อาการทับเส้น อัมพฤกษ์ อัมพาต

ส่วนประกอบ

ลำโพง (*Datura metel*) (ใบ) ผักบู่หนา (*Ipomoea aquatica*) (ใบ) ขมิ้นอ้อย มะนาว (ราก) กระเทียม (ใบ) กระติง (*Calophyllum inophyllum*) (เนื้อในเมล็ด) จำปา หรือใช้จำปาป่าก็ได้ (ใบ) ผื่น (ยางผื่นสุก) อย่างละเท่าๆ กัน, ใช้สดหรือตากแห้ง ตำหรือบดให้ละเอียด ใส่ น้ำมันงาพอท่วมด้วยยา เคี้ยวไฟอ่อนๆ ใสน้ำออกให้หมดจนเหลือแต่น้ำมัน

วิธีใช้

ทาเพียงเล็กน้อย แล้วนวดตามบริเวณที่มีอาการ หรือเส้น อัมพฤกษ์ อัมพาต 3-4 ครั้ง/วัน จนหาย

มะหาด

ละลายลิ่มเลือด

(S2-30)

ช่วยละลายลิ่มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ

ส่วนประกอบ

ตีป्ली (ดอก) 17 บาท, ข้างพู่ (ราก) 9 บาท, ตะคันเล็กหรือ สะค้าน (เถา) 7 บาท, เจตมูลเพลิงแดง (ราก) 6 บาท, จิงแห้ง (*Zingiber ligulatum*) 2 บาท, ครีหรือสักชี (แก่น) แสงพันใต้ (Pha_gla_mar) (เถา) มะหาด หรือใช้ หาด ก็ได้ (แก่น) กระวาน (ผล) กานพลู (ดอก) กฤษณาหรือกฤษณาใต้ก็ได้ (เนื้อไม้หรือแก่น) กะล่ำฟัก (ที่ได้จากแก่นมีเชื้อราของต้นสลัดไดป่า (Eup_ant)) บุนนาค (ผล) พริกทาง (*Piper cubeba*) (ผล) กะดอม (ผล) จันทน์แดง (แก่น) จันทนา (แก่น) จันทน์เทศ (ผล) จันทน์เทศ (ดอก) ผักชีใหญ่ (ไม่ทราบชนิด) (เมล็ด) โกรฐทั้ง 5 เทียนทั้ง 5 สารส้ม ยาตำ น้ำตาลทราย อย่างละ 1 บาท, ตากให้แห้ง แล้วบดเป็นผงละเอียด บรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 4-5 เม็ด ก่อนอาหาร 3 เวลา

คำเตือน

ห้ามใช้กับสตรีมีครรภ์

ไกรทอง

ปวดเมื่อยเส้นเอ็น

(S2-31)

แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ
บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต

ส่วนประกอบ

มะขาม (ใบ) 5 บาท, ส้มป่อย (ฝัก) ราชพฤกษ์หรือคูณ (เนื้อในฝักแก่สีดำ) มะกาหรือมะกาดัน ก็ได้ (ใบ) เถาวัลย์เปรียง (เถา) จิงแห้ง (*Zingiber ligulatum*) อย่างละ 3 บาท, ตรีผลา อย่างละ 2 บาท, สมอเทศ กระพุ่ม (Neo_cad) (ใบ) ไกรทอง (เปลือก) ลั่นทมหรือค้อนตีหมา (เถา) ขี้เหล็ก (แก่น) โคคลาน (Mal_rep) (เถา) ย่านเอ็น (เถา) เถาเอ็นอ่อน (เถา) ม้าทลายโรง (เถา) ผักเสี้ยนผี (*Cleome viscosa*) (ทั้ง 5) เปล้าน้อย (*Croton stellatopilosus*) (เนื้อไม้) มะหาดหรือหาดก็ได้ (แก่น) เจตมูลเพลิงแดง (ราก) มะตูม (ผล) เทียนดำ โกรฐสอ โกรฐเขมา มหาหิงค์ ดีเกลือ อย่างละ 2 บาท, พริกไทย (ผล) ตองแตง (ราก) กำแพงเจ็ดชั้น (เถา) ว่านน้ำ (*Acorus calamus*) (เหง้า) ตะคันเล็กหรือสะค้าน (เถา) และยาดำ อย่างละ 1 บาท, ใช้ของสดหรือตากให้แห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา

อัมพฤกษ์-อัมพาต

(S2-32)

รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต

ส่วนประกอบ

กระเทียม พริกไทยขาว จันทน์เทศ (เนื้อไม้) หัสศุณเทศหรือ
 ชมพูพวง (*Kleinhovia hospita*) (เนื้อไม้) อย่างละ 3 บาท,
 สมุลแว้ง (เปลือก) ตีปัส (ผล) เจตมูลเพลิงแดงหรือขาว (ราก)
 ข่าพลู (ราก) และ ข่าพลู (ดอก) ตะคันเล็กหรือสะคัน (เถา)
 ระย้อม (ราก) เปราะหอม (*Kaempferia galanga*) (หัว) จิงจ้อ
 เหลียม (ราก) ว่านน้ำ (*Acorus calamus*) (เหง้า) เทียนขาว
 โกฐเขมา โกฐก้านพร้าว หรดาลกสิบทอง และ มหาหิงค์ อย่าง
 ละ 2 บาท, ยาตำ ไล่ปรับปริมาณตามธาตุหนัก-เบาของผู้ป่วย,
 ตากให้แห้ง แล้วบดเป็นผงละเอียด ผสมน้ำผึ้ง
 ปั้นเป็นลูกกลอนขนาด 1 ซม.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 1 เม็ด หลังอาหาร เข้าและเย็น

อัมพฤกษ์-อัมพาต

(S2-33)

รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต

ส่วนประกอบ

จันทน์แดง (แก่น) จันทนา (เนื้อไม้) ขอนดอกพิกุล (เนื้อไม้)
 อบเชยจีน (*Cinnamomum cassia*) หรืออบเชยญวน
 (*Cinnamomum camphora*) หรือไซเซียด (Cin_ine) ก็ได้
 หนุ้าแห้วหมู (หัว) หนุ้าชันกาดหรือหนุ้าครุน (หัว) เกสรทั้ง 5
 ตรีผลา อย่างละ 2 บาท, ชะลูด สนสองใบหรือสามใบก็ได้
 (แก่น) สัก (แก่น) ครีหรือสักชี (แก่น) แสมทั้ง 2 (แก่น) โคคลาน
 (Mal_rep) ลั่นกวางหรือค้อนตีหมา (เถา) ย่านเ็น (เถา) เถา
 เอ็นอ่อน (เถา) ม้าทลายโรง (เถา) มะหาด (แก่น) เถาวัลย์เปรียง
 (เถา) ชีเหล็ก จันทน์เทศ (ผล) จันทน์เทศ (ดอก) กระวาน (ผล)
 กานพลู คำฝอย (ดอก) แฝกหอม (*Chrysopogon zizani-*
oides) (ราก) โกฐทั้ง 5 เทียนทั้ง 5 เลือดแรด (เลือดสัตว์ไม่ใช้
 ดันไม้) และยาดำ อย่างละ 1 บาท, ใช้ของสดหรือตากแห้งใช้
 เป็นยาต้ม หรือบดเป็นผงละเอียดบรรจุแคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ดมน้ำดื่ม ครั้งละ 0.5-1 แก้วชา หรือครั้งละ 3-4 เม็ด
 ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

เสม็ด

ชะล้าขอเสียชีวิตในเลือด

(S2-35)

ช่วยชะล้างของเสียในเลือด ทำให้เลือดหมุนเวียนดี

ส่วนประกอบ

ตะไคร้ (ทั้ง 5) กะเพรา (ใบ) สะระแหน่ (ใบ) มะกรูด (ใบ)
โหระพา (ใบ) บัวหลวง (ราก) สมุลแว้ง (เปลือก) ประดู่บ้าน
(*Pterocarpus indicus*) หรือประดู่ป่า (Pte_mac) ก็ได้ (แก่น)
เสม็ด/เสม็ดขาว (*Melaleuca cajuputi*) (ใบ) ขอนดอกพิกุล
(เนื้อไม้) อย่างละเท่าๆ กัน ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด
บรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 4-5 เม็ด ก่อนอาหาร 3 เวลา

เถาวัลย์เปรียง

แก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า

(S2-36)

แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แอ้อการชาตาม
ปลายมือ ปลายเท้า

ส่วนประกอบ

เถาเอ็นอ่อน (เถา) ย่านเอ็น (เถา) โคคลาน (Mal_rep) (เถา)
เถาวัลย์เปรียง (เถา) แฉง (ราก) มะคำไก่ (ใบ) มะกาหรือไข่
มะกาดัน ก็ได้ (ใบ) สมอเทศ (*Terminalia arjuna*) (ผล)
สมอไทย (ผล) สมอติ่ง (ผล) ราชครูด้าหรือชิงตอกเดียว (ราก)
สมุลแว้ง (เปลือก) ทั้งฟ้า (เปลือกและเนื้อไม้) หญ้าขัดหรือไข่
หญ้าขัดใบยาว (*Sida acuta*) ก็ได้ (ราก) ดันหมีหรือก้านเหลือง
(ราก) ว่านสากเหล็กหรือพรวนกุ่ม (Mol_lat_lat) หรือไข่
ตองกาย (Mol_cap) ก็ได้ (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน และยาดำ
2-3 บาท (ปรับปริมาณตามธาตุหนัก-เบา) ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 0.5-1 แก้วชา (ปรับปริมาณตามธาตุหนัก-เบา)
ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ชมพู่

อีสุกอีใส

(S2-37)

แก้โรคอีสุกอีใส หรือไข้สุกใส

ส่วนประกอบ

หญ้าตีนกา (Ele_ind) (ราก) หญ้าปากควาย (*Dactyloctenium aegyptium*) (ทั้ง 5) หญ้าแพรก (*Cynodon dactylon*) (ทั้ง 5) คลุ้ม (ราก) มะพร้าว (ราก) ชมพู่ (Syz_sia) (เปลือก ลำต้นและผล) พิมเสน และเมนทอล อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สด หรือตากแห้ง ใส่ น้ำพอท่วมด้วยยา ต้มใช้ไฟปานกลางจนน้ำงวด เหลือ 1 ใน 3 ส่วน ยกออกจากไฟ เติมพิมเสนและ เมนทอลลงไปคนให้ละลายหมด

วิธีใช้

ดื่มครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

กระแต้ไม้

อีสุกอีใส

(S2-38)

แก้โรคอีสุกอีใส หรือไข้สุกใส

ส่วนประกอบ

เถายานาง (ราก) กระแต้ไม้ (เหง้า) คล้า (หัว) ระวังบพิษ (ราก) ก้างปลาขาว (ราก) ประทล (หัว) บานไม่รู้โรย (ใช้ดอกสีขาว) ประสวนหรือลำเท้ง (ราก) มะคำดีควาย (ผล) ฟักข้าว (ราก) ทองโหลงหรือทองหลางน้ำ (เปลือก) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน, และใช้ผ้าชุบน้ำยาเช็ดตัวด้วย

กระเทียมเลือด

ความดันโลหิต

(S2-39)

ช่วยลดความดันโลหิตสูง

ส่วนประกอบ

ม้าทลายโรง (เถา) ขี้เหล็ก (ทั้ง 5) ชุมเห็ดเทศ (ทั้ง 5) อย่างละ 0.5 kg., ขลุ่ (เปลือกตัน) มะแว้งต้นหรือมะแว้งเครือ (ทั้ง 5) อินทนิลน้ำ (ใบ) ระย่อม (หัว) กาฝากมะม่วง (เนื้อไม้) บัวบก (ใบ) หนุมานประสานกาย (*Schefflera leucantha*) (ใบ) พวงพวย (*Catharanthus roseus*) (ราก) คื่นฉ่าย (ราก) กระเทียมเลือดหรือสับเลือด (หัว) รากแดงหรือคนทีดำ (แก่น) บอระเพ็ด (เถา) ลูกข่าหรือโอ้แหวง (เปลือก) มะขามป้อม (ราก) จันทน์กะพ้อ (*Vatica diospyroides*) (เนื้อไม้) อบเชยจีน/อบเชยญวน/เซียต ก็ได้ (*Cinnamomum* spp.) (เปลือก) กาหลง (*Bauhinia acuminata*) (ดอก) คำฟอย (ดอก) อย่างละ 2 บาท, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด บรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 4-5 เม็ด ก่อนอาหาร 3 เวลา

เร่วใหญ่

ริดสีดวงทวาร ชนิดเลือดออก

(S2-40)

รักษาโรคริดสีดวงทวารชนิดมีเลือดออก

ส่วนประกอบ

จันทน์แดง (แก่น) จันทนา (เนื้อไม้) ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว) ข้าวเย็นใต้ (*Smilax* sp.) (หัว) ส้มกุ้ง (*Emb_rib*) (เถา) สับปะรดขาว (*Ananas* sp.) (เหง้า) เตยทะเล (*Pandanus odorifer*) หรือใช้เตยหะ (Pan_uni) ก็ได้ (ราก ค้ายัน) เร่วใหญ่ (*Alp_mut_nob*) หรือใช้ ปุดชนดอกขาว (*Alp_raf_hir*) ก็ได้ (เมล็ด) จำปาหรือใช้จำปาป่าก็ได้ (แก่น) พริกไทยขาว หอมแดง (หัว) กระเทียม (หัว) สารส้ม อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา

ก้นเกรง

ริดสีดวงทวาร

(S2-42)

รักษาโรคริดสีดวงทวาร

ส่วนประกอบ

ตรีชาหรืออัคคีทวาร (ทั้ง 5) ก้นเกรง (เปลือก) เคี่ยม (Cot_lan) (เปลือก) ถอบแถบน้ำ (*Derris trifoliata*) (เถา) เพชรสังฆาต (เถา) กำแพงเจ็ดชั้น (เถา) วัวหอยดำ (*Embelia* sp. ชนิดนี้ยอดอ่อนมีสีเขียวและมีกลิ่นขาว) (เถา) ส้มกุ้งตรังหรือ วัวหอยแดง (Emb_mac ชนิดนี้ยอดอ่อนมีสีม่วงแดงเรื่อๆ) (เถา) ลำพู (*Sonneratia caseolaris*) (ราก) สมุลแว้ง (เปลือก) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง เป็นยาต้ม หรือบดเป็นผง ละเอียดแล้วบรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ดื่มน้ำต้ม ครั้งละ 1 แก้วชา หรือครั้งละ 4-5 เม็ด
ก่อนอาหาร 3 เวลา

มะกล่ำต้น

ไข้เลือดออก

(S2-43)

รักษาไข้เลือดออก ซึ่งมีอาการร้อนในสูง ปวดเมื่อย
ตามร่างกาย ปวดศีรษะ สะท้านร้อน-หนาว

ส่วนประกอบ

มะขาม (ใบ) มะเฟือง (ใบ) หมากผู้ (*Cordyline fruticosa*) (สายพันธุ์ใบเรียวยาวแคบและตั้งขึ้น) (ใบ) และ หมากเมีย (ชนิดเดียวกับหมากผู้แต่เป็นสายพันธุ์ที่มีแผ่นใบกว้างกว่า) (ใบ) เสดดพังพอนตัวผู้ (*Barleria lupulina*) (ใบ) หนาด (*Blumea balsamifera*) (ใบ) สะเดา (ใบ) ผักขวง (*Glinus oppositifolius*) (ทั้งต้น) ข้าวฟ่าง (ใบ) ขมิ้นอ้อย ทรงบาดาล (*Senna surattensis*) (เปลือกและราก) มะกล่ำต้น (Ade_pav) หรือใช้ มะกล่ำตาไก่ (Ade_mic) ก็ได้ (เปลือก) อย่างละเท่าๆ กัน ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด

วิธีใช้

ใช้ทั้งกินและทา, ยากิน กินครั้งละ 1 ช้อนชา ผสมกับน้ำชาข้าว
1 แก้ว ก่อนอาหาร 2-3 เวลา แล้วแต่อาการ ถ้าอาการหนักให้
กินทุกๆ 4 ชั่วโมง, ยาทาใช้ผงยา 1 ช้อนชาผสมน้ำชาข้าวข้นๆ
1 แก้วเชโลมตามร่างกาย หลังจากกินยาแล้ว

ผักสาบ

ไข่เลื่อดอก

(S2-44)

รักษาไข่เลื่อดอก ซึ่งมีอาการร้อนในสูง ปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดศีรษะ สะท้านร้อน-หนาว

ส่วนประกอบ

จันทนา (เนื้อไม้) เถาย่านาง (ราก) เท้ายายม่อม (ราก) พุ่มทาม (ไม้พุ่มขนาดเล็ก) (ราก) ผกากรอง (*Lantana camara*) (ราก) ฟักข้าว (ราก) ผักสาบ (ราก) ผักหวานบ้าน (*Sau_and*) (ราก) อย่างละเท่าๆ กัน ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด

วิธีใช้

ใช้ทั้งกินและทา, ยากิน กินครั้งละ 1 ช้อนชา ผสมกับน้ำข้าวข้าว 1 แก้ว ก่อนอาหาร 2-3 เวลา แล้วแต่อาการ ถ้าอาการหนักให้กินทุกๆ 4 ชั่วโมง, ยาทาใช้ผงยา 1 ช้อนชาผสมน้ำข้าวข้าวข้นๆ 1 แก้วเชโลมตามร่างกาย หลังจากกินยาแล้ว

ว่านสากเหล็ก

มดลูกเคลื่อน/บำรุงโลหิต

(S2-45)

รักษามดลูกเคลื่อน บำรุงโลหิต

ส่วนประกอบ

ว่านขมิ้นดลูก (*Curcuma zanthorrhiza*) ว่านสากเหล็กหรือพริ้ววนกุ่ม (*Mol_lat_lat*) หรือไข่ ตองกาย (*Mol_cap*) ก็ได้ (หัว) ว่านนางคำ (*Curcuma aromatica*) (หัว) ว่านมหาเมฆ (*Cur_aer*) (หัว) ขมิ้นอ้อย (หัว) ว่านน้ำ (*Acorus calamus*) (หัว) ว่านกีบแรด (หัว) ราชครูดำหรือชิงดอกเดียว (ราก) เถาวัลย์เปรียง (เถา) โคลกลาน (*Mal_rep*) (เถา) ยอป่า (แก่น) โกงน้ำเต้า อย่างละเท่าๆ กัน ใช้สดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละครึ่งแก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา

โรคชา

(S2-46)

แก้โรคชาทุกประเภท

ส่วนประกอบ

มะรุม (ใบ) ขมิ้นอ้อย ลั่นทมเล (กระดองปลาหมึก) พิมเสน (พืชชนิดหนึ่ง *Pogostemon cablin*) (ใบ) อย่างละเท่าๆ กัน
ตากแห้งแล้วบดเป็นผง

วิธีใช้

ใช้ผงยาละลายกับน้ำมะนาวให้ข้น ใช้กวาดลิ้นและกวาดคอ

ไข้กำเดาใหญ่

(S2-47)

แก้ไข้กำเดาใหญ่

ส่วนประกอบ

บอระเพ็ด (เถา) ข่าตาแดง (*Alpinia officinarum*) (หัว) กระจาย (หัว) ผักกาด (ไม้ทราบชนิด) (เมล็ด) จันทน์แดง (แก่น) จันทนา (เนื้อไม้) จันทน์ชะมดหรือจันทน์หอม (Man_gag) (เนื้อไม้) หญ้าแห้วหมู (หัว) มะแว้งต้น (ทั้ง 5) ไพล (หัว) คัดเค้าเครือ (ราก) ตะค้ำเล็กหรือสะค้ำ (เถา) ข่าพลู (ราก) จุกโรหิณีหรือ พงปลาช่อน (*Dischidia major*) (ใบและราก) สนเทศหรือ สนแผง (*Platyclusus orientalis*) (แก่น) กรูงเขมา (หัว) โมกใหญ่ (เปลือก) ตองแตก (ราก) แฝกหอม (ราก) กฤษณาหรือใช้ กฤษณาใต้ก็ได้ (เนื้อไม้) กะล่ำพัก (แก่นที่มีเชื้อราของต้นสลัดได ป่า) ขอนดอกพิกุล (แก่นที่ขึ้นราของต้นพิกุล) ชะลูด (เปลือกเถา) อบเชยจีน/อบเชยญวน/เซียต ก็ได้ (*Cinnamomum* spp.) ประดู่บ้าน (*Pterocarpus indicus*) หรือใช้ประดู่ป่า (Pte_macc) ก็ได้ (แก่น) ขี้เหล็กเลือด (แก่น) สมอทั้ง 3 เกสร ทั้ง 2 โกรฐทั้ง 5 และเทียนทั้ง 5 อย่างละ 1 บาท หรือ ใช้เท่าๆ กัน ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา แทรกดีเกลือหอยมือ (ปรับตามธาตุผู้ป่วย) ก่อนอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

ต่อมลูกหมากโต

(S2-48)

แก้ต่อมลูกหมากโต

ส่วนประกอบ

แจง (ราก) ขี้เหล็ก (แก่น) ลั่นทมหรือลั่นทมปลายใบแหลม (*Plumeria rubra*) (แก่น) ข้าวเย็นเหนือ (*Smilax corbularia*) (หัว) ข้าวเย็นใต้ (*Smilax* sp.) รามหรือพิลังกาสง (ราก) อย่างละ 3 บาท, หนุ่ยไทรหรือหนุ่ยแฉมไซ (ทั้งต้น) 2 บาท, สารส้ม และดินประสิวขาว อย่างละ 1 บาท, เปลือกหอยแครง 2 สลึง ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา

ภูมิแพ้

(S2-49)

แก้ภูมิแพ้

ส่วนประกอบ

มะตูม (ผล) หนุ่ยหัวหมู (หัว) ว่านน้ำ (*Acorus calamus*) (เหง้า) บอระเพ็ด (เถา) กะทกรก (*Passiflora foetida*) (ราก) ตั้งตาบอดหรือไฟเดือนห้า (เนื้อไม้) ตำลึง (ราก) ข่าพลู (ดอก) ขิงแห้ง (*Zingiber ligulatum*) (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน ตากแห้ง แล้วบดเป็นผงละเอียด ผสมกับน้ำผึ้ง ปั้นเป็นลูกกลอนขนาด 6-7 มม.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 3-5 เม็ด ก่อนอาหารเช้าและเย็น

สะเดาเย็น

สายหยุด

บำรุงโลหิตสตรีโดยตรง/ ประจำเดือนเป็นปกติ (S2-50)

บำรุงโลหิตของสตรีโดยตรง รักษาอาการประจำ
เดือนให้เป็นปกติ แก้โลหิตระดูเสีย บำรุงธาตุ

ส่วนประกอบ

คำฝอย (ดอก) 2 บาท, ประดู่หรือประดู่ป่า (Pte_macc) ก็ได้ (แก่น) ฝาง (แก่น) กำแพงเจ็ดชั้น (เถา) สะเดาเย็นหรือขอบชะนาง (เถา) กระดุมทองเลื้อย (ราก) สังกะสีใบเล็กหรือสาวสะดั่ง (ราก) ใบตำบด (เถา) ค้อนหมาขาว (Dra_ang) บุนนาค (ดอก) บัวหลวง (เกสร) พริกไทย ขบา (*Hibiscus rosa-sinensis*) (ดอก) เบญจกุล เทียนดำ (เม็ด) กระดุมงูเห่า (สัตว์) และ กำมะถันเหลือง อย่างละ 1 บาท ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มครั้งละครึ่งแก้วชา ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

บำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย (S2-51)

บำรุงเลือด ดมเลือดฝาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกาย
ทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกบวม

ส่วนประกอบ

ฝาง (แก่น) 2 บาท, จำปา (เกสร) กระดังงาหรือกระดังงาสงขลา (Can_odo) หรือใช้ กระดังงาดง (Cya_sum) ก็ได้ (ดอก) คำแสดหรือคำเงา (*Bixa orellana*) (ดอก) โมกแดง (เปลือกและเนื้อไม้) สายหยุด (ดอกและราก) เถากระดังงา (ลูกและเถา) กระวาน (ผล) กานพลู กฤษณาหรือกฤษณาใต้ก็ได้ (เนื้อไม้) ชะลูด (เปลือก) อบเชยจีน/อบเชยญวน/เซียต ก็ได้ (*Cinnamomum* spp.) ชะเอมเทศ (เนื้อไม้) ขมิ้นเครือ (*Arc_fla*) (เถา) กะล่ำฟัก (จากแก่นไม้สลัดใบป่าที่มีเชื้อรา) ขอนดอกพิกุล (จากแก่นไม้พิกุลที่มีเชื้อรา) จันทน์แดง (แก่น) จันทนา (แก่น) จันทน์เทศ (ผล) จันทน์เทศ (ดอก) เบญจกุล โกรฐทั้ง 5 เกสรทั้ง 5 เลือดแรด (สัตว์) อย่างละ 1 บาท ใช้ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด บรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg. หรือใช้เป็นยาต้มก็ได้

วิธีใช้

ทานครั้งละ 4-5 เม็ด หรือ ดมครั้งละ 1 แก้วชา
ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

กำลังวัยเถลิง

ซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ (S2-53)

ช่วยซ่อมแซม และเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ

ส่วนประกอบ

เถาเอ็นอ่อน (เถา) เถาวัลย์เปรียง (เถา) ขวากไก่หรือเบนขอ (Str_axi) (แก่น) ประคำไก่ (ใบ) บัวบก (ทั้ง 5) ย่านเอ็น (เถา) ไพล (หัว) กำลังวัยเถลิง (Ana_luz) (ต้นและราก) พิกุลหรือใช้ พิกุลป่าก็ได้ (เปลือก) ไกรทอง (เปลือก) เจตมูลเพลิงแดง (ราก) ถั่วฝัก (Macrotium lathyroides) (ต้นและใบ) อังกาบแดง (ไม่ทราบชนิด) (ใบ) เทียนเกล็ดหอย อย่างละเท่าๆ กัน ดากแห้ง แล้วบดเป็นผงละเอียด ผสมกับน้ำมันผึ้ง ปั้นเป็นลูกกลอนขนาด 1 ซม.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 1-2 เม็ด ก่อนอาหาร 3 เวลา, และแบ่งด้วยผง เคี้ยวกับน้ำมันมะพร้าว ใช้นวดบริเวณที่มีอาการ

พญามือเหล็ก

ซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ (S2-54)

ช่วยซ่อมแซม และเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ
แก้อาการกระษัยเส้นในท้อง (เส้นท้องแข็ง)

ส่วนประกอบ

ตะคานเล็กหรือสะคาน (เถา) บัวหลวง (เถา) หล้าดินนก (Ele_ind) (ทั้ง 5) ขี้เหล็ก (แก่น) พญามูลเหล็กหรือ พญามือเหล็ก (Str_luc) (เถา) เถาวัลย์เปรียง (เถา) กำลังวัยเถลิง (Ana_luz) (ต้นและราก) จิงแห้ง (Zingiber ligulatum) พริกไทย ว่านน้ำ (Acorus calamus) (เหง้า) กระวาน (ใบและลูก) มะนาว (ผล) มะกรูด (ราก) ส้มซ่า (ผิวผล) สมอทั้ง 3 เทียนดำ โกงฐพุงปลา เกลือสินเธาว์ มหาหิงค์ อย่างละเท่าๆ กัน ดากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด

วิธีใช้

ใช้ผงยา 1 ช้อนชา ละลายกับน้ำมะนาว/มะกรูด/ส้มซ่า/น้ำส้มสายชู อย่างใดอย่างหนึ่ง ทาน 2 ครั้ง ก่อนหรือ หลังอาหาร เข้าและเย็น

ยาล้างโรคก่อนการรักษาโรคระบบเส้นเอ็น (S2-55)

ช่วยชำระล้างระบบภายในร่างกายก่อนการรักษาโรค
ที่เกี่ยวข้องกับระบบเส้นเอ็น อัมพฤกษ์ อัมพาต

ส่วนประกอบ

เถาว์ลยเปรียง (เถา) 6 บาท, ราชพฤกษ์หรือคูน (เนื้อในฝักสีดำ) 3 บาท, เครือปลอกหรือเถาว์ลยเหล็ก (เถา) ว่านสากเหล็กหรือ
พรวานกุ่ม (Mol_lat_lat) หรือไข่ ตองกาย (Mol_cap) ก็ได้ (หัว) ขี้เหล็ก (แก่น) สมอทั้ง 3 มะขามป้อม (เนื้อผล) มะกาหรือ
ใช้มะกาดันก็ได้ (ใบ) ตองแตก (ราก) หญ้าแห้วหมู (หัว)
บอระเพ็ด (เถา) ขมิ้นอ้อย เทียนทั้ง 5 โกงน้ำเต้า ยาดำ และ
สนิมเหล็ก (แท่งเหล็กที่ขึ้นสนิม) อย่างละ 2 บาท
ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 0.5-1 แก้วชาก่อนนอน

ใช้หัวดใหญ่ (S2-57)

แก้ไขหัวดใหญ่

ส่วนประกอบ

หนุมานประสานกาย (ใบ) 2 บาท, บอระเพ็ด (เถา) โคน-
กระออม (*Cardiospermum halicacabum*) (เถา) หอมแดง
(หัว) มะตูม (ผล) ตะเคียนทอง (เปลือกและราก) กะดังใบ (หัว)
มะปริงหรือมะปราง (ราก) ขันทองพยาบาท (ราก) เสม็ดขุนหรือ
เสม็ดแดง (ราก) ขะเอมป่า (เถา) เบญจโลกวิเชียรและเบญจกุล
อย่างละ 1 บาท, และกระเทียม 5 กลีบ ใช้ของสดหรือตากแห้ง
ใส่น้ำพอท่วมด้วยยา ต้มด้วยไฟปานกลางจนน้ำงวดลงเหลือ 1 ใน
3 ส่วน แล้วเติมเมนทอล 2 บาท คนให้ละลายแล้วกลด

วิธีใช้

ทานครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน หรือ
ถ้ามีอาการมากทานทุกๆ 4 ชั่วโมง

ฟ้าทะลายโจร

หอบหืด

(S2-58)

แก้หอบหืด

ส่วนประกอบ

ฟ้าทะลายโจร (ทั้ง) 53 บาท, หนุมานประสานกาย (ใบ) 33 บาท, มะแว้งเครือ (ผล) 13 บาท, สมอเทศ (ผล) สมอไทย (ผล) มะขามป้อม (เนื้อผล) อย่างละ 20 บาท, บอระเพ็ด (เถา) และ หญ้าแห้วหมู (หัว) อย่างละ 13 บาท, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด ผสมกับน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอนขนาด 1 ซม.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 2-3 เม็ด ก่อนอาหาร 3 เวลา

รางแดง

บำรุงกำลัง/ชูกำลัง

(S2-59)

ช่วยบำรุงกำลัง ชูกำลังให้มีเรี่ยวแรงทำงาน

ส่วนประกอบ

กระท่อม (ใบ) 6 บาท, กระท่อมเลือดหรือสนูปเลือด (หัว) รางแดงหรือคนทีดำ (แก่น) กระชายดำ (หัว) สมุลแว้ง (เปลือก) ราชครูดำหรือชิงดอกเดียว (ราก) เนียนหรือมะพลับป่า (Dio_die) (เปลือกต้น) ชาอู่หลง (ใบ) อย่างละ 4 บาท ใช้ของสดหรือตากแห้ง ใส่ในน้ำพอกท่วมด้วยต้มด้วยไฟปานกลางจนน้ำงวดเหลือ 1 ใน 3 ส่วน

วิธีใช้

ดื่มครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหารและก่อนทำงาน

คำเตือน

ควรดื่มก่อนเวลาเข้านอนมากกว่า 6 ชั่วโมง เพราะจะทำให้นอนไม่หลับ และไม่ควรใช้กับสตรีมีครรภ์ หรือเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี

ว่านมหาเมฆ

บำรุงรักษามดลูก

(S2-60)

ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด
มดลูกพิการ

ส่วนประกอบ

ว่านขมิ้นมดลูก (*Curcuma zanthorrhiza*) (หัว) ว่านมหาเมฆ (หัว) โดไม้รู้ลัม (ทั้ง 5) ราชครูดำ (ราก) หรือสบูดำ (หัวและเถา) โหมกเครือ (เถา) ข่า (หัว) กระเทียม (หัว) กระชาย (หัว) ชะลูด (เปลือกเถาและเนื้อไม้) โคคลาน (Mal_rep) (เถา) ชิงชี (ราก) เทพทาโรหรือจวง (เนื้อไม้) หนุ่ยขัด (ราก) โกรฐน้ำเต้า
อย่างละ 1 บาท ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหารเช้าและเย็น

โดไม้รู้ลัม

ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น

บำรุงกำลัง

(S2-61)

แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง

ส่วนประกอบ

โดไม้รู้ลัม (ทั้ง 5) เถาว์ลย์เปรียง (เถา) กำลังวัวเถลิง (ต้นและราก) เถาเอ็นอ่อน (เถา) กำแพงเจ็ดชั้น (เถา) เหงือกปลาหมอ ดอกขาวหรือม่วง (ลำต้น) ทั้งอ่อน (เปลือก) หมากผู้ป่าหรือกำลังหนุมาน (Dra_ter) มะตูม (ผล) เถาคันหรือเถาคันแดง (เถา) กุ่มบก (เนื้อไม้) ตะโกนา (เปลือก) บอระเพ็ด (เถา) บอระเพ็ดพุงช้าง (หัว) ม้าทลายโรง (เถา) กระชาย (หัว) กะเพราแดง (*Ocimum tenuiflorum*) (ทั้ง 5) ท่อมหมูช่อหรือกระดุกไก่แดง (ราก) ลูกข่าหรือไธหลวง (เปลือก) กันเกรา (แก่น) บัวม้ามีด (ทั้ง 5) โคคลาน (Mal_rep) (เถา) หมากหมก (ราก) ถั่วพู (หัว) หนุ่ยแห้วหมู (หัว) กรุงเขมา (ราก) ครีหรือสีกชี (แก่น) ราชครูดำ (ราก) เมื่อยดุกหรือเมื่อยแดง (เถา) รวงแดงหรือคนทีดำ (แก่น) สังกะยมใบเล็กหรือสาวสะตู่ (ราก) พาโหมตัน (ราก) หังฟ้า (เปลือกหรือเนื้อไม้) เหล็กราชครู (หัว) เครื่องเห่า (ใช้เถาที่มียางสีแดง) แกงเลียงใหญ่หรือกระดุกค่าง (เปลือกหรือเนื้อไม้) พริกไทย อย่างละ 1 บาท ใช้ของสดหรือตากแห้ง ใส่เหล้าขาวพอท่วมด้วยยา ดองไว้อย่างน้อย 7 วัน

วิธีใช้

ดื่มครั้งละ 1 จอก ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

กระเทียม

ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น

(S2-62)

ทำลูกประคบ แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อและเส้นเอ็น

ส่วนประกอบ

ไพล (หัว) ขมิ้นอ้อย ข่า กระเทียม ตะไคร้ มะกรูด (ผิวผล) ใช้ของสดทุกอย่างๆ ละ 100 กรัม หั่นเป็นชิ้นขนาดเล็กแล้วตำหยาบๆ, กานพลู และพิมเสน อย่างละ 30 กรัม บดให้ละเอียด, ผสมตัวยาทุกอย่างให้เข้ากัน แล้วห่อด้วยผ้าขาวบางมัดทำลูกประคบ

วิธีใช้

นำลูกประคบไปนึ่งในซึ้งที่กำลังมีน้ำเดือดประมาณ 10 นาที รอให้อุ่นแล้วใช้ประคบและนวดตามร่างกาย

หมุยขน

แก้เหน็บชา

(S2-63)

แก้เหน็บชา อาการชาตามปลายมือปลายเท้า

ส่วนประกอบ

จิงจ้อเหลียม (เถา) และติปลี (ผล) อย่างละ 8 บาท, เปล้าน้อย (*Croton stellatopilosus*) (เนื้อไม้) และพริกไทยขาว อย่างละ 7 บาท, หมุยขนหรือหัสศคุณ (Mic_pub) (เนื้อไม้) ดอกตึง (หัว) เจตมูลเพลิงแดง (ราก) เถาวัลย์เปรียง (เถา) ย่านเ็น (เถา) โคคลาน (Mal_rep) (เถา) เถาเอ็นอ่อน (เถา) สมอทั้ง 3 อย่างละ 4 บาท, ขิง (หัว) และจามจุรี (เนื้อไม้) อย่างละ 2 บาท, ตะคานเล็กหรือสะคาน (เถา) ข่าพลู (ทั้งต้น) ว่านน้ำ (*Acorus calamus*) (เหง้า) ข่าลิง (หัว) เทียนยาวพาณี โกรฐน้ำเต้า โกรฐสอ เกลือยาวกาสา อย่างละ 1 บาท, เกลือทะเล และ เกลือสินเธาว์ อย่างละ 2 บาท, มหาหิงค์ 8 บาท ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

สะบ้า

โรคผิวหนังจากเชื้อรา/แบคทีเรีย จากการแพ้ (S2-64)

ยาขี้ผึ้งหรือยาหม่องทารักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา
เช่น กลาก เกลื้อน แก้อาการคันตามผิวหนังทั่วไป
จากอาการแพ้ ผื่นคัน คันจากแมลงสัตว์กัดต่อย

ส่วนประกอบ

หนอนตายหยาก (*Stemona* sp.) (ราก) ไพล (หัว) สะบ้าหรือ
สะบ้ามอญ (เนื้อในเมล็ด) ขันทองพยาบาท (ราก) เลือดแรดหรือ
หั่น (เมล็ด) กระเบียน (*Ceriscoides turgida*) (เมล็ด) กระเบา
น้ำ หรือไข่ กระเบาใต้ หรือไข่ ง้าย้อย ก็ได้ (เมล็ด) ทองพันชั่ง
(ทั้ง 5) ชุมเห็ดเทศ (ใบ) เขยตาย (Gly_pen) (ราก) อย่างละ
เท่าๆ กัน ใช้ของสดหรือตากแห้ง หั่นเป็นชิ้นบางๆ หรือขนาด
เล็ก, เติมน้ำมันมะพร้าวให้พอท่วมด้วยยา เคี่ยวด้วยไฟอ่อนจน
หอม รอให้อุ่นๆ แล้วกรองด้วยผ้าขาวบาง รอให้ตกตะกอน แยก
เอาส่วนของน้ำมันมาผสมกับ พาราฟิน และลาโนลีน กวนให้
ละลายเข้ากันดี แล้วตามด้วยพิมเสน การบูร เมนทอล กวนจน
ละลายเข้าดี แล้วบรรจุลงขวดขณะที่ยังอุ่นอยู่ เมื่อเย็นจะแข็งตัว

วิธีใช้

ทาบริเวณที่มีอาการวันละ 2-3 เวลา

พันงูเขียว

โรคกรดไหลย้อน (S2-65)

แก้โรคกรดไหลย้อน

ส่วนประกอบ

ชุมเห็ดเทศ (ใบ) สัก (*Tectona grandis*) (ใบ) พันงูเขียว
(*Stachytarpheta jamaicensis*) (ทั้ง 5) อย่างละเท่าๆ กัน
ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด บรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 3-4 เม็ด ก่อนอาหาร 3 เวลา

กำจัดต้น

กระดุกกับเส้น

(S2-66)

รักษาอาการกระดุกทับเส้น

ส่วนประกอบ

พริกไทย ตีป्ली (ผล) กำจัดต้นหรือพริกหอม (ผล) อย่างละ 10 บาท, ตะคันเล็กหรือสะคัน (เถา) เจตมูลเพลิงแดงหรือขาว (ราก), ข้าวพลูหรือชะพลู (ราก) 5 บาท, จันทน์เทศ (ผลและดอก) กานพลู ชิงแห้ง (*Zingiber ligulatum*) โคคลาน (Mal_rep) (เถา) เถาวัลย์เปรียง (เถา) ม้าทลายโรง (เถา) ลั่นกวางหรือ ค้อนตีหมา (เถา) กระวานหรือใช้กระวานขาวก็ได้ ชีเหล็ก (แก่น) มะหาด (แก่น) มะตูม (ผล) ผักเสี้ยนผี (*Cleome viscosa*) (ทั้ง 5) ย่อสะพายควายหรือย่านดุก (เถา) หน้ำปากควาย (*Dactyloctenium aegyptium*) (ทั้ง 5) หน้ำซัด (ราก) ย่าน เอ็น (เถา) สังวาลย์พระอินทร์ (เถา) สนกระหรือกระดุกไก่ป่า (Pri_tet_mal) (ราก) สมุลแว้ง (เปลือก) อย่างละ 2 บาท, ยาดำ มหาหิงค์ และการบูร อย่างละ 2 บาท, ดากให้แห้ง บดให้ละเอียดแล้วบรรจุใส่แคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 3-4 เม็ด ก่อนอาหาร 3 เวลา

คำเตือน

ไม่ควรใช้กับสตรีมีครรภ์

กะออก

รักษาอาการบวมอักเสบจากพิษ

บาดแผล/แผลอักเสบ

(S2-67)

รักษาอาการบวมอักเสบจากพิษบาดแผล

รักษาแผลพุพอง เป็นหนอง

ส่วนประกอบ

เจตมูลเพลิงแดง (ราก) 1 ถ้วยแกง, ข้าวพลู ตะคันเล็กหรือ สะคัน (เถา) ตีป्ली (ผล) พริก ชิง ไพล กระเทียม ไทรย้อย (Fic_ben) (รากอากาศ/รากย่อย) กะออก (ราก) อบเชยจีนหรือ ไซบอบเชยญวน ก็ได้ (เปลือก) อย่างละ 4 บาท, ขมิ้นอ้อย และ ขมิ้นชัน อย่างละ 2 บาท, ยาดำ 12 บาท ทำเป็นยาต้ม หรือยาตองกับเหล้าขาวก็ได้

วิธีใช้

ยาต้มดื่มครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา, ยาตองดื่มครั้งละ 1 จอก ก่อนนอน

คำเตือน

ไม่ควรใช้กับสตรีมีครรภ์

หวายลิง

ไล่เลื้อน

(S2-68)

รักษาโรคไล่เลื้อนทั้งชายและหญิง หรือโรคไขลงฝัก

ส่วนประกอบ

ไข่เน่า (พืช) (ใช้แก่น) ปลาไหลเผือก (ราก) ดอกโกย่านหรือ
ดองแห้ง (ใบ) หวายลิง (ราก) หวายขริง (ราก) พญามูลเหล็ก
หรือพญามือเหล็ก (แก่น) มะแว้งต้นหรือใช้มะแว้งเครือก็ได้
(ราก) ฝั่สืสุก (*Bambusa blumeana*) (ตา) อย่างละเท่าๆ กัน
ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา

หญ้าตีนกา

กุสวัต/เริม

(S2-71)

รักษาโรคกุสวัต โรคเริม

ส่วนประกอบ

กระท้อน (ใช้ใบสีแดงที่เพิ่งร่วงจากต้น โดยมีเคล็ดว่าจะต้องเก็บ
เฉพาะใบที่หงายด้านผิวใบที่มีขนขึ้นฟ้า) และหญ้าตีนกา
(Ele_ind) (ใช้ทั้งต้น โดยมีเคล็ดว่า ตอนถอนห้ามไม่ให้เงาของ
คนเก็บไปทับต้นหญ้า), นำใบสดของกระท้อนล้างให้สะอาด
ตำให้ละเอียด แล้วละลายกับน้ำขาวข้าวให้ข้นเล็กน้อย

วิธีใช้

ล้างต้นหญ้าตีนกาให้สะอาด ผึ่งในร่มให้แห้ง ทูบรากเล็กน้อย
ใช้ส่วนรากขูดน้ำยาทาบริเวณที่มีอาการ วันละ 3-4 ครั้ง

หญ้าสามคม

บำรุงกำลัง

(S2-74)

ช่วยบำรุงกำลัง

ส่วนประกอบ

ย่านนมควาย (เถา) หญ้าสามคม (เหง้า) ข้าวเม่าเหล็กหรือ
เม่าเหล็ก (เปลือก) ดอกข้าวต้ม (Sta_lat) หรือใช้ กาเล็ดกาเว้า
(Sta_rep) ก็ได้ (หัว) ว่านนางตัด (หัว) เนระพูสีไทย (Tac_cha)
หรือใช้ ว่านพังพอน (Tac_int) ก็ได้ (หัว) ฤๅษีผสมแก้ว (เถา)
อวดเชือก (ผล) ส่าเหล้า (ราก) สายหยุด (ราก) จำปูน (ราก)
อ้ายบัว (ทั้ง 5) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้ของสดหรือตากแห้ง
เติมเหล้าขาวให้พอท่วมตัวยา ดองไว้อย่างน้อย 7 วันจึงใช้ได้

วิธีใช้

ต้มครั้งละ 1 จอก ก่อนอาหารเช้าหรือเย็นก็ได้

ชิงช้าชาลี

แก้ไข้ตัวร้อน

(S2-79)

ช่วยแก้ไข้ ตัวร้อน

ส่วนประกอบ

ชิงช้าชาลี (เถา) 2 บาท, ชำมะเลียง (ราก) เต้าร้าง (ราก) มะปริง
หรือใช้มะปราง ก็ได้ (ราก) มะฮอกกานี (เมล็ด) สัตบรรณ
(Als_sch) หรือใช้ต้นเป็ดดำ (Als_ang) ก็ได้ (เปลือก)
อย่างละ 1 บาท ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา

แก้ปวดฟัน-เหงือก

(S2-79)

แก้ปวดฟัน-เหงือก เหงือกอักเสบ
รักษาโรคเหงือกและฟัน

ส่วนประกอบ

น้ำมันยางของพืชในสกุลยางนา (*Dipterocarpus* spp.) เช่น
ยางนา ยางแดง ยางยูง ยางวาด ยางมันหมู เป็นต้น นำมาคลุก
เคล้ากับเมล็ดกุยช่าย อย่างละเท่าๆ กัน คั่วให้เมล็ด
กุยช่ายเกรียม แล้วบด/ตำเป็นผงละเอียด

วิธีใช้

ใช้อุดฟัน/เหงือก และทาบริเวณที่มีอาการ 3 เวลา
หลังอาหาร และก่อนนอน

ยาเบญจกูล

(S2-90)

บำรุงธาตุ ปรับสมดุลธาตุ (ดิน น้ำ ลม ไฟ)
ยาอายุวัฒนะ

ส่วนประกอบ

ดีปลี (ดอก) ข้าพลุ (ชาตุน้ำ) (ราก) ตะค่านเล็กหรือสะค่านพริก
(ชาตูลม) (เถา) เจตมูลเพลิงแดง (ชาตุน้ำ) (ราก) ขิงแห้ง
(*Zingiber ligulatum*) (อากาศธาตุ) (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน
ตากแดดให้แห้ง แล้วบดเป็นผงละเอียด บรรจุใส่
แคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานครั้งละ 3-4 เม็ด ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา

คำเตือน

ไม่ควรใช้กับสตรีมีครรภ์ คนมีไข้ หรือเด็กเล็ก และ
ไม่ควรใช้ยาติดต่อกันนานเกิน 10 วัน

หญ้าลิ้นงู

มะเร้ว

(S2-93)

ช่วยรักษาโรคมะเร็ง

ส่วนประกอบ

หญ้าลิ้นงู (ทั้ง 5) สัก (เนื้อไม้) อย่างละเท่าๆ กัน
ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มครั้งละ 1 แก้วชา 3 เวลา ก่อนหรือหลังอาหาร

เสม็ดขุน

สมานแผล

(S2-100)

ช่วยสมานและรักษาบาดแผล

ส่วนประกอบ

เสม็ดขุนหรือฝักแม็ก (เปลือก) ขุนน (ใบ) ตากแห้ง
บดเป็นผงละเอียด แล้วผสมให้เข้ากัน

วิธีใช้

ละลายผงยากับน้ำสุก ใช้พอกบาดแผล วันละ 2-3 ครั้ง

ขับลม-เสมหะ-โลหิต/ถ่ายเส้นเอ็น (S2-105)

ช่วยขับลม ขับเสมหะ ขับโลหิต ถ่ายเส้นเอ็น
ทำให้เส้นเอ็นหย่อน ลดอาการเส้นตึง

ส่วนประกอบ

อวดน้ำ (Der_ele) (เถา) มะลิวัลย์เถา (*Jasminum* sp.) (ดอก)
เปราะใหญ่หรือว่านนกคุ้ม (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน
ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนหรือหลังอาหาร เช้าและเย็น

คำเตือน

ห้ามใช้กับสตรีมีครรภ์

แก้ไข้ตัวร้อน (S2-113)

แก้ไข้ ตัวร้อน

ส่วนประกอบ

กรดน้ำ (ทั้ง 5) ชาไก่หรือชาไก่แดง (Str_sch) (ราก) อย่างละ
เท่าๆ กัน ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา
และก่อนนอน

ชะลูด

ยาหอมนวโกฐ

(S3-01)

แก้คลื่นเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุกแน่นในอก
แก้ลมปลายไข้ แก้อาการสับสนร้อนสับสนหนาว หรือ
ครั่นเนื้อครั่นตัว ร้อนวูบวาบเหมือนจะเป็นไข้
บำรุงประสาท

ส่วนประกอบ

เกสรทั้ง 5 เบญจกุล โกฐทั้ง 7 โกฐพุงปลา โกฐน้ำเต้า เทียนทั้ง
5 เทียนยาวพาดนี้ เทียนเกล็ดหอย จันทน์เทศ (ผล) จันทน์เทศ
(ดอก) จันทน์เทศ (เนื้อไม้) จันทน์แดง (แก่น) ครีหรือสักชี (แก่น
หรือราก) กล้วยาเหวหมู (หัว) ราชดัด (ผล) สารพัดพิษ
(*Sophora tomentosa*) (ราก) กระวาน (ผล) กานพลู อบเชย
ญวนหรือไซบเซยจีน (เปลือก) สมุลแว้ง (เปลือก)
หญ้าตีนกา (*Ele_ind*) (ทั้ง 5) แฝกหอม (ราก) ชะลูด (เปลือก
เถา) เปราะหอม (*Kaempferia galanga*) มะขามป้อม (ผล)
สมอพิเภก (ผล) ชะเอมเทศ (เนื้อไม้) ผักชี (เมล็ด) กะดอม (ผล)
บอระเพ็ด (เถา) สนเทศหรือสนแดง (แก่น) ขอนดอกพิกุล (เนื้อ
ไม้พิกุลที่มีเชื้อรา) กะลาพัก (แก่นไม้สลัดใบป่าที่มีเชื้อรา)
น้ำประสานทองสดๆ อย่างละ 4 บาท ตากแห้งแล้วบดเป็นผง
ละเอียด ผสมผงยาให้เข้ากัน

วิธีใช้

ใช้ยาผง 0.5-1 ช้อนชา ละลายกับน้ำอุ่นหรือน้ำสุก 0.5-1 แก้ว
ชา ดื่มเมื่อมีอาการ หรือทุกๆ 3 ชั่วโมงเมื่อยังมีอาการ

มะระขี้นก

ยาเขียวหอม

(S3-02)

แก้ไข้ ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษไข้หัด
ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ไข้อีสุกอีใส

ส่วนประกอบ

พิมเสน (*Pogostemon cablin*) (พืชชนิดหนึ่ง ใช้ใบ) 25 บาท,
ฟักทอง หรือ น้ำเต้า หรือฟักเขียว ก็ได้ (*Cucurbita moscha-*
ta) (ใบ) 8 บาท, มะระ หรือมะระขี้นก ก็ได้ (ใบ) 6 บาท, พรหมมี
(*Trianthema triquetrum*) 5 บาท, สมิ (*Sesbania sesban*)
(ใบ) เถามวกขาว (เถา) เถามวกแดง (เถา) ฝ้ายแดง (*Gossypi-*
um arboreum) (ใบ) คุช (*Cro_cau*) (เถา) กูดพร้าวหรือหัสดำ
(*Cya_lat*) (หัว) ละอองไฟฟ้าหรือหัสแดง (*Cib_bar*) (หัว) เนระ
พูสีไทย (*Tac_cha*) (หัว) เปราะหอม (*Kaempferia galanga*)
อย่างละ 1 บาท ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด
ผสมผงยาให้เข้ากัน

วิธีใช้

ผู้ใหญ่ใช้ยาผงครั้งละ 1 ช้อนชา เด็กอายุต่ำกว่า 10 ขวบ ใช้ 0.5
ช้อนชา ละลายกับน้ำอุ่นหรือน้ำสุก 0.5-1 แก้วชา ดื่ม 4-6 ครั้ง/
วัน หรือดื่มทุกๆ 3-4 ชั่วโมง เมื่อยังมีอาการ และเพื่อเพิ่ม
ประสิทธิภาพให้ผสมยา 1 ช้อนโต๊ะกับน้ำสุก 1 ถ้วย
ใช้ผ้าชุบน้ำเช็ดตัวอีกด้วย

คำเตือน

ห้ามใช้กับผู้ป่วยที่สงสัยว่าอาจจะเป็นไข้เลือดออก

สมอพิเภก

ยาตรีหอม

(S3-03)

แก้ท้องผูกในเด็ก ช่วยระบายความร้อนระบายพิษไข้

ส่วนประกอบ

สมอไทย (เนื้อผล) และโกฐน้ำเต้า (หนึ่งจุนสุกก่อน) อย่างละ 22 บาท, สมอพิเภก (เนื้อผล) สมอเทศ (เนื้อผล) มะขามป้อม (เนื้อผล) ผักชีลา (เมล็ด) อย่างละ 4 บาท, ชะเอมเทศ (เปลือกและเนื้อไม้) โกฐสอ น้ำประสานทองสด และลูกซัด (ใช้เมล็ดที่คั่วแล้ว) อย่างละ 1 บาท ตากแห้งแล้วบดให้เป็นผงละเอียด แล้วนำมาอัดหรือปั้นเป็นเม็ด หนักเม็ดละ 0.2 กรัม

วิธีใช้

ทานก่อนอาหาร เด็กอายุ 1-2 เดือน ครั้งละ 2-3 เม็ด, เด็กอายุ 3-5 เดือน ครั้งละ 4-5 เม็ด, เด็กอายุ 6-12 เดือน ครั้งละ 6-8 เม็ด

กฤษณา

ยาหอมอินทจักร์

(S3-04)

แก้คลื่นเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียด

แน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย
ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ

ส่วนประกอบ

เบญจกูล เกสรทั้ง 7 (ยกเว้นเกสรบัวหลวง) เทียนทั้ง 5 โกฐกักรา โกฐน้ำเต้า โกฐทั้ง 9 (ยกเว้นโกฐหัวบัว และโกฐขลุ่ยม้ง) จันทน์แดง (แก่น) จันทนา (แก่น) จันทน์เทศ (ผล) จันทน์เทศ (ดอก) เถาแมวขาว (เถา) เถาแมวแดง (เถา) เถาย่านาง (ราก) ชะลูด (เปลือกเถา) ผักชี (เมล็ด) อบเชยญวนหรืออบเชยจีน (เปลือก) สมุลแว้ง (เปลือก) กฤษณา (เนื้อไม้) ผาง (แก่น) กะล่ำฟัก (แก่นไม้สัดโตที่มีเชื้อรา) ขอนดอกพิกุล (เนื้อไม้พิกุลที่มีเชื้อรา) กะดอม (ผล) กระวาน (ผล) กานพลู อำพันแดงหรือลำพันแดง (*Enhalus acoroides*) (เหง้า) คำแสดหรือคำไทย (*Bixa orellana*) (ดอก) หญ้าฝรั่ง (*Crocus sativus*) (ทั้ง 5) กายาน (ยางไม้) อำพันทอง (อวกาฬ) ชะมดเชียง เลือดแรด (สัตว์ไม่ใช่พืช) ติงเห่า (สัตว์) ดีหมูป่า (สัตว์) ดีวัว (สัตว์) พิมเสน (แร่ธาตุ) อย่างละเท่าๆ กัน ตากแห้งแล้วบดให้เป็นผงละเอียด ผสมผงยาให้เข้ากัน

วิธีใช้

ใช้ยา 1-2 ช้อนชา ละลายกับน้ำอุ่นหรือน้ำสุก 0.5-1 แก้วชา ต้มเมื่อมีอาการ หรือทุกๆ 3-4 ชั่วโมงเมื่อมีอาการ

เพกา

ยาประสะกานพลู

(S3-05)

แก้ปวดท้องจากอาการจุกเสียดแน่น ท้องอืดท้องเฟ้อ
อาหารไม่ย่อย หรือธาตุไม่ปกติ ช่วยขับลม

ส่วนประกอบ

กานพลู (ดอก) 130 ส่วน, ครีหรือสักชี (เปลือก) 10 ส่วน, จันทน์เทศ (เนื้อไม้) จันทน์เทศ (ผล) ขมิ้นชัน (หัว) ข้าวสาร (รากของต้นไม้ชนิดหนึ่ง) อย่างละ 8 ส่วน, เพกา (เปลือก) ขี้เถ้า (เปลือก) ผักชีลา (เมล็ด) แผลหอม (ราก) กระวาน (ผล) ว่านน้ำ (หัว) กระชาย (หัว) เปราะหอม (หัว) แฉง (ราก) กรุงเขมา (ราก) เทียนแดง เทียนขาว โกฐสอ โกฐกระดูก อย่างละ 4 ส่วน, โพล (หัว) เบญจกูล อย่างละ 2 ส่วน, ตรีภูกู อย่างละ 1 ส่วน, กำมะถันเหลือง และการบูร อย่างละ 4 ส่วน, น้ำประสานทอง สด 2 ส่วน, ตากแห้งแล้วบดให้เป็นผงละเอียด

วิธีใช้

ใช้ยา 1 ช้อนชา ละลายกับน้ำอุ่นหรือน้ำสุก 0.5-1 แก้วชา ดื่ม
เมื่อมีอาการ หลังอาหาร หรือทุกๆ 3-4 ชั่วโมงเมื่อยังมีอาการ

คำเตือน

ห้ามใช้กับสตรีมีครรภ์ หรือผู้ที่มิใช่, ผู้ที่มีความผิดปกติของตับ
หรือไตไม่ควรใช้ยาต่อเนื่องยาวนาน

กะเพราแดง

ยาประสะกะเพรา

(S3-06)

แก้ปวดท้องจากอาการจุกเสียดแน่น ท้องอืดท้องเฟ้อ
อาหารไม่ย่อย ช่วยขับลม

ส่วนประกอบ

พริกไทย ตีปัส (ผล) กระเทียม (หัว) ว่านน้ำ (เหง้า) มหาหิงค์
และยาดำ อย่างละ 1 บาท, กะเพราแดง (ใช้ใบของกะเพราสาย
พันธุ์ที่มีก้านใบและกิ่งอ่อนสีแดง) หนักเท่ากับยาอื่นๆ
รวมกัน, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด ใช้เป็นยาแบบผง หรือ
อัดเม็ดขนาดเท่าเม็ดพริกไทย หรือประมาณ 100 mg.

วิธีใช้

ทานก่อน/หลังอาหาร 2 เวลา เช้าและเย็น หรือเมื่อมีอาการ,
เด็ก 1-3 เดือน ครั้งละ 1-2 เม็ด, อายุ 4-6 เดือน ครั้งละ 2-3
เม็ด, อายุ 7-12 เดือน ครั้งละ 4-6 เม็ด, ผู้ใหญ่ทานครั้งละ 1
ช้อนชา หรือ 6-10 เม็ด, ถ้าแก้การท้องอืดท้องเฟ้อให้
กระสายกับน้ำสุกหรือน้ำกะเพราแดงดื่ม แต่ถ้าเป็นอาการปวด
ท้องแน่นท้องให้กระสายด้วยหัวโพลเภาไฟพอสุกฝนกับ
น้ำสุราหรือน้ำสุก

คำเตือน

ห้ามใช้กับสตรีมีครรภ์ หรือผู้ที่มิใช่

ไพล

ยาประสะไพล

(S3-07)

แก้ปวดประจำเดือน แก้ประจำเดือนมาน้อยกว่าปกติ
ขับน้ำคาวปลาหลังคลอด

ส่วนประกอบ

มะกรูด กระเทียม หัวหอม วานน้ำ พริกไทย ดีปลี ชিংแห้ง (*Zingiber ligulatum*) ขมิ้นอ้อย เทียนดำ และเกลือสินเธาว์ อย่างละ 1 ส่วน หรือเท่าๆ กัน, การบูร 1/8 ส่วน, ไพล (หัว) หนักเท่ากับตัวยาอื่นๆ รวมกัน, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด ใช้เป็นยาแบบผง หรือบรรจุแคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานก่อนอาหาร 3 เวลา ยาผงครั้งละ 1 ช้อนชา ละลายกับน้ำอุ่น 1 แก้ว ถ้าแคปซูลครั้งละ 2-3 เม็ด, กรณีปวดประจำเดือน ทาน 2-3 วัน ก่อนมีประจำเดือน และต่อไปจนถึงวันที่ 1-2 ที่มีประจำเดือน, กรณีระดูมาน้อยกว่าปกติ ทาน 3-5 วันก่อนประจำเดือนมา แล้วหยุดทานเมื่อประจำเดือนมา, กรณีขับน้ำคาวปลา ทานจนกว่าน้ำคาวปลาจะหมด แต่ไม่เกิน 15 วัน

คำเตือน

ห้ามใช้กับสตรีมีครรภ์ สตรีตกเลือดหลังคลอด หรือผู้ที่มิใช่ และห้ามใช้กับผู้ที่มีประจำเดือนมากกว่าปกติ (เพราะยาจะทำให้มีการขับประจำเดือนมากกว่าปกติยิ่งขึ้น)

สวาด

ยาประสะมะแว้ง

(S3-08)

แก้ไอ ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ

ส่วนประกอบ

มะแว้งต้น (ผล) และ มะแว้งเครือ (ผล) อย่างละ 8 บาท (ทั้งสองชนิดหนักเท่ากับตัวยาอื่นๆ รวมกัน), สवाद (ใบ) ตานเหมือน (ใบ) กะเพรา (ใบ) หนักอย่างละ 4 บาท, ขมิ้นอ้อย 3 บาท, สารส้มสุต 1 บาท, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด แทรกตึงเหลื่อม (สัตว์) และพิมเสน (แร่ธาตุ) เล็กน้อย ใช้เป็นยาแบบผง หรือผสมน้ำสุกปั้นเป็นลูกกลอนหนัก 200 mg.

วิธีใช้

วันละ 3 ครั้ง หรือเมื่อมีอาการ เด็กอายุ 6-12 ปี ครั้งละ 1-2 เม็ด หรือ 0.5 ช้อนชา, ผู้ใหญ่ครั้งละ 5-7 เม็ด หรือ 1-1.5 ช้อนชา, โดยใช้ยาลูกกลอนหรือยาผงละลายกับน้ำมะขามเปียกหรือน้ำมะนาว 1 ชิก แทรกเกลือเล็กน้อย ได้ของเหลวประมาณ 1 ช้อนโต๊ะใช้ดื่ม หรือผสมยาให้มีลักษณะข้นเหนียวใช้สำหรับกวาดคอ หากไม่สะดวกสามารถใส่ยาลูกกลอนอมเฉยๆ ก็ได้

แก่นไม้จันทน์แดง

ยาประสะจันทน์แดง

(S3-09)

แก้ไข้ ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ ไข้เชื่องซึม
ไข้เปลี่ยนฤดู

ส่วนประกอบ

จันทน์แดง (แก่น) 32 ส่วน (หนักเท่ากับตัวยาอื่นๆ รวมกัน),
มะไฟแรดหรือเหมือดคน (Scl_pen) (ราก) มะปรางหวาน
(ราก) มะนาวหวาน (ราก) เปราะหอม (หัว) จันทน์เทศ (เนื้อไม้)
ฝาง (แก่น) และโกฐหัวบัว อย่างละ 4 ส่วน, บัวหลวง (เกสร)
บุณฑาค (ดอก) สารภี (ดอก) มะลิ (ดอก) อย่างละ 1 บาท, ตาก
แห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด แทรกขมิ้นคั่ว (ไซมันส์ตัว) และ
พิมเสน (แร่ธาตุ) เล็กน้อย ใช้เป็นยาแบบผง หรือผสมน้ำสุก
ปั้นเป็นลูกกลอนหนัก 250 mg.

วิธีใช้

ทานก่อนหรือหลังอาหาร วันละ 3 ครั้ง และก่อนนอน หรือทุกๆ
3-4 ชั่วโมง, เด็กอายุ 6-12 ปี ครั้งละ 1-2 เม็ด หรือ 0.5 ช้อน
ชา, ผู้ใหญ่ครั้งละ 2-4 เม็ด หรือ 1 ช้อนชา, ยาแบบผง ถ้าใช้แก้ไข้
ร้อนในให้กระสายด้วยน้ำดอกมะลิหรือน้ำสุก แก้ไข้เชื่องซึมให้
กระสายผลจันทน์เทศผสมกับน้ำสุก

คำเตือน

ไม่ควรใช้กับผู้ป่วยไข้เลือดออก

ฝักติป्ली

ยาวิลัมพยาใหญ่

(S3-10)

แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ จุกเสียดแน่นท้อง
ขับลมในกระเพาะอาหาร

ส่วนประกอบ

ติป्ली (ผล) 27 ส่วน หรือเท่ากับตัวยาอื่นๆ รวมกัน, จันทน์เทศ
(ผล) จันทน์เทศ (ดอก) และ ฝักขี้ลา (เมล็ด) อย่างละ 4 ส่วน,
กระวาน (ผล) อบเชยญวนหรือไซบอยเซีย (เปลือก) สมุลแว้ง
(เปลือก) สมอไทย (เนื้อผล) สมอเทศ (เนื้อผล) ว่านน้ำ (เหง้า)
บอระเพ็ด (เถา) ชิงแห้ง (*Zingiber ligulatum*) (หัว) กานพลู
พญารากขาว (ไม้ทราบชนิด) (ราก) และ โกฐทั้ง 5 อย่างละ 1
ส่วน, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด แทรกด้วยน้ำประasan
ทองสต เล็กน้อย ใช้เป็นยาแบบผง หรือผสมน้ำสุก
ปั้นเป็นลูกกลอนหนัก 250 mg.

วิธีใช้

ทานก่อนหรือหลังอาหาร เมื่อมีอาการหรือทุกๆ 3-4 ชั่วโมง,
เด็กอายุ 1-12 ปี ครั้งละ 1-2 เม็ด หรือ 0.3-0.5 ช้อนชา, ผู้ใหญ่
ครั้งละ 3-4 เม็ด หรือ 1 ช้อนชา, ยาแบบผง
ละลายกับน้ำสุก 0.5-1 แก้วชา

คำเตือน

ไม่ควรใช้กับสตรีมีครรภ์ และผู้มีไข้

ซอนดอกพิกุล

มะคำดีควาย

ยาเทพมวคล

(S3-11)

แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษไข้ ไข้กาฬ, แก้อาการชัก-
ลันกระด้างคางแข็ง-แน่นิ่งหน้าเปลี่ยนสี-มีอาการ
มิน-กระหายน้ำหอบพัก, แก้โรคหละ-โรคละออง-
โรคชางในเด็ก

ส่วนประกอบ

บุณาค (ดอก) บัวหลวง (เกสร) กลุขณา (เนื้อไม้) กะลำพัก (แก่นไม้
สลัดโตป่าที่มีเชื้อรา) ขอนดอกพิกุล (เนื้อไม้พิกุลที่มีเชื้อรา) หวาย-
ตะคร้า (เถา) จันทน์แดง (แก่น) จันทนา (แก่น) เทียนดำ และ
โกฐพุงปลา อย่างละ 1 บาท, ดิจระเข้ (สัตว์) ตึงเหลื่อม (สัตว์) ชะเม็ด-
เช็ด (ไขมันจากสัตว์) ญ้ายองไฟ (หยากไย่ที่ติดเขม่าไฟตามหลังคา
ครัว) ขาดหระคุณจีน (แร่ธาตุ) พิมเสน (แร่ธาตุ) และน้ำประสานทอง
สตฺ อย่างละ 1 บาท ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด, ชี้แมลงสาบ
(สัตว์) และ เขี้ยวจระเข้ อย่างละ 1 บาท ทั้งสองนำมาคั่วหรือปิ้งให้
ร้อนระอุ แล้วบดให้เป็นผงละเอียด, คลุกเคล้าด้วยยาทั้งหมดให้เข้ากัน
ผสมกับน้ำสุกปั้นเป็นลูกกลอนหนัก 100 mg.

แล้วปิดรอบด้วยทองคำเปลว

วิธีใช้

ทานทุกๆ 3-4 ชั่วโมง ไม่จำกัดเวลา เด็กอายุ 1-3 เดือน ครั้งละ 1
เม็ด, เด็กอายุ 4-6 เดือน ครั้งละ 2 เม็ด, เด็กอายุ 7-12 เดือน ครั้งละ
3 เม็ด, ผู้ใหญ่ครั้งละ 7-10 เม็ด, แก้อาการชัก-ลันกระด้างคางแข็ง แน
นึ่ง ตาแข็งให้กระสายกับน้ำดอกไม้ม, แก้อาการแน่นิ่ง หน้าสีแดงให้
ละลายกับน้ำฝางแล้วกวาดคอ, แก้นอนนิ่งหน้าเหลืองตัวเหลืองให้
กระสายกับน้ำขมิ้นเครือกวาดคอ, แก้นอนนิ่งหน้าเขียวให้ดังกับคว้น
เทียน แล้วกระสายกับน้ำหัวหอมและตึงเหลื่อมกวาดคอ, แก้นอนนิ่ง
สีหน้าคล้ายดอกตะแบกขำ ให้กระสายกับน้ำดอกมะลิ แก้โรคหละ
โรคละออง โรคชางให้กระสายกับน้ำหัวหอมต้ม

ยามหานิลแก้วกอ

(S3-12)

แก้ไข้ตัวร้อน ไข้หัด ไข้ฮิสกุอีโส แก้อ่อนในกระหายน้ำ
แก้ปากเปื่อยเพราะพิษร้อนหรือร้อนใน

ส่วนประกอบ

มะกอก (Spo_pin) (เมล็ด) มะไฟ (ราก) มะปรางหวาน (ราก)
กระท้อน (ราก) ลำโพงกาสลัก (*Datura metel*) (ราก) สัก
(Tec_gra) (ไม้) ขมิ้นอ้อย (หัว) ละหุ่งแดง (ใช้รากของละหุ่งสาย
พันธุ์ที่มีกิ่งอ่อนและก้านใบสีแดง) อย่างละเท่าๆ กัน ทุกอย่างนำ
ไปสุกไฟให้เป็นถ่านสีดำ, ทองหลวงโบน (ใบ) มะคำดีควาย
(ผล) อย่างละเท่าๆ กัน ทั้งสองนำไปคั่วให้ไหม้เกรียม, นำส่วน
ผสมทุกอย่างบดเป็นผง คลุกเคล้าให้เข้ากัน ผสมน้ำดอกมะลิ
ปั้นเป็นเม็ดลูกกลอน น้ำหนัก 500 mg. แล้วปิดทองคำเปลว

วิธีใช้

เด็กอายุ 6-12 ปี ทานครั้งละ 1-2 เม็ด ผู้ใหญ่ครั้งละ 3-4 เม็ด
ก่อนหรือหลังอาหาร 2 เวลา เช้าและเย็น, แก้ไข้ตัวร้อนให้
กระสายกับน้ำสุกหรือน้ำดอกมะลิ, แก้พิษไข้หัด ฮิสกุอีโส ให้
กระสายกับน้ำรากผักชีต้ม, แก้ปากเปื่อยเพราะพิษร้อนไข้ให้
กระสายลูกเบญจกานีฝนแล้วทาแผล

คำเตือน

ไม่ควรใช้กับผู้ป่วยไข้เลือดออก

กะดอม

ยาจันทน์ลีลา

(S3-13)

แก้ไข้ตัวร้อน ไข้หวัด ไข้เปลี่ยนฤดู

ส่วนประกอบ

จันทน์แดง (แก่น) จันทนา (เนื้อไม้) กะดอม (*Gymnopetalum chinense*) (ผล) ปลาไหลเผือก (ราก) โกฐสอ โกฐเขมา โกฐจุฬา ลัมพา และพืชมเสน (แร่ธาตุ) อย่างละเท่าๆ กัน ทุกอย่างบดเป็นผง แทรกด้วยขมิ้นคั่ว (สะด) เล็กน้อย คลุกเคล้าให้เข้ากัน ใช้แบบยาผง หรืออัดเป็นเม็ด น้ำหนัก 250 mg.

วิธีใช้

เด็กอายุ 6-12 ปี ทานครั้งละ 2-4 เม็ด หรือ 0.5-1 ช้อนชา ผู้ใหญ่ครั้งละ 4-6 เม็ด หรือ 1-2 ช้อนชาละลายกับน้ำอุ่น ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน หรือทุกๆ 3-4 ชั่วโมง

เมื่อยังมีอาการ

คำเตือน

ไม่ควรใช้กับผู้ป่วยไข้เลือดออก

หัวหญ้าแห้วหมู

ยาเหลือบิดสมุทร

(S3-14)

รักษาอาการท้องเสีย ที่ไม่มีสาเหตุจากการติดเชื้อ ไม่มีไข้แทรก อุจจาระไม่เป็นมูกหรือมีเลือดปน

ส่วนประกอบ

ขมิ้นชัน (หัว) 6 ส่วน, ขมิ้นอ้อย (หัว) ทับทิม (ใบ) หญ้าแห้วหมู (หัว) เพกา (เปลือก) กล้วยต๊ิบ (*Musa × paradisiaca* 'Tib Ta Nod') ถ้าไม่มีใช้กล้วยน้ำว้าก็ได้ (ราก) กระเทียม (หัว) เทียน-บ้าน (*Impatiens balsamina*) (ใบ) สีเสียดแก่น (*Acacia catechu*) (เปลือกต้น) สีเสียดแก่น (*Acacia catechu*) (ก้อนยางสีเสียด) ชันของไม้ตะเคียน อย่างละ 1 ส่วน ตากแห้งแล้วบดเป็นผง อัดเป็นเม็ด น้ำหนัก 250 mg.

วิธีใช้

รับประทานเมื่อยังมีอาการ ทุกๆ 3-4 ชั่วโมง, เด็กอายุ 1-2 เดือน ครั้งละ 1 เม็ด, อายุ 3-5 เดือน ครั้งละ 2 เม็ด, อายุ 5-12 เดือน ครั้งละ 3 เม็ด เด็กโตและผู้ใหญ่ ครั้งละ 3-4 เม็ด, ถ้าแก้ท้องเดิน ให้กระสายเปลือกแค้ตัมกับน้ำปูนใส, แก้อุจจาระเป็นมูกเลือดใช้กระทือกับกระชายเผาไฟพอสุกผสมกับน้ำปูนใส, หรือ ถ้าไม่สะดวกสามารถกระสายกับน้ำสุกได้

หญ้าขัด

เนื้อผลมะขามป้อมแห้ง

ยาธาตุบรรจบ

(S3-15)

แก้ท้องเดิน ท้องเสียที่ไม่มีสาเหตุจากการติดเชื้อ
ไม่มีไข้แทรก, แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ แก้อาการไม่ปกติ
หรือธาตุพิการ

ส่วนประกอบ

จันทน์แดง (แก่น) จันทน์เทศ (ผล) จันทน์เทศ (ดอก) จันทน์เทศ
(เนื้อไม้) กระวาน (ผล) กานพลู (ดอก) ชิง (หัว) ตีปาลี (ผล)
ตะคานเล็กหรือสะคาน (เถา) เจตมูลเพลิงแดง (ราก) หญ้าขัด
(ราก) หญ้าหัวหมู (หัว) มะตูม (ผลอ่อน) อบเชยเทศหรือ
อบเชยลังกา (*Cinnamomum verum*) (เปลือก) สมุลแว้ง
(เปลือก) เปราะหอม (หัว) ผักหอม (*Chrysopogon*
zizanioides) (ราก) ตริผลา โกรฐทั้ง 5 เทียนทั้ง 5 และน้ำ
ประสานทองสด อย่างละเท่าๆ กัน ทุกอย่างบดเป็นผง
คลุกเคล้าให้เข้ากัน ใช้แบบยาผง

วิธีใช้

ทานก่อนอาหาร 3 เวลา, เด็กอายุ 6-12 ปี ทานครั้งละ 0.5
ช้อนชา ผู้ใหญ่ครั้งละ 1 ช้อนชาละลายกับน้ำอุ่น หรือละลายกับ
น้ำกระสาย ถ้าท้องอืดท้องเฟ้อให้กระสายกับกระเทียมทุบ 3
กลีบชงกับน้ำอุ่น หรือชงกับใบกะเพรา 1 กำมือ, ถ้าแก้ท้องเดิน
ให้กระสายเปลือกแค้ต้มกับน้ำปูนใส

คำเตือน

ไม่ควรใช้กับสตรีมีครรภ์ หรือผู้ที่มิใช่

ยาอำมฤควาทิ/อมฤควาทิ

(S3-16)

แก้ไอ ช่วยขับเสมหะ

ส่วนประกอบ

ชะเอมเทศ (เปลือกหรือราก) 7 ส่วน, มะขามป้อม (เนื้อผล)
สมอพิเภก (เนื้อผล) ผักชีลา (เมล็ด) โกรฐพุงปลา เทียนขาว และ
น้ำประสานทองสด อย่างละ 1 ส่วน, ทุกอย่างบดเป็นผง
คลุกเคล้าให้เข้ากัน ใช้แบบยาผง

วิธีใช้

ใช้ดื่มจิบหรือกวาดคอ หลังอาหาร 3-4 เวลา หรือเมื่อมีอาการ,
เด็กอายุ 6-12 ปี ทานครั้งละ 0.5-1 ช้อนชา ผู้ใหญ่ครั้งละ 1-2
ช้อนชา, ละลายกับน้ำอุ่น หรือน้ำกระสายเป็นน้ำส้มซ่า หรือ
น้ำมะขามเปียก หรือน้ำมะนาว แทรกเกลือเล็กน้อย

ฝ้ายแดง

ยาเขียวเบญจขันธ

(S3-17)

แก้ไข้หวัด ไข้ฮิสกุอีโส ไข้ดำแดง ไข้หัด ไข้ตัวร้อน
ร้อนใน กระหายน้ำ

ส่วนประกอบ

พิมเสน (*Pogostemon cablin*) (ใบ) ฝ้ายแดง (*Gossypium arboreum*) (ใบ) ทองพันชั่ง (ใบ) ผักกะโหลม (*Limnophila rugosa*) (ใบ) หญ้าไต่ใบ (Phy_uri) หรือใช้ ลูกไต่ใบ (Phy_ama) ก็ได้ (ทั้ง 5) อย่างละเท่าๆ กัน, ตากแห้ง แล้วบดเป็นผงละเอียด

วิธีใช้

รับประทานก่อนอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน เด็กใช้ 0.5 ช้อนชา ผู้ใหญ่ใช้ 1 ช้อนชา แก้ไข้หวัดให้กระสายกับน้ำดอกมะลิหรือจันทน์แดง, แก้ไข้หัด ไข้ฮิสกุอีโส ไข้ดำแดง กระสายน้ำรากผักชี, ถ้าแก้ไข้หวัดใหญ่ ใช้กาฬ ใช้เขี้ยวสัตว์ต่างๆ ผ่นเป็นน้ำกระสาย, ยาแก้ไออาเจียน ใช้น้ำลูกยอต้มเป็นน้ำกระสาย, แก้ไข้ตัวร้อนให้กระสายกับน้ำข้าวข้าว 1 ถ้วยแก้ว ใช้พันตัวคนไข้ช่วยลดอาการไข้ร้อนในได้ดี

ประคำไก่

ยาเขียวเบญจขันธ (คัมภีร์เวชศึกษา)

(S3-18)

แก้ไข้ตัวร้อน ไข้หวัด ไข้หัด ไข้ฮิสกุอีโส
ที่มีอาการเพ้อด้วย

ส่วนประกอบ

สันพร้าอมูหรือปีกไก่ดำ (*Justicia gendarussa*) สันพร้าหอม (*Eupatorium fortunei*) ประคำไก่ (ใบ) พิมเสน (*Pogostemon cablin*) (ใบ) ฝ้ายแดง (*Gossypium arboreum*) (ใบ) ผักกะโหลม (*Limnophila rugosa*) (ใบ) พรหมมิ (*Trianthema triquetrum*) ใช้ใบของพืชทั้ง 7 ชนิดอย่างละเท่าๆ กัน, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด

วิธีใช้

รับประทานก่อนอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน เด็กใช้ 0.5 ช้อนชา ผู้ใหญ่ใช้ 1 ช้อนชา ถ้าใช้กระทุ้งไข้หัดหรือไข้ฮิสกุอีโสใช้น้ำกระสายจากรากผักชีต้ม ถ้าแก้ไข้ที่มีอาการเพ้อกลุ่มด้วยให้กระสายกับน้ำข้าวข้าวใช้ทั้งกินทั้งชะโลมร่างกาย

จันทน์เทศ

กะเม็ง

แก้ลมอุทรังคมาวาตะ

(S3-19)

แก้ลมอุทรังคมาวาตะ หรือลมตีขึ้นปะทะอกหายใจ
ไม่ออกกราวจะสิ้นใจ (มีอาการเรอร่วมกับแน่นท้อง
รุนแรง ลิ้นกระด้างคางแข็ง ชักเกร็ง มือกำเท้ากำ)

ส่วนประกอบ

จันทน์เทศ (ผล) จันทน์เทศ (ดอก) กระวาน (ผล) กานพลู (ดอก)
อบเชยเทศ (*Cinnamomum verum*) สมอทั้ง 3 รงทอง (ยางสี
เหลืองให้สะตุก่อน โดยบดเป็นผงแล้วห่อด้วยใบชาหรือใบบัว 7
ชั้น อย่างไฟจนใบไม้กรอบเกรียมทั้ง 7 ชั้น) และมหาหิงค์
อย่างละเท่าๆ กัน, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด

วิธีใช้

ทานครั้งละ 1 ช้อนชา เมื่อมีอาการ โดยละลายกับน้ำอุ่น หรือ
ผสมกับน้ำผึ้งให้ได้น้ำ 1 แก้วชา

แก้ไขตัวร้อนจัด/แก้โรคชาวชัก

(S3-20)

แก้ไขตัวร้อนจัด แก้ไขชางชัก

ส่วนประกอบ

ตำลึง ผักเป็ดแดง (*Alternanthera sessilis*) กะเม็ง โหระพา
แมงลัก ใช้ใบของพืชทั้ง 5 ชนิด อย่างละเท่าๆ กัน, ตากแห้งแล้ว
บดเป็นผงละเอียด

วิธีใช้

ทานครั้งละ 1 ช้อนชา ละลายกับน้ำอุ่น 1 แก้วชา ก่อนหรือหลัง
อาหาร 3 เวลา และก่อนนอน หรือทุกๆ 3-4 ชั่วโมง

ฝาง

ยาอุทัยโอสถ

(S3-22)

แก้ไข้ตัวร้อน แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้อ่อนเพลีย
ระเหยใจ เพิ่มความสดชื่น บำรุงหัวใจ

ส่วนประกอบ

ฝาง (แก่น) เท่ากับน้ำหนักตัวยาทังหมด, จันทน์แดง (แก่น) ครึ่งหนึ่งของตัวยาทังหมด, มะเดื่อทุพร (ราก) และบัวหลวง (ใช้รากสดหรืออบแห้ง) อย่างละ 8 บาท, บัวหลวง (เมล็ด) หัวจัน (Eleocharis dulcis) (ใช้หัวสดหรืออบแห้ง) โกร้วบัว โกร้วสอ โกร้วเชียง ชะเอมเทศ (เปลือกและไม้) คำฝอย (ดอก) และเกสร ทั้ง 5 อย่างละ 3 บาท, กฤษณา (เนื้อไม้) จันทน์เทศ (เนื้อไม้) จันทนา (เนื้อไม้) จันทน์ชะมด (Man_gag) (แก่น) ขอนดอกพิกุล (เนื้อไม้พิกุลที่มีเชื้อรา) คนทา (ราก) ชะเอมป่าหรือชะเอมไทย (เปลือก) อบเชยเทศ (Cinnamomum verum) เชียดหรืออบเชยไทย (Cin_in) หัวกระดาน (ไม้หยาบชนิด) (หัว) และกระจับ (Trapa natans) (เนื้อในผลสดหรืออบแห้ง) อย่างละ 1 บาท, นำไปอบหรือตากแห้ง, ต้มน้ำฝาง ใส่ไฟพอท่วมแก่นฝาง ใช้ไฟปานกลางเคี่ยวจนงวดเหลือน้ำ 1 ใน 3 ส่วน แล้วกรองตะกอนและกากออก, ต้มตัวยาทอื่น ๆ แยกกับน้ำฝาง เคี่ยวจนงวดเหลือน้ำ 1 ใน 3 ส่วน, ผสมน้ำยาสองส่วนเข้าด้วยกัน ลอยด้วยดอกมะลิ และดอกกระดังงาในหม้อปิดฝา 1 คืน กรองตะกอนอีกครั้ง แทรกด้วยชะมดเช็ด (สะตุ) และพิมเสน เล็กน้อย

วิธีใช้

แก้กระหายน้ำ เพิ่มความสดชื่น ใช้ผสมกับน้ำดื่ม 3-4 หยด/แก้ว ต้มแทนน้ำ, แก้ไข้ตัวร้อน ใช้ครั้งละ 1 ช้อนโต๊ะผสมน้ำดื่ม 1 แก้ว ต้ม 3 เวลา ก่อนหรือหลังอาหาร และก่อนนอน หรือ ทุกๆ 3-4 ชั่วโมง

บุณฑก

แก้ไข้ตัวร้อน

(S3-23)

แก้ไข้ตัวร้อน

ส่วนประกอบ

จันทนา (เนื้อไม้) จันทน์แดง (แก่น) พิกุล (ดอก) บุณฑก (ดอก) อัญชันดอกขาว (ดอก) อัญชันดอกม่วง (ดอก) พิมเสน (Pogostemon cablin) (ใบ) ญ่าชันกาต (Pan_rep) (ราก และเหง้า) ญ่าปากควาย (Dactyloctenium aegyptium) (ทั้ง 5) อย่างละเท่าๆ กัน, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด

วิธีใช้

ทานก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน, เด็กครึ่งละ 0.5 ช้อนชา ผู้ใหญ่ครึ่งละ 1 ช้อนชา ละลายกับน้ำอุ่นหรือน้ำดอกไม้มเทศ 1 แก้วชา

แก้พิษกินพืชสีแดง

(S3-35)

แก้พิษกินพืชสีแดง กินของแสลง

ส่วนประกอบ

หญ้าคา (ราก) มะกรูด (ราก) มะนาว (ราก) มะปรางหวาน (ราก) รากจืด (เถา) หญ้าแห้วหมู (หัว) ใบเงิน (*Graptophyllum pictum*) (ใบ) เถาย่านาง (เถา) จันทนา (เนื้อไม้) จันทน์แดง (แก่น) เกสรทั้ง 5 และเพียนทั้ง 5 อย่างละเท่าๆ กัน, ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มครั้งละ 1 แก้วชา เมื่อมีอาการ หรือก่อนอาหาร หากยังมีอาการ

แก้ท้องเสียแบบมีไข้

(S3-36)

แก้ท้องเสียแบบมีไข้ อาหารเป็นพิษ

ส่วนประกอบ

มะเดื่ออุทุมพร (ราก) ชิงชี (ราก) เถาย่านาง (ราก) มะพร้าว (ราก) กล้วยดิบ (*Musa x paradisiaca* 'Tib Ta Nod') ถ้าไม่มีใช้กล้วยน้ำว้าก็ได้ (ราก) ขมิ้นอ้อย (หัว) เนระพูสีไทย หรือใช้ ว่านพังพอน ก็ได้ (เหง้า) และขี้เถ้า (เปลือก) อย่างละเท่าๆ กัน, ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มครั้งละ 1 แก้วชา เมื่อมีอาการ และก่อนอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

แก้ท้องผูก

(S3-37)

แก้ท้องผูก ช่วยระบายท้อง

ส่วนประกอบ

เถาย่านาง (ราก) เท้ายายม่อม (Cle_ind) (ราก) ชิงช้า (ราก) สมอไทย (รากหรือผลสด) มะกาหรือไข่มะกาดัน (ใบ) ราชพฤกษ์ หรือคูน (เนื้อในสีดำของฝักแก้) จันทน์แดง (แก่น) จันทนา (เนื้อไม้) กะตอม (ผล) บุนนาค (ดอก) มะลิ (ดอก) อย่างละเท่าๆ กัน, ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่มเมื่อมีอาการ ครั้งละ 1 แก้วชา แทรกดีเกลือประมาณ หยิบมือ (ปรับปริมาณตามธาตุหนัก-เบาของผู้ป่วย)

แก้ท้องอืด-ท้องเฟ้อ

(S3-39)

แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ช่วยขับลมในลำไส้

ส่วนประกอบ

จันทน์เทศ (ผล) พริกไทย (เมล็ด) กะเพรา (ราก) ตะคันเล็ก หรือสะค้าน (เถา) สมอไทย (ผล) ว่านน้ำ (*Acorus calamus*) (เหง้า) พุททึงหรือหัสคุณเทศ (Hol_cur) (ราก) อย่างละเท่าๆ กัน, ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด

วิธีใช้

ทานก่อนอาหาร 3 เวลา ผู้ใหญ่ครั้งละ 1 ช้อนโต๊ะ เด็กครั้งละ 1-3 ช้อนชา ละลายกับน้ำอุ่น 0.5-1 แก้วชา

สลัดได

ยาหอม

(S3-40)

แก้เป็นลม วิงเวียนศีรษะ หน้ามืดตาลาย

ส่วนประกอบ

จันทน์แดง (แก่น) จันทนา (เนื้อไม้) จันทน์เทศ (ดอก) กฤษณา (เนื้อไม้) อบเชยเทศ (*Cinnamomum verum*) หรือใช้อบเชยจีนหรือญวนก็ได้ (เปลือก) ขอนดอกพิทูล (เนื้อไม้ที่มีเชื้อรา) กะล่ำฟัก (แก่นไม้สลัดไดป่าที่มีเชื้อรา) เกสรทั้ง 5 โกลฐกระดุก โกลฐจุฬาลัมพา โกลฐพุงปลา พิมเสน (แร่ธาตุ) อย่างละเท่าๆ กัน ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด แทรกด้วยอำพันทอง (อวกวาท) และขมดเช็ด (สะตุก่อน) ใช้แบบยาผง หรืออัดเป็นเม็ด ขนาดเท่าเม็ดข้าวโพด

วิธีใช้

ทานเมื่อมีอาการ หรือทุกๆ 2-3 ชั่วโมง หากยังมีอาการ, ครั้งละ 1 ช้อนชาหรือ 3 เม็ด กระสายหรือละลายกับ น้ำดอกไม้เทศ หรือใช้น้ำอุ่นก็ได้

มะตูม

แก้ท้องผูก/พรรดิก

(S3-41)

แก้อาการท้องผูก หรือพรรดิก (อาการท้องผูกรุนแรง มีอุจจาระเป็นก้อนกลมแข็ง)

ส่วนประกอบ

มะตูม (ผลอ่อน) ประคำโก (ทั้ง 5) ขี้เหล็ก (ทั้ง 5) มะกา หรือใช้ มะกาดั้น ก็ได้ (ใบ) หนุ้าแห้วหมู (หัว) เถาวัลย์เปรียง (เถา) สมอเทศ (เนื้อผล) สมอไทย (เนื้อผล) มะขามป้อม (ผล) และ ยาตำ อย่างละเท่าๆ กัน ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา

ยอบ้าน

แก้คลื่นเหียน-อาเจียน

(S3-42)

แก้คลื่นเหียน อาเจียน

ส่วนประกอบ

ยอบ้าน (ผลอ่อนเผาไฟให้สุกก่อนนำไปใช้) ผักชี (เมล็ด) มะตูม (ผลอ่อน) หญ้าแห้วหมู (หัว) เพกา (เปลือก เผาไฟให้หอมก่อนนำไปใช้) เทียนดำ อย่างละเท่าๆ กัน ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา เมื่อมีอาการ หรือทานต่อเนื่อง ก่อนอาหาร 3 เวลา หากยังมีอาการ

แคบ้าน

แก้ท้องร่วง-ท้องเสีย-บิด

(S3-43)

แก้ท้องร่วง-ท้องเสีย แก้บิด ช่วยคุมธาตุ

ส่วนประกอบ

สมอพิเภก (เนื้อผล) แคบ้าน (เปลือก) ทับทิม (เปลือกผล) ขมิ้นอ้อย (หัว) พิกุล (ดอก) บุนนาค (ดอก) บัวหลวง (เกสร) ชีเหล็ก (ทั้ง 5) เบญจโลภวิเชียร (หรือยาห้าราก) อย่างละเท่าๆ กัน ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน

ไม้จันทนา

แก้ต้นไข้ (ใช้ระยะแรก)

(S3-44)

แก้ต้นไข้ (ไข้เบื้องต้นหรือไข้ระยะแรก เช่น ไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้พิษ ไข้กำเดา)

ส่วนประกอบ

จันทน์เทศ (ดอกหรือผล) จันทนา (เนื้อไม้) มะกรูด (ราก) มะนาว (ราก) มะปรางหวาน (ราก) กะตอม (ผล) บอระเพ็ด (เถา) เกสรทั้ง 5 และ เบลูจโลวี่เขียว อย่างละเท่าๆ กัน
ใช้ของสดหรือตากแห้ง ใช้เป็นยาต้ม หรือบดเป็นผงละเอียด
บรรจุแคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน หรือทุกๆ 3-4 ชั่วโมง, ยาต้ม เด็กอายุ 6-12 ขวบ ต้มครั้งละ 0.5 แก้วชา
ผู้ใหญ่ 1 แก้วชา, ยาเม็ด เด็กทานครั้งละ 1-3 เม็ด
ผู้ใหญ่ทานครั้งละ 3-5 เม็ด

คำเตือน

ไม่ควรใช้กับผู้ป่วยไข้เลือดออก

สะเดา

แก้ปลายไข้ (ใช้ระยะปลาย)

(S3-45)

แก้ปลายไข้ (ไข้ในระยะปลาย เป็นไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้กำเดา มาแล้วหลายวัน ช่วยทำให้หายไข้เร็วขึ้น ช่วยแก้ธาตุ คุมธาตุให้สมดุล เป็นยาระบายอ่อนๆ และช่วยให้เจริญอาหาร)

ส่วนประกอบ

สะเดา (ใบและก้านใบ) บอระเพ็ด (เถา) กะตอม (ผล) ขี้เหล็ก (ทั้ง 5) ขมิ้นอ้อย (หัว) เถาย่านาง (ทั้ง 5) มะกาหรือใช้มะกาดันก็ได้ (ใบ) ราชพฤกษ์หรือคูน (ใบ) หญ้าแห้วหมู (หัว) มะตูม (ผลอ่อน) จันทน์แดง (แก่น) ตรีผลา เกสรทั้ง 5 โกลฐทั้ง 5 และเทียนทั้ง 5, ใช้ของสดหรือตากแห้ง ใช้เป็นยาต้ม หรือบดเป็นผงละเอียดบรรจุแคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน, ยาต้ม เด็กอายุ 6-12 ขวบ ต้มครั้งละ 0.5 แก้วชา ผู้ใหญ่ 1 แก้วชา, ยาเม็ด เด็กทานครั้งละ 1-3 เม็ด ผู้ใหญ่ทานครั้งละ 3-5 เม็ด

คำเตือน

ไม่ควรใช้กับผู้ป่วยไข้เลือดออก

คนทา

หญ้าปากควาย

ใช้หวัด

(S3-46)

แก้ไขหวัด

ส่วนประกอบ

เถาย่านาง (ราก) คนทา (ราก) ชิงชี (ราก) จันทน์แดง (แก่น)
จันทน์เทศ (แก่น) กะดอม (ผล) บอระเพ็ด (เถา) สะเดา (ใบและ
ก้านใบเพสลาด) ชะเอมเทศ (เปลือกและเนื้อไม้) ตรีผลา
โกฐเขมา โกฐจุฬาลัมพา อย่างละเท่าๆ กัน ใช้ของสดหรือ
ตากแห้ง, ใช้เป็นยาต้ม หรือบดเป็นผงละเอียด
บรรจุแคปซูลขนาด 400 mg.

วิธีใช้

ทานก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน หรือทุกๆ 3-4
ชั่วโมง, ยาต้ม เด็กอายุ 6-12 ขวบ ต้มครั้งละ 0.5 แก้วชา
ผู้ใหญ่ 1 แก้วชา, ยาเม็ด เด็กทานครั้งละ 1-3 เม็ด
ผู้ใหญ่ทานครั้งละ 3-5 เม็ด

คำเตือน

ไม่ควรใช้กับผู้ป่วยไข้เลือดออก

ใช้ร้อนในกระหายน้ำ/ท้องเสียแบบมีไข้

(S3-47)

แก้ไข้ร้อนในกระหายน้ำ แก้ท้องเสียแบบมีไข้
แก้ไข้อาเจียน แก้ไข้นอนไม่หลับ

ส่วนประกอบ

หญ้าแพรก (*Cynodon dactylon*) (ทั้ง 5) หญ้าปากควาย
(*Dactyloctenium aegyptium*) (ทั้ง 5) เถาย่านาง (ทั้ง 5)
เท้ายายม่อม (ราก) สวาด (ใบ) ทับทิม (เปลือกผล) จันทน์แดง
(แก่น) จันทน์เทศ (ผล) บอระเพ็ด (ใบ) ตานหมอน (ใบ) ราม
หรือพิลังกาสา (Ard_ell) (เมล็ด) ขมิ้นอ้อย (หัว) อย่างละเท่าๆ
กัน ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด

วิธีใช้

ทานก่อนอาหาร 3 เวลา และก่อนนอน หรือทุกๆ 3-4 ชั่วโมง,
ครั้งละ 1 ช้อนชา กระจายกับน้ำอุ่น 1 แก้วชา, หรือให้ได้ผลดี
แก้ไข้สารออกาเจียนใช้ลูกยอเผาไฟต้มกับลูกผักชีเป็นน้ำ
กระจาย, แก้ไข้ท้องเสีย ใช้เปลือกแคบ้านกับใบกะเพราต้มเป็น
น้ำกระจาย, แก้ไข้ร้อนในกระหายน้ำ ใช้รากตาลหรือราก
มะพร้าวต้มเป็นน้ำกระจาย, แก้ไข้นอนไม่หลับ ใช้ใบชุมเห็ดไทย
(*Senna tora*) ต้มเป็นน้ำกระจาย

ทองหลางใบมน

ใช้หัด/ใช้ฮุกอีใส/ใช้อีดำอีแดง (S3-48)

แก้ใช้หัด ใช้เหือด (หัดเยอรมัน) ใช้ฮุกอีใส
ใช้อีดำอีแดง กระทุ้งพิษไข้

ส่วนประกอบ

จันทน์แดง (แก่น) จันทนา (เนื้อไม้) เบญจโลกวิเชียร (หรือยาห้าราก) พิมเสน (*Pogostemon cablin*) (ใบ) มะระ หรือมะระ-ขึ้นก ก็ได้ (ใบ) มะยม (ใบ) พรมมิ (*Trianthema triquetrum*) สมี (*Sesbania sesban*) (ใบ) ฝ้ายแดง (*Gossypium arboreum*) (ใบ) สันพร้ามอญ (*Justicia gendarussa*) ทองหลางใบมน (ใบ) เถามวกขาว (เถา) เถามวกแดง (เถา) อย่างละเท่าๆ กัน, ตากแห้งแล้วใช้เป็นยาต้ม หรือ บดเป็นผงละเอียดใช้เป็นยาผง

วิธีใช้

ผู้ใหญ่ใช้ ยาต้มดื่มครั้งละ 1 แก้วชา ยาผงครั้งละ 1 ช้อนชา, เด็กอายุต่ำกว่า 10 ขวบ ยาต้มดื่มครั้งละ 0.5 แก้วชา ยาผงครั้งละ 0.5 ช้อนชา, ยาผงให้กระสายกับน้ำอุ่นหรือน้ำรากผักชีดื่ม 0.5-1 แก้วชา ดื่ม 4-5 ครั้ง/วัน หรือดื่มทุกๆ 3-4 ชั่วโมง เมื่อยังมีอาการ, และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้ผสมยา 1 ช้อนโต๊ะกับ น้ำสุก 1 ถ้วย ใช้ผ้าชุบน้ำเช็ดตัวอีกด้วย

คำเตือน

ห้ามใช้กับผู้ป่วยที่สงสัยว่าอาจจะเป็นไข้เลือดออก

ระย่อม

แก่น้านมແໜ່/ขับน้านม (S3-50)

แก่น้านมแห้ง ช่วยขับน้านมในสตรีหลังคลอด

ส่วนประกอบ

ระย่อม (Rau_ser) (ราก) น้านมราชสีห์ (ทั้งต้น) บุนนาค (ดอก) กระวาน (ใบ) เร่วใหญ่ (Alp_mut_nob) (ผล) อบเชยเทศหรือ ไซบอยเซียจีนหรือญวนก็ได้ (เปลือก) ชิงแห้ง (*Zingiber ligulatum*) (หัว) อย่างละเท่าๆ กัน, ใช้ของสดหรือ ตากแห้งแล้วใช้เป็นยาต้ม

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

กำจาย

ลูกใต้ใบ

แก้มตุลกพิการ-อักษะ/ ขับน้ำคาวปลา (S3-51)

แก้มตุลกพิการ มตุลกอักษะ ช่วยบำรุงรักษามตุลก
บำรุงสตรีหลังคลอด ช่วยขับน้ำคาวปลา
ขับเลือดเสีย

ส่วนประกอบ

จันทน์เทศ (ผล) จันทน์เทศ (ดอก) ว่านขมิ้นตุลก (*Curcuma zanthorrhiza*) (หัว) ว่านสากเหล็ก (เหง้า) ขี้เหล็ก (แก่น)
ตะคานเล็กหรือสะคาน (เถา) ขิงแห้ง (*Zingiber ligulatum*)
(หัว) ดีปลี (ผลหรือดอก) กานพลู กระวาน (ผล) กำจัดตัน
(แก่น) กำจาย (แก่น) พุดทุ่งหรือหัสศคุณเทศ (ราก) ทางไหลแดง
(ราก) และเทียนดำ อย่างละเท่าๆ กัน ใช้ของสดหรือตากแห้ง
บดหรือตำให้แหลกหยาบๆ ห่อด้วยผ้าขาวบาง ใส่เหล้าขาว
พอท่วมด้วยยา ดองไว้อย่างน้อย 7 วัน ใช้ได้

วิธีใช้

ดื่มครั้งละ 1 จอก หลังอาหาร 3 เวลา

คำเตือน

ห้ามใช้กับสตรีมีครรภ์ และผู้มีไข้

ดีชาน (S3-52)

รักษาโรคดีชาน

ส่วนประกอบ

แฉง (ราก) จันทน์แดง (แก่น) กรุงเขมา (หัว) กะดอม (ผล)
หญ้าใต้ใบ (Phy_uri) หรือใช้ลูกใต้ใบ (Phy_ama) ก็ได้ (ทั้งต้น)
พังโหม (Pae_foe) (ใบและเถา) สนสองใบ (Pin_lat) หรือใช้
สนสามใบ (Pin_kes) ก็ได้ (แก่น) อย่างละเท่าๆ กัน
ใช้ของสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้

ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 แก้วชา ก่อนหรือหลังอาหาร 3 เวลา

กระดังง่างเฟือก/ขี้กาแดง

มะเร้วตบ/ฝิในตบ/ตบอักเสบ

(S3-74)

รักษาโรคมะเร็งตบ (ระยะที่ 1-3), โรคมะฝิในตบ,
โรคมะตบอักเสบ, โรคมะกาหลงตบ (มีอาการเพ้อคลุ้มคลั่ง
และนัยตาเป็นสีแดงร่วมด้วย)

ส่วนประกอบ

หญ้าแห้วหมู (หัว) 8 บาท, สมอทั้ง 3 (เนื้อผล) และ โมกมัน
(Wri_arb) (เปลือก) อย่างละ 4 บาท, มะตูม (ราก) มะตูม (ราก)
ทองพันชั่ง (ต้น ใบ กิ่ง) ข่าพลู (ราก) ตีปัส (ผล) ตะค่านเล็กหรือ
สะค่าน (เถา) กระดังง่างเฟือกหรือขี้กาแดง (Tri_tri_tri) (ราก)
โคกกระสุน (*Tribulus terrestris*) (ทั้งต้น) ผักชีลา (เมล็ด)
ผักชีล้อม (เมล็ด) โกฎทั้ง 5 และสารส้ม อย่างละ 2 บาท,
ใช้ของสดหรือตากแห้ง, ใช้เป็นยาต้ม หรือบดเป็น
ผงละเอียดเป็นยาผง

วิธีใช้

ทาน 3 เวลา ก่อนอาหาร, ยาต้ม ต้มครั้งละ 1 แก้วชา, ยาผง
ทานครั้งละ 1 ช้อนชา กระสายกับน้ำมะนาวหรือส้มซ่า

คำเตือน

ผู้ป่วยโรคมะเร็งตบควรได้รับการประเมินอาการหรือระยะ
ลุกลามของโรคจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญก่อนการใช้นี้

ส่วนที่ 3

พืชป่าสมุนไพร

(512 ชนิด เรียงตามอักษรชื่อไทย)

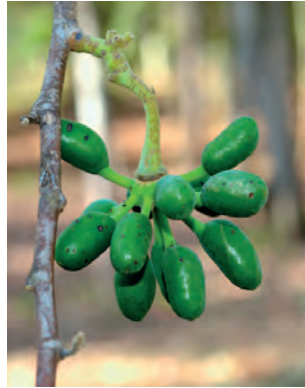
กรวยป่า

ชื่อท้องถิ่น : กรวยป่า (อุดรธานี, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Casearia grewifolia* Vent.

ชื่อวงศ์ : SALICACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น มีขนสั้นนุ่มตามกิ่งและแผ่นใบด้านล่าง ใบเรียงสลับ รูปขอบขนาน โคนใบเบี้ยว ขอบใบหยักซี่ฟัน ผลรูปรี สุกสีเหลือง แตก 3 ซีก

สรรพคุณ

- **ผลสด** : แก้กษัยคัน แก้กุ่มคันจากไข้สุกใส (N1)
- **ใบหรือราก** : แก้ไข้ แก้ท้องร่วง (NE3)
- **ราก** : แก้กษัยดวงจุมูก รักษาอาการอักเสบของทางเดินหายใจ (S2)

กระดังงาไทย

ชื่อท้องถิ่น : กระดังงา (พัทลุง, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cananga odorata* (Lam.) Hook. f. & Thomson var. *odorata*

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบ ตามกิ่งอ่อนและเส้นแขนงใบมีขนสั้น ใบเรียงสลับ รูปไข่ โคนใบเบี้ยว ปลายใบเรียวแหลม ดอกสีเขียว-เหลือง มี 6 กลีบ มีกลิ่นหอมแรงเมื่อถูกความร้อน พบตามชายป่าดงดิบชื้นในภาคใต้ตอนล่าง

กระดังงาเผือก

ชื่อท้องถิ่น : ขี้กาแดง (พัทลุง, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Trichosanthes tricuspidata* Lour. var. *tricuspidata*

ชื่อวงศ์ : CUCURBITACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้ออ่อน ยาวถึง 20 ม. ตามปลายกิ่งมีมือพันออกจากซอกใบ ใบเรียงสลับ รูปไข่กว้าง ปลายหยัก 3-5 พู แผ่นใบสากด้านบน กลีบดอกสีขาว มี 5 กลีบ ปลายกลีบเป็นฝอย ผลรูปไข่กว้าง ยาว 6-7 ซม. สุกสีแดง ผิวมันเงา

สรรพคุณ

- **ตำรับยาขับนิ่วในถุงน้ำดี** : รักษาในถุงน้ำดี (S2-11)

- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)
- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย** : บำรุงเลือด ตูมีเลือดฝาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกษม (S2-51)
- **ตำรับยาโรคมะเร็งตับ/ฝิในตับ/ตับอักเสบ** : รักษาโรคมะเร็งตับ (ระยะที่ 1-3), โรคฝิในตับ, โรคตับอักเสบ, โรคกาฬลงตับ (มีอาการเพ้อคลุ้มคลั่งและนัยตาเป็นสีแดงร่วมด้วย) (S3-74)

กระตุกกบ

ชื่อท้องถิ่น : โคลลานตัวผู้ เหลื่อมบันดง (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hymenopyramis brachiata* Wall. ex Griff.

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. กิ่งเป็นสี่เหลี่ยม มีขนสั้นหนานุ่มตามกิ่งอ่อน ช่อดอก ก้านใบและแผ่นใบ, ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปรี-รูปไข่ ยาว 7-15 ซม. กลีบดอกสีขาว มี 4 กลีบ ยาว 7 มม. ผลรูปไข่กว้าง ยาว 1-1.5 ซม. เป็นถุงมี 4 เหลี่ยม ภายในป่องมีเมล็ดแข็ง 1 เมล็ด

สรรพคุณ

- **เถา** : แก้ปวดประตง แก้ปวดข้อเข่า (E2)

กระตุกกบ

กระโดน

ชื่อท้องถิ่น : กระโดน (พิษณุโลก), กระโดน โดน (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Careya arborea* Roxb.

ชื่อวงศ์ : LECYTHIDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 20 ม. เปลือกขรุขระ เปลือกในมีเส้นใยอ่อนนุ่ม ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่กลับ ขอบใบจักฟันเลื่อย โคนใบสอบ ใบเกลี้ยง มักเปลี่ยนเป็นสีส้ม-แดงก่อนร่วง มีกลีบดอกสีขาว 4 กลีบ เกสรเพศผู้เป็นเส้นจำนวนมาก สีขาว โคนกลีบสีแดง ผลทรงกลม กว้าง 5-7 ซม. ปลายผลมีจุกของกลีบเลี้ยงติดคงทน

สรรพคุณ

- **เปลือก** : ช่วยสมานแผลภายนอก หรือแผลภายใน (N1)
- **ใบ** : สมานแผล ปิดแผล (S2)

กระแตไต่ไม้

ชื่อท้องถิ่น : กระแตไต่ไม้ (สระแก้ว, อุดรธานี),
กระแตไต่ไม้ หัวร้อยรู (พิษณุโลก), หัวว่าว (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Drynaria quercifolia* (L.) Sm.

ชื่อวงศ์ : POLYPODIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุกอิงอาศัย มีเหง้าทอดเลื้อย ตามต้นไม้หรือ
บนก้อนหิน เนื้อวบน้ำ ใบมีสองแบบ คือ ใบที่ไม่สร้างสปอร์จะ
ไม่มีก้านใบ รูปไข่ ยาว 15–30 ซม. ขอบหยักเป็นพู่ต้นแบบขนนก
ใบสร้างสปอร์รูปขอบขนาน ยาว 40–150 ซม. ขอบหยักลึกแบบ
ขนนกเกือบถึงเส้นกลางใบ

สรรพคุณ

- **เหง้า** : บำรุงกำลัง (E2)
- **เหง้า** : แก่โรคฝีหนอง (N1)
- **เหง้า** : ขับปัสสาวะ แก้ไตพิการ ช่วยลดความดันโลหิตสูง รักษา
แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก (NE3)
- **ตำรับยาขับน้ำในไต-ทางเดินปัสสาวะ** : ช่วยขับน้ำในไต และ
ทางเดินปัสสาวะ ช่วยล้างไต รักษาทางเดินปัสสาวะอักเสบ
(S2-14)
- **ตำรับยาใช้อีสึกอัส** : แก่โรคอีสึกอัส หรือไข่อีสึก (S2-38)

กระถอย

ชื่อท้องถิ่น : มะแตกเครือ (พิษณุโลก), หมากแตก
(อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Celastrus paniculatus* Willd.

ชื่อวงศ์ : CELASTRACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 15 ม. ใบเดี่ยวเรียงสลับ
กิ่งอ่อนมีช่องอากาศสีขาว ขอบใบจักฟันเลื่อยถี่ ผลกลม กว้าง
8–10 มม. สุกสีเหลือง แตกกิ่ง 3 แฉก มีเนื้อในสีแดง

สรรพคุณ

- **เถาและใบ** : บำรุงเส้นเอ็น (N1)
- **เถา** : รักษาแผลมะเร็งเต้านม ตำหรือบดผสมกับแก่นขายชู้
ตัวผู้ และขายชู้ตัวเมีย (ทั้งสองเป็นพืชสกุลชิงชี่ *Capparis*
spp.) ผสมน้ำให้ข้นใช้ทาแผลมะเร็งเต้านม (NE3)
- **เปลือกต้น ผล** และเมล็ด มีฤทธิ์ทำให้อาเจียน ยาระบาย ใช้
เป็นยาพอกฝีมะม่วง เป็นยาบำรุง กินแก้ปวดท้องในเด็ก; ใบ :
แก้ไข้ พอกแผล; ผล : เป็นยาเย็น แก้กระหายน้ำ, ผลดิบเป็นยา
ฝาดสมาน แก้บิด เป็นยาพอกช่วยสมานแผล ต้มน้ำล้างแผล
รักษาอาการปวดกระเพาะ ยาขับน้ำนม รักษาโรคผิวหนังเรื้อรัง
โรคโลหิตจาง (R3)

กระท่อมเลือด

ชื่อท้องถิ่น : กลิ้งกลางดง สนู่เลือด (ฉะเชิงเทรา)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Stephania venosa* (Blume) Spreng.

ชื่อวงศ์ : MENISPERMACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้ออ่อน ยาวถึง 7 ม. เถาเกลี้ยงและมีน้ำยางสีแดงคล้ายเลือด มีหัวอยู่ใกล้ผิวดินทรงกลม กว้างได้ถึง 40 ซม. ผิวก่อนข้างบางเรียบมีตุ่มเล็กกระจาย ใบรูปหัวใจ แผ่นใบด้านล่างเกลี้ยงและมีขน ก้านใบติดแบบใบบัว

สรรพคุณ

- ตำรับยาอยู่ไฟ/มดลูกเข้าอู่/ไล่เลือด : ใช้แทนการอยู่ไฟ มดลูกเข้าอู่ไว แก่ไล่เลือดทั้งชายและหญิง (E3-01)

กระถั่ว

ชื่อท้องถิ่น : กระเทือ (ตรัง, สระแก้ว, พืชุนโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Zingiber zerumbet* (L.)

Roscoe ex Sm. subsp. *zerumbet*

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1.5 ม. มีเหง้าใต้ดิน เนื้อในเหง้าสีเหลืองอ่อน ใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อยข้างละ 5-10 ใบ รูปขอบขนาน ยาวถึง 40 ซม. ช่อดอกออกจากเหง้าสูงประมาณ 30 ซม. รูปไข่-ทรงกระบอก ใบประดับซ้อนกันแน่นสีเขียว-แดง ดอกสีเหลืองครีม

สรรพคุณ

- เหง้า : รักษาอาการหืดหอบ แก้บิด แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ช่วยขับลม; หน่ออ่อน : ทานเป็นผักสดหรือลวก (E2)
- เหง้า : รักษาฝีหนอง แต่ถ้าฝียังเป็นหนองจะช่วยเร่งให้ฝีสุกแตกเร็ว (N1)
- ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น : ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดเข้า-ข้อ-เอ็น แก่เอ็นพิการ (S2-26)
- ตำรับยาบำรุงรักษามดลูก : ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด มดลูกพิการ (S2-60)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น : ทำลูกประคบ แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อและเส้นเอ็น (S2-62)
- ตำรับยารักษาอาการบวมอักเสบจากพิษบาดแผล/แผลอักเสบ : รักษาอาการบวมอักเสบจากพิษบาดแผล รักษาแผลพุพอง เป็นหนอง (S2-67)

กระทุง

ชื่อท้องถิ่น : กระทุงบก (ตรัง), โกสุม ตะกู (อุตรธานี), ตะกู (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Neolamarckia cadamba* (Roxb.) Bosser

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. แตกกิ่งตื้นฉากกับลำต้น เปลือกแตกเป็นร่องตื้นตามยาว ใบเรียงตรงข้าม รูปไข่ ยาว 17-30 ซม. ปลายใบแหลม มีขนประปราย-เกลี้ยง มีหูใบที่ยอด ช่อดอกทรงกลม กว้าง 4-5 ซม. สีเหลือง

สรรพคุณ

- **เปลือกและใบ** : ต้มน้ำดื่ม ช่วยลดความดันโลหิต แก้ไข้ ไข้ชอม กลั้วคอแก้อาการอักเสบของเยื่อเมือกในปาก รักษาโรคในลำไส้ แก้อาการปวดมดลูก (R51)
- **เปลือก** : เปลือกกระทุงหรือกระทุงโคก รากก้านเหลือง ราก ต่อไล่ รากทองแมว รากกะเจียน ต้มรวมกันมีสรรพคุณบำรุง เลือด ขับน้ำคาวปลาหลังคลอด แก้ปวดเมื่อย (R35)
- **ผลสุก** : ทานเนื้อหุ้มเมล็ดสุกที่มีสีส้ม ช่วยบำรุงเลือด บำรุง สายตา (E2)
- **ราก** : รักษาโรคเบาหวาน แก้ปวดท้อง (NE3)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำมัน** : บำรุงน้ำมัน (NE4-025)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น** : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพาต-อัมพฤกษ์ (S2-31)

กระทุงเนื้

ชื่อท้องถิ่น : กระทุง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mitragyna rotundifolia* (Roxb.) Kuntze

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 20 ม. เปลือกเรียบ-ร่อนเป็น แผ่นบาง ตามกิ่ง แผ่นใบและก้านใบค่อนข้างเกลี้ยง มีหูใบรูปไข่ กลีบที่ยอด ใบเรียงตรงข้ามรูปไข่กลับ ช่อดอกทรงกลม สีเหลือง กว้าง 2-3 ซม.

สรรพคุณ

- **เปลือก** : แก้ก้องร่วงท้องเสีย ช่วยสมานแผลภายนอก หรือแผลภายใน (N1)

กระเทียมช้าง

ชื่อท้องถิ่น : พลัปลึงป่า (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Crinum amoenum* Roxb. ex Ker Gawl.

ชื่อวงศ์ : AMARYLLIDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก มีหัวใต้ดินทรงกลม ใบเป็นกระจุก เรียงเวียนชิดผิวดิน รูปแถบยาว 0.5–0.9 ม. เนื้อใบบอนนุ่ม ช่อดอกสีขาว ยาวถึง 0.6 ซม.

สรรพคุณ

- **ใบ** : แก้ปวดข้อ ปวดหัวผี (N1)

กระบก

ชื่อท้องถิ่น : กระบก (ตรัง, สระแก้ว, พิษณุโลก), หมากบก (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Irvingia malayana* Oliv. ex A. W. Benn.

ชื่อวงศ์ : IRVINGIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. โคนต้นเป็นพูพอนจำนวนมาก เปลือกค่อนข้างเรียบ-ขรุขระ ปลายกิ่งมีหูใบเรียวยาวและโค้งคล้ายเคียว ใบรูปรีแกมไข่ ยาว 5-11 ซม. โคนใบเบี้ยวเล็กน้อย ผิวใบเกลี้ยง ผลรูปรี-ไข่ ยาว 3-6 ซม. สุกสีเหลือง

บน : ผล, ล้างซ้าย : หูใบ, ล้างขวา : เมล็ดกระบกคั่ว

สรรพคุณ

- **เนื้อในเมล็ด** : รักษาโรคเบาหวาน ความดันโลหิต บำรุงหัวใจ (E2)
- **เนื้อไม้** : บำรุงกำลัง บำรุงเส้นเอ็น (N1)
- **เนื้อในเมล็ด** : ยาถ่ายพยาธิในลำไส้ (S2)
- **ตำรับยาแก้ไอ** : แก้ไอ (NE2-167)

กระเบาหลัก

ชื่อท้องถิ่น : กระเบาหลัก (สระแก้ว, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hydnocarpus ilicifolius* King

ชื่อวงศ์ : ACHARIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-ขอบขนาน ยาว 10-17 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อยห่าง ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสมมาตร ผิวเกลี้ยง เนื้อใบค่อนข้างหนา ผลทรงกลม กว้าง 4-7 ซม. มีขนกำมะหยี่สีดำหนาแน่น

ด้านล่างแผ่นใบขนชัดเจน ผลทรงกลม กว้าง 8-12 ซม. มีขนสั้นและช่องอากาศสีน้ำตาลแดงหนาแน่น, พบขึ้นตามริมห้วยหรือหุบเขาในภาคใต้

สรรพคุณ

- ตำรับยาโรคผิวหนังจากเชื้อรา/แผลติดเชื้อ : แก้กกลาก เกื้ออื่น แก่พิษบาดแผล แผลติดเชื้อ (S1-42)
- ตำรับยาโรคผิวหนังจากเชื้อรา/แก้คันจากการแพ้ : ยาขี้ผึ้งหรือยาหม่องทารักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกื้ออื่น แก่อาการคันตามผิวหนังทั่วไปจากอาการแพ้ ผื่นคัน คันจากแมลงสัตว์กัดต่อย (S2-64)

สรรพคุณ

- เมล็ดแก่ : รักษาผิวหนังที่คันอักเสบ รักษาโรคผิวหนังเรื้อรัง; แก่นหรือราก : ยาอายุวัฒนะ บำรุงเลือด บำรุงสายตา (E2)
- เมล็ด : แก่โรคกลาก เกื้ออื่น อาการคันจากเชื้อรา (N1)

กระเบาใต้

ชื่อท้องถิ่น : กระเบา กระเบาใหญ่ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hydnocarpus calvipetalus* Craib

ชื่อวงศ์ : ACHARIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก-ขอบขนาน ขอบใบเรียบ โคนใบเบี้ยวเล็กน้อย เส้นแขนงใบ

กระเบาน้ำ

ชื่อท้องถิ่น : กระเบา กระเบาใหญ่ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hydnocarpus castaneus* Hook. f. & Thomson

ชื่อวงศ์ : ACHARIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกเรียบ ใบรูปขอบขนาน-รูปใบหอก ยาว 15-25 ซม. ขอบใบเรียบ โคนใบเบี้ยวเล็กน้อยและมีเส้นแขนงใบด้านล่างแผ่นใบเรียบเห็นไม่ชัดเจน (จุดต่างจากกระเบาใต้ *Hyd_cal*) ผลทรงกลม กว้าง 8-12 ซม. มีขนสั้นและช่องอากาศสีน้ำตาลแดงหนาแน่น, พบขึ้นตามริมคูคลองในเขตที่ราบน้ำท่วมถึง ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- ตำรับยาโรคผิวหนังจากเชื้อรา/แผลติดเชื้อ : แก้กกลาก เกลื้อน แก่พิษบาดแผล แผลติดเชื้อ (S1-42)
- ตำรับยาโรคผิวหนังจากเชื้อรา/แก้คันจากการแพ้ : ยาขี้ผึ้ง หรือยาหม่องทารักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน แก่อาการคันตามผิวหนังทั่วไปจากอาการแพ้ ผื่นคัน คันจากแมลงสัตว์กัดต่อย (S2-64)

กระมะอับ

ชื่อท้องถิ่น : สีดาโคก (พิษณุโลก), สีดาโคก สีดาป่า (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Gardenia obtusifolia* Roxb. ex Hook. f.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มผลัดใบ สูงถึง 4 ม. ยอดมีขนสีเหลืองใสหุ้ม ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม รูปไข่กลับ-หอกกลับ ยาว ผิวค่อนข้างเกลี้ยง ก้านใบยาวไม่เกิน 5 มม. ดอกเป็นหลอดยาวสีขาว เมื่อใกล้โรยสีเหลืองอ่อน มีกลิ่นหอม ผลทรงกลม กว้าง 2 ซม. ผิวมีช่องอากาศ ขรุขระสีน้ำตาลแดง

สรรพคุณ

- เนื้อไม้ : บำรุงเส้นเอ็น; ผล : แก้เบื่อแก้เมา (N1)
- เนื้อไม้ เปลือก หรือราก : บำรุงร่างกาย (NE3)
- ตำรับยารักษาแผลเบาหวาน/แผลอักเสบเรื้อรัง : รักษาแผลเบาหวาน หรือแผลอักเสบเรื้อรัง (NE2-015)
- ตำรับยาแก้บิด/ท้องเสีย : แก้บิด ถ่ายเป็นมูกเลือด หรือท้องเสีย (NE3-010)

กระวาน

ชื่อท้องถิ่น : กระวาน (พัทลุง, ตรัง, ฉะเชิงเทรา)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Amomum verum* Blackw.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1.3 ม. มีเหง้าใต้ดิน มีกลิ่นหอม ใบประกอบแบบขนนก ยาว 1.5–2 ม. มีใบย่อยข้างละ 4–9 ใบ รูปขอบขนาน ยาว 30–70 ซม. ช่อดอกออกจากเหง้า ยาวไม่เกิน 30 ซม. ใบประดับรูปไข่ปลายแหลม เป็นแผ่นบางแห้งสีขาวคล้ำ ดอกสีขาว กลีบปากมีสีเหลืองแต้มที่ปลายกลีบ ผลสีขาว ทรงกลม กว้าง 1 ซม. เมื่อแก่แห้งแตก 3 ซีก เมล็ดสีดำและมีกลิ่นหอม, พบในป่าดงดิบชื้นในภาคตะวันออก, ชื่อสามัญว่า Siamese Cardamon , นิยมปลูกบนเขาสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ชอบอากาศชื้นและเย็น ใช้เมล็ดเป็นเครื่องเทศและสมุนไพร หรือใช้หน่ออ่อนปรุงอาหาร

ผลกระวาน

สรรพคุณ

- **ผล :** แก้ไข้เด็ก (S3)
- **ตำรับยาปถวิฆ :** แก้ลมป่วง จุกเสียดแน่นท้อง แก่ถ่ายท้อง ท้องร่วง แก่เคล็ดฟกช้ำ แก้ปวดฟันจากฟันผุ แก่ร้ามะนาด แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย (E1-07)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น :** รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-04)
- **ตำรับยาขับเสมหะในลำคอ-อก/แก้โรคหอบหืด :** ช่วยขับเสมหะในลำคอ-อก แก้หอบหืด (S2-08)
- **ตำรับยาละลายลิ่มเลือด :** ช่วยละลายลิ่มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ (S2-30)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต :** รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย :** บำรุงเลือด ดุมเลือดฝาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก่อาการชูกพอม (S2-51)
- **ตำรับยาซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ :** ช่วยซ่อมแซมและเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ แก่อาการกระษัยเส้นในท้อง (เส้นท้องแข็ง) (S2-54)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตระดู :** บำรุงโลหิตระดู (S2-56)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น :** รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-66)
- **ตำรับยาหอมνωโกฐ :** แก้คลื่นเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุกแน่นในอก แก้ลมปลายไข้ แก่อาการสะบัดร้อนสะบัดหนาว หรือครั่นเนื้อครั่นตัว ร้อนวูบวาบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุงประสาท (S3-01)
- **ตำรับยาหอมอินทจักร์ :** แก้คลื่นเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยาประสะกานพลู :** แก้ปวดท้องจากอาการจุกเสียดแน่นท้องอืดท้องเฟ้อ อาหารไม่ย่อย หรือธาตุไม่ปกติ ช่วยขับลม (S3-05)
- **ตำรับยารธาตุบรรจบ :** แก่ท้องเดิน ท้องเสียที่ไม่มีสาเหตุจากการติดเชื้อ ไม่มีไข้แทรก, แก่ท้องอืด ท้องเฟ้อ แก่ธาตุไม่ปกติหรือพิการ (S3-15)
- **ตำรับยาแก้ลมอุทงคมาวตะ :** แก้ลมอุทงคมาวตะ หรือลมตีขึ้นปะทะอกหายใจไม่ออกราวจะสิ้นใจ (มีอาการเรอร่วมกับแน่นท้องรุนแรง ลิ้นกระด้างคางแข็ง ชักเกร็ง มือกำเท้ากำ) (S3-19)
- **ตำรับยาแก้แน่นมแห่ง/ขับน้ำนม :** แก้แน่นมแห่ง ช่วยขับน้ำนมในสตรีหลังคลอด (S3-50)
- **ตำรับยารักษาผดผื่น-อักเสบ/ขับน้ำคาวปลา :** แก้ผดผื่น ฝักการ ผดผื่นอักเสบ ช่วยบำรุงรักษาผดผื่น บำรุงสตรีหลังคลอด ช่วยขับน้ำคาวปลา ขับเลือดเสีย (S3-51)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น :** รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-04)
- **ตำรับยาขับเสมหะในลำคอ-อก/แก้โรคหอบหืด :** ช่วยขับเสมหะในลำคอ-อก แก้หอบหืด (S2-08)
- **ตำรับยาละลายลิ่มเลือด :** ช่วยละลายลิ่มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ (S2-30)

กระวานขาว

ชื่อท้องถิ่น : กระวาน (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Amomum testaceum* Ridl.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1.5 ม. มีเหง้าใต้ดิน มีกลิ่นหอม ใบประกอบแบบขนนก ยาว 1.5–2 ม. มีใบย่อยข้างละ 4–9 ใบ รูปขอบขนาน ยาว 20–60 ซม. ช่อดอกออกจากเหง้า ยาว 15–50 ซม. ลักษณะทั่วไปคล้ายกระวาน (Amo_ver) แตกต่างตรงกระวานขาวที่กลีบปากมีสีเหลืองแต้มที่ปลายกลีบและมีเส้นสีแดง ขนากแลสีเหลืองทั้งสองด้าน, พบในป่าดงดิบชื้นในภาคตะวันตกและภาคใต้ (ไม่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ), กระวานขาวมีสรรพคุณคล้ายกันสามารถใช้แทนกระวานได้

สรรพคุณ

- **ผล :** แก้ไข้เด็ก (S3)
- **ตำรับยาแก้ลมอุทงคมาวตะ :** แก้ลมอุทงคมาวตะ หรือลมตีขึ้นปะทะอกหายใจไม่ออกราวจะสิ้นใจ (มีอาการเรอร่วมกับแน่นท้องรุนแรง ลิ้นกระด้างคางแข็ง ชักเกร็ง มือกำเท้ากำ) (S3-19)
- **ตำรับยาแก้แน่นมแห่ง/ขับน้ำนม :** แก้แน่นมแห่ง ช่วยขับน้ำนมในสตรีหลังคลอด (S3-50)
- **ตำรับยารักษาผดผื่น-อักเสบ/ขับน้ำคาวปลา :** แก้ผดผื่น ฝักการ ผดผื่นอักเสบ ช่วยบำรุงรักษาผดผื่น บำรุงสตรีหลังคลอด ช่วยขับน้ำคาวปลา ขับเลือดเสีย (S3-51)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น :** รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-04)
- **ตำรับยาขับเสมหะในลำคอ-อก/แก้โรคหอบหืด :** ช่วยขับเสมหะในลำคอ-อก แก้หอบหืด (S2-08)
- **ตำรับยาละลายลิ่มเลือด :** ช่วยละลายลิ่มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ (S2-30)

- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต :** รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย :** บำรุงเลือด ดุมเลือดผาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกษมอม (S2-51)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตระดู :** บำรุงโลหิตระดู (S2-56)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น :** รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-66)
- **ตำรับยาหอมνωโกฐ :** แก้กลิ้นเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุกแน่นในอก แก้มลายไข้ แก้อาการสะดุ้งร้อนสะบัดหนาว หรือครั่นเนื้อครั่นตัว ร้อนอุบวบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุงประสาท (S3-01)
- **ตำรับยาหอมอินทจักร์ :** แก้กลิ้นเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยาประสะกานพลู :** แก้กปวดท้องจากอาการจุกเสียดแน่น ท้องอืดท้องเฟ้อ อาหารไม่ย่อย หรือธาตุไม่ปกติ ช่วยขับลม (S3-05)
- **ตำรับยาธาตุบรรจบ :** แก้กท้องเดิน ท้องเสียที่ไม่มีสาเหตุจากการติดเชื้อ ไม่มีไข้แทรก, แก้กท้องอืด ท้องเฟ้อ แก้กธาตุไม่ปกติ หรือพิการ (S3-15)

กรงเขมา (กรงเข-มา)

ชื่อท้องถิ่น : กรงเขมา (กรงเข-มา) (พัทลุง, ตรัง), เครือหมอน้อย (พิษณุโลก), หมาน้อย (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cissampelos pareira* L. var. *hirsuta* (Buch. ex DC.) Forman

ชื่อวงศ์ : MENISPERMACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้ออ่อน ยาวถึง 5 ม. มีรากสะสมอาหารใต้ดินเป็นแท่งยาวอวบ เนื้อในสีขาว เถาและใบมีขนยาวสาบคายหนาแน่น (จุดต่างกับย่านปด *Ste_jap_dis*) ใบรูปไข่แกมสามเหลี่ยม ก้านใบติดแบบใบบัว, ใบและเถาขยำน้ำแล้วให้วุ้นใส ใช้ประกอบอาหาร

สรรพคุณ

- **หัวหรือราก :** แก้ไข้ทรพิษ แก้ฝีดาษ; ใบ : แก้กร้อนใน รักษาโรคปากนกกระจอก (N1)
- **ใบ :** แก้กร้อนใน แก้ไข้ตัวร้อน บำรุงร่างกาย (NE2)
- **ใบ :** คั้นน้ำดื่ม แก้ไข้ แก้ไข้กำเดา บำรุงร่างกาย เป็นยาอายุวัฒนะ; ราก : ดมน้ำดื่ม บำรุงอวัยวะเพศชาย (NE5)
- **ใบ :** แขน้ำ หยอดตา แก้อาการเจ็บตา น้ำต้มจากใบเป็นพิษต่อหญิงมีครรภ์ทำให้แท้งลูกได้; เนื้อไม้ หรือแก่น : ตำรายาไทยใช้ขับเหงื่อ แก้ไข้ตัวร้อน แก้กปวดศีรษะ ลดความร้อนช่วยขับเหงื่อ, ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงจะใช้รากสะสมอาหารหรือหัว ใบ และราก ตมน้ำดื่มและอาบ รักษาไข้มาลาเรียหรือแก้ไข้ (R7)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำมัน :** บำรุงน้ำมัน (NE4-025)
- **ตำรับยาขับน้ำในถุงน้ำดี :** รักษาขับน้ำในถุงน้ำดี (S2-11)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)
- **ตำรับยาไข้กำเดาใหญ่ :** แก้ไข้กำเดาใหญ่ (S2-47)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง :** แก้กปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)
- **ตำรับยาประสะกานพลู :** แก้กปวดท้องจากอาการจุกเสียดแน่น ท้องอืดท้องเฟ้อ อาหารไม่ย่อย หรือธาตุไม่ปกติ ช่วยขับลม (S3-05)
- **ตำรับยาโรคติชาน :** รักษาโรคติชาน (S3-52)

กฤษณา

ชื่อท้องถิ่น : กฤษณา (สระแก้ว, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Aquilaria crassa* Pierre ex Lecomte

ชื่อวงศ์ : THYMELAEACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบและบางมีเส้นใยเหนียว ใบมีเส้นใยเหนียวสีขาวตามแนวขวาง แผ่นใบมีขนประปรายตามขอบใบและเส้นกลางใบ ผลค่อนข้างกลม กว้างและยาว 2.5–3.5 ซม. ผิวมีขนกำมะหยี่หนาแน่นปกคลุม, พบตามป่าดงดิบทั่วประเทศ ยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- เนื้อไม้ หรือแก่น : แก้อาการร้อนในกระหายน้ำ ขับเสมหะ บำรุงหัวใจ (E2)
- เนื้อไม้ : ช่วยบำรุงเลือด บำรุงกำลัง เป็นยาอายุวัฒนะ (N1)
- เนื้อไม้ : บำรุงหัวใจ (S1)
- เนื้อไม้ : แก้ไข้เด็ก (S3)
- ตำรับยาใช้ทั้งประทุ : แก้ไข้ทั้งประทุ ระดูผ่าไข้ แก้พิษโลหิตระดู แก้อ่อนใน แก้กัลมคลั่ง (E1-06)
- ตำรับยาโรคไมเกรน/วิงเวียนศรีษะ : แก้อ่อนไมเกรน แก้วิงเวียนศรีษะ (S2-21)
- ตำรับยาละลายลิ่มเลือด : ช่วยละลายลิ่มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ (S2-30)
- ตำรับยาใช้แก้กาเดาใหญ่ : แก้ไข้กาเดาใหญ่ (S2-47)
- ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย : บำรุงเลือด ดุมมีเลือดผาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกษม (S2-51)
- ตำรับยาบำรุงโลหิตระดู : บำรุงโลหิตระดู (S2-56)
- ตำรับยาหอมอินทจักร์ : แก้อ่อนเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- ตำรับยาเทพมงคล : แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษไข้ ไข้กาฬ, แก้อาการชัก-ลิ้นกระด้างคางแข็ง-แน่นิ่งหน้าเปลี่ยนสี-มีอาการมีน-กระหายน้ำหอบพัก, แก้อ่อนทะเล-โรคละออง-โรคชางในเด็ก

(S3-21)

- ตำรับยาหอม (สูตรพื้นบ้าน) : แก้อ่อนลม วิงเวียนศรีษะ หน้ามืดตาลาย (S3-40)

กฤษณาใต้

ชื่อท้องถิ่น : กฤษณา ไม้หอม (พัทลุง), กฤษณา ไม้หอม พวมพร้าว (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Aquilaria malaccensis* Lam.

ชื่อวงศ์ : THYMELAEACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบและบางมีเส้นใยเหนียว ใบมีเส้นใยเหนียวสีขาวตามแนวขวาง แผ่นใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน คล้ายกับกฤษณา (Aqu_cra) มีจุดต่างที่กฤษณาได้มีผลรูปรี ยาว 2.5-4 ซม. ผิวมีขนประปราย-เกลี้ยง, พบตามป่าดงดิบในภาคใต้, มีสรรพคุณคล้ายกฤษณาใช้แทนกันได้

สรรพคุณ

- เนื้อไม้ : บำรุงหัวใจ (S1)
- เนื้อไม้ : แก้ไข้เด็ก (S3)
- ตำรับยาโรคไมเกรน/วิงเวียนศรีษะ : แก้อ่อนไมเกรน แก้วิงเวียนศรีษะ (S2-21)
- ตำรับยาละลายลิ่มเลือด : ช่วยละลายลิ่มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ (S2-30)
- ตำรับยาใช้แก้กาเดาใหญ่ : แก้ไข้กาเดาใหญ่ (S2-47)
- ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย : บำรุงเลือด ดุมมีเลือดผาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกษม (S2-51)
- ตำรับยาบำรุงโลหิตระดู : บำรุงโลหิตระดู (S2-56)

- **ตำรับยาหอมอินทจักร์** : แก้ก้นเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยาเทพมงคล** : แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษไข้ ไข้กาฬ, แก้อาการชัก-ลั่นกระด้างคางแข็ง-แน่นิ่งหน้าเปลี่ยนสี-มีอาการมิน-กระหายน้ำหอบพัก, แก้โรคหะ-โรคละออง-โรคชางในเด็ก (S3-11)
- **ตำรับยาหอม (สูตรพื้นบ้าน)** : แก้เป็นลม วิงเวียนศรีษะ หน้ามืดตาลาย (S3-40)

กล้วยเต่า

ชื่อท้องถิ่น : ก้นครก (อุดรธานี), ดับเต่าเตี้ย ไข่เต่า (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Polyalthia debilis* (Pierre) Finet & Gagnep.

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 0.3–1 ม. ตามกิ่งอ่อน แผ่นใบด้านล่างและผลมีขนสั้นหนาแน่น ใบรูปไข่กลับ ยาว 5–10 ซม. ดอกสีเหลืองอ่อน ผลรูปทรงกระบอก ยาว 2–3 ซม. ออกเป็นกลุ่ม 1–5 ผล/กลุ่ม สุกสีเหลือง

สรรพคุณ

- **รากและต้น** : แก้ก้นสำแดง บำรุงน้ำนม (NE3)
- **ตำรับยาโรคตับ** : รักษาโรคตับ ตับอักเสบ ตับแข็ง (N1-136)

กล้วยป่า

ชื่อท้องถิ่น : กล้วยเถื่อน (ตรัง), กล้วยป่า (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Musa acuminata* Colla subsp.

acuminata

ชื่อวงศ์ : MUSACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก ลำต้นสูง 2–8 ม. ก้านใบยาว 1–2 ม. แผ่นใบยาวถึง 3 ม. แผ่นใบด้านล่างมักจะไม่มีนวลแป้ง ปลีสีแดงอมม่วง ชี้ออกด้านข้างแล้วจึงห้อยลงเมื่อติดผลหมดแล้ว ก้านช่อดอกมีขนสั้น ผลรูปทรงกระบอก ยาว 6–10 ซม. มี 4–5 เหลี่ยมตามแนวยาว ปลายผลมักโค้งขึ้นชี้ท้องฟ้า มีจุดที่ปลายชัดเจน กล้วยป่ามีลักษณะคล้ายกล้วยไข่แต่ภายในมีเมล็ดแข็งสีดำจำนวนมาก

สรรพคุณ

- **หัวปลี** : ยาแก้ท้องเสีย โรคเกี่ยวกับลำไส้ (S2)
- **ตำรับยาโรคไทรอยด์เป็นพิษ** : รักษาโรคไทรอยด์เป็นพิษ (N1-119)

กลอย

ชื่อท้องถิ่น : กลอย (ตรัง, อุดรธานี), กลอย กลอยเปือเมา (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dioscorea hispida* Dennst.

ชื่อวงศ์ : DIOSCOREACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาวถึง 7 ม. มีหัวใต้ดินค่อนข้างกลม กว้างได้ถึง 40 ซม. เนื้อในสีขาว-เหลืองอ่อน เถาและก้านใบมีหนาม ใบเรียงสลับ ใบประกอบมี 3 ใบย่อย รูปไข่-รี มีเส้นใบออกจากโคนใบ 3–5 เส้น แผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นหนาแน่น ผลรูปทรงกระบอก ยาว 5 ซม. มี 3 ครีตามแนวยาว มีขน เมื่อแก่จะแห้งแล้วแตกอ้า 3 ซีก

สรรพคุณ

- **เปลือกและดอก** : ต้มน้ำอาบแก้อาการตุ่มคัน โรคผิวหนัง โรคหิด ต้มเป็นยาแก้เบาหวาน; แก่น : ต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย คลายเส้นเอ็น ขับฟอกโลหิตระดู บำรุงโลหิต ขับปัสสาวะ แก้กระษัย ไตพิการ แก้กลุ่มลงฝักอันทำให้อั้นทะข้างหนึ่งขวม (R18)
- **ห้ว** : ช่วยคลายเส้นเอ็น รักษาโรคศุฑะราต โรคชันนะตุ (N1)
- **ห้ว** : รักษาแผลภายนอกเท่านั้น ผลอีกเสบ ฝักอีกเสบ กัดหนอง (NE2)
- **ห้วใต้ดิน** : แก้กษาดาน (อาการแข็งเป็นลำในท้อง) หุงเป็นน้ำมันใส่แผล กัดฝี กัดหนอง, ราก : บดผสมกับน้ำมันมะพร้าว ใบยาสูบ ใบลำโพงหรือพริก ใช้ทาหรือพอกฆ่าหนอนในแผลสัตว์เลี้ยง, ห้ว : ตากแห้ง ประุงเป็นยาแก้น้ำเหลืองเสีย ขับปัสสาวะ (R37)
- **ตำรับยาไขมาลาเรีย** : แก้ไขมาลาเรีย ไขจับสัน หรือไข้ป่า (NE3-012)
- **ตำรับยาแก้ไข้กำเดา/ไข้หวัดใหญ่** : แก้ไข้กำเดา ไข้หวัดใหญ่ (NE3-072)

กลิ้งกล่อม

ชื่อท้องถิ่น : น้ำอง น้ำองตัน (ตรัง), น้ำน้อย (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Polyalthia suberosa* (Roxb.) Thwaites

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มสูง 2-5 ม. ตามกิ่งอ่อน ก้านใบและท้องใบมีขนสั้นประปราย-เกลี้ยง ใบรูปหอกกลับ-ขอบขนาน ยาว 5-10

ชม. ดอกเดี่ยว สีเหลืองอ่อน ยาวประมาณ 1 ซม. ผลทรงกลม กว้าง 5-7 ซม. ติดเป็นกลุ่ม 20-30 ผล/กลุ่ม ก้านผลย่อยยาว 7-15 มม. สุกสีดำ รสหวานทานได้, พบตามป่าดงดิบใกล้น้ำ ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **ตำรับยาบำรุงน้ำมัน** : บำรุงน้ำมัน ขับน้ำมัน (N1-155)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำมัน** : บำรุงน้ำมัน ช่วยขับน้ำมัน (N1-255)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำมัน** : บำรุงน้ำมัน (N1-270)
- **ตำรับยาหาราก (สูตรพื้นบ้าน)** : แก้ไข้ ตัวร้อน แก้ปวดหัว (S1-06)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข้หวัด ไข้ปอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยาขับนิ่วในไต-ทางเดินปัสสาวะ** : ช่วยขับนิ่วในไต และทางเดินปัสสาวะ (S2-13)

กอมบบ

ชื่อท้องถิ่น : ดิงตัน (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Picrasma javanica* Blume

ชื่อวงศ์ : SIMAROUBACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. ใบเรียงสลับ ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ใบย่อยเรียงตรงข้าม มี 5 ใบ รูปขอบขนาน-ไข่กลับ ขอบใบเรียบ ปลายใบเรียวแหลม ก้านใบย่อยโค้งขึ้นและไม่บวมพอง ใบมีรสขมมาก ผลมีกลีบเลี้ยงขยายตัวหุ้มเมล็ดสีขาว มี 3-4 เมล็ด เมื่อสุกสีดำ

สรรพคุณ

- **เนื้อไม้** : แก้ไข้ แก้โรคเบาหวาน (N1)
- **เปลือก เนื้อไม้ และใบ** : มีรสขม เป็นยาแก้ไข้ ไข้มาลาเรีย ไข้จับสั่น ไข้ป่า และไข้ทุกชนิด; ผล : บดเป็นยากวาดคอเด็ก มีรสขม ช่วยแก้อาการเจ็บคอ; ใบและเปลือก : ใช้ต้มกับน้ำอาบรักษาอาการผื่นคัน หรือแก้พิษงู (R52)

กะเจียน

ชื่อท้องถิ่น : ข้างสร้อย (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hubera cerasoides* (Roxb.) Chaowasku

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกรอยปริตามยาว ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ ดอก และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-ขอบขนาน ยาว 9-18 ซม. ดอกเดี่ยว สีเหลืองอมเขียว กลีบดอกหนา ยาว 1 ซม. ผลทรงกลมรี ติดเป็นกลุ่ม 20-30 ผล/กลุ่ม ก้านผลย่อยยาว 1.5-2 ซม.

สรรพคุณ

- **เปลือก** : รักษาแผลในปาก (NE2)
- **ราก** : รากก้านเหลือง เปลือกกระพุ่มโคก รากต่อไส้ รากทองแมว รากกะเจียน ต้มรวมกันมีสรรพคุณบำรุงเลือด ขับน้ำคาวปลาหลังคลอด แก้ปวดเมื่อย (R35)

กะดังใบ

ชื่อท้องถิ่น : กะดังใบ (ตรัง, พิชณุโลก), ต่างไก่ (อุดรธานี), ยาหัวข้อ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Leea indica* (Burm. f.) Merr.

ชื่อวงศ์ : VITACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1.5 ม. มีเหง้าใต้ดิน ใบประกอบแบบขนนก 1-2 ชั้น ก้านใบย่อยมักมีสีแดง ดอกสีขาวอมเขียว ผลรูปกลมแบนปลายบวม คล้ายผลมะยม

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : แก้โรคเบาหวาน (E2)
- **หัวหรือราก** : ช่วยขับเหงื่อ แก้ไข้ตัวร้อน แก้ท้องร่วง; ใบ : แก้วิงเวียน (N1)
- **ใบอ่อน** : ในมาเลเซียใช้ทำยาสมานแผล; รากและใบ : ในมาเลเซียใช้ทำยาลดไข้ (R29)
- **ตำรับยาไข้มาลาเรีย** : แก้ไข้มาลาเรีย ไข้จับสั่น หรือไข้ป่า (NE3-012)
- **ตำรับยาไข้หวัดใหญ่** : แก้ไข้หวัดใหญ่ (S2-57)

กะอวม

ชื่อท้องถิ่น : -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Acronychia pedunculata*

(L.) Miq.

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 5 ม. ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก ใบรูปขอบขนานแกมรี ยาว 10–20 ซม. ผิวเกลี้ยง ขี้ใบมีกลิ่นหอม ดอกสีขาวอมเขียว ผลทรงกลม กว้าง 1–1.5 ซม.

สรรพคุณ

- **เนื้อไม้หรือราก** : แก้เส้นเอ็นพิการ แก้ปวดเมื่อย บำรุงเส้นเอ็น (NE3)
- **ผลสุก** : รสหวานเป็นผลไม้ หรือตำสับผสมกับผลตะโกนา, ทานช่วยรักษาแผลในทางเดินอาหาร, ราก ช่วยขับลมในลำไส้; เปลือก : ช่วยห้ามเลือด สมานแผล ต้มทำน้ำล้างแผล; ราก : แก้เส้นเอ็นพิการ บำรุงเส้นเอ็น แก้ปวดเมื่อย (R54)
- **ตำรับยารักษาโรคตับโต/โรคตับอักเสบ** : รักษาตับโต/ตับอักเสบ (NE2-020)

สรรพคุณ

- **เปลือก** : รักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา กลาก เกลื้อน (NE3)

กัฒลัน

ชื่อท้องถิ่น : กัฒลัน (พิกุลโลก), กัฒลัน คำลัน ข่าลัน (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Walsura trichostemon* Miq.

ชื่อวงศ์ : MELIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงสลับ มีใบย่อย 5 ใบ เรียงตรงข้าม รูปไข่รี ยาว 4–10 ซม. ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบย่อยวมนูนที่ปลายทั้งสองด้าน ผลกลมรี ยาว 2–3 ซม. สุกสีเหลืองคล้ำ

กันเกรา

ชื่อท้องถิ่น : กันเกรา (สระแก้ว, พิกุลโลก), ต่าเสา

(ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Fagraea fragrans* Roxb.

ชื่อวงศ์ : GENTIANACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกเป็นร่องลึกตามยาว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปรี-ไข่ ยาว 10–17 ซม. ผิวใบเกลี้ยง โคนก้านใบโอบกึ่ง ดอกสีขาว-เหลืองอ่อน มีกลิ่นหอม ผลทรงกลม กว้าง 1 ซม. สุกสีแดง

สรรพคุณ

- **แก่น :** ขับลม บำรุงโลหิต บำรุงร่างกาย (E2)
- **แก่น :** มีรสฝาดเผื่อน และขม ช่วยบำรุงไขมัน บำรุงธาตุในร่างกาย แก้เลือดพิการ ยาอายุวัฒนะ แก้ไข้จับสั่น (มาลาเรีย); เปลือก : บำรุงโลหิต รักษาผิวหนังผุพอง ปวดแสบปวดร้อนตามผิวหนัง (R55)
- **ตำรับยาแก้ไข้/แก้ร้อนใน :** แก้ไข้ ตัวร้อน แก้ร้อนใน (S1-25)
- **ตำรับยาโรคเก๊าท์ :** รักษาโรคเก๊าท์ แก้ปวดข้อ ปวดเข่า แก้พิษในกระดูก บำรุงกระดูก (S2-03)
- **ตำรับยาโรคจิตติตวงทวาร :** รักษาโรคจิตติตวงทวาร (S2-42)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง :** แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

กาเล็ดกาเว้า

ชื่อท้องถิ่น : ตองข้าวต้ม (พิษณุโลก), เล็ดหนู (ตรัง), ว่านกาเหว่าลาย (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Stachyphrynium repens* (Körn.)

Suksathan & Borchs.

ชื่อวงศ์ : MARANTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูง 30–40 ซม. มีเหง้าใต้ดิน ใบรูปขอบขนาน ยาว 15–30 ซม. ผิวเกลี้ยง มั่นเงา ด้านบนสีเขียวมีลายสีเขียวเข้มแต้มตามแนวเส้นแขนงใบ ก้านใบยาว 10–30 ซม. ปลายก้านใบบวมพอง ช่อดอกออกที่ก้านใบ รูปรียาว ยาว 4–7 ซม. กาบใบสีเขียวอ่อน ดอกสีขาว

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5 :** บำรุงกำลัง; เหง้า : ตำพอกแผลช่วยสมานแผล หรือแก้พิษงูลาย (E2)
- **เหง้าหรือหัว :** บำรุงกำลัง บำรุงเส้นเอ็น (N1)
- **ตำรับยาบำรุงกำลัง :** ช่วยบำรุงกำลัง (S2-74)

ก้างปลาขาว

ชื่อท้องถิ่น : ก้างปลาขาว (ตรัง), ก้างปลาแดง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Flueggea virosa* (Roxb. ex Willd.) Voigt

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 2–5 ม. กิ่งอ่อน และแผ่นใบเกลี้ยง กิ่งเป็นเหลี่ยม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี-ไข่กลับ ยาว 3–8 ซม. ผลกลม กว้าง 7 มม. สีขาว, ในทางสมุนไพรไทย ก้างปลาขาวจะมีกิ่งสีเขียวอ่อน ส่วนก้างปลาแดงมีกิ่งสีแดง แต่ด้านอนุกรมวิธานพืชทั้งสองถือเป็นชนิดเดียวกัน

สรรพคุณ

- **ราก :** แก้ไข้สูกอัส (N1)
- **ตำรับยาไข้สูกอัส :** แก้โรคไข้สูกอัส หรือไข้สูกัส (S2-38)

ก้างปลาเครือ

ชื่อท้องถิ่น : ก้างปลาเครือ (ตรัง), ก้างปลาเครือ ก้างปลาแดง (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Phyllanthus reticulatus* Poir.

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย-ไม้เถา ยาวได้ถึง 10 ม. กิ่งอ่อน และใบมีขนสั้นประปราย-หนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว ใบรูปไข่กว้าง-ขอบขนาน ยาว 2–5 ซม. ปลายใบมน-แหลม ผลออกได้ช่อใบ ทรงกลมแบน กว้าง 1 ซม. สุกสีม่วง-ดำ เนื้อผลฉ่ำน้ำสีดำ

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : รักษาเบาหวาน ความดันโลหิตสูง แก้ไข้ตัวร้อน (E2)
- **ราก** : รักษาเบาหวาน ช่วยลดน้ำตาลในเลือด (S2)
- **ตำรับยาอยู่ไฟ/มดลูกเข้าอู่/ไล่เลื้อน** : ใช้แทนการอยู่ไฟ มดลูกเข้าอู่ไว แก้ไล่เลื้อนทั้งชายและหญิง (E3-01)

ก้านเหลือง

ชื่อท้องถิ่น : ตับเต่าน้อย (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Nauclea orientalis* (L.) L.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกสะเก็ดเล็ก เนื้อไม้มีสีเหลืองขมิ้น กิ่งและใบมีขนประปรายหนาแน่น ปลายกิ่งมีหูใบรูปรีกว้างหุ้มยอด ใบรูปไข่กว้าง ยาว 15–22 ซม. ปลายใบมน ขอบดอกทรงกลม กว้าง 5 ซม. สีเหลือง มีกลิ่นหอม, ชอบขึ้นตามริมน้ำทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **ราก** : รากก้านเหลือง เปลือกกระทุมโคก รากต่อไส้ รากทองแมว รากกะเจียน ต้มรวมกันมีสรรพคุณบำรุงเลือด ขับน้ำคาวปลาหลังคลอด แก้ปวดเมื่อย (R35)
- **ตำรับยาโรคตับ** : รักษาโรคตับ ตับอักเสบ ตับแข็ง (N1-136)

กาฝากมะม่วง

ชื่อท้องถิ่น : กาฝาก กาฝากมะนาว (พิษณุโลก), กาฝากมะม่วงคัน กาฝากมะม่วงป่า (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dendrophthoe pentandra* (L.) Miq.

ชื่อวงศ์ : LORANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม ยาวถึง 2 ม. เป็นกาฝากอาศัยบนต้นไม้อื่น ๆ ตามส่วนอ่อนๆ มีขนสีน้ำตาลแดงปกคลุม ใบเดี่ยว เรียงเกือบตรงข้าม รูปไข่-รูปรี ยาว 15–20 ซม. เนื้อใบหนาและกรอบ ดอกสีเขียวอมเหลือง ผลรูปไข่ ยาว 1–1.5 ซม. เนื้อในผลมียางเหนียวใส

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้เลือดกำเดาไหล/โรคเลือดออกตามไรฟัน** : แก้เลือดกำเดาไหล-เลือดออกตามไรฟัน (N1-189)
- **ตำรับยาโรคความดันโลหิตสูง/โรคเบาหวาน** : ช่วยลดความดันโลหิตสูง เบาหวาน ลดไขมันในเลือด (S1-15)
- **ตำรับยาโรคความดันโลหิต** : ช่วยลดความดันโลหิตสูง (S2-39)

กาสามปึก

ชื่อท้องถิ่น : -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Vitex peduncularis* Wall. ex Schauer

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบ ใบเรียงตรงข้าม ตั้งฉาก ใบประกอบมี 3 ใบย่อย ใบย่อยรูปหอก ยาว 6–12 ซม. แผ่นใบด้านล่างเกลี้ยง มีต่อมสีเหลืองขนาดเล็กกระจาย ก้านใบแก่ไม่พบปึก ผลกลม กว้าง 1 ซม.

สรรพคุณ

- ใบ เปลือก และราก : รักษาโรคผิวหนัง, เนื้อไม้และราก : รักษาโรคกระเพาะ (NE3)

กูก

ชื่อท้องถิ่น : อ้อยช้าง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lansea coromandelica* (Houtt.) Merr.

ชื่อวงศ์ : ANACARDIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูง 10–30 ม. เปลือกเรียบ มีน้ำยางเป็นสีน้ำตาลเมื่อถูกอากาศ ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ใบย่อย 7–11 ใบ เรียงตรงข้าม ก้านใบย่อยยาว 0.5 ซม. แผ่นใบมีขนประปรายหนาแน่น ผลทรงรียาวและเบี้ยวเล็กน้อย ยาว 1–1.5 ซม.

สรรพคุณ

- รากหรือเปลือก : แก้ท้องเสีย แก้ปวดฟัน ช่วยสมานแผล รักษาแผลพุพอง ดมน้ำใช้ล้างแผล (NE3)
- ทุกส่วน : เป็นยาขับปัสสาวะ; ราก : ดมกับเนื้อสัตว์ ทานเป็นยาขับน้ำนม; เปลือก : เป็นยาห้ามเลือด แก้โรคบิด แก้โรคควมน้ำ ประจำเดือนมามาก; ใบ : แก้เลือดกำเดาไหล ยาขับเหงื่อ ยาระบาย และยาฝาดสมาน แก้ท้องร่วง; ผล : แก้ปวดท้อง (R3)

กุ่มน้ำ

ชื่อท้องถิ่น : กุ่มน้ำ (พัทลุง, ตรัง, พิชณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Crateva magna* (Lour.) DC.

ชื่อวงศ์ : CAPPARACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นสูง 7–20 ม. เปลือกเรียบ ใบเรียงเวียน ใบประกอบมี 3 ใบย่อย รูปใบหอก ปลายใบเรียวแหลม แผ่นใบด้านล่างเกลี้ยง มีสีเขียวขุ่น ดอกสีขาว-เหลืองครีม ผลรูปรีกว้าง ปลายกลม ยาว 4–6 ซม. ผิวผลมีสะเก็ดสีขาวขรุขระ

สรรพคุณ

- เปลือก : รสร้อน ช่วยเพิ่มอุณหภูมิในร่างกาย ทำให้ร่างกายอบอุ่น (N1)
- ใบ : ช่วยขับเหงื่อ (S3)
- ตำรับยาแก้ลมกองหยาบ/วิงเวียน-ใจสั่น : แก้วเวียนศีรษะ ใจสั่น อากาบบานหมุน หน้ามืดตาลาย ลมชื้นแน่นหน้าอก (ประเภทลมกองหยาบ) (S1-38)

กุ่มบก

ชื่อท้องถิ่น : ก่าม ผักก่าม (อุดรธานี), กุ่มบก (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cratogeomys adansonii* DC. subsp. *trifoliata* (Roxb.) Jacobs

ชื่อวงศ์ : CAPPARACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นสูง 7–20 ม. เปลือกเรียบ ใบเรียงเวียน ใบประกอบมี 3 ใบย่อย รูปไข่กลับ ปลายใบมน-แหลม แผ่นใบด้านล่างเกลี้ยง ไม่เป็นสีเขียวคล้ำ ดอกสีขาว-เหลืองครีม ผลรูปไข่-รี กว้าง ผิวเรียบไม่มีสะเก็ดขาว เมื่อสุกสีส้ม-แดง

สรรพคุณ

- **ใบ** : ช่วยขับลม ทารักษากลากเกลื้อน; เปลือก : มีรสร้อน ช่วยขับลม แก้ปวดท้อง ช่วยคุมธาตุ รักษาโรคผิวหนัง; แก่น : แก้วริดสีดวง แก้วผอมเหลือง (R30)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำมัน** : บำรุงน้ำมัน (NE4-025)
- **ตำรับยาแก้ลมกองหยาบ/เวียน-ใจสัน** : แก้วเวียนศีรษะ ใจสัน อาการบ้านหมุน หน้ามืดตาลาย สมขึ้นแน่นหน้าอก (ประเภทลมกองหยาบ) (S1-38)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง** : แก้วปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

กูดพร้าว

ชื่อท้องถิ่น : หัสคำ (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cyathea latebrosa* (Wall. ex Hook.) Copel.

ชื่อวงศ์ : CYATHEACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น กลุ่มเฟิน ลำต้นสูงถึง 4 ม. กว้าง 10–20 ซม. เป็นลำเดี่ยวไม่แตกกอ ใบเรียงเวียนเป็นกระจุกที่ปลายลำต้น ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น ยาว 1.5–2 ม. มีข้อใบย่อยข้างละ 10–17 ข้อ สร้างสปอร์สีน้ำตาลแดงที่แผ่นใบด้านล่าง ก้านใบมีหนามสั้นและขนสีน้ำตาล

สรรพคุณ

- **ตำรับยาเขียวหอม** : แก้วไข้ ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ แก้วพิษไข้หัด ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ไข้สุกอีใส (S3-02)

เกล็ดปลา

ชื่อท้องถิ่น : เกล็ดปลิงใหญ่ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Phyllodium longipes* (Craib) Schindl.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 0.5–1.5 ม. กิ่งและแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น ใบประกอบมี 3 ใบย่อย ใบย่อยที่ปลายรูปหอกหรือขอบขนาน ยาว 4–5 เท่าของใบด้านข้าง ช่อดอกยาว 30–50 ซม. มีใบประดับสีเขียวรูปกลมเรียงซ้อนคล้ายเกล็ดปลา ฝักแบนมีรอยคอดตามเมล็ด

สรรพคุณ

- **ราก** : แก้กัฬการ แก้กปวด แก้กไข้ แก้กไข้จับสั่น หรือไข้มาลาเรีย (NE3)
- **ตำรับยารักษาโรคตับโต/โรคตับอักเสบ** : รักษาตับโต/ตับอักเสบ (NE2-020)

เกล็ดปลาช่อน

ชื่อท้องถิ่น : เกล็ดน้มน้มน เกล็ดลิ้น (พิษณุโลก), เกล็ดลิ้นน้อย (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Phyllodium pulchellum* (L.) Desv.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 0.5–1.5 ม. กิ่งและแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น ใบประกอบมี 3 ใบย่อย ใบย่อยที่ปลายรูปรี-ใบหอก ยาว 2–3 เท่าของใบด้านข้าง ช่อดอกยาว 10–20 ซม. (จุดต่างจากเกล็ดปลาช่อน) มีใบประดับสีเขียวรูปกลมเรียงซ้อนคล้ายเกล็ดปลา ผักแบนมีรอยย่นตามเมล็ด

สรรพคุณ

- **ราก** : แก้กัฬการ แก้กปวด แก้กไข้ แก้กไข้จับสั่น หรือไข้มาลาเรีย (NE3)
- **ราก** : แก้กัฬการ (ตับทำงานไม่ปกติ) แก้กปวดเมื่อย แก้กปวดฟัน (NE3)
- **ตำรับยารักษาโรคตับโต/โรคตับอักเสบ** : รักษาตับโต/ตับอักเสบ (NE2-020)

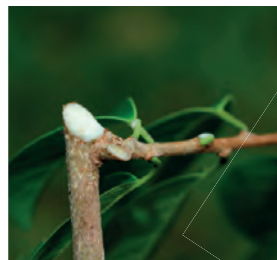
แกแล

ชื่อท้องถิ่น : ตะแกแล แกแล (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Maclura cochinchinensis* (Lour.) Corner

ชื่อวงศ์ : MORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 10 ม. ส่วนต่าง ๆ มีน้ำยางสีขาวข้น กิ่งอ่อนมีขน เถามีหนามแหลมคม ยาว 2–4 ซม. ใบรูปรี ยาว 4–9 ซม. ผิวเกลี้ยง ปลายเส้นแขนงใบโค้งจรดกัน ช่อดอกและช่อผลทรงกลม กว้าง 2–3 ซม. สุกสีเหลือง

สรรพคุณ

- **ตำรับยากำลังอ่อนสหายควาย** : บำรุงกำลัง แก้กปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตระดู** : บำรุงโลหิตระดู (S2-56)

แก้ว

ชื่อท้องถิ่น : แก้ว (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Murraya paniculata* (L.)

Jack

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 2–6 ม. กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 3–7 ใบ เรียงสลับ รูปไข่-ใบหอก โคนใบเบี้ยวเล็กน้อย ขยี้ใบมีกลิ่นฉุนคล้ายส้ม ดอกสีขาวคล้ายดอกส้ม มีกลิ่นหอมแรง ผลรูปไข่ ยาว 1–2 ซม. สุกสีส้ม-แดง

สรรพคุณ

- **เกสรและดอก** : เข้ายาบำรุงหัวใจ; แก่นหรือราก : เข้ายา รักษา ไข้ป่า หรือไข้มาลาเรีย; ใบสด : หากกินใบสดจำนวนมากแล้วจะทำให้ตัวร้อน (E2)

กำจัดต้น

ชื่อท้องถิ่น : กำจัด (พัทลุง), กำจัด พริกหอม (พิษณุโลก), กำจัดต้น (ตรัง, สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Zanthoxylum rhetsa* (Roxb.) DC.

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกและกิ่งมีหนามแหลมคม ยาวถึง 3 ซม. ใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อยรูปไข่รี 11-21 ใบ ใบย่อยเรียงตรงข้าม-เกือบตรงข้าม โคนใบเบี้ยว ขอบใบมีกหยักเล็กน้อย ขยี้ใบอาจจะเหม็นหรือไม่มีกลิ่นก็ได้ ผลทรงกลม กว้าง 5-8 มม. เมื่อแก่แห้งแตก 3 ซีก เมล็ดสีดำมันเงา เปลือกผลมีกลิ่นฉุนใช้ปรุงอาหาร

สรรพคุณ

- **ผลแก่** : แก่ท้องอืดท้องเฟ้อ รักษาแผลพุพอง รักษาแผลน้ำกัดเท้า (E2)
- **เนื้อไม้** : แก่ประดงเลือด (N1)
- **ดอกสด** : แก่ปวดฟัน เหงือกบวม แก่ร้มน้ำตา โรคเหงือกและฟัน (S1)
- **ใบสด** : แก่โรคเหงือกและฟัน แก่ร้มน้ำตา แก่ปวดฟัน (S2)
- **ตำรับยารักษามดลูกพิการ-อักเสบ/ขับน้ำคาวปลา** : แก่มดลูกพิการ มดลูกอักเสบ ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด ช่วยขับน้ำคาวปลา ขับเลือดเสีย (S3-S1)

ก่าาย

ชื่อท้องถิ่น : ก่าาย (พัทลุง, ตรัง), หนามจาย (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Caesalpinia digyna* Rottler

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 10 ม. เปลือกแตกเป็นร่องลึกตามยาวและมีหนามแหลมคมโค้งคล้ายเล็บของเหยี่ยว ตามกิ่งและแกนใบมีหนามและขนสั้น ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น มีข้อใบข้างละ 7-10 ข้อ ขยี้ใบจะมีกลิ่นหอม ข้อดอกสีเหลืองห้อยลง ผลเป็นฝักแบนรูปขอบขนาน นูนตามตำแหน่งเมล็ด ไม่มีหนาม

สรรพคุณ

- **เถา** : ช่วยฟอกเลือด (N1)
- **ราก** : ขับระดูสตรี (S2)
- **ตำรับยารักษามดลูกพิการ-อักเสบ/ขับน้ำคาวปลา** : แก่มดลูกพิการ มดลูกอักเสบ ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด ช่วยขับน้ำคาวปลา ขับเลือดเสีย (S3-S1)

กำแพงเจ็ดชั้น

ชื่อท้องถิ่น : กำแพงเจ็ดชั้น (พิษณุโลก), ตาไก่ (อุดรธานี), ตาไก่ กำแพงเจ็ดชั้น (สระแก้ว), หลุมนก กำแพงเจ็ดชั้น (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Salacia chinensis* L.

ชื่อวงศ์ : CELASTRACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 10 ม. เปลือกเรียบ เนื้อไม้เป็นลายวงแหวน ไม่มีน้ำยาง ตามกิ่งและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม รูปรี ยาว 4–10 ซม. ขอบใบหยักเล็กน้อย ดอกสีเขียวอมเหลือง ผลทรงกลม กว้าง 1.5–2 ซม. สุกสีแดง

สรรพคุณ

- **ลำต้น :** ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย; ราก : ขับพยาธิ แก้โรคน้ำเหลืองเสีย (R16)
- **เถา แก่น หรือราก :** บำรุงกำลัง ยาอายุวัฒนะ (E2)
- **เถาหรือผล :** บำรุงเลือด ยาระบาย (NE3)
- **เถา :** รักษาเส้นเอ็น แก่เส้นพลิก, ยาระบาย ช่วยขับลม (N1)
- **เถา :** บำรุงโลหิต ฟอกโลหิต แก้โลหิตเป็นพิษ (S1)
- **ตำรับยาโรคเก๊าท์/สะเก็ดเงิน/กามโรค :** โรคเก๊าท์ รูมาตอยด์ สะเก็ดเงิน ผื่นหนังพุพอง กามโรค หนองในเทียม (E2-221)
- **ตำรับยาอยู่ไฟ/มดลูกเข้าอู่/ไล่เลือด :** ใช้แทนการอยู่ไฟ มดลูกเข้าอู่ไว แก่ไล่เลือดทั้งชายและหญิง (E3-01)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/บำรุงร่างกาย/อัมพาต :** แก้ปวดเมื่อยตามเส้น-ข้อ-หลัง-เอว อัมพาต บำรุงร่างกาย ช่วยให้เจริญอาหาร (E3-02)
- **ตำรับยารักษาโรคตับโต/โรคตับอักเสบ :** รักษาตับโต/ตับ

อักเสบ (NE2-020)

- **ตำรับยารักษากลาก/เกลื้อน/สังคัง/ตกขาว :** รักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน สังคัง ตกขาว แก้อาการคันที่ผิวหนังเรื้อรัง ผดผื่นคัน (S1-17)
- **ตำรับยากำลังข้อสะพวยควาย :** บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- **ตำรับยาโรคเก๊าท์ :** รักษาโรคเก๊าท์ แก้ปวดข้อ ปวดเข่า แก่พิษในกระดูก บำรุงกระดูก (S2-03)
- **ตำรับยาโรคเบาหวาน :** แก่โรคเบาหวาน (S2-22)
- **ตำรับยาโรคประดงเลือด :** แก้ประดงเลือด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง (S2-27)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น :** แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-31)
- **ตำรับยาโรคจิตสติดวงทวาร :** รักษาโรคจิตสติดวงทวาร (S2-42)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตสตรีโดยตรง/ประจำเดือนเป็นปกติ :** บำรุงโลหิตของสตรีโดยตรง รักษาอาการประจำเดือนให้เป็นปกติ แก้โลหิตระดูเสีย บำรุงธาตุ (S2-50)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง :** แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

กำลังวัวเถลิง

ชื่อท้องถิ่น : กำลังวัวเถลิง (สระแก้ว), กำลังวัวเถลิง สุราษฎร์ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Anaxagorea luzonensis* A. Gray

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 0.5–1.5 ม. กิ่งและใบเกลี้ยง กลีบดอกสีขาวมี 6 กลีบ ยาว 1–1.5 ซม. เส้นแขนงใบด้านบนแผ่นใบกุดเป็นร่อง ปลายเส้นโค้งจรดกับเส้นถัดไปใกล้ขอบใบ ผลรูปลูกกลม ปลายมีติ่งแหลม

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5 :** บำรุงกำลัง (E2)
- **ตำรับยากำลังข้อสะพวยควาย :** บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)

กำลังเสือโคร่ง

ชื่อท้องถิ่น : กำลังเสือโคร่ง (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ziziphus attopensis* Pierre

ชื่อวงศ์ : RHAMNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง เถาและกิ่งมีหนามแหลมคม ยาวถึง 5 มม. กิ่งและใบเกลี้ยงเป็นมันเงา ใบเดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่-รูปรี ยาว 4-8 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อยถี่ มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ เส้นใบย่อยเรียงถี่ตามแนวขวางชัดเจน

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : บำรุงกำลัง รักษาโรคไต อุจจาระขัด ขับนิ่ว (E2)
- **ทั้งต้น** : แก้โรคเบาหวาน (N1)
- **ใบ** : รักษาแผลไฟไหม้ แผลน้ำร้อนลวก (NE3)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย** : แก้ปวดเมื่อย (N1-57)
- **ตำรับยาขับนิ่ว-โรคไต-ตับ** : ขับนิ่วในถุงน้ำดี นิ่วในระบบทางเดินปัสสาวะ แก้ปัสสาวะขุ่น แก้โรคไต แก้โรคตับ (E2-217)

สรรพคุณ

- **เปลือก** : บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อย (E2)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/บำรุงร่างกาย/อัมพาต** : แก้ปวดเมื่อยตามเส้น-ข้อ-หลัง-เอว อัมพาต บำรุงร่างกาย ช่วยให้เจริญอาหาร (E3-02)

กำลังหุมนาน

ชื่อท้องถิ่น : คอคนแคน (อุดรธานี), ค้อนหมาขาว (พิษณุโลก), ค้อนหมาขาว เจดีย์เจ็ดชั้น (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dracaena conferta* Ridl.

ชื่อวงศ์ : ASPARAGACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 3 ม. ลำต้นกลม กว้าง 2 ซม. ใบเดี่ยว เรียงเวียน ไม่กระจุกที่ปลายกิ่ง รูปหอกกลับแกมรูปแถบยาว ยาว 30-50 ซม. กว้าง 2-3 ซม. ผิวเกลี้ยงมันเงา ช่อดอกสีขาว ยาว 60-80 ซม. แตกแขนง

ไทรทอง

ชื่อท้องถิ่น : ไทรทอง (ตรัง), ย่นไฮ่ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Erythroxylum cuneatum*

(Miq.) Kurz

ชื่อวงศ์ : ERYTHROXYLACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูง 5-20 ซม. เปลือกเรียบ กิ่งอ่อนแบน และมีรอยแผลหูใบ กิ่งและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ ใบรูปไข่กลับ ยาว 4-9 ซม. ก้านใบยาว 3-6 มม. ผลรูปรี ยาว 1 ซม. สุกสีแดง

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น** : แก้โรคซาง (NE3)
- **ใบ** : ชาวกระเหรี่ยงเคียวกินแก้ท้องเสีย; ผล เปลือก และใบ : ตำรายาไทยกินเป็นยาธาตุ ช่วยให้ชุ่มคอ แก้กระหายน้ำ แก้เลือดออกตามไรฟัน; เปลือก : ดับพิษกาฬ แก้อ่อนใน แก้อะอืด; เนื้อผล : แก้อาการพิษเพราะน้ำไม้ตีไม่ปกติ (R15)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น** : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-31)
- **ตำรับยาซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ** : ช่วยซ่อมแซมและเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ (S2-53)

ขมิ้นเครือ

ชื่อท้องถิ่น : ขมิ้นเครือ (พัทลุง, สระแก้ว), ขมิ้นเครือ ผ้าร้ายห่อทอง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Arcangelisia flava* (L.) Merr.

ชื่อวงศ์ : MENISPERMACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. เถามีลายเป็นร่องละเอียดตามแนวยาว ตามส่วนต่างๆ เกือบทั้งใบรูปไข่-ไข่กว้าง ยาว 12–25 ซม. มีเส้นใบ 3–5 เส้นออกจากโคนใบ โคนใบเว้า ลักษณะทั่วไปคล้ายโคคลาน (*Ana_coc*) แตกต่างที่ขมิ้นเครือพบว่าเนื้อในของรากมีสีเหลืองขมิ้น และเถาจะมีน้ำยางสีเหลืองใสออกมาเมื่อตัดใหม่ๆ พบในป่าดงดิบในภาคตะวันออกและภาคใต้

สรรพคุณ

- เถา : บำรุงโลหิต แก้เมื่อย แก้เคล็ดขัดยอก (S3)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย-กระดูกทับเส้น : แก้ปวดหลัง ปวดเอว ปวดไขข้อ ปวดกระดูก แก้กะตุกทับเส้น บำรุงธาตุ (E2-216)
- ตำรับยาโรคไต : รักษาโรคไต (S2-10)
- ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน : แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)
- ตำรับยาโรคประดงเลือด : แก้ประดงเลือด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง (S2-27)
- ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย : บำรุงเลือด คุมเลือดผาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกษม (S2-51)

ขมิ้นฤๅษี

ชื่อท้องถิ่น : แอ้ม เครือแอ้ม (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tinomisium petiolare*

Hook. f. & Thomson

ชื่อวงศ์ : MENISPERMACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. เถามีลายเป็นร่องตามแนวยาว เมื่อตัดจะพบน้ำยางสีขาวขุ่น (จุดต่างจากโคคลาน *Ana_coc* และ ขมิ้นเครือ *Arc_fla*), ใบรูปไข่หรือรูปหัวใจ ยาว 11–25 ซม. มีเส้นใบ 3–5 เส้นออกจากโคนใบ โคนใบเว้า แผ่นใบเกลี้ยง ผลกลมรี ยาว 3 ซม., พบในป่าดงดิบในภาคเหนือและภาคใต้

สรรพคุณ

- ตำรับยาโรคเบาหวาน : แก้อาการเบาหวาน (S2-22)

ขวากไก่

ชื่อท้องถิ่น : กำลังเสือโคร่งน้อย พญามือเหล็ก

(สระแก้ว), พญาเสือโคร่ง เบนขอ (ตรัง),

หัวเข้าพระฤๅษี (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Strychnos axillaris* Colebr.

ชื่อวงศ์ : LOGANIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 15 ม. เถามีข้อ-ปล้องเปลือกเรียบ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม ปลายกิ่งมีขนสั้นและมีมือพันต้นอ่อนกิ่งมีหนาม ใบรูปไข่-รี ยาว 3–9 ซม. เส้นใบออกจากโคนใบ 3–5 เส้น ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบยาว 2–5 มม. ช่อดอกสีเขียวอ่อน ออกเป็นกระจุกสั้นตามซอกใบ ผลทรงกลม กว้าง 0.5–1 ซม.

สรรพคุณ

- แก่นหรือเนื้อไม้ : บำรุงกำลัง แก้ท้องทอนซิลอักเสบ (E2)
- เถาหรือเนื้อไม้ : รักษาโรคเก๊าท์ (N1)
- ตำรับยากำลังฮ่อสะพายควาย : บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- ตำรับยาซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ : ช่วยซ่อมแซมและเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ (S2-53)

บัวว่า

ชื่อท้องถิ่น : กว้าว (พิษณุโลก), กว้าว ขว้าว (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Haldina cordifolia* (Roxb.) Ridsdale

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 40 ม. เปลือกเรียบ-ขรุขระ ปลายกิ่งมีใบหุ้มยอดรูปกลม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปกลม-หัวใจ ยาว 10-16 ซม. มีขนสั้นหนานุ่มทั้งสองด้าน ช่อดอกทรงกลม กว้าง 2 ซม. สีเหลืองอ่อน

สรรพคุณ

- ราก : แก้โรคเก๊าท์ (N1)
- ใบและเปลือก : แก้ไข้ตัวร้อน แก้ไข้หวัด แก้ปวดศีรษะ รักษาแผลอักเสบ ทำน้ำล้างแผลฆ่าเชื้อ (NE3)

บอย

ชื่อท้องถิ่น : บอย (พัทลุง, ตรัง, พิษณุโลก), ส้มพอ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Streblus asper* Lour.

ชื่อวงศ์ : MORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกเรียบ-ร่อนเป็นแผ่นบาง ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวข้น ใบเรียงสลับรูปไข่-ไข่กลับ ยาว 4-10 ซม. ขอบใบหยักซี่ฟัน แผ่นใบและกิ่งอ่อนมีขนสั้นสากคาย ผลกลมแบนขนาดเท่าเมล็ดข้าวโพด สุกสีเหลือง

สรรพคุณ

- ราก : ใช้เป็นยารักษาหัวใจ โรคบิด คออักเสบ ผสมกับสอ่งฟ้าแดง (*Clausena harmandiana*) ต้มน้ำดื่มแก้ท้องอืด, ผสมกับสมุนไพรอื่นอีก 34 ชนิด ต้มน้ำดื่มแก้ไข้ (R14)
- เมล็ด : ใช้เข้ายาบำรุงเลือดลม (N1)

- **ตำรับยาโรคหอบหืด** : แก้โรคหอบหืด (N1-154)
- **ตำรับยาโรคหอบหืด/น้ำกัดเท้า** : รักษาโรคหอบหืด รักษาโรคน้ำกัดเท้า (N1-226-1)
- **ตำรับยาสลายนิ่ว** : แก้นิ่ว สลาย-ขับนิ่ว ขับปัสสาวะ (NE1-007)
- **ตำรับยาแก้ฟกช้ำ-เคล็ดขัดยอก** : รักษาอาการฟกช้ำ ช้ำในเคล็ดขัดยอก ตกจากที่สูง รดชน (NE3-013)
- **ตำรับยารักษาฟันและเหงือก** : รักษาฟัน รากฟัน และเหงือกให้แข็งแรง (S1-09)
- **ตำรับยาแก้คัน** : แก้อาการคันตามผิวหนัง (S2-28)

ข่อยน้ำ

ชื่อท้องถิ่น : ข่อยหนาม (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Streblus taxoides* (B. Heyne ex Roth)

Kurz

ชื่อวงศ์ : MORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 2-5 ม. ลำต้นและกิ่งมีหนาม ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวข้น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-หอกกลับ ยาว 2-7 ซม. ขอบใบหยักเล็กน้อยช่วงใกล้ปลายใบ ผิวใบเกลี้ยง เนื้อใบบาง ผลมีปีกหุ้ม รูปไข่-ใบหอก ปีกยาว 1-4 ซม.

สรรพคุณ

- **ราก** : ใช้เข้ายารักษาโรคมะเร็ง (N1)

ข่อยหนาม

ชื่อท้องถิ่น : ข่อยหนาม (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Streblus ilicifolius* (S. Vidal) Corner

ชื่อวงศ์ : MORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 2-5 ม. ลำต้นและกิ่งมีหนาม ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวข้น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี-ไข่-ไข่กลับ ยาว 3-9 ซม. ขอบใบหยักเป็นหนามแหลมห่างๆ ผิวใบเกลี้ยง เนื้อใบหนา ผลกลม กว้าง 1 ซม. สุกสีเหลือง

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้พิษไต้พิการ** : แก้กระษัย ไต้พิการ บำรุงไต ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)

ขะย้อมหลวง

ชื่อท้องถิ่น : ตีนเป็ดแดง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rauwolfia cambodiana* Pierre ex Pit.

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1–2 ม. ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำสีขาวขุ่น กิ่งและใบเกลี้ยง กิ่งอ่อนมีช่องอากาศสีขาวกระจาย ใบเดี่ยว เรียงรอบข้อ 2–3 ใบ/ข้อ ใบรูปรีแกมขอบขนาน ยาว 15–30 ซม. ดอกสีขาวโคนอากจะแต้มสีแดง ผลทรงรี ยาว 1 ซม. ติดเป็นคู่ โคนไม่เชื่อมติดกัน

สรรพคุณ

- **ลำต้นและราก** : ช่วยฆ่าเชื้อมะเร็ง รักษาโรคมะเร็ง (N1)

บันทอกพญาบาท

ชื่อท้องถิ่น : ขันทองพญาบาท (ตรัง, พิษณุโลก),

ดูกลไศ (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Suregada multiflora* (A. Juss.) Baill.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูง 3–10 ม. เปลือกเรียบ กิ่งและใบเกลี้ยง กิ่งอ่อนมีรอยแผลหุบที่ซอกใบ ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปรี-ขอบขนาน ยาว 8–16 ซม. ใบก่อนร่วงสีส้ม-แดง ผลทรงกลม กว้าง 2.5–4 ซม. สุกสีส้ม แตกแฉก 3–4 ซีก เนื้อหุ้มเมล็ดสีขาว

รากขันทองพญาบาท

สรรพคุณ

- **เปลือก** : รักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา รักษากลากเกลื้อน; แก่นหรือราก : ใช้ตำรับยารักษาต่อมน้ำเหลืองเสีย (E2)
- **กิ่งและใบ** : แก้กษามะเร็ง เจริญโภชนา, เปลือก : แก้ปวดข้อ เป็นยาระบาย (N1)
- **ราก** : แก้ลม แก้ประดง แก้พิษในกระดูก (NE3)
- **ราก** : เป็นยาขับเสมหะ; เปลือก : ตำผสมน้ำสะอาดใช้ทาและพอกแผลห้ามเลือด ต้มน้ำชะล้างบาดแผล; แก่น : แก้โลหิตพิการ คออักเสบ; กระพี้ : แก้ไข้ฟกบวม; ผล : แก้ท้องมวนและแก้ท้องบิด; ใบ : แขน้ำกับเปลือกลำต้นใช้อาบรักษาแผลอสุก (R18)
- **ตำรับยารักษากลาก/เกลื้อน/สังคัง/ตกขาว** : รักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน สังคัง ตกขาว แก้อาการคันที่ผิวหนังเรื้อรัง ผดผื่นคัน (S1-17)
- **ตำรับยาโรคเก๊าท์** : รักษาโรคเก๊าท์ แก้ปวดข้อ ปวดเข่า แก้พิษในกระดูก บำรุงกระดูก (S2-03)
- **ตำรับยาโรคประดงเลือด** : แก้ประดงเลือด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง (S2-27)
- **ตำรับยาใช้หัวโตใหญ่** : แก้ไข้หัวโตใหญ่ (S2-57)
- **ตำรับยาโรคผิวหนังจากเชื้อรา/แก้คันจากการแพ้** : ยาขี้ผึ้งหรือยาหม่องทารักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน แก้อาการคันตามผิวหนังทั่วไปจากอาการแพ้ ผื่นคัน คันจากแมลงสัตว์กัดต่อย (S2-64)

บาไก

ชื่อท้องถิ่น : ขาไก่แดง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Strobilanthes schomburgkii*

(Craib) J. R. I. Wood

ชื่อวงศ์ : ACANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1–3 ม. กิ่งเป็นสี่เหลี่ยม ใบเรียงตรงข้าม ใบคู่ตรงกันข้ามมีขนาดไม่เท่ากัน ใบรูปใบหอก ยาว 3–12 ซม. ผิวเกลี้ยง เส้นกลางใบด้านบนนูน ช่อดอกมีใบประดับเป็นกระจุกแน่นสีเขียวอ่อน รูปไข่-ใบหอก ยาว 1–2 ซม. มีขนยาวหนาแน่น ดอกเป็นหลอดสีขาว ที่คอหลอดสีชมพู ยาว 2 ซม.

สรรพคุณ

- ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน : แก้ไข้ ตัวร้อน (S2-113)

สรรพคุณ

- เหง้า : แก้วเวียน บำรุงหัวใจ (E2)
- เหง้า : แก้อาการปวดข้อ ประคบหัวฝี แก้ฝีหนอง (N1)

ข่าป่า

ชื่อท้องถิ่น : ข่าโคม ข่าคม ข่าใหญ่ (พิษณุโลก),

ข่าป่า (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Alpinia malaccensis* (Burm. f.) Roscoe var. *malaccensis*

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน ใบประกอบแบบขนนก สูง 2–3 ม. มีใบย่อยข้างละ 3–5 ใบ เรียงสลับ รูปใบหอก ยาว 30–70 ซม. ตามช่อดอก ก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นนุ่ม ช่อดอกออกที่ปลายแกนใบ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีขาว ปลายดอกตูมสีชมพู กลีบปากด้านในสีเหลือง มีจุด-ลายสีแดง ก้านดอกย่อย 3–5 มม. ผลทรงกลมกว้าง 2–3 ซม. มีขนหนาแน่น

บาเปียนุ่ม

ชื่อท้องถิ่น : ข้าวเย็นเหนือ (อุดรธานี), ห้วยข้าว

เย็นใต้ (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Premna herbacea* Roxb.

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มกึ่งล้มลุก สูง 0.5–1 ม. ส่วนต่าง ๆ มีขนสั้นหนานุ่ม มีเหง้าใต้ดิน ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปรี-ไข่กลับ-หอกกลับ ขอบใบหยักฟันเลื่อย ช่อดอกสีขาวอมเขียว ออกที่ปลายกิ่ง เป็นช่อแน่น ดอกย่อยเล็กมาก ผลทรงกลม กว้าง 5 มม. สุกสีม่วง

บน : พอร์มใบใหญ่ ก้านเขียว, ล่าง : พอร์มใบเล็ก ก้านม่วง, ทั้งสองพอร์มถือว่าเป็นชนิดเดียวกัน

สรรพคุณ

- **เหง้า** : แก่น้ำเหลืองเสีย (N1)
- **รากหรือเหง้า** : แก้ปวดข้อ แก้ปวดกล้ามเนื้อ (NE3)
- **ราก** : แก้ไข้ แก้ดีริ้ว แก้กำเดา; ต้น : ดับพิษไข้ทุกชนิด บำรุงโลหิตสตรีให้บริบูรณ์ แก้โลหิตจาง แก้ระดูพิการ; ใบ : แก้หืด ต้มน้ำพอกแผล ผิ แก้แผลมะเร็ง (R6)
- **ตำรับยาแก้ไข้ทั้งประทุ** : รักษาไข้ทั้งประทุ (N1-123)
- **ตำรับยาแก้ น้ำเหลืองเสีย** : แก้ น้ำเหลืองเสีย (N1-124)
- **ตำรับยาโรคตับ** : รักษาโรคตับ ตับอักเสบ ตับแข็ง (N1-136)
- **ตำรับยาอายุวัฒนะ** : อายุวัฒนะ (N1-137)
- **ตำรับยาแก้ปวดเส้นเอ็น/บำรุงเส้นเอ็น** : แก้ปวดเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บำรุงเส้นเอ็น (N1-150)
- **ตำรับยาโรคไต** : รักษาโรคไต แก้ปัสสาวะพิการ (N1-153)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำนม** : บำรุงน้ำนม ขับน้ำนม (N1-155)
- **ตำรับยาโรคเอดส์** : แก้โรคเอดส์ (N1-192)
- **ตำรับยาโรคไต** : แก้โรคไต (N1-287)

ข่าลิง

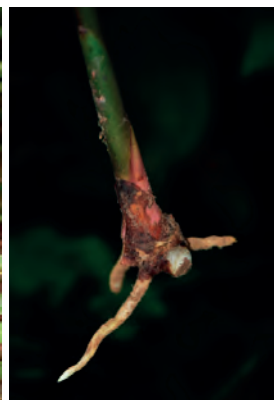
ชื่อท้องถิ่น : ข่าตาแดง (พิษณุโลก), ข่าลิง ข่าเล็ก (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Alpinia conchigera* Griff.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน ใบประกอบแบบขนนก สูง 1-1.5 ม. มีใบย่อยข้างละ 3-4 ใบ เรียงสลับ รูปใบหอก-แถบยาว ยาว 20-40 ซม. ตามข้อดอก ก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นเล็กน้อย ข้อดอกออกที่ปลายแกนใบ กลีบดอกสีขาวครีม-แดงเข้ม กลีบปากมีขีดสีแดงแต้มด้านข้างๆ ละ 3-5 ขีด ผลทรงกลม กว้าง 1 ซม.

สรรพคุณ

- **เหง้า** : แก้ลม บำรุงเลือด (N1)
- **ตำรับยารักษากลาก/เกลื้อน/สังคัง/ตกขาว/สะกิดเงิน** : รักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน สังคัง ตกขาว (สาเหตุจากเชื้อรา) หรือจากเชื้อแบคทีเรีย สะกิดเงิน แก้ก้น ผดผื่นคัน (S1-16)
- **ตำรับยาโรคภูมิแพ้** : แก้โรคภูมิแพ้ (S2-19)
- **ตำรับยาโรคอัมพาตระยะแรก** : แก้อาการกึ่งอัมพาตหรืออัมพาตระยะแรก กล้ามเนื้ออ่อนแรง เดินยืนไม่ปกติ เหน็บชา (S2-24)
- **ตำรับยาแก้เหน็บชา** : แก้เหน็บชา อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-63)

ข้าวสารป่า

ชื่อท้องถิ่น : เข็มป่า (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Pavetta indica* L. var. *tomentosa* (Roxb. ex Sm.) Hook. f.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 2-5 ม. ตามกิ่งอ่อนและใบมีขนสั้นหนา นุ่ม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-ไข่กลับ ยาว 10-20 ซม. แผ่นใบ มีต่อมนูนเป็นจุดสีเขียวเข้มกระจาย ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง คล้าย ดอกเข็ม สีขาว กลีบดอกเป็นหลอดยาว 2-3 ซม. ปลายกลีบแยก

4 แฉก ผลทรงกลม กว้าง 5 มม.

สรรพคุณ

- ใบสดหรือแห้ง : แก้ไข้ตัวร้อน (NE3)

ข้าวสารหลวง

ชื่อท้องถิ่น : ต้นดอกคับ (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Maesa ramentacea* (Roxb.) A. DC.

ชื่อวงศ์ : PRIMULACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 3-6 ม. ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แกมใบ หอก ยาว 8-15 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบ ย่อยเรียงตัวค่อนข้างขนานกับเส้นแขนงใบ ช่อดอกสีขาว ตั้งขึ้น ยาว 3-10 ซม. ดอกย่อยเล็กมาก

สรรพคุณ

- ทั้งต้น : รักษาแผลและใช้ล้างแผล รักษาแผลไฟไหม้ แผลน้ำ ร้อนลวก; ใบอ่อน : ทานเป็นผักได้ (NE2)

ข้าวหลามดง

ชื่อท้องถิ่น : ข้าวหลามดง (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Goniothalamus laoticus*

(Finet & Gagnep.) Ban

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูง 4–15 ม. ตามกิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง มีขนเฉพาะที่ยอดอ่อน ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปขอบขนาน ยาว 13–25 ซม. เส้นแขนงใบไม่ชัดเจน ดอกเดี่ยวหรือออกเป็นกระจุกตามลำต้นหรือกิ่งใหญ่ สีขาวอมเหลืองแล้วเปลี่ยนเป็นสีชมพูอมส้มเมื่อใกล้โรย กลีบดอกหนา รูปไข่ปลายแหลม ยาว 3–5 ซม. ผลรูปทรงกระบอก ยาว 3–5 ซม. ติดเป็นกลุ่ม 10–18 ผล/กลุ่ม ผิวเกลี้ยง

สรรพคุณ

- รากหรือเนื้อไม้ : บำรุงร่างกาย (NE2)

ขี้กาแดง

ชื่อท้องถิ่น : ขี้กาขาว (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Gynopetalum scabrum*

(Lour.) W. J. de Wilde & Duyfjes

ชื่อวงศ์ : CUCURBITACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาวถึง 5 ม. ปกคลุมตามพื้นดินหรือพุ่มไม้ ทุกส่วนมีขนสาบคาย ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูป 5 เหลี่ยมหรือ

หยักเป็นพูเล็กน้อย ผิวใบด้านบนเป็นรอยย่น ดอกสีขาวมี 5 กลีบ ขอบกลีบหยักเป็นริ้ว ผลทรงกลม กว้าง 4–7 ซม. ผลอ่อนสีเขียว มีลายเส้นตามแนวยาวสีขาวคล้ายผลแตงโม ผลสุกสีส้ม-แดง เนื้อรสขม

สรรพคุณ

- ตำรับยาถ่าย : ยาถ่าย ยาระบาย แก้อท้องผูก แก้อักเสบลดแน่นท้อง (S1-20)

ขี้ไก่ย่าน

ชื่อท้องถิ่น : -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mikania micrantha* Kunth

ชื่อวงศ์ : ASTERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาวถึง 20 ม. เถาอ่อนและแผ่นใบด้านล่างมีขนสีขาว ใบเดี่ยว เรียงสลับรูปไข่-สามเหลี่ยม ยาว 5–10 ซม. ขอบใบหยักซี่ฟันลึก โคนใบเว้าลึก มีเส้นใบออกจากโคนใบ 5 เส้น ช่อดอกสีขาว คล้ายดอกสาบเสือ เมล็ดมีพูชนที่ปลายทำให้ปลิวตามลมได้ไกล เป็นพืชต่างถิ่นรุกรานพบตามที่รกร้าง สวนผลไม้และชายป่าทั่วประเทศ ถิ่นกำเนิดมาจากทวีปอเมริกาเขตร้อน

สรรพคุณ

- ใบสด : ขยี้หรือบดพอกรักษาแผลอักเสบบวม (NE2)

บ๊แสด

ชื่อท้องถิ่น : หันแดง หนามหัน (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Acacia megaladena* Desv.

var. *indo-chinensis* I. C. Nielsen

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. ตามเถา กิ่ง และก้านใบมีหนามโค้งแหลมคม เปลือกเถาชั้นในสีแดง ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น คล้ายใบชะอม แต่ไม่มีก้านดุน ก้านใบและแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น ช่อดอกกระจุกทรงกลม สีขาว กลีบเลี้ยงสีแดงคล้ำ

สรรพคุณ

- เปลือก : รักษาแผลเปื่อยเรื้อรัง ช่วยสมานแผล, หรือเปลือกสดทุบ ใช้เปื้อปลา (NE3)
- ตำรับยาแก้ไข้ตับระดู : แก้ไข้ตับระดู (N1-159)
- ตำรับยาโรคหอบหืด/น้ำกัดเท้า : รักษาโรคหอบหืด รักษาโรคน้ำกัดเท้า (N1-226-1)
- ตำรับยาแก้ไข้ตับระดู : แก้ไข้ตับระดู (N1-253)

บ๊เหล็ก

ชื่อท้องถิ่น : ขี้เหล็ก (สระแก้ว, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Senna siamea* (Lam.) H. S.

Irwin & Barneby

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูง 10–25 ม. เปลือกเรียบ-แตกร่องตื้นตามยาว ใบประกอบแบบขนนกปลายคู่ มีใบย่อย 7–10 คู่ เรียงตรงข้าม รูปรี ปลายใบมน (จุดเด่น) แผ่นใบด้านล่างค่อนข้างเกลี้ยง ก้านใบและแกนใบมีขนสีขาว ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง ดอกสีเหลือง ฝักแบนรูปแถบยาว ยาว 15–30 ซม. ฝักอ่อนสีเขียวอ่อน

สรรพคุณ

- แก่น : แก้โรคเหน็บชา (S1)
- ใบ : ระบายพัสลาด : บำรุงระบบประสาท ทำให้นอนหลับ (S1)
- ตำรับยาแก้เบาหวาน/ความดันโลหิต : รักษาเบาหวาน ความดันโลหิต (E2-219)
- ตำรับยาโรคไต : แก้โรคไต (N1-294)
- ตำรับยาแก้พิษไข้ไทฟอยด์ : แก้พิษไข้ ไตฟอยด์ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น : ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดขา-ข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอักเสบ-อักเสบ (S2-31)
- ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- ตำรับยาโรคความดันโลหิต : ช่วยลดความดันโลหิตสูง (S2-39)

- **ตำรับยารักษาต่อมลูกหมากโต** : แก้ต่อมลูกหมากโต (S2-48)
- **ตำรับยาซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ** : ช่วยซ่อมแซมและเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ แก้อาการกระชัยเส้นในท้อง (เส้นท้องแข็ง) (S2-54)
- **ตำรับยาล้างโรคก่อนการรักษาโรกระบบเส้นเอ็น** : ช่วยชำระล้างระบบภายในร่างกายก่อนการรักษาโรคที่เกี่ยวกับระบบเส้นเอ็น อัมพฤกษ์ อัมพาต (S2-55)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น** : รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-66)
- **ตำรับยาแก้ท้องผูก/พรรตึก** : แก้อาการท้องผูก หรือพรรตึก (อาการท้องผูกรุนแรง มีอุจจาระเป็นก้อนกลมแข็ง) (S3-41)
- **ตำรับยาแก้ท้องร่วง-ท้องเสีย-บิด** : แก้ท้องร่วง-ท้องเสีย แก้บิด ช่วยคุมธาตุ (S3-43)
- **ตำรับยาแก้ปลายไข้ (ไข้ระยะปลาย)** : แก้ปลายไข้ (ไข้ในระยะปลาย : เป็นไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้กาเดา มาแล้วหลายวัน ช่วยทำให้หายไข้เร็วขึ้น ช่วยแก้ธาตุ คุมธาตุให้สมดุล เป็นยาระบายอ่อนๆ และช่วยให้เจริญอาหาร) (S3-45)
- **ตำรับยารักษามดลูกพิการ-อักเสบ/ขับน้ำคาวปลา** : แก้มดลูกพิการ มดลูกอักเสบ ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด ช่วยขับน้ำคาวปลา ขับเลือดเสีย (S3-51)

สรรพคุณ

- **แก่น** : ขับเลือดเสีย แก้ประจำเดือนผิดปกติ บำรุงโลหิต (NE3)
- **ผล** : แก้บิด; เปลือกหรือราก : แก้ไข้ แก้ไข้มาลาเรีย รักษาวัณโรค ถ่ายพิษต่าง ๆ ขับเหงื่อ แก้ไข้
- **เนื่องจากการอักเสบ แก้ฟกช้ำบวม** ถ่ายพิษเสมหะ ถ่ายพิษโลหิต (R7)
- **ตำรับยาอายุวัฒนะ** : อายุวัฒนะ (N1-137)
- **ตำรับยาโรคไมเกรน/เวียนศีรษะ** : แก้โรคไมเกรน แก้วเวียนศีรษะ (S2-21)
- **ตำรับยาใช้กำเดาใหญ่** : แก้ใช้กำเดาใหญ่ (S2-47)

ขี้เหล็กเลือด

ชื่อท้องถิ่น : ขี้เหล็กป่า (พิษณุโลก), ขี้เหล็กเลือด (ตรัง, อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Senna timoriensis* (DC.) H. S. Irwin & Barneby

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูง 5–10 ม. เปลือกเรียบ ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ มีใบย่อย 16–20 คู่ เรียงตรงข้าม รูปรี มีจุดเด่นที่ปลายใบแหลมและมีติ่ง แผ่นใบด้านล่าง ก้านใบและแกนใบมีขนสีน้ำตาลทอง, ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง ดอกสีเหลือง ฝักแบนรูปแถบ ยาว ยาว 10–15 ซม. ฝักอ่อนสีน้ำตาลแดง

เขกา

ชื่อท้องถิ่น : กำลังวัวเถลิง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Maclura andamanica*

(Hook. f.) C. C. Berg

ชื่อวงศ์ : MORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 10 ม. ส่วนต่าง ๆ มีน้ำยางสีขาวขุ่น กิ่งอ่อนมีขน เถามีหนามแหลมคม ยาว 2–4 ซม. ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปขอบขนาน ยาว 7–14 ซม. (คล้ายกับ แกแล Mac_coc แต่แกแลมีใบรูปรี ยาว 4–9 ซม.) ผิวเกลี้ยง เส้นแขนงใบปลายโค้งจรดกัน ช่อดอกและช่อดอกทรงกลม กว้าง 3 ซม. สุกสีเหลือง

สรรพคุณ

- **ราก** : บำรุงกำลัง บำรุงเส้นเอ็น (N1)

เข้บกกอง

ชื่อท้องถิ่น : เข้บแดง (สระแก้ว), เข้บทอง เข้บแดง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ixora javanica* (Blume) DC.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1-3 ม. ตามกิ่ง ใบ และช่อดอกเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี ยาว 7-15 ซม. ก้านใบยาว 5-10 มม. ก้านช่อดอกสีแดง และบวมพองเมื่อติดผล กลีบดอกเป็นหลอดสีส้มแดง ยาว 3-5 ซม. ปลายกลีบแยก 4 แฉก ผลกลม กว้าง 8 มม. ผลอ่อนสีเขียวไม่มีลาย สุกสีดำ

สรรพคุณ

- **ราก** : แก้ไข้ตัวร้อน รักษาไข้ป่า ไข้มาลาเรีย (E2)
- **ทั้ง 5** : ขับเสมหะ แก้ไอ (S1)
- **ตำรับยาแก้หวัด/ไอ/เจ็บคอ/โรคหอบหืด** : แก้หวัด แก้ไอ-เจ็บคอ แก้หอบหืด (S2-06)

เข้บป่า

ชื่อท้องถิ่น : เข้บป่า เข้บขาว (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ixora cibdela* Craib

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1-3 ม. ตามกิ่ง ใบ และช่อดอกเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปหอกกลับหรือรีแกมขอบขนาน ยาว 15-25 ซม. ก้านใบยาว 1-1.5 ซม. กลีบดอกเป็นหลอดสีขาว-ขาวอมชมพู ยาว 2-3 ซม. ปลายกลีบแยก 4 แฉก ผลกลม กว้าง 10 มม. ผลอ่อนสีเขียวอ่อน จุดเด่นที่ผลอ่อนมีลายแถบ-จุดตามแนวยาวสีแดง-สีน้ำตาล

สรรพคุณ

- **เปลือกลำต้น** : แก้ท้องร่วง และโรคทางเดินอาหาร; แก่น : เป็นยาอายุวัฒนะ; ใบ : แก้โรคผิวหนัง ผลพุพองของเด็ก (R18)
- **ผล** : แก่ริดสีดวงจมูก (NE2)
- **ดอกและราก** : แก้โรคตาแดง (NE3)

เข็มโหด

ชื่อท้องถิ่น : ตีปลากั้ง ตีปลาซ่อน (สระแก้ว),
ปลายข้าวสาร (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Chassalia chartacea* Craib

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1–2 ม. กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว
เรียงตรงข้าม รูปรี ยาว 9–20 ซม. เนื้อใบบางนุ่ม ช่อดอกออกที่
ปลายกิ่ง ดอกเป็นหลอดสีขาว ยาว 1–2 ซม. ด้านในหลอดสี
เหลือง ปลายหลอดโค้งงอหนีออกจากแกนลำต้น ก้านช่อดอก
บวมพองเมื่อติดผล สีม่วงแดง

- **ตำรับยาโรคผิวหนังจากเชื้อรา/แก้คันจากการแพ้** : ยาขี้ผึ้ง
หรือยาหม่องทารักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน
แก้อาการคันตามผิวหนังทั่วไปจากอาการแพ้ ผื่นคัน คันจาก
แมลงสัตว์กัดต่อย (S2-64)

ไข่เน่า

ชื่อท้องถิ่น : ไข่เน่า (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Vitex glabrata* R. Br.

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูง 10–20 ซม. เปลือกเรียบ ตามกิ่งอ่อน
และใบเกลี้ยง ใบเรียงตรงข้ามตั้งฉาก ใบประกอบแบบฝ่ามือ มีใบ
ย่อย 5 ใบ รูปหอกกลับ-รูปไข่ ผิวใบมันเงา ดอกสีขาว ผลทรง
กลม กว้าง 1.5–2 ซม. เมื่อสุกเปลือกและเนื้อในผลสีดำ รสหวาน
เป็นผลไม้ป่า, ชอบขึ้นตามริมน้ำในป่าดงดิบหรือป่าเบญจพรรณ
ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **ตำรับยาโรคไล่เลื้อน** : รักษาโรคไล่เลื้อนทั้งชายและหญิง หรือ
โรคไขลงฝัก (S2-68)

สรรพคุณ

- **ใบ** : บำรุงกำลัง (E2)
- **ใบ** : แก้ร้อนใน ดับพิษร้อน (S3)

เขยตาย

ชื่อท้องถิ่น : เขยตาย (ตรัง, พัทลุง, สระแก้ว,
อุดรธานี), เขยตาย (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Glycosmis pentaphylla* (Retz.) DC.

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1–3 ม. ปลายกิ่งมีขนสีน้ำตาลแดง ใบ
เรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 3–7 ใบ ขอบใบ
เรียบ-หยักเล็กน้อย ขยี้ใบมีกลิ่นฉุนคล้ายส้ม ดอกสีขาว ผลกลม
เมื่อสุกเปลือกจะใสสีชมพู

สรรพคุณ

- **ลำต้นหรือราก** : รักษาฝีภายในและภายนอก (E2)
- **รากและเปลือก** : ตำพอกรักษางูสวัด/ไฟลามทุ่ง ถอนพิษงู (N1)
- **ราก** : ยับยั้งไวรัสบางชนิด รักษาฝีอักเสบ แก้พิษงู แก้พิษแมลง
กัดต่อย (NE2)

ผลสุกของไข่เน่า

คนทา

ชื่อท้องถิ่น : คนทา (พัทลุง, ตรัง), สี่พันคนทา (สระแก้ว, พืชณุโลก), หนามคนทา โกทา (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Harrisonia perforata* (Blanco) Merr.

ชื่อวงศ์ : SIMAROUBACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย สูง 3–5 ม. มักจะแตกกิ่งต่ำจำนวนมาก เปลือกมีหนามแหลมคมจำนวนมาก โคนหนามบวมหนา กิ่งมีหนาม ใบเรียงสลับ ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ใบย่อย 3–6 คู่ เรียงตรงข้าม รูปรี-ไข่กลับ ยาว 1.5–3 ซม. ขอบใบเรียบ-หยักแกมและก้านใบมีครีบ ผลรูปกลมแบน กว้าง 1–2 ซม. ผิวมีรอยบุบสรพพคุณ

- **เปลือกและราก :** แก้ไข้ตัวร้อน แก้ท้องร่วง แก้แผลอักเสบ ช่วยสมานแผล (NE3)
- **ผลสด :** พุบผสมกับน้ำใช้แช่เท้า ช่วยรักษาอาการเล็บขบ (E2)
- **ตำรับยาหาราก (ยาเบญจโลกวิเชียร/ยาแก้หัวดวง) :** แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ (N1-14)
- **ตำรับยาโรคประตง :** รักษาโรคประตง (NE2-018)
- **ตำรับยาหาราก (สูตรพื้นบ้าน) :** แก้ไข้ ตัวร้อน แก้ปวดหัว (S1-06)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ใช้หัว ใช้ปอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยาขับนิ่วในท้อง :** รักษาขับนิ่วในท้อง (S2-12)
- **ตำรับยาขับนิ่วในไต-ทางเดินปัสสาวะ :** ช่วยขับนิ่วในไต และทางเดินปัสสาวะ (S2-13)
- **ตำรับยาโรคเบาหวาน :** แก้โรคเบาหวาน (S2-22)
- **ตำรับยาใช้หัวโตใหญ่ :** แก้ไข้หัวโตใหญ่ (S2-57)
- **ตำรับยาอุทัยโอสถ :** แก้ไข้ตัวร้อน แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้อ่อนเพลียระเียใจ เพิ่มความสดชื่น บำรุงหัวใจ (S3-22)
- **ตำรับยาแก้ท้องร่วง-ท้องเสีย-บิด :** แก้ท้องร่วง-ท้องเสีย แก้บิด ช่วยคุมธาตุ (S3-43)
- **ตำรับยาแก้คันไข้ (ใช้ระยะแรก) :** แก้คันไข้ (ใช้เบื้องต้นหรือใช้

เปลือกคนทา

ระยะแรก เช่น ไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้พิษ ไข้กำเดา (S3-44)

- **ตำรับยาไข้หวัด :** แก้ไข้หวัด (S3-46)
- **ตำรับยาใช้หัวโต/ใช้อีสุกอสีเส/ใช้อีต้อแดง :** แก้ไข้หัวโต ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ใช้อีสุกอสีเส ใช้อีต้อแดง กระทั่งพิษไข้ (S3-48)

ครามขน

ชื่อท้องถิ่น : -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Indigofera hirsuta* L.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาว 1–2 ม. ส่วนต่างๆ มีขนยาวหนาแน่น สีขาว ใบเรียงสลับ ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ใบย่อย 2–3 คู่ เรียงตรงข้าม รูปไข่-ไข่กลับ ยาว 1.5–4 ซม. ช่อดอกคล้ายหางกระรอก ดอกสีแสดอมชมพู ฝักรูปทรงกระบอก ยาว 1.5–2 ซม.

ช่อดอกของครามขน

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น** : ต้มน้ำดื่มต่างน้ำ แก้ท้องเสีย ช่วยย่อยอาหาร (NE3)

ครี

ชื่อท้องถิ่น : สักขี (ตรัง, ฉะเชิงเทรา), สักขี จิก กระชิก (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dalbergia parviflora* Roxb.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย ยาวถึง 20 ม. โคนต้นหรือกิ่งเก่ามีหนาม แก่นไม้สีแดงอมม่วงเข้ม ใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อยเรียงสลับ ข้างละ 2-4 ใบ รูปรี-ไข่กลับ ยาว 3-6 ซม. ปลายใบมน-แหลม ผิวเกลี้ยง ดอกสีขาว ผลเป็นฝักแบนรูปรีกลม-ขอบขนานโค้ง มี 1-4 เมล็ด มีรอยหยักคอดตามตำแหน่งเมล็ด เปลือกฝักค่อนข้างหนาและมีรอยย่น, พบตามขอบป่าพรุและที่ราบน้ำท่วมถึงในภาคใต้

ฝักของครี/สักขี

แก่นของครี/สักขี

สรรพคุณ

- **ตำรับยาไข้ทับระดู** : แก้ไข้ทับระดู ระดูผ่าไข้ แก่พิษโลหิตระดู แก่ร้อนใน แก่คลุ้มคลั่ง (E1-06)
- **ตำรับยาละลายลิ่มเลือด** : ช่วยละลายลิ่มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ (S2-30)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต** : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตระดู** : บำรุงโลหิตระดู (S2-56)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง** : แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)
- **ตำรับยาหอมนวโกฐ** : แก้คลื่นเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุกแน่นในอก แก่ลมปลายไข้ แก่อาการสับสนร้อนสับสนหนาวหรือครั่นเนื้อครั่นตัว ร้อนวูบวาบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุงประสาท (S3-01)
- **ตำรับยาประสะกานพลู** : แก้ปวดท้องจากอาการจุกเสียดแน่นท้องอืดท้องเฟ้อ อาหารไม่ย่อย หรือธาตุไม่ปกติ ช่วยขับลม (S3-05)

คล้า

ชื่อท้องถิ่น : คล้า (ตรัง, พืชญโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Schumannianthus dichotomus* (Roxb.) Gagnep.

ชื่อวงศ์ : MARANTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูง 1.5-3 ม. มีเหง้าใต้ดิน ลำต้นสีเขียว กว้าง 2-4 ซม. แตกกิ่งตามข้อ ใบรูปรี ยาว 15-30 ซม. ผิวเกลี้ยง ก้านใบเป็นกาบหุ้มถึง ปลายกาบที่ติดกับใบบวมพอง ช่อดอกสีขาว ตั้งขึ้น ผลทรงผลแอปเปิ้ล กว้าง 2 ซม. มี 3 พูเล็กน้อย, ชอบขึ้นตามริมน้ำในเขตที่ราบลุ่ม

สรรพคุณ

- **เหง้า** : แก้ปวดข้อ แก้ปวดกระดูก (N1)
- **ตำรับยาแก้ลมกองหยาบ/วิงเวียน-ใจสั้น** : แก่วิงเวียนศีรษะ ใจสั้น อาการบ้านหมุน หน้ามืดตาลาย ลมชื้นแน่นหน้าอก (ประเภทลมกองหยาบ) (S1-38)

กลางซ้าย : ช่อดอก, กลางขวา : ผลของคลุ้ม

คลุ้ม

ชื่อท้องถิ่น : คลุ้ม (ตรัง, สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Donax canniformis* (G. Forster) K. Schum.

ชื่อวงศ์ : MARANTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูง 2-3 ม. มีเหง้าใต้ดิน ลำต้นสีเขียว กว้าง 2-4 ซม. แตกกิ่งตามข้อ ใบรูปรี ยาว 15-30 ซม. ผิวเกลี้ยง ก้านใบเป็นกาบหุ้มกิ่ง ปลายกาบที่ติดกับใบบวมพอง ช่อดอกสีขาว คล้ายกับคล้า (Sch_dic) มีจุดต่างที่ คลุ้มมีช่อดอกห้อยลง ผลทรงกลม กว้าง 1-1.5 ซม., ชอบขึ้นตามริมน้ำหรือหุบเขาในเขตพื้นที่ภูเขา

บน : ผล, ล่าง : ช่อดอกของคลุ้ม

คลุ้ม

สรรพคุณ

- หัวหรือราก : แก้ประดงเข้าข้อเข้าเส้น (E2)
- ตำรับยาใช้ฮีสทามีน : แก้โรคฮีสทามีน หรือใช้ฮีสทามีน (S2-37)

ค้อนหมาขาว

ชื่อท้องถิ่น : วาสนาป่า (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dracaena angustifolia* (Medik.) Roxb.

ชื่อวงศ์ : ASPARAGACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 1 ม. ลำต้นกลม กว้าง 2-3 ซม. ใบเดี่ยว เรียงเวียนกระจุกที่ปลายกิ่ง รูปหอกกลับแกมรูปแถบยาว ยาว 50-100 ซม. กว้าง 4-9 ซม. ผิวเกลี้ยงมันเงา ช่อดอกสีขาว ยาว 50-80 ซม. ไม่แตกแขนง

สรรพคุณ

- ตำรับยาบำรุงโลหิตสตรีโดยตรง/ประจำเดือนเป็นปกติ : บำรุงโลหิตของสตรีโดยตรง รักษาอาการประจำเดือนให้เป็นปกติ แก้โลหิตระดูเสีย บำรุงธาตุ (S2-50)

คอแลน

ชื่อท้องถิ่น : คอแลน (สระแก้ว, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Nephelium hypoleucum* Kurz

ชื่อวงศ์ : SAPINDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ซม. เปลือกเรียบ โคนต้นมีพูพอน ต้น ๆ จำนวนมาก ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 4-6 ใบ เรียงเกือบตรงข้าม แผ่นใบด้านล่างสีเขียวนวล ผลทรงรี ยาว 2.5-4 ซม. เปลือกผลสุกสีแดง มีตุ่มหนามไม่แหลมคมคล้าย ผลลิ้นจี่ เนื้อในสีขาวรสเปรี้ยวอมหวาน

สรรพคุณ

- ราก : รักษาต่อมไทรอยด์เป็นพิษ (N1)
- ผลสุก : มีเปลือกสีแดง เนื้อในสีขาวรสเปรี้ยวอมหวานทานเป็นผลไม้ หรือทานกับน้ำปลาหวาน เป็นยาระบาย (E2)
- ตำรับยาโรคไทรอยด์เป็นพิษ : รักษาโรคไทรอยด์เป็นพิษ (N1-119)

คอแลนเขา

ชื่อท้องถิ่น : คอเที้ย กัดลิ้นดง (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Xerospermum noronhianum* (Blume)
Blume

ชื่อวงศ์ : SAPINDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นสูง 5–15 ม. เปลือกค่อนข้างเรียบและหลุดเป็นสะเก็ดบางเล็กน้อย เห็นเป็นดวงสีน้ำตาลแดงกระจาย ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อย 2–3 คู่ เรียงตรงข้าม แผ่นใบเกลี้ยง แผ่นใบด้านล่างมีเส้นใบกระจุกรวมกันเป็นจุดสีเขียวเข้มกระจายทั่ว มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอก 4 กลีบ แกนใบหนามากกว่า 1.5 มม. และข้อผลบวมหนา 5–7 มม. ผลทรงรี ยาว 2–3 ซม. ผิวขรุขระ สุกสีเหลือง

สรรพคุณ

- **เปลือกหรือแก่น :** แก้ไฟในท้อง ต่อมลูกหมากโต เชื้อราในสมอง (E2)

ซ้าย : ผลสุก, ขวา : เปลือกลำต้นของคอแลนเขา

คัดเค้าเครือ

ชื่อท้องถิ่น : คัดเค้า (ตรัง, พืชญโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Oxyceros horridus* Lour.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย ยาวถึง 10 ม. ลำต้นและกิ่งมีหนาม ออกเป็นคู่ตรงข้ามกัน ปลายหนามโค้งกลับคล้ายเขาควาง กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง แผ่นใบด้านบนค่อนข้างราบเรียบไม่เป็นคลื่น ข้อดอกออกเป็นกระจุกตามซอกใบ สีขาว เมื่อใกล้โรยเป็นสีเหลืองอ่อน มีกลิ่นหอม ผลทรงกลม กว้าง 5-7 มม. ผิวเกลี้ยง

บน : เนื้อไม้, ล่าง : เมล็ด

สรรพคุณ

- เนื้อไม้ : แก้ไข้ (N1)
- ตำรับยาวยัยทอง : รักษาอาการวัยทอง รักษาเลือดลมให้เป็นปกติ (S2-25)
- ตำรับยาใช้กำเตาใหญ่ : แก้ไข้กำเตาใหญ่ (S2-47)

คัดเคาดง

ชื่อท้องถิ่น : นางพญาท้าวเอว (สระแก้ว),

พญาท้าวเอว (พืชญโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Oxyceros bispinosus* (Griff.) Tirveng.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย ยาวถึง 10 ม. คล้ายกับคัดเค้าเครือ (Oxy_hor) แต่คัดเคาดงมีจุดต่างที่หนามคู่ตรงข้ามกันนั้น ตำแหน่งของหนามจะอยู่ใกล้กันทำให้ดูคล้ายเขี้ยวของงู กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง แผ่นใบด้านบนเป็นคลื่นชัดเจน และกลีบดอกมีลักษณะป้อมสั้นกว่า ผลมีขน

สรรพคุณ

- ราก : แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย (N1)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย-กระดูกทับเส้น : แก้ปวดหลัง ปวดเอว ปวดไขข้อ ปวดกระดูก แก้กระดูกทับเส้น บำรุงธาตุ (E2-216)
- ตำรับยาขับนิ่ว-โรคไต-ตับ : ขับนิ่วในถุงน้ำดี นิ่วในระบบทางเดินปัสสาวะ แก้ปัสสาวะขุ่น แก้โรคไต แก้โรคตับ (E2-217)

ค่างคาว

ชื่อท้องถิ่น : มะก่องค่างคาว (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Aglaia edulis* (Roxb.) Wall.

ชื่อวงศ์ : MELIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกเป็นแผ่นบางตามแนวยาวและเปิดร่อนออก กิ่งอ่อนและผลมีขนสีเทาอมน้ำตาล ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ใบย่อย 5-7 ใบ เรียงตรงข้าม รูปหอกหรือหอกกลับ ยาว 5-12 ซม. ผิวใบเกลี้ยง ผลกลม กว้าง 1.5-2 ซม.

สรรพคุณ

- **แก่นหรือราก** : ช่วยลดไข้ตัวร้อน ยาอายุวัฒนะ (E2)

ซ้าย : เปลือกลำต้นที่อายุน้อย, ขวา : เปลือกลำต้นที่อายุมาก

ผลอ่อนของคางคาว

โคคลาน

ชื่อท้องถิ่น : หวายดิน ขมิ้นเครือ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Anamirta cocculus* (L.) Wight & Arn.

ชื่อวงศ์ : MENISPERMACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง เถามีลายตามแนวยาว กิ่งอ่อนและแผ่นใบเกลี้ยง ใบรูปไข่-ไข่กว้าง ยาว 16–28 ซม. มีเส้นใบ 3–5 เส้นออกจากโคนใบ โคนใบเว้า ก้านใบเกลี้ยง ยาว 6–20 ซม. ปลายก้านทั้งสองด้านบวม ช่อดอกยาว 16–40 ซม. ดอกสีเขียวอมเหลือง, พบในป่าดงดิบทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- เถา : แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดเส้นเอ็น (E2)

โคคลาน

ชื่อท้องถิ่น : คุคะ คุระเปี้ยะ (ตรัง, พัทลุง),

กระดอหดใบขน (ทางการ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Croton caudatus* Geiseler

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย ยาวถึง 7 ม. กิ่งอ่อน ใบ และผลมีขนสีน้ำตาลทองสากคาย (จุดเด่น) ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจหรือรูปไข่ ยาว 6–15 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อยไม่สม่ำเสมอ ช่อดอกสีขาว ผลทรงกลม กว้าง 1–1.5 ซม. ขอบขึ้นตามริมน้ำหรือตามที่ราบลุ่ม

สรรพคุณ

- ตำรับยาเขียวหอม : แก้ไข้ ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษไข้หัด ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ไข้สูกอีโส (S3-02)

ผลอ่อนของโคคลาน/คุคะ

ช่อดอกเพศผู้ของโคคลาน/คุะ

โคคลาน

ชื่อท้องถิ่น : มะกายเครือ (ภาคเหนือ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mallotus repandus* (Rottlet) Müll. Arg.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย ยาวถึง 20 ม. เถาอายุมากเปลือกแตกเป็นลายร้าวแหะสะเก็ดเล็กน้อย ตามกิ่ง แผ่นใบด้านล่าง ก้านใบ ช่อดอก และผลมีขนสั้นหนานุ่ม ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่-ไข่กว้าง ยาว 5-11 ซม. รูปกลม-กลม-ตัด มีต่อมเป็นจุดใกล้ขอบใบ บริเวณโคน มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ ขอบใบเรียบ-หยัก ซี่ฟัน แผ่นใบด้านล่างมีต่อมเล็กสีเหลืองกระจายทั่ว ก้านใบยาว 2-7 ซม. บางครั้งก้านใบติดกับโคนใบแบบก้นบิตเล็กน้อย ต้นแยกเพศ ช่อดอกยาวถึง 20 ซม. สีเหลืองครีม ผลทรงกลม กว้าง 8-10 มม. บางครั้งมี 2 พูติดกัน, พบตามชายป่าดงดิบหรือป่าเบญจพรรณ หรือที่รกร้างในเขตที่ราบลุ่ม ทั่วประเทศ

บน : ช่อดอกเพศผู้, กลาง : ผลอ่อน

เถาโคคลาน

สรรพคุณ

- **รากหรือเนื้อไม้** : แก้ลมวิงเวียน รักษาแผลในระบบทางเดินอาหาร แก้อุดตันแน่นท้อง เป็นยาระบาย แก้วปวดเมื่อยกล้ามเนื้อหรือเส้นเอ็น; ใบสด : ทำลูกประคบแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เอ็น (E2)
- **เถา** : บำรุงเส้นเอ็น แก้กษัย แก้วปวดเมื่อย (N1)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย-บำรุงกำลัง** : แก้วปวดเมื่อย บำรุงกำลัง (E1-05)
- **ตำรับยากำลังข้อสะพายควาย** : บำรุงกำลัง แก้วปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น** : รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-04)
- **ตำรับยาแก้กษัยไตพิการ** : แก้กษัย ไตพิการ บำรุงไต ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- **ตำรับยาโรคอัมพาตระยะแรก** : แก้อาการกึ่งอัมพาตหรืออัมพาตระยะแรก กล้ามเนื้ออ่อนแรง เดินยืดยาวไม่ปกติ เหน็บชา (S2-24)
- **ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น** : ช่วยปรับธาตุ แก้วปวดเมื่อย ปวดเขา-ข้อ-เอ็น แก้วเอ็นพิการ (S2-26)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น** : แก้วปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอักเสบ-อัมพาต (S2-31)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต** : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า** : แก้วปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)
- **ตำรับยารักษามดลูกเคลื่อน/บำรุงโลหิต** : รักษา มดลูกเคลื่อน บำรุงโลหิต (S2-45)
- **ตำรับยาบำรุงรักษามดลูก** : ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด มดลูกพิการ (S2-60)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง** : แก้วปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)
- **ตำรับยาแก้เหน็บชา** : แก้วเหน็บชา อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-63)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น** : รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-66)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย-กระดูกทับเส้น** : แก้วปวดหลัง ปวดเอว ปวดไขข้อ ปวดกระดูก แก้วกระดูกทับเส้น บำรุงธาตุ (E2-216)

โคลงเคลง

ชื่อท้องถิ่น : โคลงเคลง มังเบร มังเร (ตรัง), เอ็นอ้า เอนอ้า (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Melastoma malabathricum* L. subsp. *malabathricum*

ชื่อวงศ์ : MELASTOMATACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มสูง 1-2 ม. กิ่งและใบมีขนสั้นสากคาย ใบเรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปรี-ใบหอก ยาว 5-10 ซม. มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ กลีบดอก 5 กลีบ สีชมพูอมม่วง ดอกบานกว้าง 3-4.5 ซม. เกสรเพศผู้สีเหลือง ผลทรงกลม กว้าง 1-1.3 ซม. สุกสีแดง มีเกล็ดสั้นสีขาวติดแนบผิว

สรรพคุณ

- **ราก** : บำรุงกำลัง บำรุงร่างกาย (S1)
- **ใบ** : แก้วท้องร่วง แก้วบิด (NE3)

ล่าง : ผลสุกของโคลงเคลง

โคลงเคลงขนต่อม

ชื่อท้องถิ่น : ข้าวตาก (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Clidemia hirta* (L.) D. Don

ชื่อวงศ์ : MELASTOMACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย ยาวถึง 4 ม. ตามส่วนต่างๆ มีขนยาวสาकคาย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม ใบรูปไข่-ไข่กว้าง ยาว 6-12 ซม. ผิวใบด้านบนมีรอยกดตามแนวเส้นใบ ดอกสีขาว มีกลีบดอก 5 กลีบ ผลรูปไข่-กลม กว้าง 8-10 มม. สุกสีม่วงอมน้ำเงิน, เป็นพืชต่างถิ่นรุกรานในเขตป่าดงดิบชื้น มาจากทวีปอเมริกาตอนกลาง

สรรพคุณ

- **ใบและกิ่ง :** ต้มน้ำดื่ม ลดการไหลของเลือดประจำเดือนที่มากกว่าปกติ แก้ปวดท้อง ลดการหดเกร็งของกล้ามเนื้อ; ใบ : ตำพอกแผล เป็นยาสมานแผล หรือต้มกับน้ำใช้ล้างแผล หรือล้างช่องคลอดสตรีที่ตกเลือด (R77)
- **ใบ :** รักษาแผลสด (S2)

ล่าง : ผลสุกของโคลงเคลงขนต่อม

โคลงเคลงตัวผู้

ชื่อท้องถิ่น : โคลงเคลง เอ็นอ้า (สระแก้ว), เอ็นอ้า

(พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Melastoma orientale* Guillaumin

ชื่อวงศ์ : MELASTOMACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1-2 ม. มีลักษณะทั่วไปคล้ายโคลงเคลง (Mel_mal_mal) จุดต่างที่ โคลงเคลงตัวผู้ ดอกบานกว้าง 1.5-2 ซม. เกสรเพศผู้สีชมพู ผิวของผลมีขนแตกกิ่งยาว

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5 :** แก้เส้นยึด บำรุงกำลัง (E2)
- **ตำรับยาแก้ปวดเส้นเอ็น/บำรุงเส้นเอ็น :** แก้ปวดเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บำรุงเส้นเอ็น (N1-150)

ผลอ่อนของโคลงเคลงตัวผู้

เคี่ยม

ชื่อท้องถิ่น : เคี่ยม (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cotylelobium lanceolatum* Craib

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCARPACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 40 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดหนา ตามยาว กิ่งอ่อนและแผ่นใบด้านล่างมีขนสีน้ำตาลอ่อน ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แกมขอบขนาน ยาว 8-15 ซม. ผิวใบด้านบนมันเงา เส้นแขนงใบถี่ปลายเส้นจรดกันใกล้ขอบใบ ผลมีปีกรูปแถบ ยาว 2 ปีก ยาว 4-7 ซม. ผลอ่อนสีเขียวอมเหลือง ผลทรงหยดน้ำ

สรรพคุณ

- **เปลือก** : มีรสฝาด สับเป็นชิ้นใช้รองกันกระบองน้ำตาลสด ป้องกันการบูดเน่า (S3)
- **ตำรับยาสตรีสาวเสมอ** : บำรุงรักษาระบบภายในของสตรี ช่วย กระชับร่างกาย (S2-15)
- **ตำรับยาโรคริตสีดวงทวาร** : แกักริตสีดวงทวาร (S2-41)
- **ตำรับยาโรคริตสีดวงทวาร** : รักษาโรคริตสีดวงทวาร (S2-42)

เคี่ยมคะนอง

ชื่อท้องถิ่น : เคี่ยมคะนอง (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Shorea henryana* Pierre

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCARPACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 40 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดหนา กิ่ง

อ่อนและแผ่นใบด้านล่างมีขนสีน้ำตาลอ่อน ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แกมขอบขนาน ยาว 8-15 ซม. ผิวใบด้านบนมันเงา เส้นแขนงใบข้างละ 11-15 เส้น แผ่นใบด้านล่างมีขนหนานุ่มหรือมีขุยสีขาว ผลมีปีกรูปแถบยาว 3 ปีก ยาว 8-10 ซม. และปีกสั้น 2 ปีก ยาว 3-5 ซม. ผลทรงหยดน้ำ

สรรพคุณ

- **เปลือก** : มีรสฝาด สับเป็นชิ้นใช้รองกันกระบองน้ำตาลสด ป้องกันการบูดเน่า; แก่นหรือราก : ยาอายุวัฒนะ (E2)

เครื่องเขี้ยว

ชื่อท้องถิ่น : พลุช้าง (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Scindapsus officinalis* (Roxb.) Schott

ชื่อวงศ์ : ARACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุกทอดคลาน มีรากยึดเกาะตามต้นไม้ ยาวถึง 20 ม. ส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี-ไข่แกม ยาว 15-23 ซม. ก้านใบยาวใกล้เคียงกับใบ แผ่นเป็นกาบกว้าง

2-4 ซม. ช่อดอกมีกาบรองและห่อช่อดอกรูปทรงรี สีเหลืองครีม
ช่อดอกเป็นแท่งรูปทรงกระบอก ยาว 6-12 ซม. สีครีม

สรรพคุณ

- **ผลหรือฝัก** : ยาบำรุง ยากระตุ้น ขับเหงื่อ (NE3)

เครื่องสำอาง

ชื่อท้องถิ่น : คองูเห่า (ตรัง), พญาเห่า (สระแก้ว),
หนามไก่ไห้ (พิษณุโลก)

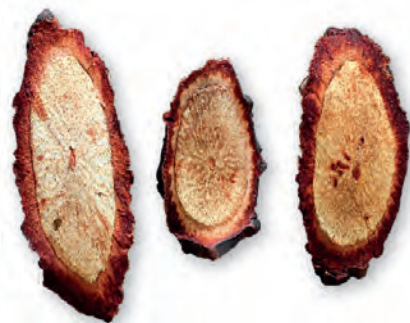
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Toddalia asiatica* (L.) Lam.

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 10 ม. กิ่งและเถามีหนาม
แหลมคม เถาอายุมากโคนหนามบวมหนา ใบเรียงเวียน

ใบประกอบมี 3 ใบย่อย รูปใบหอก ยาว 5-15 ซม. ขอบใบหยัก
เล็กน้อย เนื้อใบหนา แผ่นใบเกลี้ยง ขี้มีกลิ่นคล้ายฉี่วัว ผลทรง
กลมแบน กว้าง 1 ซม.

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : ช่วยรักษามะเร็ง (E2)
- **เถา** : ช่วยบำรุงเลือด ช่วยขับลม แก้ไข้ (N1)
- **ตำรับยาโรคไต** : รักษาโรคไต (S2-10)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง** : แก้ปวด
เมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

เครือปลอก

ชื่อท้องถิ่น : เครือปลอก (สระแก้ว), เถาวัลย์เหล็ก (ตรัง), พญาจั่วดำ (พังงา, ภูเก็ต)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ventilago harmandiana* Pierre

ชื่อวงศ์ : RHAMNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. กิ่งอ่อนมีขนสั้น เถามีลายตามแนวยาว เถาอายุมากแตกเป็นร่องตื้นแกมร่างแหตามแนวยาว ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก ยาว 9–15 ซม. จุดเด่นของชนิดนี้อยู่ที่มีขอบใบเรียบมีเส้นใบย่อยเรียงตามแนวขวาง และผลมีปีกแบนรูปหอก ยาว 4–6 ซม. ติดเมล็ดกลมที่ปลายด้านหนึ่ง

บน : ผล, ล่างซ้าย : เถาอายุน้อย, ล่างขวา : เถาอายุมาก

สรรพคุณ

- **เถา** : ช่วยขับฟอกโลหิตระดู ขับเลือดเสีย ขับน้ำเหลืองเสีย (E2)
- **ตำรับยาล้างโรคก่อนการรักษาโรกระบบเส้นเอ็น** : ช่วยชำระล้างระบบภายในร่างกายก่อนการรักษาโรคที่เกี่ยวกับระบบเส้นเอ็น อัมพฤกษ์ อัมพาต (S2-55)

เครือปลาแสงแดง

ชื่อท้องถิ่น : เครือเขาดิน (พิษณุโลก) เครือชูด (อีสาน)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ichnocarpus frutescens* (L.) W.T. Aiton

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้ออ่อน ยาวถึง 10 ม. ส่วนต่าง ๆ มีน้ำยางสีขาวข้น กิ่งอ่อนมีขนสั้นสีน้ำตาลแดง ใบเดี่ยว เรียงตรงกันข้าม รูปใบหอก-ขอบขนาน กลีบดอกเป็นหลอดสีขาว ยาว 5 มม. ปลายกลีบแยก 5 แฉก บิดเป็นเกลียวขอบกลีบมีขนครุย

สรรพคุณ

- **ตำรับยาโรคตับ** : รักษาโรคตับ ตับอักเสบ ตับแข็ง (N1-136)

เครือแปบ

ชื่อท้องถิ่น : เถาเอ็นอ่อน (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Erycibe schmidtii* Craib

ชื่อวงศ์ : CONVOLVULACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย ยาวถึง 7 ม. ตามกิ่งมีช่องอากาศ กิ่งอ่อนเกลี้ยง-มีขนประปราย ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี-รูปไข่-รูปใบหอก ยาว 7–12 ซม. เนื้อใบหนาและเหนียว ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบยาว 1 ซม. กลีบดอกสีขาวอมเหลือง มี 5 กลีบ ปลายกลีบเว้า

นุ่มและบิดเป็นคลื่น ดอกบานกว้าง 1–1.3 ซม. ผลรูปรีกว้าง ยาว 1.3–2 ซม. ผิวเกลี้ยง

สรรพคุณ

- **เถา** : แก้ปวดเมื่อย รักษาอาการปวดกระดูก ปวดเส้นเอ็น (N1)
- **ตำรับยาแก้ปวดเส้นเอ็น/บำรุงเส้นเอ็น** : แก้ปวดเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บำรุงเส้นเอ็น (N1-150)
- **ตำรับยาแก้ปวดเส้นเอ็น/บำรุงเส้นเอ็น** : แก้ปวดเส้นเอ็น บำรุงเส้นเอ็น (N1-256)

เครือออน

ชื่อท้องถิ่น : -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Congea tomentosa* Roxb.

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 40 ม. ตามกิ่งอ่อน ใบ และช่อดอกมีขนนุ่มหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-รูปไข่ ยาว 6–15 ซม. ช่อดอกออกตามซอกใบหรือปลายกิ่ง มีใบประดับสีชมพู แยก 3–4 แฉก รูปไข่กลับ-หอกกลับ เป็นฐานรองรับดอกย่อย ดอกย่อยขนาดเล็กสีขาว มีลายสีม่วงแดงกลางดอก

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : แก้ไอ แก้ปวดเมื่อย (NE2)

ช่อดอกเครือออน

คำมอกหลวง

ชื่อท้องถิ่น : ไซเนา (อุดรธานี), คำมอกหลวง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Gardenia sootepensis* Hutch.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 10 ม. ยอดจะพบขนเหนียวสีเหลืองไหม้ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปรี-หอกกลับ ยาว 15–30 ซม. แผ่นใบด้านล่างมีขนหนาแน่น-ประปราย ดอกเป็นหลอดยาว 7–10 ซม. ปลายแยก 5 แฉก สีเหลืองอ่อน-เหลืองส้ม มีกลิ่นหอม ผลทรงรี ยาว 4–6 ซม. มี 5 เหลี่ยมตามแนวยาวเล็กน้อย

สรรพคุณ

- เนื้อไม้ : บำรุงสมรรถภาพทางเพศ (N1)
- แก่น : บำรุงหัวใจ; ราก : แก้กตขาว (NE3)

คำแสดง

ชื่อท้องถิ่น : คำแสดงป่า (ตรัง), ดอกหนัง (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mallotus philippensis* (Lam.) Mull. Arg.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 10 ม. เปลือกเรียบ ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่-ขอบขนาน ยาว 10-17 ซม. ขอบใบเรียบ-หยักซี่ฟัน มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ แผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นประปรายและสีขาวนวล ผลทรงกลม กว้าง 7-10 มม. มีขุยสีแดงเข้มปกคลุม

สรรพคุณ

- แก่น : แก้ปัสสาวะแดงหรือเหลือง (NE2)
- เปลือก : ช่วยบำรุงธาตุ รักษาโรคกระเพาะ แก้กพรตัก; ผลและใบ : ต้มกับน้ำดื่มแก้หวัด; เมล็ด : แก้ไข้ แก้วงเวียน; ขนจากผลที่เป็นผงสีแดง : ใช้เป็นยาขับพยาธิตัวกลม พยาธิตัวแบน และพยาธิตัวตืด (R56)

ไคร้

ชื่อท้องถิ่น : ไคร้ (อุดรธานี, พิษณุโลก), ไคร้ (น่าน)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Homonoia riparia* Lour.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1-4 ม. กิ่งอ่อน แผ่นใบด้านล่าง และซอกดอกมีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปหอกกลับแกมรูปแถบ ยาว 10-20 ซม. ขอบใบเรียบ-หยักมน ปลายใบเรียวแหลม ซอกดอกเพศผู้ตั้งขึ้น เพศเมียห้อยลง ยาว 10-15 ซม. สีเหลืองอมน้ำตาล ผลทรงกลม กว้าง 3-5 มม. ติดเป็นช่อยาว, ขอบขึ้นตามริมตลิ่งและแก่งหินในลำธารเขตต้นน้ำ

สรรพคุณ

- ราก : ต้มน้ำดื่มเป็นยาห้ามเลือด, ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ท้องร่วง แก้บิด และเป็นยาสมานท้อง; เปลือก : เป็นยาสมานแผล ยาสมานท้อง, ฝนกับน้ำปูนใสกินเป็นยาผดผามแผลภายใน

แก่น้ำเหลืองเสีย; ยางจากลำต้น : ใช้สมานแผล แก้ปวด ปิดธาตุ
แก่น้ำเหลืองเสีย (R18)

- **กิ่งหรือลำต้น** : แก้ปวดฟัน (NE3)
- **ใบ** : แก้ไข้ตัวร้อน ที่มีอาการนอนกระสับกระส่าย ช่วยถอนพิษไข้ (N1)
- **ตำรับยาขับนิ่วในไต-ทางเดินปัสสาวะ** : ช่วยขับนิ่วในไต และทางเดินปัสสาวะ ช่วยล้างไต รักษาทางเดินปัสสาวะอักเสบ (S2-14)

บน : ผลอ่อนของไคร้ น้ำ, ล้าง : ไคร้ น้ำที่ขึ้นตามริมลำธาร

จำยอม

ชื่อท้องถิ่น : กระเบา กระเบาใหญ่ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hydnocarpus kurzii* (King) Warb.

ชื่อวงศ์ : ACHARIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 25 ม. เปลือกเรียบ กิ่งอ่อนและก้านใบมีขนสั้นประปราย ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน ยาว 12-20 ซม. ขอบใบเรียบ โคนใบเบี้ยวเล็กน้อย เส้นใบย่อยเรียงตามแนวขวางเห็นชัดเจนที่แผ่นใบด้านล่าง ผิวใบเกลี้ยง เนื้อใบหนา ผลทรงกลม กว้าง 7-10 ซม. มีขนสั้นน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น

สรรพคุณ

- **ตำรับยาโรคผิวหนังจากเชื้อรา/แผลติดเชื้อ** : แก้กกลาก เกื้อื้อน แก้พิษบาดแผล แผลติดเชื้อ (S1-42)
- **ตำรับยาโรคผิวหนังจากเชื้อรา/แก้คันจากการแพ้** : ยาขี้ผึ้งหรือยาหม่องทารักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกื้อื้อน แก้อาการคันตามผิวหนังทั่วไปจากอาการแพ้ ผื่นคัน คันจากแมลงสัตว์กัดต่อย น้ำมันจากเมล็ดมีสรรพคุณเหมือนกับกระเบา น้ำ (Hyn_cas) และกระเบาใต้ (Hyd_cal) (S2-64)

จับป่า

ชื่อท้องถิ่น : จี๊ดอกขาว จี๊ผา (อุตรธานี), จี๊ป่า (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Bombax anceps* Pierre

ชื่อวงศ์ : MALVACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 40 ม. เปลือกและกิ่งมีหนามแหลมคม ใบเดี่ยว เรียงเวียน ใบประกอบรูปฝ่ามือ มีใบย่อย 5-7 ใบ รูปหอกกลับ ยาว 4-15 ซม. แผ่นใบเรียบและเกลี้ยง ก้านใบย่อยสีเขียว ยาวไม่เกิน 1 ซม. ดอกสีขาว กลีบดอกบานพับกลับจนถึงโคนกลีบ ผลเป็นฝักทรงกระบอกแกมรี ยาว 10-15 ซม. ผลแก่แห้งแตก มีเส้นใยขาวเป็นปุยรอบเมล็ดสีดำ เป็นพืชป่าพื้นเมืองของไทย มักพบตามชายป่า พื้นที่ดินปนหิน และป่าผลัดใบ

สรรพคุณ

- **เปลือก** : แก้กษัยคัน (N1)
- **เปลือก** : แก้อาหารเป็นพิษ กินผิดสำแดง แก้ท้องเสียท้องร่วง (NE3)
- **ตำรับยาโรคริดสีดวงทวาร** : รักษาโรคริดสีดวงทวาร (NE4-027)

จันทน์คันทนา

ชื่อท้องถิ่น : พิลังกาสาป่า ปักขากแหวกร้าง (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Psychotria adenophylla* Wall.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 4 ม. ตามกิ่งและใบเกลี้ยง มีหูใบเป็นหลอดหุ้มที่ข้อกิ่ง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่-รี ยาว 8-20 ซม. ที่ซอกระหว่างเส้นกลางใบและเส้นแขนงใบมีต่อมนูน ช่อดอกสีขาวอมเขียว ตั้งขึ้น ยาว 10-20 ซม. ดอกย่อยขนาดเล็ก แตกแขนงสั้นชิดแกนช่อดอก

สรรพคุณ

- **ราก** : แก้ไข้ตัวร้อน (E2)

จันทน์คันทนา

จันทน์ชะมด

ชื่อท้องถิ่น : จันทน์ชะมด (สระแก้ว, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Aglaia silvestris* (M. Roem.) Merr.

ชื่อวงศ์ : MELIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกสะเก็ด เปลือกในสีแดง ยอดมีน้ำยางสีขาวและมีสะเก็ดสีน้ำตาล ใบเรียงสลับ ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ยาว 20-60 ซม. ใบย่อย 5-9 คู่ เรียงตรงข้าม-เกือบตรงข้าม รูปใบหอก-แกมรูปแถบยาว ยาว 7-15 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสมมาตร-เบี้ยวเล็กน้อย ผิวใบเกลี้ยง ผลค่อนข้างกลม กว้างถึง 2.5 ซม. สุกสีเหลือง-ส้ม

มีสะเก็ดปกคลุม, แก่นไม้ไม่มีกลิ่นหอมแบบจันทน์ชะมด/จันทน์หอม (*Mansonia gagei*)

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : บำรุงหัวใจ (E2)
- **แก่น** : แก้ไข้ตัวร้อน ที่มีอาการนอนผวนอนเพ้อด้วย (N1)

จันทน์ชะมด *Aglaia silvestris* มีเปลือกชั้นในสีแดง

จันทน์ชะมด

ชื่อท้องถิ่น : จันทน์ชะมด จันทน์หอม (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mansonia gagei* J. R. Drumm. ex Prain

ชื่อวงศ์ : MALVACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกเป็นร่องตื้นตามแนวยาว เปลือกชั้นในสีเหลืองครีมและมีกลิ่นเหม็นเขียว (จุดต่างจากจันทน์ชะมด *Agl_sil*) ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นนุ่ม-ค่อนข้างเกลี้ยง มีหูใบที่ซอกใบรูปใบหอก ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปไข่-หอกกลับ ยาว 8-15 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย โคนใบรูปลิ้น-เว้า มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ ปลายก้านใบบวมพอง ผลมีปีกบางสีเขียวอ่อน รูปขอบขนานปลายโค้ง ยาว 3-5 ซม. มีเมล็ดติดที่โคนปีก

สรรพคุณ

- **แก่นไม้ที่ตายพราย (ยืนต้นตาย)** : มักจะมีกลิ่นหอม ใช้แก่นไม้ที่มีกลิ่นหอมทำเครื่องหอมไทยโบราณ เช่น ฝนผสมแบ่งทาตัว ทำดอกไม้จันทน์ ฟินเผาศพ แก่นไม้ที่มีกลิ่นหอมหรือใช้น้ำมันที่กลั่นออกมาเป็นยาสมุนไพรช่วยบำรุงหัวใจ แก้โลหิตเสีย แก้ไข้ แก้ดี แก้ท้องเสีย แก้กระหายน้ำ (R10)
- **ตำรับยาใช้ก้าเดาใหญ่** : แก้ไข้ก้าเดาใหญ่ (S2-47)
- **ตำรับยาอุทัยโอสถ** : แก้ไข้ตัวร้อน แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้ท้องเสียระเหี่ยใจ เพิ่มความสดชื่น บำรุงหัวใจ (S3-22)

จันทน์ชะมด/จันทน์หอม *Mansonia gagei*

จันทน์แดง

ชื่อท้องถิ่น : จันทน์แดง (พัทลุง), จันทน์แดง

จันทน์ผา (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dracaena cochinchinensis* (Lour.) S. C. Chen

ชื่อวงศ์ : ASPARAGACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 6 ม. ลำต้นกลม กว้าง 7-40 ซม.

แก่นสีแดงอมสีน้ำตาล ใบเดี่ยว เรียงเวียน เป็นกระจุกที่ปลายกิ่ง รูปแถบยาว ยาว 50-70 ซม. กว้าง 5-9 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ผิวใบเกลี้ยง เนื้อหนา โคนใบเป็นกาบโอบกึ่งและพบคราบสีแดงน้ำหมาก, พบตามหน้าผาภูเขาหินชนิดต่าง ๆ แต่มักพบตามยอดเขาหินปูน ทั่วประเทศ, แก่นไม้ที่ตายแล้วเมื่อมีเชื้อราลงทำให้เป็นสีแดงอมสีน้ำตาล มีกลิ่นหอม

สรรพคุณ

- **แก่น** : มีรสขมและฝาดเล็กน้อย ใช้สำหรับเป็นยาเย็นดับพิษไข้ แก้ไข้ได้ทุกชนิด ช่วยบำรุงหัวใจ แก้ไข้ แก้ไข้เพื่อตีการ จัดอยู่ในพิภัดจันทน์ทั้งห้า ได้แก่ แก่นจันทน์แดง แก่นจันทน์ขาว/จันทน์หอมอินเดีย แก่นจันทนา แก่นจันทน์ชะมด/จันทน์หอม (Man_gag) และแก่นจันทน์เทศ (R84)

โคนกาบใบมีคราบน้ำยางแห้งสีแดงน้ำตาลหมาก

- **ตำรับยาไข้ทับระดู** : แก้ไข้ทับระดู ระดูผ่าไข้ แก่พิษโลหิตระดู แก่ร้อนใน แก่คลุ้มคลั่ง (E1-06)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข้หวัด ไข้ปอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยาแก้พิษไข้ไทฟอยด์** : แก้กระษัย ไตพิการ บำรุงไต ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- **ตำรับยาขับน้ำในถุงน้ำดี** : รักษาในถุงน้ำดี (S2-11)
- **ตำรับยาจันทน์ลีลา** : แก้ไข้ทับระดู แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู แก่ปวด ลดการอักเสบ (S2-16)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)
- **ตำรับยาละลายลิ่มเลือด** : ช่วยละลายลิ่มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ (S2-30)
- **ตำรับยาโรคมะเร็งพิษ-อัมพาต** : รักษาอัมพาตพิษ-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยาโรคริดสีดวงทวาร ชนิดเลือดออก** : รักษาโรคริดสีดวงทวาร ชนิดมีเลือดออก (S2-40)
- **ตำรับยาไข้กำเดาใหญ่** : แก้ไข้กำเดาใหญ่ (S2-47)
- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย** : บำรุงเลือด ตูมิเลือดผาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก่อาการซูบผอม (S2-51)
- **ตำรับยาไข้บาดทะยัก** : แก้ไข้บาดทะยัก (S2-52)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตระดู** : บำรุงโลหิตระดู (S2-56)

แก่นไม้จันทน์แดง จากต้นที่ตายพราย

- **ตำรับยาหอมนวโกฐ** : แก่คลื่นเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุกแน่นในอก แก่ลมปลายไข้ แก่อาการสับสนร้อนสับสนหนาวหรือร้อนเนื้อร้อนตัว ร้อนวูบวาบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุงประสาท (S3-01)
- **ตำรับยาหอมอินทจักร์** : แก่คลื่นเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยาประสะจันทน์แดง** : แก้ไข้ ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ ไข้เชื่องซึม ไข้เปลี่ยนฤดู (S3-09)
- **ตำรับยาเทพมวงคล** : แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษไข้ ไข้กาฬ, แก่อาการชัก-ลิ้นกระตุกคางแข็ง-แน่นิ่งหน้าเปลี่ยนสี-มีอาการมิน-กระหายน้ำหอบพัก, แก่โรคหกละ-โรคละออง-โรคชางในเด็ก (S3-11)
- **ตำรับยาจันทน์ลีลา** : แก้ไข้ตัวร้อน ไข้หวัด ไข้เปลี่ยนฤดู (S3-13)

- **ตำรับยาธาตุบรรจบ** : แก้กท้องเดิน ท้องเสียที่ไม่มีสาเหตุจากการติดเชื้อ ไม่มีไข้แทรก, แก้กท้องอืด ท้องเฟ้อ แก้กธาตุไม่ปกติ หรือพิการ (S3-15)
- **ตำรับยาอุทัยโอสถ** : แก้กไข้ตัวร้อน แก้กร้อนในกระหายน้ำ แก้กอ่อนเพลียระเหี่ยใจ เพิ่มความสดชื่น บำรุงหัวใจ (S3-22)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้กไข้ตัวร้อน (S3-23)
- **ตำรับยาแก้พิษกินผิดสำแดง** : แก้กพิษกินผิดสำแดง กินของแสลง (S3-35)
- **ตำรับยาแก้ท้องผูก** : แก้กท้องผูก ช่วยระบายท้อง (S3-37)
- **ตำรับยาหอม (สูตรพื้นบ้าน)** : แก้กเป็นลม วิงเวียนศีรษะ หน้ามืดตาลาย (S3-40)
- **ตำรับยาแก้ปลายไข้ (ไข้ระยะปลาย)** : แก้กปลายไข้ (ไข้ในระยะปลาย : เป็นไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้กาเดา มาแล้วหลายวัน ช่วยทำให้หายไข้เร็วขึ้น ช่วยแก้ธาตุ คุมธาตุให้สมดุล เป็นยาระบายอ่อน ๆ และช่วยให้เจริญอาหาร) (S3-45)
- **ตำรับยาไข้หวัด** : แก้กไข้หวัด (S3-46)
- **ตำรับยาไข้ร้อนในกระหายน้ำ/ท้องเสียแบบมีไข้** : แก้กไข้ร้อนในกระหายน้ำ แก้กท้องเสียแบบมีไข้ แก้กไข้อาเจียน แก้กไข้นอนไม่หลับ (S3-47)
- **ตำรับยาไข้หัด/ไข่อสุกอีใส/ไข่อีดำอีแดง** : แก้กไข้หัด ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ไข่อีสุกอีใส ไข่อีดำอีแดง กระทั่งพิษไข้ (S3-48)
- **ตำรับยาโรคติชาน** : รักษาโรคติชาน (S3-52)

จันทนา

ชื่อท้องถิ่น : จันทน์ขาว จันทนา (พัทลุง, ตรัง), จันทนา (ฉะเชิงเทรา)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tarenna hoensis* Pit.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น ไม้พุ่ม สูงถึง 4 ม. มีหูใบระหว่างโคนก้านใบรูปสามเหลี่ยม ปลายเรียวแหลม ตามกิ่งอ่อนและแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น-ประปราย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่-รี ยาว 8-13 ซม. มีต่อมที่ซอกระหว่างเส้นกลางใบและเส้นแขนงใบ เนื้อใบหนา ช่อดอกสีขาวครีม มีกลิ่นหอม ผลทรงกลม กว้าง 6-8 มม., แก่นไม้ไม่มีกลิ่นหอม, พบตามป่าดงดิบแล้ง ทั่วประเทศ, คนส่วนใหญ่มักเข้าใจผิดว่าจันทนาเป็นชนิดเดียวกับ จันทน์ขาวหรือจันทน์หอมอินเดีย (*Santalum album* L.) แต่อย่างไรก็ตามพืชทั้งสองชนิดมีสรรพคุณคล้ายกันและมักจะใช้เข้ายาร่วมกันหลายตำรับเพื่อเสริมฤทธิ์กัน เช่น พิกัดจันทน์ทั้งห้า

สรรพคุณ

- **แก่นหรือเนื้อไม้** : บำรุงเลือด-ลม บำรุงหัวใจ แก้กไข้ แก้กร้อนในกระหายน้ำ แก้กไข้ที่เกิดจากตับและดี (R85)
- **ตำรับยาไข้ทับระดู** : แก้กไข้ทับระดู ระดูผ่าไข้ แก้กพิษโลหิตระดู แก้กร้อนใน แก้กลุ่มคั่ง (E1-06)

- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้กไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข้หวัด ไข้ปอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยาแก้พิษไตพิการ** : แก้กพิษชัย ไตพิการ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้กไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)
- **ตำรับยาละลายลิ่มเลือด** : ช่วยละลายลิ่มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ (S2-30)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต** : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยาโรคจิตสติดวงทวาร ชนิดเลือดออก** : รักษาโรคจิตสติดวงทวาร ชนิดมีเลือดออก (S2-40)
- **ตำรับยาไข้เลือดออก** : รักษาไข้เลือดออก ซึ่งมีอาการร้อนในสูง ปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดศีรษะ สะท้านร้อน-หนาว (S2-44)
- **ตำรับยาไข้กำเดาใหญ่** : แก้กไข้กำเดาใหญ่ (S2-47)

แก่นของจันทนา

- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย** : บำรุงเลือด คู่มือเลือดฝาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชายหญิง แก้อาการชูกมอม (S2-51)
- **ตำรับยาไข้ขาดทะยัก** : แก้ไข้ขาดทะยัก (S2-52)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตระดู** : บำรุงโลหิตระดู (S2-56)
- **ตำรับยาหอมอินทจักร์** : แก้อาการเหินอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยาเทพมงคล** : แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษไข้ ไข้กาฬ, แก้อาการชัก-ลิ้นกระด้างคางแข็ง-แน่นิ่งหน้าเปลี่ยนสี-มีอาการมิน-กระหายน้ำหอบพัก, แก่โรคหกละ-โรคละออง-โรคชางในเด็ก (S3-11)
- **ตำรับยาจันทน์ลีลา** : แก้ไข้ตัวร้อน ไข้หวัด ไข้เปลี่ยนฤดู (S3-13)
- **ตำรับยาอุทัยโอสถ** : แก้ไข้ตัวร้อน แก้อาการในกระหายน้ำ แก้ท้องเฟ้อระเหี่ยใจ เพิ่มความสดชื่น บำรุงหัวใจ (S3-22)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้ไข้ตัวร้อน (S3-23)
- **ตำรับยาแก้พิษกินผิดสำแดง** : แก้พิษกินผิดสำแดง กินของแสลง (S3-35)
- **ตำรับยาแก้ท้องผูก** : แก้ท้องผูก ช่วยระบายท้อง (S3-37)
- **ตำรับยาหอม (สูตรพื้นบ้าน)** : แก่เป็นลม วิงเวียนศีรษะ หน้ามืดตาลาย (S3-40)
- **ตำรับยาแก้คันไข้ (ใช้ระยะแรก)** : แก้คันไข้ (ไข้เบื้องต้นหรือใช้ระยะแรก เช่น ไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้พิษ ไข้กาเดา) (S3-44)
- **ตำรับยาไข้หัด/ไข้สุกใส/ไข้ค้ำอีดแดง** : แก้ไข้หัด ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ไข้สุกใส ไข้ค้ำอีดแดง กระทุ้งพิษไข้ (S3-48)

จำปูน

ชื่อท้องถิ่น : จำปูน (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Anaxagorea javanica* Blume var.

javanica

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 2-5 ม. ตามกิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี-ไข่กลับ ยาว 12-20 ซม. เส้นแขนงใบด้านบนแผ่นใบมักเป็นรอยกด ดอกเดี่ยว สีขาว กลีบดอกรูปไข่ กว้าง ยาว 12-15 มม. เนื้อหนา มีกลิ่นหอมเย็นคล้ายดอกนมแมว ผลรูปลูกกลม ยาว 2-4 ซม. ติด 1-10 ผล/กลุ่ม

สรรพคุณ

- **ตำรับยาบำรุงกำลัง** : ช่วยบำรุงกำลัง (S2-74)

บน : ดอก, ล่าง : ผลแก่

จิกนม

ชื่อท้องถิ่น : จิกนม จิกเขา (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Barringtonia macrostachya* (Jack) Kurz

ชื่อวงศ์ : LECYTHIDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกเรียบ-แตกสะเก็ดร้อน กิ่งอ่อนเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปหอกกลับ ยาว 15-30 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อยถี่ ผิวใบเกลี้ยงมันเงา โคนใบสอบ ก้านใบยาว 2-4 ซม. ช่อดอกยาว 30-50 ซม. ห้อยลง ก้านช่อและกลีบเลี้ยงสีแดงอมม่วงเข้ม กลีบเลี้ยงและกลีบดอก 4 กลีบ กลีบดอกสีแดง-ชมพู เกสรเพศผู้สีขาวครีม มีกลิ่นหอมเย็น ไม่มีก้านดอกย่อย ผลรูปรียาว ยาว 4-6 ซม. ผิวกลมไม่เป็นเหลี่ยม, พบขึ้นใกล้ลำธาร หรือที่ราบเชิงเขาในเขตพื้นที่ต้นน้ำ

สรรพคุณ

- ใบ : จุกเสียด แก้กิด ท้องร่วง (S1)

จิงจ้อเหลียม

ชื่อท้องถิ่น : จิงจ้อ จิงจ้อเหลียม(ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Operculina turpethum* (L.) Silva Manso

ชื่อวงศ์ : CONVOLVULACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาวถึง 10 ม. ไม่มีมือพัน ตามเถาและใบมีขนหนานุ่ม ยอดมีน้ำยางสีขาว จุดเด่นที่เถาเป็นเหลี่ยม-ครึ่ง 4-6 เหลี่ยม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจ ยาว 9-22 ซม. กลีบดอกรูปแตร สีขาว เมื่อบานกว้าง 7-10 ซม. ผลมีกลีบเลี้ยงอวบน้ำขยายหุ้มเมล็ดคล้ายดอกบัวตูม สีชมพูอมม่วง กว้าง 3-5 ซม.

เถาจิงจ้อเหลียม

สรรพคุณ

- ตำรับยาขับเสมหะในลำคอ-อก/แก้โรคหอบหืด : ช่วยขับเสมหะในลำคอ-อก แก้หอบหืด (S2-08)
- ตำรับยาโรคอัมพาตระยะแรก : แก้อาการกึ่งอัมพาตหรืออัมพาตระยะแรก กล้ามเนื้ออ่อนแรง เดินยืดยาวไม่ปกติ เหน็บชา (S2-24)
- ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-32)
- ตำรับยาแก้เหน็บชา : แก้เหน็บชา อาการชาตามปลายมือปลายเท้า (S2-63)

เจตพังคี

ชื่อท้องถิ่น : เจตพังคีป่า (สระแก้ว)

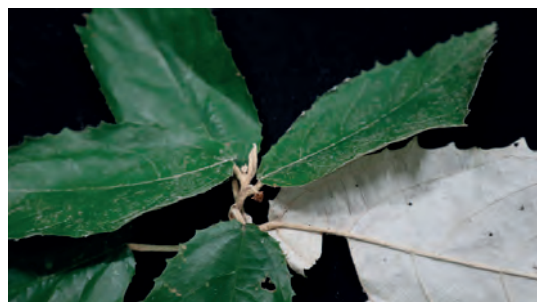
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cladogynos orientalis* Zipp. ex Span.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 1.5 ม. ตามกิ่งและแผ่นใบด้านล่างมีสะเก็ดและขนสีขาวหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่กลับ ยาว 10-18 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อยแหลมตามตำแหน่งปลายเส้นแขนงใบ ดอกสีเหลือง ผลกลมแบน กว้าง 1 ซม. มี 3 พู และมีกลีบเลี้ยงขยายตัวรองผล ยาว 2 เท่าของผล

สรรพคุณ

- ทั้ง 5 : บำรุงหัวใจ แก้วิงเวียน (E2)

ผลของเจตพังคี

เจตมูลเพลิงขาว

ชื่อท้องถิ่น : เจตมูลเพลิงขาว (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Plumbago zeylanica* L.

ชื่อวงศ์ : PLUMBAGINACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1 ม. ตามกิ่งอ่อนและใบ เกือบทั้ง มีเหลี่ยมเล็กน้อย ใบเดี่ยว รูปไข่กว้าง ยาว 5–10 ซม. แผ่นใบ ด้านบนมีรอยกดตามแนวเส้นใบเล็กน้อย ก้านใบยาวถึง 1 ซม. เป็นร่องด้านบน โคนใบคี่ง ดอกเป็นหลอดสีขาวคล้ายดอกเข็ม เกสรสีม่วง กลีบเลี้ยงสีเขียวมีขนปลายเป็นต่อมเหนียว, เป็นพืช ป่าพื้นที่เมืองของไทย พบตามชายป่าเบญจพรรณและป่าดงดิบ

สรรพคุณ

- **ราก** : มีสรรพคุณคล้ายเจตมูลเพลิงแดง (*Plumbago indica* L.) มีสรรอื่น เป็นยาบำรุงธาตุไฟในร่างกาย บำรุงโลหิต ขับลม ในลำไส้และกระเพาะอาหาร แต่เจตมูลเพลิงขาวออกฤทธิ์เบา กว่า สามารถใช้แทนกันได้ (S2)
- **ตำรับยาเบญจกูล** : บำรุงธาตุ ปรับสมดุลธาตุ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ช่วยให้เลือดไหลเวียนดี แก้อาการท้องอืด ช่วยขับลม (N1-268)

แฉ

ชื่อท้องถิ่น : แฉ (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Maerua siamensis* (Kurz) Pax

ชื่อวงศ์ : CAPPARACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 8 ม. เปลือกเรียบ ต้นใหญ่กิ่งแตก หนาแน่นปลายโน้มย้อยลง ใบเรียงเวียน ใบประกอบมี 3 ใบย่อย รูปหอกกลับ ยาว 2–10 ซม. ปลายใบมน ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบ ยาว 1–6 ซม. โคนก้านใบบวม ดอกสีเขียวอมเหลือง ผลรี-กลม กว้าง 1–2.5 ซม. ผิวขรุขระ

เปลือกและเนื้อไม้แฉะ

สรรพคุณ

- **ราก** : ต้มในน้ำสะอาด ต้ม บำรุงกำลัง ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะพิการ แก้ปวดเมื่อย แก้กษัย (R36)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า** : แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)
- **ตำรับยารักษาต่อมลูกหมากโต** : แก้ต่อมลูกหมากโต (S2-48)
- **ตำรับยาประสะกานพลู** : แก้ปวดท้องจากอาการจุกเสียดแน่นท้องอืดท้องเฟ้อ อาหารไม่ย่อย หรือธาตุไม่ปกติ ช่วยขับลม (S3-05)
- **ตำรับยาโรคติชาน** : รักษาโรคติชาน (S3-52)

เถียงพรา nang แอ

ชื่อท้องถิ่น : เถียงพรา nang แอ (สระแก้ว, พิษณุโลก), เถียงพรา nang แอ คอแห้ง (ตรัง), บ่งม้ง (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Carallia brachiata* (Lour.) Merr.

ชื่อวงศ์ : RHIZOPHORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. แตกกิ่งตรงข้าม กิ่งและใบเกลี้ยง ปลายยอดมีใบหุ้มเป็นแท่งยาวแหลม ยาว 1–2 ซม. ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปรี-รูปไข่ ยาว 8–13 ซม. เนื้อใบหนา ก้านใบยาว 5–10 มม. ดอกสีขาวอมเขียว ผลทรงกลม กว้าง 6–10 มม. สุกสีแดง เนื้อผลฉ่ำน้ำ

สรรพคุณ

- **เนื้อไม้** : บำรุงกำลัง (E2)
- **เปลือกและ ใบ** : แก้ไข้ (N1)

- **เปลือกและราก** : แก้ไข้ตัวร้อน แก้ท้องร่วง แก้แผลอักเสบ ช่วยสมานแผล (NE3)
- **ราก** : ต้มน้ำดื่มเป็นยาถ่ายพยาธิ ขับพยาธิเส้นด้าย พยาธิไส้เดือน แก้อุจจาระเป็นฟอง แก้พิษตานซาง; ใบ : ตำพอกแก้บาดแผลอักเสบ แก้ฝีหนอง ปวดศีรษะ แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ; ผลและเมล็ด : ตำแช่น้ำมันทาแก้โรคผิวหนัง สมานแผล แก้ฝีชนิดต่าง ๆ (R18)

- **เปลือก** : แก้บิด แก้ท้องเสีย ท้องอืดท้องเฟ้อ ปวดท้อง (S1)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)

ชมพู่ น้ำ

ชื่อท้องถิ่น : ชมพู่ น้ำ (ตรัง, สระแก้ว, พืชคุณโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Syzygium siamense* (Craib) Chantar. & Parn.

ชื่อวงศ์ : MYRTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นสูงถึง 10 ม. เปลือกเรียบ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน ยาว 13–20 ซม. ผิวใบเกลี้ยง เส้นแขนงใบปลายโค้งจรดกันใกล้ขอบใบ คล้ายใบชมพู ช่อดอกเป็นกระจุกสั้น กลีบเลี้ยงและกลีบดอก 4 กลีบ สีเขียวอ่อน-สีแดงอมชมพู เกสรเพศผู้จำนวนมาก สีเขียว-แดงอมชมพู ผลทรงกลม กว้าง 2.5–4 ซม. ผิวเกลี้ยง, ขอบขึ้นตามริมในป่าดิบ

สรรพคุณ

- แก่น ราก หรือเปลือก : ใช้เข้ายา รักษาโรคผิวหนัง (E2)
- เปลือกและเนื้อไม้ : แก้ไข้ตัวร้อน ที่มีอาการนอนกรนกรวยด้วย (N1)
- ตำรับยาใช้อีสุกอีใส : แก้โรคอีสุกอีใส หรือไข้สุกใส (S2-37)

ช้องแมว

ชื่อท้องถิ่น : ช้องแมว (ตรัง, พืชคุณโลก), หนามแท่งใบมน ระเริงใบมน (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Gmelina asiatica* L.

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย ยาวถึง 10 ม. ตามกิ่งอ่อน ช่อดอกและแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลอ่อน ต้นอายุน้อยเปลือกมีหนาม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปไข่-รี-ไข่กลับ ยาว 3–9 ซม. ปลายใบมน-แหลม ช่อดอกออกตามปลายกิ่ง ดอกเป็นหลอดป่องช่วงปลาย สีเหลือง ยาว 3–5 ซม. กลีบเลี้ยงมีต่อมนูน ผลทรงกลม-แกมเบี้ยว กว้าง 1.5–3 ซม. ผิวเกลี้ยง สุกสีเหลือง

สรรพคุณ

- ราก : รากก้านเหลือง เปลือกกระพุ่มโคก รากต่อไส้ รากช้องแมวหรือทองแมว รากกะเจียน ต้มรวมกันมีสรรพคุณบำรุงเลือด ขับน้ำคาวปลาหลังคลอด แก้ปวดเมื่อย (R35)
- ผลสด : ผลสดตำให้ละเอียด ใช้ทาผิวหนังหรือพอกรักษาโรคผิวหนัง; ใบสดหรือแห้ง : ตำให้ละเอียดทาและพอกช่วยสมานบาดแผล แก้ปวด แก้บวม (E2)
- เนื้อผลสด : ทูบแล้วนำมาทารักษา น้ำกัดเท้า (S2)
- ตำรับยาบำรุงน้ำนม : บำรุงน้ำนม ช่วยขับน้ำนม (N1-255)
- ตำรับยาบำรุงน้ำนม : บำรุงน้ำนม (N1-270)

ชะเนียง

ชื่อท้องถิ่น : เนียง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Archidendron jiringa* (Jack) I. C. Nielsen

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 10 ม. เปลือกเรียบ ตามกิ่งอ่อนเกลี้ยง ใบเรียงสลับ ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น มีข้อใบย่อย 1 คู่ มีใบย่อย 2-3 คู่ รูปใบหอก ยาว 6-13 ซม. ผิวเกลี้ยง ช่อดอกเป็นกระจุกสีขาว ออกตามกิ่ง ผลแบบฝัก ปิดเป็นเกลียวและม้วนบวมตามตำแหน่งเมล็ด เมล็ดกลมแบน กว้าง 4-6 ซม. ผิวเกลี้ยง ฝักแก่สีน้ำตาลเข้ม เมล็ดมีกลิ่นฉุน

สรรพคุณ

- **เมล็ด :** กินเป็นผักสดหรือต้ม ช่วยลดเบาหวาน และขับปัสสาวะ; ชี้เฝ้าจากการเผาใบแก่ : ใช้ป้องกันอาการคัน, ชี้เฝ้าจากใบอ่อน : ใช้ในการรักษาแผลจากการขลิบหนังหุ้มปลายองคชาติ (R75)
- **ใบ :** ตำแล้วใช้ทาหรือพอกรักษาโรคผิวหนัง (S2)

บน : ช่อดอกชะเนียง, ล่าง : ผลอ่อน

ชะมวง

ชื่อท้องถิ่น : ส้มโม่ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Garcinia cowa* Roxb. ex Choisy

ชื่อวงศ์ : CLUSIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกในมีน้ำยางสีเหลืองข้น กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-แกมขอบขนาน ยาว 10-20 ซม. เส้นแขนงใบเห็นไม่ชัด เนื้อใบหนา ใบอ่อนมีรสเปรี้ยว ผลทรงกลมแบน กว้าง 4-5 ซม. มีร่องตามแนวตั้งหรือไม่มีก็ได้ ปลายผลมีจุดกลมสีดำ ผลสุกสีเหลือง-ส้ม

สรรพคุณ

- **ใบอ่อน :** มีรสเปรี้ยวแทนแก๊สตัวร้อน ขับเสมหะ แก้กษัยน้ำ ใช้ปรุงอาหาร เช่น ต้มปลา (NE2)

ชะมวงป่า

ชื่อท้องถิ่น : ชะมวงช้าง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Garcinia bancana* Miq.

ชื่อวงศ์ : CLUSIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 40 ม. เปลือกในมีน้ำยางสีเหลืองข้น แตกกิ่งตื้นจากใกล้ดิน รูปทรงแหลม กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง มีลักษณะคล้ายชะมวง (*Gar_cow*) จุดต่างที่ชะมวงป่า มีใบและผลที่ใหญ่กว่า รูปรีกว้าง กว้าง 9-15 ซม. ยาว 10-20 ซม. ผลทรง

กลม กว้าง 6–8 ซม. ผิวเรียบไม่มีร่อง ปลายผลกลม-นูน ผลสุกสีเหลือง, พบในป่าดงดิบชื้นภาคใต้

สรรพคุณ

- ตำรับยาขับเสมหะ : ช่วยขับเสมหะในอกและลำคอ (S2-05)
- ตำรับยาขับเสมหะในลำคอ-อก/แก้โรคหอบหืด : ช่วยขับเสมหะในลำคอ-อก แก้หอบหืด (S2-08)

ชะลูด

ชื่อท้องถิ่น : ชะลูด (พัทลุง, ตรัง), ชะลูดหอม (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Alyxia reinwardtii* Blume

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. ทุกส่วนมีน้ำยางสีขาวขุ่น เถาเรียบ มีข้ออากาศเป็นตุ่มกระจาย จุดเด่นอยู่ที่ บริเวณข้อนูนเป็นสัน ยอดมีขนเหนียวสีส้ม และเปลือกเถามีกลิ่นหอม (ทั้งตอนสดและแห้ง), ใบเรียงรอบข้อ 2–3 ใบ/ข้อ รูปรี-แกมขอบขนาน ยาว 4–13 ซม. ผิวใบเกลี้ยง เส้นแขนงใบจำนวนมาก ดอกเป็นหลอดสีครีม กลีบสีขาว ผลทรงกลม กว้าง 1–1.5 ซม.

สรรพคุณ

- เปลือกและเนื้อไม้ : มีกลิ่นหอม ช่วยบำรุงหัวใจ แก้วเวียน ช่วยขับลม, นำมาทำให้แห้งก็ยังมีกลิ่นหอม ใช้อบผ้าให้หอม แต่งกลิ่นเครื่องหอม หรือปรุงแต่งกลิ่นขนม (N1)

- ตำรับยาโรคม้ามพฤษ-อัมพาต : รักษาอัมพาต (S2-33)
- ตำรับยาใช้แก้เตาใหญ่ : แก้ไข้เตาใหญ่ (S2-47)
- ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย : บำรุงเลือด ต้มเลือดฝาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกษม (S2-51)
- ตำรับยาบำรุงโลหิตระดู : บำรุงโลหิตระดู (S2-56)
- ตำรับยาบำรุงรักษามดลูก : ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด มดลูกพิการ (S2-60)

ซ้าย : เถาชะลูด, ขวา : ขันเหนียวสีส้มที่ยอด

เปลือกเถาชะลูด

- **ตำรับยาหอมนวโกฐ** : แก้กสันเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุกแน่นในอก แก้มลายไข้ แก้อาการสับสนร้อนสับสนหนาวหรือร้อนเนื้อครันตัว ร้อนอุบวาบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุงประสาท (S3-01)
- **ตำรับยาหอมอินทจักร์** : แก้กสันเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)

ชะเอมป้า

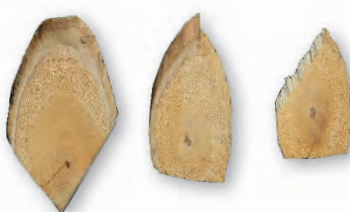
ชื่อท้องถิ่น : ชะเอมไทย (พิษณุโลก), ชะเอมไทย

อ้อยช้าง (พิจิตร, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Albizia myriophylla* Benth.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. เปลือกเรียบ-ขรุขระ จุดเด่นที่เปลือกชั้นในสีครีมมีรสหวาน เถาไม่มีหนาม ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น คล้ายใบชะอม แต่ไม่มีก้านใบ ก้านและแกนใบมีขนสีน้ำตาลแดง, ช่อดอกสีขาว เป็นกระจุกคล้ายพู่ สีขาว ผลแบบฝักแบน รูปขอบขนานยาว 10–15 ซม.

เปลือกและเนื้อไม้ชะเอมป้า

สรรพคุณ

- **เปลือกสดหรือแห้ง** : รสหวานชุ่มคอ ชะเอมป้าจะมีรสหวานเฉพาะที่เปลือกเท่านั้น สามารถใช้แทนชะเอมเทศ/ชะเอมจีน (*Glycyrrhiza glabra* L.) แต่จะหวานไม่มากเท่า ซึ่งนอกจากเปลือกแล้วเนื้อไม้ก็ยังหวานอีกด้วย (S2)
- **เปลือก** : บำรุงกำลัง มีรสหวานช่วยให้ชุ่มคอ (N1)
- **ตำรับยาโรคความดันโลหิตสูง/โรคเบาหวาน** : ช่วยลดความดันโลหิตสูง เบาหวาน ลดไขมันในเลือด (S1-15)
- **ตำรับยากำลังฮ่อสะพายควาย** : บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- **ตำรับยาโรคเบาหวาน** : แก้โรคเบาหวาน (S2-22)
- **ตำรับยาไข้หวัดใหญ่** : แก้ไข้หวัดใหญ่ (S2-57)
- **ตำรับยาอุทัยโอสถ** : แก้ไข้ตัวร้อน แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้อ่อนเพลียละเหี่ยใจ เพิ่มความสดชื่น บำรุงหัวใจ (S3-22)

ข้าวพุล

ชื่อท้องถิ่น : ข้าวพุล (พิจิตร), ข้าวพุล ผักโร (ตรัง),

ชะพลู (พิษณุโลก), ผักอีเล็ด อีเล็ด (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Piper sarmentosum* Roxb.

ชื่อวงศ์ : PIPERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 80 ซม. ลำต้นตั้งตรง มีข้อปล้อง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจ-รูปไข่ ยาว 8–15 ซม. แผ่นใบด้านบนมันเงา มีรอยกดตามแนวเส้นใบ มีเส้นใบออกจากโคนใบ 3–5 เส้น ช่อดอกเป็นแท่งสีขาว ยาว 2–4 ซม. ตั้งตรง

สรรพคุณ

- **ตำรับยาเบญจกฐล** : บำรุงธาตุ ปรับสมดุลธาตุ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ช่วยให้เลือดไหลเวียนดี แก้อาการท้องอืด ช่วยขับลม (N1-268)
- **ตำรับยาแก้ปวดฟัน/เหงือกอักเสบ** : แก้ปวดฟัน เหงือกอักเสบ (NE2-021)
- **ตำรับยาแก้กระษัยไตพิการ** : แก้กระษัย ไตพิการ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- **ตำรับยาโรคภูมิแพ้** : แก้อาการภูมิแพ้ (S2-18)
- **ตำรับยาโรคไมเกรน/วิงเวียนศีรษะ** : แก้อาการไมเกรน แก้อ่อนเวียนศีรษะ (S2-21)
- **ตำรับยาโรคอัมพาตระยะแรก** : แก้อาการกึ่งอัมพาตหรืออัมพาตระยะแรก กล้ามเนื้ออ่อนแรง เดินยืนไม่ปกติ เหน็บชา (S2-24)
- **ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น** : ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดข้อ-เอ็น แก้อ่อนพิการ (S2-26)
- **ตำรับยาโรคประดงเลือด** : แก้ประดงเลือด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง (S2-27)
- **ตำรับยาละลายลิ่มเลือด** : ช่วยละลายลิ่มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ (S2-30)

- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต** : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-32)
- **ตำรับยาไข้เลือดออก** : รักษาไข้เลือดออก ซึ่งมีอาการร้อนในสูง ปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดศีรษะ สะท้านร้อน-หนาว (S2-43)
- **ตำรับยาไข้กำเดาใหญ่** : แก้ไข้กำเดาใหญ่ (S2-47)
- **ตำรับยาโรคภูมิแพ้** : แก้ภูมิแพ้ (S2-49)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตสตรีโดยตรง/ประจำเดือนเป็นปกติ** : บำรุงโลหิตของสตรีโดยตรง รักษาอาการประจำเดือนให้เป็นปกติ แก้โลหิตระดูเสีย บำรุงธาตุ (S2-50)
- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย** : บำรุงเลือด คู่มือเลือดฝาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกบวม (S2-51)

- **ตำรับยาไข้หวัดใหญ่** : แก้ไข้หวัดใหญ่ (S2-57)
- **ตำรับยาแก้เห็บหมา** : แก้เห็บหมา อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-63)
- **ตำรับยาเบญจกูล** : บำรุงธาตุ ปรับสมดุลธาตุ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ยายอายุวัฒนะ (S2-90)
- **ตำรับยาหอมนวโกฐ** : แก้กลิ้นเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุกแน่นในอก แก้ลมปลายไข้ แก้อาการสะบัดร้อนสะบัดหนาว หรือคลื่นเนื้อครันตัว ร้อนวูบวาบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุงประสาท (S3-01)
- **ตำรับยาหอมอินทจักร์** : แก้กลิ้นเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยาแก้ท้องอืด-ท้องเฟ้อ** : แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ช่วยขับลม ทำให้ผายลม (S3-25)
- **ตำรับยาโรคมะเร็งตับ/ฝีในตับ/ตับอักเสบ** : รักษาโรคมะเร็งตับ (ระยะที่ 1-3), โรคฝีในตับ, โรคตับอักเสบ, โรคกาฬลงตับ (มีอาการเพื่อคลุ้มคลั่งและนัยน์ตาเป็นสีแดงร่วมด้วย) (S3-74)

บน : ช่อดอกข้าฟลุ, ล่าง : ต้นและราก

ชายผ้าสีดา

ชื่อท้องถิ่น : ชายผ้าสีดา (อุดรธานี, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Platynerium wallichii* Hook.

ชื่อวงศ์ : POLYPODIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุกกลุ่มเฟิน อิงอาศัยบนต้นไม้หรือหิน มีใบ 2 แบบ ใบไม่สร้างสปอร์ตั้งขึ้นห่อเป็นชั้น ๆ และใบลำต้นไม้อื่น ๆ สูงถึง 1 ม. ปลายใบแยกเป็นแฉกจำนวนมากคล้ายเขากวาง ใบสร้างสปอร์ออกครั้งละ 2 ใบ ห้อยลง ยาวถึง 1.5 ม. ขอบใบแยกเป็นแฉกคล้ายเขากวางเช่นกัน สร้างสปอร์สีน้ำตาลที่รอยเว้าช่วงกลางแผ่นใบใกล้ขอบใบ ๆ ละ 2 ตำแหน่ง

สรรพคุณ

- **เหง้า** : แก้ฝีหนอง; ใบ : แก้ไข้ (N1)
- **ใบ** : แก้อ่อนเพลียใช้กับสตรีที่อยู่ไฟไม่ได้ (NE2)

ขายผ้าลีด้า

ชิงชัน

ชื่อท้องถิ่น : ชิงชัน (อุดรธานี, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dalbergia oliveri* Gamble ex Prain

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดขนาดเล็กหนา กิ่งอ่อนและแผ่นใบเกลี้ยง ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยเรียงสลับ-เกือบตรงข้าม มีข้างละ 4-6 ใบ รูปไข่-ขอบขนาน จุดเด่นอยู่ที่ปลายใบแหลม ผลแบบฝักแบนมีปีกรอบ รูปรี-ขอบขนาน ยาว 9-14 ซม. มี 1-3 เมล็ด, พบตามป่าดงดิบแล้งและป่าเบญจพรรณทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **เปลือก** : รสฝาด ช่วยสมานแผลทั้งภายในและภายนอก (N1)
- **แก่น** : บำรุงโลหิตสตรี บำรุงร่างกาย (NE2)
- **ตำรับยาโรคลมชัก** : แก้วโรคลมชัก (N1-200)

ชิงช้าชาลี

ชื่อท้องถิ่น : ชิงช้าชาลี (ตรัง, พืชญโลก),
อีโล้นชานกเขา (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tinospora baenzigeri* Forman

ชื่อวงศ์ : MENISPERMACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้ออ่อนข้างอ่อน ยาวถึง 20 ม. เถามีน้ำยางใส รสขม เปลือกเรียบ-ร่อนเป็นแผ่น ใบรูปหัวใจ ผิวเกลี้ยง คล้ายบอระเพ็ด (Tin_cri) มีจุดต่างที่เถาของชิงช้าชาลีมีช่องอากาศรูขนาดเล็กน้อยไม่บวมชัดเจนแบบเถาบอระเพ็ด และมักมีรากอากาศย่อยลงมา, พบตามป่าดงดิบทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- เถา : บำรุงกำลัง แก้ไข้ เจริญอาหาร (N1)
- เถา : แก้ไข้ตัวร้อน บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง ยาอายุวัฒนะ (ออกฤทธิ์คล้ายบอระเพ็ด) (NE3)
- ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน : ช่วยแก้ไข้ ตัวร้อน (S2-79)

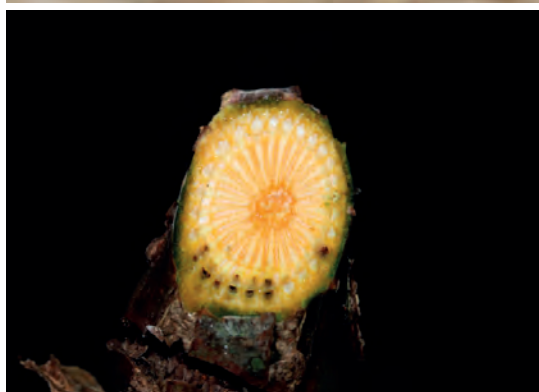
ชิงชี่

ชื่อท้องถิ่น : ชิงชี่ (พัทลุง, ตรัง, สระแก้ว, อุดรธานี, พืชญโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Capparis micracantha* DC.

ชื่อวงศ์ : CAPPARACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย สูงถึง 4 ม. ต้นอายุมากเปลือกแตกเป็นเกล็ดสีเหลี่ยม กิ่งเกลี้ยง มีหนามออกเป็นคู่ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน-แกมรี ยาว 10-20 ซม. ผิวใบเกลี้ยง กลีบดอกสีขาว มี 4 กลีบ ยาว 2-3.5 ซม. มีแฉกสีเหลืองหรือม่วงแดงที่โคนกลีบดอกคู่บน ผลรูปรีกว้าง ยาว 4-6 ซม. ปลายผลกลม ผิวเรียบเกลี้ยง สุกสีส้ม-แดง

ลายหน้าตัดเถาชิงช้าชาลี

ชินซี

ชื่อท้องถิ่น : กำลั้งเสือโคร่ง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ziziphus calophylla* Wall.

ชื่อวงศ์ : RHAMNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. เปลือกเรียบ ตามกิ่งมีหนามแหลมสั้นออกเป็นคู่ตามซอกใบ กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ จุดเด่นที่มีใบรูปรีแคบ-แกมขอบขนาน ยาว 10-15 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อยถี่ มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ โคนใบสมมาตร (ไม่เบี้ยว) ผลรูปไข่กว้าง ยาว 1-1.5 ซม. มีขนสั้นสีน้ำตาลหนาแน่น

สรรพคุณ

- **เถา** : บำรุงกำลัง (S2)

รากชินซี

สรรพคุณ

- **ราก** : แก้ไข้ตัวร้อน หรือใช้เข้าตำรับยาหาราก (E2)
- **ใบ เนื้อไม้ หรือราก** : แก้ไข้ตัวร้อน แก้ประดง แก้พิษฝีดาษ แก้หลอดลมอักเสบ (NE3)
- **ตำรับยาหาราก (ยาเบญจโลกวิเชียร/ยาแก้หัวดวง)** : แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ (N1-14)
- **ตำรับยาหาราก (สูตรพื้นบ้าน)** : แก้ไข้ ตัวร้อน แก้ปวดหัว (S1-06)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข้หวัด ไข้ปอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยาไข้หวัดใหญ่** : แก้ไข้หวัดใหญ่ (S2-57)
- **ตำรับยาบำรุงรักษามดลูก** : ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด มดลูกพิการ (S2-60)
- **ตำรับยาแก้ท้องเสียแบบมีไข้** : แก้ท้องเสียแบบมีไข้ อาหารเป็นพิษ (S3-36)
- **ตำรับยาแก้ท้องผูก** : แก้ท้องผูก ช่วยระบายท้อง (S3-37)
- **ตำรับยาแก้ท้องร่วง-ท้องเสีย-บิด** : แก้ท้องร่วง-ท้องเสีย แก้บิด ช่วยคุมธาตุ (S3-43)
- **ตำรับยาแก้คันไข้ (ไข้ระยะแรก)** : แก้คันไข้ (ไข้เบื้องต้นหรือไข้ระยะแรก เช่น ไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้พิษ ไข้กาเดา) (S3-44)
- **ตำรับยาไข้หวัด** : แก้ไข้หวัด (S3-46)
- **ตำรับยาไข้หัด/ไข่อสุกอีใส/ไข่อัดอีดแดง** : แก้ไข้หัด ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ไข่อสุกอีใส ไข่อัดอีดแดง กระทั่งพิษไข้ (S3-48)

เถาชินซี

ชุมแสงแดง

ชื่อท้องถิ่น : ไม้โอบ กระบกคาย (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Homalium grandiflorum* Benth.

ชื่อวงศ์ : SALICACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกสะเก็ด กิ่งและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ ยาว 10–18 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย เส้นใบย่อยแบบร่างแห เห็นชัดด้านล่าง ช่อดอกยาว 10–15 ซม. มีขนนุ่ม ดอกสีขาวอมเขียว กลีบเลี้ยงและกลีบดอก 7-8 กลีบ, ขอบขึ้นตามริมห้วย

สรรพคุณ

- แก่นหรือราก : รักษาโรคดีซ่าน (E2)

ชุมเห็ดเทศ

ชื่อท้องถิ่น : ชุมเห็ดเทศ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Senna alata* (L.) Roxb.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 4 ม. กิ่งเกลี้ยงมีเหลี่ยมเล็กน้อย ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนก ยาว 40–80 ซม. มีใบย่อย 7–10 คู่ จุดเด่นที่ใบย่อยรูปขอบขนาน ยาว 4–15 ซม. ปลายใบกลม ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง ตั้งขึ้น สูง 30–50 ซม. ใบประดับสีน้ำตาล ดอกสีเหลือง ผลแบบฝัก ยาว 10–20 ซม. ผิวเป็น 4 เหลี่ยมตามแนวยาว

สรรพคุณ

- ใบ : ช่วยขับปัสสาวะ เป็นยาระบาย รักษาโรคกลาก-เกลื้อน (E2)
- ตำรับยาโรคความดันโลหิต : ช่วยลดความดันโลหิตสูง (S2-39)
- ตำรับยาโรคผิวหนังจากเชื้อรา/แก้คันจากการแพ้ : ยาขี้ผึ้งหรือยาหม่องทารักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน แก้อาการคันตามผิวหนังทั่วไปจากอาการแพ้ ผื่นคัน คันจากแมลงสัตว์กัดต่อย (S2-64)
- ตำรับยาโรคกรดไหลย้อน : แก่โรคกรดไหลย้อน (S2-65)

เชียด

ชื่อท้องถิ่น : ชิงไคตัน (อุตรธานี), อบเชย (พัทลุง, พิชณุโลก), อบเชย เชียด (ตรัง)

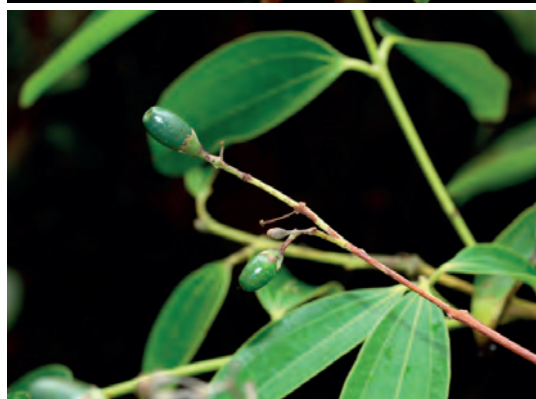
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cinnamomum iners* Reinw. ex Blume

ชื่อวงศ์ : LAURACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. ตามกิ่ง ช่อดอก และใบเกลี้ยง เปลือกเรียบและมีกลิ่นฉุน ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน-ใบหอก ยาว 15–20 ซม. มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ ช่อดอกสีขาวอมเขียว ผลรูปรีแกมทรงกระบอก ยาว 1–1.5 ซม. มีกลีบเลี้ยงเรียงซ้อนกันติดที่ขั้วผล 5 กลีบ รูปสามเหลี่ยม, เปลือกของเชียด สามารถใช้แทนอบเชยจีน (*Cinnamomum cassia*) อบเชยญวน (*Cinnamomum camphora*) หรืออบเชยเทศ/อบเชยลังกา (*Cinnamomum verum*) ได้ เนื่องจากเปลือกมีคุณสมบัติทางยาใกล้เคียงกัน แต่ควรใช้สายพันธุ์หรือแหล่งผลิตที่ให้เปลือกที่มีกลิ่นหอมหรือน้ำมันระเหยในปริมาณมาก เพราะมีความผันแปรภายในชนิดเดียวกัน

สรรพคุณ

- **เปลือก :** ช่วยบำรุงหัวใจ ใช้เข้ายาปรุงเป็นยาลม (N1)
- **ใบหรือเปลือก :** ช่วยถอนพิษของต้นยางนอง (*Antiaris toxicaria*) (NE2)
- **ตำรับยาแก้ongคชาตตายไม่เกิน 3 ปี :** แก้ongคชาตตายไม่เกิน 3 ปี บำรุงongคชาต บำรุงกำลัง (S1-40)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต :** รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยาโรคความดันโลหิต :** ช่วยลดความดันโลหิตสูง (S2-39)
- **ตำรับยาไข้กาเดาใหญ่ :** แก้ไข้กาเดาใหญ่ (S2-47)
- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย :** บำรุงเลือด ดูมีเลือดฝาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกหมอม (S2-51)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตระดู :** บำรุงโลหิตระดู (S2-56)
- **ตำรับยารักษาอาการบวมอักเสบจากพิษบาดแผล/แผลอักเสบ :** รักษาอาการบวมอักเสบจากพิษบาดแผล รักษาแผลพุพอง เป็นหนอง (S2-67)
- **ตำรับยาอุทัยโอสถ :** แก้ไข้ตัวร้อน แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้อ่อนเพลียละเหี่ยใจ เพิ่มความสดชื่น บำรุงหัวใจ (S3-22)

กลาง : ผลอ่อนของเชียด, ล่าง : เปลือก

โชน

ชื่อท้องถิ่น : โชน (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dicranopteris linearis* (Burm. f.)

Underw. var. *linearis*

ชื่อวงศ์ : GLEICHENIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุกกลุ่มเฟิน มีเหง้าเลื้อยอยู่ใกล้ผิวดิน แตกกิ่งและใบตั้งตรง สูงถึง 2.5 ม. ตามเหง้า กิ่ง และใบอ่อน มีขนสีน้ำตาลทอง แตกกิ่งเป็นรูปตัว Y ใบประกอบแบบขนนก ยาวถึง 40 ซม. มีใบย่อยออกข้างละ 30–100 ใบ ใบย่อยรูปแถบยาว ยาวถึง 5 ซม. ใบย่อยช่วงปลายใบค่อย ๆ สั้นลง แผ่นใบด้านล่างนวล ไม่มีก้านใบย่อย สร้างสปอร์ด้านล่างแผ่นใบ

สรรพคุณ

- รากและหน่อ : ขับปัสสาวะ ระวังประสาท (S2)
- ใบ : ในประเทศฟิลิปปินส์ใช้เป็นยารักษาโรคหิดหอบ แก้มัหรือตำแล้วพอกเพื่อลดไข้ รักษาแผลอักเสบ หรือแผลเปื่อย; ในภาคใต้ของไทยใช้ ราก ต้มเป็นยาขับปัสสาวะ สงบประสาท และช่วยการหมุนเวียนของโลหิต; เหง้า : มีรสขม เนื้อเป็นแป้ง ถ้ากินมากจะเป็นพิษสะสมต่อลำไส้ (R79)

ชำมะเลียง

ชื่อท้องถิ่น : ชำมะเลียง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lepisanthes fruticosa* (Roxb.) Leenh.

ชื่อวงศ์ : SAPINDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 5 ม. เปลือกเรียบ ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อย 5–7 คู่ เรียงเกือบตรงข้าม รูปขอบขนาน ยาว 7–23 ซม. มีหูใบรูปกลม 1 คู่ ออกที่โคนก้านใบ ช่อดอกออกตามลำต้นหรือกิ่งใหญ่ ดอกสีแดงอมม่วง ผลทรงกลมแบนด้านข้างเล็กน้อย ยาว 3 ซม. สุกสีดำ ผิวมันเงา เนื้อผลรสหวานเป็นผลไม้

สรรพคุณ

- ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน : รากใช้เข้ายา ช่วยแก้ไข้ ตัวร้อน (S2-79)

หุบใบที่โคนก้านใบ ของชำมะเลียง

แซะ

ชื่อท้องถิ่น : กาแซะ แซะ (ตรัง), มะค่าขี้หมู
(อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Callerya atropurpurea* (Wall.) Schot

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบ กิ่งอ่อนและช่อดอกมีขนสั้น ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ใบย่อย 4–6 คู่ เรียงตรงข้าม รูปไข่-ใบหอก ยาว 7–17 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ผิวใบเกลี้ยง ช่อดอกตั้งขึ้น กลีบดอกสีแดงเข้ม-ชมพูอมม่วง ผลแบบฝักแบนด้านข้าง รูปรี-ใบหอก-ขอบขนาน ยาว 7–14 ซม. เปลือกฝักสีเขียวอ่อนหรือสีแดงอมม่วงเข้ม หนาคลายแผ่นหนัง ผิวเกลี้ยง บวมตามตำแหน่งเมล็ด

สรรพคุณ

- เนื้อไม้หรือราก : แก้ซาง (NE3)
- ตำรับยาโรคซาง : แก้โรคซางในเด็ก (NE3-009)
- ตำรับยาโรคเก๊าท์ : รักษาโรคเก๊าท์ แก้ปวดข้อ ปวดเข่า แก้พิษในกระดูก บำรุงกระดูก (S2-03)

ฝักอ่อนแซะ

เงาะหลังลาย

ชื่อท้องถิ่น : ยายคลั่ง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Pseuderanthemum graciliflorum* (Nees) Ridl.

ชื่อวงศ์ : ACANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 2 ม. กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปรี-ไข่กลับ ยาว 10–20 ซม. แผ่นใบด้านบนมีรอยกดตามแนวเส้นแขนงใบ ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง ตั้งขึ้น ยาวถึง 20 ซม. ดอกสีม่วง กลีบดอกเป็นหลอดคล้ายดอกเข็ม ยาว 3–5 ซม. ปลายกลีบดอกแยก 2 แฉกชี้ขึ้นบน และ 3 แฉกชี้ลง

สรรพคุณ

- ตำรับยาสตรีสาวเสมอ : บำรุงรักษาระบบภายในของสตรี ช่วยกระชับร่างกาย (S2-15)

เผ่าหลังลาย

ต้นหมี่

ชื่อท้องถิ่น : ก้านเหลือง บุหรี่หนึ่ง (สระแก้ว),
ต้นหมี่ ตีควาย (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Gonocaryum lobbianum* (Miers) Kurz

ชื่อวงศ์ : ARDIPTERIDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 10 ม. เปลือกเรียบ กิ่งอ่อนและใบ
เกลี้ยง ใบเรียงสลับ รูปรี ยาว 10-20 ซม. จุดเด่นที่มีก้านใบสี
เหลือง-อมส้ม ยาว 1 ซม., ดอกเล็กสีเขียวอ่อน ผลรูปไข่รียาว
ยาว 4-5 ซม. สุกสีดำ ผิวมันเงา

สรรพคุณ

- **แก้หหรือราก** : เป็นยาอายุวัฒนะ รักษาโรคไต แก้พิษผิดสำแดง (E2)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า** : แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)

ตีปลากั้งป่า

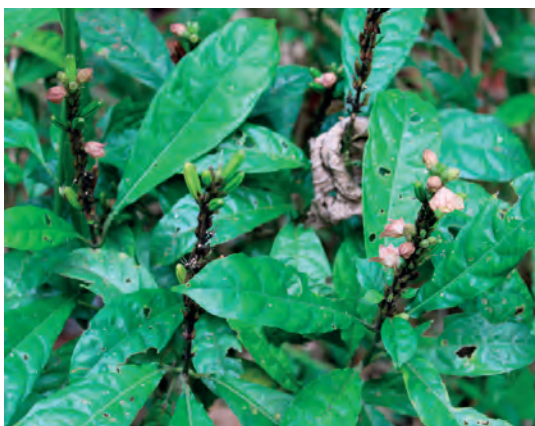
ชื่อท้องถิ่น : ตีปลากั้ง ตีปลากั้งป่า (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cystacanthus vitellinus* (Roxb.) Y.F. Deng

ชื่อวงศ์ : ACANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 2 ม. กิ่งเป็นสี่เหลี่ยม ตามกิ่งอ่อนและ
ใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปรี-หอกกลับ ยาว 8-21
ซม. จุดเด่นอยู่ที่โคนใบสอบเรียวและบิดเป็นคลื่น ผิวใบด้านบน

มันเงา มีรอยกุดตามแนวเส้นแขนงใบ กลีบดอกรูปแตรสีชมพูอมส้ม ผลแบบฝักเป็นแท่งยาว 2.5–4 ซม. มีร่องตามแนวยาว 4 ร่อง เมื่อแก่จะแตกออกคล้ายฝักต้อยติ่ง

สรรพคุณ

- **ยอดอ่อน** : แก่ตีชัน, ยอดมีรสขมอมหวาน ทานเป็นผักสดกับลาบ-ก้อย (รสชาติคล้ายกับต้นตีปลากั้ง (*Phlogacanthus pulcherrimus*) ซึ่งเป็นผักที่นิยมกินในบางจังหวัดของภาคอีสานและเหนือ) (NE3)

ดีหมี

ชื่อท้องถิ่น : ห่าเมย (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cleidion javanicum* Blume

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบ กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-ไข่กลับ ยาว 10–17 ซม. ขอบใบหยักซี่ฟันห่าง ก้านใบยาว 4–8 ซม. ปลายก้านบวม ผลรูปรีแนวขวาง กว้าง 2–2.5 ซม. มีสองพู ปลายผลมีติ่งยาว, ขอบขึ้นตามปาดตลบใกล้แหล่งน้ำ

สรรพคุณ

- **ใบและเนื้อไม้** : แก่ใช้ตำร่อน ถอนพิษไข้ แก้ปวดหัว; ใบอ่อน : มีรสขม ใช้ปรุงอาหาร เช่น อ่อม หรือแกง (NE2)
- **ใบ เนื้อไม้ หรือราก** : แก่ใช้ตำร่อน แก้ไข้มาลาเรีย (NE3)
- **ราก** : มีรสฝาด ในฟิลิปปินส์ ใช้รากต้มน้ำรับประทานเป็นยาขับประจำเดือนและทำให้เกิดการแท้งลูก แก่ลมอันทพฤกษ์ ขับลม รักษาโรคตา บำรุงน้ำเหลือง; เถา : ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย ผสมกับรากตูมกาขาวเป็นยาระบาย ขับโลหิต บำรุงหัวใจ แก้ไข้ แก้ชางตาเหลือง (R14)

ดุกไถ่ย่าน

ชื่อท้องถิ่น : กำลั้งหนูมาน ต้นกันกระตุกบัง
(สระแก้ว), ตองแห้ง (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hedyotis capitellata* Wall. ex G. Don
var. *capitellata*

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุกหรือเลื้อย ยาวถึง 3 ม. กิ่งมีขนสั้น-เกลี้ยง และเป็นสีเหลี่ยม มีหูใบที่ระหว่างก้านใบคู่ตรงข้าม ปลายหูใบเป็นเส้นแหลม 1 เส้น สีม่วง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-รูปใบหอก ยาว 3–9 ซม. ก้านใบยาวไม่เกิน 5 มม. สีม่วง ช่อดอกยาวถึง 10 ซม. ออกที่ปลายกิ่ง ดอกขนาดเล็กสีขาว-สีครีม ยาว 5–7 มม.

สรรพคุณ

- **เถาหรือราก :** บำรุงกำลัง กระตุ้นกำลัง (E2)
- **ราก :** แก้โรคธาตุพิการ แก้บิด แก้อาการมีเนื้องานบริเวณท้อง; ใบ : แก้ไข้ป่า ต้มพอกแผลสดลดการอักเสบจากพิษงูกัด แผลเข้าบวม บวมตามข้อและกล้ามเนื้อ โรคปวดเอว กระตุกหัก กระตุกแตก; เครือ : พูบแล้วคั้นเอาน้ำ ทารักษาแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวกแล้วพันผ้าไว้ (R58)
- **ตำรับยาโรคไส้เลื่อน :** รักษาโรคไส้เลื่อนทั้งชายและหญิง หรือโรคไขลงฝัก (S2-68)

เดื่อยไก่

ชื่อท้องถิ่น : เดื่อยไก่ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Benkara fasciculata* (Roxb.) Ridsdale

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1–3 ม. ตามกิ่ง ใบ และผล มีขนสั้นหนาแน่น มีหนามออกเป็นคู่ตามกิ่ง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-ขอบขนาน ยาว 3–8 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ กลีบดอกเป็นหลอด ยาว 2–3 ซม. สีขาว-เหลืองอ่อน ผลทรงกลมกว้าง 7–10 มม.

สรรพคุณ

- **ใบ ราก** หรือลำต้น : รักษาโรคผิวหนัง รักษาบาดแผล แผลอักเสบ (E2)

แดง

ชื่อท้องถิ่น : แดง (อุดรธานี, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Xylia xylocarpa* (Roxb.) W.

Theob. var. *kerrii* (Craib & Hutch.) I. C. Nielsen

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 40 ม. เปลือกแตกร่อนเป็นแผ่นบาง ตามกิ่งอ่อน ใบและฝักมีขนสั้นหนานุ่ม ใบประกอบแบบขนนก มีช่อใบย่อย 1 คู่ ใบย่อย 3–5 คู่ เรียงตรงข้าม

รูปรี-ใบหอก ยาว 7-17 ซม. ช่อดอกกระจุกแน่น ทรงกลมสีขาวครีม ผลแบบฝักแบนเปลือกแข็งคล้ายไม้ รูปขอบขนาน เบี้ยวและโค้งเล็กน้อย ยาว 12-20 ซม.

สรรพคุณ

- **เปลือก** : ช่วยสมานแผล เข้ายาแก้โรคลมชัก ลมบ้าหมู (N1)
- **เปลือก** : แก้ไอ (NE3)
- **เปลือกและแก่น** : แก้ปวดฟัน แก้น้ำลายเหนียว แก้กษัยหยาบน้ำ ขับปัสสาวะ แก้บิด แก้ก้องร่ง แก้อิ ทำให้ชุ่มคอ ดับพิษร้อน, ใช้ภายนอกเป็นยาห้ามเลือด แขน้ำใช้ล้างบาดแผลเรื้อรัง (R9)
- **ตำรับยาโรคลมชัก** : แก้โรคลมชัก (N1-200)
- **ตำรับยาแก้พิษไข้-เคล็ดขัดยอก** : รักษาอาการพิษไข้ ไข้ใน เคล็ดขัดยอก ตกจากที่สูง รลชน (NE3-013)
- **ตำรับยาโรคติชาน** : รักษาโรคติชาน (NE3-044)

โตไม่รู้ล้ม

ชื่อท้องถิ่น : โตไม่รู้ล้ม (สระแก้ว, อุดรธานี, พิษณุโลก), โตไม่รู้ล้ม หญ้าปราบ หญ้าสาบ ทนดี (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Elephantopus scaber* L. var. *scaber*

ชื่อวงศ์ : ASTERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 40 ซม. ทุกส่วนมีขนสีขาวสากคาย ใบเรียงเวียน ออกเป็นกระจุกชิดผิวดิน รูปหอกกลับ ยาว 10-20 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย โคนใบสอบ ไม่มีก้านใบ ผิวใบด้านบนมีรอยกดเป็นร่องตามแนวเส้นใบ ช่อดอกสูงถึง 40 ซม. มีใบประดับ 3 ใบรองช่อดอกย่อยคล้ายถ้วย ดอกสีม่วง

สรรพคุณ

- **ยางจากลำต้นหรือผล** : แก้ท้องเสีย แก้บิด ปิดธาตุ รักษาแผล น้ำกัดเท้า สมานบาดแผล ช่วยห้ามเลือด; ทุกส่วน : แก้ท้องร่วง แก้บิด ลดไข้ แก้ไข้มาลาเรีย สมานแผล แก้กามตายด้าน บำรุงความกำหนัด บำรุงธาตุ ชูกำลัง แก้มุตกิตระดูขาว เป็นยาอายุวัฒนะ แก้อาเจียน (R7)
- **ทั้งต้น** : บำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง แก้อ่อนในกระหายน้ำ บำรุงหัวใจ แก้กษัย ช่วยขับเหงื่อ แก้อาการอ่อนเพลีย ทำให้อยากอาหาร บำรุงเลือดสำหรับสตรีที่ประจำเดือนมาไม่ปกติ (N1)
- **ทั้ง 5** : บำรุงกำลัง ยาอายุวัฒนะ (E2)
- **ทั้ง 5** : แก้เหน็บชา บำรุงหัวใจ บำรุงกำหนัด (NE3)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย-บำรุงกำลัง** : แก้ปวดเมื่อย บำรุงกำลัง (E1-05)
- **ตำรับยากำลังฮ่อสะพายควาย** : บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- **ตำรับยาขับนิ่วในไต-ทางเดินปัสสาวะ** : ช่วยขับนิ่วในไต และทางเดินปัสสาวะ ช่วยล้างไต รักษาทางเดินปัสสาวะอักเสบ (S2-14)
- **ตำรับยาบำรุงรักษามดลูก** : ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด มดลูกพิการ (S2-60)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง** : แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

ตดหมาตัน

ชื่อท้องถิ่น : ตดหมาตัน (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Saprosma consimile* Kurz

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 50–100 ซม. กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปไข่-รี ยาว 3–8 ซม. แผ่นใบด้านบนมันเงา มีเส้นกลางใบขนาน ก้านใบยาวไม่เกิน 3 มม. จุดเด่นที่เมื่อขยี้ใบจะมีกลิ่นเหม็น, ดอกสีขาว มี 4 กลีบ บานกว้าง 8–10 มม. ก้านดอกสั้นมาก ดอกตูมสีม่วง

สรรพคุณ

- **ราก** : ขับลม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ (N1)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย** : แก้ปวดเมื่อย (N1-57)

ตรีชวา

ชื่อท้องถิ่น : อคคีทวาร (อุดรธานี), อคคีทวาร

อคคีทะลัก (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rothea serrata* Steane & Mabb.

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1–2 ม. กิ่งอ่อนเป็นสี่เหลี่ยม กิ่งและข้อดอกมีขนสั้นหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปไข่กลับ ยาว 15–25 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อยห่าง แผ่นใบด้านล่างค่อนข้างเกลี้ยง ข้อดอกรูปกรวยแหลม ออกที่ปลายกิ่ง ตั้งชัน ยาว 20–40 ซม. กลีบดอกแยก 5 แฉก แบ่งเป็น 4 กลีบชี้ขึ้นบน สีขาวอมเขียว และ 1 กลีบชี้ลงล่าง สีม่วง

สรรพคุณ

- **ใบ ราก และลำต้น** : รักษาโรคผิวหนังทวาร (NE3)
- **ใบหรือราก** : รักษาโรคผิวหนังทวาร (NE5)
- **ตำรับยาริดสีดวงทวาร** : รักษาโรคผิวหนังทวาร (E2-220)
- **ตำรับยาโรคริดสีดวงทวาร** : รักษาโรคผิวหนังทวาร (S2-41) (S2-42)

ทองกาย

ชื่อท้องถิ่น : พรวนคุ่ม วานสาเหล็ก (ตรัง),

หวายกอ วานสาเหล็ก (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Molineria capitulata* (Lour.) Herb.

ชื่อวงศ์ : HYPOXIDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1 ม. ลำต้นสั้นอยู่ชิดผิวดิน ใบเดี่ยว เรียงเวียนกระจุกชิดผิวดิน รูปรีแคบ ยาว 40–90 ซม. ก้านใบยาว 15–40 ซม. จุดเด่นที่มีเส้นแขนงใบเรียงขนานกันตามแนวยาวจำนวนมาก และแผ่นใบพับจีบตามแนวเส้นแขนงใบ คล้ายใบต้นกล้วยพร้าว ตามก้านใบ ช่อดอกและผลมีขนยาวปกคลุมสีขาว หนามน้ำตาล ช่อดอกตั้งขึ้น ก้านช่อดอกยาว 10–25 ซม. ดอกย่อยออกเป็นกระจุกแน่นค่อนข้างกลม ดอกสีเหลือง ผลรูปไข่ ยาว 1–1.5 ซม., มีสรรพคุณใกล้เคียงกับวานสาเหล็ก (Mol_lat_lat) มีการเก็บมาใช้ทำสมุนไพรแทนกันได้

สรรพคุณ

- หัว : แก้ปวดเมื่อย (N1)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า : แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)
- ตำรับยารักษามดลูกเคลื่อน/บำรุงโลหิต : รักษามดลูกเคลื่อน บำรุงโลหิต (S2-45)
- ตำรับยาล้างโรคก่อนการรักษาโรกระบบเส้นเอ็น : ช่วยชำระล้างระบบภายในร่างกายก่อนการรักษาโรคที่เกี่ยวกับระบบเส้นเอ็น อัมพฤกษ์ อัมพาต (S2-55)
- ตำรับยารักษามดลูกพิการ-อักเสบ/ขับน้ำคาวปลา : แก้มดลูกพิการ มดลูกอักเสบ ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด ช่วยขับน้ำคาวปลา ขับเลือดเสีย (S3-51)

ทองข้าวต้ม

ชื่อท้องถิ่น : เล็ดช้าง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Stachyphrynium latifolium*

(Blume) K. Schum.

ชื่อวงศ์ : MARANTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 2 ม. มีเหง้าใต้ดิน ใบแตกกระจุกเป็นกอ ก้านใบยาว 0.9–1.7 ม. เกลี้ยง ปลายก้านใบมนพอง ใบรูปไข่ ยาว 25–60 ซม. แผ่นใบด้านล่างมีนวลขาว เนื้อใบคล้ายใบตองกล้วย ช่อดอกออกจากเหง้าที่โคนกอ รูปทรงเรียวยาว ยาว 10–15 ซม. ใบประดับซ้อนกันแน่น สีน้ำตาลหรือเขียวอ่อน ดอกสีขาว

สรรพคุณ

- **ตำรับยาบำรุงกำลัง** : ใช้หัว/เหง้าเข้ยา ช่วยบำรุงกำลัง (S2-74)

ทองเต้า

ชื่อท้องถิ่น : ทองเต้า (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mallotus barbatus* Müll. Arg.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 7 ม. ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ แผ่นใบด้านล่าง และผลสีขนปุกปุยสีน้ำตาลอ่อน ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ กว้าง-แกมกลม บางครั้งปลายใบหยัก 3 พู ต้น ๆ ยาว 15–32 ซม. ก้านใบติดกับแผ่นใบแบบใบบัว (ติดแบบกันบิด) ช่อผลห้อยลง ยาวถึง 40 ซม. ผลทรงกลม กว้าง 1.5–2 ซม.

สรรพคุณ

- **เนื้อไม้** : รักษาไทรพิษ (NE2)
- **ใบ** : ตำรายาไทยใช้ ดมน้ำต้ม รักษาโรคเจ็บหน้าอก ต้มรักษาอาการปวดเมื่อยตามบริเวณหน้าอก; ราก : แก้ไข้; ใบและลำต้น : มีคุณสมบัติเป็นยาระบาย ยาขับพยาธิหรือปรสิตในร่างกาย ยาแก้ไข้ แก้พิษตานซาง (โรคพยาธิในเด็ก มีอาการซูบซีด อ่อนเพลีย พุงโร (R1)

ทองแตก

ชื่อท้องถิ่น : ทองแตก (พิษณุโลก), ทองแตก หน่ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Baliospermum solanifolium* (Burm.)

Suresh

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1.2 ม. กิ่งมีน้ำยางใส กิ่งอ่อนและแผ่นใบด้านล่างมีขนประปราย ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่-ขอบขนาน-ไข่กว้างแกมหยัก 3 พู ยาว 10–20 ซม. ขอบใบหยักซี่ฟันที่ปลายหยักมีต่อม ผลทรงกลมและมี 3 พู กว้าง 1.2–1.7 ซม.

สรรพคุณ

- **รากและใบ** : มีฤทธิ์เป็นยาถ่ายไม่ร้ายแรงนัก; เมล็ด : เป็นยาถ่ายอย่างแรง (ไม่นิยมใช้), ใช้ใบ 2-4 ใบ หรือ ราก 1 หยิบมือ ยาไทยนิยมใช้ราก 1 หยิบมือ ต้มกับน้ำ 1 ถ้วยแก้ว เติมเกลือเล็กน้อย ต้มเป็นยาถ่าย ถ่ายลมเป็นพิษ ถ่ายพิษพรรตัก ถ่ายเสมหะเป็นพิษ (R31)
- **ตำรับยาถ่าย** : ยาถ่าย (N1-129)
- **ตำรับยาถ่าย** : ยาถ่าย ยาระบาย แก้อท้องผูก แก้อักเสบคั่นแน่นท้อง (S1-20)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น** : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-31)
- **ตำรับยาใช้แก้ตาใหญ่** : แก้ใช้ตาใหญ่ (S2-47)
- **ตำรับยาล้างโรคก่อนการรักษาโรคระบบเส้นเอ็น** : ช่วยชำระล้างระบบภายในร่างกายก่อนการรักษาโรคที่เกี่ยวกับระบบเส้นเอ็น อัมพฤกษ์ อัมพาต (S2-55)

ทองอาวน

ชื่อท้องถิ่น : -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Phytocrene bracteata* Wall.

ชื่อวงศ์ : ICACINACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. มีหัวใต้ดิน ต้นแยกเพศ ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ ช่อดอก และผลมีขนยาวสีน้ำตาลทองหนาแน่น เถาอ่อนมีหนามเล็กน้อย เถากลม ใบรูปไข่-ไข่กว้าง ยาว 10-20 ซม. โคนใบเว้า มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ ใบของต้นอายุน้อยมี 3 แฉก ผลย่อยรูปรียาว-ไข่กลับ ยาว 5-7 ซม. มี 4 พู ติดเป็นกลุ่มอัดกันแน่น มี 60-80 ผลย่อย/กลุ่ม ปลายผลมีตุ่มแหลม

สรรพคุณ

- **หัวใต้ดิน** : นำมาต้ม/ตุ๋นกับหมู/ไก่ กินเป็นยาบำรุงกำลัง และบำรุงผิวพรรณ (R5)

ผลอ่อนทองอาวน

ต่อไล่

ชื่อท้องถิ่น : ก้ามปู แชมชื่น (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Allophylus cobbe* (L.) Raeusch.

ชื่อวงศ์ : SAPINDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 2 ม. ตามกิ่งอ่อน ช่อดอก ก้านใบ และใบมีขนสั้น-เกือบเกลี้ยง ใบเรียงสลับ ใบประกอบมี 3 ใบย่อย รูปไข่-หอกกลับ ยาว 5-15 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย-เรียบ ช่อดอกยาว 5-10 ซม. ตั้งขึ้น ดอกย่อยขนาดเล็กสีขาว ผลทรงกลม กว้าง 5-7 มม. สุกสีแดง

สรรพคุณ

- **รากและลำต้น** : แก้ผดผื่นแดง (E2)
- **ราก** : รากก้านเหลือง เปลือกกระพุ่มโคก รากต่อไล่ รากทองแมว รากกะเจียน ต้มรวมกันมีสรรพคุณบำรุงเลือด ขับน้ำคาวปลาหลังคลอด แก้ปวดเมื่อย (R35)

ตะโกสวน

ชื่อท้องถิ่น : ตะโกสวน (พิษณุโลก), ตับเต่าใหญ่ (พิษณุโลก), มะพลับ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Diospyros malabarica* (Desr.) Kostel.

ชื่อวงศ์ : EBENACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกสีดำ เรียบ-ขรุขระ ตามกิ่งอ่อน ดอกและผลอ่อนมีขนสั้นหนาแน่นสีน้ำตาล ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน ยาว 15–25 ซม. ปลายใบมน-แหลม แผ่นใบเกลี้ยงมันเงา เนื้อใบหนา มีต่อมสีเขียวเข้มบนแผ่นใบ เรียงขนานกับเส้นกลางใบ ผลทรงกลม-แกมแบน กว้าง 2.5–3.5 ซม. มีกลีบเลี้ยง 4 กลีบ ติดแนบที่ข้อผล หุ้มผลลงมาไม่เกิน 1/3 ส่วน

สรรพคุณ

- **เปลือกและเนื้อไม้** : รักษาโรคตับ (N1)
- **เปลือกและเนื้อไม้** : แก้ท้องเสีย บำรุงกำหนด (NE3)
- **เปลือก** : ประคบแก้ไข้ใน แก้ปวดบวม; แก่น : ตำรายาไทย ต้ม น้ำดื่มและอาบแก้ประดง (อาการโรคผิวหนัง เป็นเม็ดขึ้นคล้าย ผด คันมาก มักมีไข้ร่วมด้วย) แก้ผื่นคันแดงทั่วตัว ปวดแสบร้อน มีน้ำเหลืองไหลซึม ยาพื้นบ้านใช้แก่นผสมกับสมุนไพรอื่นต้มน้ำดื่มแก้หิด (R16)
- **ตำรับยาโรคตับ** : รักษาโรคตับ ตับอักเสบ ตับแข็ง (N1-136)

ตะขบ

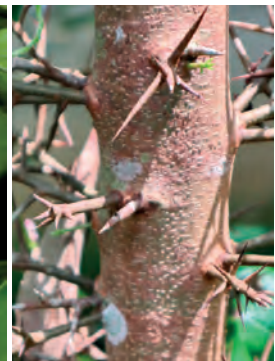
ชื่อท้องถิ่น : ตะขบป่า (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Flacourtia ramontchi* L'Hér.

ชื่อวงศ์ : SALICACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกเรียบสีน้ำตาลแดง ต้นอายุน้อยจะพบหนามแท่งเดี่ยวและหนามแตกกิ่ง ตามกิ่งอ่อนและข้อดอกมีขน-เกือบเกลี้ยง ใบรูปรี-รูปไข่ ยาว 6–12 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย-หยักมน ปลายใบแหลม-เรียวยาวคล้ายหาง ส่วนใหญ่ผิวใบเกลี้ยง-ขนประปราย ผลทรงกลม กว้างถึง 2.5 ซม. จุดเด่นที่ปลายผลมียอดเกสรเพศเมียติดรวมเป็นดั่งเดียว ไม่แยกห่างเป็นหลายดั่ง ผลสุกสีแดง, พบในป่าดงดิบแล้ง ไกลแหล่งน้ำ ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **แก่นหรือราก** : ยาอายุวัฒนะ แก้ท้องร่วง; ผลสุก : รสหวานอมฝาดเป็นผลไม้ (ต้องคลึงนวดก่อนทานเพื่อเพิ่มความหวาน) (E2)
- **ใบ** : บำรุงกำลัง โดยใช้ใบตะขบหรือตะขบไทย (*Flacourtia rukam*) กับเปลือกของพนอง (*Shorea hypochra*) ต้มน้ำดื่ม (S2)

ตะขบป่า

ชื่อท้องถิ่น : หมากแก่น หมากเป็น (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Flacourtia indica* (Burm. f.) Merr.

ชื่อวงศ์ : SALICACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 11 ม. เปลือกต้นอายุน้อยจะพบหนามแท่งเดี่ยวและหนามแตกกิ่ง ตามกิ่งอ่อน ช่อดอกและใบมีขน-เกือบบเกลี้ยง ใบรูปรี-รูปไข่กลับ ยาว 3-7 ซม. ผลทรงกลม กว้างถึง 1.5 ซม. ปลายผลมียอดเกสรเพศเมียติดอยู่ 5-7 ตั้ง สุกสีแดง, คล้ายตะขบไทย (Fla_ruk) จุดต่างที่ตะขบปามีเปลือกแตกสะเก็ดบาง ไม่เรียบ ขนาดใบค่อนข้างเล็กกว่า ปลายใบเว้ามนุ่ม-แหลม และขนาดผลค่อนข้างเล็กกว่า, มักพบตามป่าผลัดใบ อาจพบบ้างในป่าดงดิบแล้ง ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **ใบ เปลือก และเนื้อไม้** : แก้ไข้ตัวร้อน แก้ไอ แก้ท้องร่วง; ผลสุก : รสหวานอมฝาดเป็นผลไม้ (ต้องคลึงนวดก่อนทานเพื่อเพิ่มความหวาน) (NE3)
- **ตำรับยาโรคซาง** : แก้โรคซางในเด็ก (NE3-009)

ผลอ่อนตะขบป่า

ผลสุกตะขบป่า

ตะเข้คุมวง

ชื่อท้องถิ่น : โคคลาน (ฉะเชิงเทรา)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mallotus coudercii* (Gagnep.) Airy Shaw

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 80 ซม. กิ่งอ่อนและใบมีขนประปราย-เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่-ไข่กลับ ยาว 15-16 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟัน-เกือบเรียบ มีต่อมที่ปลายรอยหยัก โคนใบตัด-เว้า มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ ก้านใบยาว 2-5.5 ซม. ผลทรงรีมี 3 พู กว้าง 9-12 มม. ผิวไม่มีหนาม แต่มีขนหนาแน่น เมื่อแก่จะแห้งแตก 3 ซีก

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/บำรุงร่างกาย/อัมพาต** : แก้ปวดเมื่อยตามเส้น-ข้อ-หลัง-เอว อัมพาต บำรุงร่างกาย ช่วยให้เจริญอาหาร (E3-02)

ตะเข็บ

ชื่อท้องถิ่น : คอแก้ว (ตรัง), หวายตะมอย (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Pothos scandens* L.

ชื่อวงศ์ : ARACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุกทอดคลาน เลื้อยเกาะตามต้นไม้ ยาวถึง 15 ม. กิ่งและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปใบหอก (แผ่นที่อยู่ช่วงปลาย) ยาว 5–11 ซม. ก้านใบแผ่เป็นปีกออกคล้าย ใบ ยาว 1/3–1/2 ของความยาวแผ่นใบ กว้างถึง 2 ซม. กาบใบ ยาว 2–5 มม. โอบกึ่ง ซอดดอกอัดแน่นทรงกลม กว้าง 1–1.5 ซม. สีครีม มีใบประดับสีม่วงอมน้ำตาล

สรรพคุณ

- ทั้ง 5 : ยาอายุวัฒนะ บำรุงกำลัง (E2)
- ตำรับยาโรคเบาหวาน : แก้วโรคเบาหวาน (S2-22)

6–17 ซม. ซอดดอกสีขาวอมเขียว ผลทรงกลม กว้าง 1.5–2 ซม. เปลือกแข็งค่อนข้างหนา ผลสุกสีเหลือง มักมีสะเก็ดสีน้ำตาล เนื้อในสีส้ม รสเปรี้ยว เป็นผลไม้ป่า

สรรพคุณ

- เนื้อไม้ : ช่วยขับน้ำคาวปลาหลังคลอด (N1)
- เปลือก : แก้กึ่งร่วง, ผลสุก : เนื้อในสีส้มรสเปรี้ยว ทานช่วยระบายถ่ายท้อง (NE3)

ตะครอง

ชื่อท้องถิ่น : ตะครอง (สระแก้ว), เล็บเหยี่ยวใหญ่

หนามครอบช้าง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ziziphus cambodiana* Pierre

ชื่อวงศ์ : RHAMNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย สูงถึง 7 ม. เปลือกลำต้นขรุขระ มีหนามโคนหนารูปสี่เหลี่ยม ตามกิ่งมีหนามแหลมคม กิ่งอ่อนและแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น-ประปราย ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี ยาว 5–9 ซม. มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ ขอบใบช่วงโคนใบเริ่มออกจากโคนเส้นแขนงใบคู่แรก ดอกขนาดเล็กสีเขียวอมเหลือง ผลทรงกลม กว้าง 1.5–2 ซม. ผิวเกลี้ยง มี 1 เมล็ด คล้ายเมล็ดพุทรา

สรรพคุณ

- เปลือก : สมานแผลภายในทางเดินอาหาร (N1)
- เนื้อไม้หรือราก : แก้อัมพฤกษ์ (E2)

ตะคร้อ

ชื่อท้องถิ่น : ตะคร้อ (พิษณุโลก), หมากคร้อ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Schleichera oleosa* (Lour.) Merr.

ชื่อวงศ์ : SAPINDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 20 ซม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดบาง กิ่งอ่อนและแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 2–3 คู่ เรียงตรงข้าม รูปรี ยาว

โคนใบ 1-2 คู่ เนื้อใบหนาอวบน้ำ ใบของต้นอายุมากรูปใบหอก ยาวถึง 23 ซม. ช่อดอกและช่อผลตั้งขึ้น ยาว 3-7 ซม. ดอกสีครีม ผลทรงกลม กว้าง 5-8 มม. สุกสีเหลืองอมส้ม มีก้านผลยาว 5-8 มม.

ตะค้ำนเล็ก

ชื่อท้องถิ่น : สะค้ำน (ชื่อพื้นนิยมเรียกทางสมุนไพร), เถาสะค้ำน (สระแก้ว), สะค้ำน สะค้ำนพริก (ตรัง), สะค้ำน สะค้ำนพิษ (พัทลุง), สะค้ำนเถา สะค้ำน (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Piper ribesoides* Wall.

ชื่อวงศ์ : PIPERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อค่อนข้างอ่อน เลื้อยเกาะตามต้นไม้ ยาวถึง 30 ม. เถามีข้อปล้องและมีช่องอากาศกระจาย กิ่งและใบเกลี้ยง ทุกส่วนมีกลิ่นคล้ายพริกไทย ใบเดี่ยว เรียงสลับซ้ายขวา ใบต้นอายุน้อยรูปหัวใจ (มีขนาดเล็กและสั้นกว่าใบต้นอายุมาก) โคนใบเว้า เส้นแขนงใบข้างละ 3-6 เส้น มีเส้นแขนงใบออกจาก

บน : ใบของต้นอายุน้อย, ล่าง : ใบของต้นอายุมากและผลอ่อน

สรรพคุณ

- **เถา :** มีรสเผ็ดร้อน ใช้ปรับธาตุในร่างกาย (E2)
- **เถา :** ยาประจำธาตุลม ช่วยบำรุงเลือด ช่วยขับลม (N1)
- **ตำรับยาเบญจกุล :** บำรุงธาตุ ปรับสมดุลธาตุ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ช่วยให้เลือดไหลเวียนดี แก้ท้องอืด ช่วยขับลม (N1-268)
- **ตำรับยารักษากลาก/เกลื้อน/สังคัง/ตกขาว/สะกิดเงิน :** รักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน สังคัง ตกขาว (สาเหตุจากเชื้อรา) หรือจากเชื้อแบคทีเรีย สะกิดเงิน แก้ก้น ผดผื่นคัน (S1-16)

- **ตำรับยากำลังข้อสะพายควาย** : บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น** : รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-04)
- **ตำรับยาแก้ชัษยไตพิการ** : แก้กระชัษย ไตพิการ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- **ตำรับยาโรคไมเกรน/วิงเวียนศีรษะ** : แก้โรคไมเกรน แก้วิงเวียนศีรษะ (S2-21)
- **ตำรับยาโรคอัมพาตระยะแรก** : แก้อาการกึ่งอัมพาตหรืออัมพาตระยะแรก กล้ามเนื้ออ่อนแรง เดินยืນไม่ปกติ เหน็บชา (S2-24)
- **ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น** : ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดเข่า-ข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)

ช้าย : ผลอ่อน-สุกของสะค้าน, ขวา : เถา, ล่าง : เถาแห้ง

- **ตำรับยาโรคประดงเลือด** : แก้ประดงเลือด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง (S2-27)
- **ตำรับยาละลายลิ้มเลือด** : ช่วยละลายลิ้มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ (S2-30)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น** : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-31)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต** : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-32)
- **ตำรับยาใช้กำเดาใหญ่** : แก้ใช้กำเดาใหญ่ (S2-47)

- **ตำรับยาบำรุงโลหิตสตรีโดยตรง/ประจำเดือนเป็นปกติ** : บำรุงโลหิตของสตรีโดยตรง รักษาอาการประจำเดือนให้เป็นปกติ แก้โลหิตระดูเสีย บำรุงธาตุ (S2-50)
- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย** : บำรุงเลือด ดุมิเลือดผาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกษม (S2-51)
- **ตำรับยาซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ** : ช่วยซ่อมแซมและเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ แก้อาการกระชัษยเส้นในท้อง (เส้นท้องแข็ง) (S2-54)
- **ตำรับยาใช้หัวโตใหญ่** : แก้ใช้หัวโตใหญ่ (S2-57)
- **ตำรับยาแก้เหน็บชา** : แก้เหน็บชา อาการชาตามปลายมือปลายเท้า (S2-63)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น** : รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-66)
- **ตำรับยารักษาอาการบวมอักเสบจากพิษบาดแผล/แผลอักเสบ** : รักษาอาการบวมอักเสบจากพิษบาดแผล รักษาแผลพุพอง เป็นหนอง (S2-67)
- **ตำรับยาเบญจกูล** : บำรุงธาตุ ปรับสมดุลธาตุ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ยายอายุวัฒนะ (S2-90)
- **ตำรับยาหอมนวโกฐ** : แก้คลื่นเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุกแน่นในอก แก้ลมปลายไข้ แก้อาการสับตร้อนสับตรหนาวหรือครั่นเนื้อครั่นตัว ร้อนวูบวาบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุงประสาท (S3-01)
- **ตำรับยาหอมอินทจักร์** : แก้คลื่นเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยาราดูบรรจบ** : แก้ท้องเดิน ท้องเสียที่ไม่มีสาเหตุจากการติดเชื้อ ไม่มีไข้แทรก, แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ แก้อาการไม่ปกติหรือพิการ (S3-15)
- **ตำรับยาแก้ท้องอืด-ท้องเฟ้อ** : แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ช่วยขับลม ทำให้ผายลม (S3-25)
- **ตำรับยาแก้ท้องอืด-ท้องเฟ้อ** : แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ช่วยขับลมในลำไส้ (S3-39)
- **ตำรับยารักษาผดุงการ-อักเสบ/ขับน้ำคาวปลา** : แก้มดลูกพิการ มดลูกอักเสบ ช่วยบำรุงรักษาผดุงการ บำรุงสตรีหลังคลอด ช่วยขับน้ำคาวปลา ขับเลือดเสีย (S3-51)
- **ตำรับยาโรคมะเร็งตับ/ฝีในตับ/ตับอักเสบ** : รักษาโรคมะเร็งตับ (ระยะที่ 1-3), โรคฝีในตับ, โรคตับอักเสบ, โรคคาฬงดบ (มีอาการเพ้อคลุ้มคลั่งและนัยน์ตาเป็นสีแดงร่วมด้วย) (S3-74)

ตะเคียนเต่า

ชื่อท้องถิ่น : พะวาน้ำ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Fagraea racemosa* Jack

ชื่อวงศ์ : GENTIANACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 6 ม. กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่-รี ยาว 10–25 ซม. เนื้อใบค่อนข้างหนา โคน ก้านใบโอบกึ่งเล็กน้อย ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง ห้อยลงยาว 11–17 ซม. ดอกย่อยเรียงดูคล้ายกระจุกรอบข้อ กลีบดอกรูปแตร ปากกว้าง ยาว 2–3 ซม. สีส้มอมขาว ปลายแยก 5 แฉก มีกลิ่น หอม

สรรพคุณ

- **ใบสด :** ตำแล้วผสมน้ำเล็กน้อย คั้นกรองน้ำดื่ม แก้บวม แก้ อักเสบ แก้ปวดข้อ แก้ไข้ (S2)

ตะเคียนทอง

ชื่อท้องถิ่น : ตะเคียน ตะเคียนทอง (พัทลุง, ตรัง,

ฉะเชิงเทรา)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hopea odorata* Roxb.

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCARPACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 40 ม. ตามกิ่งอ่อน ช่อดอก และผลมี ขนสั้นนุ่ม เปลือกแตกสะเก็ดตามแนวยาว-ร่องตามแนวยาว มีขน สีขาวโอบออกมาตามรอยแผล ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-ใบหอก ยาว 8–15 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ผิวเกลี้ยง มักพบต่อมที่ซอก ระหว่างเส้นแขนงใบและเส้นกลางใบ ดอกขนาดเล็กสีครีม มีกลิ่น หอม ผลมีปีก 2 ปีก รูปขอบขนานแกมหอกกลับ ยาว 4–6 ซม. ผลรูปหยดน้ำ กว้าง 5–7 มม.

สรรพคุณ

- **ตำรับยาน้ำมันชันตะเคียน :** รักษาบาดแผลอักเสบเรื้อรัง แผลหนองพุพอง แผลเบาหวาน/กดทับ แผลไฟไหม้/น้ำร้อนลวก (E1-02)
- **ตำรับยาใช้หัตใหญ่ :** แก้ไข้หัตใหญ่ (S2-57)
- **ตำรับยาเหลืองปิดสมุทร :** รักษาอาการท้องเสีย ที่ไม่มีสาเหตุ จากการติดเชื้อ ไม่มีไข้แทรก อุจจาระไม่เป็นมูกหรือมีเลือดปน (S3-14)

ตะแบกแดง

ชื่อท้องถิ่น : ตะแบก เปื่อย (พิษณุโลก),

ตะแบกแดง (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lagerstroemia calyculata* Kurz

ชื่อวงศ์ : LYTHRACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 40 ม. เปลือกหลุดลอกเป็นดวงและหลุมตื้น ถากเปลือกในสีขาวอมชมพู เห็นชั้นแคมเบียมสีม่วง กิ่งอ่อนเป็นสีเหลี่ยม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีแคบ-ใบหอก ยาว 12-18 ซม. แผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น กลีบดอกสีขาว ดอกบาน กว้าง 1-1.5 ซม. กลีบเลี้ยง 5-7 กลีบ โคนกลีบเลี้ยงคล้ายถ้วย ผิวด้านนอกเรียบ ผลรูปไข่ ยาว 1 ซม. เมื่อแก่แห้งแตกอ้า 5 ซีก

สรรพคุณ

- **เปลือกและแก่น :** บำรุงกำลัง แก้บิด แก้ถ่ายเป็นมูกเลือด (E2)
- **เปลือก :** รสฝาด ช่วยแก้ท้องเสีย (N1)

ผลตะแบกแดง

ตะแบกนา

ชื่อท้องถิ่น : เปื่อย (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lagerstroemia floribunda*

Jack var. *floribunda*

ชื่อวงศ์ : LYTHRACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 20 ม. เปลือกหลุดลอกเป็นดวงและหลุมตื้น ถากเปลือกในสีขาวอมชมพู เห็นชั้นแคมเบียมสีม่วง กิ่งอ่อนเป็นสีเหลี่ยม คล้ายกับตะแบกแดง (Lar_cal) มีจุดต่างที่ตะแบกนามีแผ่นใบด้านล่างเกลี้ยง กลีบดอกสีชมพู-ขาว ดอกบาน กว้าง 3-4 ซม. ผิวด้านนอกถ้วยกลีบเลี้ยงมีจิบ 12 จีบ ตามแนวตั้ง ผลรูปไข่กว้าง ยาว 1.5-2 ซม.

สรรพคุณ

- **เปลือก :** ช่วยขับระดู แก้โลหิตจาง ยาอายุวัฒนะ (NE3)
- **ราก :** ต้มน้ำดื่มแก้อาการปวดท้องและปวดประจำเดือน (R18)

ผลแก่ตะแบกนา

ตะลุมพุก

ชื่อท้องถิ่น : หัวเอียน (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tamilnadia uliginosa*

(Retz.) Tirveng. & Sastre

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 5 ม. เปลือกเรียบสีน้ำตาลแดง มีหนามตามลำต้นและกิ่ง กิ่งและเนื้อไม้มีความยืดหยุ่นสูง ใบเดี่ยว เรียงเป็นกระจุกที่ปลายกิ่ง รูปไข่กลับ ยาว 8-20 ซม. ผิวใบเกลี้ยงและมันเงา ดอกเดี่ยว มีกลีบดอก 5-6 กลีบ สีขาว ดอกบานแผ่กว้าง 4-7 ซม. ผลทรงรีกว้าง ยาว 5-10 ซม. ผิวเกลี้ยง

สรรพคุณ

- ราก : แก้บิด, แก่น : แก่นตะลุมพุกผสมกับแก่นมะคังแดง (Dio_ery) ต้มน้ำดื่มบำรุงกำลัง (NE3)

ตะไผ่

ชื่อท้องถิ่น : เข็มป่า (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Prismatomeris tetrandra*

(Roxb.) K. Schum. subsp. *tetrandra*

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 3 ม. กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง กิ่งสีขาวมีร่องเล็กน้อย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-ใบหอก ยาว 6-13 ซม. แผ่นใบเรียบ เส้นแขนงใบและเส้นกลางใบที่ผิวใบด้านบนขนาน กลีบดอกสีขาว เป็นหลอด (คล้ายดอกเข็ม) ยาว 2.5-3 ซม. ปลายแยก 5 แฉก ก้านดอกย่อย ยาว 2-3 ซม.

สรรพคุณ

- ต้นและใบ : แก้ไข้ แก้โรคเบาหวาน แก้โรคความดัน (N1)

ดังตาดอด

ชื่อท้องถิ่น : ไฟเดือนห้า (พัทลุง, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Excoecaria oppositifolia* Griff.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 8 ม. ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวข้น ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ ใบ และผลเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน ยาว 17-35 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย เนื้อใบค่อนข้างหนา ก้านใบยาว 2-4 ม. ผลทรงกลม กว้าง 3-5 ม. แป้นเล็กน้อย มีเส้นแนวแบ่ง 3 พู

สรรพคุณ

- ตำรับยาแก้ลมกองหยาบ/วังเวียน-ใจสัน : แก้วเวียนศิริชะใจสัน อาการบ้านหมุน หนามืดตาเลาย ลมชื้นแน่นหน้าอก (ประเภทลมกองหยาบ) (S1-38)
- ตำรับยาโรคมุมิแพ้ : แก้วโรคมุมิแพ้ (S2-18)
- ตำรับยาโรคมุมิแพ้ : แก้วมุมิแพ้ (S2-49)

บน : ผลอ่อนดังตาบอด, ล่าง : น้ำยาง

ต้นเต้าตัน

ชื่อท้องถิ่น : แหนกวาง แสดกวาง (พิษณุโลก),
เหียนกวาง (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Diospyros ehretioides* Wall. ex G. Don

ชื่อวงศ์ : EBENACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกขรุขระ-สะเก็ดสีเทา ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นนุ่ม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี-รีกว้าง ยาว 13-25 ซม. ปลายใบแหลม-กลม แผ่นใบเกลี้ยง มีรอยกตเล็กน้อยตามแนวเส้นใบที่ผิวใบด้านบน และมีต่อมสีเหลืองเรียงขนานไปตามแนวเส้นกลางใบ ผลทรงกลม กว้าง 1-2 ซม. ผลสุกเกลี้ยง สีเหลือง-แดง ขั้วผลมีกลีบเลี้ยง 4-5 กลีบติดค้าง รูปไข่ ยาว 1/3-1/2 ของความยาวผล

สรรพคุณ

- **ผลดิบ** : ใช้เบื่อปลา (NE3)
- **ราก** : ตมน้ำดื่ม ดับพิษร้อน แก้อ่อนใน กระหายน้ำ ถอนพิษไข้พิษของแสลง พิษผดผื่นแดง และพิษตานซาง (R18)

- **ตำรับยาบำรุงน้ำมัน** : บำรุงน้ำมัน ขับน้ำมัน (N1-155)
- **ตำรับยาบำรุงสตรีหลังคลอด** : บำรุงสตรีหลังคลอด ขับน้ำคาวปลา บำรุงน้ำมัน (N1-80)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำมัน** : บำรุงน้ำมัน (NE3-008)

ตาไก่ใบกว้าง

ชื่อท้องถิ่น : ตาเปิดตาไก่ (ตรัง), พิลังกาสา (พิษณุโลก), พิลังกาสาป่า ฝาละมี (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ardisia crenata* Sims var. *crenata*

ชื่อวงศ์ : PRIMULACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 2 ม. ตามกิ่งอ่อน ช่อดอกและใบเกลี้ยง โคนกิ่งที่ต่อกับลำต้นบวม ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-ใบหอก ยาว 5-11 ซม. ขอบใบหยักมน ร่องหยักมีต่อม ดอกสีขาว-ชมพู กลีบดอกมี 5 กลีบ ดอกย่อยคว่ำหน้าลง ผลทรงกลม กว้าง 7-10 มม. สุกสีแดง-สีดำ

สรรพคุณ

- **ใบแก่และราก** : เป็นยาเย็น ช่วยลดไข้ตัวร้อน ช่วยฆ่าเชื้อไวรัส (E2)
- **ใบ** : รักษาโรคตับ (N1)
- **ใบและยอดอ่อน** : บำรุงกำลัง (S2)
- **ตำรับยาโรคตับ** : รักษาโรคตับ ตับอักเสบ ตับแข็ง (N1-136)

ตาไก่ใบกว้าง/ตาเปิดตาไก่

ตำบอง

ชื่อท้องถิ่น : คานหามเลื้อย (ตรัง), ตำบอง ตำบองหลวง (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Trevesia palmata* (Roxb. ex Lindl.) Vis.

ชื่อวงศ์ : ARALIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 4 ม. ยอดและช่อดอกมีขนสีน้ำตาลแดง กิ่งมีหนาม ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปฝ่ามือ หยักเป็นแฉกลึกถึง 2/3 ส่วนของแผ่นใบ มี 6–10 แฉก แต่ละแฉกมีขอบใบจักฟันเลื่อย บางครั้งจักลึกแบบขนนก ปลายใบแหลม โคนแต่ละแฉกหยักคอดถึงเส้นกลางใบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบนูนชัดเจนที่ผิวใบด้านบนแผ่นใบ

สรรพคุณ

- ดอก ผลอ่อน หรือราก : บำรุงกำลัง (NE2)
- เปลือก ราก และเนื้อไม้ : แก้ไข้ กระทุ้งพิษไข้ พิษไข้กาฬ ไข้หัวทุกชนิด แก้อ่อนในกระหายน้ำ ฟอกโลหิต รักษาไส้ไส้ แก้บิด

แก้ท้องร่วง แก่ตาเจ็บสำหรับปศุสัตว์; ใบ : แก้ปวด เผาให้เป็นขี้เถ้า ๆ ที่ได้ผสมกับน้ำมัน หรือใบสดนำมาขยี้ ทาบรรเทาอาการคัน (R6)

- ตำรับยาโรคเก๊าท์ : รักษาโรคเก๊าท์ แก้ปวดข้อ ปวดเข่า แก้พิษในกระดูก บำรุงกระดูก (S2-03)

ตำบอง

ชื่อท้องถิ่น : ตำบอง (พิษณุโลก), ยางตาแตก (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Falconeria insignis* Royle

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 40 ม. ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น เปลือกแตกเป็นร่องตื้น-ลึกตามแนวยาว ยอดและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว รูปรี-หอกกลับ ยาว 15–30 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย โคนใบมีต่อมนูน 1 คู่ ช่อผลออกตามปลายกิ่ง ตั้งขึ้น ผลทรงกลม กว้าง 1 ซม. ไม่มีก้านผล

สรรพคุณ

- เปลือก : รักษาไข้ผื่นแดง แต่ต้องย่างกับไฟฆ่าพิษจากยางออกก่อนนำไปใช้ (N1)
- น้ำยางสด : มีพิษกัดผิวหนังทำให้ผิวหนังอักเสบ โดยเฉพาะผิวหนังที่บางและอ่อน หากถูกตาจะอักเสบ หรือบอดได้ (NE3)

เปลือกต้นตาคุ่มบก และน้ำยางสีขาวขุ่น

ตานนม

ชื่อท้องถิ่น : ตานเลียน (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Xantolis cambodiana*

(Pierre ex Dubard) P. Royen

ชื่อวงศ์ : SAPOTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 10 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดสีเหลี่ยมหนา ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น กิ่งและต้นอ่อนมีหนามยาวถึง 3 ซม. มีขนนุ่มหนาแน่นตามกิ่ง ช่อดอก และผลอ่อน ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่กลับ ยาว 5–11 ซม. ปลายใบมน-เรียวแหลม โคนใบสอบ เส้นแขนงใบตรง เรียงขนานกันเป็นระเบียบ ปลายเส้นโค้งจรดกัน แผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น ดอกสีขาว ผลค่อนข้างกลม-รี ยาว 1.5–2 ซม., ตานนม (Xan_cam) ตานเลียน (Xan_bur) และตานเลียนเล็ก (Xan_sia) มีลักษณะคล้ายกันและมีสรรพคุณทางยาคล้ายกันด้วยสามารถใช้แทนกันได้

เปลือกของต้นตานนมที่มีอายุมากจะสลัดหนามทิ้งและแตกสะเก็ดสีเหลี่ยมหนา

สรรพคุณ

- **เปลือก :** บำรุงน้ำมัน; แก่นและราก : แก้ไข้ แก้อ่อนใน รักษาตานขโมย; ผลสุก : รสหวานทานเป็นผลไม้ (E2)

ตานเลียน

ชื่อท้องถิ่น : นมสาว (พิษณุโลก, อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Xantolis burmanica*

(Collett & Hemsl.) P. Royen

ชื่อวงศ์ : SAPOTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 8 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดหนา ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น กิ่งและต้นอ่อนมีหนามยาวถึง 3 ซม. มีขนนุ่มตามกิ่งอ่อน และผลอ่อน มีลักษณะคล้ายตานนม (Xan_cam) จุดแตกต่างที่ ตานเลียนมีใบรูปรี-รีแคบ-หอกกลับ ยาว 7–16 ซม. (ใบค่อนข้างยาวกว่า) ปลายใบแหลม-เรียวแหลม ผิวใบเกลี้ยง

สรรพคุณ

- **เนื้อไม้ :** บำรุงน้ำมันสตรีหลังคลอดบุตร (NE2)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำมัน :** บำรุงน้ำมัน ช่วยขับน้ำมัน (N1-255)

เปลือกของต้นตานเลี่ยนอายุน้อยจะมีหนามจำนวนมาก

ตานเลี่ยนเล็ก

ชื่อท้องถิ่น : ตานเลี่ยน (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Xantolis siamensis* (H. R.

Fletcher) P. Royen

ชื่อวงศ์ : SAPOTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 8 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ด แกมร่องลึกตามยาว ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวข้น กิ่งและต้นอ่อนมีหนามยาวถึง 3 ซม. มีขนนุ่มหนาแน่นตามกิ่ง ช่อดอก แผ่นใบ และผลอ่อน มีลักษณะคล้ายตานนม (Xan_cam) จุดแตกต่างที่ตานเลี่ยนเล็กมีผิวใบเกลี้ยง รูปไข่กลับ ยาว 3–8 ซม. (ใบสั้นและเล็กกว่า) ปลายใบมน-กลม เส้นแขนงใบค่อนข้างคด เรียงไม่ขนานกันนักเหมือนของตานนม (Xan_cam) ผิวใบเกลี้ยง

สรรพคุณ

- เนื้อไม้ : บำรุงร่างกาย บำรุงน้ำนม (N1)

เปลือกของต้นตานเลี่ยนเล็กที่มีอายุมากจะสลัดหนามทิ้งและแตกสะเก็ดแกมร่องลึกตามยาว

ตานหก

ชื่อท้องถิ่น : ตานหก (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Litsea pierrei* Lecomte

ชื่อวงศ์ : LAURACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบ-เป็นหลุมตื้นๆ ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ และใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-ขอบขนาน-หอกกลับ ยาว 5-15 ซม. จุดเด่นที่มีขอบใบงุ้มลง แผ่นใบด้านล่างมีขน เนื้อใบหนาเห็นเส้นใบย่อยไม่ชัด ก้านใบยาว 2-3 ซม. ผลรูปไข่กลับ ยาว 1 ซม. ไม่มีก้านผล

สรรพคุณ

- ทั้ง 5 : ตำแล้วแช่หรือต้มกับน้ำสะอาด หรือฝนทา รักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา รักษาแผลอักเสบ (E2)

ตานหม่อน

ชื่อท้องถิ่น : ตานหม่อน (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tarlmounia elliptica* (DC.)

H. Rob., S. C. Keeley, Skvarla & R. Chan

ชื่อวงศ์ : ASTERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อค่อนข้างแข็ง ยาวถึง 10 ม. ตามกิ่ง ก้านใบ แผ่นใบด้านล่าง และช่อดอกมีขนหยาบสีเทาหนาแน่นแนบติดกับผิว ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปใบหอก-ขอบขนาน ยาวถึง 12 ซม. ขอบใบเรียบ-จักฟันเลื่อย ช่อดอกสีม่วงอมชมพู ออกตามปลายกิ่งและซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ผลออกเป็นกระจุกแน่น เมล็ดแกมมีฟูขนแตกฟูสีขาว

สรรพคุณ

- ตำรับยาประสมมะแว้ง : แก้อา ขั้วเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ (S3-08)
- ตำรับยาใช้ร้อนในกระหายน้ำ/ท้องเสียแบบมีไข้ : แก้อาใช้ร้อนในกระหายน้ำ แก้อาท้องเสียแบบมีไข้ แก้อาไอเย็น แก้อาไข้ไม่หลับ (S3-47)

บน : ดอกตานหม่อน, ล่าง : เมล็ดแห้งติดเป็นกลุ่ม

ตาลเหลือง

ชื่อท้องถิ่น : ช้างน้ำ (อุดรธานี, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ochna integerrima* (Lour.) Merr.

ชื่อวงศ์ : OCHNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 5 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดหนา ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กลับ-รี ยาว 7-15 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย ปลายเส้นแขนงใบโค้งเรียวเกือบจะขนานกับขอบใบ ช่อดอกออกกระจุก กลีบดอกสีเหลือง มี 5 กลีบ ดอกบานกว้าง 4-5 ซม. ผลทรงกลมรี ยาว 1-1.3 ซม. สุกสีดำ ติดเป็นกลุ่ม 1-9 ผล/กลุ่ม มีกลีบเลี้ยงและก้านเกสรเพศผู้สีแดงติดทน

สรรพคุณ

- **เปลือก :** ใช้รักษาโรคผิวหนังและตาอักเสบ; ใบ : แก้กกลากเกลื้อน ขับพยาธิ; ผลและราก : ชวาอาชาตัมน์น้ำดื่ม บำรุงร่างกาย แก้ไข้ แก้ไอ แก้ปวดท้อง โรคกระเพาะอาหาร อาหารไม่ย่อย อาหารเป็นพิษ ท้องเสีย บิด; ดอกและผล : ช่วยถอนพิษไข้ และขับระดู (R15, R26)
- **เนื้อไม้ :** บำรุงกำลัง (N1)
- **ราก :** ขับพยาธิ (NE3)
- **ตำรับยารักษาโรคตับโต/โรคตับอักเสบ :** รักษาตับโต/ตับอักเสบ (NE2-020)
- **ตำรับยาบำรุงร่างกาย :** บำรุงร่างกาย (NE3-011)
- **ตำรับยาไข้มาลาเรีย :** แก้ไข้มาลาเรีย ไข้จับสั่น หรือไข้ป่า (NE3-012)

ติ่งตัง

ชื่อท้องถิ่น : ติ่งตังตัวแม่ (อุดรธานี), ติ่งตัง

เถาติ่งตัง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Getonia floribunda* Roxb.

ชื่อวงศ์ : COMBRETACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. เถากลม ตามกิ่งอ่อน แผ่นใบ และช่อดอกมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่-รี ยาว 8-17 ซม. ช่อดอกออกตามซอกใบและปลายกิ่ง สีขาวอมเขียว เมื่อติดผลกลีบเลี้ยงทั้ง 5 จะขยายขนาดเป็นปีก 5 ปีกคล้ายดอก บานกว้าง 2-3 ซม. แล้วติดเป็นช่อผลแห้งสีน้ำตาลอ่อน เมล็ดรูปขอบขนานติดอยู่ที่โคนปีก

สรรพคุณ

- **ราก :** แก้ปวดฟัน (NE3)
- **ตำรับยาโรคเก๊าท์ :** รักษาโรคเก๊าท์ ลดกรดยูริก ช่วยการขับถ่าย (N1-50)

บน : ช่อดอกติ่งตัง

ตัวเกลี้ยง

ชื่อท้องถิ่น : ตัว (พิษณุโลก), ตัว ตัวเกลี้ยง

(อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cratoxylum cochinchinense* (Lour.)

Blume

ชื่อวงศ์ : HYPERICACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 15 ม. เปลือกแตกกล่อน เป็นแผ่นบางและเป็นหลุมตื้น สีน้ำตาลแดง ต้นอายุน้อยเปลือกมีหนาม เปลือกในมีน้ำยางเหนียวสีแดงคล้ำ ยอดตรสผาดไม่เปรี้ยว นัก ไม่มีขน ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี ยาว 5-10 ซม. ผิวใบเกลี้ยง แผ่นใบด้านล่างค่อนข้างเรียบสีเขียวทึบ กลีบดอกสีแดง มี 5 กลีบ ผลรูปไข่ปลายแหลม ยาว 1.5-2 ซม. เมื่อแห้งจะแตก 3 ซีก มีกลีบเลี้ยงหุ้มโคนผล

สรรพคุณ

- **เปลือก :** สมานแผลภายใน หรือแผลภายนอก (N1)
- **น้ำยาง :** รักษาโรคหิด รักษาแผลสันเท้าแตก (NE3)
- **ต้นและราก :** ต้มผสมกับกำพวดเจ็ดชั้น แก้กษัยเส้นและเป็นยาระบาย; ใบอ่อนและยอด : รับประทาน มีฤทธิ์เป็นยาระบายอ่อน ๆ ; น้ำยางจากเปลือก : ใช้ทารักษาโรคหิด และน้ำกัดเท้า (R61)
- **ใบ เปลือก และน้ำยาง :** รักษาโรคผิวหนัง แผลสด แก้กษัยเท้าแตก (S2)

ตัวขาว

ชื่อท้องถิ่น : ตัวส้ม ตัวแดง ผักตัว (อุดรธานี), ตัว

(พัทลุง, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cratoxylum formosum* (Jacq.) Benth. &

Hook. f. ex Dyer subsp. *formosum*

ชื่อวงศ์ : HYPERICACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกสะเก็ดตามแนวยาว สีน้ำตาล ต้นอายุน้อยตามลำต้นมีหนาม เปลือกในมีน้ำยางเหนียวสีแดงคล้ำ ยอดสีเขียวเปรี้ยว ไม่มีขน ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีแกมขอบขนาน ยาว 8-17 ซม. ผิวใบเกลี้ยงมันเงา แผ่นใบด้านล่างไม่เป็นสีเขียวทึบ ผิวใบด้านบนมีรอยขีดตามแนวเส้นแขนงใบ กลีบดอกสีขาว-ชมพู มี 5 กลีบ ปลายกลีบดอกจักเป็นฝอย ผลรูปไข่แกมรี ยาว 2 ซม. เมื่อแห้งจะแตก 3 ซีก มีกลีบเลี้ยงหุ้มโคนผล

เปลือกต้นตัวขาวแตกเป็นสะเก็ดตามแนวยาวและจะพบหนาม
ตอนต้นอายุน้อย

สรรพคุณ

- **ยอดอ่อน** : รสเปรี้ยวอมฝาด ทานเป็นผักกับลาบ-ก้อย หรือ
ปรุงอาหาร ช่วยระบายท้อง; รากและใบ : ต้มน้ำดื่มแก้ปวด
ท้อง; ยางสด : ทารักษาแผลสันเท้าแตก (NE3)

ต้นตอเตี้ย

ชื่อท้องถิ่น : เปาะแปะ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Strobilanthes quadrifaria*

(Wall. ex Nees) Y. F. Deng

ชื่อวงศ์ : ACANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1 ม. ตามกิ่งและใบมีขนสั้นสาก
คาย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปไข่-รี ยาว 10–20 ซม.
ข้อดอกออกที่ปลายกิ่ง มีใบประดับสีเขียวอ่อนเรียงซ้อนกันหนา
แน่น 4 มุม รูปไข่-ใบหอก และมีขนยาวแข็งจำนวนมาก ดอกเป็น
หลอดสีม่วงอมชมพู ยาว 2.5–3 ซม. ผลเป็นฝักคล้ายฝักต้อยติ่ง
ซ่อนอยู่ในใบประดับ

สรรพคุณ

- **ตำรับยาโรคเบาหวาน/ลดน้ำตาลในเลือด** : ทั้งต้นใช้รักษาเบา
หวาน ลดน้ำตาลในเลือด แก้มือเท้าชา (NE3-253)

ข้อผลแห้งของต้นตอเตี้ย

ตีนนก

ชื่อท้องถิ่น : ตีนนก (พิษณุโลก), นน (พัทลุง, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Vitex pinnata* L.

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกเรียบ-ขรุขระ ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ ช่อดอก และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น ใบเรียงตรงข้ามตั้งฉาก ใบประกอบมี 3 ใบย่อย รูปหอก-ไข่กลับ ยาว 5-17 ซม. ก้านใบยาว 6-14 ซม. ต้นอายุน้อยก้านใบจะมีปีกแคบ กว้างถึงด้านล่าง 5 มม. และชัดเจนกว่าต้นอายุน้อย หลอดกลีบดอกสีขาว แฉกสีม่วงอ่อน-อมน้ำเงิน ผลทรงกลม กว้าง 1 ซม. สุกสีดำ ผิวเกลี้ยง

สรรพคุณ

- **เปลือกและผล :** แก้ฟกช้ำ รักษาแผลสด รักษาไฟ (S3)
- **ตำรับยาบำรุงสตรีหลังคลอด :** บำรุงสตรีหลังคลอด ขับน้ำคาวปลา บำรุงน้ำนม (N1-80)
- **ตำรับยาอยู่ไฟหลังคลอด :** ช่วยขับน้ำคาวปลา มดลูกเข้าอู่เร็ว เลือดลมไหลเวียนดี (S1-45)

เปลือกต้นตีนนก

ตีนเป็ดดำ

ชื่อท้องถิ่น : พญาสัตบรรณ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Alstonia angustiloba* Miq.

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 40 ม. ตามกิ่ง ใบ และช่อดอกไม่มีขน ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น เปลือกขรุขระ-เป็นสะเก็ดเล็กน้อยสีน้ำตาลดำ ใบเดี่ยว เรียงรอบข้อ มี 5 ใบ/ข้อ รูปรี-ไข่กลับ ยาว 7-15 ซม. โคนใบมน เส้นแขนงใบจำนวนมาก แผ่นใบด้านล่างนวล ก้านใบยาว 1.5-2 ซม. ช่อดอกสีขาว มีกลิ่นหอมเย็น ผลแบบฝักยาว ยาว 20-30 ซม. เมล็ดมีขนปุย

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** เปลือกใช้แก้ไข้ ตัวร้อน มีสรรพคุณคล้ายสัตบรรณ (Als-Sch) ใช้แทนกันได้ (S2-79)

ดินเบ็ดดำ

เต็ง

ชื่อท้องถิ่น : จิก (อุดรธานี), เต็ง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Shorea obtusa* Wall. ex Blume

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCARPACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกในและเนื้อไม้มีชั้นใสเหนียว เปลือกแตกเป็นร่องตื้น-ลึกตามแนวยาว ตามกิ่งอ่อนและช่อดอกมีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แกมขอบขนาน ยาว 10–19 ซม. โคนใบมน-เว้าเล็กน้อย แผ่นใบด้านล่างเกลี้ยง-มีขนสั้น เส้นใบย่อยแบบขนขึ้นบันไดเห็นชัดด้านล่างแผ่นใบ มันวาวเมื่อใบแห้ง ช่อดอกสีขาวครีม กลีบดอกรูปแถบยาวบิดเป็นเกลียว ผลมีปีก 5 ปีก รูปหอกกลับ ปีกยาวมี 3 ปีก ยาว 5–8 ซม. และอีก 2 ปีก จะสั้นกว่าเล็กน้อย

สรรพคุณ

- **เปลือก :** แก่น้ำเหลืองเสีย (NE3)
- **ทั้งต้น :** ยาพื้นบ้านล้านนาใช้ผสมสมุนไพรจำพวกประดงรวม 9 ชนิด ต้มน้ำดื่มรักษาโรคประดง (R15)
- **ตำรับยาโรคลมชัก :** แก่นแก้โรคลมชัก (N1-200)

เต็งหนาม

ชื่อท้องถิ่น : เต็งหนาม (พิษณุโลก), ฮังหนาม (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Bridelia retusa* (L.) A. Juss.

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 15 ม. ต้นอายุน้อยมีเปลือกแตกสะเก็ดบางและมีหนาม ต้นอายุมากเปลือกแตกสะเก็ดแฉก ร่องตามแนวยาว ไม่มีหนาม ตามกิ่งอ่อน แผ่นใบด้านล่าง และข้อดอกมีขนสั้นหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรีแกมขอบขนาน ไข่กลับ ยาว 12–30 ซม. โคนใบมน-เว้า จุดเด่นที่มีจำนวนเส้นแขนงใบในแต่ละข้าง 17–25 เส้น ปลายเส้นวิ่งไปจรดกับเส้นใบที่ขอบใบ, ผลทรงกลม กว้าง 1 ซม. สุกสีดำ

สรรพคุณ

- **เปลือกหรือราก** : แก้ก้องเสีย ขับน้ำ ละลายนิ่วในกระเพาะปัสสาวะ (NE3)
- **เปลือก** : ช่วยสมานแผลภายนอก หรือแผลภายใน (N1)

เตยย่าน

ชื่อท้องถิ่น : แกลบก่อง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Freycinetia sumatrana* Hemsl.

ชื่อวงศ์ : PANDANACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อค่อนข้างแข็ง มีรากยึดเกาะขึ้นต้นไม้ ยาวถึง 40 ม. เถากว้างถึง 4 ซม. ใบเดี่ยว เรียงเวียนหนาแน่น รูปแถบยาว กว้าง 2 ซม. ยาว 0.6–1 ม. โคนใบเป็นกาบโอบหุ้ม กิ่ง ขอบใบมีหนามคม ปลายใบเรียวแหลมห้อยย้อยลง ผิวใบเกลี้ยงมันเงาและเนื้อหนา มีลักษณะพับจีบตามแนวยาวคล้ายใบเตย ข้อดอกออกที่ปลายกิ่งตั้งขึ้น มีใบประดับสีขาวครีม มีช่อดอก 3–4 ช่อ/กลุ่ม รูปทรงกระบอก ยาว 6–15 ซม. ดอกย่อยขนาดเล็กเรียงอัดแน่นจำนวนมาก

สรรพคุณ

- **ตำรับยาโรคเบาหวาน** : ใช้เถาเข้าตำรับยาแก้โรคเบาหวาน (S2-22)

เดยย่าน

เดยหนู

ชื่อท้องถิ่น : เดยหนู (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Benstonea humilis* (Lour.)

Callm. & Buerki

ชื่อวงศ์ : PANDANACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม มีลำต้นหรือเหง้าอยู่ใกล้ผิวดิน ยาวถึง 1 ม.

ใบเดี่ยว เรียงเวียนเป็นกระจุกใกล้ผิวดิน รูปแถบยาว ยาว 0.6–1

ม. กว้าง 2–4 ซม. ขอบใบมีหนามคม ลักษณะทั่วไปคล้ายใบเดย

ช่อดอกแยกเพศ มีใบประดับสีขาว ช่อผลตั้งขึ้น ค่อนข้างกลม

กว้าง 4–6 ซม. สีเขียวนวล มีผลย่อยจำนวนมากอัดกันแน่น

ปลายผลมีหนามยาว 5–10 มม.

ผลอ่อนเดยหนู

บน : ช่อดอกเพศเมียเดยหนู

สรรพคุณ

- **ราก** : ใช้ขับปัสสาวะอันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยลดไข้ (R11)
- **ผล** : ทำให้ละเอียดหาหรือพอกรักษาแผลติดเชื้อ, ลูกเฝ้าไฟแล้วใช้ต้องเหล้า จะทำให้เหล้าแรงขึ้น (S2)

เดยเหาะ

ชื่อท้องถิ่น : ลำเจียกเขา เดยเขา (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Pandanus unicornatus* H. St. John

ชื่อวงศ์ : PANDANACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 15 ม. ลำต้นเดี่ยวหรือแตกกิ่งช่วงบน

หนา 12–30 ซม. มีรากค้ำยันที่โคนต้น ใบเดี่ยว เรียงเวียนหนา

แน่น รูปแถบยาว กว้าง 10–15 ซม. ยาว 1.5–3 ม. โคนใบเป็น

กาบโอบหุ้มกิ่ง ขอบใบมีหนามแข็งและคม ผิวใบเกลี้ยงมันเงาและ

เนื้อหนา มีลักษณะพับจีบตามแนวยาวคล้ายใบเดย ช่อดอกแยก

เพศ ช่อผลห้อยลง ยาว 1 ม. มีช่อผลย่อยติดได้ถึง 10 ช่อ/ก้าน

ช่อผลย่อยทรงกลม กว้าง 11–17 ซม. สีเขียวเข้ม มีผลย่อย

จำนวนมากเรียงอัดกันแน่น ปลายผลย่อยมีหนามโค้ง ยาว 5–10

มม.

สรรพคุณ

- ตำรับยาขับนิ่ว : ขับปัสสาวะ ขับนิ่ว (S1-13)
- ตำรับยาขับนิ่วในไต-ทางเดินปัสสาวะ : ช่วยขับนิ่วในไต และทางเดินปัสสาวะ ช่วยล้างไต รักษาทางเดินปัสสาวะอักเสบ (S2-14)
- ตำรับยาโรคเบาหวาน : แก่โรคเบาหวาน (S2-22)
- ตำรับยาโรคไตตึงทวาร ชนิดเลือดออก : รักษาโรคไตตึงทวาร ชนิดมีเลือดออก (S2-40)

เด็ม

ชื่อท้องถิ่น : ประดู่ส้ม (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Bischofia javanica* Blume

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 35 ม. เปลือกเป็นสะเก็ด เปลือกในมีน้ำยางสีแดง ตามกิ่งอ่อน ก้านใบและใบเกลี้ยง ยอดอ่อนสีม่วงแดง ใบเรียงเวียน ใบประกอบมี 3 ใบย่อย รูปไข่-รี ยาว 9-17 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย ก้านใบยาว 15-20 ซม. ผลทรงกลม กว้าง 1-1.5 ซม. ผิวเป็นสะเก็ดละเอียดสีน้ำตาลดำ

สรรพคุณ

- เนื้อไม้หรือแก่น : แก่เจ็บคอ แก้บิด แก้ท้องเสีย; ผลแก่ : มีรสชาติเปรี้ยว เป็นผลไม้ (NE2)

เต่าร้าง

ชื่อท้องถิ่น : เต่าร้าง (ตรัง, พืชผุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Caryota mitis* Lour.

ชื่อวงศ์ : ARECACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นจำพวกปาล์ม สูงถึง 10 ม. มีลำต้นเดี่ยวหรือแตกกอ ลำต้นมีข้อปล้อง กว้าง 10–17 ซม. ใบเรียงเวียนใกล้ยอด ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น ยาว 2–3 ม. ก้านใบเป็นกาบหุ้มลำต้น ขอบกาบมีกรเป็นเส้นใยหุ้มลำต้นสีน้ำตาล ใบย่อย รูปพัด-รูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ยาว 10–23 ซม. ปลายใบหยักกร่อน ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบย่อยสั้นมากหรือไม่มี ช่อดอกออกตามซอกใบหรือตามข้อบนลำต้น มีช่อดอกย่อยเป็นสายจำนวนมาก ยาว 25–35 ซม. สีเขียวอ่อน ผลทรงกลม กว้าง 1.5–2 ซม. ผลสุกสีแดง-ดำ

สรรพคุณ

- **ต้น :** ถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย; ราก : แก้กษัยที่ตับ ปอด หัวใจ (N1)
- **ตำรับยาแก้ตับแข็ง/ตับทรุด :** แก้ตับแข็ง ตับทรุด (N1-258)
- **ตำรับยาจันทน์ลีลา :** แก้ไข้ทับระดู แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู แก้ปวด ลดการอักเสบ (S2-16)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** ช่วยแก้ไข้ ตัวร้อน (S2-79)

พืชป่าสมุนไพร

ตานดำ

ชื่อท้องถิ่น : ตานดำ (ตรัง, ถ่านไฟผี (อุดรธานี))

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Diospyros montana* Roxb.

ชื่อวงศ์ : EBENACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกสีดำ ต้นอายุน้อยมีหนาม ต้นอายุมากเปลือกแตกเป็นร่องลึกตามแนวยาว ส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นนุ่ม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กลับ-รูปไข่ ยาว 4–11 ซม. โคนใบตัด-เว้า แผ่นใบด้านล่างมีขน ดอกสีขาว ผลทรงกลม-กลมแบน กว้าง 2–3.5 ซม. มีก้านเลี้ยงติดที่ขั้วผล 4 ก้าน ยาว 1 ซม. ขั้วกลับ สุกสีเหลือง-ส้ม

สรรพคุณ

- **แก่น** : แก้ไข้พิษ ไข้หวัด ไข้จับสั่น (NE3)
- **ทั้งต้น** : ต้มน้ำดื่มเป็นยาขับพยาธิในลำไส้, ใบและราก : ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ท้องร่วงและท้องเดิน (R18)
- **ตำรับยาแก้ท้องร่วง** : ไม่เกิน 3 ปี : แก้ท้องร่วงเฉียบพลัน 3 ปี บำรุงองค์ขาด บำรุงกำลัง (S1-40)
- **ตำรับยาขับเลือด-น้ำเหลืองเสีย** : ขับน้ำเหลืองและเลือดเสียออกจากร่างกาย (S2-34)

เภาน้ำดับไฟ

ชื่อท้องถิ่น : ดับไฟย่าน (พัทลุง), น้ำดับไฟ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Gouania javanica* Miq.

ชื่อวงศ์ : RHAMNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. เถากลม ภายในมีน้ำเลี้ยวใสเหลวดื่มแทนน้ำได้ ตามกิ่งอ่อน มีขน ขอบดอก ก้านใบ และใบมีขนสีสนิม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-หัวใจ ยาว 7-13 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย โคนใบตัดเว้า มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ ดอกขนาดเล็กมากสีขาว ผลค่อนข้างกลม กว้าง 1 ซม. มีครีบออกด้านข้าง 3 ครีบ เมื่อแห้งจะแตกออกเป็น 3 ส่วน

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : รักษาเมะเร็ง (S3)

เถาน้ำดับไฟ

เภาประโยชน์

ชื่อท้องถิ่น : -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Sphenodesme ferruginea* (Griff.) Briq.

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. ตามกิ่ง ขอบดอก ก้านใบ และใบมีขนสีสนิมหนาแน่น เถากลมเปลือกเรียบ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-รูปไข่ ยาว 7-20 ซม. เนื้อใบค่อนข้างหนาแน่น ขอบดอกมีใบประดับสีเหลืองอมเขียว 4-5 กลีบ/ช่อดอก รูปหอก กลีบ ยาว 1-2 ซม. มีขนหนาแน่น ใบประดับรองรับดอกย่อยที่มี 4-5 ดอก/ช่อดอก ดอกย่อยสีขาว

สรรพคุณ

- **รากหรือเถา** : แก้ปวดกระดูก แก้ปวดไขข้อ (NE2)

เถาพันชาย

ชื่อท้องถิ่น : -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Spatholobus parviflorus*

(Roxb. ex DC.) Kuntze

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. เถากลม-เป็นพุ่มเมื่อแก่มาก มีน้ำยางสีแดงคล้ำ ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ ข้อดอก แผ่นใบด้านล่าง และผลมีขนนุ่มกำมะหยี่ ใบเรียงสลับ ใบประกอบมี 3 ใบย่อย ผลมีปีกแบนบางรูปช้อนมีเมล็ดติดด้านล่าง ยาว 8-14 ซม. ลักษณะคล้ายทองเครือ (But_sup) จุดต่างที่เถาพันชายมีดอกย่อยขนาดเล็กกว่ามาก ยาว 1 ซม. ดอกสีขาว-อมชมพู หากไม่พบดอกเรามากจะเข้าใจผิดได้ระหว่างพืชทั้งสองชนิดนี้ สามารถสังเกตได้จาก เนื้อในของหัวใต้ดินและเนื้อไม้ของทองเครือช่วงวงนอกสุดติดเปลือกจะมีน้ำยางสีแดงไหลออกมาเป็นวงแหวน 1 วงเท่านั้น ส่วนเถาพันชายจะไม่พบหัว ส่วนเนื้อไม้ที่มีน้ำยางสีแดงจะมีชั้นเนื้อไม้ปกติ (ที่ไม่มีน้ำยาง) คั่นอยู่ติดเปลือก หากเถาอายุมากจะพบแนวเนื้อไม้ที่มีน้ำยางเรียงเป็นวงแหวนหลายชั้น

สรรพคุณ

- **เปลือก :** แก้กษามะเร็ง (NE3)
- **เปลือก :** ยาพื้นบ้านล้านนาใช้ผสมรากสลอต รากหญ้าเร่งซอน รากขี้เหล็ก ต้มน้ำดื่มรักษาโรคทางเดินปัสสาวะ, ผสมลำต้นเถียงพรา้งนางแอ ลำต้นหนามแท่ง ต้มน้ำดื่มแก้ผดผื่นคัน, ใบและเปลือก : ผสมลำต้นเต้าเครือ ผักบั้งร่วม (ทั้งต้น) ใบหรือรากกล้วยเต้า บดผสมละเอียดผสมกันละลายน้ำร้อนดื่มรักษา มะเร็งตับ; เนื้อไม้หรือราก; ต้มน้ำดื่ม ลดไข้ ขับพิษร้อน บำรุงปอด แก้วโรค (R7, R13)

เถาย่านาง

ชื่อท้องถิ่น : เครือย่านาง ย่านาง (อุดรธานี), เถา ย่านาง (สระแก้ว), ย่านาง ย่านาง (ตรัง), ย่านาง (พัทลุง, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tiliacora triandra* (Colebr.) Diels

ชื่อวงศ์ : MENISPERMACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ไม่มีรากสะสมอาหารใต้ดิน เถาและใบมีขนประปราย-เกลี้ยง ใบรูปไข่ ยาว 6–10 ซม. มีเส้นแขนงใบ 1–2 คู่ออกใกล้โคนใบ ผลออกตามเถาเป็นกลุ่มแน่น สุกสีแดง กลม กว้าง 7–10 มม., พบตามชายป่าดงดิบและป่าเบญจพรรณทั่วประเทศ

ลายหน้าตัดของเถา ย่านาง

สรรพคุณ

- **เปลือก :** เปลือกแห้งชงกับน้ำร้อนดื่มเป็นยาพอกเลือดหลังการคลอดบุตร (R13)
- **ราก :** แก้พิษเบื่อเมา แก้เมาเหล้า (NE3)
- **ราก :** แก้ไข้ตัวร้อน (N1)
- **ใบ :** ช่วยให้ผมตกต่ำ ชะลอการเกิดผมหงอก (E2)
- **ตำรับยาไข้ทับระดู :** แก้ไข้ทับระดู ระดูผ่าไข้ แก้พิษโลหิตระดู แก้วร้อนใน แก้วคลุ้มคลั่ง (E1-06)
- **ตำรับยาหำราก (ยาเบญจโลกวิเชียร/ยาแก้วห้าดวง) :** แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ (N1-14)
- **ตำรับยาโรคความดัน/เบาหวาน :** แก้โรคความดัน เบาหวาน ลดไขมัน (N1-284)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำมัน :** บำรุงน้ำมัน (NE4-025)
- **ตำรับยาหำราก (สูตรพื้นบ้าน) :** แก้ไข้ ตัวร้อน แก้วปวดหัว (S1-06)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข้หวัด ไข้ปอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยาแก้ไข้ไทฟอยด์หรือไข้รากสาดน้อย :** แก้ไทฟอยด์หรือไข้รากสาดน้อย (S2-20)
- **ตำรับยาไข้ฮิสซูอีโส :** แก้โรคฮิสซูอีโส หรือไข้ฮิสซูอีโส (S2-38)
- **ตำรับยาไข้เลือดออก :** รักษาไข้เลือดออก ซึ่งมีอาการร้อนในสูง ปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดศีรษะ สะท้านร้อน-หนาว (S2-44)
- **ตำรับยาไข้บาดทะยัก :** แก้ไข้บาดทะยัก (S2-52)
- **ตำรับยาไข้หวัดใหญ่ :** แก้ไข้หวัดใหญ่ (S2-57)
- **ตำรับยาหอมอินทจักร์ :** แก้คลื่นเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยาแก้พิษกินผิดสำแดง :** แก้พิษกินผิดสำแดง กินของแสลง (S3-35)
- **ตำรับยาแก้ท้องเสียแบบมีไข้ :** แก้ท้องเสียแบบมีไข้ อาหารเป็นพิษ (S3-36)
- **ตำรับยาแก้ท้องผูก :** แก้ท้องผูก ช่วยระบายท้อง (S3-37)
- **ตำรับยาขับปัสสาวะ :** ขับปัสสาวะ (S3-38)
- **ตำรับยาแก้ท้องร่วง-ท้องเสีย-บิด :** แก้ท้องร่วง-ท้องเสีย แก้บิด ช่วยคุมธาตุ (S3-43)
- **ตำรับยาแก้คันไข้ (ไข้ระยะแรก) :** แก้คันไข้ (ไข้เบื้องต้นหรือไข้ระยะแรก เช่น ไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้พิษ ไข้กาเดา) (S3-44)
- **ตำรับยาแก้ปลายไข้ (ไข้ระยะปลาย) :** แก้ปลายไข้ (ไข้ในระยะปลาย : เป็นไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้กาเดา มาแล้วหลายวัน ช่วยทำให้หายไข้เร็วขึ้น ช่วยแก้ธาตุ คุมธาตุให้สมดุล เป็นยาระบายอ่อนๆ และช่วยให้เจริญอาหาร) (S3-45)
- **ตำรับยาไข้หวัด :** แก้ไข้หวัด (S3-46)
- **ตำรับยาไข้ร้อนในกระหายน้ำ/ท้องเสียแบบมีไข้ :** แก้ไข้ร้อน

ในกระหายน้ำ แก่ท้องเสียแบบมีไข้ แก่ไข้อาเจียน แก่ไข้นอนไม่หลับ (S3-47)

- **ตำรับยาไข้หัด/ไข้สุกใส/ไข้ดำอืดแดง** : แก่ไข้หัด ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ไข้สุกใส ไข้ดำอืดแดง กระทั่งพิษไข้ (S3-48)

เถาวัลย์เปรียง

ชื่อท้องถิ่น : เถาวัลย์เปรียง (ตรัง, สระแก้ว, พิษณุโลก), เถาวัลย์เปรียง ย่านมะระ (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Derris scandens* (Roxb.) Benth.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. เปลือกเรียบมีช่องอากาศเล็กจำนวนมาก เนื้อไม้มีลายวงแหวน ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ มีใบย่อย 3-7 คู่ เรียงตรงข้าม รูปไข่-ใบหอก ยาว 3-6 ซม. ช่อดอกยาว 20-30 ซม. ดอกสีขาว-ชมพู กลีบเลี้ยงสีม่วงแดง ฝักรูปรี ยาว 4-8 ซม. แบนด้านข้าง ปลายแหลม

สรรพคุณ :

- **เถาหรือราก** : แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดเมื่อยเส้นเอ็น ปวดกระดูก ช่วยขับปัสสาวะ ขับนิ่ว (E2)
- **เถา** : บำรุงเส้นเอ็น (N1)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย-กระดูกทับเส้น** : แก้ปวดหลัง ปวดเอว ปวดไขข้อ ปวดกระดูก แก้กะดุกทับเส้น บำรุงธาตุ (E2-216)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/บำรุงร่างกาย/อัมพาต** : แก้ปวดเมื่อยตามเส้น-ข้อ-หลัง-เอว อัมพาต บำรุงร่างกาย ช่วยให้เจริญอาหาร (E3-02)
- **ตำรับยาแก้ปวดเส้นเอ็น/บำรุงเส้นเอ็น** : แก้ปวดเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บำรุงเส้นเอ็น (N1-150)
- **ตำรับยาแก้ปวดเส้นเอ็น/บำรุงเส้นเอ็น** : แก้ปวดเส้นเอ็น บำรุงเส้นเอ็น (N1-256)
- **ตำรับยาถ่าย** : ยาถ่าย ยาระบาย แก่ท้องผูก แก่จุกเสียดแน่นท้อง (S1-20)
- **ตำรับยากำลังข้อสะพายควาย** : บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น** : รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-04)
- **ตำรับยาแก้พิษไตพิการ** : แก่กระษัย ไตพิการ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- **ตำรับยาขับนิ่วในไต-ทางเดินปัสสาวะ** : ช่วยขับนิ่วในไต และทางเดินปัสสาวะ ช่วยล้างไต รักษาทางเดินปัสสาวะอักเสบ (S2-14)
- **ตำรับยาโรคอัมพาตระยะแรก** : แก่อาการกึ่งอัมพาตหรืออัมพาตระยะแรก กล้ามเนื้ออ่อนแรง เดินยืนไม่ปกติ เหน็บขา (S2-24)

ลายหน้าตัดของเถาวัลย์เปรียง

พืชป่าสมุนไพร

- **ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น** : ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดเข่า-ข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)
- **ตำรับยาโรคประดงเลือด** : แก้ประดงเลือด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง (S2-27)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น** : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-31)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต** : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า** : แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)
- **ตำรับยารักษามดลูกเคลื่อน/บำรุงโลหิต** : รักษา มดลูกเคลื่อน บำรุงโลหิต (S2-45)
- **ตำรับยาซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ** : ช่วยซ่อมแซมและเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ (S2-53) (S2-54)
- **ตำรับยาล้างโรคก่อนการรักษาโรกระบบเส้นเอ็น** : ช่วยชำระล้างระบบภายในร่างกายก่อนการรักษาโรคที่เกี่ยวกับระบบเส้นเอ็น อัมพฤกษ์ อัมพาต (S2-55)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง** : แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)
- **ตำรับยาแก้เหน็บชา** : แก้เหน็บชา อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-63)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น** : รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-66)
- **ตำรับยาแก้ท้องผูก/พรรตึก** : แก้อาการท้องผูก หรือพรรตึก (อาการท้องผูกรุนแรง มีอุจจาระเป็นก้อนกลมแข็ง) (S3-41)

เถาวัลย์ยี่ง

ชื่อท้องถิ่น : ส้มกุ้ง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Smilax ovalifolia* Roxb. ex D. Don

ชื่อวงศ์ : SMILACACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาวถึง 10 ม. เถากลมหนา 1 ซม. มีหนามประปราย ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-หัวใจ-แกมกลม ยาว 13-25 ซม. ปลายใบมีติ่งหนาม โคนใบรูปลิ้น-กลม มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 3 คู่ และเป็นรอยกดตามแนวเส้นแขนงใบที่แผ่นใบด้านบน ด้านล่างไม่มีนวล ก้านใบยาว 1.5-3 ซม. ก้านใบเป็นร่องและมีการบิดงอทางด้านกว้างเพียง 1 มม. มีมือพันออกจากก้านใบ ช่อดอกยาวถึง 10 ซม. มีช่อย่อย 1-5 ช่อ เป็นกระจุกทรงกลม กว้าง 4 ซม. ดอกสีเขียวอมขาว ผลกลม กว้าง 1 ซม. เมื่อสุกสีแดงเข้ม, พบตามป่าผลัดใบหรือป่าดงดิบในที่โล่ง จนถึงระดับความสูงถึง 1,500 ม. ทั่วทุกภาค ยกเว้นภาคใต้, ยอดอ่อนทานเป็นผักสดหรือปรุงอาหารได้

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้ไข้** : แก้ไข้ (N1-161)

เถาหองอนไก่

ชื่อท้องถิ่น : พญาเทครัว (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rourea mimosoides* (Vahl) Planch.

ชื่อวงศ์ : CONNARACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. เปลือกเรียบ เถาอายุมากแบน ตามกิ่งอ่อน ช่อดอก ก้านใบและแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นนุ่ม ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 8-30 คู่ ใบย่อยเรียงตรงข้าม-สลับ รูปขอบขนาน ยาว 1.5-3 ซม. ปลายใบมน เนื้อใบค่อนข้างหนา กลีบดอกสีชมพู-แดง มี 5 กลีบ ผลรูปไข่กลับ ยาว 2-3 ซม. สีแดงเรื่อ ปลายผลเป็นจางจะยอสีนํ้าลายแหลม โคนผลมีกลีบเลี้ยงติดทน

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : ปรับธาตุ ช่วยระบาย ยาถ่าย (S3)

บน : ใบของต้นอายุน้อย, กลาง : ใบของต้นอายุมากและดอก,
ล่าง : เถาอายุมาก

เถาเอ็นอ่อน

ชื่อท้องถิ่น : เถาเอ็นอ่อน (สระแก้ว), เถาเอ็นอ่อน
ดินเปิดเครือ (ตรัง), เอ็นอ่อน (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cryptolepis dubia* (Burm. f.) M. R.

Almeida

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อค่อนข้างแข็ง ยาวถึง 20 ม. เถากลม เปลือกนอกเป็นแผ่นบางสีน้ำตาลเข้ม ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น ตามกิ่งอ่อน ช่อดอก และใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี ยาว 10–18 ซม. แผ่นใบด้านล่างสีเขียวจาง เส้นแขนงใบจำนวนมาก ดอกสีเหลืองอ่อน กลีบดอก 5 กลีบ รูปหอก ยาว 6–8 มม. ผลแบบฝักคู่ รูปรียาว ยาว 10 ซม. มี 3 สันตามแนวยาว

เถาเอ็นอ่อน

สรรพคุณ

- **เถาหรือใบ** : แก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น ปวดเส้น คลายเส้น (NE3)
- **ตำรับยาน้ำมันเหลือง** : แก้ปวดเมื่อย (E1-03)
- **ตำรับยาแก้พิษไข้-เคล็ดขัดยอก** : รักษาอาการพิษไข้ ไข้ในเคล็ดขัดยอก ตกจากที่สูง รลชน (NE3-013)
- **ตำรับยากำลังฮ่อสะพายควาย** : บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- **ตำรับยาโรคอัมพาตระยะแรก** : แก้อาการกึ่งอัมพาตหรืออัมพาตระยะแรก กล้ามเนื้ออ่อนแรง เดินยืนไม่ปกติ เหน็บชา (S2-24)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น** : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอักเสบ-อัมพาต (S2-31)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต** : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า** : แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)
- **ตำรับยาซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ** : ช่วยซ่อมแซมและเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ (S2-53)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง** : แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)
- **ตำรับยาแก้เหน็บชา** : แก้เหน็บชา อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-63)

ทองเครือ

ชื่อท้องถิ่น : กวาวเครือแดง (สระแก้ว), กว้าวแดง (พิษณุโลก), จานเครือ ทองเครือ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Butea superba* Roxb.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. มีหัวหรือรากสะสมอาหารใต้ดิน ยาวและอวบหนาคล้ายมันสำปะหลัง เถากลม มีน้ำยางสีแดงคล้ายเลือดปรากฏในหัวและเนื้อไม้ช่วงวงนอกสุดติดเปลือก เห็นเป็นวงแหวน 1 วง ตามปลายกิ่ง แผ่นใบด้านล่างและผลมีขนสั้นหนาแน่นสีน้ำตาลแดง ใบเรียงสลับ ใบประกอบมี 3 ใบย่อย รูปค่อนข้างกลม กว้าง 10–20 ซม. ดอกสีส้มสด ยาว 6-8 ซม. คล้ายดอกทองกวาวหรือดอกแคบ้าน ผลมีปีกแบนรูปขอบขนาน ยาว 7–12 ซม. ติดเมล็ด 1 เมล็ดที่ปลาย, พบตามป่าเบญจพรรณและป่าดงดิบแล้งทั่วประเทศ ยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- **หัว** : บำรุงกำลังทั้งชาย-หญิง (E2)
- **หัวหรือเหง้า** : บำรุงหน้าอกสตรีให้เต่งตึง (N1)
- **รากหรือเหง้า** : บำรุงกำหนด ยาอายุวัฒนะ (NE3)

เถาทองเครือมีวงแหวนน้ำยางสีแดง 1 วงได้ชั้นเปลือก

ทองเครือ/กาวาวเครือแดง

ทองเดือนห้า

ชื่อท้องถิ่น : ทองกลางป่า (สระแก้ว, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Erythrina stricta* Roxb.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. กิ่งและลำต้นมีหนามแหลมคม เปลือกหนาเนื้อนุ่มแบบไม้ก๊อกและแตกเป็นร่องลึกตามยาว ตามกิ่งอ่อน ก้านช่อดอก ก้านใบและแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นใบเรียงสลับ ใบประกอบแบบมี 3 ใบย่อย รูปสามเหลี่ยมป้านกว้าง กว้างและยาว 8-15 ซม. กลีบดอกสีแดงอมส้ม รูปใบหอกยาว 4-7 ซม. ห่อคล้ายหลอด ปลายแหลม-มน ผลเป็นฝักเรียวยาว ยาว 7-10 ซม. ผิวเกลี้ยง, พบตามป่าเบญจพรรณ ทั่วประเทศ ยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- **เปลือก** : ช่วยขับเสมหะในลำคอ แก้ไอ; ใบอ่อน : กินเป็นผัก ใช้ห่อเมี่ยงคำ (E2)
- **เปลือก** : แก้ท้องเดิน แก้ท้องเสีย (N1)

เปลือกของต้นทองเดือนห้า

ทองหลางไพบน

ชื่อท้องถิ่น : ทองหลางไพบน (พัทลุง, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Erythrina suberosa* Roxb.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. กิ่งและลำต้นมีหนามแหลมคม มีความคล้ายกับทองเดือนห้า (*Ery_str*) จุดแตกต่างที่ทองหลางไพบนมีเปลือกเรียบ-แตกเป็นร่องตื้นตามยาว (ไม่หนาแบบไม้ก๊อ) กลีบดอกสีแดง รูปรีแกมใบหอก ปลายเรียวแหลม ไม่ห่อเป็นหลอดชัดเจนแบบทองเดือนห้า และทองหลางไพบนจะพบตามพื้นที่ราบใกล้ชายทะเล ป่าชายหาด หรือเป็นไม้ปลูก

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้ลมทองหยาบ/วิงเวียน-ใจสั่น :** แก้วแว่นศิริระใจสั่น อาการบ้านหมุน หน้ามืดตาลาย สมขึ้นแน่นหน้าอก (ประเภกลมทองหยาบ) (S1-38)
- **ตำรับยาหานิลแห่งทอง :** แก้ไข้ตัวร้อน ไข้หัด ไข้สูกอัส แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้ปากเปื่อยเพราะพิษร้อนหรือร้อนใน (S3-12)
- **ตำรับยาไข้หัด/ไข้สูกอัส/ไข้ดำอีดแดง :** แก้ไข้หัด ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ไข้สูกอัส ไข้ดำอีดแดง กระทั่งพิษไข้ (S3-48)

ทองหลางไพบน

กอมหนูช่อ

ชื่อท้องถิ่น : กระตูกไก่แดง ยอดก หมายอนหลัก

(ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rennellia morindiformis* (Korth.) Ridl.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 3 ม. เนื้อไม้ค่อนข้างอ่อน เนื้อรากด้านในสีส้ม กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง มีหูใบรูปสามเหลี่ยม ใบเดี่ยวเรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปหอก-หอกกลับ ยาว 13-23 ซม. ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง ตั้งขึ้น ยาว 6-10 ซม. หลอดกลีบดอกสีขาว ยาว 1 ซม. ปลายกลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีม่วงเรื่อ ๆ ผลค่อนข้างกลม กว้าง 1.5-2 ซม. สีเขียวและสีม่วงเรื่อ ๆ

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง :** แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

รากของท่อมหมูช่อ/กระตูดักไคแดง

กิ่งอ่อน

ชื่อท้องถิ่น : ทิ้งถ่อน (พิษณุโลก)

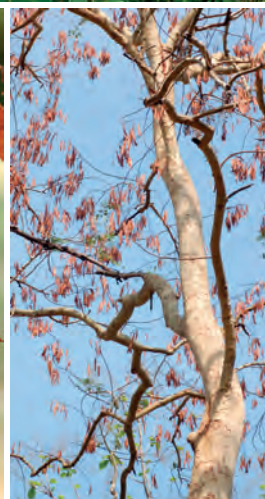
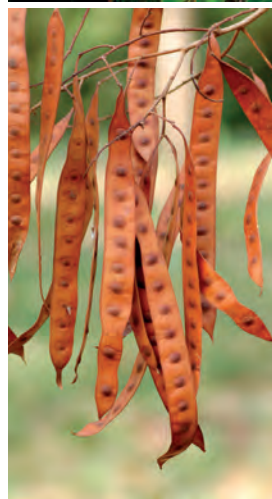
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Albizia procera* (Roxb.) Benth.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 25 ม. เปลือกเรียบสีขาว-แตกสะเก็ดสีน้ำตาล ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น มีข้อใบย่อย 3-4 คู่ ใบย่อยรูปรี-ไข่กลับ ยาว 2-4 ซม. แผ่นใบไม่สมมาตร ข้อดอกเป็นกระจุกทรงกลม กว้าง 1.5-2 ซม. สีขาว ฝักรูปแถบยาว ยาว 15-20 ซม. แบนบาง มี 8-13 เมล็ด

สรรพคุณ

- **เปลือก :** บำรุงธาตุ แก้ธาตุพิการ แก้กษัย แก่ลมกษัย แก้หืดไอ ทำให้เจริญอาหาร ช่วยห้ามเลือด สมานบาดแผล หรือต้มกับน้ำใช้ล้างแผล, ใช้ต้มผสมกับรากมะตูม แก้อาเจียน แก่ท้องร่วง เป็นยาอายุวัฒนะ; แก่น : แก่ริดสีดวงทวาร; รากและแก่น : มีรสขม (R62)
- **เปลือก :** บำรุงกำลัง บำรุงร่างกาย (S1)
- **ตำรับยากำลังฮ่อสะพายควาย :** บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง :** แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

ฝักแก่ทิ้งถ่อน

กุ่มฟ้า

ชื่อท้องถิ่น : กุ่มฟ้า (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Alstonia macrophylla* Wall. ex G. Don

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบ ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวข้น ตามกิ่งอ่อน ข้อดอก และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงรอบข้อ มี 3-4 ใบ/ข้อ ใบรูปหอกกลับ ยาว 15-30 ซม. ดอกสีขาว ผลเป็นฝักเรียวยาว ยาว 20-40 ซม. กว้าง 5 มม. เมล็ดแบน มีขนสีน้ำตาลทองรอบ

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า :** แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง :** แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

ซ้าย : ฝักอ่อนหุ้มฟ้า

เทพทาโร

ชื่อท้องถิ่น : เทพทาโร จวง (ตรัง), เทพทาโร
ตะไคร้ต้น (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cinnamomum parthenoxylon* (Jack)

Meisn.

ชื่อวงศ์ : LAURACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เนื้อไม้มีน้ำมันหอมระเหย เปลือกแตกเป็นร่องลึกตามยาว ตามกิ่งอ่อน ใบ และช่อดอกไม่มีขน ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-ไข่กว้าง ยาว 8-14 ซม. เส้นแขนงใบคู่ล่างสุดมีความยาวมากที่สุดกว่าเส้นแขนงใบอื่น ๆ แผ่นใบด้านล่างมีกลิ่นฉุนแรง ขยี้ใบมีกลิ่นหอม ดอกขนาดเล็ก สีครีม ผลทรงกลม กว้าง 1-1.5 ซม. มีก้านผลบวมโต ยาวมากกว่าหรือยาวใกล้เคียงกับผล

สรรพคุณ

- **เนื้อไม้ เปลือก และราก :** บำรุงหัวใจ (N1)
- **แก่น ราก และใบ :** ขับลม แก้ลมจุกเสียด แก้ปวดแน่นท้อง บำรุงธาตุ (S1)

กลาง : แผ่นใบด้านล่างของเทพทาโรมีฉุนแรงฉุนขาว, ล่าง : เนื้อไม้เทพทาโร

- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/บำรุงร่างกาย/อัมพาต :** แก้ปวดเมื่อยตามเส้น-ข้อ-หลัง-เอว อัมพาต บำรุงร่างกาย ช่วยให้เจริญอาหาร (E3-02)
- **ตำรับยาสตรีสาวเสมอ :** บำรุงรักษาระบบภายในของสตรี ช่วยกระชับร่างกาย (S2-15)
- **ตำรับยาบำรุงรักษามดลูก :** ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด มดลูกพิการ (S2-60)

ไทรย้อย

ชื่อท้องถิ่น : ไทรย้อย (พิษณุโลก, อุตรธานี, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ficus benjamina* L.

ชื่อวงศ์ : MORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เรือนยอดแผ่กว้าง มีรากอากาศออกจากกิ่งและลำต้น ย้อยหรือพันต้นไม้หรือก้อนหิน ส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ แผ่นใบ และผลไม่มีขน ปลายกิ่งมีหูใบเรียวยาวแหลม ยาวถึง 15 มม. ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-รูปรี ยาว 7–10 ซม. โคนใบมน ปลายใบเรียวยาวแหลม มีเส้นแขนงใบจำนวนมาก ปลายเส้นจรดกันและขนานกับขอบใบ ผลทรงกลม กว้าง 1 ซม. สุกสีเหลือง-แดง มีเมล็ดขนาดเล็กจำนวนมาก

สรรพคุณ

- **รากย้อยหรือรากอากาศ** : ขับปัสสาวะ แก้ไตพิการ (NE3)
- **เถา** : ใช้เป็นยาแก้ไข้มาเลเรีย วัณโรค; เปลือก : เป็นยาทำให้แท้ง ใบแก้โรคบิด ถอนพิษฝิ่น กระตุ้นประสาท; ผล : แก้ลมจุลเสียด พิษงู บำรุงโลหิต; เมล็ด : พอก หรือรับประทาน แก้โรคปวดตามข้อกล้ามเนื้อและอัมพาต แก้ไข้; น้ำมันเมล็ด : (R1, R7)
- **ตำรับยาโรคไต** : แก้โรคไต (N1-287)
- **ตำรับยารักษาอาการบวมอักเสบจากพิษบาดแผล/แผลอักเสบ** : รักษาอาการบวมอักเสบจากพิษบาดแผล รักษาแผลผุพอง เป็นหนอง (S2-67)

เก้ายายม่อม

ชื่อท้องถิ่น : เก้ายายม่อม เก้ายายม่อมต้น (พัทลุง, ตรัง, ฉะเชิงเทรา)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Clerodendrum indicum* (L.) Kuntze

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 2 ม. ปกติมีลำต้นเดี่ยว มีเหง้าใต้ดิน และแตกแขนงตามโหนดได้ กิ่งเป็นสี่เหลี่ยมและมีร่อง ใบเดี่ยว เรียงรอบข้อ 3–4 ใบ/ข้อ รูปแถบยาว-หอกกลับ ยาว 7–20 ซม. กว้าง 2–4 ซม. ไม่มีก้านใบ ผิวใบเกลี้ยง อ่อนนุ่ม กลีบดอกเป็นหลอดแคบยาว ยาว 8–13 ซม. มีขนสั้น ปลายดอกโค้งลง ปลายหลอดแยก 5 แฉก เกสรเพศผู้สีม่วงแดง กลีบเลี้ยงสีเขียวอ่อน เป็นแฉกรูปดาว ผลทรงกลม กว้าง 1 ซม. มี 4 พู กลีบเลี้ยงเปลี่ยนเป็นสีแดงเมื่อติดผล ผลสุกสีดำนํ้าเงิน

สรรพคุณ

- **รากหรือเหง้า** : รสจืดขึ้น เป็นยาแก้ไข้ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ ช่วยลดความร้อนในร่างกาย กระทุ้งพิษไข้หวัด ขับเสมหะลงสู่เบื้องต่ำ ถอนพิษไข้ทุกชนิด แก้หัดไอ แก้อาเจียน ดับพิษไข้ ไข้กาฬ แก้ไข้เพื่อตีพิการ หรือใช้ภายนอกเป็นยาพอกทาแผลแก้พิษงู แก้พิษสัตว์กัดต่อย หรือใช้ใบรวมด้วยก็ได้ จัดอยู่ในพิภคยาห้ารากล หรือพิภคยาเบญจโลกวิเชียร (R86)
- **ตำรับยาไข้ทับระดู** : แก้ไข้ทับระดู ระดูผ่าไข้ แก้พิษโลหิตระดู แก้อ่อนใน แก้กุ่มคั่ง (E1-06)
- **ตำรับยาห้ารากล (ยาเบญจโลกวิเชียร/ยาแก้วห้าดวง)** : แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ (N1-14)
- **ตำรับยารักษาฝีหรือฝี/ฝีอักเสบเรื้อรัง** : รักษาฝีอักเสบ ฝีเรื้อรัง ลดการขยายตัวของฝี (“ฝีหรือด” เป็นภาษาไทยใต้ คือ ฝีที่เป็นตลอด มีการอักเสบเรื้อรัง) (S1-01)
- **ตำรับยาห้ารากล (สูตรพื้นบ้าน)** : แก้ไข้ ตัวร้อน แก้ปวดหัว (S1-06)

เหง้าใต้ดินของเต้ายายม่อม

นมควาย

ชื่อท้องถิ่น : นมแมวป่า (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Uvaria hahnii* (Finet & Gagnep.) Bân

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. ตามกิ่ง ดอก ผล ก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นสีสนิม-น้ำตาลอ่อนหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรีแกมขอบขนาน-ไข่กลับ ยาว 10-17 ซม. โคนใบมน ดอกเดี่ยว ห้อยลง ก้านดอกยาวไม่เกิน 2 ซม. ดอกสี

เขียวอมเหลือง กลีบเลี้ยง 3 กลีบ รูปไข่กว้าง ยาว 1-2 ซม. กลีบดอก 6 กลีบ รูปใบหอก ยาว 3-6 ซม. ผลติดเป็นกลุ่ม 2-9 ผล/กลุ่ม รูปรี ยาว 2 ซม.

สรรพคุณ

- ดอก ราก และแก่น : บำรุงเลือด บำรุงหัวใจ บรรเทาอาการปวดจากโรคมะเร็ง (E2)

นมจ้ว

ชื่อท้องถิ่น : การเวก (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Artabotrys harmandii* Finet & Gagnep.

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวได้ถึง 20 ม. เถามีหนามออกเป็นคู่ มีขนสั้นนุ่มเฉพาะตามปลายยอดอ่อนและช่อดอก ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปรี-แกมขอบขนาน ยาว 10-16 ซม. แผ่นใบค่อนข้างหนา ผิวใบด้านบนมันเงา ด้านล่างเรียบเกลี้ยง กิ่งมีตะขอรูปร่างรี ช่อดอกออกที่ตะขอ กลีบดอกสีเขียวอ่อน-เหลือง รูปใบหอก ยาว 3-4 ซม. เนื้อหนา มีกลิ่นหอมช่วงเวลาเย็น ผลติดเป็นกลุ่ม 2-15 ผล/กลุ่ม รูปไข่กลับ

สรรพคุณ

- **ดอก** : สูดดมหรือชงชาดื่มแก้วิงเวียน; เถาหรือราก : แก้ท้องเสีย ช่วยบำรุงกำลัง บำรุงโลหิต บำรุงร่างกาย (E2)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำนม** : บำรุงน้ำนม ช่วยขับน้ำนม (N1-255)

นมจ้าว

นมชะนี

ชื่อท้องถิ่น : เถานมวัว (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Artabotrys burmanicus* A. DC.

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวได้ถึง 20 ม. เถามีหนามออกเป็นคู่ มีลักษณะคล้ายนมจ้าว (Art har) มีจุดต่างที่นมชะนีจะมีขนสั้นนุ่มสีสนิม-สีน้ำตาลอ่อนที่ตามกิ่งและซอกดอก ส่วนแผ่นใบด้านล่างมีสีเขียวปนขาวและมีขนสั้นนุ่ม

สรรพคุณ

- **เถา** : แก้ก้อนลูกหมากโต (N1)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำนม** : บำรุงน้ำนม (N1-270)

นมน้อย

ชื่อท้องถิ่น : ต้องแล้ง ต้องแล้ง (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Polyalthia evecta* (Pierre)

Finet & Gagnep.

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 1 ม. ตามกิ่ง แผ่นใบด้านล่างและดอกสีขนสั้นนุ่ม ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปรี-ขอบขนาน ยาว 5-10 ซม. ก้านใบยาว 3-5 มม. ดอกเดี่ยว ออกตามซอกใบ ห้อยลง กลีบดอก 6 กลีบ กลีบดอกวงในงุ้มเข้าแตะกัน สีเหลืองอ่อน ยาว 1 ซม. ก้านดอกยาว 3 ซม. มักมีสีแดง ผลติดเป็นกลุ่ม 2-10 ผล/กลุ่ม ทรงกลม กว้าง 8-10 มม.

สรรพคุณ

- **รากหรือลำต้น** : บำรุงน้ำนม (NE3)
- **ทั้งต้น** : ขับเสมหะ ทำให้อาเจียน ถอนพิษของโรคในแมวได้ดี; ใบ : ขับพยาธิเส้นด้ายในเด็ก ขับเสมหะ, เป็นยาถ่ายและให้คลื่นเหียนอาเจียน หากรับประทานปริมาณมาก, ใบแห้งปนโรยรักษาแผลเนื่องจากนอนมาก ยาระบาย แก้กิด ขับเสมหะ (R7)

นมพิจิตร

ชื่อท้องถิ่น : ลั่นเหย้า (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hoya verticillata* (Vah.) G. Don

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย อิงอาศัยตามต้นไม้ ยาวได้ถึง 5 ม. ส่วนต่าง ๆ ที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-แกมใบหอก ยาว 10-13 ซม. เนื้อใบแข็งหนา มีเส้นแขนงใบคู่ล่างสุดออกจากโคนใบและเด่นชัดที่สุด ช่อดอกยาว 3-5 ซม. ช่อกระจุกคล้ายซี่ร่ม กว้างถึง 6 ซม. ดอกสีขาว-ชมพู กลางดอกสีชมพูเข้ม ผลแบบฝัก ทรงกระบอกเรียวยาว ยาว 12-17 ซม. ฝักอ่อนมักมีลายสีม่วง

สรรพคุณ

- **ใบและเถา** : แก้กโรคฝีในตับ (NE3)

นมแมว

ชื่อท้องถิ่น : นมแมว (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Uvaria siamensis* (Scheff.)

L. L. Zhou, Y. C. F. Su & R. M. K. Saunders

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. ตามกิ่ง ดอก ผลและแผ่นใบด้านล่างมีขนกระจุกสั้นสีน้ำตาลแดงแนบกับผิว ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปใบหอก ยาว 7-15 ซม. โคนใบมน-เว้า ขยี้มีกลิ่นฉุน เนื้อใบค่อนข้างหนา แผ่นใบด้านบนเรียบและมันเงา ด้านล่างสีเขียวนวล กลีบดอกสีเหลืองครีม มี 6 กลีบ รูปไข่กว้าง ยาว 1.5-2 ซม. มีกลิ่นหอมเย็น ผลติดเป็นกลุ่ม 2-8 ผล/กลุ่ม รูปกลม-ทรงกระบอก ยาว 1.3-2 ซม. สุกสีเหลือง

สรรพคุณ

- **ดอก ราก** เถา และแก่น : บำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง; ใบ ราก หรือ ผลดิบ : รักษาโรคผิวหนังคัน (E2)

นมแมวป่า

ชื่อท้องถิ่น : กล้วยน้อย (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Uvaria cherrevensis* (Pierre

ex Finet & Gagnep.) L. L. Zhou, Y. C. F. Su & R. M. K. Saunders

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 1.5 ม. ตามกิ่ง ก้านใบ แผ่นใบด้านล่าง ดอกและผลมีขนสีสนิม-สีขาวหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-ไข่กลับ ยาว 9-15 ซม. ขยี้ใบมีกลิ่นฉุน เส้นแขนงใบขนานชัดเจนที่ผิวใบด้านล่าง ดอกเดี่ยว ท้อยลง กลีบดอกสีเหลืองอ่อน รูปไข่แกมกลม ยาว 2 ซม. ปลายกลีบงอนกลับ ผลติดเป็นกลุ่ม 10-20 ผล/กลุ่ม ทรงรี ยาว 1-1.5 ซม. สุกสีแดง

สรรพคุณ

- **เถาหรือราก :** แก้ท้องเสีย ปวดท้อง ช่วยบำรุงน้ำนม (NE3)

นมสวรรค์

ชื่อท้องถิ่น : นมสวรรค์ นมหัวน (ตรัง), พนมสวรรค์ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Clerodendrum paniculatum* L.

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1-2.5 ม. กิ่งเป็นสี่เหลี่ยม ตามกิ่ง ใบ และช่อดอกค่อนข้างเกลี้ยง-มีขนสั้นประปราย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปไข่-หยาบเป็นแฉก 3-7 แฉก ยาว 15-35 ซม. โคนใบเว้าลึก ช่อดอกสีแดงเข้ม ออกที่ปลายกิ่ง รูปกรวยแหลม สูง 15-50 ซม. กว้าง 16-30 ซม. ผลกลมแบน มี 4 พู กว้าง 1.5 ซม. สุกสีดำ มีกิลิปเลี้ยงสีแดงรองผล

สรรพคุณ

- **ลำต้นหรือราก** : ถอนพิษตะขบ แมงป่องกัดต่อย (E2)
- **ตำรับยาถอนพิษสัตว์ทุกชนิด/ประดงข้อ-เส้น** : แก้กพิษงู ถอนพิษสัตว์ทุกชนิด แก้งูสวัด ประดงข้อ ประดงเส้น (E2-218)
- **ตำรับยารักษาฝีหรือด/ฝีอักเสบเรื้อรัง** : รักษาฝีอักเสบ ฝีเรื้อรัง ลดการขยายตัวของฝี (“ฝีหรือด” เป็นภาษาไทยใต้ คือ ฝีที่เป็นตลอด มีการอักเสบเรื้อรัง) (S1-01)

นวลแบ่ง

ชื่อท้องถิ่น : ขานาง นกนอน (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cleistanthus tomentosus* Hance

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 10 ม. เปลือกเรียบ ตามกิ่งอ่อน แผ่นใบ ช่อดอกและผลมีขนสั้น ใบเดี่ยว รูปขอบขนาน-ใบหอก ยาว 8-13 ซม. จุดเด่นที่ผิวใบด้านบนเป็นรอยกดตามแนวเส้นใบ และมีขนสั้นสากคาย ขอบใบจักมลง, ดอกขนาดเล็กสีขาว ออกกระจุกตามซอกใบ ผลรูปทรงกลม กว้าง 10-13 มม. มี 3 พู เมื่อแก่แตกออก 3 ซีก

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : รักษาโรคผิวหนัง ช่วยสมานบาดแผล (E2)

ผลอ่อนนวลแป้ง

นางแย้มป่า

ชื่อท้องถิ่น : นมสวรรค์ตัวผู้ นางแย้มป่า
(พิษณุโลก), พุ่มพีแดง ประดงสอ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Clerodendrum infortunatum* L.

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1-2.5 ม. กิ่งเป็นสี่เหลี่ยม ตามกิ่ง ใบ และช่อดอกมีขนสั้นหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปไข่-หัวใจ ยาว 13-26 ซม. โคนใบมน-เว้าเล็กน้อย ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง รูปกรวยแหลม สูง 20-40 ซม. กว้างถึง 30 ซม. จุดเด่นที่มีกลีบดอกสีขาว โคนกลีบสีม่วงแดง ก้านช่อดอก ใบประดับ และกลีบเลี้ยงมีสีน้ำตาลอมม่วง ผลกลมแบน มี 4 พู กว้าง 1 ซม. สุกสีดำ มีกลีบเลี้ยงสีแดงรองผล

สรรพคุณ

- ตำรับยาล้างสารพิษ/แก้ปวด : ล้างสารพิษ แก้ไข้ แก้ปวด แก้เบื่อเมา (N1-22)
- ตำรับยาบำรุงน้ำนม/แก้พิษผดผื่นแดง : บำรุงน้ำนม แก้พิษผดผื่นแดง (NE2-022)
- ตำรับยาโรคประดง : รักษาโรคประดง (NE2-029)

นางแลว

ชื่อท้องถิ่น : ตีปลากั้ง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Aspidistra sutepensis* K. Larsen

ชื่อวงศ์ : CONVALLARIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1 ม. มีเหง้าอยู่ใต้ดิน ใบเดี่ยว เรียงเวียนแตกออกเป็นกระจุกจากผิวดิน รูปใบหอกกลับเรียวยาว ยาว 40-100 ซม. กว้าง 5-13 ซม. ผิวใบเกลี้ยงและมันเงา เส้นแขนงใบเรียงขนานกันตามแนวยาว โคนใบสอบเรียว จุดเด่นที่มีช่อดอกออกจากเหง้าใต้ดิน ตั้งชันสูง 15-30 ซม. สีม่วงเข้ม-ม่วงอมชมพู ผิวเกลี้ยง กลีบดอกสีขาวโคนกลีบติดกันรูปถ้วย ปลายแยก 6 แฉก ไม่มีก้านดอก ผลทรงกลม กว้าง 1.3-1.5 ซม. ผิวเป็นตุ่มขรุขระ, ช่อดอกหาคันเป็นฝักได้

สรรพคุณ

- ทั้งต้น : แก้ไข้ตัวร้อน ในเด็ก (N1)

ซ้าย : เหง้าของนางแลว, ขวา : ผลอ่อน

นิ้วมือพระนารายณ์

ชื่อท้องถิ่น : นิ้วมือพระนารายณ์ (ตรัง), หนุมาน
ประสานกาย (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Schefflera elliptica* (Blume)

Harms

ชื่อวงศ์ : ARALIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย และอิงอาศัยตามต้นไม้หรือก้อนหิน
ยาวถึง 5 ม. มีขนเฉพาะที่ปลายยอดและซอกดอกอ่อน กิ่งมีรอย
วงแหวน ใบประกอบแบบฝ่ามือ มีใบย่อย 5-7 ใบย่อย รูปรี-แกม
ขอบขนาน ยาว 6-16 ซม. เนื้อใบหนา เห็นเส้นใบไม่ชัดเจน ก้าน
ใบย่อยยาวที่ปลายทั้งสองด้าน ยาว 2-9 ซม. ก้านใบยาว 10-17
ซม. โคนก้านใบโอบกึ่ง ซอดอกสีเขียวอมเหลือง-อมม่วงแดง ยาว
ถึง 30 ซม. ผลทรงกลม-รี กว้าง 4 มม.

สรรพคุณ

- เปลือกและเนื้อไม้ : รักษาภูมิแพ้ รักษาไมเกรน (N1)
- ต้นและเปลือกของราก : เคี้ยวแก้อาการท้องไส้ปั่นป่วน,
เปลือก ราก กิ่ง ใบ และผล : บดประคบแก้บวม ปวดข้อ และ
กระดูกอักเสบ (R33)
- แก่น : แก้ท้องร่วง ท้องเสีย (S2)

เบระพูสีไทย

ชื่อท้องถิ่น : ค้างคาวดำ (ตรัง, อุตรดิตถ์), เนระพูสี
(พัทลุง), วานค้างคาวดำ (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tacca chantrieri* André

ชื่อวงศ์ : DIOSCOREACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 60 ซม. มีเหง้าอยู่ใต้ดิน ใบเดี่ยว
เรียงเวียนเป็นกระจุกจากผิวดิน รูปขอบขนาน ยาว 20-40 ซม.
ผิวใบเกลี้ยงและมันเงา เส้นแขนงใบเป็นรอยกดที่ผิวใบด้านบน
โคนมน-เบี้ยว ก้านใบยาว 15-40 ซม. จุดเด่นที่มีซอดอกสูงถึง 60
ซม. ใบประดับสีม่วงดำ 2 คู่ คู่ล่างออกบน-ล่าง คู่บนออก
ซ้าย-ขวา และใหญ่กว่าคู่ล่างเล็กน้อย มีเส้นหนดสีม่วงดำยาว
15-25 ซม. ผลรูปทรงกระบอก ยาว 3-4 ซม. มี 6 เหลี่ยมตาม
แนวยาว

สรรพคุณ

- **เหง้า** : บำรุงกำลัง (N1)
- **เหง้า** : บำรุงกำหนด บำรุงกำลัง ช่วยให้เจริญอาหาร (NE2)
- **ทั้งต้น** : ขับปัสสาวะ แก้ไข้ตัวร้อน แก้ไข้หวัด แก้ไอเรื้อรัง แก้ท้องเสีย แก้บิด แก้อ่อนเพลีย เป็นยาขับพยาธิไส้เดือน รักษาอาการโรค รักษาโรคบุรุษ ทำให้เกิดความกำหนัด เป็นยาคุมสำหรับหญิงที่คลอดบุตรใหม่ ๆ เป็นยาบำรุง ขับระดู ทำให้มดลูกบีบตัว (R7)
- **ตำรับยาแก้คัน** : แก้อาการคันตามผิวหนัง (S2-28)
- **ตำรับยาบำรุงกำลัง** : ช่วยบำรุงกำลัง (S2-74)
- **ตำรับยาเขียวหอม** : แก้ไข้ ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษไข้หัด ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ไข้สวกอีใส (S3-02)
- **ตำรับยาแก้ท้องเสียแบบมิใช่** : แก้ท้องเสียแบบมิใช่อาหารเป็นพิษ (S3-36)

โอร่า

ชื่อท้องถิ่น : หนวดเดือนห้า (อุดรธานี) กำลั้งช้างเผือก (ภาคเหนือ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hiptage benghalensis* (L.) Kurz subsp. *benghalensis*

ชื่อวงศ์ : MALPIGHIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวได้ถึง 20 ม. ไม่มีหูใบ ตามกิ่งอ่อน ช่อดอก ก้านใบ และผลมีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-ขอบขนาน ยาว 10-15 ซม. ขอบใบหยักเล็กน้อย-เรียบ แผ่นใบด้านล่างค่อนข้างเกลี้ยง จุดเด่นที่โคนใบมีต่อม 1 คู่ กลีบดอกสีขาว-อมชมพู มี 4 กลีบ ปลายกลีบดอกจักเป็นริ้ว กลีบใหญ่ด้านบนมีแฉกสี่เหลี่ยมกลางกลีบ และผลมีปีก 3 ปีก ปีกกลางยาวที่สุด ยาว 3-5 ซม.

สรรพคุณ

- **เถาหรือแก่น** : บำรุงกำลัง บำรุงกำหนด (NE3)

ซ้าย : ดอก, ขวา : ผลของโอร่า

เนียน

ชื่อท้องถิ่น : มะพลับป่า (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Diospyros diepenhorstii* Miq.

ชื่อวงศ์ : EBENACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกเรียบ-ขรุขระ สีดำ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน ยาว 15-20 ซม. จุดเด่นที่แผ่นใบเกลี้ยงและมันเงา เนื้อใบแข็งค่อนข้างหนา ที่ด้านล่างแผ่นใบเห็นเส้นแขนงใบปลายโค้งจรดกันและมีต่อมสีเขียวย่อยกระจายทั่ว ก้านใบยาว 6-10 มม. บวมพอง ผลรูปทรงขอบขนาน คล้ายถึงกว้าง 4 ซม. ยาว 5 ซม. สีเขียวเข้ม ผิวมันเงา กลีบเลี้ยงติดที่ขั้ว ยาวไม่เกิน 1 ซม.

สรรพคุณ

- ตำรับยาบำรุงกำลัง/ชูกำลัง : ช่วยบำรุงกำลัง ชูกำลังให้มีเรี่ยวแรงทำงาน (S2-59)

บ้านอง

ชื่อท้องถิ่น : บ้านอง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Capparis adunca* Craib

ชื่อวงศ์ : CAPPARACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย สูงถึง 5 ม. เปลือกแตกเป็นร่องตามแนวยาว กิ่งมีหนามออกเป็นคู่ ตามส่วนอ่อนๆ มีขนสั้นสีขาว ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-ไข่กว้าง ยาว 7-11 ซม. ปลายใบเรียวแหลม เส้นแขนงใบที่ผิวใบด้านบนมีรอยกด ดอกเดี่ยว มีกลีบดอกสีขาว-อมเขียว มี 4 กลีบ กลีบดอกคู่บนมีโคนกลีบแต้มสีแดงอมม่วง จุดเด่นที่มีผลทรงกลม-ไข่ ยาว 5-8 ซม. ผิวเรียบมันเงา ผลอ่อนสีเขียวอ่อนคล้ายมะเขือเปราะ เมื่อสุกสีส้ม-แดง

สรรพคุณ

- ตำรับยาบำรุงน้ำนม : บำรุงน้ำนม (N1-270)
- ตำรับยาบำรุงน้ำนม : บำรุงน้ำนม ขับน้ำนม (N1-155)
- ตำรับยาบำรุงน้ำนม : บำรุงน้ำนม ช่วยจับน้ำนม (N1-255)

บวบขม

ชื่อท้องถิ่น : บวบขม (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Luffa aegyptiaca* Mill.

ชื่อวงศ์ : CUCURBITACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อยยาวถึง 20 ม. เถาอ่อนเป็นสีเขียวตามส่วนต่างๆ มีขนสั้นแข็งสากคาย ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูป 5 เหลี่ยม (คล้ายใบของบวบบ้านหรือตำลึง) ขอบใบมีติ่งหนามสั้น กลีบดอกสีเหลือง มี 5 กลีบ บานกว้าง 3-4 ซม. ผลรูปทรงกระบอกแกมรี-แท่งยาว ยาว 10-30 ซม. กว้าง 6-10 ซม. ผิวผลมีลายสีเขียวเข้มตามแนวยาว 8 แนว ภายในผลแก่มีเส้นใยเป็นโครงสร้างทนทาน

สรรพคุณ

- **เมล็ด :** ทำให้คลื่นไส้อาเจียน ทำให้กล้ามเนื้ออ่อน (เช่น ใช้ล้างท้อง คนกินเห็ดพิษ กินสารพิษชนิดที่ไม่ใช่ยาฆ่าแมลง/ยาฆ่าหญ้า/น้ำยาล้างห้องน้ำ/น้ำมันเชื้อเพลิง/ทินเนอร์ เป็นต้น) (S3)
- **ตำรับยาถ่ายพยาธิ :** ยาถ่ายพยาธิ ช่วยระบายท้อง (S1-07)
- **ตำรับยาแก้กองคชาตตายไม่เกิน 3 ปี :** แก้กองคชาตตายไม่เกิน 3 ปี บำรุงองคชาต บำรุงกำลัง (S1-40)

บอนเต่า

ชื่อท้องถิ่น : บอนเต่า (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hapaline benthamiana* Schott

ชื่อวงศ์ : ARACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูง 15-20 ซม. มีหัวใต้ดิน แตกใบ 1-2 ใบ/หัว ตามส่วนต่าง ๆ ไม่มีขน ใบรูปไข่ ยาว 8-11 ซม. โคนใบเว้าลึก ปลายเส้นแขนงใบโค้งจรดกันใกล้ขอบใบ เห็นเส้นขอบใน 2 ชั้น แผ่นใบสีเขียวหรือมีลายต่าง ช่อดอกมีใบประดับสีขาว รูปใบหอก ยาว 3-4 ซม. สีขาว

สรรพคุณ

- **หัวและใบ :** แก้ฝีหนอง (N1)

ช่อดอกของบอนเต่า

บอระเพ็ด

ชื่อท้องถิ่น : เครือขอม บอระเพ็ด (อุดรธานี),
เจตมูลย่าน เจตพูน บอระเพ็ด (ตรัง), บอระเพ็ด
(พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tinospora crispa* (L.) Hook. f. &
Thomson

ชื่อวงศ์ : MENISPERMACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อค่อนข้างอ่อน เถามีน้ำยางใส รสขม
เปลือกเถามีช่องอากาศนูนบวมชัดเจน ใบรูปหัวใจ ผิวเกลี้ยง, พบ
ตามที่รกร้าง และชายตามป่าเบญจพรรณและป่าดงดิบทั่ว
ประเทศ

สรรพคุณ

- **เถา** : แก้ไข้ตัวร้อน แก้โรคเบาหวาน (N1)
- **เถา** : บำรุงหัวใจ ลดน้ำตาลในเลือด (NE3)
- **เถา** : แก้ไข้ บำรุงร่างกาย (NE5)
- **ใบ** : แก้ไข้; ใบและผล : ต้มน้ำอาบ แก้โลหิตจาง ช่วยให้เลือดไหลเวียนได้ดี; ลำต้นและราก : ช่วยขับปัสสาวะ บำรุงไต แก้กระษัย แก้กปวดเมื่อย และแก้มดลูกพิการ (R19)
- **ตำรับยาอายุวัฒนะ** : ยาอายุวัฒนะ บำรุงร่างกาย (N1-83)
- **ตำรับยาฟอกเลือด** : ขับเลือดเสีย ฟอกเลือด (NE3-014)

บอระเพ็ดพวงช้าง

ชื่อท้องถิ่น : บัวบกโคก บัวบกเถา (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Stephania suberosa* Forman

ชื่อวงศ์ : MENISPERMACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้ออ่อน เถามีเกลี้ยงและมีน้ำยางใส หัวมี
เปลือกหนาและแตกเป็นร่อง-รูปหลายเหลี่ยม ใบรูปกลมแกม
สามเหลี่ยม แผ่นใบด้านล่างมีขนประปรายและอาจจะมีขนสั้น ก้าน
ใบติดแบบใบบัว, พบตามป่าดงดิบแล้งหรือป่าเบญจพรรณที่มีหิน
โผล่ เป็นพืชถิ่นเดียวพบในภาคกลางและภาคตะวันตกของไทย

สรรพคุณ

- **หัว** : แก้กปวดหลัง แก้กความดัน เป็นยาอายุวัฒนะ (N1)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง** : แก้กปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

บุนนาค

ชื่อท้องถิ่น : นากบุด บุนนาค (พัทลุง, ตรัง),

บุนนาค (สระแก้ว, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mesua ferrea* L.

ชื่อวงศ์ : CALOPHYLLACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบ-แตกสะเก็ด มีน้ำยางสีเหลืองใสและเหนียว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน-ใบหอก ยาว 10-13 ซม. เนื้อใบหนาเห็นเส้นแขนงใบไม่ชัด ผิวเกลี้ยง ผิวใบด้านล่างมีนวลแป้งสีขาว กลีบดอกสีขาว มีเกสรเพศผู้จำนวนมาก บานกว้าง 5-7 ซม. มีกลิ่นหอม ผลรูปไข่กว้าง ยาว 4-5 ซม. ผิวผลขรุขระ ชั่วผลมีกลีบเลี้ยง 4 กลีบติดทน

กลาง : แผ่นใบด้านล่างของบุนนาคมีนวลแป้งสีขาว, ล่าง : เมล็ด

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5 :** บำรุงระบบประสาท แก้กระสับส่าย, ดอก : เป็นหนึ่งในพืชยาเกสรทั้ง 5 ช่วยบำรุงหัวใจ แก้ลมวิงเวียน บำรุงครรภ์ (S1)
- **ราก :** แก้ไข้ บำรุงเลือดลม (N1)
- **ตำรับยาใช้ทั้งประดู :** แก้ไข้ทั้งประดู ระบุฝ่าไข้ แก้พิษโลหิตระดู แก้ก้อนใน แก้ก้อนคั่ง (E1-06)
- **ตำรับยาเกสรทั้ง 5 :** หรือ พิกัดเกสรทั้งห้า : ช่วยบำรุงหัวใจ แก้ลมวิงเวียน บำรุงครรภ์ (S1-14)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข้หวัด ไข้ปอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยาละลายลิ่มเลือด :** ช่วยละลายลิ่มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ (S2-30)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต :** รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตสตรีโดยตรง/ประจำเดือนเป็นปกติ :** บำรุงโลหิตของสตรีโดยตรง รักษาอาการประจำเดือนให้เป็นปกติ แก้โลหิตระดูเสีย บำรุงธาตุ (S2-50)
- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย :** บำรุงเลือด คู่มือเลือดฝาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการซูบผอม (S2-51)
- **ตำรับยาหอมอินทจักร์ :** แก้คลื่นเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยาประสะจันทน์แดง :** แก้ไข้ ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ ไข้เชื่องซึม ไข้เปลี่ยนฤดู (S3-09)
- **ตำรับยาเทพมงคล :** แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษไข้ ไข้กาฬ, แก้อาการชัก-ลิ้นกระด้างค้างแข็ง-แน่นิ่งหน้าเปลี่ยนสี-มีอาการมิน-กระหายน้ำหอบพัก, แก่โรคหกละ-โรคละออง-โรคชางในเด็ก (S3-11)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** แก้ไข้ตัวร้อน (S3-23)
- **ตำรับยาแก้ท้องผูก :** แก้ท้องผูก ช่วยระบายท้อง (S3-37)
- **ตำรับยาแก้ท้องร่วง-ท้องเสีย-บิด :** แก้ท้องร่วง-ท้องเสีย แก้บิด ช่วยคุมธาตุ (S3-43)
- **ตำรับยาแก้ต้นไข้ (ไข้ระยะแรก) :** แก้ต้นไข้ (ไข้เบื้องต้นหรือไข้ระยะแรก เช่น ไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้พิษ ไข้กาเดา) (S3-44)
- **ตำรับยาแก้แน่นมแห้ง/ขับน้ำนม :** แก่น้ำนมแห้ง ช่วยขับน้ำนมในสตรีหลังคลอด (S3-50)

ใบต่างดอก

ชื่อท้องถิ่น : ใบต่างดอก แก้มขาว (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mussaenda angustisepala* Ridl.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. ตามกิ่ง แผ่นใบ และช่อดอกมีขนยาวหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี ยาว 8-12 ซม. เส้นกลางใบมีสีสีแดง ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง ยาว ถึง 7 ซม. กลีบเลี้ยง 5 กลีบ สีเขียว รูปใบหอก ยาว 6-10 มม. แต่มี 1 กลีบสีขาว ขยายใหญ่ รูปไข่แกมกลม กว้าง 5-9 ซม. กลีบดอกเป็นหลอดยาว 2 ซม. ปลายแยก 5 แฉก สีส้ม

สรรพคุณ

- ตำรับยาบำรุงโลหิตสตรีโดยตรง/ประจำเดือนเป็นปกติ : บำรุงโลหิตของสตรีโดยตรง รักษาอาการประจำเดือนให้เป็นปกติ แก่โลหิตระดูเสีย บำรุงธาตุ (S2-50)

บัวม้ามีด

ชื่อท้องถิ่น : บัวม้ามีด (พัทลุง, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mussaenda glabra* Vahl

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1-2 ม. ตามส่วนต่างๆ เกือบใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี ยาว 12-20 ซม. แผ่นใบด้านบนมันเงา ขยี้ใบมีกลิ่นหอมคล้ายกลิ่นของเถาชะลูด (Aly_rei) ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง ยาว ถึง 7 ซม. กลีบเลี้ยง 5 กลีบ สีเขียว รูปสามเหลี่ยม ยาว 2 มม. แต่มี 1 กลีบสีขาว ขยายใหญ่ รูปไข่แกมกลม กว้าง 3-5 ซม. กลีบดอกเป็นหลอดยาว 3-4 ซม. ปลายแยก 5 แฉก สีส้ม

ใบแห้งของบัวม้ามีด

สรรพคุณ

- ทั้ง 5 : บำรุงกำลัง (S1)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง : แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

ปรงทะเล

ชื่อท้องถิ่น : ปรง ปรงไข่ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Acrostichum aureum* L.

ชื่อวงศ์ : PTERIDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก กลุ่มเฟิน ลำต้นสั้นอยู่ชิดผิวดิน ใบออกเป็นกระจุกรอบ ใบประกอบแบบขนนก ยาว ถึง 1.5 ม. ใบย่อยเรียงสลับ มีข้างละ 5-10 ใบ รูปแถบยาว ยาว 20-40 ซม. เส้นใบแบบร่างแห สร้างสปอร์ที่ใบย่อยคู่ที่อยู่ปลายข้อใบและสร้างที่ผิวใบด้านล่างเต็มแผ่นใบ สีสนิม, พบตามป่าชายเลนหรือพื้นที่ขึ้นแฉะดินเป็นโคนและเค็ม ใกล้เคียงทะเล

สรรพคุณ

- ตำรับยาใช้อีสูกอัส : แก้กโรคอีสูกอัส หรือไขสูกไส (S2-38)

ปรงทะเล/ปรงไข่สร้างสปอร์ที่แผ่นใบด้านล่าง

ปรงสวน

ชื่อท้องถิ่น : กูดมันแดงตัวผู้ (พืชญ่โลก), ลำเท็ง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Stenochlaena palustris* (Burm.f.) Bedd.

ชื่อวงศ์ : BLECHNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาล้มลุก กลุ่มเฟิน ลำต้นทอดคานที่ผิวดิน และใต้ดินต้นไม้ได้สูงถึง 20 ม. ใบประกอบแบบขนนก ขอบใบยาว 40-60 ซม. มีใบย่อยข้างละ 15-20 ใบ เรียงสลับ รูปขอบขนาน-ใบหอก ยาว 7-20 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อยแหลม เส้นใบแบบขนนกถี่และเรียงขนานกัน ใบที่สร้างสปอร์เป็นเส้นเรียวยาว มีสปอร์ติดเต็มผิวใบด้านล่าง สีน้ำตาล-สีสนิม, พบตามพื้นที่ชุ่มน้ำหรือป่าพรุทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- เหง้าหรือทั้งต้น : แก้ไข้ (N1)
- ตำรับยาใช้อีสูกอัส : แก้กโรคอีสูกอัส หรือไขสูกไส (S2-38)

ปรงสวน/ลำเท็ง เป็นไม้เลื้อย, บนขวา : ใบสร้างสปอร์เป็นเส้นเรียวยาว, ล่างขวา : ขอบใบจักฟันเลื่อย

ประจำไม้

ชื่อท้องถิ่น : ประคำไก่ มะค่าไก่ (ตรัง), มะค่าไก่ (พัทลุง, อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Putranjiva roxburghii* Wall.

ชื่อวงศ์ : PUTRANJIVACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบ ตามส่วนอ่อน ๆ ช่อดอกและผลมีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปไข่-ขอบขนาน ยาว 5-12 ซม. จุดเด่นที่มีโคนใบเบี้ยวเล็กน้อย ขอบใบจักฟันเลื่อย ปลายใบเรียวแหลม เส้นใบย่อยแบบร่างแห ผิวใบเกลี้ยง ผลรูปรี ยาว 2-3 ซม. มี 1 เมล็ด

- **ตำรับยาแก้ท้องผูก/พรรติก :** แก้อาการท้องผูก หรือพรรติก (อาการท้องผูกรุนแรง มีอุจจาระเป็นก้อนกลมแข็ง) (S3-41)

ประดงเลือด

ชื่อท้องถิ่น : กำลั้งเลือดม้า (พิษณุโลก), ประดงแดง (ฉะเชิงเทรา), เลือดม้าเครือ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Spatholobus harmandii* Gagnep.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ เส้นกลางใบด้านล่างแผ่นใบ และผลมีขนนุ่มสีน้ำตาลคล้ายกำมะหยี่ ใบเรียงเวียน จุดเด่นอยู่ที่ ตามก้านใบและก้านใบย่อย บวมพองและมีขนสั้นสีสนิม ใบประกอบมี 3 ใบย่อย รูปใบหอก-ขอบขนาน ยาว 7-11 ซม. แผ่นใบเรียบ ช่อดอกยาวถึง 30 ซม. กลีบเลี้ยงสีขาว กลีบดอกสีแดงเข้ม ยาว 1 ซม., ผลมีปีกแบนรูปขอบขนาน ยาว 8-11 ซม. ที่ปลายด้านหนึ่งติดเมล็ด

สรรพคุณ

- **เปลือก :** บำรุงเลือด (E2)
- **เถา :** บำรุงเลือด (N1)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/บำรุงร่างกาย/อัมพาต :** แก้ปวดเมื่อยตามเส้น-ข้อ-หลัง-เอว อัมพาต บำรุงร่างกาย ช่วยให้เจริญอาหาร (E3-02)

สรรพคุณ

- **เปลือกและเนื้อไม้ :** กระตุ้นความรู้สึกทางเพศ (NE3)
- **ตำรับยาแก้กษัยไตพิการ :** แก้กระษัย ไตพิการ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า :** แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)
- **ตำรับยาซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ :** ช่วยซ่อมแซมและเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ (S2-53)
- **ตำรับยาเขียวเบญจขันธ (คัมภีร์เวชศึกษา) :** แก้ไข้ตัวร้อน ไข้หวัด ไข้หัด ไข้สุกใส ที่มีอาการเพ้อด้วย (S3-18)

ประดู่

ชื่อท้องถิ่น : ประดู่ ตู่ (อุตรธานี), ประดู่ป่า (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Pterocarpus macrocarpus* Kurz

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น ผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดขนาดเล็ก มีน้ำยางสีแดงเข้ม ตามส่วนอ่อน ๆ ช่อดอก และก้านใบมีขนสั้น ใบเรียงสลับ ใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อยข้างละ 3-4 ใบ เรียงสลับ รูปรี-รูปไข่ ยาว 6-10 ซม. ช่อดอกสีเหลือง มีกลิ่นหอม ผลแบบมีปีกรอบ รูปค่อนข้างกลม กว้าง 5-8 ซม. มีเมล็ดนูนอยู่ตรงกลาง

สรรพคุณ

- แก่น : แก้ลมบ้าหมู (N1)
- เปลือก : สมานแผล แก้ท้องเสีย (NE3)
- ดอก : ตำรายาไทยใช้ดอกแห้ง แช่หรือขงน้ำร้อนให้สตรีคลอดบุตรใหม่ ๆ ต้มต่างน้ำ แก้ขัดเบา ขับลมบ้าหมู (R14)
- ตำรับยาโรคลมชัก : แก้โรคลมชัก (N1-200)
- ตำรับยาโรคหอบหืด/น้ำกัดเท้า : รักษาโรคหอบหืด รักษาโรคน้ำกัดเท้า (N1-266-1)
- ตำรับยารวียทอง : รักษาอาการรวิทอง รักษาเลือดลมให้เป็นปกติ (S2-25)

- ตำรับยาบำรุงโลหิตสตรีโดยตรง/ประจำเดือนเป็นปกติ : บำรุงโลหิตของสตรีโดยตรง รักษาอาการประจำเดือนให้เป็นปกติ แก้โลหิตระดูเสีย บำรุงธาตุ (S2-50)

ประดู่โคก

ชื่อท้องถิ่น : -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Enkleia thorelii* (Lecomte) Nevling

ชื่อวงศ์ : THYMELAEACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย ยาวถึง 5 ม. มีรากสะสมอาหาร อวบน้ำอยู่ใต้ดิน ยาวได้ถึง 1 ม. ตามกิ่งอ่อนมีขนสั้นหนาแน่น-เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงกิ่งตรงข้ามหรือเรียงสลับ รูปรี-ไข่กลับ ยาว 2.5-4.5 ซม. ปลายใบมนและมีติ่งหนาม โคนใบรูปลิ้น มีเส้นขอบใบ เนื้อใบหนา มีขนสั้นน้ำตาลแดงที่ผิวใบด้านล่าง-ค่อนข้างเกลี้ยง ก้านใบเป็นหลอดยาว 1 ซม. กลีบดอกสีขาว ยาว 3-5 มม. ช่อดอกมีใบประดับชัดเจน (คล้ายใบ) สีเขียวอ่อน ออกเป็นคู่ รูปรี ยาวถึง 3.5 ซม. มีขนสั้นน้ำตาลแดง ผลรูปรี ยาว 1.4 ซม.

สรรพคุณ

- หัวหรือลำต้น : รักษาโรคประดง รักษาโรคเบาหวาน รักษาโรคเก๊าท์ บำรุงอวัยวะเพศชาย (NE5)

ชาว : ผลของประดู่โคก

ประยงค์เกลื่อน

ชื่อท้องถิ่น : ครอบจักรวาล (พิษณุโลก),

น้ำข้าว ชมชื่น (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Glycosmis parva* Craib

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1-2 ม. มีขนสีสนิมตามยอดอ่อนและช่อดอก จุดเด่นที่มีใบเดี่ยว-ใบประกอบมี 2 ใบย่อย เรียงสลับ รูปรี-ใบหอก ยาว 4-9 ซม. เนื้อใบค่อนข้างหนา เห็นต่อมน้ำมันที่ผิวใบด้านล่าง ขยี้ใบมีกลิ่นฉุนคล้ายส้ม ดอกออกตามกิ่ง-ซอกใบ ขนาดเล็กสีขาว กลีบดอก 5 กลีบ ยาว 5-7 มม. ผลทรงกลม กว้าง 8-10 มม. ผลสุกสีชมพูเนื้อใส

สรรพคุณ

- ทั้ง 5 : ถอนพิษงู ถอนพิษไข้ (E2)
- ทั้ง 5 : ลดความดัน ลดกรดในกระเพาะอาหาร แก้ลมบ้าหมู (N1)

ประยงค์ป่า

ชื่อท้องถิ่น : ค้างคาวหนู (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Aglaia odoratissima* Blume

ชื่อวงศ์ : MELIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกเรียบ กิ่งอ่อนมีขนสั้นสีน้ำตาลแดง และน้ำยางสีขาวมีกลิ่นคล้ายยางกลางสาต ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ใบย่อย 3-5 ใบ เรียงตรงข้าม ใบย่อยรูปรี-หอกกลับ ยาว 4-9 ซม. ผิวเกลี้ยง แกนใบและก้านใบมีครีบเล็กน้อย ช่อดอกยาวถึง 20 ซม. ดอกขนาดเล็กมาก สีเหลืองครีม ยาว 2-3 มม. ผลทรงกลม-รี กว้าง 1-1.5 ซม. สุกสีเหลืองคล้ำ

สรรพคุณ

- ใบและราก : รักษาโรคผิวหนัง รักษาแผลอักเสบ ฝีหนอง, แก่นราก และใบ : แก้ไข้ตัวร้อน (E2)

บน : ผลอ่อน-สุก, ล่าง : ดอกของประยงค์เกลื่อน

บน : ผลอ่อน-สุกของประยงค์ป่า

ปลาไหลเผือก

ชื่อท้องถิ่น : ปลาไหลเผือก (พัทลุง, ตรัง, อุตรธานี, พิษณุโลก), ปลาไหลเผือก ปลาไหลทอง (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Eurycoma longifolia* Jack

ชื่อวงศ์ : SIMAROUBACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 6 ม. มีรากสะสมอาหารเป็นแท่งยาวใต้ดินยาวถึง 60 ซม. ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนก ยาว 40-60 ซม. ใบย่อย 17-25 คู่ เรียงตรงข้าม-เกือบตรงข้าม ใบย่อยรูปใบหอก ยาว 3-7 ซม. ผิวเกลี้ยง ช่อดอกยาวถึง 30 ซม. มีขนสีน้ำตาลแดง ดอกเล็กสีแดงเข้ม มีกลีบดอก 5 กลีบ ผลติดเป็นกลุ่ม 3-5 ผล/กลุ่ม ผลย่อยรูปขอบขนาน ยาว 2 ซม. สีเขียวอ่อน-สีแดงเรื่อๆ

สรรพคุณ

- **เปลือกต้น :** ใช้สมานแผล แก้ท้องเสีย แก้โรคตับ; ยาง แก้โรคมะเร็ง ขับพยาธิ ใส่แผล; ราก บดใช้กับบาดแผล เป็นยาขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะผิดปกติ แก้หนองใน; ใบ รักษาแผลเรื้อรัง; ดอกและผล แก้ท้องเสีย รักษาฝี แก้กวม แก้ตกเลือด (R3)
- **รากและลำต้น :** แก้ไข้ตัวร้อน บำรุงหลังคลอดบุตร (NE3)
- **หัวและราก :** แก้โรคเบาหวาน และฝีในท้อง (N1)
- **ตำรับยาถอนพิษสัตว์ทุกชนิด/ประดงข้อ-เส้น :** แก้พิษงู ถอนพิษสัตว์ทุกชนิด แก้งูสวัด ประดงข้อ ประดงเส้น (E2-218)
- **ตำรับยาโรคประดง :** รักษาโรคประดง (NE2-018)
- **ตำรับยาบำรุงร่างกาย :** บำรุงร่างกาย (NE3-011)
- **ตำรับยาแก้ไข้/แก้ร้อนใน :** แก้ไข้ ตัวร้อน แก้ร้อนใน (S1-25)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข้หวัด ไข้ปอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยาจันทน์ลีลา :** แก้ไข้ทับระดู แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู แก้ปวด ลดการอักเสบ (S2-16)
- **ตำรับยาโรคไส้เลื่อน :** รักษาโรคไส้เลื่อนทั้งชายและหญิง หรือโรคไขลงฝี (S2-68)
- **ตำรับยาจันทน์ลีลา :** แก้ไข้ตัวร้อน ไข้หวัด ไข้เปลี่ยนฤดู (S3-13)

บน : ผล, กลาง : ช่อดอก, ล่าง : รากของปลาไหลเผือก

ปอกระสา

ชื่อท้องถิ่น : ปอกระสา (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Broussonetia papyrifera* (L.)

L' Her. ex Vent.

ชื่อวงศ์ : MORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 5 ม. ต้นแยกเพศ ตามส่วนต่าง ๆ ที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาว กิ่งอ่อนมีหูใบ กิ่งและใบมีขนสั้นสากคายหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม-สลับ รูปไข่-หยาบ 5 พู ขอบใบจักฟันเลื่อย ช่อดอกเพศผู้เป็นแท่งห้อยลง ช่อดอกเพศเมียทรงกลม กว้าง 3 ซม. สีเขียวอ่อน ผลติดเป็นกลุ่มทรงกลม สุกสีแดง

สรรพคุณ

- **ลำต้น ราก และใบ :** ช่วยรักษาโรคติดเชื้อทางผิวหนัง (NE2)
- **ราก :** ในคาบสมุทรมลายู ต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงหลังการคลอดบุตร แก้ก้อนใน; เปลือกและใบ : เป็นยาผดผื่น คัน; เปลือก : แก้ก้องเสีย แก้อาเจียน ใช้เป็นยาภายนอกและภายใน; ใบ : ในอินโดนีเซีย ใช้แทนใบฝิ่น แก้กษาวาน (R3)

ใบปอกระสาต้นอายุน้อยจะหยักเป็นพู

ปอขนุน

ชื่อท้องถิ่น : ปอแดง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Sterculia balanghas* L.

ชื่อวงศ์ : MALVACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 10 ม. เปลือกเรียบ ตามผิวใบด้านล่าง ก้านใบ กิ่งอ่อน และช่อดอกมีขนสั้นสีน้ำตาลแดง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-ไข่กลับ ยาว 9-15 ซม. โคนใบเว้า ช่อดอกแบบกระจจะ ดอกย่อยเรียงกระจายอย่างหลวมๆ กลีบรวมสีครีม รูปหอก ยาว 12-15 มม. ปลายกลีบงุ้มจรดเข้าหากันทั้ง 5 กลีบ โคนกลีบสีแดง ผลเป็นกระเปาะรูปรี ยาว 6-9 ซม. มีขนกำมะหยี่สีขาว ติดเป็นกลุ่ม 2-5 ผล/กลุ่ม สุกสีแดง แตกอำแนวเดียว

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้พิษเบื่อเมา/ความดัน/เบาหวาน :** แก้พิษเบื่อเมา ตกค้าง แก้วเวียน แก้วความดัน แก้วเบาหวาน (N1-29)

บน : ช่อดอกเพศผู้, ล่าง : ช่อดอกเพศเมียและผลสุก

บน : ช่อดอกของปอขนุน, ล่าง : ผลสุกแตกอ้า

ปอเต่าไห้

ชื่อท้องถิ่น : ปอเต่าไห้ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Enkleia malaccensis* Griff.

ชื่อวงศ์ : THYMELAEACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย ยาวถึง 3 ม. ตามกิ่งอ่อนมีขนสั้นหนานุ่ม-เกือบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม-เรียงสลับ รูปรี-ไข่กลับ มีลักษณะคล้ายประดู่โคก (Enk_tho) มีจุดต่างที่ปอเต่าไห้มีใบยาว 4-12 ซม. (ใบใหญ่ยาวกว่า) ช่อดอกมีใบประดับชัดเจน (คล้ายใบ) สีเขียวอ่อน ออกเป็นคู่ รูปรี ยาว 2-5 ซม. (ค่อนข้างยาวกว่า)

สรรพคุณ

- ใบ : รักษาโรคตา ล้างตา; ผล : ยาถ่าย (NE3)

กลาง : ผลอ่อน

ปอเต่าไห้

ชื่อท้องถิ่น : ขี้ตู่ (อุดรธานี), ขี้ฮั่น ปอขี้ฮั่น (พิษณุโลก), สมิ หูหมี่ (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Helicteres hirsuta* Lour.

ชื่อวงศ์ : MALVACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 3 ม. ตามกิ่ง ดอก ใบ และผลมีขน ยาวหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-รูปขอบขนาน ยาว 13-20 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย 2 ชั้น โคนใบมน-เว้าเล็กน้อย มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ กลีบเลี้ยงเป็นหลอดยาว 1.5-2 ซม. มีจุดเด่นที่กลีบดอกสีชมพูเข้ม-สีแดงเข้ม ดอกยาว 2-3 ซม. ผลทรงกระบอก ยาว 3-4 ซม. มีขนปุกปุยหนาแน่น แก่แห้งแตก 5 ซีก

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น :** แก้ไข้ ในเด็ก (N1)
- **รากหรือเหง้า :** ยาระบาย ช่วยขับลม (NE3)
- **ใบและราก :** ขับลม (S3)

ปอฝ้าย

ชื่อท้องถิ่น : ปอขาว (พิษณุโลก)

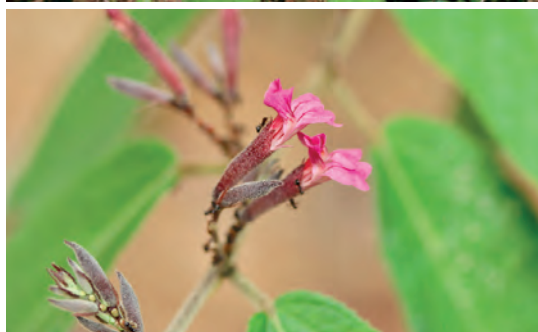
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Firmiana colorata* (Roxb.) R.Br.

ชื่อวงศ์ : MALVACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ซม. เปลือกเรียบ ตามกิ่ง ข้อดอก ก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปหัวใจ-แกมรูป 5 เหลี่ยม กว้าง 13-20 ซม. โคนใบเว้า ปลายใบหยักเป็น 3 แฉกเล็กน้อย ปลายแฉกแหลม ข้อดอกสีส้ม-แดง กลีบเลี้ยงเป็นหลอดยาว 4-5 ซม. ปลายแยก 5 แฉก ผลมีปีกรูปขอบขนาน ยาว 6 ซม. ผลอ่อนปีกสีแดง มีเมล็ดรี ยาว 1 ซม. ติดที่ขอบปีกใกล้โคน 2 เมล็ด ผลติดเป็นกลุ่ม 2-5 ผล/กลุ่ม

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้พิษเบื่อเมา/ความดัน/เบาหวาน :** แก้พิษเบื่อเมา ตกค้ำ แก้วงเวียน แก้วความดัน แก้วเบาหวาน (N1-29)

ปิดมูก

ชื่อท้องถิ่น : คันแรวนบกข่อ (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lasianthus chrysoneurus* (Korth.) Miq.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 2 ม. ตามกิ่งและแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นแนบผิวสีขาวหนาแน่น มีหูใบรูปสามเหลี่ยม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน ยาว 13-20 ซม. ปลายใบเรียวยาว แผ่นใบค่อนข้างหนา ก้านใบยาว 5-8 มม. ผลรูปกลม กว้าง 1 ซม. ผลสุกสีขาว

สรรพคุณ

- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย : แก้ปวดเมื่อย (N1-57)

ภาพโดย : ดร.ทิววัฒน์ นาพิรุณ

ปุดขนดอกขาว

ชื่อท้องถิ่น : เร่วป่า (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Alpinia rafflesiana* Wall. ex

Baker var. *hirtior* (Ridl.) Holttum

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน ตามส่วนต่าง ๆ มีขนนุ่มแบบกำมะหยี่สีขาว ใบประกอบแบบขนนก ยาวถึง 1.5 ม. มีใบย่อยข้างละ 4-7 ใบในแต่ละข้าง เรียงสลับระนาบเดียว รูปขอบขนาน ยาว ถึง 60 ซม. ช่อดอกออกที่ปลายแกนใบ ก้านช่อดอกสั้นมาก ช่อดอกตั้งขึ้น สูง 5-10 ซม. ดอกย่อยเรียงชิดกันแน่น กลีบดอกสีขาว กลีบปากสีส้ม-แดง ขอบกลีบสีขาว แยก 3 พู ยาว 3 ซม., พบตามป่าดงดิบชื้น ในภาคใต้ตอนล่าง

สรรพคุณ

- เมล็ด : รสเผ็ดร้อน กลิ่นหอม มีสรรพคุณคล้ายขาน้ำหรือเร่วใหญ่ (Alp_mut_nob) สามารถใช้แทนกันได้ (S2)
- ตำรับยาโรคริตสีดวงทวาร ชนิดเลือดออก : รักษาโรคริตสีดวงทวาร ชนิดมีเลือดออก (S2-40)
- ตำรับยาโรคริตสีดวงทวาร : แก้กิตสีดวงทวาร (S2-41)

กลาง : ผลอ่อน, ล่าง : เหง้า
ของปุดขนดอกขาว

ปุดเมืองกาน

ชื่อท้องถิ่น : ข้าใหญ่ หมั่นดอกแดง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Etlingera araneosa* (Baker) R.M. Sm.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน ใบประกอบแบบขนนก ยาว ถึง 3 ม. มีใบย่อยข้างละ 8-15 ใบในแต่ละข้าง เรียงสลับระนาบ เดียว รูปขอบขนาน ยาว ถึง 60 ซม. ช่อดอกออกจากเหง้าใต้ดิน ตั้งขึ้นอยู่ใกล้ผิวดิน รูปรี ยาว 10-15 ซม. ใบประดับสีแดงเรียง ซ้อนแน่นกันแน่น มีจุดเด่นที่ขอบใบประดับมีเยื่อบางสีขาว กลีบ ดอกรูปรี ยาว สีแดงเข้ม ยาว 5-7 ซม., พบตามชายป่าดงดิบ ใน ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ และภาคใต้

สรรพคุณ

- เหง้า : แก้ปวดข้อ (N1)

เดียว รูปขอบขนาน ยาว ถึง 60 ซม. ช่อดอกออกจากเหง้าใต้ดิน ตั้งขึ้นอยู่ใกล้ผิวดิน รูปรี ยาว 10-15 ซม. คล้ายปุดเมืองกาน (Etl_ara) มีจุดต่างที่ปุดใหญ่มีใบประดับสีชมพูอ่อน ขอบใบประดับไม่มีเยื่อบางสีขาว กลีบดอกรูปรี ยาว ยาว 5-7 ซม. สีแดงเข้มขอบกลีบมีเส้นสีเหลืองรอบ, พบตามชายป่าดงดิบ ใน ภาคตะวันออกเฉียงใต้ และภาคใต้

สรรพคุณ

- หน่ออ่อน : บำรุงกำลัง (S2)
- เหง้า : รักษาแผลสด (S3)

ปุดคางคก

ชื่อท้องถิ่น : ปุดช้าง (ตรัง), ปุดดิน ปุดแดง (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Etlingera littoralis* (J. Koenig) Giseke

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน ใบประกอบแบบขนนก ยาว ถึง 3 ม. มีใบย่อยข้างละ 8-15 ใบในแต่ละข้าง เรียงสลับระนาบ

เบ้งน้อย

ชื่อท้องถิ่น : กำลั้งข้างสาร (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Leptopus australis* (Zoll. & Moritz)

Pojark.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 30 ซม. ตามส่วนต่าง ๆ มีขนสั้น ประปราย ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี ยาว 4-6 ซม. ดอกเดี่ยว แยกเพศ ขนาดเล็กสีเขียวอ่อน มีกลีบเลี้ยง 5 กลีบ บานกว้าง 7-10 มม. ผลกลมแบน กว้าง 7 มม. มีกลีบเลี้ยงติดทน

สรรพคุณ

- ทั้ง 5 : บำรุงกำลัง แก้เหนื่อยอ่อนเพลีย (E2)

เปราะป่า

ชื่อท้องถิ่น : เปราะป่า (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Kaempferia pulchra* Ridl.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุกมีเหง้าสั้นใต้ดิน ใบเดี่ยว ออก 2 ใบ แนบติดผิวดินหรือชูขึ้นมาเหนือผิวดินเล็กน้อย ใบรูปรีกว้าง-กลม ยาว 12-18 ซม. ขอบใบไม่มีเส้นสีม่วงแดง แผ่นใบหนา ผิวใบด้านบนมีลายด่างสีขาวหรือไม่มี ผิวด้านล่างมีขนสั้นนุ่ม ก้านใบยาวน้อยกว่า 3 ซม. กลีบดอกสีม่วงอ่อน-สีขาวล้วน ใจกลางดอกแถมสีขาว กลีบดอกรูปไข่กลับ เห็นชัด 4 กลีบ ขนาดค่อนข้างเท่ากัน รูปไข่กลับ ยาว 2-3 ซม. ก้านช่อดอกยาวน้อยกว่า 5 ซม.

สรรพคุณ

- หัวหรือเหง้า : ตำหรือฝนทาแก้อาการอักเสบจากการถูกแมลงสัตว์กัดต่อย มีสรรพคุณคล้ายเปราะใหญ่ (Kae_ele) ใช้แทนกันได้ (E2)

เปราะป่า

เปราะใหญ่

ชื่อท้องถิ่น : เปราะป่า (สระแก้ว), ว่านนกคุ้ม

(ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Kaempferia elegans* (Wall.) Baker

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุกมีเหง้าสั้นใต้ดิน ใบเดี่ยว ออก 2 ใบ คล้ายกับเปราะป่า (Kae_pul) มีจุดต่างที่เปราะใหญ่มีใบรูปรี ยาว 15-30 ซม. ก้านใบยาว 4-10 ซม. มีก้านช่อดอกยาว 5-17 ซม.

สรรพคุณ

- หัวหรือเหง้า : ตำหรือฝนทาแก้อาการอักเสบจากการถูกแมลงสัตว์กัดต่อย (E2)
- ตำรับยาขับลม-เสมหะ-โลหิต/ถ่ายเส้นเอ็น : ช่วยขับลม ขับเสมหะ ขับโลหิต ถ่ายเส้นเอ็น ทำให้เส้นเอ็นหย่อน ลดอาการเส้นตึง (S2-105)

เปราะใหญ่/ว่านนกคุ้มบางต้นจะมีใบลาย

รากสะสมอาหารของเปราะใหญ่

เปราะเงิน

ชื่อท้องถิ่น : -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Croton argyratus* Blume

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 10 ม. เปลือกเรียบ มีขนสั้นสีน้ำตาลแดงตามกิ่งอ่อน แผ่นใบด้านล่าง ดอก และผล ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี ยาว 14-20 ซม. ขอบใบเรียบ โคนใบมน มีเส้นแขนงใบ 1 คู่ ออกจากโคนใบ แผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นสีเงินหนาแน่น มีต่อมสีเขียวยาว 1 คู่ ที่โคนใบ ก้านใบยาว 5-12 ซม. ใบก่อนร่วงมีสีส้มแดง ช่อดอกตั้งขึ้น ยาว 12-25 ซม. สีขาว ผลทรงกลม กว้าง 1.2-1.5 ซม. มีร่องต้นตามแนวยาว

สรรพคุณ

- **ใบหรือราก :** ต้มน้ำดื่ม รักษาอาการท้องเสีย แผลในปาก ลำคอ กระจายอาหาร รักษาแผลอักเสบต่าง ๆ หรือแก้ไข้ (R78)

ผลอ่อนของเปล้าเงิน

เปล้าตะวัน

ชื่อท้องถิ่น : เปล้าตะวัน (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Croton thorelii* Gagnep.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 8 ม. เปลือกเรียบ-แตกร่องต้นตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นสีน้ำตาล ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปใบหอก-หอกแกมรี ยาว 10-20 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อยห่าง ผิวใบด้านล่างมีขนประปราย-เกลี้ยง ก้านใบยาว 3-9 มม. ช่อดอกตั้งขึ้น ยาว 2-12 ซม. สีขาว ผลทรงกลม กว้าง 10-13 มม. มี 3 พู ต้น ๆ ผิวมีขนรูปดาวสีขาวหนาแน่น

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5 :** รักษาโรคกระเพาะ รักษาบาดแผลภายในและภายนอก (E2)

บน : ช่อดอก, ล่าง : ผลอ่อนของเปล้าตะวัน

เปล้าแพะ

ชื่อท้องถิ่น : เปล้าแดง เปล้าเลือด (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Croton hutchinsonianus* Hosseus

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 12 ม. เปลือกแตกร่องตื้น-ลึก ตามกิ่ง แผ่นใบ ช่อดอกและผลมีขนสั้นหนานุ่ม ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-แกมไข่กลับ ยาว 13-28 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อยเล็กน้อย-เรียบ ผิวใบด้านบนมีรอยกดตามแนวเส้นแขนงใบ ก้านใบ ยาว 3-8 ซม. ใบก่อนร่วงมีสีส้ม ช่อดอกตั้งขึ้น ยาว 10-30 ซม. สีขาว ผลทรงกลม กว้าง 8 มม. มีร่องตื้น 6 ร่องตามแนวยาว

สรรพคุณ

- **น้ำยางที่หยอดหรือก้านใบหรือใบสด** : ใช้น้ำยางทาหรือตำใบสดทา/พอกช่วยรักษาแผล ช่วยสมานแผล (N1)

ซ้าย : ใบก่อนร่วงสีส้ม, ขวา : เปลือกลำต้นของเปล้าแพะ

เปล้าใหญ่

ชื่อท้องถิ่น : เปล้าหลวง (สระแก้ว, อุตรดิตถ์),

เปล้าใหญ่ (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Croton persimilis* Mull. Arg.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 10 ซม. เปลือกเรียบ-แตกเป็นแผ่นร่อน ตามส่วนอ่อน ๆ ช่อดอกและผลมีขนสั้นสีน้ำตาลแดง ประปราย-เกือบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี ยาว 10-30 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านล่างมีขนประปราย-เกลี้ยง ก้านใบ ยาว 1-5 ซม. ใบก่อนร่วงสีส้ม ช่อดอกตั้งขึ้น ยาว 9-35 ซม. สีขาว ผลทรงกลม กว้าง 6-7 มม. มีร่องตื้น 6 ร่องตามแนวยาว

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : รักษาโรคผิวหนัง ผดผื่นคันตามผิวหนัง (E2)
- **เปลือกและใบ** : แก้อักเสบ แก้ปวดบวม ช่วยขับลม (N1)
- **ใบ** : ตำใบพอกแก้ฟกช้ำ ช้ำใน หรือเด็ดก้านใบใช้ยางทารักษาแผลในปาก หรือโรคริมฝีปากได้ตินัก (NE3)

- **ตำรับยาแก้ฟกช้ำ-เคล็ดขัดยอก** : รักษาอาการฟกช้ำ ช้ำในเคล็ดขัดยอก ตกจากที่สูง รดชน (NE3-013)
- **ตำรับยาโรคหอบหืด/แก้ไอ** : แก้อหอบหืด แก้ไอ (S1-02)
- **ตำรับยาอยู่ไฟหลังคลอด** : ช่วยขับน้ำคาวปลา มดลูกเข้าอู่เร็ว เลือดลมไหลเวียนดี (S1-45)

เปล้าใหญ่/เปล้าหลวง

ผักกาดกบ

ชื่อท้องถิ่น : วานมหาภาพ (อุดรธานี, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Gynura pseudochina* (L.) DC.

ชื่อวงศ์ : ASTERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก มีลำต้นสูงถึง 30 ซม. มีหัวหรือลำต้นสะสมอาหารใต้ดิน ค่อนข้างกลม กว้างถึง 5 ซม. ใบเดี่ยว เรียงเวียนกระจุกใกล้ผิวดิน รูปรี-รูปไข่กลับ ยาว 5-18 ซม. ขอบเรียบ-หยักคล้ายหนาม-หยักแบบขนนก มีขนสั้นนุ่ม แผ่นใบด้านบนและด้านล่างบางครั้งมีลายสีม่วงแซม ก้านช่อดอกยาว 20-80 ซม. ดอกสีเหลือง-อมส้มแดง เมล็ดยาว 3-4 มม. ปลายเมล็ดมีพู่ขนสีขาวจำนวนมาก, พบขึ้นตามที่โล่งในป่าผลัดใบหรือป่าสนทั่วประเทศ ยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- **ใบสด ราก หรือหัว** : รักษาแผลอักเสบ ฟกช้ำ แผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก แก้ปวดแสบปวดร้อน แก้ไข้ตัวร้อน (NE3)
- **ตำรับยาโรคประดงเลือด** : แก้ประดงเลือด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง (S2-27)

บนขวา : หัวใต้ดินของผักกาดกบ/วานมหาภาพ

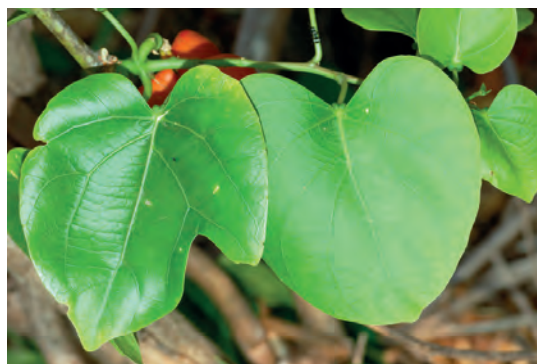
ผักสาบ

ชื่อท้องถิ่น : ผักสาบ อินูนป่า (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Adenia viridiflora* Craib

ชื่อวงศ์ : PASSIFLORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาวถึง 15 ม. มีหัวใต้ดิน และมีมือพันออกตามซอกใบที่ปลายกิ่ง ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-หัวใจ-หยัก 3 แฉก ยาว 6-14 ซม. ขอบใบเรียบ-หยัก โคนเว้า มีต่อมหู 1 คู่ (จุดเด่น) เนื้อใบหนาอวบน้ำ ขยี้ใบมีกลิ่นเหม็นเขียว ดอกเป็นหลอดป่องกลาง สีขาว ยาว 1-1.4 ซม. ผลทรงกลม กว้าง 5-9 ซม. เปลือกหนา มีร่องต้นตามแนวตั้ง 3 แนว เมื่อสุกสีแดง แตก 3 ซีก, พบตามป่าผลัดใบทั่วไป

ใบของเถาอายุมากขอบใบที่หยักจะค่อย ๆ หายไป

สรรพคุณ

- **ใบอ่อน :** รสหวานมันกินเป็นผักสด ลวก หรือปรุงอาหาร ช่วยบำรุงเลือด บำรุงสายตา หรือเขยารักษาโรคผิวหนัง (E2)

ผักหนาม

ชื่อท้องถิ่น : ผักหนาม (ตรัง, อุตรธานี, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lasia spinosa* (L.) Thwaites

ชื่อวงศ์ : ARACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เลื้อย สูงถึง 80 ซม. มีลำต้นทอดคลานตามผิวดิน ยาวถึง 1 ม. หนา 3-5 ซม. ตามลำต้น กาบใบ ก้านใบและก้านช่อดอกมีหนามสั้น (จุดเด่น) ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปเงี่ยงใบหอก ยาว 18-50 ซม. ขอบหยักเป็นแฉกแบบขนนกลึกเกือบถึงเส้นกลางใบ ก้านใบยาว 30-60 ซม. ช่อดอกมีกาบหุ้มสีน้ำตาลอมม่วง ยาว 25-50 ซม. ปลายกาบบิดเป็นเกลียว ซ่อผลรูปทรงกระบอก ยาว 7 ซม. มีตุ่มหนามสั้นจำนวนมาก, พบตามที่ชื้นแฉะริมลำธาร ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **เหง้า :** แก้ไข้ (N1)
- **เหง้าหรือราก :** แก้ไอ ขับเสมหะ (NE3)
- **ตำรับยาแก้คัน :** แก้อาการคันตามผิวหนัง (S2-28)

บน : ผลสุกที่แตกแล้ว, ล่างซ้าย : ต่อมหู 1 คู่ที่โคนใบ,

ล่างขวา : ใบของเถาอายุน้อยจะหยัก 3 แฉก

ซ้าย : ช่อดอกด้านในกาบหุ้ม, ขวา : ช่อผลของผักหนาม

ผักหวาน

ผักหวาน

ชื่อท้องถิ่น : ผักหวานป่า (สระแก้ว, อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Melientha suavis* Pierre

ชื่อวงศ์ : OPILIAEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 12 ม. เปลือกเรียบสีเหลืองอมน้ำตาล ตามส่วนต่าง ๆ เกือบ ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่-รูปรี-ใบหอก ยาว 5-13 ซม. ช่อดอกแยกแขนง ยาวถึง 20 ซม. ออกตามลำต้นและกิ่งใหญ่ ดอกแยกเพศต่างต้น ดอกย่อยเล็กมาก กลีบรวมสีเขียวยอมเหลือง 4-5 กลีบ ผลทรงรี ปลายกลม ยาว 2.3-3 ซม. ผิวเกลี้ยง มีนวล สุกสีเหลือง มีเมล็ดแข็ง 1 เมล็ด, พบตามป่าผลัดใบและป่าดงดิบแล้ง ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- ใบอ่อน ยอดอ่อนช่อดอกอ่อน : รสหวานมัน ใช้ประกอบอาหารแทนแกงการปวดศีรษะ แก้ปวดท้อง แก้ปวดในข้อ (E2)
- ตำรับยาโรคเบาหวาน : รักษาเบาหวาน (NE2-024)

ผักหวาน

ไผ่รวก

ชื่อท้องถิ่น : ไผ่รวก (ฉะเชิงเทรา), ไผ่รวก ไผ่รวก

(พิษณุโลก), ไผ่รวก (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Thyrsostachys siamensis* Gamble

ชื่อวงศ์ : POACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ขนาดค่อนข้างเล็ก สูง 3-10 ม. มีลำตรง กอแน่น กาบหุ้มลำติดคงทน เส้นผ่านศูนย์กลางลำ 2-5 ซม. เนื้อลำหนา และมักตันบริเวณโคนลำ เนื้อไม้มีเสี้ยนบางและคมมาก ใบรูปแถบแคบ ยาว 5- 15 ซม., พบตามป่าเบญจพรรณ ทั่วประเทศ ยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- ราก : ขับปัสสาวะ แก้ไตพิการ (NE3)
- ตำรับยาใช้ทั้งกระดูก : แก้ไข้ทั้งกระดูก ระบุผ้าใช้ แก้พิษโลหิตระดู แก่ร้อนใน แก่คลุ้มคลั่ง (E1-06)
- ตำรับยาแก้เลือดกำเดาไหล/โรคเลือดออกตามไรฟัน : แก้เลือดกำเดาไหล-เลือดออกตามไรฟัน (N1-189)

ฝาง

ชื่อท้องถิ่น : ขวาง ฝาง ฝางเสน (พัทลุง, ตรัง),
ฝางแดง ฝางส้ม ฝางเสน (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Caesalpinia sappan* L.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย สูงถึง 10 ม. แก่นไม้สีส้มเข้ม ลำต้น
มีหนามที่มีโคนบวมหนา ตามกิ่ง ก้านใบ แก่นใบมีหนามและ
ขนสั้น ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น มีใบประกอบย่อย 8-18 คู่
มีใบย่อยข้างละ 6-20 ใบ รูปขอบขนาน ยาว 1-2 ซม. ปลาย
กลม-มน โคนใบเบี้ยว ซ่อดอกออกปลายกิ่ง ตั้งขึ้นสูงถึง 40 ซม.

ดอกสีเหลือง ยาว 1.8 ซม. ผลแบบฝักแบน แข็ง รูปขอบขนาน
ยาว 7-12 ซม. ปลายมีจะงอย มี 2-4 เมล็ด, พบตามป่า
เบญจพรรณหรือชายป่าดงดิบแล้งทั่วประเทศ, ต้นฝางที่มีแก่นไม้
สีแดงเข้มจะเรียกว่า ฝางเสน/ฝางแดง ถ้าแก่นไม้สีส้มเรียกว่า
ฝางส้ม ฝางทั้ง 2 ถือว่าเป็นพืชชนิดเดียวกันในทางพฤกษศาสตร์

ซ้าย : ฝักอ่อน, ขวา : เปลือกลำต้นของฝาง

ซ้าย : ฝางเสน/ฝางแดง, ขวา : ฝางส้ม

สรรพคุณ

- **แก่น :** บำรุงโลหิต แก้ก้อนในกระหายน้ำ แก้ไข้กำเิบ ขับเสมหะ (E2)
- **ตำรับยาน้ำฝางแก้ไอ :** แก้ไอ แก้เจ็บคอ แก้ก้อนแห้ง แก้ไอหอบหืด แก้ปอดหรือหลอดลมอักเสบ แก้วัวโรค แก้ไข้หวัด บำรุงเลือด บำรุงหัวใจ (E1-04)
- **ตำรับยาใช้ต้มน้ำ :** แก้ไข้ต้มน้ำ ระบุฝ่าไข้ แก้พิษโลหิตระดู แก้ก้อนใน แก้ก้อนคั่ง (E1-06)
- **ตำรับยาโรคเกาต์/สะเก็ดเงิน/กามโรค :** โรคเกาต์ รูมาตอยด์ สะเก็ดเงิน ผิวหนังพุพอง กามโรค หนองในเทียม (E2-221)
- **ตำรับยาอยู่ไฟ/มดลูกเข้าอู่/ไล่เลือด :** ใช้แทนการอยู่ไฟ มดลูกเข้าอู่ไว แก้อาการท้องแข็งและหญิง (E3-01)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/บำรุงร่างกาย/อัมพาต :** แก้ปวดเมื่อยตามเส้น-ข้อ-หลัง-เอว อัมพาต บำรุงร่างกาย ช่วยให้เจริญอาหาร (E3-02)
- **ตำรับยากำลังข้อสะพายควาย :** บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- **ตำรับยาสตรีสาวเสมอ :** บำรุงรักษาระบบภายในของสตรี ช่วยกระชับร่างกาย (S2-15)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)
- **ตำรับยารว้ทอง :** รักษาอาการรว้ทอง รักษาเลือดลมให้เป็นปกติ (S2-25)
- **ตำรับยาโรคประดงเลือด :** แก้ประดงเลือด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง (S2-27)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต :** รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตสตรีโดยตรง/ประจำเดือนเป็นปกติ :** บำรุงโลหิตของสตรีโดยตรง รักษาอาการประจำเดือนให้เป็นปกติ แก้โลหิตระดูเสีย บำรุงธาตุ (S2-50)
- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย :** บำรุงเลือด ตูมิเลือดผาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกมอม (S2-51)

- **ตำรับยาหอมอินทจักร์ :** แก้คลื่นเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยาประสะจันทน์แดง :** แก้ไข้ ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ ไข้เชื่องซึม ไข้เปลี่ยนฤดู (S3-09)
- **ตำรับยาอุทัยโอสถ :** แก้ไข้ตัวร้อน แก้ก้อนในกระหายน้ำ แก้อ่อนเพลียละเหี่ยใจ เพิ่มความสดชื่น บำรุงหัวใจ (S3-22)

พืชมอบ

ชื่อท้องถิ่น : มะเขือขึ้น (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Beilschmiedia roxburghiana* Nees

ชื่อวงศ์ : LAURACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกเรียบ-แตกสะเก็ดบางตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นนุ่ม ใบเดี่ยว รูปรี-หอกกลับ ยาว 7-15 ซม. เนื้อใบค่อนข้างหนา กลี้ยง ขี้ใบมีกลิ่นหอม ก้านใบยาว 1.5-3 ซม. ช่อดอกยาว 2.5-10 ซม. ดอกขนาดเล็กสีเหลืองอมเขียว มีกลีบรวม 6-8 กลีบ เกสรสีแดง ผลรูปกลม-รี ยาว 1.5-3 ซม. ก้านผลบวมเล็กน้อย รอยต่อกับผลหักคอดเป็นร่อง ผลสุกสีม่วงดำและมันวาว, พบตามป่าผลัดใบและป่าดิบแล้งทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **ตำรับยารักษาบาดแผลเรื้อรัง/คุดราข/ชันตุ :** รักษาบาดแผลเรื้อรัง แก้กุดราข แก้กชันตุ (S1-37)

พญาปล้องทอง

ชื่อท้องถิ่น : ลิ่นงูเห่า (สระแก้ว), เสลดพังพอนตัว

เมีย (อุตรธานี, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Clinacanthus nutans* (Burm. f.) Lindau

ชื่อวงศ์ : ACANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1.5 ม. กิ่งเป็นสี่เหลี่ยม ตามส่วนอ่อน ๆ และช่อดอกมีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปใบหอก-แกมรูปแถบ ยาว 7-15 ซม. ขอบใบเรียบ-หยักเล็กน้อย ช่อดอกออกช่อกระจุกแน่นที่ปลายกิ่ง ก้านดอกสั้น กลีบเลี้ยง 5 กลีบ สีเขียว กลีบดอกสีแดง ตั้งชัน ยาว 4-7 ซม. ปลายกลีบแยก 5 แฉก สีเหลือง ผลแห้งแตก 2 ซีก รูปกระบอง มี 4 เมล็ด, พบตามป่าดงดิบ ในภาคตะวันออกเฉียงใต้

สรรพคุณ

- **รากหรือใบ :** รักษาแผลอักเสบ แก้พิษร้อน ถอนพิษแมลงหรือสัตว์กัดต่อย (E2)
- **ตำรับยาโรคติดเชื้อ :** รักษาโรคติดเชื้อ (N1-118)
- **ตำรับยาแก้ปวด :** รักษาปวด (N1-87)
- **ตำรับยาถอนพิษสัตว์กัดต่อย :** ช่วยถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย บรรเทาปวดบวมจากพิษ (NE2-023)

ช่อดอกของพญาปล้องทอง/เสลดพังพอนตัวเมีย

ใบของพญาปล้องทอง/เสลดพังพอนตัวเมีย

พญามูลเหล็ก

ชื่อท้องถิ่น : พญามือเหล็ก (ตรัง)

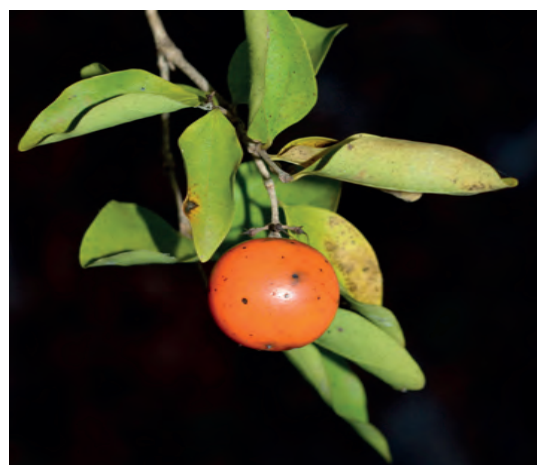
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Strychnos lucida* R. Br.

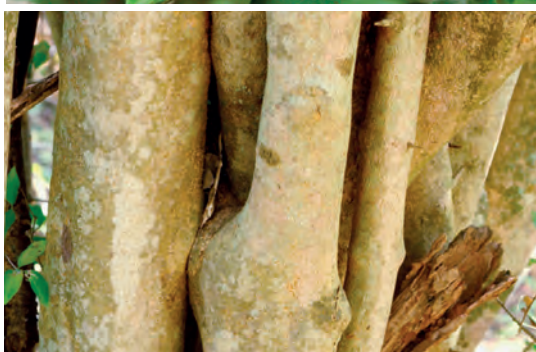
ชื่อวงศ์ : LOGANIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 8 ม. เปลือกเรียบ ตามกิ่งไม่มีหนามและมือพัน ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่-เกือบกลม ยาว 3-7 ซม. โคนใบกลม-เว้าเล็กน้อย มีเส้นแขนงใบ 1 คู่ ออกจากโคนใบ เนื้อใบค่อนข้างหนา ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง ดอกสีเขียวอ่อน กลีบดอกเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก ผลทรงกลม กว้าง 2-3 ซม. ผลสุกสีส้ม-แดง มี 2-3 เมล็ด, พบตามป่าผลัดใบ พบมากในพื้นที่เขาหินปูน

สรรพคุณ

- **ตำรับยากำลังข้อสะพายควาย :** บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- **ตำรับยาซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ :** ช่วยซ่อมแซม

เนื้อไม้พญามูลเหล็ก

และเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ แก้อาการกระช้ำเส้นในท้อง (เส้นท้องแข็ง) (S2-54)

- **ตำรับยาโรคไส้เลื่อน** : รักษาโรคไส้เลื่อนทั้งชายและหญิง หรือโรคไขลงฝัก (S2-68)

พมสวรรค์ป่า

ชื่อท้องถิ่น : นางแย้มป่า (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Clerodendrum villosum* Blume

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 3 ม. กิ่งเป็นสี่เหลี่ยม ตามส่วนต่าง ๆ มีขนหนานุ่มคล้ายกำมะหยี่สีขาว-อมเขียว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม ตั้งฉาก รูปไข่-ไข่กว้าง ยาว 11-21 ซม. ช่อดอกรูปกรวยแหลม ออกที่ปลายกิ่ง สูงถึง 30 ซม. กลีบเลี้ยงสีขาวมี 5 กลีบ กลีบดอกสีขาว ด้านในกลีบสีชมพู ปลายกลีบแยก 5 แฉก ดอกบานกว้าง 1.5-2 ซม. ผลทรงกลม สุกสีม่วงอมแดง, พบตามชายป่า ดงดิบและป่าเบญจพรรณทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)

พรวด

ชื่อท้องถิ่น : พญารากขาว พรวด หู (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rhodomyrtus tomentosa* (Aiton)

Hassk.

ชื่อวงศ์ : MYRTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 1-4 ม. ตามแผ่นใบด้านล่าง ก้านใบ ช่อดอก และผลมีขนสั้นหนานุ่มสีขาว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปรี-ไข่กลับ ยาว 4-8 ซม. ปลายใบมน-กลม มีเส้นแขนงออกจากโคนใบ 1 คู่ และมีเส้นขอบใน 2 ชั้น กลีบดอกสีขาว มี 5 กลีบ รูปไข่กลับ ยาว 2-3 ซม. ผลรูปไข่-รี ยาว 2.5 ซม. สุกสีม่วงดำ มีหลายเมล็ด, พบตามที่รกร้าง ชายป่าพรุ ป่าดงดิบชื้นในภาคใต้ ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น** : บำรุงโลหิต; ผล : เมื่อสุกมีรสหวาน ดิบมีรสฝาด เป็นผลไม้หรือทำแยมหรือไวน์ รักษาโรคโลหิตจางในหญิงตั้งครรภ์ ในมาเลเซียใช้รักษาโรคบิด ท้องร่วง; รากและใบ : ในมาเลเซียต้มน้ำดื่มแก้ท้องเสีย แก้อาการแสยดอกจากกรดไหลย้อน (R50)
- **ตำรับยารักษาพยาธิ** : แก้อาการท้องอืดท้องเฟ้อ จุกเสียดแน่นท้อง ขับลมในกระเพาะอาหาร (S3-10)

พรมตีนสูง

ชื่อท้องถิ่น : ว่านขันหมาก (สระแก้ว, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Aglaonema simplex* (Blume) Blume

ชื่อวงศ์ : ARACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก ลำต้นสูงถึง 1 ม. มีข้อปล้อง หนา 2 ซม. ตามกิ่ง ข้อดอกและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรีแคบ-ใบหอก ยาว 15-30 ซม. ก้านใบยาว 15-30 ซม. โคนเป็นกาบใบ ลำต้น ข้อดอกออกที่ยอด มี 1-6 ข้อ มีกาบหุ้มข้อดอกเกือบมิด สีเขียวอมขาว รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ยาว 4-6.5 ซม. ข้อรูปทรงกระบอกสีครีม ก้านข้อดอกยาวถึง 12 ซม. ผลรูปทรงรี ยาว 1-1.7 ซม. สุกสีเหลือง-แดง, พบตามป่าดงดิบ ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : บำรุงกำลัง (E2)
- **เมล็ด** : ยาอายุวัฒนะ (N1)

ภาพเล็กซ้าย : ข้อดอก, ภาพขวา : ผลสุก

พริกนก

ชื่อท้องถิ่น : ฮังฮ้อน (พิษณุโลก)

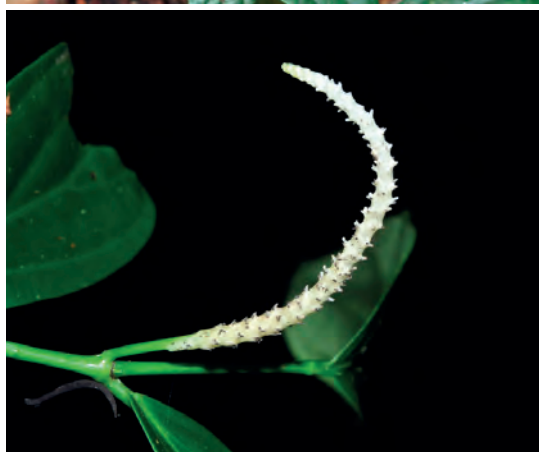
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Piper kurzii* Ridl.

ชื่อวงศ์ : PIPERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรง ไม่ทอดเลื้อยขึ้นต้นไม้ สูง 0.3-1 ม. ขอบวม ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง ใบรูปไข่-รี ยาว 9-14 ซม. เส้นแขนงใบข้างละ 2-3 เส้น ออกจากเส้นกลางใบช่วงใกล้โคนใบ โคนใบเบี้ยวเล็กน้อย ก้านใบเป็นร่อง ยาว 5 มม. ดอกแยกเพศต่างต้น ช่อดอกคล้ายช่อหางกระรอก ตั้งตรง ช่อดอกเพศผู้สีขาว ช่อผลคล้ายช่อผลพริกไทย ยาว 6-10 ซม. ผลทรงกลมกว้าง 5 มม. ไม่มีก้านผล สุกสีเหลืองส้ม, พบตามป่าดิบชื้น หรือป่าดิบเขา ใกล้แหล่งน้ำ

สรรพคุณ

- ต้น ใบ ดอกและผล : บำรุงเลือดลม ให้মনเวียนดี (N1)

ช่อดอกเพศผู้ของพริกนก

พริกป่า

ชื่อท้องถิ่น : พริกฤๅษี พุดป่า (สระแก้ว), พุดป่า (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tabernaemontana pauciflora* Blume

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 3 ม. เมื่อตัดจะพบน้ำยางสีขาว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-ขอบขนาน ยาว 5-17 ซม. ปลายใบยาวคล้ายหาง ช่อดอกยาว 7-16.5 ซม. ดอกสีขาว มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ ผลเป็นฝักคู่ ฝักรูปขอบขนาน ยาว 3-4.5 ซม. กางออกและโค้งกลับ มีสันเหลี่ยม 4 เหลี่ยมตามแนวยาว

สรรพคุณ

- แก่นหรือราก : แก้ไข้ใน (E2)
- ราก : ช่วยขับน้ำ รักษาแผลพุพอง (NE3)

พุดกษี

ชื่อท้องถิ่น -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Albizia lebbeck* (L.) Benth.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น ผลัดใบ สูง 15-25 ม. เปลือกแตกสะเก็ด ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น มีใบประกอบย่อย 3-6 คู่ มีใบย่อย 6-12 ใบ เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน-แกมสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ยาว 1.5-3 ซม. โคนใบไม่สมมาตร ช่อดอกแบบกระจุกแน่น ทรง

กลม มี 30-40 ดอกย่อย/กระจุก มีเกสรเพศผู้จำนวนมาก สีขาว
อมเขียว ผลแบบฝักแบนบาง รูปแถบ ยาว 15-30 ซม. มีเมล็ด
เรียงกลางฝัก 1 แถว มี 4-12 เมล็ด, พบตามป่าผลัดใบและ
ป่าดงดิบแล้งทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **เปลือก** : แก้ท้องเสีย; ยอดอ่อน : ทานเป็นผักลวก หรือใส่แกง (NE3)
- **ทั้ง 5** : แก้มผลเป็นหนอง (ดูหนอง) ถอนพิษบาดแผล; ยาง : แก้กษสภาวะพิการ แก้วปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้วเจ็บหลัง เจ็บเอว แก้วกระษัย แก้วไตพิการ บำรุงธาตุ; เปลือก : แก้วมะเร็ง; เนื้อไม้หรือแก่น : แก้วปวดเมื่อยตามร่างกาย เจ็บหลัง เจ็บเอว (R8)

พวง

ชื่อท้องถิ่น : กุง (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dipterocarpus tuberculatus* Roxb.

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCARPACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงได้ถึง 30 ม. เปลือกแตกร่องลึกตามแนวยาว เนื้อไม้หรือตามแผลมียางใสมีกลิ่นหอม ยอดมีหูใบ

ขนาดใหญ่หุ้ม ยาวได้ถึง 13 ซม. กิ่งอวบหนาและมีรอยวงแหวน
ใบรูปรีกว้าง-รูปไข่ ยาว 15-50 ซม. โคนรูปหัวใจ แผ่นใบเกลี้ยง
กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว กลางกลีบสีชมพู ปลายกลีบบิด ผลมีปีก
ยาว 2 ปีก รูปแถบยาว 10-14 ซม. ผลทรงกลม กว้าง 2.5-3 ซม.
ปลายผลช่วงโคนปีกมีครีบนูน 5 ครีบ, พบตามป่าเต็งรังทั่ว
ประเทศ ยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- **ราก** : รักษาตับอักเสบ (NE3)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำนม/แก้พิษผดผื่นแดง** : บำรุงน้ำนม แก้พิษผดผื่นแดง (NE2-022)

บนขวา : หูใบของต้นพวง, ล่าง : ผลอ่อน

พลองกินลูก

ชื่อท้องถิ่น : พลองกินลูก (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Memecylon ovatum* Sm.

ชื่อวงศ์ : MELASTOMATACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น ไม้ผลัดใบ สูง 5-15 ม. เปลือกเรียบ-แตกสะเก็ดตามแนวยาว ตามส่วนต่าง ๆ เกือบ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่-ไข่กว้าง ยาว 7-12.5 ซม. เนื้อใบหนา เส้นแขนงใบเห็นไม่ชัด ปลายเส้นวิ่งไปจรดเส้นขอบในใกล้ขอบใบ ปลายใบเรียวแหลม (คล้ายใบหว่า) โคนใบกลม-มน ก้านใบยาว 1-1.8 ซม. ช่อดอกออกตามกิ่ง ถ้วยรองดอกสีชมพูอ่อน กลีบดอกสีน้ำเงินอมม่วง 4 กลีบ ดอกบานกว้าง 7-9 มม. มีกลิ่นหอม ผลทรงกลม กว้าง 7-9 มม. ปลายผลมีหุ้มกลมของวงกลีบเลี้ยงที่ติดค้าง ผลสุกสีดำอมน้ำเงิน, พบตามป่าดิบแล้งทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- แก่นและราก : ยาอายุวัฒนะ; ใบและผลดิบ : ช่วยสมานแผล ต้มทำน้ำล้างแผล; ผลสุก : สีดำ เนื้อรสหวานเป็นผลไม้ (E2)

พลองแก้มอัน

ชื่อท้องถิ่น -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rhodamnia dumetorum*

(DC.) Merr. & L. M. Perry

ชื่อวงศ์ : MYRTACEAE

พลองใหญ่

ชื่อท้องถิ่น : พลองใบมน (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Memecylon caeruleum*

Jack var. *floribundum* (Blume) Kurz

ชื่อวงศ์ : MELASTOMATACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 12 ม. ตามส่วนต่าง ๆ เกือบ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม คล้ายกับพลองกินลูก (Mem_ova) ต่างกันที่พลองใหญ่มีใบรูปไข่-รีแคบ ยาว 5-9 ซม. โคนใบรูปลิ้น-มน ก้านใบยาว 0.3-1 ซม. (ขนาดใบและก้านใบที่เล็กและสั้นกว่า) ผลทรงกลม กว้าง 5-8 มม. (ค่อนข้างเล็กกว่า), พบตามป่าดิบแล้งทั่วประเทศ

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 5 ม. ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ แผ่นใบด้านล่าง ช่อดอก และผลมีขนสั้นสีขาวแนบติดผิว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่-รี ยาว 6-9 ซม. ปลายใบเรียวแหลม-ยาวคล้ายหาง มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ และมีเส้นขอบในใกล้ขอบใบ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 4 กลีบ กลีบดอกสีขาว รูปไข่ กลีบ ยาว 5-8 มม. ผลทรงกลม กว้าง 6-8 มม. ปลายผลมีกลีบเลี้ยงติดค้าง สุกสีม่วง มีเมล็ดเล็กจำนวนมาก, พบตามป่าเต็งรัง ขยายป่าดงดิบที่มีดินปนทราย และป่าละเมาะใกล้ชายทะเล เกือบทั่วทุกภาค ยกเว้นภาคเหนือและภาคกลาง

สรรพคุณ

- ผล ใบ หรือเปลือก : รักษาแผลเปื่อย รักษาโรคเหงือก ผลสุกรสหวานทานได้ (NE3)

สรรพคุณ

- **แก่นและราก** : ยาอายุวัฒนะ; ใบ เนื้อไม้ ราก หรือผลดิบ : ช่วยสมานแผล ต้มทำน้ำล้างแผล รักษาแผลพุพองในช่องปาก มีสรรพคุณคล้ายพลองกินลูก สามารถใช้แทนกันได้ (E2)

พลับเชา

ชื่อท้องถิ่น : สลักดำ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Diospyros undulata* Wall. ex G. Don

ชื่อวงศ์ : EBENACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกสีดำ เรียบ-ขรุขระ ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนไหมสีน้ำตาลแดง ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปขอบขนาน ยาว 10-18 ซม. แผ่นใบหนา ด้านล่างมีต่อมเห็นชัดเจน 1 คู่ ใกล้โคนใบ (จุดเด่น) เส้นกลางใบด้านบนแผ่นใบเป็นร่อง ดอกแยกเพศต่างต้น กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีอย่างละ 4-5 กลีบ ผลรูปทรงกลม ปลายมน/ป้าน ผลอ่อนมีขนคล้ายเส้นไหมหนาแน่น ปลายกลีบเลี้ยงโค้งออกเล็กน้อย หุ้มที่ขั้วผล 1/3 ส่วน, พบตามป่าดิบแล้ง และป่าดิบชื้น

สรรพคุณ

- **แก่นหรือราก** : เป็นยาเย็น ช่วยลดไข้ ตัวร้อน (E2)

พลับเชา

พลับพา

ชื่อท้องถิ่น : คอมส้ม คอมแดง (อุดรธานี), พลับพลา พลา (ตรัง), พลับพลา ม้าลาย (สระแก้ว), มะคอม (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Microcos tomentosa* Sm.

ชื่อวงศ์ : MALVACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. ลำต้นมีพูโค้งงอและคดงอ มีขนสั้นนุ่มหรือสาขาคายตามกิ่งอ่อน ก้านใบ แผ่นใบ ช่อดอกและผล (จุดเด่น) ใบรูปไข่กลับ-แกมขอบขนาน ยาว 9-17 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย ปลายใบมน-ตัดและหยักเป็นติ่งแหลม มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ ช่อดอกยาว 3-15 ซม. ดอกสีเหลืองครีม มีกลีบดอก 5 กลีบ ผลรูปรีกว้าง-แกมไข่กลับ ยาว 1-1.5 ซม. ผลสุกสีดำ เนื้อรสเปรี้ยวอมหวานทานได้, พบตามป่าเสื่อมโทรม ชายป่า และป่าเบญจพรรณ ทุกภาค

สรรพคุณ

- **เปลือก** : สมานแผลทั้งภายนอกและภายใน (N1)
- **เนื้อไม้** : บำรุงน้ำนม (NE3)
- **แก่นและราก** : บำรุงกำลัง ยาอายุวัฒนะ รักษาตกขาว (E2)

พลับพลาร

- ใบ : แก้ไข้ ช่วยสมานแผล
- ตำรับยาอยู่ไพลหลังคลอด : ช่วยขับน้ำคาวปลา มดลูกเข้าอู่เร็ว เลือดลมไหลเวียนดี (S1-45)

พะยอม

ชื่อท้องถิ่น : พะยอม (ตรัง, พืชโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Shorea roxburghii* G. Don

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCARPACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 40 ม. เปลือกแตกเป็นร่องลึกตามยาว ตามส่วนอ่อน ๆ และช่อดอกมีขนหนานุ่มคล้ายกำมะหยี่ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แกมขอบขนาน ยาว 8-15 ซม. โคนใบมน กว้างเล็กน้อยและกลีบดอก อย่างละ 5 กลีบ กลีบดอกสีขาว-ครีม ดอกตูมยาว 1.5-2 ซม. โคนดอกป่องทรงหม้อดิน ปลายกลีบปิดเกลียว มีกลิ่นหอม ผลมีปีกยาว 3 ปีก รูปแถบ ยาว 6-10 ซม. และปีกสั้นกว่า 2 ปีก เมล็ดรูปไข่ ยาว 1-1.3 ซม. โคนผลเรียวเป็นติ่งแหลม, พบตามป่าผลัดใบและป่าดงดิบ ที่เป็นดินปนทรายหรือดินลูกรัง ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- แก่น : บำรุงกำลัง (N1)
- ดอก : ใช้ผสมเป็นยาแก้ไข้ ทำยาหอมแก้ลม บำรุงหัวใจ; เปลือกต้น : มีรสฝาดสมาน ต้มน้ำดื่ม แก้อาการท้องร่วง ท้องเดิน แก่ลำไส้อักเสบได้ ผลในลำไส้ หรือใช้ชำระล้างบาดแผล หรือเป็นเปลือกไม้ที่ใช้น้ำคั่วกับหมาก (R63)

พะยอม

พะวา

ชื่อท้องถิ่น : พะวา (พืชโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Garcinia speciosa* Wall.

ชื่อวงศ์ : CLUSIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกสะเก็ดเล็กและบาง มีน้ำยางสีเหลืองข้น แตกกิ่งตั้งฉากกับลำต้น ต้นแยกเพศ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีกว้าง-รีแกมขอบขนาน ยาว 11-30 ซม. เส้นแขนงใบจำนวนมาก ปลายเส้นวิ่งไปจรดเส้นขอบในใกล้ขอบใบ เส้นกลางใบด้านบนแผ่นใบขนานชัดเจน เนื้อใบหนา เรียบและเกลี้ยง ผลทรงกลม กว้าง 3-5 ซม. ปลายผลกลม-เป็นจุกนูนเล็กน้อย สุกสีแดง มีนวลขาว ขั้วผลมีกลีบเลี้ยงสีเขียว 4 กลีบติดทน คล้ายผลมังคุด เนื้อหุ้มเมล็ดสีขาวชุ่มรสเปรี้ยวหวานได้

สรรพคุณ

- **เนื้อไม้** : รักษาฝีหนองในลำคอ และในช่องปาก (N1)
- **ดอก** : ต้มน้ำดื่มช่วยเจริญอาหาร รักษาลมและโลหิตพิการ ช่วยลดไข้; เปลือกและใบ : ต้มน้ำดื่ม ช่วยลดลดไข้ หรือ เป็นยาฝาดสมาน ช่วยรักษาแผลในปาก (R64)

พังคิ

ชื่อท้องถิ่น : พังคิ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Croton crassifolius* Geiseler

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุกกึ่งไม้พุ่ม สูงได้ถึง 1 ม. ตามส่วนต่าง ๆ มีขนนุ่ม-สาบคายหนาแน่น สีน้ำตาลทอง ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-รูปไข่ ยาว 5-10 ซม. ขอบใบเรียบ-จักฟันเลื่อย โคนใบมน-เว้า และมีต่อม 1-2 คู่ มีเส้นแขนงใบออกจากโคน 1 คู่ แผ่นใบด้านบนมีรอยกดตามแนวเส้นใบ ก้านใบยาวถึง 6 ซม. ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง ตั้งขึ้น สูง 5-8 ซม. ดอกสีขาวครีม ดอกแยกเพศ ผลทรงกลม กว้าง 1 ซม. มี 3 พู เมื่อแก่แห้งแตก 3 ซีก, ขึ้นตามที่โล่ง ชายป่าผลัดใบและป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ดินปนทราย

สรรพคุณ

- **เปลือก** : ต้มน้ำดื่มเป็นยา บำรุงกำลังและแก้ท้องเดิน (R18)
- **ราก** : แก้ปวดท้อง ลำไส้อักเสบ แก้ท้องอืด จุกเสียดแน่นท้อง (NE3)

พังคิ

พังแหใหญ่

ชื่อท้องถิ่น : พังแห (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Trema orientalis* (L.) Blume

ชื่อวงศ์ : CANNABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. ตามส่วนต่าง ๆ มีขนสั้นสาบคาย ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-ใบหอก ยาว 8-16 ซม. ปลายแหลมถึงเรียวแหลม มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ โคนรูปหัวใจและเบี้ยว ขอบจักฟันเลื่อยถี่ แผ่นใบด้านบนมีขนสาบคาย ด้านล่างมีขนยาวและขนสั้นนุ่มสีเทาเงินหนาแน่น (จุดเด่น) ช่อดอกกระจุกสั้น ๆ ตามซอกใบ ดอกขนาดเล็กมากสีขาวอมเขียว ผลทรงกลม กว้าง 3-5 มม. สุกสีดำอมม่วง, พบตามพื้นที่รกร้างว่างเปล่า ชายป่าเบญจพรรณและป่าดิบทั่วประเทศ เป็นไม้เบิกนำโตเร็ว แต่พักติอายุไม่เกิน 30 ปีก็จะหักล้ม

สรรพคุณ

- **แก่นและราก** : แก้วร้อนใน; เปลือกคัน เนื้อไม้ กิ่ง หรือใบ : บรรเทาอาการปวดกล้ามเนื้อและกระดูก ปวดฟัน; ผลและดอก : รักษาหูดดอมอักเสบ ปอดบวม เยื่อหุ้มปอดอักเสบ (R65)

พ้องโหม

ชื่อท้องถิ่น : พาโหม ย่านพาโหม กระพังโหม (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Paederia foetida* L.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาวถึง 6 ม. มีรากสะสมอาหารใต้ดิน ตามกิ่งอ่อน ก้านใบและแผ่นใบเกลี้ยง-มีขนประปราย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่-ไข่กว้าง ยาว 5-10 ซม. โคนใบมน-เว้า แผ่นใบเกลี้ยง (จุดต่างจากหญ้าตดหมาใบเล็ก *Pae_lin_pil*) ขยี้ใบมีกลิ่นเหม็น ดอกเป็นหลอดยาว 1-1.5 ซม. ด้านนอกมีขนสีขาวหนาแน่น ด้านในสีแดงเข้ม ปลายแยก 5 แฉก สีขาว ผลรูปกลมแบนด้านข้างเล็กน้อย กว้าง 7-10 มม., ใช้น้ำคั้นจากใบหรือหัวผสมตำผสมกับแป้งข้าวเหนียว เมื่อปิ้งทำให้พองฟู

รากพังโหม

สรรพคุณ

- **ใบ** : ช่วยขับลม แก้อท้องอืด ท้องเฟ้อ ยาอายุวัฒนะ (S2)
- **ตำรับยาขับน้ำในถุงน้ำดี** : รักษาโรคถุงน้ำดี (S2-11)
- **ตำรับยาโรคติดเชื้อ** : รักษาโรคติดเชื้อ (S3-52)

พันธุ์

ชื่อท้องถิ่น : ซี (อุดรธานี), พันจำ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Vatica odorata* (Griff.) Symington

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCARPACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 25 ม. เปลือกเรียบ-แตกสะเก็ดตามยาว ตามแผลมีขนสีเหลืองอำพัน ตามส่วนอ่อน ๆ และก้านใบมีขุยหรือขนสีสนิมหนาแน่น ใบเดี่ยว รูปรี รูปขอบขนาน-รูปไข่กลับ ยาว 5.5-17 ซม. ช่อดอกยาว 5-8 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ กลีบดอกสีขาว รูปหอกกลับ ยาว 1-1.4 ซม. มีกลิ่นหอม ผลมีปีกยาว 2 ปีก ยาว 5-7 ซม. โคนปีกหุ้มเมล็ดตรงกลางประมาณครึ่งเมล็ด เมล็ดกว้าง 1 ซม. ปีกผลอ่อนสีแดง, พบตามป่าดงดิบแล้ง หรือป่าดงดิบชื้นจะพบตามที่ลาดชัน ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **แก่น ราก และใบ** : บำรุงเลือด; ดอก : มีกลิ่นหอม ใช้ปรุงเป็นยาหอม บำรุงหัวใจ (E2)
- **ตำรับยาแก้ไข้** : แก้ไข้ (NE2-167)

พาโหมตัน

ชื่อท้องถิ่น : พาโหมตัน (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Saprosma brunnea* Craib

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 2 ม. ตามกิ่ง ก้านใบ เส้นแขนงใบ ด้านล่าง และกลีบเลี้ยง มีขนสั้นหนานุ่ม ที่ซอกมีหูใบเป็นเส้น จำนวนมาก ยาวถึง 5 มม. ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี ยาว 6-18 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ขยี้ใบมีกลิ่นเหม็นคล้ายใบต้นคตหมา/พาโหม (*Paederia* spp.) ก้านใบยาว 5-15 มม. กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกัน ปลายแยก 5 แฉก

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง :** แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

พิกุล

ชื่อท้องถิ่น : พิกุล (พัทลุง, ตรัง, สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mimusops elengi* L.

ชื่อวงศ์ : SAPOTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น ไม้ผลัดใบ สูง 8-15 ม. เปลือกเรียบ-แตกเป็นสะเก็ดตามแนวยาว เมื่อตัดกิ่งอ่อนหรือสับเปลือกจะมีน้ำยางสีขาวขุ่น ตามส่วนอ่อน ๆ และดอกตูมมีขนสั้นสีสนิม ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี ยาว 6-12 ซม. โคนใบมน ปลายใบแหลมหรือหยักเป็นติ่งสั้น เส้นแขนงใบจำนวนมาก ก้านใบยาว 1-2 ซม. ดอกออกกระจุก กลีบเลี้ยงมี 8 กลีบ กลีบดอกสีขาวอมเหลือง มี 16-24 แฉก โคนเชื่อมติดกัน มีกลิ่นหอม ผลทรงรีกว้าง ยาว 2.5-3.5 ซม. ปลายแหลม-มน สุกสีส้ม-แดง รสหวานปนฝาด ทานได้, เป็นพืชหายากในธรรมชาติ พบตามป่าดงดิบติดป่าชายเลน แต่ส่วนใหญ่มักจะปลูกตามบ้านเรือนและวัด

สรรพคุณ

- **ดอก :** แก้ไข้ แก้อ่อนใน แก่เจ็บคอ แก้อ่อนเพลีย ช่วยบำรุงหัวใจ จัดอยู่ในพิกัดยาเกสรทั้ง5; ผลดิบและเปลือกต้น; รสฝาดสมาน ช่วยคุมธาตุ แก้ท้องเสีย ช่วยรักษาโรคเหงือก-ฟัน; ขอนดอก;

เป็นเนื้อไม้ที่มีเชื้อราลง ช่วยบำรุงเลือด บำรุงหัวใจ-ปอด และบำรุงครรภ์ (S1,S2,S3)

- **ตำรับยาใช้ทั้งประทุ :** แก้ใช้ทั้งประทุ ระบุผาใช้ แก้พิษโลหิตระดู แก้อ่อนใน แก่คลุ้มคลั่ง (E1-06)
- **ตำรับยารักษาฟันและเหงือก :** รักษาฟัน รากฟัน และเหงือก ให้แข็งแรง (S1-09)
- **ตำรับยาเกสรทั้ง 5** หรือพิกัดเกสรทั้งห้า : ช่วยบำรุงหัวใจ แก้ลมวิงเวียน บำรุงครรภ์ (S1-14)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข้หวัด ไข้ปอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยารักษาแผลเบาหวาน :** รักษาแผลที่เกิดจากโรคเบาหวาน (S2-23)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต :** รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยาชะล้างของเสียในเลือด :** ช่วยชะล้างของเสียในเลือด ทำให้เลือดหมุนเวียนดี (S2-35)
- **ตำรับยาใช้แก้ไอใหญ่ :** แก้ไข้แก้ไอใหญ่ (S2-47)
- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย :** บำรุงเลือด ตูมิเลือดฝาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกษม (S2-51)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตระดู :** บำรุงโลหิตระดู (S2-56)
- **ตำรับยาหอมνωโกฐ :** แก้คลื่นเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุกแน่นในอก แก้ลมปลายไข้ แก้อาการสะบัดร้อนสะบัดหนาว

ดอกพิกุลแห้ง

ขนดอกไม้พิกุล

หรือครันเนื้อครันตัว ร้อนวูบวาบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุงประสาท (S3-01)

- **ตำรับยาหอมอินทจักร์** : แก้กสันเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยาเทพมณฑล** : แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษไข้ ไข้กาฬ, แก้อาการชัก-ลิ้นกระด้างคางแข็ง-แน่นิ่งหน้าเปลี่ยนสี-มีอาการมิน-กระหายน้ำหอบพัก, แก่โรคหกละ-โรคละออง-โรคชางในเด็ก (S3-11)
- **ตำรับยาอุทัยโอสถ** : แก้ไข้ตัวร้อน แก่ร้อนในกระหายน้ำ แก้อ่อนเพลียละเหี่ยใจ เพิ่มความสดชื่น บำรุงหัวใจ (S3-22)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้ไข้ตัวร้อน (S3-23)
- **ตำรับยาหอม (สูตรพื้นบ้าน)** : แก่เป็นลม วิงเวียนศีรษะ หน้ามืดตาลาย (S3-40)
- **ตำรับยาแก้ท้องร่วง-ท้องเสีย-บิด** : แก่ท้องร่วง-ท้องเสีย แก้บิด ช่วยคุมธาตุ (S3-43)
- **ตำรับยาแก้คันไข้ (ไข้ระยะแรก)** : แก้คันไข้ (ไข้เบื้องต้นหรือไข้ระยะแรก เช่น ไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้พิษ ไข้กาเดา) (S3-44)

พิกุลป่า

ชื่อท้องถิ่น : พิกุลป่า (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Palaquium impressinervium* Ng

ชื่อวงศ์ : SAPOTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น ไม้ผลัดใบ สูงถึง 25 ม. เปลือกเรียบ-แตกเป็นสะเก็ด เมื่อตัดกิ่งอ่อนจะมีน้ำยางสีขาวขุ่น ตามส่วนอ่อน ๆ และดอกตูมมีขนสั้นสีสนิม ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-ไข่กลับ ยาว 6-12 ซม. เส้นแขนงใบจำนวนมาก คล้ายพิกุล (Mim_ele) แตกต่างที่พิกุลป่าจะแตกกิ่งยัดยาว และแตกใบค่อนข้างกระจุกที่ปลายกิ่ง (พิกุลจะแตกกิ่งเวียนรอบกระจายสม่ำเสมอ) โคนใบรูปลิ้ม, พบตามป่าดงดิบชื้นในภาคใต้

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : มีสรรพคุณคล้ายพิกุล (*Mimusops elengi*) สามารถใช้แทนกันได้ (S2)
- **ตำรับยารักษาฟันและเหงือก** : รักษาฟัน รากฟัน และเหงือกให้แข็งแรง (S1-09)
- **ตำรับยาเกรงทั้ง 5** : หรือ พิกัดเกรงทั้งห้า : ช่วยบำรุงหัวใจ แก้ลมวิงเวียน บำรุงครรภ์ (S1-14)
- **ตำรับยาซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ** : ช่วยซ่อมแซมและเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ (S2-53)

พิกุลป่าจะแตกกิ่งยัดยาว และมีโคนใบรูปลิ้ม

พุดอง

ชื่อท้องถิ่น : หัสคุณเทศ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Holarrhena curtisii* King & Gamble

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 2.5 ม. ทุกส่วนมีน้ำยางสีขาวขุ่น ตามส่วนต่าง ๆ มีขนสั้นหนานุ่ม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปรี-ไข่กลับ ยาว 4-11 ซม. ปลายมน-กลมและมีติ่งแหลม-นูน เนื้อใบหนา ก้านใบยาวน้อยกว่า 3 มม. ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง ยาว 2-5 ซม. กลีบดอกสีขาว มี 5 กลีบ ผลเป็นฝักคู่ ตั้งขึ้น ยาวถึง 30 ซม. เมล็ดมีขนสั้นนุ่ม, พบตามทุ่งโล่ง ชายป่าผลัดใบและป่าดงดิบตามพื้นที่ดินปนทราย-ดินลูกรัง ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **เปลือกหรือราก** : แก้ก้องร่วง (NE3)
- **ตำรับยาแก้ท้องอืด-ท้องเฟ้อ** : แก้ก้องอืด ท้องเฟ้อ ช่วยขับลมในลำไส้ (S3-39)
- **ตำรับยารักษามดลูกพิการ-อักเสบ/ขับน้ำคาวปลา** : แก้มดลูกพิการ มดลูกอักเสบ ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด ช่วยขับน้ำคาวปลา ขับเลือดเสีย (S3-51)

เพกา

ชื่อท้องถิ่น : เพกา (พิษณุโลก), ลันฟ้า (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Oroxylum indicum* (L.) Benth. ex Kurz

ชื่อวงศ์ : BIGNONIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกเรียบ ใบตรงข้ามตั้งฉาก ใบประกอบแบบขนนก 2-4 ชั้น ยาว 60-170 ซม. ใบย่อยรูปไข่-ขอบขนาน ยาว 5-13 ซม. เรียงตรงข้าม ปลายใบหยักเป็นติ่ง ผิวใบเกลี้ยง ช่อดอกออกที่ยอด ยาวได้ถึง 1.5 ม. กลีบดอกรูปแตร ปลายแยก 5 แฉก ๆ ด้านในสีขาวครีม โคนดอกด้านในสีม่วงแดง ผลเป็นฝักแบนรูปแถบ ยาว 40-120 ซม. เมื่อแก่แตก 2 ซีก มีเมล็ดกลมแบนมีปีกบางรอบรูปรี, พบตามชายป่าดงดิบและป่าเบญจพรรณทั่วประเทศ

บนขวา : ฝักอ่อน

สรรพคุณ

- **เปลือกและเนื้อไม้** : รักษาบาดแผลฟกช้ำ มดลูกอักเสบ; เมล็ด : แก้อาการ แก้วหวัด (N1)
- **ฝักอ่อน ยอดอ่อน และดอก** : มีรสขม กินเป็นผัก ยาบำรุงธาตุ ช่วยให้อารมณ์ดี (NE3)
- **ตำรับยาจันทน์ลีลา** : แก้อาการท้องอืด แก้อาการท้องเฟ้อ ขับลมในลำไส้ ขับน้ำคาวปลา ขับเลือดเสีย (S2-16)
- **ตำรับยาประสะกานพลู** : แก้อาการท้องอืดจากอาการจุกเสียดแน่นท้องอืดท้องเฟ้อ อาหารไม่ย่อย หรือธาตุไม่ปกติ ช่วยขับลม (S3-05)
- **ตำรับยาเหลืองปิดสมุทร** : รักษาอาการท้องเสีย ที่ไม่มีสาเหตุจากการติดเชื้อ ไม่มีไข้แทรก อุจจาระไม่เป็นมูกหรือมีเลือดปน (S3-14)
- **ตำรับยาแก้คลื่นเหียน-อาเจียน** : แก้คลื่นเหียน อาเจียน (S3-42)

โพบาย

ชื่อท้องถิ่น : โพบาย (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Balakata baccata* (Roxb.) Esser

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกร่องลายร่างแหตามยาว ตามส่วนต่าง ๆ เกือบทั้ง และมีน้ำยางสีขาวข้น ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-รูปขอบขนาน ยาว 8-22 ซม. โคนใบมีต่อม 1 คู่ แผ่นใบด้านล่างสีเขียวอมเทา ก้านใบสีแดง ยาว 5-10 ซม. ช่อดอกสีเขียวอมเหลือง ไม่มีกลีบดอก ผลทรงกลม กว้าง 1 ซม. มี 2-3 เมล็ด

สรรพคุณ

- **ใบ :** แก้ไข้พิษร้อน ขับปัสสาวะ (NE2)
- **ใบ :** แก้ไอ; เหง้าหรือลำต้น : แก้ไข้ ขับปัสสาวะ บำรุงกำลัง แก้โรคกาฬโรค แก้ไข้กาฬ รักษาแผลในปากและคอ แก้ฝีดาษ เหนียว แก้ฝีหัวคว่ำ แก้พิษฝีดาษ แก้พิษกำเดา รักษาโรคตา แก้ซางเด็ก แก้พิษไข้ แก้ปวดศีรษะ เป็นยาอายุวัฒนะ แก้อาเจียน แก้ท้องร่วง (R9)
- **ตำรับยารักษาฝีหรือฝี/ฝีอักเสบเรื้อรัง :** รักษาฝีอักเสบ ฝีเรื้อรัง ลดการขยายตัวของฝี ("ฝีหรือ" เป็นภาษาไทยใต้ คือ ฝีที่เป็นตลอด มีการอักเสบเรื้อรัง) (S1-01)

Iwaun

ชื่อท้องถิ่น : ไพลนก (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Zingiber gramineum* Noronha ex Blume

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน ใบประกอบแบบขนนก ยาวถึง 2 ม. ใบย่อย 10-20 ซม. เรียงสลับ รูปขอบขนาน-แถบ ยาวถึง 60 ซม. มีขนหนาแน่น ก้านช่อดอกสูงถึง 60 ซม. ออกจากเหง้า ช่อดอกมีใบประดับเรียงซ้อนกันรูปกลม กว้าง 6-8 ซม. ปลายเป็นใบประดับแหลมและบานออกมีขนนุ่มหนาแน่น ดอกสีเหลือง เหลือง

สรรพคุณ

- **เหง้า :** รักษาแผลในกระเพาะ-ลำไส้ แก้อาการอักเสบ แก้ท้องร่วง แก้บิด แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ช่วยขับพยาธิในลำไส้; หน่ออ่อน : ทานเป็นผักสดหรือลวก (E2)

แพบน้ำ

ชื่อท้องถิ่น : แควบ มะแควบ แควบน้ำ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hymenocardia punctata* Wall. ex Lindl.

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 7 ม. ตามปลายกิ่งและก้านใบมีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี ยาว 4-7 ซม. แผ่นใบด้านล่างมีเกล็ดเล็ก สีเหลือง ดอกแยกเพศต่างต้น ช่อดอกเพศผู้สีแดง ดอกเพศเมียมี ยอดเกสร 2 อัน สีแดง ผลแบนมี 2 พู รูปรี กว้าง 2.5-3 ซม. ผล อ่อนรสเปรี้ยว ทานได้, พบตามที่ราบลุ่มใกล้แหล่งน้ำ หรือป่าบุ่ง ป่าทามทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- ตำรับยาแก้พิษไข้ไทฟอยด์ : ทั้ง 5 ใช้ แก้วกระชัย ไตฟอยด์ บำรุง ไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)

บน : ดอกเพศเมีย, กลาง : ผลอ่อน, ล่าง : เนื้อไม้

ม่วงเลือด

ชื่อท้องถิ่น : ลั่นควาย (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Knema tenuinervia* W. J.

de Wilde subsp. *setosa* W. J. de Wilde

ชื่อวงศ์ : MYRISTICACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกสะเก็ดแผ่นบาง เปลือกในมีน้ำยางสีแดงใส ยอดอ่อนมีขนสีสนิม กิ่งมีเปลือกแตก เป็นแผ่นบาง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานแกมหอกกลับ ยาว 30-40 ซม. โคนใบเว้าคล้ายติงหู แผ่นใบด้านล่างสีเขียวอมวiolet เส้น ขนงใบนูน เนื้อใบหนาและเกลี้ยง ผลรูปรี ยาว 3.5-5 ซม. ผิวมี ขนปุกปุยสีสนิมหนาแน่น เมื่อแก่แตกอ้า 2 ซีก เนื้อหุ้มเมล็ดสีแดง

สรรพคุณ

- เปลือก : บำรุงกำลัง สมานแผลในปาก (NE2)

มะกล่ำต้น

ชื่อท้องถิ่น : มะกล่ำต้น โพ (ตรัง), มะกล่ำตาช้าง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Adenanthera pavonina* L.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบประกอบขนนก 2 ชั้น ใบประกอบย่อย 3-4 คู่ใบย่อยรูปไข่-ขอบขนาน ยาว 2-3 ซม. เรียงสลับข้างละ 4-7 ใบ แผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นประปราย ช่อดอกคล้ายหางกระรอกสีขาว-เหลืองครีม ยาว 10-20 ซม. ผลแบบฝักแบนและโค้งเล็กน้อย กว้าง 1.5 ซม. ยาว 10-20 ซม. ฝักแก่แตก 2 ซีก เปลือกมัน เมล็ดสีแดงมันเงา กลมแบน กว้าง 8 มม., พบตามป่าเบญจพรรณและป่าดงดิบแล้งทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- เมล็ดแก่ : แก้ไข้ (N1)
- ตำรับยาไข้เลือดออก : รักษาไข้เลือดออก ซึ่งมีอาการร้อนในสูง ปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดศีรษะ สะท้านร้อน-หนาว (S2-43)

มะกอก

ชื่อท้องถิ่น : มะกอกพราน มะกอกป่า (พิษณุโลก), หมากกอก (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Spondias pinnata* (L. f.) Kurz

ชื่อวงศ์ : ANACARDIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบ-ปริแตกตามแนวยาว ยอดอ่อนเกลี้ยงมีรสเปรี้ยวและมีกลิ่นหอม ใบประกอบขนนกปลายคี่ ใบย่อย 4-5 คู่ เรียงตรงข้าม รูปรี-ขอบขนาน ยาว 6-15 ซม. เส้นแขนงใบจำนวนมาก ปลายเส้นจรดกัน

เป็นเส้นขอบในใกล้ขอบใบ ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบย่อยยาวน้อยกว่า 5 มม. ผลรูปรีกว้าง ยาว 5-7 ซม. ผิวเรียบเกลี้ยง มีช่องอากาศสีขาว มีเมล็ดเดี่ยวเนื้อแข็ง, พบตามป่าผลัดใบและป่าดงดิบทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- เปลือก ใบ ดอก ผล และราก : แก้พิษฝี พิษงู แก้ลำไส้พิการ แก้แผลเน่าใน แก้แผลเรื้อรัง แก้ฝีเปื่อยพัง แก้ฟกช้ำบวม แก้โรคผิวหนัง แก้ลมพิษผื่นคัน โรคเรื้อนเรื้อรัง เป็นยาอายุวัฒนะ บำรุงเนื้อหนังเส้นเอ็นให้สมบูรณ์ แก้ไอ แก้คุดทะราด บำรุงธาตุ แก้ตัวพยาธิ (R6, R19)
- เมล็ด : แก้อาเจียน; เปลือก : ช่วยสมานแผลภายใน (N1)
- ผลสุก : รสเปรี้ยวอมหวานและฝาดเป็นผลไม้จิ้มกับเกลือ หรือปรุงรสอาหาร แก้เลือดออกตามไรฟัน แก้กระหายน้ำ ชุ่มคอ (NE3)
- ตำรับยามหานิลแห่งทอง : แก้ไข้ตัวร้อน ไข้หัด ไข้สูกอัส แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้ปากเปื่อยเพราะพิษร้อนหรือร้อนใน (S3-12)

มะกอกเกลื้อน

ชื่อท้องถิ่น : มะเกิ้ม (พิษณุโลก), มะเลื่อม (พิษณุโลก), เลื่อม หมากเลื่อม (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Canarium subulatum* Guillamin

ชื่อวงศ์ : BURSERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกสะเก็ดสีเหลี่ยมบาง-หนา เมื่อตากเปลือกทิ้งไว้จะมีน้ำยางสีดำ ยอดมีหู ใบและขนสั้น ใบประกอบขนนกปลายคี่ ใบย่อย 3-5 คู่ รูปไข่-ขอบขนาน ยาว 7-15 ซม. ขอบใบหยักมน-จักฟันเลื่อย แผ่นใบเกลี้ยง-มีขน ใบก่อนร่วงสีส้ม-แดง ผลรูปไข่-แกมขอบขนาน ยาว 3-5.5 ซม. ตามแนวยาวมี 3 เหลี่ยมมนเล็กน้อย เมล็ดเดี่ยวเนื้อแข็ง

สรรพคุณ

- เนื้อไม้ : แก้กโรคซาง (NE3)
- ตำรับยาแก้ปวดเส้นเอ็น/บำรุงเส้นเอ็น : แก้ปวดเส้นเอ็น บำรุงเส้นเอ็น (N1-256)
- ตำรับยาโรคซาง : แก้กโรคซางในเด็ก (NE3-009)

มะก่องข้าว

ชื่อท้องถิ่น : ครอบจักรวาล (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Abutilon indicum* (L.) Sweet

ชื่อวงศ์ : MALVACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 3 ม. ตามกิ่งอ่อนและแผ่นใบมีขนละเอียดนุ่มหนาแน่นสีขาว ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปหัวใจ-ไข่กว้าง ยาว 3-12 ซม. โคนใบเว้าลึก ขอบใบจักฟันเลื่อย ปลายใบเรียวแหลม ดอกออกเดี่ยว ๆ ตามซอกใบ ก้านดอกยาวถึง 7 ซม. กลีบดอก 5 กลีบ สีเหลือง บานกว้าง 3 ซม. ผลรูปทรงกระบอกสั้น กว้าง 1.5-2 ซม. สูง 1.5 ซม. มี 15-20 แฉก แต่ละแฉกมีจะงอยสั้นที่ปลาย ผลปกคลุมด้วยขนแข็งหนาแน่น

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5 :** ยาอายุวัฒนะ แก้ไข้ แก้ปวดเมื่อย (E2)
- **ตำรับยาขับน้ำในไต-ทางเดินปัสสาวะ :** ช่วยขับน้ำในไต และทางเดินปัสสาวะ ช่วยล้างไต รักษาทางเดินปัสสาวะอักเสบ (S2-14)

ผลแห้งของมะก่องข้าว

มะกา

ชื่อท้องถิ่น : มะกา (พัทลุง, ตรัง, พืชญโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Bridelia ovata* Decne.

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นกิ่งร่อนเลื้อย สูงถึง 8 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดขนาดเล็ก ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นประปราย-เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-ไข่กลับ ยาว 7-18 ซม. เส้นแขนงใบข้างละ 13-17 เส้น ปลายเส้นวิ่งไปจรดเส้นขอบใบ แผ่นใบด้านล่างสีเขียวอมเขียว ผิวเกลี้ยง ก้านใบยาวถึง 1 ซม. ดอกสีเหลืองอมเขียว ออกเป็นกระจุกตามซอกใบ กลีบดอก 5 กลีบ ดอกบานกว้าง 7 มม. ผลรูปกลม กว้าง 1 ซม. ปลายมน ผลอ่อนสีเขียวมีนวล สุกสีดำ, ส่วนใหญ่พบในป่าเบญจพรรณทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **ใบ** : ต้มในน้ำสะอาด ต้มเป็นยาระบายอ่อน ๆ (R38)
- **ตำรับยาขับเสมหะ** : ช่วยขับเสมหะในอกและลำคอ (S2-05)
- **ตำรับยาแก้ช้ำไตพิการ** : แก้กระษัย ไตพิการ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- **ตำรับยาวยทอง** : รักษาอาการวัยทอง รักษาเลือดลมให้เป็นปกติ (S2-25)
- **ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น** : ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดเข่า-ข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น** : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-31)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า** : แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)
- **ตำรับยาล้างโรคก่อนการรักษาโรคระบบเส้นเอ็น** : ช่วยชำระล้างระบบภายในร่างกายก่อนการรักษาโรคที่เกี่ยวกับระบบเส้นเอ็น อัมพฤกษ์ อัมพาต (S2-55)
- **ตำรับยาแก้ท้องผูก** : แก้ท้องผูก ช่วยระบายท้อง (S3-37)
- **ตำรับยาแก้ท้องผูก/พรรตึก** : แก้อาการท้องผูก หรือพรรตึก (อาการท้องผูกรุนแรง มีอุจจาระเป็นก้อนกลมแข็ง) (S3-41)
- **ตำรับยาแก้ปลายไข้ (ไข้ระยะปลาย)** : แก้ปลายไข้ (ไข้ในระยะปลาย : เป็นไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้กาเดา มาแล้วหลายวัน ช่วยทำให้หายไข้เร็วขึ้น ช่วยแก้ธาตุ คุมธาตุให้สมดุล เป็นยาระบายอ่อน ๆ และช่วยให้เจริญอาหาร) (S3-45)

มะกาเครือ

ชื่อท้องถิ่น : ดงเย็น (อุดรธานี), ส่าเหล้า ชุกโก (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Bridelia stipularis* (L.) Blume

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มร่อนเลื้อย สูงถึง 8 ม. คล้ายกับมะกา (Bri_ova) มีจุดต่างที่มะกาเครือเป็นไม้พุ่มร่อนเลื้อย ตามกิ่งอ่อนช่อดอก ก้านใบ มีขนสั้นหนาแน่นสีสนิมหรือสีขาว และมีเนื้อใบค่อนข้างหนามากกว่า, พบตามป่าเบญจพรรณ

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น** : ต้มใส่เกลือ แก้มงกิ้นฟัน; เปลือก : แก้ท้องร่วง แก้ปวดฟัน ช่วยให้ฟันแข็งแรง แก้ไข้ แก้บิด แก้ท้องเสีย และแก้มะเร็ง; ยาง : แก้ปวดศีรษะ; ราก : ใช้รักษาแผล แก้โรคคอตีบ ปวดเส้นประสาท และปวดเอว; ใบ : น้ำต้มแก้โรคบิด (R3)
- **แก่นหรือราก** : แก้กระหายน้ำ ยาอายุวัฒนะ (E2)
- **เถา** : ช่วยฟอกโลหิต แก้บิด (NE3)
- **ตำรับยาโรคกระเพาะ** : รักษาโรคกระเพาะ (NE2-017)

มะกาดัน

ชื่อท้องถิ่น : มะกาดัน (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Bridelia insulana* Hance

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. คล้ายมะกา (Bri_ova) ต่างกันที่มะกาดันมีเปลือกเรียบ ต้นอายุน้อยพบหนามที่โคนต้น ปลายเส้นแขนงใบไม่เว้งไปจรดเส้นขอบใบ (เห็นได้ที่แผ่นใบด้านล่าง) ผลรูปรี-ไข่ ปลายแหลม ยาว 1 ซม. ผลอ่อนสีเขียวแต่มีแดง-สีแดง สุกสีแดงคล้ำ-สีน้ำตาลดำ, พบขึ้นตามชายป่าดงดิบ ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- ใบ : มีสรรพคุณคล้ายกับมะกา (Bri_ova) โดยในภาคใต้จะหามะกาได้ยาก จึงใช้มะกาดันแทน (S2)
- ตำรับยาแก้พิษไข้ไทฟอยด์ : แก้กระษัย ไตพิการ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-31)

หนามปรากฏตามโคนต้นมะกาดันที่มีอายุน้อย

มะเกลือ

ชื่อท้องถิ่น : มะเกลือ (อุดรธานี, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Diospyros mollis* Griff.

ชื่อวงศ์ : EBENACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกสะเก็ดขนาดเล็ก สีเทาดำ ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นหนานุ่ม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-ขอบขนาน ยาว 4-11 ซม. โคนใบมน-กลม ดอกแยกเพศ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกจำนวนอย่างละ 4 กลีบ ดอกเพศผู้กลีบดอกสีส้ม รูปคนโท ยาว 1.2 ซม. ผลทรงกลม กว้าง 2-2.5 ซม. ขั้วผลมีกลีบเลี้ยงติดค้าง 4 กลีบ แต่ละกลีบยาว 1 ซม. ปลายมนและพับงอกลับ, พบตามป่าเบญจพรรณและป่าดิบแล้งทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **ลำต้นหรือทุกส่วน :** มีรสขม ดมน้ำมันเป็นยาเจริญอาหาร ช่วยย่อย บำรุงน้ำดี แก้ดีพิการ บำรุงร่างกาย ยาฆ่าล้าง ไม่แก่เร็ว แก้มมาเลเรีย แก้ไข้ตัวร้อน เป็นยาขับเหงื่อ ดับกระหาย แก้อ่อนในดีมาก แก้อหิวตาโรค แก้ท้องเสีย ไข้จับสั่น, น้ำมันใช้ล้างตาล้างแผล (R7)
- **ผลสดดิบ :** ขับพยาธิ (NE3)
- **ผลมะเกลือสดโตเต็มที่และเขียวจัด จำนวนผลเท่าอายุคนป่วยแต่ไม่เกิน 25 ผล ตำใส่กะทิ คั้นเอาแต่น้ำกะทิ ช่วยกลบรสฝื่อน กรองเอาน้ำมันดื่ม ช่วยถ่ายพยาธิ (R40)**

มะเกลือเลื้อย

ชื่อท้องถิ่น : ตะแบกเลื้อย (พิษณุโลก), เปื่อยเลื้อย (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Terminalia mucronata* Craib & Hutch.

ชื่อวงศ์ : COMBRETACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกอ่อนลอกเป็นแผ่นบางและเป็นแอ่งตื้น สีขาวคล้ายเปลือกต้นตะแบก แต่มีเปลือกในสีน้ำตาลแดง ตามส่วนอ่อน ๆ แผ่นใบด้านล่าง และผลมีขนสั้นสีสนิม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม-เกือบตรงข้าม รูปรี-ขอบขนาน ยาว 10-22 ซม. ที่ปลายก้านใบต่อโคนใบมีต่อมขน 1 คู่ ช่อดอกสีขาวครีม คล้ายหางกระรอก ยาว 9-15 ซม. ผลรูปรี-กลม ยาว 3.5-5 ซม. มีปีกบางรอบ บิดเป็นคลื่น, พบตามป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรังทั่วประเทศ ยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- **เปลือก :** แก้ท้องเดิน ท้องเสีย สมานแผลภายนอก หรือแผลภายใน (N1)
- **ตำรับยาแก้บิด/ท้องเสีย :** แก้บิด ถ่ายเป็นมูกเลือด หรือท้องเสีย (NE3-010)

ผลอ่อนของมะเกลือเลือด

มะขามป้อม

ชื่อท้องถิ่น : มะขามป้อม (อุตรธานี, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Phyllanthus emblica* L.

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกอ่อนแผ่นบางเหลือเป็นแอ่งตื้นและมีช่องอากาศจำนวนมาก ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว แต่ละใบเรียงชิดกันดูคล้ายใบมะขามรูปขอบขนาน ยาวถึง 2 ซม. ปลายกลม แผ่นใบด้านล่างสีเขียว นวล ก้านใบยาวไม่เกิน 2 มม. ดอกสีขาว มีกลีบเลี้ยง 6 กลีบ บานกว้าง 5 มม. ผลทรงกลม กว้าง 2-3 ซม. เห็นเส้นแบ่งแนวตั้ง 6 เส้น ผลสุกสีเขียวอ่อนเนื้อใส เนื้อผลรสเปรี้ยวปนขมเผื่อน แต่จะหวานชุ่มคอตตามเมื่อดื่มน้ำ

สรรพคุณ

- เนื้อผลแก่ : แก้หวัด แก้ไอ (N1)
- เนื้อผลแก่ : แก้ไอ มีฤทธิ์เป็นยาระบาย (NE3)
- เนื้อผลแก่ : ขับเสมหะ แก้ไอ (S1)
- ตำรับยาตรีผลา : แก้ไอ ทำให้ชุ่มคอ แก้ไข้หวัด (N1-139)
- ตำรับยาแก้ไอ : แก้ไอ (N1-161)

พืชป่าสมุนไพร

- ตำรับยาแก้หวัด/ไอ/เจ็บคอ/โรคหอบหืด : แก้หวัด แก้ไอ-เจ็บคอ แก้หอบหืด (S2-06)
- ตำรับยาขับเสมหะในลำคอ-อก/แก้โรคหอบหืด : ช่วยขับเสมหะในลำคอ-อก แก้หอบหืด (S2-08)
- ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน : แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)
- ตำรับยาโรคไมเกรน/วิงเวียนศีรษะ : แก้โรคไมเกรน แก้วิงเวียนศีรษะ (S2-21)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-31)
- ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- ตำรับยาโรคความดันโลหิต : ช่วยลดความดันโลหิตสูง (S2-39)
- ตำรับยาล้างโรคก่อนการรักษาโรคระบบเส้นเอ็น : ช่วยชำระล้างระบบภายในร่างกายก่อนการรักษาโรคที่เกี่ยวกับระบบเส้นเอ็น อัมพฤกษ์ อัมพาต (S2-55)
- ตำรับยาโรคหอบหืด : แก้หอบหืด (S2-58)
- ตำรับยาหอมนวาโรสุ : แก้คลื่นเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุกแน่นในอก แก้ลมปลายไข้ แก้อาการสะบัดร้อนสะบัดหนาวหรือครั่นเนื้อครั่นตัว ร้อนวูบวาบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุงประสาท (S3-01)
- ตำรับยาตรีหอม : แก้ท้องผูกในเด็ก ช่วยระบายความร้อน ระบายพิษไข้ (S3-03)
- ตำรับยาอำมฤควาที/อมฤควาที : แก้ไอ ช่วยขับเสมหะ (S3-16)
- ตำรับยาแก้ท้องผูก/พรรตัก : แก้อาการท้องผูก หรือพรรตัก (อาการท้องผูกรุนแรง มีอุจจาระเป็นก้อนกลมแข็ง) (S3-41)

มะคังแดง

ชื่อท้องถิ่น : มะคังแดง (พิษณุโลก), มุยต่อน (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dioecrescis erythroclada* (Kurz) Tirveng.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 12 ม. เปลือกและกิ่งสีแดงแตกสะเก็ดบางขนาดเล็กและมีหนาม ตามส่วนอ่อน ๆ สีขนหนานุ่ม ใบเดี่ยว ออกตรงข้ามและเป็นกระจุกปลายกิ่ง รูปไข่กว้าง-ไข่กลับ ยาว 10-22 ซม. มีขนหนานุ่ม กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ กลีบดอกสีเขียว ผลรูปรี ยาว 5-8 ซม. มีสันนูน 5 สันตามแนวตั้ง ปลายผลมีกลีบเลี้ยงติดอยู่, พบตามป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ ทั่วประเทศยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น** : ใช้เข้ายาอายุวัฒนะ (N1)
- **เปลือก** : รักษาฝีหนอง, แก่นมะคังแดงผสมกับแก่นตะลุมพุก ต้มน้ำดื่ม บำรุงกำลัง (NE3)

ซ้าย : ผลอ่อน, ขวา : เปลือกลำต้น

มะค่าแต้

ชื่อท้องถิ่น : มะค่าแต้ (สระแก้ว, อุดรธานี, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Sindora siamensis* Teijsm. ex Miq. var. *siamensis*

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบ-แตกสะเก็ด ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นหนานุ่ม ใบประกอบแบบขนนก ปลายคู่ ใบย่อย 6-8 ใบ เรียงตรงข้าม รูปรี-ไข่กลับ ยาว 6-15 ซม. ปลายกลม-เว้า มีเส้นขอบใบนูนชัด ช่อดอกตั้งขึ้น ยาว 10-25 ซม. กลีบเลี้ยงมี 4 กลีบ สีเขียวอมเหลือง กลีบดอก 1 กลีบ สีเหลืองแกมสีแดง ผลแบบฝักแบน ค่อนข้างกลม กว้าง 5-8 ซม. ผิวมีหนามแหลมคม และมีขนสีน้ำตาลที่ปลายหนาม มี 1-3 เมล็ด, พบตามป่าผลัดใบและป่าดิบแล้งทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **เปลือก** : แก้โรคซาง แก้ไข้สูกฮีไล (NE3)
- **เปลือก** : แก้ฟกช้ำ แก้ปวดบวม (E2)
- **ตำรับยาแก้ตับแข็ง/ตับทรุด** : แก้ตับแข็ง ตับทรุด (N1-258)

มะค่าโมง

ชื่อท้องถิ่น : มะค่าโมง (สระแก้ว, อุตรธานี, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Azelia xylocarpa* (Kurz) Craib

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบมีช่องอากาศ-แตกเป็นแผ่น สีขาวครีม ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นนุ่มสีขาว ใบประกอบขนนกปลายคู่ มีใบย่อย 6-8 ใบ เรียงตรงข้าม รูปไข่-ขอบขนาน ยาว 5-9 ซม. ปลายมน เว้าตื้น แผ่นใบด้านล่างมีขนยาวลวด ช่อดอกตั้งขึ้น ยาวถึง 20 ซม. กลีบเลี้ยงสีเขียว 4 กลีบ กลีบดอก 1 กลีบ สีชมพูอมแดง ผลแบบฝักแบน รูปขอบขนาน ยาว 15-20 ซม. หนา 4 ซม. เปลือกหนา ฝักแก่แตก 2 ซีก เมล็ดรูปรีสีดำ มีหัวเมล็ดสีเหลืองครีม, พบตามป่าเบญจพรรณและป่าดิบแล้ง ทุกภาค ยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- **เปลือก** : แก้ฟกช้ำ แก้ปวดบวม (E2)
- **เปลือก** : แก้ฟกช้ำ แก้ปวด แก้บวม (NE3)
- **เมล็ด** : บำรุงเส้นเอ็น หรือเคี้ยวร่วมกับหมากพลู (N1)
- **ตำรับยาแก้ตับแข็ง/ตับทรุด** : แก้ตับแข็ง ตับทรุด (N1-258)
- **ตำรับยาโรคติชาน** : รักษาโรคติชาน (NE3-044)

มะค่าดีควาย

ชื่อท้องถิ่น : มะค่าดีควาย มะชัก (พิษณุโลก)

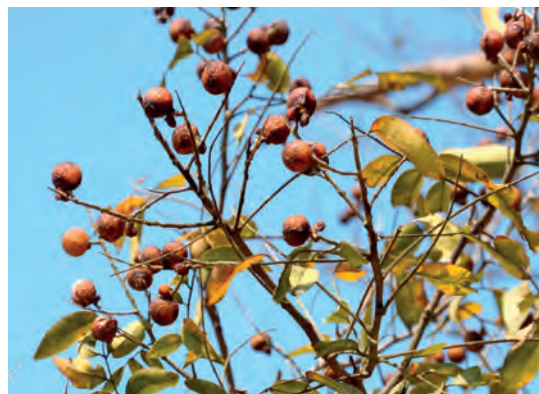
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Sapindus rarak* DC.

ชื่อวงศ์ : SAPINDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อย 4-10 คู่ เรียงเกวียนตรงข้าม-สลับ รูปไข่-ใบหอกแกมโค้ง ยาว 5-12 ซม. โคนใบเบี้ยวเล็กน้อย ปลายใบเรียวแหลม แผ่นใบด้านล่างเกลี้ยง เส้นแขนงใบบาง มีแต่ละข้าง 13-20 เส้น ก้านใบย่อยยาวไม่เกิน 5 มม. บวมพอง ผลออกเป็นช่อดังขึ้น ทรงกลม กว้าง 3 ซม. โคนผลมีอีก 2 ผลย่อยมีขนาดเล็กมากกว่าครึ่งหนึ่ง ผลสุกเนื้อใสสีเหลืองอมน้ำตาล ตีกับน้ำให้เกิดฟองใช้ซักล้างเสื้อผ้า อาบน้ำ สระผมแทนสบู่ แชมพูได้

สรรพคุณ

- **เนื้อไม้และเมล็ด** : แก้ไข้ฤดูหนาว (แก้ไข้สัมประวร) (N1)

มะเค็ด

ชื่อท้องถิ่น : หนามแท่ง (อุดรธานี), หนามแท่ง
หนามขี้แรด (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Catunaregam tomentosa* (Blume ex DC.) Tirveng.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มผลัดใบ สูงถึง 8 ม. เปลือกแตกสะเก็ดบาง กิ่งมีหนามยาวถึง 7 ซม. ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามและกระจุกที่ปลายกิ่ง รูปไข่กลับ ยาว 5-12 ซม. แผ่นใบหนา ด้านบนมีรอยกดตามแนวเส้นใบ มีขนนุ่มหนาแน่นที่ด้านล่าง ดอกออกเดี่ยว ๆ มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอก 7-9 กลีบ กลีบดอกสีขาว-สีเหลืองเมื่อใกล้โรย มีกลิ่นหอม ผลรูปกลม-รี กว้าง 4-6 ซม. มีขนนุ่มแบบกำมะหยี่สีน้ำตาล เนื้อในสีดำ, พบตามป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ และป่าทุ่งที่มีดินปนทรายทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- เนื้อไม้ : รักษาแผลที่ถูกหนามทิ่มแทงหักคานเนื้อ (N1)
- เนื้อในผลสุก : เนื้อในเมื่อสุกมีสีดำ ใช้สระผม ใช้เบื่อปลา (NE3)
- แก่นหรือราก : รักษาเบาหวาน วัณโรค มะเร็งต่าง ๆ (NE5)
- ตำรับยารักษาแผลเบาหวาน/แผลอักเสบเรื้อรัง : รักษาแผลเบาหวาน หรือแผลอักเสบเรื้อรัง (NE2-015)

มะดุก

ชื่อท้องถิ่น : มะดุก (พัทลุง), มะดุก (พิษณุโลก),
มะดุก ยายปลวก (อุดรธานี), มะดุกหิน (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Siphonodon celastrineus* Griff.

ชื่อวงศ์ : CELASTRACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกแตกสะเก็ดเล็ก ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรีแกมขอบขนาน ยาว 13-20 ซม. ขอบหยักซี่ฟัน-หยักมน ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบย่อยแบบร่างแห ก้านใบยาว 1-2 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมี 5 กลีบ ดอกสีเขียวยอมเหลือง ผลทรงกลม-ไข่กลับ กว้าง 4-5 ซม. ปลายกลม เนื้อในแข็ง, พบตามป่าผลัดใบและป่าดงดิบแล้ง

สรรพคุณ

- เปลือก : แก้ไข้ทับระดู (NE3)
- เปลือก : ผสมสมุนไพรรื่นน้ำดื่ม รักษาโรคตับอักเสบ, ราก : ทำให้อาเจียนช่วยถอนพิษ ทานแก้พิษอักเสบจากฝีหรือแผลภายใน บำรุงกระดูก ดับพิษในกระดูก น้ำเหลืองเสีย ผื่นคัน ประคองเข้าข้อออกดอก โรคผิวหนัง แก้เส้นเอ็นพิการ แก้กามโรค (R1, R8)
- แก่นและราก : รักษาโรคมะเร็งกระดูก (E2)
- ราก : รักษาโรคมะเร็งกระดูก (N1)
- ตำรับยาโรคมะเร็งตับ/ฝีในตับ/ตับอักเสบ : รักษาโรคมะเร็งตับ (ระยะที่ 1-3), ฝีในตับ, โรคตับอักเสบ, โรคกาฬลงตับ (มีอาการเพื่อคลุ้มคลั่งและนัยน์ตาเป็นสีแดงร่วมด้วย) (S3-74)

มะเดื่อปล้อง

ชื่อท้องถิ่น : มะเดื่อปล้อง (ตรัง, อุตรธานี),

มะเดื่อป่อง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ficus hispida* L. f.

ชื่อวงศ์ : MORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกเรียบมีรอยวงแหวนแนวขวาง ส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น กิ่งกลวง (จุดเด่น) ตามส่วนต่าง ๆ มีขนสากคาย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปขอบขนานแกมไข่กลับ ยาว 15-33 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย โคนใบตัด-เว้า ช่อดอกและช่อผลออกเป็นช่อยาวตามลำต้น-กิ่งใหญ่ ยาวถึง 40 ซม. ผลรูปทรงกลม-แบนเล็กน้อย กว้าง 3-4 ซม. สุกสีเหลือง มีเมล็ดเล็กจำนวนมาก, ขึ้นตามชายป่าและที่รกร้างทั่วไปประเทศ

สรรพคุณ

- **เปลือก** : ยาพื้นบ้านอีสาน ฝนน้ำกิน วันละ 2-4 ครั้ง แก้ไข้, แก่น : รสเค็มเล็กน้อย แก้พยาธิ ตานชาง (โรคพยาธิในเด็ก มีอาการเบื่ออาหาร อ่อนเพลีย พุงโล้นปอด ตกใจง่าย ไม่ค่อยทานอาหาร ชูบซิด ผอมแห้ง อุจจาระผิดปกติ อาจมีกลิ่นคาวจัด ชอบกินอาหารคาว) (R16)
- **เนื้อไม้** : ยาแก้พิษ ช่วยรักษาโรคมะเร็ง (N1)
- **ราก** : แก้โรคชาง (พุงโล) (NE3)
- **ตำรับยาแก้ไอ** : แก้ไอ (NE2-167)
- **ตำรับยาโรคเก๊าท์** : รักษาโรคเก๊าท์ แก้ปวดข้อ ปวดเข่า แก้พิษในกระดูก บำรุงกระดูก (S2-03)
- **ตำรับยาอุทัยโอสถ** : แก้ไข้ตัวร้อน แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้อ่อนเพลียละเอียดใจ เพิ่มความสดชื่น บำรุงหัวใจ (S3-22)

เนื้อไม้มะเดื่อปล้อง

มะเดื่ออุทุมพร

ชื่อท้องถิ่น : มะเดื่ออุทุมพร (พิษณุโลก),

มะเดื่ออุทุมพร (พิจิตร, ตรัง, อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ficus racemosa* L.

ชื่อวงศ์ : MORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบ-แตกสะเก็ดร่อนเล็กน้อย สีครีม โคนต้นมีพูพอนแผ่กว้าง ตามส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-ขอบขนาน ยาว 8-15 ซม. เส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านล่างมีขนประปราย-เกลี้ยง ก้านใบยาว 4-7 ซม. ช่อดอกและช่อผลออกตามลำต้นและกิ่งใหญ่ ห้อยยาวถึง 60 ซม. ผลทรงกลม-แกมแบน กว้าง 3-5 ซม. ผิวเกลี้ยง สุกสีแดงมีจุดประสีขาว, ขึ้นตามริมลำธาร, ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น** : ช่วยขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะกะปริบะปรอย ปัสสาวะขัด (N1)

รากมะเดื่ออุทุมพร

- **ผล เปลือก หรือราก** : แกะไขตัวร้อน กระทุ้งพิษไข้ ช่วยถอนพิษไข้ทุกชนิด, รากมะเดื่ออุทุมพรเป็นหนึ่งในพืชกัญยาหาราก/เบญจโลกวิเชียร (NE3)
- **ใบและผล** : ในไทย ลาว กัมพูชา และตอนเหนือของรัฐเปรัก ประเทศมาเลเซีย ตำพอกผิวหนัง และต้มน้ำดื่มรักษาผื่นคันบนผิวหนัง; ลำต้นและใบ : ในกัมพูชาใช้ทำน้ำมันทาผม; ลำต้น : ในกัมพูชา แขน้ำดื่มต้านมาลาเรีย; ราก : ต้มน้ำดื่ม เป็นยาขับปัสสาวะ (R13)
- **ตำรับยาหาราก (ยาเบญจโลกวิเชียร/ยาแก้วห้าดวง)** : แกะไขตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ (N1-14)
- **ตำรับยาหาราก (สูตรพื้นบ้าน)** : แกะไข ตัวร้อน แก่ปวดหัว (S1-06)
- **ตำรับยาแกะไขตัวร้อน** : แกะไขตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข้หวัด ไข้ปอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยาแกะไขไทฟอยด์หรือไขรากสาดน้อย** : แกะไทฟอยด์หรือไขรากสาดน้อย (S2-20)
- **ตำรับยาไข้หวัดใหญ่** : แกะไข้หวัดใหญ่ (S2-57)
- **ตำรับยาแก้ท้องเสียแบบมีไข้** : แก้ท้องเสียแบบมีไข้ อาหารเป็นพิษ (S3-36)
- **ตำรับยาแก้ท้องร่วง-ท้องเสีย-บิด** : แก้ท้องร่วง-ท้องเสีย แก้บิด ช่วยคุมธาตุ (S3-43)

- **ตำรับยาแก้คันไข้ (ไข้ระยะแรก)** : แกัดันไข้ (ไข้เบื้องต้นหรือไข้ระยะแรก เช่น ไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้พิษ ไข้กาเดา) (S3-44)
- **ตำรับยาไข้หัด/ไข่อสุกอีใส/ไข่อำอืดแดง** : แกะไขหัด ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ไข่อสุกอีใส ไข่อำอืดแดง กระทุ้งพิษไข้ (S3-48)

มะตาด

ชื่อท้องถิ่น : มะตาด ส้านน้ำ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dillenia indica* L.

ชื่อวงศ์ : DILLENIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกสีน้ำตาลแดง ลอกเป็นแผ่นบาง ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปหอกกลับ ยาว 20-35 ซม. เส้นแขนงใบเห็นชัดเจนข้างละ 25-50 เส้น ขอบใบจักฟันเลื่อย แผ่นใบด้านล่างมีขนสากระปรายตามเส้นแขนงใบ ดอกเดี่ยว กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ กลีบดอกสีขาว ดอกบานกว้าง 13-17 ซม. ผลทรงกลมแบน สีเขียวอมเหลือง เกิดจากกลีบ

เกลี้ยงขยายตัวหุ้ม กว้าง 8-12 ซม. ผลอ่อนเนื้อเปรี้ยวปนฝาด ใช้
ทำแกงทานได้, พบตามริมลำธารในป่าดงดิบทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **ตำรับยาลดไขมันในเลือด** : ช่วยลดไขมันในเลือด (S2-02)
- **ตำรับยาขับเสมหะในลำคอ-อก/แก้โรคหอบหืด** : ช่วยขับ
เสมหะในลำคอ-อก แก้หอบหืด (S2-08)

มะตูม

ชื่อท้องถิ่น : มะตูม (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Aegle marmelos* (L.) Corrêa ex Roxb.

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 15 เมตร ลำต้นอายุน้อยและ
กิ่งมีหนาม ใบเรียงเวียน ใบประกอบมี 3 ใบย่อย รูปไข่ ยาว 4-10
ซม. ใบย่อยที่ปลายมีขนาดใหญ่ที่สุด ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบ
หยักมน ผิวใบเกลี้ยง ขยี้ใบมีกลิ่นหอม ดอกขนาดเล็กสีเขียวอม
เหลือง มีกลิ่นหอม กลีบดอก 5 กลีบ ผลรูปไข่-กลม กว้าง 8-16
ซม. เปลือกแข็งมากสีเขียว ผลสุกเปลือกสีเหลืองเรื่อ ๆ เนื้อในสี
เหลืองคล้ำ มีน้ำยางสีน้ำตาลรอบเมล็ด, พบตามป่าเบญจพรรณ
และป่าดิบแล้งแทบทุกภาค ยกเว้นภาคตะวันออกเฉียงใต้และ
ภาคใต้

สรรพคุณ

- **ผล** : ช่วยบำรุงหัวใจ ช่วยขยายหลอดเลือด (N1)
- **ตำรับยาโรคมะเร็งตับ/ฝิ่นตับ/ตับอักเสบ** : รักษาโรคมะเร็ง
ตับ (ระยะที่ 1-3), โรคฝิ่นตับ, โรคตับอักเสบ, โรคคาฬงตับ
(มีอาการเพ้อคลุ้มคลั่งและนัยน์ตาเป็นสีแดงร่วมด้วย) (S3-74)

ผลมะตูมแห้ง

มะนาวผี

ชื่อท้องถิ่น : มะนาวผี (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Atalantia monophylla* (L.) DC.

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 6 ม. ลำต้นคดงอและเป็นพอน เปลือกเรียบ กิ่งมีหนามเรียวตรง ยาวถึง 4 ซม. ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่-รูปรี ยาว 5-12 ซม. ปลายใบมน-หยักเป็นติ่ง และมีรอยปุ่ม แผ่นใบเกลี้ยง เนื้อหนา มีต่อมน้ำมันใส ขี้ใบมีกลิ่นฉุน เส้นใบย่อยแบบร่างแหเห็นชัดเจน กลีบดอกสีขาว 4 กลีบ มีกลิ่นหอม ผลทรงกลม กว้าง 1.5-2.5 ซม. ผิวขรุขระสีเขียว-อมเหลือง คล้ายผลมะนาว มี 4-8 เมล็ด, พบตามป่าดงดิบแล้งทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **เปลือกผล :** แก้ไข้ซ้ออักเสบ (S2)
- **แก่นหรือราก :** แก้ไข้ป่า หรือไข้มาลาเรีย; เมล็ด : ช่วยรักษาโรคผิวหนังอักเสบ; น้ำมันจากเปลือกผล : ใช้ทาภายนอก เป็นยาแก้โรคไขข้ออักเสบ (R66)

ผลสุกของมะนาวผี

มะปริง

ชื่อท้องถิ่น : ปริง มะปริง (พัทลุง, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Bouea oppositifolia* (Roxb.) Meisn.

ชื่อวงศ์ : ANACARDIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง มีตาที่ชอกใบเป็นเม็ดยูรูปไข่ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปใบหอก-แกมขอบขนาน ยาว 10-17 ซม. ปลายใบเรียวแหลม เส้นกลางใบด้านบนแผ่แบน โคนใบมน เส้นแขนงใบข้างละ 10-14 เส้น ผลทรงกลม-รี ยาว 3-5 ซม. ผลสุกเนื้อเหลืองฉ่ำน้ำรสเปรี้ยว-อมหวาน มี 1 เมล็ด เนื้อในเมล็ดสีม่วง, พบในป่าดงดิบใกล้แหล่งน้ำ ทั่วประเทศ, มะปรางและมะยงชิดที่ปลูกเป็นพืชสวน ล้วนเป็นพืชชนิดเดียวกับมะปริง ซึ่งมีที่มาจากพันธุ์ไม้ป่าที่ได้รับการคัดเลือกปรับปรุงสายพันธุ์ แต่ยังมีมะปรางป่า (*Bouea macrophylla* Griff.) ซึ่งพบในป่าธรรมชาติในภาคใต้ มีจุดต่างที่มีขนาดใบใหญ่กว่า ใบยาว 15-25 ซม.

ซ้าย : เนื้อและเมล็ดมะปริงสุก, ขวา : ราก

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข้หวัด ไข้ปอดบวม, สามารถใช้มะปรางป่า (Bou_mac) แทนได้ (S2-01)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)
- **ตำรับยาไข้หวัดใหญ่ :** แก้ไข้หวัดใหญ่ (S2-57)

- ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน : ช่วยแก้ไข้ ตัวร้อน (S2-79)
- ตำรับยาประสะจันทน์แดง : แก้ไข้ ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ ไข้เซื่องซึม ไข้เปลี่ยนฤดู (S3-09)
- ตำรับยามหานิลแห่งทอง : แก้ไข้ตัวร้อน ไข้หัด ไข้ฮุกกีไฮ แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้ปากเปื่อยเพราะพิษร้อนหรือร้อนใน (S3-12)
- ตำรับยาแก้พิษกินผิดสำแดง : แก้พิษกินผิดสำแดง กินของแสลง (S3-35)
- ตำรับยาแก้คันไข้ (ใช้ระยะแรก) : แก้คันไข้ (ไข้เบื้องต้นหรือไข้ระยะแรก เช่น ไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้พิษ ไข้กำเดา) (S3-44)

ใบของมะปรางป่า (*Bouea macrophylla* Griff.)

มะพลับทอง

ชื่อท้องถิ่น : มะพลับป่า (สระแก้ว), สาวดำ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Diospyros transitoria* Bakh.

ชื่อวงศ์ : EBENACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบสีน้ำตาลเทาและมีช่องอากาศ มีขนที่ยืด กลีบเลี้ยงและผลอ่อน ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-รี-ขอบขนาน ยาว 7-17 ซม. จุดเด่นที่มีแผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง เกลี้ยง เส้นใบย่อยแบบร่างแหเห็นชัดทั้งสองด้าน และเส้นกลางใบเป็นร่องที่แผ่ใบด้านบน, ดอกแยกเพศ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 4 กลีบ ดอกสีขาวครีม ผลทรงกลม-แป้น กว้าง 3-4 ซม. ขั้วผลมีกลีบเลี้ยงติดค้าง 4 แฉก ๆ ยาว 1.5 ซม. ขอบปิดเป็นคลื่น ผลสุกสีเหลือง เนื้อสีขาวหนานุ่ม, พบตามป่าดงดิบแล้งและป่าดงดิบชื้น ในภาคตะวันออก และภาคใต้

สรรพคุณ

- **เปลือกต้นหรือผลอ่อน :** แก้บิด แก้อท้องร่วง แก้อาเจียน แก้ไข้มาลาเรีย ตำพอกช่วยห้ามเลือด ช่วยสมานบาดแผล หรือตำน้ำล้างแผล ช่วยฆ่าเชื้อโรคบาดแผลได้อีกด้วย (E2)

มะพอก

ชื่อท้องถิ่น : มะพอก (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Parinari anamensis* Hance

ชื่อวงศ์ : CHRYSOBALANACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดสีเหลือง ขนาดเล็ก ตามกิ่งอ่อน ช่อดอก ก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสีขาว-น้ำตาลหนาแน่นแนบกับผิว ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-รี กว้าง ยาว 6-15 ซม. ช่อดอกออกที่ปลายกิ่งยาวถึง 30 ซม. ดอกสีขาว ผลทรงค่อนข้างกลม-บุดเบี้ยวเล็กน้อย กว้าง 4-5 ซม. ผิวมีช่องอากาศสีน้ำตาล-ขาวหนาแน่น, พบตามป่าเต็งรังและป่าดิบแล้งแทบทุกภาค ยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- **ราก** : แก้ไข้จับสั่น แก้ไข้ ถ่ายพยาธิ; เถา : รักษาแกมโรค; เปลือก : เป็นยาชูกำลัง รักษาแผลเน่าเปื่อยให้แห้ง; เนื้อไม้ : ถอนพิษเบื่อเมา คุมธาตุ บำรุงธาตุ; ใบ : แก้หวัด คัดจมูก แก้ปวดศีรษะ รักษาบาดแผล แก้หืด แก้หิด แก้คัน (R7)
- **แก่น** : แก้โรคประดง ผื่นคัน แก่น้ำเหลืองไหลซึมตามผิวหนัง (NE3)
- **ตำรับยาแก้ไข้** : แก้ไอ (NE2-167)

มะแฟน

ชื่อท้องถิ่น : มะแฟน (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Protium serratum* Engl.

ชื่อวงศ์ : BURSERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกสะเก็ดสีเหลี่ยมมน หนาบาง เปลือกในมีน้ำยางสีขาว ตามส่วนต่าง ๆ เกือบ ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ มีใบย่อย 7-9 ใบ เรียงตรงข้าม รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ยาว 8-17 ซม. โคนใบสมมาตร มีจุดเด่นที่มีขอบใบจักฟันเลื่อย และที่ปลายทั้งสองด้านของก้านใบย่อยและรอยต่อกับแกนใบบวมพอง ก้านใบยาว 1.5-2 ซม. ผลทรงกลม กว้าง 2 ซม. มักสีสะเก็ดสีน้ำตาล ผลสุกสีออกเหลือง-สีแดง เนื้อในขาวใส รสเปรี้ยวหวานได้ พบตามป่าเบญจพรรณและป่าดงดิบแล้ง ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **รากหรือผล** : แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษผิดสำแดง (NE3)
- **เหง้า** : แก้ซาง แก้ไข้เหนือ แก้ไข้กาฬ ดับพิษไข้ แก้บิดมูกเลือด แก้ไข้สันนิบาต ช่วยเจริญอาหาร (R7)

มะไฟ

ชื่อท้องถิ่น : มะไฟ (พัทลุง, ตรัง, อุดรธานี),

มะไฟป่า (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Baccaurea ramiflora* Lour.

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 10 ม. เปลือกสีน้ำตาลแดง แตกสะเก็ดเล็กและบาง มีขนประปรายตามส่วนอ่อน ๆ ใบเดี่ยว เรียงเวียน เป็นกระจุกที่ปลายกิ่ง รูปรี-รูปไข่กลับ ยาว 10-25 ซม. ขอบใบหยักมน-เรียบ ก้านใบยาว 4-7 ซม. ปลายบวม ช่อดอกแยกเพศแยกต้น สีเหลืองครีม ช่อผลออกเป็นกระจุกตามกิ่งใหญ่และลำต้น ห้อยยาว 10-40 ซม. ดอกสีเหลืองอ่อน ผลกลม-รูปรี ยาว 2.5-4 ซม. สุกสีเหลือง-อมส้ม เมล็ดมีเยื่อหุ้มสีขาวรสเปรี้ยวอมหวาน เมล็ดสีขาว-ม่วง, พบตามป่าดงดิบทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **ราก** : แก้เสมหะ แก้กำเดา บำรุงไฟธาตุ แก้บวม; ดอก : แก้บิด แก้ท้องเสีย เจริญอาหาร ฆ่าเชื้อ ขับน้ำดี ขับน้ำย่อย เป็นยาสงบระงับ เป็นยาผดสมาน แก้ปวดประสาท (R6)
- **ราก** : แก้ไข้ตัวร้อน ช่วยทำให้ตัวเย็น (N1)
- **ราก** : แก้ไข้ตัวร้อน รักษาฝีภายใน (NE2)

ผลมะไฟสุก

- **ตำรับยามหานิลแห่งทอง :** แก้วต้วยร้อน ไข่หัด ไข่ฮู้สุกฮู้ไส แก้วร้อนในกระหายน้ำ แก้วปากเปื่อยเพราะพิษร้อนหรือร้อนใน (S3-12)

มะไฟแสด

ชื่อท้องถิ่น : นมจั่ว นมวัว (อุดรธานี), เหมือดคน (พัทลุง, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Scleropyrum pentandrum* (Dennst.) Mabb.

ชื่อวงศ์ : SANTALACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 7 ม. เปลือกเรียบ โคนต้นมีหนามยาวได้ถึง 7 ซม. ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นหนานุ่ม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี-รูปไข่ 6-18 ซม. ปลายใบแหลม-เรียวแหลม แผ่นใบด้านบนมีรอยกตามเส้นใบ ด้านล่างมีขนหนาแน่น—ประปราย ก้านใบยาว 5-10 มม. บวมพอง ข้อดอกคล้ายหางกระรอก ยาว 6-25 ซม. สีเขียว-เหลืองอมส้ม ห้อยลงตามกิ่งและลำต้น ผลรูปไข่ ยาว 3-5 ซม. สุกสีเหลือง มีเมล็ดเดี่ยวเนื้อแข็ง รูปรี ยาว 2-3 ซม.

เมล็ดที่ล่อนเนื้อออกแล้วของมะไฟแสดใช้ประกอบอาหาร

สรรพคุณ

- **ราก :** ช่วยถอนพิษผิดสำแดง; เมล็ด : เฝือกไฟหรือต้มแล้วกะเทาะเอาเนื้อในนำมาประกอบอาหาร เช่น น้ำพริก หรือใส่แกง (NE3)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** แก้วต้วยร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข่หัด ไข่ฮู้บอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยาประสะจันทน์แดง :** แก้วต้วยร้อน ร้อนในกระหายน้ำ ไข่ฮู้ฮู้ฮู้ ไข่เปลี่ยนฤดู (S3-09)

มะม่วงป่า

ชื่อท้องถิ่น : มะม่วงคัน มะม่วงป่า (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mangifera caloneura* Kurz

ชื่อวงศ์ : ANACARDIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกร่องตามแนวยาวตามส่วนต่าง ๆ เกือบใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปขอบขนาน ยาว 10-34 ซม. เส้นกลางใบที่แผ่นใบด้านบนบน เนื้อใบหนา ก้านใบยาว 3-10 ซม. โคนบวมพอง ช่อดอกยาวถึง 30 ซม. สีขาวอมเหลือง ผลรูปไข่ปลายเบี้ยว ยาว 4.5-7 ซม. สุกสีเหลืองอมเขียว มีกลิ่นหอม เนื้อสีเหลืองรสเปรี้ยว-อมหวาน

สรรพคุณ

- ตำรับยาแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ 3 ปี : แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ 3 ปี บำรุงองค์ชาติ บำรุงกำลัง (S1-40)

ผลมะม่วงป่าสุก

มะเฒ่าสาย

ชื่อท้องถิ่น : มะเฒ่าสาย (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Antidesma sootepense* Craib

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 9 ม. ตามกิ่งอ่อน ช่อดอก ก้านใบมีขนสั้นหนาแน่น-เกือบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน-รูปไข่ ยาว 5-10 ซม. ปลายใบเรียวแหลม มีขนสั้นตามเส้นกลางใบด้านบน และเส้นแขนงใบด้านล่าง-เกือบเกลี้ยง ก้านใบยาว 5-10 มม. ช่อดอกแยกเพศ ยาว 3-10 ซม. สีเขียวอมเหลือง ช่อผลคล้ายช่อพริกไทย ยาว 6-14 ซม. ผลทรงกลม กว้าง 3-5 มม. ก้านผลยาว 2-4 มม. ผลสุกสีแดง รสเปรี้ยวอมหวานทานได้

สรรพคุณ

- ตำรับยาแก้ไข้ตับระดู : แก้ไข้ตับระดู (N1-123)

มะระขี้นก

ชื่อท้องถิ่น : มะระขี้นก (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Momordica charantia* L.

ชื่อวงศ์ : CUCURBITACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาวถึง 4 ม. ตามส่วนต่าง ๆ มีขนสั้นหนาแน่น-ประปราย มีมือพันออกที่ซอกใบ ใบเดี่ยว เรียงเวียน ใบหยักรูปฝ่ามือ 5-9 แฉก กว้าง 6-10 ซม. ปลายแฉกแหลม ขอบหยักเว้าและมีติ่งหนาม โคนใบเว้าลึก เนื้อใบบางอ่อนนุ่ม กลีบดอกสีเหลือง 5 กลีบ บานกว้าง 3-4 ซม. ผลรูปรี ยาว 5-8 ซม. ปลายเรียวแหลม ผิวเป็นตุ่ม-หนามขรุขระ มีสันตามแนวยาว 8-10 สัน เมื่อสุกสีเหลืองส้มแตกเป็น 3 ส่วน เยื่อหุ้มเมล็ดสีแดง

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น :** แก้ไข้ตัวร้อน (N1)
- **ตำรับยาโรคเอดส์ :** แก่โรคเอดส์ (N1-192)
- **ตำรับยาโรคไต :** แก่โรคไต (N1-294)
- **ตำรับยาเขียวหอม :** แก้ไข้ ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษไข้หัด ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ไข้สวกอีไล (S3-02)
- **ตำรับยาไข้หัด/ไข้สวกอีไล/ไข้ดำอีดแดง :** แก้ไข้หัด ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ไข้สวกอีไล ไข้ดำอีดแดง กระทั่งพิษไข้ (S3-48)

มะสอย

ชื่อท้องถิ่น : เขียวพุ่มใบมน (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mallotus resinosa* (Blanco) Merr.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 1.5 ม. ตามกิ่ง ก้านใบ แผ่นใบด้านล่าง และช่อดอกสีขนสั้นหนานุ่ม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม แผ่นใบคู่ตรงข้ามมีขนาดต่างกันเล็กน้อย ใบรูปไข่กลับ-แกมรี ยาว 7-16 ซม. ขอบใบหยัก โคนใบมน-รูปลิ้น มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ และพบต่อม 1 คู่ ก้านใบยาว 0.7-1.5 ซม. ช่อดอกตั้งขึ้นสูง 7-13 ซม. ผลรูป 3 พู กว้าง 1 ซม. ผิวมีขนและหนามสั้น

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น :** ลดการอักเสบ อาการปวดบวมของบาดแผล ฆ่ายา รักษาโรคจิตสืดวงทวาร (E2)

ซ้าย : ดอกเพศเมีย, ขวา : ผลอ่อน

มะสอยใหญ่

ชื่อท้องถิ่น : เขียวพุ่มใบยาว (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mallotus calocarpus* Airy Shaw

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 3 ม. ตามกิ่ง ก้านใบ แผ่นใบด้านล่าง ช่อดอกและผลสีขนสั้นหนานุ่ม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม แผ่นใบคู่ ตรงข้ามมีขนาดต่างกัน ใบรูปไข่กลับ-แกมรี ยาว 7-25 ซม. ขอบใบหยักซี่ฟัน-เรียบ โคนใบรูปลิ้น คล้ายมะสอย (Mal_res) จุดต่างที่มะสอยใหญ่ไม่มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ ช่อดอกตั้ง สั้นกว่ามาก ยาวไม่เกิน 1.5 ซม. ผลรูป 3 พู กว้าง 2 ซม. ผิวมีขนหนาแน่น ไม่มีหนาม, พบตามป่าดงดิบ เป็นพืชถิ่นเดียว พบเฉพาะทางภาคตะวันออกของไทย

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น** : ลดการอักเสบ อาการปวดบวมของบาดแผล เข้ายารักษาโรคจิตติงหวาร, มีสรรพคุณคล้ายมะสอย สามารถใช้แทนกันได้ (E2)

ซ้าย : ผลอ่อน, ขวา : ช่อดอกเพศผู้

มะหวด

ชื่อท้องถิ่น : มะหวด (พิษณุโลก), มะหวดผี มะหวดน้อย (สระแก้ว), หมากหวด (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lepisanthes rubiginosa* (Roxb.) Leenh.

ชื่อวงศ์ : SAPINDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกแตกสะเก็ดบาง ขนาดเล็ก ตามส่วนต่าง ๆ มีขนสั้นหนานุ่ม ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อย 3-6 คู่ เรียงตรงข้าม รูปใบหอก-ขอบขนาน-ไข่กลับ ยาว 7-20 ซม. ก้านใบสั้น ยาวไม่เกิน 5 มม. ช่อดอกยาวถึง 30 ซม. ดอกสีขาว ผลหยัก 3 พู แต่ละพูรูปขอบขนาน ยาว 1.5-2.5 ซม. สุกสีแดง-สีดำ เนื้อรสหวานทานได้

ซ้าย : ผลสุก, ขวา : เปลือกลำต้น

สรรพคุณ

- **ราก** : แก้ท้องอืด (N1)
- **รากและใบ** : รักษาโรคเก๊าท์ แก้ไข้ตัวร้อน (NE2)
- **ใบ** : แก้ไตพิการ แก้กระษัย แก้บวม ขับปัสสาวะ เป็นยาระบายอ่อน ๆ (R8)
- **ผลสุก** : รสหวานหรือฝาดเล็กน้อยทานเป็นผลไม้ ช่วยแก้ไข้มาลาเรีย ไข้ป่า (E2)
- **ตำรับยาโรคประดง** : รักษาโรคประดง (NE2-018)

มะหาด

ชื่อท้องถิ่น : มะหาด หาด (ตรัง), มะหาดใหญ่ (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Artocarpus thailandicus* C. C. Berg

ชื่อวงศ์ : MORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 20 ซม. เปลือกแตกสะเก็ดบาง ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวข้น ตามกิ่งอ่อน ก้านช่อดอก ก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นสากคายสีขาว-น้ำตาลอ่อน (ถ้าหาด Art_lac จะมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลแดง และมีก้านช่อดอกเพศเมียหรือก้านผล ยาว 1-4 ซม.) ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-ไข่กลับ ยาว 6-14 ซม. ขอบใบหยักซี่ฟัน-เรียบ แผ่นใบด้านล่างมีขนหนาแน่น-เกือบเกลี้ยง ก้านช่อดอกเพศเมียหรือก้านผล ยาว 0.3-1 ซม. ผลค่อนข้างกลม กว้าง 3-4 ซม. มีขนประปราย สุกสีส้ม เนื้อฉ่ำน้ำ รสหวานอมเปรี้ยวทานได้

สรรพคุณ

- **แก่น :** นำไปทำพอกบาด แล้วใช้เข้ายาตำรับยาถ่าย (N1)
- **ตำรับยาโรคลมชัก :** แก้วโรคลมชัก (N1-200)
- **ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น :** ช่วยปรับธาตุ แก้วปวดเมื่อย ปวดข้อ-เอ็น แก้วเอ็นพิการ (S2-26)
- **ตำรับยาละลายลิ้มเลือด :** ช่วยละลายลิ้มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ (S2-30)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น :** แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-31)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต :** รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น :** รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-66)

บน : ผลสุก, ล่าง : แผ่นใบด้านล่างของมะหาด

แก่นมะหาด

มังคุด

ชื่อท้องถิ่น : ทะโล้ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Schima wallichii* (DC.) Korth.

ชื่อวงศ์ : THEACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 35 ม. เปลือกแตกเป็นร่องลึกตามยาว เปลือกในมีเส้นใยละเอียดสีขาว ระบายและคันต่อผิวหนัง ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นนุ่ม ใบเดี่ยว รูปรี ยาว 9-18 ซม.ขอบใบจักฟันเลื่อย-เรียบ ดอกเดี่ยว ออกตามซอกใบใกล้ยอดก้านดอกยาว 2-7 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ ดอกสีขาว บานกว้าง 4 ซม. เกสรจำนวนมากสีเหลือง ผลกลม กว้าง 1.5-2 ซม. เมื่อแก่แห้งแตก 5 ซีก

สรรพคุณ

- **เปลือก :** สมานธาตุ แก้วท้องร่วง; แก่น : แก้วชาโลหิต แก้วโรคกระษัย บำรุงโลหิต แก้วท้องเสีย; ดอก : แก้วใช้ บำรุงหัวใจ (R7)
- **กิ่งอ่อนและเนื้อไม้ :** แก้วคลื่นไส้ แก้วปวดหู (NE2)

มันนกก

ชื่อท้องถิ่น : หัวกะทาด (พิษณุโลก)

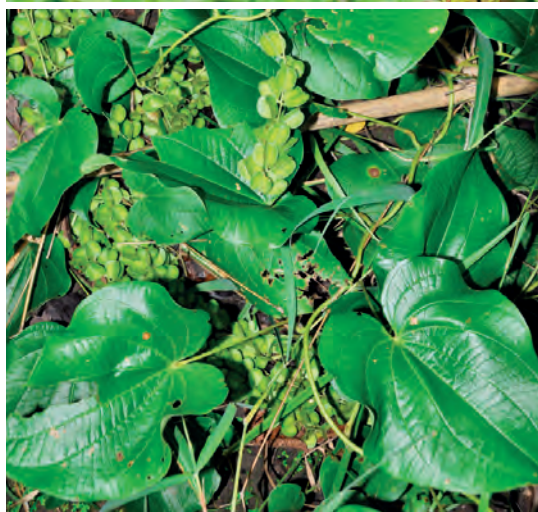
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dioscorea birmanica* Prain & Burkill

ชื่อวงศ์ : DIOSCOREACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อยลูก ยาวถึง 15 ม. เถาจะแห้งหลังผลแก่ มีรากสะสมอาหารใต้ดิน (หัว) เนื้อในสีขาว ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น-เกลี้ยง เถากลม ต้นอ่อนมีหนาม ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปหัวใจ กว้าง 10-15 ซม. มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 7-11 เส้น แผ่นใบด้านบนมีรอยขีดตามแนวเส้นใบ ก้านใบยาว 5-10 ซม. เป็นเหลี่ยม ผลรูปค่อนข้างกลม กว้าง 2-2.5 ซม. มีปีกตามแนวตั้ง 3 ปีก ติดเป็นช่อผล ยาว 10-20 ซม.

สรรพคุณ

- หัว : สมานแผลภายใน บำรุงเส้นเอ็น (N1)

ผลอ่อนของมันนกก

มันพาด

ชื่อท้องถิ่น : มันเทียน มันนกก (พิษณุโลก), มันแซง (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dioscorea oryzetorum* Prain & Burkill

ชื่อวงศ์ : DIOSCOREACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อยลูก ยาวถึง 5 ม. เถาจะแห้งหลังผลแก่ มีรากสะสมอาหารใต้ดิน (หัว) รูปรี-เกือบกลม กว้างถึง 7 ซม. เนื้อในสีขาว-ครีม ต้มทานได้ไม่คัน ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยงและไม่มีหนาม เถากลม ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปขอบขนานแคบ กว้าง 1.5-2.5 ซม. ยาว 7-10 ซม. มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 3-5 เส้น ก้านใบยาว 0.7-2.7 ซม. ผลรูปกลมแบน กว้าง 2-2.5 ซม. มีปีกตามแนวตั้ง 3 ปีก ติดเป็นช่อผล ยาว 3-5 ซม.

สรรพคุณ

- หัว : ต้ม/เผากิน บำรุงเส้นเอ็น (N1)

กลางซ้าย : ผล, กลางขวา : เถาและโคนก้านใบ, ล่าง : หัวใต้ดิน

มันเสา

ชื่อท้องถิ่น : มันเสา (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dioscorea alata* L.

ชื่อวงศ์ : DIOSCOREACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาวัลย์ยาวถึง 20 ม. เถาจะแห้งหลังผลแก่ มีรากสะสมอาหารใต้ดิน (หัว) เป็นแท่งยาวหรือค่อนข้างกลม ยาว 10-50 ซม. ต้มทานได้ไม่คัน ตามส่วนต่าง ๆ เกือบและไม่มีหนาม เถาและก้านใบมีครีบริบสีน้ำตาล ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่ กว้าง ยาว 6-12 ซม. มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 5-9 เส้น ก้านใบยาว 4-10 ซม. ผลรูปกลมแบน กว้าง 2.5-4 ซม. มีปีกตามแนวตั้ง 3 ปีก ติดเป็นช่อผล ยาว 10-20 ซม.

สรรพคุณ

- **หัว :** แก้กโรคไต ม้ามอักเสบ (NE3)

บ้ากลายโรง

ชื่อท้องถิ่น : ม้ากระต๊อบโรง (พิษณุโลก), ม้ากระต๊อบ

โรง ม้าทลายโรง (สระแก้ว), ม้ากระต๊อบโรง

ม้าทลายโรง แส้ม้าทลาย ย่านเอ็นม้า เอ็นม้า (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Neuropeltis racemosa* Wall.

ชื่อวงศ์ : CONVOLVULACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อค่อนข้างแข็ง ยาวถึง 30 ม. เปลือกมีตุ่ม-หนาม ยาวถึง 1.3 ซม. ไม่พ่นน้ำยางสีขาว ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นสีสนิม ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-แกมขอบขนาน ยาว 6-17 ซม. ก้านใบยาว 1-2 ซม. ช่อดอกออกตามกิ่งยาวถึง 10 ซม. ผลมีปีกรูปไข่กว้าง เนื้อบางคล้ายใบสีขาวอมเขียว ติดเมล็ดรูปกลมมน บริเวณกลางปีก กว้าง 7 มม. เมื่อกแก่แห้งแตก 5 ซีก

บน : ผล, กลาง : ยอดมีขนสีสนิม, ล่าง : เถา

สรรพคุณ

- **เถาหรือราก :** บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อย (E2)
- **เถา :** บำรุงกำลัง (N1)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย-บำรุงกำลัง :** แก้ปวดเมื่อย บำรุงกำลัง (E1-05)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย-กระดูกทับเส้น :** แก้ปวดหลัง ปวดเอว ปวดไขข้อ ปวดกระดูก แก้กระดูกทับเส้น บำรุงธาตุ (E2-216)
- **ตำรับยาอยู่ไฟ/มดลูกเข้าอู่/ไล่เลื้อน :** ใช้แทนการอยู่ไฟ มดลูกเข้าอู่ไว แก้ไล่เลื้อนทั้งชายและหญิง (E3-01)

บน : เกาสด, ล่าง : เกาแห้งของม้าหลายโรง

- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/บำรุงร่างกาย/อัมพาต : แก้ปวดเมื่อยตามเส้น-ข้อ-หลัง-เอว อัมพาต บำรุงร่างกาย ช่วยให้เจริญอาหาร (E3-02)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย : แก้ปวดเมื่อย (N1-57)
- ตำรับยากำลังฮ่อสะพายควาย : บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- ตำรับยาโรคเบาหวาน : แก้อาการเบาหวาน (S2-22)
- ตำรับยาโรคประดงเลือด : แก้ประดงเลือด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง (S2-27)
- ตำรับยาโรคความดันโลหิต : ช่วยลดความดันโลหิตสูง (S2-39)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง : แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

มูกเขา

ชื่อท้องถิ่น : มูกเขา (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hunteria zeylanica* (Retz.) Gardner ex Thwaites

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกเรียบ และมีช่องอากาศตามส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น และไม่มีขน ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีแคบ-ขอบขนาน ยาว 7-15 ซม. ปลายใบเรียวยาวคล้ายหาง เส้นแขนงใบจำนวนมาก ปลายเส้นวิ่งไปจรดเส้นขอบใบใกล้ขอบใบ ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบยาว 1-2 ซม. กลีบดอกสีขาว 5 กลีบ

ดอกบานกว้าง 8-10 มม. มีกลิ่นหอม ผลรูปไข่ ยาว 2-3 ซม. ติดเดี่ยวหรือคู่ เมื่อสุกสีเหลืองส้ม

สรรพคุณ

- ตำรับยาโรคเบาหวาน : แก้อาการเบาหวาน (S2-22)

ชาย : ผลอ่อน, ขาว : เปลือกลำต้นของมูกเขา

โมกเครือ

ชื่อท้องถิ่น : เครือไต้ตัน (อุดรธานี), เตี้ยตบโมกเครือ (ตรัง), เกาลันเสือ เครือไต้ตัน (พิษณุโลก), ไต้ตัน ไต้ปลาไหล เครือไต้ตัน (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Amphineuron marginatum* (Roxb.) D. J. Middleton

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น เปลือกสีน้ำตาลแดงและมีช่องอากาศ ตามข้อเป็นสันนูน ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนานแกมรี ยาว 8-17 ซม. ปลายเส้นแขนงใบจรดกันใกล้ขอบใบ มีรอยกดตามแนวเส้นแขนงใบที่ผิวใบด้านบน ผิวเกลี้ยง ก้านใบมักมีสีแดง กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ ดอกสีขาว ดอกบานกว้าง 3 ซม. ผลแบบฝักติดคู่ เป็นแท่งยาว 30-50 ซม. หยาบ 1 ซม. เมล็ดมีพูชนที่ปลายด้านหนึ่ง

ล่าง : ฝักแก่ของโมกเครือ

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : แก้กโรคบิด ท้องร่วง (E2)
- **ราก ใบ และเถา** : บำรุงกำลัง บำรุงเส้นเอ็น (N1)
- **ราก** : ช่วยขับระดูเสีย แก้ไข้ แก้ขัดเบา (NE3)
- **ตำรับยาบำรุงรักษามดลูก** : ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด มดลูกพิการ (S2-60)

โมกแดง

ชื่อท้องถิ่น : ไม้พุ่ม โมกแดง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Wrightia dubia* (Sims) Spreng.

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 2 ม. ตามส่วนต่าง ๆ มีน้ำยางสีขาวข้น และไม่มีขน ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-ไข่กลับ ยาว 7-20 ซม. ก้านใบยาว 2-10 มม. แผ่นใบมีจุดโปร่งแสงทั่วไป ช่อดอกยาว 2.5-4 ซม. ออกที่ปลายกิ่ง มีกลีบดอก 5 กลีบ สีแดงอมชมพู-สีขาว ดอกบานรูปกรวย กว้าง 4-5 ซม. ผลแบบฝักติด 1 คู่ เป็นแท่งยาว 13-30 ซม. ผิวไม่มีช่องอากาศ, พบตามป่าดงดิบชื้นทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงใต้ และภาคใต้

ล่าง : ฝักอ่อนของโมกแดง

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้ท้องอืดตายไม่เกิน 3 ปี** : แก้ท้องอืดตายไม่เกิน 3 ปี บำรุงองคชาต บำรุงกำลัง (S1-40)
- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย** : บำรุงเลือด ตูมิเลือดฝาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกษม (S2-51)

โมกมัน

ชื่อท้องถิ่น : โมก โมกมัน (พัทลุง), โมกมัน

(อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Wrightia arborea* (Dennst.) Mabb.

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 20 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดหนา ทุกส่วนมีน้ำยางสีขาว ตามส่วนต่าง ๆ มีขนสั้นหนาแน่น ใบรูปรี-รูปขอบขนาน ยาว 6-15 ซม. ดอกสีขาวครีม กลีบดอก 5 กลีบ ดอกบานกว้าง 4-5 ซม. กลางดอกมีจیبเป็นกะบังมักมีสีชมพู กะบังจักเป็นแฉกไม่สม่ำเสมอ ผลเป็นฝัก เป็นแท่งยาว 10-30 ซม. หนา 2-3 ซม. ผิวมีช่องอากาศและขนสั้น เมื่อแก่แห้งแตก 2 ซีก เมล็ดมีพู่ขนติดที่ปลายด้านหนึ่ง

สรรพคุณ

- **เปลือกหรือยาง :** แก้กษิแมลงสัตว์กัดต่อย (NE3)
- **ตำรับยาโรคมะเร็งตับ/ฝีในตับ/ตับอักเสบ :** รักษาโรคมะเร็งตับ (ระยะที่ 1-3), โรคฝีในตับ, โรคตับอักเสบ, โรคกาฬลงดับ (มีอาการเพื่อคลุ้มคลั่งและนัยน์ตาเป็นสีแดงร่วมด้วย) (S3-74)

โมกใหญ่

ชื่อท้องถิ่น : โมกหลวง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Holarrhena pubescens*

Wall. ex G. Don

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 15 ม. เปลือกเรียบเป็นสะเก็ดหนาเล็กน้อยและมีช่องอากาศหนาแน่น ทุกส่วนมีน้ำยางสีขาวข้น ตามส่วนต่าง ๆ ขนสั้นนุ่ม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี ยาว 10-20 ซม. แผ่นใบบาง กลีบดอกสีขาว 5 กลีบ กลางดอกสีเหลือง ดอกบานกว้าง 3-4 ซม. มีกลิ่นหอม ผลออกเป็นฝักคู่ ห้อยลง ยาว 18-30 ซม. หนา 6 มม. มีช่องอากาศกระจาย เมล็ดมีพู่ขนติดที่ปลายด้านหนึ่ง

สรรพคุณ

- **เปลือกและใบ :** รักษาโรคหิด (NE3)
- **เนื้อไม้ :** แก้กษิมาลาเรีย (N1)
- **ตำรับยาใช้ก้ำเตาใหญ่ :** แก้ก้ำเตาใหญ่ (S2-47)

เมื่อยดำ

ชื่อท้องถิ่น : เถาเมื่อย (พิษณุโลก), เมื่อยดำ (ตรัง, พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Gnetum montanum* Markgr.

ชื่อวงศ์ : GNETACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. เนื้อไม้ด้านในมีลายสีน้ำตาลดำ เปลือกมีช่องอากาศจำนวนมาก-แตกสะเก็ดหนา ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่-รูปรีแกมขอบขนาน ยาว 10-20 ซม. ผิวใบเกลี้ยง จุดเด่นของเมื่อยดำอยู่ที่มีเนื้อใบหนา แผ่นใบด้านบนมีรอยกดตามแนวเส้นแขนงใบ และใบแห้งมีสีดำ, ช่อดอกเพศผู้แยกแขนง ช่อย่อยยาว 5-15 ซม. ตั้งขึ้น ช่อดอกเพศเมียออกเดี่ยวหรือเป็นกระจุก ห้อยลงยาว 15-30 ซม. ผลรูปรีปลายแหลม ยาว 2-3 ซม. มีก้านผลยาว 5-10 มม. โคนก้านไม่มีขน ผลสุกสีแดง ผลแห้งสีดำ, พบตามป่าดิบแล้ง ป่าดิบชื้น และป่าดิบเขาทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- เถา : แก้ปวดเมื่อย (N1)

หน้าตัดเถาเมื่อยดำ

เมื่อยดุก

ชื่อท้องถิ่น : เมื่อยแดง (ตรัง, พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Gnetum macrostachyum* Hook. f.

ชื่อวงศ์ : GNETACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. เนื้อไม้ด้านในมีลายสีน้ำตาลแดง เปลือกเรียบ-มีช่องอากาศหนาแน่นกระจายทั่ว (จุดต่างจากเมื่อยดำ Gne_mon) ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีแกมขอบขนาน ยาว 8-16 ซม. ผิวใบเรียบ เกลี้ยง เนื้อใบหนา ใบแห้งสีน้ำตาล ช่อดอกห้อยลงยาวถึง 10 ซม. ผลรูปรี ยาว 2-3 ซม. ปลายมนมีติ่งแหลม ไม่มีก้านผล โคนผลมีขนสีน้ำตาล ยาวถึง 5 มม. ผลสุกสีแดง, พบตามป่าดิบแล้งและป่าดิบชื้น ทั่วทุกภาค ยกเว้นภาคเหนือ

สรรพคุณ

- เถา : แก้ปวดเมื่อย บำรุงกำลัง (S3)
- ตำรับยาโรคประดงเลือด : แก้ประดงเลือด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง (S2-27)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง : แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

หน้าตัดเถาเมื่อยดุก/เมื่อยแดง

เม่าไข่ปลา

ชื่อท้องถิ่น : เม่าไข่ปลา (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Antidesma ghaesembilla* Gaertn.

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. ตามส่วนอ่อน ๆ และช่อดอกมีขนสั้น ใบเดี่ยว รูปรีกว้าง ยาว 5-10 ซม. โคนใบมน-เว้า ปลายใบมน-มีติ่งสั้น แผ่นใบด้านล่างมีขนประปราย-เกลี้ยง ใบอ่อนรสฝาดอมเปรี้ยว ก้านใบยาว 1-2 ซม. ช่อดอกแยกเพศ คล้ายทางกระรอก ยาว 3-7 ซม. ช่อดอกเพศผู้สีครีม ช่อผลคล้ายช่อพริกไทย ผลย่อยทรงกลม กว้าง 5 มม. ก้านผลยาว 2 มม. ผลอ่อนสีเขียวอ่อน สุกสีแดง-ดำ รสเปรี้ยวอมหวานทานได้

สรรพคุณ

- **ผลสุก :** ทานช่วยระบาย ถ่ายท้อง; ยอดอ่อนและผลดิบ-สุก : มีรสเปรี้ยวอมหวาน ทานเป็นผัก ใช้ปรุงอาหาร หรือทานเป็นผลไม้ (NE3)
- **ใบสด :** บดเป็นยาพอกแผลสด เป็นยาสมานแผล และแก้บวม บรรเทาความเจ็บปวดจากกระดูกหัก ขาวอาช้ำและเข้าไ้ราก และใบหรือทั้งต้นตำ คั้นน้ำทาหรือต้มอาบแก้อาการคัน อากาบบวม อักเสบ ต้มดื่มเป็นยาบำรุงกำลัง ช่วยขับปัสสาวะ (R18)
- **ตำรับยาแก้ไข้ทั้งประทุ :** แก้ไข้ทั้งประทุ (N1-123)

เม่าสร้อย

ชื่อท้องถิ่น : เม็ดข้าวสาร (อุดรธานี), เม่าสร้อย (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Antidesma acidum* Retz.

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 6 ม. ตามส่วนอ่อน ๆ และช่อดอกมีขนสั้นหนาแน่น-ประปราย ใบเดี่ยว รูปรี-ไข่กลับ ยาว 4-10 ซม. โคนใบรูปลิ้น-มน แผ่นใบด้านบนมีรอยกดตามแนวเส้นแขนงใบ แผ่นใบด้านล่างเกลี้ยง-มีขนประปราย เนื้อใบหนา ใบอ่อนรสเปรี้ยว ก้านใบยาว 2-7 มม. บวมหนา ช่อดอกแยกเพศ คล้ายทางกระรอก ยาว 5-10 ซม. ช่อดอกเพศผู้สีเหลืองอมเขียว ช่อผลคล้ายช่อพริกไทย ผลย่อยทรงกลม กว้าง 5 มม. ก้านผลยาว 2-3 มม. ผลอ่อนสีเขียวอ่อน สุกสีแดง-ดำ รสเปรี้ยวอมหวานทานได้

สรรพคุณ

- **ใบ :** รักษาและบำรุงสตรีหลังคลอดบุตร (NE3)
- **ตำรับยาแก้ไข้ทั้งประทุ :** แก้ไข้ทั้งประทุ (N1-159)

เม่าเหล็ก

ชื่อท้องถิ่น : เม่าเหล็ก (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Diospyros racemosa* Roxb.

ชื่อวงศ์ : EBENACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกแตกเป็นร่องลึกตามยาว สีดำมีเนื้อแข็งหนาคัลลัสถ่าน ที่ปลายยอด กลีบดอก กลีบเลี้ยง และผลอ่อนมีขนสั้นนุ่ม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก-ขอบขนาน ยาว 15-25 ซม. แผ่นใบหนาคัลลัสแผ่นหนึ่ง เกือบ เส้นกลางใบ เป็นร่องที่แผ่นใบด้านบน ก้านใบยาว 1-1.5 ซม., ผลทรงกลม กว้าง 2.5-5 ซม. ขั้วผลมีกลีบเลี้ยงติดค้าง 4 แฉก ๆ ยาว 1-1.5 ซม. กลีบเลี้ยงยกขึ้นไม่แนบติดผล, พบตามป่าดงดิบชื้น ในภาคใต้

สรรพคุณ

- **ตำรับยาบำรุงกำลัง :** ช่วยบำรุงกำลัง (S2-74)

ซ้าย : แผ่นใบด้านล่าง, ขวา : ผลของเม่าเหล็ก

ยมหอม

ชื่อท้องถิ่น : ยมหอม (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Toona ciliata* M. Roem.

ชื่อวงศ์ : MELIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 40 ม. เปลือกแตกสะเก็ดตามแนว ยาว ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยข้าง ละ 7-15 ใบ เรียงสลับ รูปไข่-ใบหอก ยาว 7-16 ซม. โคนเบี้ยว ปลายใบเรียวแหลม ก้านใบย่อยยาว 1-2 ซม. ช่อดอกยาวถึง 50 ซม. ดอกสีขาว กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมี 5 กลีบ ผลรูปรียาว ยาว 2-3 ซม. ผิวมีช่องอากาศ เมื่อแก่แห้งแตกเป็น 5 ซีก แกนกลางมี ห้าเหลี่ยม เมล็ดมีปีกทั้งสองด้าน

สรรพคุณ

- **เปลือก :** แก้วม บำรุงเลือด, หรือใช้เข้ายาตำรับยาหอมนวโกฐ (N1)
- **ราก :** ต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงหัวใจ บำรุงธาตุ ถอนพิษผิดสำแดง แก้พิษเบื่อเมา แก้เมาสุรา แก้ไข้ทุกชนิด; ใบ : กินเป็นยา ถอนพิษเบื่อเมา ลดความร้อน ล้างแก้มกระด้าง; เถา : ต้มน้ำดื่ม หรือถอนพิษผิดสำแดง ถอนพิษตานซาง (R18)

บน : ผลอ่อน, ล่างขวา : ผลแก่แห้งแตก

ยบหิน

ชื่อท้องถิ่น : ยบหิน (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Chukrasia tabularis* A. Juss.

ชื่อวงศ์ : MELIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกเป็นร่องลึกตามยาว ตามส่วนต่าง ๆ มีขนสั้นหนานุ่มคล้ายกำมะหยี่ ใบประกอบแบบขนนก 1-2 ชั้น ใบย่อยข้างละ 10-15 ใบ รูปไข่แกมใบหอก ยาว 4-15 ซม. โคนใบเบี้ยว ปลายใบหยักเป็นติ่งสั้น ก้านใบย่อยยาว 4-8 มม. ช่อดอกตั้งขึ้น ยาวถึง 50 ซม. กลีบดอกสีเหลืองอ่อน 5 กลีบ ผลรีกว้าง ยาว 4-5 ซม. ปลายมีจะงอยแหลม เปลือกแข็งมีช่องอากาศนูนสีน้ำตาล เมื่อแก่แตกเป็น 3-5 เสี่ยง เมล็ดมีปีก

สรรพคุณ

- **เปลือก :** ช่วยสมานแผล รักษาผิวอักเสบ (NE3)

ยอหิน

ชื่อท้องถิ่น : ยารากเหลือง ยอแห้ง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Morinda angustifolia* Roxb.

var. *angustifolia*

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 4 ม. ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปใบหอก ยาว 13-25 ซม. โคนใบสอบเรียว ปลายใบเรียวแหลม ก้านใบยาว 5-10 มม. ช่อดอกเป็นกระจุกกลม กลีบดอกสีขาว มี 5 กลีบ เป็นหลอดยาว 1.6-3 ซม. ผลค่อนข้างกลม ยาว 1-1.5 ซม., พบตามป่าเบญจพรรณและป่าดิบแล้ง ที่ระดับความสูง 500- 1,000 เมตรจากน้ำทะเล

สรรพคุณ

- **ราก :** แก้ไข้ บำรุงกำลัง; ใบ : แก้เชื้อรา (N1)

ซ้าย : ผลอ่อน, ขวา : ช่อดอก

ยอบ้า

ชื่อท้องถิ่น : ยอเถื่อน (พัทลุง, ตรัง), ยอบ้า (อุดรธานี, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Morinda coreia* Buch.-Ham.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกแตกร่องลึกตามยาว-สี่เหลี่ยมหนา ที่ข้อกิ่งอ่อนมีหูใบรูปสามเหลี่ยม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปรี-หอกกลับ ยาว 13-25 ซม. โคนใบสอบเรียว แผ่นใบด้านล่างเกลี้ยง-มีขนสั้นหนานุ่ม ก้านใบยาว 1-2 ซม. ช่อดอกเป็นกระจุกกลม ก้านช่อดอกยาว 2-6 ซม. ดอกรูปดอกเข็ม กลีบดอกสีขาว 4-5 กลีบ หลอดกลีบดอกยาว 1-1.5 ซม. ผลกลม-แกมรี ยาว 3-4.5 ซม. ผิวเรียบเห็นช่องผลอยู่รูปหลายเหลี่ยม, พบตามป่าผลัดใบและชายป่าดงดิบ ในพื้นที่ดินปนทรายหรือดินลูกรังทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- เนื้อไม้ : แก้โรคดีซ่าน (N1)
- ราก : แก้เบาหวาน รักษาโรคกระเพาะ)
- ตำรับยารักษาฝีหรือดฝีอักเสบเรื้อรัง : รักษาฝีอักเสบ ฝีเรื้อรัง ลดการขยายตัวของฝี (“ฝีหรือด” เป็นภาษาไทยใต้ คือ ฝีที่เป็นตลอด มีการอักเสบเรื้อรัง) (S1-01)
- ตำรับยารักษามดลูกเคลื่อน/บำรุงโลหิต : รักษา มดลูกเคลื่อน บำรุงโลหิต (S2-45)

รากยอบ้า

ยางแดง

ชื่อท้องถิ่น : ยางแดง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dipterocarpus turbinatus* C. F. Gaertn.

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCARPACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นไม่ผลัดใบ สูงถึง 40 ซม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ด เนื้อไม้มีน้ำมันยางกลิ่นหอม ใบรูปไข่-ขอบขนาน ยาว 15-20 ซม. ผิวใบเกลี้ยง ใบแห้งมันวาวเป็นสีน้ำตาลทองแดง ผลกลมรี มี 2 ปีกรูปขอบขนาน, พบตามป่าดงดิบแล้งทั่วไป ยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- ยาง : แก้ปวดฟัน (N1)
- น้ำมันจากต้น : รักษาแผลพุพอง แผลเปื่อย (NE2)

ซ้าย : ยอดและก้านใบอ่อนมีขนสีขาว, ขวา : การขุดเจาะน้ำมัน
ยางแดง

ยางนา

ชื่อท้องถิ่น : ยาง ยางนา (ตรัง, อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dipterocarpus alatus* Roxb. ex G. Don

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCARPACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นไม่ผลัดใบ สูงถึง 50 ซม. เปลือกแตกเป็น
สะเก็ด เนื้อไม้มีน้ำมันยางกลิ่นหอม ใบรูปไข่-ขอบขนาน ยาว
15-25 ซม. ผิวใบด้านล่างและก้านใบมีขนนุ่มหนาแน่น ผล
กลม-รูปไข่ ยาว 2-3 ซม. มีค้ำตามแนวยาว 5 ค้ำ มี 2 ปีกรูป
ขอบขนาน, พบตามป่าดงดิบในเขตที่ราบน้ำท่วมถึงหรือในหุบเขา
ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **เปลือก** : ต้มน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงร่างกาย ฟอกเลือด บำรุงโลหิต
แก้ตับอักเสบ และใช้ทาถูนวดขณะร้อน ๆ เป็นยาแก้ปวดตาม
ข้อ; เมล็ดและใบ : มีรสฝาดร้อน ต้มใส่เกลือ ใช้อมแก้ปวดฟัน
ฟันโยกคลอน, น้ำมันยาง 1 ส่วน ผสมกับแอลกอฮอล์กิน 2
ส่วน แล้วนำมารับประทาน (R67)

ยางนา

- **เปลือก** : ช่วยฟอกโลหิต แก้ปวดข้อ แก้ตับอักเสบ (NE3)
- **ตำรับยารักษากลาก/เกลื้อน/สังคัง/ตกขาว** : รักษาโรคผิวหนัง
จากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน สังคัง ตกขาว แก้อาการคันที่
ผิวหนังเรื้อรัง ผดผื่นคัน (S1-17)
- **ตำรับยารักษาโรคเหียงอกและฟัน** : รักษาโรคเหียงอกและฟัน
(S2-88)

ยางมันหมู

ชื่อท้องถิ่น : ยาง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dipterocarpus kerrii* King

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCARPACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นไม่ผลัดใบ สูงถึง 50 ซม. เปลือกแตกเป็น
สะเก็ด เนื้อไม้มีน้ำมันยางกลิ่นหอม ที่ยอดมีหูใบรูปเรียวยาว กิ่ง
อ่อน ก้านใบ และผิวใบเกลี้ยง ใบรูปรี ยาว 9-15 ซม. ใบแห้งสี
น้ำตาลทองแดง ผลกลมแบน มี 2 ปีกรูปขอบขนาน , พบตาม
ป่าดงดิบชื้นในเขตภาคใต้

ยางมันหมู

สรรพคุณ

- **ตำรับยารักษากลาก/เกลื้อน/สังคัง/ตกขาว :** รักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน สังคัง ตกขาว แก้อาการคันที่ผิวหนังเรื้อรัง ผดผื่นคัน (S1-17)
- **ตำรับยารักษาโรคเห็บกิ้งและฟัน :** รักษาโรคเห็บกิ้งและฟัน (S2-88)

ยางยุง

ชื่อท้องถิ่น :-

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dipterocarpus grandiflorus*

(Blanco) Blanco

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCARPACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นไม่ผลัดใบ สูงถึง 40 ซม. เปลือกเรียบ-แตกสะเก็ดใหญ่ เนื้อไม้มีน้ำมันยางกลิ่นหอม ใบรูปไข่ ยาว 10-25

ยางยุง

ชม. ผิวใบและกิ่งอ่อนเกลี้ยง ผลรูปขอบขนาน ยาว 4-5 ซม. มีครีบทามแนวยาว 5 ครีบ ผลมี 2 ปีกรูปขอบขนาน, พบตามป่าดงดิบชื้นในเขตภาคใต้

สรรพคุณ

- **ตำรับยารักษากลาก/เกลื้อน/สังคัง/ตกขาว :** รักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน สังคัง ตกขาว แก้อาการคันที่ผิวหนังเรื้อรัง ผดผื่นคัน (S1-17)
- **ตำรับยารักษาโรคเห็บกิ้งและฟัน :** รักษาโรคเห็บกิ้งและฟัน (S2-88)

ยางวาด

ชื่อท้องถิ่น : ยาง (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dipterocarpus chartaceus* Symington

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCARPACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นไม่ผลัดใบ สูงถึง 40 ซม. เปลือกแตกสะเก็ดหรือร่องตื้นตามแนวยาว เนื้อไม้มีน้ำมันยางกลิ่นหอม กิ่งอ่อนและก้านใบมีขนสั้น ใบรูปไข่-รี ยาว 8-13 ซม. ผิวใบเกลี้ยง ผลรูปกลมรี มี 2 ปีกรูปขอบขนาน, พบตามป่าดงดิบในเขตที่ราบใกล้ชายทะเลและป่าชายหาดในภาคใต้

สรรพคุณ

- **ตำรับยารักษากลาก/เกลื้อน/สังคัง/ตกขาว :** รักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน สังคัง ตกขาว แก้อาการคันที่ผิวหนังเรื้อรัง ผดผื่นคัน (S1-17)
- **ตำรับยารักษาโรคเหงือกและฟัน :** รักษาโรคเหงือกและฟัน (S2-88)

ย่านขหลง

ชื่อท้องถิ่น : ขหลง ย่านขหลง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Coptosapelta flavescens* Korth.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-ไข่กลับ ยาว 6-13 ซม. ปลายใบหยักเป็นติ่งเรียวแหลม ก้านใบยาว 1 ซม. ช่อดอกออกที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่งและปลายกิ่ง ช่อยาวถึง 7 ซม. กลีบดอกสีขาว-สีครีม เป็นหลอดยาว 1-1.3 ซม. ปลายแยก 5 แฉก รูปแถบ ยาว 1 ซม. คล้ายดอกเข็ม กลีบเลี้ยงติดทน ผลทรงกลม เกลี้ยง เมื่อแก่แห้งแตกเป็น 2 พู เมล็ดจำนวนมาก มีปีก, พบที่พม่า ลาว เวียดนาม และภูมิภาคมาเลเซีย ในไทยพบทั่วไปตามชายป่าดงดิบในระดับความสูงต่ำ ๆ จนถึงประมาณ 900 ม.

สรรพคุณ

- **ราก :** รักษาโรคมะเร็ง (S1)
- **ราก :** ยาถ่ายพยาธิตัวกลมที่อยู่ตามผิวหนัง เช่น พยาธิตัวจืด (S2)

เถาของย่านขหลงที่ขัดเปลือกออกแล้ว

ย่านนมหควาย

ชื่อท้องถิ่น : กล้วยมุสั้ง กล้วยหมูสั้ง (ตรัง, พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Uvaria grandiflora* Roxb. ex Hornem.
var. *grandiflora*

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. เปลือกมีรอยปริแตกตามแนวยาว ตามส่วนต่าง ๆ มีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลแดง มีช่องอากาศ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน-ไข่กลับ ยาว 12-23 ซม. มีเส้นแขนงใบข้างละ 14-17 เส้น ดอกเดี่ยว กลีบดอกสีแดง 6 กลีบ รูปขอบขนาน ดอกบานกว้าง 8-10 ซม. เกสรสีครีม ผลรูปทรงกระบอก ยาว 6-8 ซม. ผิวขรุขระ ติดเป็นกลุ่มถึง 30 ผล/กลุ่ม ผลสุกสีเหลือง

สรรพคุณ

- ทั้ง 5 : บำรุงโลหิต (S3)
- ตำรับยาบำรุงกำลัง : ช่วยบำรุงกำลัง (S2-74)

หน้าตัดเถาย่านนมหควาย

ย่านปด

ชื่อท้องถิ่น : เถามหาพลึง (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Stephania japonica*

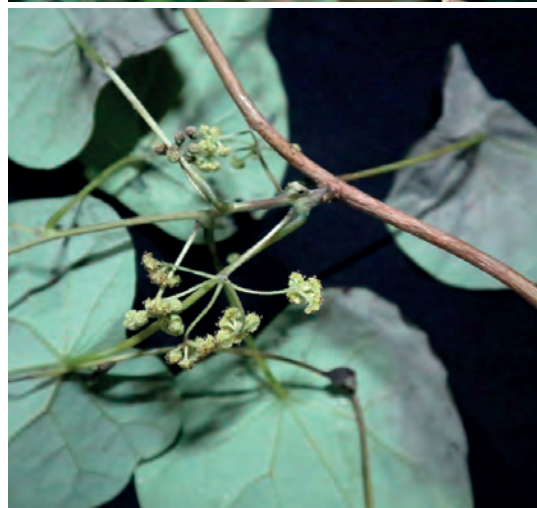
(Thunb.) Miers var. *discolor* (Blume) Forman

ชื่อวงศ์ : MENISPERMACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้ออ่อน เถามีน้ำยางใส ไม่มีหัวใต้ดินชัดเจน ใบรูปหัวใจ แผ่นใบด้านล่างและกิ่งอ่อนมีขนสั้นหยิกอหนาแน่น ก้านใบติดแบบใบบัว, พบตามชายป่าดงดิบทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- เปลือก : บำรุงกำลัง (E2)

ย่านเ็น

ชื่อท้องถิ่น : ย่านเ็น เถาเ็น (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ipomoea rubens* Choisy

ชื่อวงศ์ : CONVULVULACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ขยายพันธุ์โดยการปักชำกิ่ง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจ-ค่อนข้างกลม ยาว 12-20 ซม. โคนใบเว้าลึก มีเส้นแขนงใบออกโคนใบ 3-4 คู่ ก้านใบยาว 10-20 ซม. ดอกรูปแตร สีชมพูอมม่วง คล้ายดอกผักบุ้ง บานกว้าง 6-8 ซม. ผลมีกลีบเลี้ยงหนา 5 กลีบ หุ้มเป็นรูปหยดน้ำ ยาว 4 ซม. ผลกลม กว้าง 1.5 ซม. มีเมล็ดอยู่ภายใน

สรรพคุณ

- ตำรับยาขับเสมหะในลำคอ-อก/แก้โรคหอบหืด : ช่วยขับเสมหะในลำคอ-อก แก้หอบหืด (S2-08)
- ตำรับยาโรคอัมพาตระยะแรก : แก้อาการกึ่งอัมพาตหรืออัมพาตระยะแรก กล้ามเนื้ออ่อนแรง เดินยืนไม่ปกติ เหน็บชา (S2-24)
- ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น : ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดเข่า-ข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอักเสบ-อัมพาต (S2-31)
- ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า : แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)
- ตำรับยาซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ : ช่วยซ่อมแซมและเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ (S2-53)
- ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น : รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-66)

ด้านในของผลย่านเ็น

ยายกั้งเล็ก

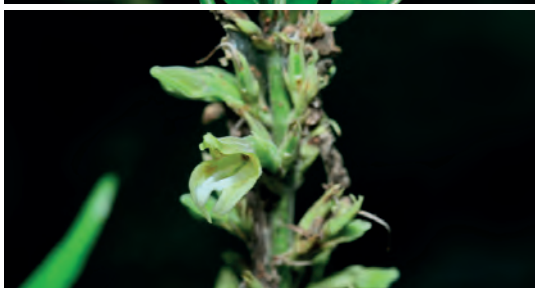
ชื่อท้องถิ่น : พญาวัน (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Justicia grossa* C. B. Clarke

ชื่อวงศ์ : ACANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 2 ม. ตามส่วนอ่อน ๆ และช่อดอกมีขนสั้น ตามข้อบวม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปใบหอก-รี แคบ ยาว 9-17 ซม. ใบแกมผิวเกลี้ยง ผิวใบด้านบนเป็นมันเงาและมีเส้นกลางใบและเส้นแขนงใบขนาน ก้านใบยาว 1-3 ซม. ช่อดอกออกที่ปลายกิ่งตั้งชัน ยาวถึง 17 ซม. ดอกย่อยออกรอบข้อ กลีบดอกสีเขียวยาว ยาว 1.2-1.5 ซม. ปลายกลีบแยก 2 แฉกบน และ 3 แฉกล่าง ด้านใบมีจุดสีม่วง ใบประดับรูปไข่ยาวถึง 8 มม.

ดอกของยายงักเล็ก

สรรพคุณ

- **ใบและยอดอ่อน** : แก่ปวดเมื่อย ลดความดันโลหิตสูง รักษา ระบบประสาท ขับปัสสาวะ (S2)

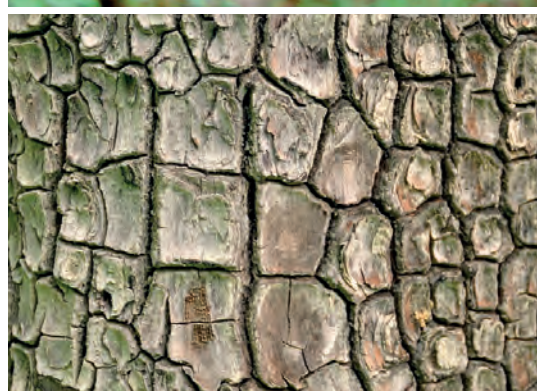
รกฟ้า

ชื่อท้องถิ่น : เชือก (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Terminalia alata* B. Heyne ex Roth

ชื่อวงศ์ : COMBRETACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 35 ม. เปลือกแตกเป็นร่องลึก-สะเก็ดรูปสี่เหลี่ยมเมื่ออายุมาก ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม-เกือบตรงข้าม รูปรี-ขอบขนาน ยาว 15-23 ซม. โคนใบและปลายใบมน แผ่นใบด้านล่างเกลี้ยง-มีขนหนาแน่น และที่เส้นกลางใบใกล้โคนมีต่อมหลุด 1 คู่ ก้านใบยาว 7-12 มม. ช่อดอกคล้ายทางกระรอก ยาวถึง 15 ซม. สีเหลืองอมเขียว ผลรูปขอบขนานแกมรี ยาว 4-6 ซม. มีปีกบิดเป็นคลื่นตามแนวยาว 5 ปีก

บน : ผลของรกฟ้า, ล่าง : เปลือกต้นอายุมาก

สรรพคุณ

- **เปลือก** : แก่ท้องเสีย แก่อาเจียน บำรุงหัวใจ ลดความดันโลหิต ล้างบาดแผล ช่วยฆ่าเชื้อ และสมานแผล (NE3)
- **แก่น ปุ่มหรือปมที่ลำต้น** และผล : แก่คุดูทะราด แก่เสมหะ แก่โลหิต แก่กำเืด แก่ริดสีดวงทวารหนัก (ทำให้หัวริดสีดวงแห้ง) แก่ไข้ทับระดู บำรุงโลหิต (R7)

รสสุคนธ์

ชื่อท้องถิ่น : เครือเขาไฟ (พิษณุโลก), เขือกเขาไฟ
ปดคาย (ตรัง), รสสุคนธ์ ลั่นแรด ลั่นเสือ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tetracera loureiri* (Finet & Gagnep.)

Pierre ex Craib

ชื่อวงศ์ : DILLENIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. เปลือกลอกแผ่น
บาง-แตกสะเก็ดสีเหลี่ยมบางในเถาอายุมาก ตามกิ่ง แผ่นใบมีขน
สั้นสากคาย ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-ไข่กลับ ยาว 6-15 ซม. ขอบ
ใบจักฟันเลื่อย โคนใบสอบ ก้านใบยาว 0.5-1 ซม. โคนก้านใบ
กิ่ง ช่อดอกยาวถึง 20 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 5
กลีบ กลีบดอกและเกสรเพศผู้สีขาว ผลรูปรียาว 7-10 มม. ปลาย
เป็นจะงอยแหลม ติด 3 ผล/กลุ่ม

ซ้าย : เปลือกของเถาอายุมาก, ขวา : หน้ตัดเถา

สรรพคุณ

- **เถาหรือราก** : รักษาอาการปวดไขข้อ ปวดหัวเข่า (E2)
- **เถา** : แก้ตกขาว (N1)
- **ดอก** : บำรุงหัวใจ แก้วิงเวียน ใช้เข้าตำรับยาหอม (NE3-235)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย-กระดูกทับเส้น** : แก้ปวดหลัง ปวดเอว
ปวดไขข้อ ปวดกระดูก แก้กระดูกทับเส้น บำรุงธาตุ (E2-216)
- **ตำรับยาขับนิ่วในไต-ทางเดินปัสสาวะ** : ช่วยขับนิ่วในไต และ
ทางเดินปัสสาวะ (S2-13)

ระงับพิษ

ชื่อท้องถิ่น : ก้างปลาแดง สมเสร็จ ระงับ ระงับพิษ
(ตรัง, พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Breynia glauca* Craib

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 5 ม. ตามส่วนต่าง ๆ เกือบ ใบเดี่ยว
เรียงสลับระนาบเดียว รูปรี-ไข่กว้าง ยาว 3.3-7.5 ซม. แผ่นใบ
ด้านล่างมีนวลเห็นชัด เนื้อใบบางอ่อนนุ่ม ก้านใบยาว 3-5 มม.
ดอกแยกเพศ ออกเป็นกระจุกตามซอกใบ ดอกเพศเมียอยู่ด้านบน
กิ่ง ดอกเพศผู้อยู่ใต้กิ่ง ผลออกเดี่ยว ๆ ทรงกลม กว้าง 6.5-8 มม.
ก้านผลยาว 5-8 มม. สุกสีแดง มีกลีบเลี้ยง 6 กลีบติดที่ขั้วผล

สรรพคุณ

- **ราก** : บำรุงโลหิต (S3)
- **ตำรับยาแก้กองคชาตตายไม่เกิน 3 ปี** : แก้กองคชาตตายไม่เกิน 3
ปี บำรุงองคชาต บำรุงกำลัง (S1-40)
- **ตำรับยาใช้อีสุกอัส** : แก่โรคอีสุกอัส หรือไขสูกัส (S2-38)

บน : ช่อดอก, กลาง : ขนสาตกายบนผิวใบ, ล่าง : ผลอ่อน

แผ่นใบด้านล่างของระยั้งพิษ

พืชป่าสมุนไพร

ระยั้ง

ชื่อท้องถิ่น : ระยั้ง (พิษณุโลก), ระยั้งเล็ก (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rauwolfia serpentina* (L.) Benth. ex Kurz

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มเตี้ย สูงถึง 40 ซม. มีเหง้าใต้ดิน ตามส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น ตามกิ่งอ่อน ใบ ช่อดอกและผลเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามหรือรอบข้อ มี 2-3 ใบ/ข้อ รูปรี-หอกกลับ ยาว 10-25 ซม. ช่อดอกเป็นกระจุกหนาแน่นที่ปลายกิ่ง มีก้านช่อดอกยาว 4-10 ซม. หลอดกลีบดอกสีชมพู ยาว 2 ซม. กลีบดอกสีขาว 5 กลีบ ผลออกเป็นคู่ รูปไข่ ยาว 1 ซม. โคนผลเชื่อมติดกัน สุกสีดำ

สรรพคุณ

- **ราก** : แก้โรคเบาหวาน แก้ไข้ (N1)
- **ราก** : แก้ปวด แก้ไข้ตัวร้อน เป็นยากล่อมประสาทช่วยให้นอนหลับ (NE3)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต** : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-32)
- **ตำรับยาโรคความดันโลหิต** : ช่วยลดความดันโลหิตสูง (S2-39)
- **ตำรับยาแก้แน่นนม/ขับน้ำนม** : แก้น้ำนมแห้ง ช่วยขับน้ำนมในสตรีหลังคลอด (S3-50)

รากของระยั้ง

รัง

ชื่อท้องถิ่น : รัง อัง (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Shorea siamensis* Miq.

ชื่อวงศ์ : DIPTEROCARPACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกร่องลึกตามยาว ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ แผ่นใบและช่อดอกมีขนสั้น-เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่-แกมรูปขอบขนาน ยาว 8-20 ซม. โคนใบเว้าลึก ก้านใบยาว 4-9 ซม. ใบก่อนร่วงสีส้ม-แดง กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ กลีบดอกสีเหลือง เรียงซ้อนกันมีโคนป้องกันยทรงหม้อดินเผา ผลมีปีกรูปหอกกลับ ยาวถึง 9 ซม. มีปีกยาว 3 ปีก และปีกสั้น 2 ปีก ผลรูปไข่ ยาว 2 ซม.

สรรพคุณ

- **เปลือก :** แก้น้ำเหลืองเสีย (NE3)
- **ราก :** ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้อาการปวดท้อง อาหารไม่ย่อย แก้อาเจียน และอาการแพ้ท้อง (R18)
- **ตำรับยาโรคลมชัก :** แก้อาการชัก (N1-200)

บน : ผลจวนแก่ของรัง, ซ้าย : ใบใกล้ร่วง, ขวา : ดอก

รางวัล

ชื่อท้องถิ่น : รางจืด (พัทลุง, ตรัง, อุตรดิตถ์, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Thunbergia laurifolia* Lindl.

ชื่อวงศ์ : ACANTHACEAE

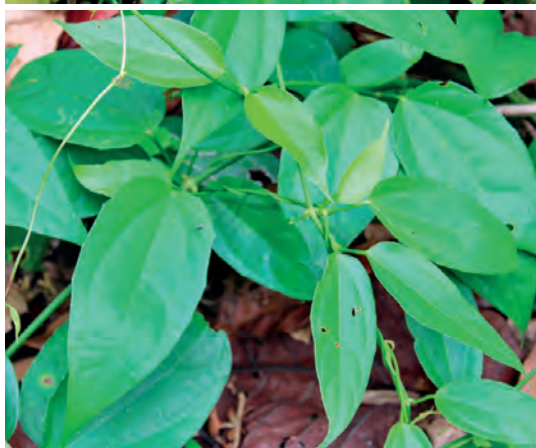
ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาวถึง 20 ม. ตามข้อบวม ตามส่วนต่าง ๆ กลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่แกมใบหอก ยาว 7-18 ซม. ขอบจักซี่ฟันตื้นห่าง ๆ โคนใบมน-ตัด มีเส้นแขนงใบออกจากโคน 1 คู่ ช่อดอกแบบช่อกระจุก กลีบเลี้ยงสีน้ำตาลอมเขียว แยก 2 แฉก กลีบดอกเป็นหลอดรูปแตร สีม่วงอมน้ำเงิน-สีขาว หลอดยาว 3-4 ซม. ปลายแยก 5 แฉก บานกว้าง 6-7 ซม.

ด้านในสีเหลือง-อมน้ำตาล ผลเป็นแท่ง ยาว 4-5 ซม. โคนกลม ป่อง แห้งแตก 2 ซีกตามยาว, พบตามชายป่าดงดิบทั่วประเทศ คล้ายกับสร้อยอินทนิล (*Thu_gra*) แต่สร้อยอินทนิล แผ่นใบด้านล่างมีขน และขอบใบช่วงโคนจัก 1-3 พู

สรรพคุณ

- **แก้พิษเบื่อเห็ด ล้างพิษสารเคมี** ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลงที่เข้าสู่ร่างกาย แก้อาการเมาค้าง, ช่วยพอกโลหิต แก้ไข้ แก้อ่อนในรักษาโรคเบาหวาน (NE3)
- **ใบ เถา หรือราก :** ขับพิษจากสารเคมี หรือ แก้อาการเมาสุรา (S3)
- **ใบ :** ต้มน้ำดื่มขับปัสสาวะ หรือใช้สดตำพอกรักษาผื่นคันแพ้ลมพิษ (N1)
- **ตำรับยาโรคเบาหวาน/ลดน้ำตาลในเลือด :** รักษาเบาหวาน ลดน้ำตาลในเลือด แก้มือเท้าชา (NE3-253)
- **ตำรับยาแก้พิษกินผิดสำแดง :** แก้พิษกินผิดสำแดง กินของแสลง (S3-35)

รางแดง

ชื่อท้องถิ่น : คนทีดำ (ตรัง), เครือปลอก (อุดรธานี), เถารางแดง เถาวัลย์เหล็ก (สระแก้ว), รางแดง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ventilago denticulata* Willd.

ชื่อวงศ์ : RHAMNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. ตามกิ่งอ่อนและช่อดอกมีขนสั้น เถามีลายตามแนวยาว เถาอายุมากแตกเป็นร่องตื้นแกมร่างแหตามแนวยาว ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก-ขอบขนาน ยาว 9–17 ซม. มีเส้นใบย่อยเรียงตามแนวขวาง และผลมีปีกแบนแถบ ยาว 4–6 ซม. ติดเมล็ดกลมที่ปลายด้านหนึ่ง, มีลักษณะคล้ายเครือปลอก (Ven_har) แต่รางแดงมีจุดต่างที่มีขอบใบหยักซี่ฟันหรือจักฟันเลื่อย, แก่นของเถาอายุมากมักจะพบแก่นไม้สีดำได้เหมือนกับเครือปลอก ทำให้บางคนเรียกว่า *คนทีดำ*

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5 :** แก้ปวดเมื่อย ขับปัสสาวะ (E2)
- **เถา :** แก้กษัย บำรุงไต (N1)
- **เถา :** ยาอายุวัฒนะ บำรุงกำลัง (NE3)
- **ตำรับยาโรคความดันโลหิต :** ช่วยลดความดันโลหิตสูง (S2-39)
- **ตำรับยาบำรุงกำลัง/ชูกำลัง :** ช่วยบำรุงกำลัง ชูกำลังให้มีเรี่ยวแรงทำงาน (S2-59)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง :** แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

ซ้าย : แก่นของเถาอายุมาก, ขวา : เปลือกของเถาอายุมาก

ผลแก่ของรางแดง

ราชครุฑ

ชื่อท้องถิ่น : ชิงคอกเดียว (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Goniotalamus macrophyllus* (Blume) Hook. f. & Thomson

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 7 ม. ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นหนาแน่นสีน้ำตาล ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปขอบขนาน-หอกกลับ ยาว 17-35 ซม. เส้นแขนงใบในแต่ละข้าง 14-25 เส้น เป็นรอยกดที่ด้านบนบนแผ่นใบ ปลายเส้นวิ่งไปจรดกันใกล้ขอบใบ ก้านใบยาว 1.5-3 ซม. อวบน้ำ ดอกเดี่ยว ออกตามลำต้นและกิ่งใหญ่ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ สีน้ำตาล กลีบดอกสีขาว 6 กลีบ เรียงตัวคล้ายรูปไข่ปลายแหลม ยาว 3-4 ซม. เนื่อหนา ผลรูปรี ยาว 2 ซม. ปลายมีติ่งแหลม ติดมาถึง 17 ผล/กลุ่ม, พบตามป่าดงดิบชื้น ในภาคใต้

สรรพคุณ

- **ตำรับยาโรคมะเร็ง :** แก่โรคมะเร็ง (S2-19)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า :** แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)

- ตำรับยารักษาแผลเคลื่อน/บำรุงโลหิต : รักษาแผลเคลื่อน บำรุงโลหิต (S2-45)
- ตำรับยาบำรุงกำลัง/ชูกำลัง : ช่วยบำรุงกำลัง ชูกำลังให้มี เรี่ยวแรงทำงาน (S2-59)
- ตำรับยาบำรุงรักษามดลูก : ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรี หลังคลอด มดลูกพิการ (S2-60)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง : แก้ปวด เมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

ผลอ่อนของราชครูดำ

ราชดำ

ชื่อท้องถิ่น : ราชดำ (พัทลุง, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Brucea javanica* (L.) Merr.

ชื่อวงศ์ : SIMAROUBACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงได้ถึง 2 ม. ตามกิ่ง แก่นใบ ก้านใบ แผ่น ใบ และช่อดอกมีขนสั้นหนาแน่น ใบประกอบขนนกปลายคี่ ยาว ถึง 35 ซม. ใบย่อย 7-15 ใบ เรียงตรงข้าม-สลับ รูปไข่กว้าง-แกม ขอบขนาน ยาว 3.5-10 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย ช่อดอกตั้งขึ้น ยาวถึง 33 ซม. ดอกสีขาวอมเขียว-สีแดงเข้ม ผลรูปไข่ ยาว 6 มม. ติด 1-4 ผล/กระจุก, ส่วนต่าง ๆ มีรสขม

ผลและก้านข้อผล

สรรพคุณ

- ตำรับยาหอมนวโกฐ : แก้กสันเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุก แน่นในอก แก่ลมปลายไข แก่อาการสะบัดร้อนสะบัดหนาว หรือครั่นเนื้อครั่นตัว ร้อนวูบวาบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุง ประสาท (S3-01)

ราชพฤกษ์

ชื่อท้องถิ่น : คุณ (พิษณุโลก), ราชพฤกษ์ คุณ (ตรัง, พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cassia fistula* L.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 20 ม. เปลือกสีขาวเรียบ-แตกสะเก็ดขนาดเล็ก ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบประกอบขนนกปลายคู่ ยาว 30-40 ซม. ใบย่อย 6-12 ใบ เรียงตรงข้าม รูปไข่-รี ยาว 7-15 ซม. ช่อดอกห้อยลง ยาว 20-60 ซม. กลีบดอกสีเหลือง 5 กลีบ ผลแบบฝักเป็นแท่งกลมยาว 30-60 ซม. หนา 2 ซม. ผิวเกลี้ยง แก่สีดำอมน้ำตาล เมล็ดรูปรีแบน มีเนื้อสีดำหุ้ม มีกลิ่นเหม็นฉุน

สรรพคุณ

- **เนื้อหุ้มเมล็ดสีดำ :** ยาถ่าย; ใบ : แก้ไข้ใน (N1)
- **ตำรับยาถ่าย :** ยาถ่าย ยาระบาย แก่ท้องผูก แก่จุกเสียดแน่นท้อง (S1-20)
- **ตำรับยาขับเสมหะ :** ช่วยขับเสมหะในอกและลำคอ (S2-05)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)
- **ตำรับยารวียทอง :** รักษาอาการรวิทอง รักษาเลือดลมให้เป็นปกติ (S2-25)
- **ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น :** ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดเข้า-ข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น :** แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-31)
- **ตำรับยาล้างโรคก่อนการรักษาโรคระบบเส้นเอ็น :** ช่วยชำระล้างระบบภายในร่างกายก่อนการรักษาโรคที่เกี่ยวกับระบบเส้นเอ็น อัมพฤกษ์ อัมพาต (S2-55)
- **ตำรับยาแก้ท้องผูก :** แก้ท้องผูก ช่วยระบายท้อง (S3-37)
- **ตำรับยาแก้ปลายไข้ (ไข้ระยะปลาย) :** แก้ปลายไข้ (ไข้ในระยะปลาย : เป็นไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้กาเดา มาแล้วหลายวัน ช่วยทำให้หายไข้เร็วขึ้น ช่วยแก้ธาตุ คุมธาตุให้สมดุล เป็นยาระบายอ่อน ๆ และช่วยให้เจริญอาหาร) (S3-45)

เนื้อในของฝักสีดำ

เปลือกลำต้นราชพฤกษ์

ราม

ชื่อท้องถิ่น : พิลังกาสา (ตรัง), พิลังกาสา ราม (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ardisia elliptica* Thunb.

ชื่อวงศ์ : PRIMULACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 4 ม. ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง รอยต่อระหว่างกิ่งกับลำต้นบวม ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่กลับ-รี ยาว 6-13 ซม. ขอบใบเรียบ แผ่นใบเนื้อหนา ด้านล่างมีจุดสีเข้มกระจาย เส้นแขนงใบไม่ชัดเจน ช่อดอกห้อยลง ยาวถึง 5 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอก 5 กลีบ กลีบดอกสีชมพู ผลกลมแบน กว้าง 6 มม. สุกสีแดง-ดำ

สรรพคุณ

- **ตำรับยาโรคไมเกรน/เวียนศีรษะ :** แก่โรคไมเกรน แก่เวียนศีรษะ (S2-21)
- **ตำรับยารักษาต่อมลูกหมากโต :** แก่ต่อมลูกหมากโต (S2-48)
- **ตำรับยาไข้ร้อนในกระหายน้ำ/ท้องเสียแบบมีไข้ :** แก้ไข้ร้อนในกระหายน้ำ แก่ท้องเสียแบบมีไข้ แก้ไข้อาเจียน แก้ไข้นอนไม่หลับ (S3-47)

เมล็ดแห้งของรามา/พิลังกาสา

เร่วใหญ่

ชื่อท้องถิ่น : ข่าคม (อุตรธานี, สระแก้ว), เร่ว (พัทลุง), เร่ว เร่วใหญ่ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Alpinia mutica* Roxb. var. *nobilis* (Ridl.) I. M. Turner

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุกมีเหง้าใต้ดิน ใบประกอบแบบขนนก สูง 2-3 ม. มีใบย่อยข้างละ 3-5 ใบ รูปใบหอก ยาว 30-70 ซม. ช่อดอก ก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นนุ่ม ช่อดอกออกที่ปลายใบ กลีบเลี้ยงกลีบดอกสีขาว ผลทรงกลมกว้าง 1.5-2 ซม. มีขนหนาแน่น คล้ายกับข่าป่า (Alp_mal_mal) แต่เร่วใหญ่มีจุดต่างที่

ปลายช่อดอกตูมสีขาว ก้านดอกย่อยยาว 15-25 มม.

สรรพคุณ

- เหง้าหรือเมล็ด : บำรุงหัวใจ แก้วเวียน (E2)
- เหง้าหรือเมล็ด : ขับลมในลำไส้ ช่วยย่อยอาหาร (NE2)
- ตำรับยาโรคริดสีดวงทวาร ชนิดเลือดออก : รักษาโรคริดสีดวงทวาร ชนิดมีเลือดออก (S2-40)
- ตำรับยาโรคริดสีดวงทวาร : แก้วริดสีดวงทวาร (S2-41)
- ตำรับยาแก้แน่นมแห่ง/ขับน้ำนม : แก้วน้ำนมแห่ง ช่วยขับน้ำนมในสตรีหลังคลอด (S3-50)

ผลสุกและเมล็ดของเร่วใหญ่

ฤๅษีผสมแก้ว

ชื่อท้องถิ่น : การบูรณา (พิษณุโลก), ฤๅษีผสม
ตานนกกด (ตรัง), ฤๅษีผสมเสร็จ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Uvaria micrantha* (A. DC.) Hook. f. & Thomson

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. เปลือกเถามีรอยปริตามแนวยาว ตามส่วนอ่อน ๆ ช่อดอกและก้านใบมีขนนุ่มสีสนิม ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปขอบขนาน ยาว 5-12 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ขี้ใบมีกลิ่นหอม ก้านใบยาว 2-5 มม. ดอกเดี่ยว กลีบดอกสีเหลืองคล้ำ 6 กลีบ ดอกบานกว้าง 2-2.5 ซม. ผลรูปไข่-ขอบขนาน ยาว 1-3 ซม. ผิวเรียบ มีก้านผลยาว 1-2.5 ซม. ผลสุกสีเหลือง

บน : ดอก, ล่าง : เนื้อไม้

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5 :** รักษาโรคไต บำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง แก้ไข้ตัวร้อน แก้ลมวิงเวียน ยาอายุวัฒนะ (E2)
- **เถา :** ขับลม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ แก้ผดผื่น บำรุงเส้นเอ็น (N1)
- **ตำรับยาบำรุงกำลัง :** ช่วยบำรุงกำลัง (S2-74)

เลอองไฟฟ้า

ชื่อท้องถิ่น : หัสแดง (พัทลุง) วานไถ่น้อย (อีสาน)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cibotium barometz* (L.) J. Sm.

ชื่อวงศ์ : CIBOTIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก กลุ่มเฟิน มีลำต้นสั้นอยู่ชูดินตามลำต้นและโคนก้านใบมีขนยาวปกคลุมสีน้ำตาลทอง คล้ายขนลูกไก่ ก้านใบสีน้ำตาลช็อกโกแลต ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น ยาวถึง 2 ม. ใบประกอบย่อยยาวถึง 60 ซม. ข้างละ 12-20 ใบ เรียงสลับ ใบย่อยหยักเป็นพูแบบขนนกลึกเกือบถึงเส้นกลางใบ ยาวถึง 10 ซม. ขอบใบแต่ละพูจักฟันเลื่อย แผ่นใบด้านล่างมีนวลขาว กลุ่มอับสปอร์เกิดที่ขอบใบย่อยด้านล่าง

สรรพคุณ

- **ตำรับยาเขียวหอม :** แก้ไข้ ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษไข้หัด ไข้เหือด (หัดเยอรมัน) ไข้อีสุกอีใส (S3-02)

ลำต้น/หัวถูกปกคลุมด้วยขนปกคลุมสีน้ำตาลทอง

ลาย

ชื่อท้องถิ่น : คอมเขียว (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Microcos paniculata* L.

ชื่อวงศ์ : MALVACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. ลำต้นมีพูโค้งงอและคดงอ มีขนสั้นนุ่มตามกิ่งอ่อน ช่อดอกและก้านใบ ใบรูปไข่-ไข่กลับ ยาว 9-17 ซม. ปกติขอบใบเรียบ หายากที่หยักแต่ไม่ชัดเจน ปลายใบเรียวแหลม-เป็นติ่งคล้ายหาง แผ่นใบเกลี้ยง หรือมีขนประปราย เฉพาะตามเส้นแขนงใบด้านล่าง (จุดต่างจากพลับพลามิ Tom) เส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ ช่อดอกยาว 3-15 ซม. ดอกสีเหลืองครีม มีกลีบดอก 5 กลีบ ผลกลม กว้าง ยาว 1 ซม. ผิวเกลี้ยง ผลสุกสีดำ เนื้อรสเปรี้ยวอมหวานทานได้, พบตามป่าเสื่อมโทรม ชายป่าดงดิบ ทั่วทุกภาค

สรรพคุณ

- **เนื้อไม้ :** แก้โรคระเพาะ (NE2)
- **แก่น :** รักษาโรคหอบหืด (NE2)
- **ตำรับยาโรคกระเพาะ :** รักษาโรคกระเพาะ (NE2-017)

ลั่นกวาง

ชื่อท้องถิ่น : ค้อนตีหมา (ตรัง), ค้อนหมาแดง

(สระแก้ว), ลั่นกวาง (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ancistrocladus tectorius* (Lour.) Merr.

ชื่อวงศ์ : ANCISTROCLADACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. กิ่งช่วงปลายมีตะขอเกี่ยวม้วน ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงเวียนเป็นกระจุกที่ปลายกิ่ง รูปหอกกลับ-แกมแถบ ยาว 15-55 ซม. แผ่นใบเนื้อหนา เกลี้ยงและมันเงา โคนใบสอบเรียว ก้านใบไม่มีหรือยาวไม่เกิน 1 ซม. กลีบดอกสีขาวอมเขียวหรือแดงเข้ม มี 5 กลีบ ดอกบานกว้าง 1.2 ซม. ผลมีปีกรูปหอกกลับ ยาวถึง 6 ซม. แบ่งเป็นปีกยาว 3 ปีก และสั้นกว่า 2 ปีก ผลอ่อนปีกสีแดง

สรรพคุณ

- **ราก :** แก้โรคบิด ใช้จับสั่น, รากลั่นกวางผสมกับรากข่างิ้วน้ำหรือยาตัวอื่น ต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย; ใบ : ต้มน้ำอาบแก้บวมตามตัว แก้เม็ดผื่นคันตามผิวหนัง (E2)
- **ราก :** แก้โรคบิด แก้ใช้จับสั่น (ไข้มาลาเรีย) (NE2)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน :** แก้ใช้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ใช้หว่าด ใช้ปอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น :** รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-04)

ผลอ่อนของลาย

ผลอ่อนของลั่นกวาง/ค้อนตีหมา

หน้าตัดของเถาวัลินกวาว/ค้อนตีหมา

- **ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น** : ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดเข้า-ข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น** : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-31)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต** : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น** : รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-66)

ลิเลาใหญ่

ชื่อท้องถิ่น : ย่านลิเลา หญ้ายายเลา (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lygodium salicifolium* C. Presl

ชื่อวงศ์ : LYGODIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย กิ่งกลม มีลำต้นเป็นเหง้าสั้นใต้ดิน เถายาวได้ถึง 10 ม. เป็นสีเขียว-เกือบกลม ตามก้านใบและแกนใบมีขนสั้นสีน้ำตาล ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น ก้านใบที่ติดเถาสั้นมาก ยาว 2-5 มม. ปลายเป็นตุ่ม แตกใบประกอบย่อยเพียง 1 คู่ ใบย่อยมีข้างละ 2-5 ใบ เรียงสลับ รูปแถบยาว ยาวถึง 14 ซม. โคนใบมน-หยักคล้ายติ่งหู สร้างสปอร์บนดิ่งที่ขอบใบ ยาวถึง 7 มม.

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : แก้ประดงเข้าข้อ-เข้าเส้น แก้ไข้หัดระดู (E2)

ใบของลิเลาใหญ่ที่กำลังสร้างสปอร์

ลูกบ่า

ชื่อท้องถิ่น : ไอ้แหวง บริแหวง ฝนแสนห่า (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cinnamomum sintoc* Blume

ชื่อวงศ์ : LAURACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกเรียบ มีกลิ่นหอมแรง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-ขอบขนาน-ใบหอก ยาว 7-18 ซม. ปลายใบเรียวแหลม-เรียวยาว เส้นแขนงใบออกใกล้โคนใบ 3 เส้น ผิวใบเกลี้ยง แผ่นใบด้านบนเรียบและเห็นเส้นใบย่อยไม่ชัด เนื้อใบหนาแข็งและกรอบ ขยี้ใบมีกลิ่นหอมแรงกว่าสมุลแว้ง (Cin_bej) และสุรามะริด (Cin_sub) ช่อดอกยาว 10-15 ซม. กลีบรวมสีขาวครีม มีขนสั้น ผลค่อนข้างกลม กว้าง 1 ซม. ปลายมน มีถ้วยรองผลยาวเท่ากับผล สีเขียว ขอบถ้วยหักโค้งแหลมไม่สม่ำเสมอจำนวนมาก ดิ่งยาวถึง 3 มม., พบตามป่าดิบชื้นและป่าดิบเขาระดับต่ำ

สรรพคุณ

- **ตำรับยาโรคความดันโลหิต** : ช่วยลดความดันโลหิตสูง (S2-39)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง** : แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

กลางซ้าย : แผ่นใบด้านล่าง, กลางขวา : ผลอ่อน, ล่าง : เปลือก
ลำต้นของลูกข้า/ไฉ่หวาง

เล็บมือนาง

ชื่อท้องถิ่น : เล็บมือนาง (ตรัง, สระแก้ว), สะมั่ง

เล็บมือนาง (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Combretum indicum* (L.) DeFilipps

ชื่อวงศ์ : COMBRETACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. ตามกิ่งอ่อนและช่อดอกมีขนสั้นนุ่ม เปลือกนอกเป็นแผ่นบางสีน้ำตาลอ่อน ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม รูปรี-แกมขอบขนาน ยาว 8-15 ซม. ปลายใบเรียวแหลม มีรอยกดตามแนวเส้นใบที่แผ่นใบด้านบน มีขนสั้นตามแนวเส้นใบด้านล่าง ก้านใบยาว 5-10 มม. ช่อดอกห้อยลง ยาวถึง 15 ซม. ดอกบานใหม่มีสีขาวแล้วเปลี่ยนเป็นสีชมพู-แดง มีกลิ่นหอม มี 5 กลีบ โคนเป็นหลอดเรียวยาว 4-10 ซม. มีกลิ่นหอม ผลรูปกระสวย ยาว 3-4 ซม. ปลายแหลม มีสันตามแนวยาว 5 สัน

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5 :** รักษาโรคผิวหนัง ช่วยสมานบาดแผล (E2)
- **ราก :** แก้กษัยโลหิตร้อน; เปลือก : ใช้เป็นยาขับปัสสาวะ แก้กษัยปัสสาวะพิการ แก้น้ำ และริดสีดวงทวารภายใน; แก่น : แก้กษัยริดสีดวงทวาร; ใบ : แก้กษัยแผล แผลติดเชื้อ; ดอก : แก้กษัยตาตาเปียก ตาแฉะ; ผลอ่อน : แก้กษัยหะ แก้กษัย แก้กษัย (R18)
- **เนื้อในเมล็ด :** ถ่ายพยาธิในเด็ก (S2)
- **เมล็ด :** ขับพยาธิไส้เดือน (NE5)

ซ้าย : ผลของเล็บมือนาง

เล็บเหยี่ยว

ชื่อท้องถิ่น : กำลั้งเสือโคร่ง เล็บแมว เล็บเหยี่ยว น้อย (พิษณุโลก), เล็บแมว (อุดรธานี), เล็บเหยี่ยว แสงชัน (ตรัง), หนามเล็บแมว (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ziziphus oenopolia* (L.) Mill. var.

oenopolia

ชื่อวงศ์ : RHAMNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย ยาวถึง 15 ม. เปลือกเรียบ-แตกสะเก็ดเล็กน้อย ตามกิ่งมีหนามแหลมคม กิ่งอ่อนและแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นหนาแน่น-ประปราย ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-รูปรี ยาว 3-6 ซม. เห็นรอยกุดตามแนวเส้นใบที่ผิวใบด้านบน มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ ขอบใบจักฟันเลื่อยเล็กน้อย-เรียบ ดอกขนาดเล็กสีเขียวอมเหลือง ผลทรงกลม กว้าง 0.7-1 ซม. ผิวเกลี้ยง มี 1 เมล็ด แข็งคล้ายเมล็ดพุทรา สุกเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล-ดำ รสเปรี้ยวอมหวานทานได้, พบตามชายป่าผลัดใบและป่าดิบทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **เถา :** บำรุงกำลัง (N1)
- **ราก :** แก้ฝี รักษาสิ่วอักเสบ (NE3)
- **ตำรับยาแก้ไข้หัว/ไข้สุกอีใส :** แก้ไข้หัว ไข้สุกอีใส (N1-239)
- **ตำรับยาแก้พิษไข้ไทฟอยด์ :** แก้พิษไข้ ไตฟอยด์ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- **ตำรับยาขับนิ่วในไต-ทางเดินปัสสาวะ :** ช่วยขับนิ่วในไต และทางเดินปัสสาวะ (S2-13)

โอา

ชื่อท้องถิ่น : เหมือดคนใหญ่ (พิษณุโลก), เหมือดส้ม (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Aporosa villosa* (Lindl.) Baill.

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 15 ม. ลำต้นมักบิดและแตกกิ่งต่ำ เปลือกเป็นร่องลึกตามยาว กิ่งอ่อน แผ่นใบด้านล่างและผลมีขนหนานุ่มคล้ายกำมะหยี่สีขาว ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-รีกว้าง ยาว 8.5-22 ซม. ขอบใบเรียบ-หยักเล็กน้อย ก้านใบยาว 2-3 ซม. มี 1 ร่องต้นด้านบน และพบต่อม 1 คู่ที่ปลายก้าน ผลรูปรี-รูปกระสวย ยาว 1 ซม. ไม่มีก้านผล เมื่อแก่แตก 2 ซีก มีเมล็ดเดี่ยว เยื่อหุ้มเมล็ดสีส้ม, พบตามป่าผลัดใบ หรือชายป่าดงดิบแล้งในพื้นที่ดินปนทรายหรือลูกรัง ทั่วประเทศยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- **เปลือก :** แก้ไอ (NE3)
- **ตำรับยาโรคไต :** แก้โรคไต (N1-287)
- **ตำรับยาโรคไต :** รักษาโรคไต แก้ปัสสาวะพิการ (N1-153)

โลดทะนง

ชื่อท้องถิ่น : นางแซ่ง โลดทะนง (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Trigonostemon reidioides*

(Kurz) Craib

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 2 ม. มีรากสะสมอาหารอวบหนา เนื้อสีขาว ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ แผ่นใบ ช่อดอกและผลมีขนสั้นนุ่ม ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปใบหอก-ขอบขนาน-รูปแถบ-ไข่กลับ 5.5-16 ซม. ช่อดอกตั้งขึ้น ยาว 9-27 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอก มีอย่างละ 5 กลีบ กลีบดอกสีแดงเลือดนกหรือสีขาว ดอกบาน กว้าง 1 ซม. ผลกลมแบน กว้าง 1-1.5 ซม., พบตามป่าผลัดใบ หรือชายป่าดงดิบแล้ง ในที่โล่งมีดินปนทราย ทั่วประเทศยกเว้น ภาคใต้

สรรพคุณ

- **ราก :** แก้กัวดบวม ฟกช้ำ เคล็ดขัดยอก ถอนพิษยาเบื่อ เห็ดเมา ถอนพิษงู (NE3)
- **ราก :** ทำให้เบื่อเหล้า ช่วยเลิกเหล้า ทำให้คลื่นไส้อาเจียน ทำให้ลำไส้ขย้อน (เช่น ใช้ล้างท้องคนกินเห็ดพิษ กินสารพิษชนิดที่ไม่ใช่ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า น้ำยาล้างห้องน้ำ น้ำมันเชื้อเพลิง ทินเนอร์ เป็นต้น) (S3)

รากของโลดทะนง

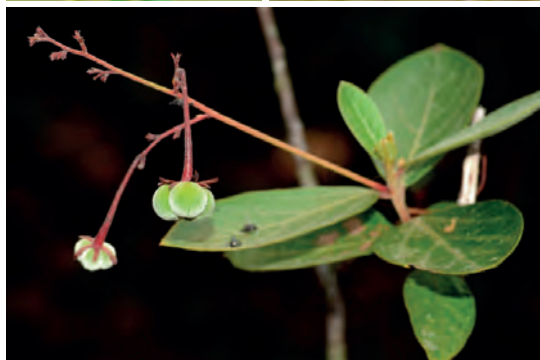
เลือดแดง

ชื่อท้องถิ่น : เลือดแดง (สระแก้ว), หัน (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Knema globularia* (Lam.) Warb.

ชื่อวงศ์ : MYRISTICACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกสะเก็ดบาง เปลือกชั้นในมีน้ำยางสีแดงใส ตามส่วนอ่อน ๆ และช่อดอกมีขนคล้ายขุย สีส้มหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน ยาว 6-16 ซม. กว้าง 2.3-4 ซม. แผ่นใบด้านล่างสีเขียวทึบ เส้นกลางใบนูนที่ผิว ใบด้านบน ก้านใบยาว 1-2 ซม. มีร่องด้านบน กลีบรวมสีเหลือง ครีมี 3 กลีบ เนื้อหนา บานกว้าง 1-1.2 ซม. เกสรสีแดงเข้ม ผลรูปรี-กลม ยาว 1.5-2 ซม. ผลสุกสีเหลือง แตกออก 2 ซีก มี 1 เมล็ด เยื่อหุ้มเมล็ดสีแดงหุ้มเมล็ดมืดถึงปลาย, พบตามป่าดงดิบแล้งและป่าดงดิบขึ้นทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **เปลือกต้น** : ขับเลือดเสีย ขับลิ่มเลือด ห้ามใช้กับสตรีมีครรภ์ (E2)
- **ตำรับยาโรคผิวหนังจากเชื้อรา/แก้คันจากการแพ้** : ยาขี้ผึ้งหรือยาหม่องทารักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน แก้อาการคันตามผิวหนังทั่วไปจากอาการแพ้ ผื่นคัน คันจากแมลงสัตว์กัดต่อย (S2-64)

ลำดวน

ชื่อท้องถิ่น : ลำดวน (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Melodorum fruticosum* Lour.

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกเรียบ ตามส่วนต่าง ๆ เกือบ ใบดีดียว เรียงสลับระนาบเดียว รูปขอบขนาน-แกมรี ยาว 7-12 ซม. แผ่นใบด้านบนมันเงา ด้านล่างสีเขียวจาง เส้นแขนงใบเรียบแบนบนแผ่นใบทั้งสองด้าน ก้านใบยาว 1 ซม. ดอกออกเดี่ยว ตามซอกใบ ห้อยลง ก้านดอกยาว 2-3 ซม. กลีบดอกสีเหลืองครีม 6 กลีบ เนื้อหนา รูปไข่กว้าง ยาว 1.7 ซม. ปลายแหลม มีกลิ่นหอมแรงช่วงบ่าย ผลรูปกลม-รี ยาว 1-1.5 ซม. ติดเป็นกลุ่ม ถึง 25 ผล/กลุ่ม สุกสีดำ มี 1-2 เมล็ด เนื้อผลรสหวานอมเปรี้ยวทานได้, พบตามป่าดงดิบแล้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกและภาคกลาง

สรรพคุณ

- **ดอก** : บำรุงหัวใจ บำรุงเลือด หรือใช้เข้ายาคำรับยาเกสรทั้งเก้ง; ผลสุก : รสหวานทานได้ (E2)

ลำดวนดง

ชื่อท้องถิ่น : กล้วยอีเหิน (อุดรธานี), กล้วยอีเหิน

พญาราคำดำตัน (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mitrephora tomentosa* Hook. f. & Thomson

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 25 ม. เปลือกเรียบ-แตกปรีเล็กน้อย ตามแนวยาว ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ แผ่นใบด้านล่าง ช่อดอกและผลมีขนสั้นหนานุ่มสีสนิม ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปไข่-ขอบขนาน ยาว 10-20 ซม. โคนใบมน-เว้าเล็กน้อย ขอบใบมีขน ปลายใบเรียวแหลม กลีบดอกสีเหลืองอ่อน 6 กลีบ กลีบดอกวงในจุ่มปลายกลีบจรดกัน มีลายสีม่วงแดง ดอกบานกว้าง 5 ซม. ผลรูปรีปลายกลม ยาว 2-3 ซม. ผิวขรุขระเล็กน้อย ติดถึง 25 ผล/กลุ่ม ก้านผลยาว 4-5 ซม. สุกสีเหลือง มี 3-7 เมล็ด, พบตามป่าดงดิบแล้ง ทั่วประเทศยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : บำรุงหัวใจ แก้ลมวิงเวียน (E2)
- **แก่น** : บำรุงกำลัง (NE3)

ลำพูป่า

ชื่อท้องถิ่น : ตุ่มเต็น (อุดรธานี), ลำพูป่า (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Duabanga grandiflora* (DC.)

Walp.

ชื่อวงศ์ : LYTHRACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 35 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดตามยาว กิ่งอ่อนเป็นสี่เหลี่ยม ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน ยาว 15-35 ซม. โคนกลมหรือเว้าตื้น แผ่นใบด้านล่างสีเขียวจาง เนื้อใบหนา ช่อดอกออกปลายกิ่ง กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 6-7 กลีบ กลีบดอกสีขาว ดอกบานกว้าง 8-10 ซม. มีกลิ่นเหม็นคล้ายปัสสาวะแมว ผลรูปไข่กว้าง ยาว 3-4 ซม. มีเกลี้ยงติดทน แก่แห้งแตก 6-7 ซีก

สรรพคุณ

- **เปลือก :** แก้โรคซาง (NE3)
- **เมล็ด :** ต้มกับน้ำดื่มเป็นยาแก้ปวดท้อง โรคกระเพาะอาหาร อาหารไม่ย่อย อาหารเป็นพิษ; กิ่งและต้น : สับเป็นชิ้นเล็ก ๆ ต้มกับน้ำกินเป็นยาแก้อาการไข้ใน (R68)

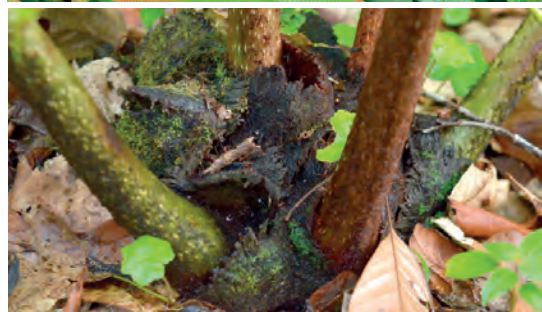
ว่านกับแรด

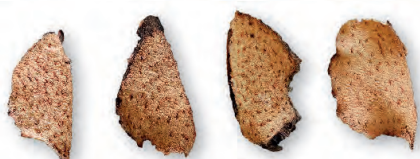
ชื่อท้องถิ่น : กูดช้าง ว่านกับแรด (อุดรธานี), ว่านกับแรด (ตรัง, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Angiopteris evecta* (G. Forst.) Hoffm.

ชื่อวงศ์ : MARATTIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก กลุ่มเฟิน ลำต้นสั้นสูงถึง 20 ซม. กว้างถึง 25 ซม. ที่ลำต้นมีโคนก้านใบเก่าติดทนดูคล้ายกับเท้าแรด มีขนแบบเกล็ดสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น ตามโคนก้านใบและโคนก้านใบย่อยบวมหนา ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น ยาว 1.5-3 ม. ใบประกอบย่อยมีข้างละ 4-8 ใบ เรียงสลับ ใบย่อยมีข้างละ 10-20 ใบ รูปขอบขนาน ยาว 5-15 ซม. ขอบจักฟันเลื่อยถี่ กลุ่มอับสปอร์สีน้ำตาลเกิดไปตามขอบใบด้านล่าง

เหง้าตากแห้งของว่านกับแรด

สรรพคุณ

- **เหง้า** : แก้ก้องร่วง บำรุงกำลัง แก้กี้บตา (NE2)
- **เหง้า** : ต้มในน้ำสะอาด หรือตองเหล้า กรองเอาน้ำหรือเหล้ามาดื่ม แก้กบดหลัง ปวดเอว ลดความดันโลหิต (R34)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข้หวัด ไข้ปอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)
- **ตำรับยารักษาหลอดลมอักเสบ/บำรุงโลหิต** : รักษาหลอดลมอักเสบ บำรุงโลหิต (S2-45)

ว่านดักแด้

ชื่อท้องถิ่น : กระเจียวตัวเมีย เสน่ห์จันทร์ขาว (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Stahlianthus campanulatus* Kuntze

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก มีเหง้าสั้นใต้ดิน สูงถึง 30 ซม. ใบเดี่ยว เรียงสลับ มี 2-3 ใบ/กอ ใบรูปใบหอก ยาว 12-30 ซม. แผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นประปราย ก้านใบยาว 5-20 ซม. โคนก้านใบโอบก้านใบในอย่างหลวม ๆ ช่อดอกเกิดที่ยอดกลางกอหรือแกงช่อดอกก่อนเกิดใบ ก้านช่อดอกสั้นกว่า 4 ซม. มีใบประดับสีเขียว รูปไข่ ยาว 2-4 ซม. ห่อหุ้มกันคล้ายถ้วย สูงถึง 7 ซม. ปลายใบประดับแหลมจนโค้งออกเล็กน้อย กลีบดอกสีขาว ด้านล่างเป็นกลีบปาก ยาว 2-3 ซม. ปลายแยก 2 แฉก มีแต้มสีเหลืองตรงกลาง, พบตามป่าเต็งรัง ในจังหวัดพิษณุโลกและเพชรบูรณ์

สรรพคุณ

- **เหง้า** : แก้กบด แก้กบวม (N1)

ว่านดักแด้

ว่านนางดัด

ชื่อท้องถิ่น : ว่านนางดัด (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Labisia pumila* (Blume)

Fern-Vill. var. *pumila*

ชื่อวงศ์ : PRIMULACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 25 ซม. ลำต้นทอดคลาน-ตั้งตรง โกลีผิวดิน ยาวถึง 15 ซม. ตามส่วนอ่อน ๆ ช่อดอก และแผ่นใบด้านล่างมีเกล็ดสีน้ำตาลแดง ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปหอกกลับ-รูปรี ยาว 5-20 ซม. โคนสอบเรียวจนถึงลำต้น ไม่มีก้านใบ เส้นแขนงใบจำนวนมาก ต้นอายุน้อยแผ่นใบมีลายสีขาว-ชมพูตามเส้นกลางใบและขอบใบและมีขอบใบจักฟันเลื่อยด้วย ช่อดอกยาว 2-8 ซม. กลีบดอกสีขาว-อมชมพู มี 5 กลีบ ผลกลม กว้าง 4 มม. สุกสีแดง มีเมล็ดเดียว, พบตามที่ชุ่มชื้นหรือริมลำธารในป่าดิบชื้นทางภาคใต้

สรรพคุณ

- **ตำรับยาบำรุงกำลัง** : ช่วยบำรุงกำลัง (S2-74)

ซ้าย : ต้นอายุน้อยของว่านนางดัด, ขวา : ต้นที่มีอายุมาก

ช่อดอกของว่านนางตัด

ว่านพระฉิม

ชื่อท้องถิ่น : กลิ้งกลางดง (สระแก้ว, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dioscorea bulbifera* L.

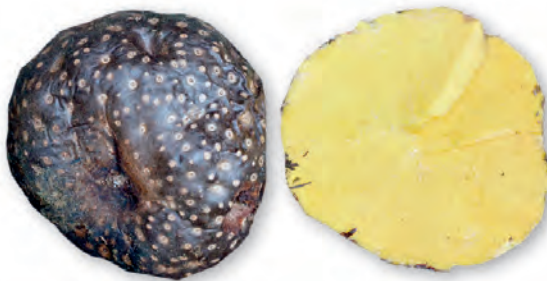

ชื่อวงศ์ : DIOSCOREACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาวถึง 25 ม. มีหัวใต้ดิน ทรงกลม-ทรงกระบอก ยาว 10-20 ซม. และมีหัวเกิดตามซอกใบหรือซอดอก ทรงกลม-แกมแบน กว้างถึง 15 ซม. เนื้อในสีเหลือง ผิวสีน้ำตาลมีจุดสีขาวทั่วไป เถากลมไม่มีหนาม ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กว้าง-เกือบกลม ยาว 7-18 ซม. เส้นแขนงใบออกจากโคน 3-5 คู่ มีรอยกดตามแนวเส้นใบที่แผ่นใบด้านบน ก้านใบมีข้อบบางคล้ายครีบ ผลรูปขอบขนาน ยาว 2.5-5 ซม. มี 3 ปีกด้านข้างตามแนวยาว เมื่อแก่แห้งแตก 3 ซีก, พบตามที่โล่ง ชายป่าทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- **หัวที่เกิดบนเถาหรือหัวใต้ดิน :** ช่วยลดไข้ ขับปัสสาวะ แก้น้ำเหลืองเสีย (E2)
- **หัวที่เกิดตามเถา :** แก้ปวดเมื่อย (N1)

หัวที่เกิดบนเถาของว่านพระฉิม/กลิ้งกลางดง

ว่านพร้าว

ชื่อท้องถิ่น : เขียวสะอื้น (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Molineria trichocarpa* (Wight) N.P.

Balacr.

ชื่อวงศ์ : HYPOXIDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 40 ซม. ไม่มีลำต้น ใบเดี่ยว เรียงเวียนกระจุกชิดผิวดิน รูปรีแคบ ยาว 15-30 ซม. ก้านใบยาว 3-15 ซม. จุดเด่นที่มีเส้นแขนงใบเรียงตามแนวยาวจำนวนมาก และแผ่นใบพับจีบตามแนวเส้นแขนงใบ คล้ายใบต้นกล้วยพร้าว/กล้วยไม้ดินบางชนิด ตามก้านใบและซอดอกเกลี้ยง-มีขนยาวประปราย ช่อดอกแบบกระจุก ดอกย่อยเรียงห่าง สีเหลือง ช่อดอกยาวไม่เกิน 10 ซม., ผลรูปกระสวยเรียว ยาว 2 ซม.

สรรพคุณ

- **หัวหรือราก :** บำรุงกำลัง (E2)

ช่อดอกของว่านพร้าว

ว่านพังพอน

ชื่อท้องถิ่น : ค้างคาวดำดอกใหญ่ ค้างคาวขาว (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tacca integrifolia* Ker Gawl.

ชื่อวงศ์ : DIOSCOREACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 80 ซม. มีเหง้าอยู่ใต้ดิน ใบเดี่ยว เรียงเวียนเป็นกระจุกที่ผิวดิน รูปใบขอบขนาน ยาว 30-50 ซม. ผิวนอกเกลี้ยงและมันเงา เส้นแขนงใบเป็นรอยกดที่ผิวใบด้านบน โคนมน-เบี้ยว ก้านใบยาว 25-50 ซม. คล้ายเนรพูสีไทย (Tac_cha) มีจุดต่างที่ว่านพังพอนมีใบประดับ 2 คู่ โดยทั้ง 2 คู่ชูตั้งขึ้นคล้ายพังพาน/แม่เบี้ย คู่บนสีขาวและมีขนาดใหญ่และยาวกว่าคู่ล่างประมาณ 2 เท่า

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้คัน** : แก้อาการคันตามผิวหนัง (S2-28)
- **ตำรับยาบำรุงกำลัง** : ช่วยบำรุงกำลัง (S2-28)

ว่านพังพอน

ว่านมหาเมฆ

ชื่อท้องถิ่น : กระเจียวช้าง (พิษณุโลก), ว่านมหาเมฆ (ตรัง), ว่านหอมใหญ่, ขมิ้นดำ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma aeruginosa* Roxb.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 60 ซม. มีเหง้าสั้นใต้ดิน เนื้อในเหง้าสีขาวและใจกลางสีม่วงอมน้ำเงิน (จุดต่างจากอวแดง Cur_ang) ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง ใบเดี่ยว รูปรี-แกมขอบขนาน ยาว 30-50 ซม. แผ่นใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ก้านใบเป็นกาบโอบกั้นแน่นกับก้านใบอื่น เป็นลำสูงได้ถึง 40 ซม. ปกติช่อดอกแทงขึ้นจากดินก่อนแทงใบในช่วงปลายฤดูร้อน-ต้นฤดูฝน ใบประดับซ้อนกันเป็นชั้นสูงถึง 17 ซม. (ไม่รวมก้านช่อดอก) ใบประดับช่วงบนสีชมพูเข้มอมแดง ใบประดับช่วงล่างสีเขียว ดอกสีเหลือง ก้านช่อดอกสูงได้ถึง 10 ซม.

สรรพคุณ

- **เหง้า** : แก้ปวดข้อ ปวดกระดูก (N1)
- **ตำรับยาขับน้ำ-โรคไต-ตับ** : ขับน้ำในถุงน้ำดี นิ่วในระบบทางเดินปัสสาวะ แก้ปัสสาวะขุ่น แก้โรคไต แก้โรคตับ (E2-217)
- **ตำรับยาริดสีดวงทวาร** : รักษาโรคสีดวงทวาร (E2-217)
- **ตำรับยาโรคริดสีดวงทวาร** : แก่ริดสีดวงทวาร (S2-41)

- ตำรับยารักษามดลูกเคลื่อน/บำรุงโลหิต : รักษามดลูกเคลื่อน บำรุงโลหิต (S2-60)
- ตำรับยาบำรุงรักษามดลูก : ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรี หลังคลอด มดลูกพิการ (S2-60)

เนื้อในของเหง้าว่านมหาเมฆ

ว่านสากเหล็ก

ชื่อท้องถิ่น : พรวานกุ่ม ว่านสากเหล็ก (ตรัง),

ว่านสากเหล็ก (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Molineria latifolia* (Dryand. ex W. T. Aiton) Herb. ex Kurz var. *latifolia*

ชื่อวงศ์ : HYPOXIDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1 ม. ไม่มีลำต้น ใบเดี่ยว เรียงเวียน กระจุยชิดผิวดิน รูปรีแคบ ยาว 30-60 ซม. ก้านใบยาว 10-40 ซม. จุดเด่นที่มีเส้นแขนงใบเรียงตามแนวยาวจำนวนมาก และแผ่นใบพับจีบตามแนวเส้นแขนงใบ คล้ายใบต้นกล้วยหรือพรวาน และคล้ายกับตองกาย (Mol_cap) มีจุดดำที่ตามก้านใบ และช่อดอกเกลี้ยง-มีขนยาวประปราย ก้านช่อดอกยาวไม่เกิน 5 ซม. ดอกสีเหลือง ผลรูปไข่ปลายเรียวยาว ยาวทั้งหมด 3-4 ซม. ผลสุกสีขาว มีเมล็ดสีดำ รสเปรี้ยวอมหวาน เมื่อต้มน้ำตามจะหวานติดลิ้น เป็นผลไม้ป่า

เนื้อในและเมล็ดของว่านสากเหล็ก

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า** : แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)
- **ตำรับยารักษามดลูกเคลื่อน/บำรุงโลหิต** : รักษามดลูกเคลื่อน บำรุงโลหิต (S2-45)
- **ตำรับยาล้างโรครก่อนการรักษารอบระบบเส้นเอ็น** : ช่วยชำระล้างระบบภายในร่างกายก่อนการรักษารอบโรคที่เกี่ยวกับระบบเส้นเอ็น อัมพฤกษ์ อัมพาต (S2-45)
- **ตำรับยารักษามดลูกพิการ-อักเสบ/ขับน้ำคาวปลา** : แก้มดลูกพิการ มดลูกอักเสบ ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด ช่วยขับน้ำคาวปลา ขับเลือดเสีย (S3-45)

ว่านสาวหลง

ชื่อท้องถิ่น : แหน่ง (อุดรธานี, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Amomum schmidtii* (K.

Schum.) Gagnep.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1.3 ม. มีเหง้าใต้ดิน ตามก้านใบ แผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นหนานุ่ม และตามส่วนต่าง ๆ มีกลิ่นหอม โดยเฉพาะที่เหง้าและราก ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยข้างละ 3-5 ใบ เรียงสลับ รูปแถบยาว-ขอบขนาน ยาว 20-40 ซม. ปลายใบเรียวยาวคล้ายหาง ก้านใบย่อยยาว 2-3 ซม. ช่อดอกแทงขึ้นจากเหง้าใต้ดิน ทั้งช่อยาวถึง 6 ซม. ใบประดับสีแดงอมน้ำตาลอยู่ระดับผิวดิน กลีบปากสีขาวรูปพัดตั้งขึ้น กว้าง 3 ซม. มีแถบสีเหลืองกลางกลีบและมีจุดประสีแดงที่บนแถบสีเหลืองบริเวณโคนแถบ โคนกลีบดอกเป็นหลอดยาว 3.5-4.5 ซม. ผลทรงกลมมีขนและหนามสั้น, พบตามป่าดงดิบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออก

สรรพคุณ

- **เหง้า** : ขับเลือด ขับลม (N1)
- **ทั้งต้น** : มีกลิ่นหอม ขยี้เข้ากับน้ำข้าวข้าวใช้สระผม ช่วยบำรุงหนังศีรษะ (NE3)

ดอกของว่านสาวหลง

ว่านสาวหลงใต้

ชื่อท้องถิ่น : ว่านสาวหลง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Amomum biflorum* Jack

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1.3 ม. มีเหง้าใต้ดิน ตามก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นหนานุ่ม และตามส่วนต่าง ๆ มีกลิ่นหอม โดยเฉพาะที่เหง้าและราก ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยข้างละ 3-5 ใบ เรียงสลับ รูปแถบยาว-ขอบขนาน ยาว 20-40 ซม. ลักษณะต่าง ๆ คล้ายกับว่านสาวหลง (Amo_sch) มาก แยกชนิดจากกันยาก เท่าที่มีข้อมูลขณะนี้พบว่าว่านสาวหลงใต้มีการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติในภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงใต้, มีน้ำมันหอมระเหยที่มีกลิ่นคล้ายกันมาก สามารถใช้แทนกันได้

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5** : มีน้ำมันหอมระเหย ช่วยรักษาโรคผิวหนัง อาการแพ้ ผื่นคัน ใช้ผสมทำยาน้ำมัน/ครีมทา หรือใช้ปรุงแต่งกลิ่นในยาตอง (S1)
- **ตำรับยาผื่นคันจากอาการแพ้/โรคเรื้อรัง** : รักษาโรคผิวหนังทั่วไป แก้อาการแพ้ ผื่นคัน หรือโรคเรื้อรัง (อาการมีตุ่มน้ำเหลืองพุพองคันตามผิวหนัง) (S2-07)

เหง้าของว่านสาวหลงใต้ใช้ในยาตองสูตรพื้นบ้าน

ว่านหวานนอน

ชื่อท้องถิ่น : ว่านนกคุ้ม (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Kaempferia rotunda* L.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 30 ซม. มีเหง้าสั้นและรากสะสมอาหารอยู่ใต้ดิน มีขนสั้นตามแผ่นใบด้านล่าง ใบประดับและกลีบเลี้ยง ใบเดี่ยว ออก 2-3 ใบ/กอ แผ่นใบชูขึ้น (ไม่แนบติดผิวดิน) ใบรูปรีแคบ-รูปใบหอก ยาว 12-25 ซม. กว้าง 4-6 ซม. ผิวใบด้านล่างสีม่วงแดงและมีขนสั้น ด้านบนมักมีลายสีขาว ก้านใบยาว 3-5 ซม. โคนก้านใบเป็นกาบอัดแน่นกับก้านใบอื่น สูง 6-10 ซม. ช่อดอกแทงขึ้นมาจากเหง้าใต้ดินในช่วงไม่มีใบในฤดูร้อน หรือออกพร้อมกับใบอ่อน กลีบดอกเห็นชัด 4 กลีบ รูปไข่กลับ ยาว 4-5 ซม. กลีบคู่ล่าง (กลีบปาก) เฉพาะที่โคนกลีบหรือทั้งกลีบเป็นสีม่วงอมชมพู หลอดกลีบดอกยาว 5 ซม. ก้านช่อดอกสั้นมาก

สรรพคุณ

- **เหง้า :** แก้กษัย (N1)

รากสะสมอาหารของว่านหวานนอน

สฤณี

ชื่อท้องถิ่น : สมอแหวน (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Terminalia calamansanai* (Blanco)

Rolfe

ชื่อวงศ์ : COMBRETACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกเป็นร่อง ร้างแหตามแนวยาว แตกกิ่งเป็นชั้นคล้ายต้นทุกวาง ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-หอกกลับ ยาว 9-14 ซม. แผ่นใบด้านล่างเกลี้ยงหรือมีนวล มีต่อม 1 คู่บนก้านใบ ผลรูปรี สูง 1.5 ซม. ด้านข้างเป็น 3 เหลี่ยม และมีปีกออกด้านข้าง 2 ปีก ยาว 2 ซม.

สรรพคุณ

- **เปลือก :** ขับปัสสาวะ; แก่น : ถอนพิษ; ผลแก่ : เป็นยาเย็น ใช้เข้ายาช่วยลดไข้ (E2)

บน : ผลแก่ของสกุณี

สนกระ

สนกระ

ชื่อท้องถิ่น : กระดุกไก่ กระดุกไก่ขาว กระดุกไก่ป่า (ตรัง), กำลังทรี กระดุกไก่ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Prismatomeris tetrandra* (Roxb.) K. Schum. subsp. *malayana* (Ridl.) J. T. Johanss.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 3 ม. กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง กิ่งสีขาวมีร่องเล็กน้อย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-ใบหอก ยาว 5-10 ซม. แผ่นใบเรียบ เส้นแขนงใบและเส้นกลางใบที่ผิวใบด้านบนนูน กลีบดอกสีขาวเป็นหลอด ปลายแยก 5 แฉก (คล้ายดอกเข็ม) คล้ายตะไค้ (Pri_tet_tet) มีจุดต่างที่สนกระมีหลอดกลีบดอกยาว 1-2 ซม. (สั้นกว่าตะไค้)

สรรพคุณ

- ตำรับยาแก้ไข้/แก้ร้อนใน : แก้ไข้ ตัวร้อน แก้ร้อนใน (S1-25)
- ตำรับยารักษากระดุกทับเส้น : รักษาอาการกระดุกทับเส้น (S2-66)

สนสองใบ

ชื่อท้องถิ่น : สน (ฉะเชิงเทรา, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Pinus latteri* Mason

ชื่อวงศ์ : PINACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 40 ม. เนื้อไม้มีชั้นเหนียวใส เปลือกแตกแบบร่องลึกตามแนวยาว ต้นอายุมากแตกแบบช่องสี่เหลี่ยม เนื้อหนา ใบเรียงเวียนเป็นกระจุกช่วงปลายกิ่ง ใบประกอบแบบกระจุกมีใบย่อย 2 ใบ/กระจุก ใบย่อยเป็นเส้นเรียว ยาว 12-23 ซม. ผลมีเกล็ดซ้อนกันเป็นแท่งรูปกรวยแหลมยาว-รูปไข่ กว้าง 3-6 ซม. ยาว 7-11 ซม. เมื่อก่เกล็ดที่ซ้อนกันจะจำออกปล่อย เมล็ดที่มีปีกปลิวออกมา

สรรพคุณ

- ตำรับยาน้ำมันชันตะเคียน : รักษาบาดแผลอักเสบเรื้อรัง แผลหนองพุพอง แผลเบาหวาน/กดทับ แผลไฟไหม้/น้ำร้อนลวก (E1-02)
- ตำรับยาโรคหอบหืด : แก้อาการหอบหืด (N1-154)

ขวา : ผลของสนสองใบ

สนสามใบ

ชื่อท้องถิ่น : -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Pinus kesiya* Royle ex Gordon

ชื่อวงศ์ : PINACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 40 ม. เนื้อไม้มีชั้นเหนียวใส คล้ายสนสองใบ (Pin_lat) มีจุดต่างที่สนสามใบ เปลือกแตกเป็นแผ่นรูปรี-กลม ค่อนข้างบางกว่า ใบประกอบแบบกระจุกมีใบย่อย 3 ใบ/กระจุก และผลรูปไข่กว้าง

สรรพคุณ

- **เนื้อไม้และชันสน :** ของสนสามใบ มีสรรพคุณคล้ายกับสนสองใบ (Pin_lat) สามารถใช้แทนกันได้ (S2)
- **ตำรับยาแก้พิษไข้ :** แก้กระษัย ไตพิการ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- **ตำรับยาขับน้ำในถุงน้ำดี :** รักษาเนื้องาน้ำดี (S2-09)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต :** รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-09)

- **ตำรับยาบำรุงโลหิตกระดูก :** บำรุงโลหิตกระดูก (S2-09)
- **ตำรับยาโรคติดเชื้อ :** รักษาโรคติดเชื้อ (S3-52)

บนขวา : ซอสปอร์เพคผู้ของสนสามใบ, แถว 3 จากบน : น้ำมันสน

ส้มกบ

ชื่อท้องถิ่น : ส้มกบ (อุดรธานี), ส้มกบ อุโลก (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hymenodictyon orixense* (Roxb.) Mabb.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกสะเก็ดบาง-หนา ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ ใบ และช่อดอกมีขนสั้นหนานุ่ม ยอดอ่อนสีแดง และมีหูใบที่ขอบหูใบมีหนามสีดำ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม ใบรูปไข่กลับ ยาว 12-18 ซม. โคนใบสอบเรียว ช่อดอกสีเขียวอมเหลือง ยาว 10-20 ซม. โคนช่อดอกมีใบประดับคล้ายใบ สีเขียวอ่อน ยาว 3-7 ซม. ผลรูปกระสวย ยาว 1.5-2 ซม. ปลายผลชี้ขึ้นฟ้า

สรรพคุณ

- เนื้อไม้ : แก้ไข้ ตัวร้อน (N1)
- ราก : แก้ฝี แก้ผ้า (ฝีอักเสบอุดตัน หรือฝีหลบใน) (NE3)
- ตำรับยาโรคริดสีดวงทวาร : รักษาโรคริดสีดวงทวาร (NE4-027)

ส้มกุ้ง

ชื่อท้องถิ่น : กักไย ส้มลมป่า (สระแก้ว), เครืออีโกม (อุดรธานี), เถาคันแดง (พิษณุโลก), ส้มกุ้งช้าง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ampelocissus martinii* Planch.

ชื่อวงศ์ : VITACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้ออ่อนข้างอ่อน ยาวถึง 20 ม. เถาแก่กลม หนาดำมีแถบตามแนวรัศมี เปลือกแตกเป็นร่องลึก ตามกิ่งและเถาอ่อนมีขนยาวสาकคายสีน้ำตาลแดง มีมือพันออกตรงข้ามกับตำแหน่งก้านใบ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปคล้าย 5 เหลี่ยม-ค่อนข้างกลม กว้าง 15-24 ซม. โคนใบเว้าลึก ขอบใบจักฟันเลื่อย ปลายใบหยักเป็น 3 พูปลายแหลม แผ่นใบด้านล่างมีขนยาวหยาบสีขาว แนบกับผิวใบ ผลทรงกลม กว้าง 1-1.5 ซม. ติดเป็นช่อคล้ายพวง ผลอ่อน มีผลย่อยได้มากถึง 500 ผล/ช่อ สุกสีดำ

สรรพคุณ

- ทั้ง 5 : แก้ไข้หัดระดู บำรุงเลือด บำรุงสายตา (E2)
- ราก : แก้พิษเบื่อเมา แก้เมาเหล้า (NE3)
- ตำรับยาแก้ น้ำเหลืองเสีย : แก้ น้ำเหลืองเสีย (N1-124)
- ตำรับยาแก้อังคชาตตายไม่เกิน 3 ปี : แก้อังคชาตตายไม่เกิน 3 ปี บำรุงองคชาต บำรุงกำลัง (S1-40)

ซ้าย : ผลอ่อนของส้มกุ้ง, ขวา : เถาอายุมาก

ส้มกุ้ง

ชื่อท้องถิ่น : ส้มกุ้ง (ตรัง), ส้มกุ้งขาว (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Embelia ribes* Burm. f.

ชื่อวงศ์ : PRIMULACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 15 ม. เถากลม เปลือกขรุขระ-มีสะเก็ดบางๆ หน้าตัดเถามีแถบสีขาวตามแนวรัศมี กิ่งอ่อนและใบเกลี้ยง กิ่งอ่อนมักพบนวลแป้งสีขาว รสเปรี้ยวหวานได้ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปรี-รูปไข่ ยาว 6-13 ซม. ปลายใบเรียวยาว ผิวเกลี้ยง เนื้อใบค่อนข้างหนา ด้านล่างมีต่อมจุด ขนาดเล็กกระจายในเนื้อใบ ก้านใบเป็นร่อง ดอกเล็กสีเหลืองครีม กลีบดอก 5 กลีบ บานกว้าง 5 มม. ผลทรงกลม กว้าง 7 มม. สุกสีดำ มี 1 เมล็ด

สรรพคุณ

- ใบและยอดอ่อน : มีรสเปรี้ยว ทานขับเสมหะ หรือเป็นผักสด (S3)
- ตำรับยาโรคริดสีดวงทวาร ชนิดเลือดออก : รักษาโรคริดสีดวงทวาร ชนิดมีเลือดออก (S2-40)

ส้มกุ้งขน

ชื่อท้องถิ่น : ส้มกุ้งขน พลังกาสาป่า (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ardisia helferiana* Kurz

ชื่อวงศ์ : PRIMULACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 3 ม. ตามกิ่งอ่อน ช่อดอก และใบมีขนนุ่มหนาแน่น รอยต่อระหว่างกิ่งกับลำต้นบวมชัดเจน ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปหอกกลับ ยาว 15-20 ซม. ขอบใบเรียบ แผ่นใบด้านบนเป็นรอยกดตามแนวเส้นแขนงใบ ด้านล่างมีจุดต่อมเล็กกระจายในเนื้อใบ ดอกสีขาว กลีบดอก 5 กลีบ บานกว้าง 1-1.5 ซม. ผลทรงกลม กว้าง 1 ซม. สุกสีดำ

สรรพคุณ

- แก่นหรือราก : ยาอายุวัฒนะ แก้ก้องร่ว แก้กิด (E2)

หน้าตัดเถาส้มกุ้ง

ซ้าย : ดอกส้มกุ้งขน, ขวา : ผลอ่อน

ส้มกุ้งตรัง

ชื่อท้องถิ่น : วัหยา วัหยาแดง (ตรัง), วัหยาแดง (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Embelia macrocarpa* King & Gamble

ชื่อวงศ์ : PRIMULACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 15 ม. เถากลม เปลือกขรุขระ-มีสะเก็ดบางๆ หน้าตัดเถามีแถบสีขาวตามแนวรัศมี กิ่งอ่อนและใบไม่มีขน คล้ายส้มกุ้ง (Emb_rib) มีจุดดำที่ส้มกุ้งตรังจะไม่พบบนผลแบ่งสีขาวตามยอด และมีใบรูปรีกว้าง-รูปไข่กลับ ยาว 8-15 ซม. ปลายใบมน-ติ่งสั้น

สรรพคุณ

- ตำรับยาลดไขมันในเลือด : ช่วยลดไขมันในเลือด (S2-02)
- ตำรับยาโรคริตสีดวงทวาร : รักษาโรคริตสีดวงทวาร (S2-42)

หน้าตัดเถาส้มกุ้งตรัง/วัหยาแดง

ส้มแขก

ชื่อท้องถิ่น : ส้มแขก (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Garcinia atroviridis* Griff. ex T. Anderson

ชื่อวงศ์ : CLUSIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดบาง แตกกิ่งตั้งฉากกับลำต้น มีน้ำยางสีเหลือง ตามกิ่งอ่อน ใบ และผลเกลี้ยง ยอดอ่อนสีแดงรสเปรี้ยวหวานได้ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน ยาว 20-30 ซม. เนื้อใบหนา มีเส้นแขนงใบจำนวนมากเห็นไม่ชัด ดอกแยกเพศ สีแดงเข้ม กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีอย่างละ 4 กลีบ ผลทรงกลมแบน กว้าง 7-10 ซม. มีร่องลึกตาม

แนวตั้ง 15 ร่อง ปลายผลนูน ผิวมันเงา สุกสีเหลือง, เนื้อผลรสเปรี้ยวหวานได้ ใช้สดหรือผานตากแห้งใช้ปรุงรสเปรี้ยวให้อาหารหรือทำผลไม้แช่อิ่ม

สรรพคุณ

- ดอก : ช่วยแก้อาการไอ ยาขับเสมหะ; ผลแก่หรือดอก : ใช้ทำเป็นชาลดความดันโลหิต; ดอกเพศผู้ : ใช้รักษาโรคเบาหวาน (R69)

บน : ดอกเพศเมีย, กลาง : ดอกเพศผู้, ล่าง : ผลอ่อนของส้มแขก

ส้มควาย

ชื่อท้องถิ่น : ส้มควาย (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Garcinia pedunculata*

Roxb. ex Buch.-Ham

ชื่อวงศ์ : CLUSIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกเป็นสะเก็ดบาง แตกกิ่งตึ๊งฉากกับลำต้น มีน้ำยางสีเหลือง ตามกิ่งอ่อน ใบ และผล เกลี้ยงไม่มีขน คล้ายส้มแขก (Gar_atr) มีจุดต่างที่ส้มควายมีใบรูปรี ผิวใบด้านบนมีรอยกดเป็นร่องคลื่นตามแนวเส้นแขนงใบชัดเจน ผลทรงกลม-แกมทรงกระบอก กว้าง 7-14 ซม. มีร่องตามแนวตั้ง ไม่ชัดเจน เนื้อผลรสเปรี้ยวหวานได้ ใช้สดหรือผ่านตากแห้งใช้ปรุงรสเปรี้ยวให้อาหาร หรือทำผลไม้แช่อิ่ม เหมือนส้มแขก (Gar_atr)

สรรพคุณ

- ตำรับยาขับเสมหะในลำคอ-อก/แก้โรคหอบหืด : ช่วยขับเสมหะในลำคอ-อก แก้หอบหืด (S2-08)

ผลอ่อนของส้มควาย

ส้มลม

ชื่อท้องถิ่น : ส้มลม (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Aganonerion polymorphum* Pierre ex Spire

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้ออ่อน ยาวถึง 10 ม. ตามส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น ยอดอ่อนมีรสเปรี้ยวหวานได้ ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ และใบเกลี้ยง ที่ข้อปลายกิ่งมีหูใบคล้ายซีฟุนจำนวนมาก ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่ ยาว 7-15 ซม. ก้านใบยาว 1-3 ซม. ช่อดอก ออกที่ปลายกิ่ง ดอกยาว 1 ซม. ปลายแยก 5 กลีบ สีแดง ฝักออกคู่ เป็นแท่งยาว 10 ซม. กว้าง 5 มม.

สรรพคุณ

- ราก : แก้กلامเนื้อท้องเกร็ง; ใบสด : รสเปรี้ยวหวานเป็นผักสด เป็นยาระบาย (NE3)

ผลสุกของส้มควาย

ผล/ฝักอ่อนของส้มลิง

ส้มลิง

ชื่อท้องถิ่น : แตดลิง ส้มลิง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Guioa pleuroptervis* (Blume) Radlk.

ชื่อวงศ์ : SAPINDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 8 ม. ตามกิ่ง ช่อดอก ก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น-ขนประปราย ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ใบย่อย 2-3 คู่ เรียงตรงข้าม-เกือบตรงข้าม รูปรี ยาว 5-13 ซม. แผ่นใบด้านล่างสีเขียวนวล แกนใบและก้านใบยาว 10-15 ซม. มีครีบเล็กน้อย ผลรูป 2-3 พู กว้าง 3 ซม. สุกสีชมพูอมแดง มีเยื่อหุ้มเมล็ดสีส้ม เมล็ดสีดำมันเงา

สรรพคุณ

- **ราก** : แก้ไข้ รักษาโรคกระเพาะ (S2)

ผลสุกของส้มลิง

ส้มสันดาน

ชื่อท้องถิ่น : ส้มขี้มอด ส้มอ๊อบแอ็บ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cissus hastata* Miq.

ชื่อวงศ์ : VITACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้ออ่อน ยาวถึง 10 ม. ตามกิ่งอ่อน ใบ และช่อดอกเกลี้ยง ยอดอ่อนมีรสเปรี้ยวทานได้ กิ่งและก้านใบเป็นสี่เหลี่ยม มีมือพันสีแดงออกตรงข้ามกับตำแหน่งก้านใบ ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปไข่ถึงรูปรี-รูปไข่ ยาว 6-15 ซม. โคนใบเว้าลึก ขอบใบจักฟันเลื่อยมักมีขอบใบสีแดง ปลายใบเรียวแหลม ช่อดอกสีแดง-ม่วงแดง กลีบดอกสีเหลืองครีม ผลทรงกลม กว้าง 8-10 มม.

สรรพคุณ

- **ยอดอ่อนและผล** : รสเปรี้ยวหวานเป็นผักสด หรือปรุงอาหาร แก้อาการวิงเวียน ขับเสมหะ แก้ไอ (NE3)

ช่อดอกของส้มสันดาน

สมอदीงู

ชื่อท้องถิ่น : สมอदीงู (พัทลุง, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Terminalia citrina* (Gaertn.)

Roxb. ex Fleming

ชื่อวงศ์ : COMBRETACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 40 ม. เปลือกเรียบ ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสีสนิม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-ขอบขนาน ยาว 8-15 ซม. ขอบใบช่วงโคนใบมักพบต่อม ก้านใบยาว 2-3 ซม. มีต่อม 1 คู่ ที่ปลายก้าน จุดเด่นที่แผ่นใบด้านล่างมีขนประปราย-เกลี้ยง ผลรูปรี ยาว 3-4 ซม. ปลายผลเรียว-แหลม ผิวเรียบ มีช่องอากาศ

กระจาย

สรรพคุณ

- **เนื้อผล :** มีรสฝาด แก้ท้องเสียท้องร่วง และยังมีฤทธิ์เป็นยาระบายด้วย ช่วยแก้พิษโลหิต และแก้ไอ (S3)
- **ตำรับยาถ่าย :** ยาถ่าย ยาระบาย แก้ท้องผูก แก้จุกเสียดแน่นท้อง (S1-20)
- **ตำรับยาโรคมะเร็ง/วิงเวียนศีรษะ :** แก่โรคมะเร็ง แก้ววิงเวียนศีรษะ (S2-21)
- **ตำรับยาโรคประดงเลือด :** แก้ประดงเลือด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง (S2-27)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า :** แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)

ช่อดอกสมอदीงู

สมอทะเล

ชื่อท้องถิ่น : สมอทะเล (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Shirakiopsis indica* (Willd.) Esser

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 10 ม. ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวข้น ตามกิ่งอ่อน ใบ และผลเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี-แกมขอบขนาน ยาว 8-15 ซม. ขอบใบหยักมน โคนใบมักพบต่อม ผลทรงกลม กว้าง 3 ซม., พบตามริมแหล่งน้ำใกล้ชายทะเล

สรรพคุณ

- **ตำรับยารักษากลาก/เกลื้อน/สังคัง/ตกขาว :** รักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกลื้อน สังคัง ตกขาว แก้อาการคันที่ผิวหนังเรื้อรัง ผดผื่นคัน (S1-17)

ผลอ่อนของสมอทะเล

บน : ผลสุกของสมอदीงู, ล่าง : ผลแห้ง

สมอไทย

ชื่อท้องถิ่น : สมอไทย (พิษณุโลก, สระแก้ว, ตรัง, พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Terminalia chebula* Retz. var. *chebula*

ชื่อวงศ์ : COMBRETACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 20 ม. เปลือกแตกเป็นร่องร่างแห ตามกิ่ง ก้านใบ ช่อดอก และแผ่นใบด้านล่างมีขนสีสนิม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม-เกือบตรงข้าม รูปไข่กว้าง-ขอบขนาน ยาว 12-20 ซม. ปลายก้านใบมีต่อม 1-2 คู่ ผลรูปไข่-รีกว้าง ยาว 3-5 ซม. ผิวเรียบ มีช่อดอกกระจุก, พบตามป่าผลัดใบ ทั่วประเทศไทย ยกเว้นภาคใต้

สรรพคุณ

- **เนื้อผล** : ผลอ่อนรสเปรี้ยวอมฝาด เป็นยาระบาย แก้อาหาร ช่วยขับเสมหะ (N1)
- **ตำรับยาตรีผลา** : แก้อาหาร ทำให้ชุ่มคอ แก้ไข้หวัด (N1-139)
- **ตำรับยาแก้ไอ** : แก้อาหาร (N1-139)
- **ตำรับยาโรคมะเร็งตับ/ผิในตับ/ตับอักเสบ** : รักษาโรคมะเร็งตับ (ระยะที่ 1-3), โรคไขมันตับ, โรคตับอักเสบ, โรคคาหลงตับ (มีอาการเพ้อคลุ้มคลั่งและงุนงงตาเป็นสีแดงร่วมด้วย) (S3-74)

ต่อม 1 คู่ที่ปลายก้านใบของสมอไทย

ซ้าย : ผลแก่สมอไทย, ขวา : เปลือกลำต้น

สมอพิเภก

ชื่อท้องถิ่น : สมอพิเภก (พิษณุโลก), สมอพิเภก สมอชด (พัทลุง, ตรัง), หมักแทน หมากแทน (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Terminalia bellirica* (Gaertn.) Roxb.

ชื่อวงศ์ : COMBRETACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 40 ม. เปลือกเรียบ โคนต้นมีพูพอนกว้าง ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสีสนิม ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-ไข่กลับ ยาว 11-20 ซม. แผ่นใบด้านล่างสีเขียวปนขาว ก้านใบ ยาว 4-8 ซม. มีต่อม 1 คู่ ผลทรงกลม-ไข่กว้าง ยาว 4-5 ซม. ผิวเรียบ มีขนสั้นสีน้ำตาลหนาแน่น

สรรพคุณ

- **ใบหรือเนื้อผล** : รักษาแผลติดเชื้อ (NE3)
- **เนื้อผล** : รสเปรี้ยวอมฝาด ผลอ่อนเป็นยาระบาย ผลแก่แห้งแก้ท้องเสีย แก้อาหาร ช่วยขับเสมหะ และแก้ไอ (S3)
- **ตำรับยาตรีผลา** : แก้อาหาร ทำให้ชุ่มคอ แก้ไข้หวัด (N1-139)
- **ตำรับยาแก้ไอ** : แก้อาหาร (N1-161)
- **ตำรับยาแก้หวัด/ไอ/เจ็บคอ/โรคหอบหืด** : แก้หวัด แก้อาหาร-เจ็บคอ แก้หอบหืด (S2-06)
- **ตำรับยาแก้พิษไข้** : แก้พิษไข้ ไตพิการ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)
- **ตำรับยาโรคมะเร็ง/ผิในตับ/ตับอักเสบ** : แก้โรคมะเร็ง แก้อาหาร-ตับอักเสบ (S2-21)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น** : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอักเสบ-อักเสบ (S2-31)
- **ตำรับยาโรคอัมพาต-อัมพาต** : รักษาอัมพาต-อัมพาต (S2-33)

- **ตำรับยาล้างโรคก่อนการรักษาโรครบบเส้นเอ็น** : ช่วยชำระล้างระบบภายในร่างกายก่อนการรักษาโรคที่เกี่ยวกับระบบเส้นเอ็น อัมพฤกษ์ อัมพาต (S2-55)
- **ตำรับยาแก้เหน็บชา** : แก้เหน็บชา อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-63)
- **ตำรับยาหอมνωโกฐ** : แก้คลื่นเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุกแน่นในอก แก่ลมปลายไข้ แก่อาการสะดุ้งร้อนสะบัดหนาว หรือครั่นเนื้อครั่นตัว ร้อนวูบวาบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุงประสาท (S3-01)
- **ตำรับยาตรีหอม** : แก่ท้องผูกในเด็ก ช่วยระบายความร้อน ระบายพิษไข้ (S3-03)
- **ตำรับยาอำมฤควาที/อมฤควาที** : แก้ไอ ช่วยขับเสมหะ (S3-16)
- **ตำรับยาแก้ลมอุทอังคมาวาตะ** : แก้ลมอุทอังคมาวาตะ หรือลมตีขึ้นปะทะอกหายใจไม่ออกราวจะสิ้นใจ (มีอาการเรอร่วมกับแน่นท้องรุนแรง ลั่นกระด้างคางแข็ง ชักเกร็ง มือกำเท้ากำ) (S3-19)
- **ตำรับยาแก้ท้องร่วง-ท้องเสีย-บิด** : แก้ท้องร่วง-ท้องเสีย แก้บิด ช่วยคุมธาตุ (S3-43)
- **ตำรับยาโรคมะเร็งตับ/ฝีในตับ/ตับอักเสบ** : รักษาโรคมะเร็งตับ (ระยะที่ 1-3), โรคมะเร็งในตับ, โรคตับอักเสบ, โรคกาฬลงตับ (มีอาการเพ้อคลุ้มคลั่งและนัยน์ตาเป็นสีแดงร่วมด้วย) (S3-74)

สมัदनัย

ชื่อท้องถิ่น : หัสคุณ (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Micromelum falcatum* Lour.

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 4 ม. ตามกิ่ง ก้านใบ ใบ ช่อดอกและผลมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 4-10 ใบ เรียงสลับ รูปไข่กว้าง-ใบหอกและไม้สมมาตร มีต่อมน้ำมันในเนื้อใบ ขยี้ใบมีกลิ่นฉุนคล้ายส้ม ช่อดอกคล้ายรูปร่ม ออกที่ปลายกิ่ง สีขาว ผลทรงรี ยาว 1 ซม. สุกสีเหลือง-ส้ม

สรรพคุณ

- **รากและใบ** : แก้ไอ แก้โรคหอบหืด (N1)

ผลแห้งของสมอพิเภก

สมุนไพร

ชื่อท้องถิ่น : ฝนแสนท่า (พัทลุง), ฝนแสนท่า

สมุนไพรสมุนไพร สมุนไพร (ตราง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cinnamomum bejolghota*

(Buch.-Ham.) Sweet

ชื่อวงศ์ : LAURACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกเรียบมีกลิ่นหอม ยอดอ่อนและช่อดอกมีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-รีแกมขอบขนาน ยาว 7-14 ซม. ปลายใบแหลม แผ่นใบเกลี้ยง เนื้อใบหนาแข็ง แผ่นใบด้านล่างสีเขียวอม มีเส้นแขนงใบ 1 คู่ออกจากเส้นกลางใบเกือบชิดโคนใบหรือออกจากโคนใบ ผลรูปกลมแบน-กลมกว้าง 8 มม. ยาว 13 มม. ถ้วยรองผลยาวใกล้เคียงกับผล ขอบถ้วยตัด-หยักไม่เป็นระเบียบ

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้พิษไข้** : แก้พิษไข้ ไตพิการ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- **ตำรับยาโรคภูมิแพ้** : แก้โรคภูมิแพ้ (S2-19)
- **ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น** : ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต** : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-32)
- **ตำรับยาชะล้างของเสียในเลือด** : ช่วยชะล้างของเสียในเลือด ทำให้เลือดหมุนเวียนดี (S2-35)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย/ชาตามปลายมือ-เท้า** : แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้อาการชาตามปลายมือ ปลายเท้า (S2-36)
- **ตำรับยาโรคจิตตวิถวาร** : รักษาโรคจิตตวิถวาร (S2-42)
- **ตำรับยาบำรุงกำลัง/ชูกำลัง** : ช่วยบำรุงกำลัง ชูกำลังให้มีเรี่ยวแรงทำงาน (S2-59)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น** : รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-66)
- **ตำรับยาหอมนวโกฐ** : แก้กลิ่นเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุกแน่นในอก แก้ลมปลายไข้ แก้อาการสับสนร้อนสับสนหนาวหรือร้อนเนื้อร้อนตัว ร้อนจูบวบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุงประสาท (S3-01)
- **ตำรับยาหอมอินทจักร์** : แก้กลิ่นเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยารักษาพิษไข้** : แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ จุกเสียดแน่นท้อง ขับลมในกระเพาะอาหาร (S3-10)
- **ตำรับยาธาตุบรรจบ** : แก้ท้องเดิน ท้องเสียที่ไม่มีสาเหตุจากการติดเชื้อ ไม่มีไข้แทรก, แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ แก้อาการไม่ปกติหรือพิการ (S3-15)

แถว 1 : แผ่นใบด้านบน, แถว 2 : แผ่นใบด้านล่าง, แถว 3 : ผลอ่อน, แถว 4 : เปลือกลำต้น

สร้อยอินทนิล

ชื่อท้องถิ่น : น้ำแนขน น้ำแนมวง (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Thunbergia grandiflora*

(Roxb. ex Rottler) Roxb.

ชื่อวงศ์ : ACANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้ออ่อน ยาวถึง 20 ม. ช่อและปลายก้านใบ บวม ตามกิ่ง ก้านใบ แผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น-ยาว ใบเดี่ยว เรียง ตรงข้าม รูปไข่-ใบหอก ยาว 9-15 ซม. จุดเด่นที่ช่วงโคนใบหยัก เป็นพูต้น-แฉก ข้างละ 1-3 พู ดอกรูปแตร กลีบดอกสีม่วงอมฟ้า แยก 5 แฉก ดอกบาน กว้าง 6-7 ซม. หลอดกลีบดอกด้านในสี น้ำตาลเรื่อ ๆ ผลเป็นแท่ง ยาว 5 ซม. โคนกลมป่อง มีกลีบเลี้ยงสี ม่วงคล้ำโอบห่อ

สรรพคุณ

- **ราก :** แก้ฟกช้ำบวม แก้แผลอักเสบ (NE2)
- **รากและต้น :** เป็นยาฟอกโลหิต; แก่น ใบ และดอก : เป็นยา ระบาย แก้ปวด ลมในกระดูก แก้ปัสสาวะพิการ ขับพยาธิ ช่วย รักษา มะเร็งเม็ดเลือดขาว (R18)
- **ตำรับยาถอนพิษสัตว์กัดต่อย :** ช่วยถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย บรรเทาปวดบวมจากพิษ (NE2-023)

สลัด

ชื่อท้องถิ่น : ผักหวานเปรี้ยว (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mallotus peltatus* (Geisel.)

Müll. Arg.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 5 ม. ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบ เดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่-รูปรี ยาว 12-17 ซม. โคนใบปิด-เว้า มี ต่อมบนแผ่นใบช่วงโคนใบ ขอบใบจักฟันเลื่อยและมีต่อมตามรอย จัก ช่อดอกตั้งขึ้น ยาว 10-17 ซม. ผลเป็น 3 พู กว้าง 1.2-1.5 ซม. ผิวมีหนามจำนวนมาก

สรรพคุณ

- **ใบอ่อนหรือยอดอ่อน :** ทานเป็นผักสดหรือประกอบอาหาร ช่วยบำรุงสายตา บำรุงเลือด บำรุงผิวพรรณ (E2)

กลางซ้าย : ช่อดอกเพศผู้, กลางขวา : ช่อดอกเพศเมีย,
ล่าง : ผลอ่อน

สลัดไดป่า

ชื่อท้องถิ่น : สลัดได (พัทลุง, ตรัง), สลัดได

หงอนเงือก (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Euphorbia antiquorum* L.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 5 ม. ลำต้นอวบน้ำ ต้นแก่มีเนื้อไม้ ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น มักไม่สร้างแผ่นใบ กิ่งสีเขียว หรือมีลายสีอ่อนกว่า ผิวเกลี้ยง มี 3 สัน บนสันหยักเป็นคลื่นตาม แนวยาว ยอดคลื่นมีหนามเป็นคู่ ดอกสีขาวครีม ผลเป็น 3 พู กว้าง 1 ซม. ผิวเกลี้ยง

สรรพคุณ

- **แก่นไม้ตายที่มีเชื้อรา (กะลำพัก)** : บำรุงหัวใจ แก่ความดัน โลหิตสูง ใช้เข้ายาหลายตำรับ (S1, S2, S3)
- **กิ่งสด** : รักษาแผลน้ำร้อนลวก (NE3)
- **น้ำยาง** : รักษากลาก-เกลื้อน (S2)
- **ตำรับยาละลายลิ่มเลือด** : ช่วยละลายลิ่มเลือด บรรเทาอาการ เส้นเลือดตีบ (S2-30)
- **ตำรับยาใช้แก้ตาใหญ่** : แก้ใช้แก้ตาใหญ่ (S2-47)
- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย** : บำรุงเลือด ตูมิเลือดฝาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกษม (S2-51)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตระดู** : บำรุงโลหิตระดู (S2-56)
- **ตำรับยาหอมνωโกฐ** : แก่คลื่นเหียนอาเจียน วิงเวียน ลมจุก แน่นในอก แก่ลมปลายไข้ แก่อาการสะบัดร้อนสะบัดหนาว หรือครั่นเนื้อครั่นตัว ร้อนจูบวาบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุง ประสาท (S3-01)
- **ตำรับยาหอมอินทจักร์** : แก่คลื่นเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็น ลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยาเทพมวงคล** : แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษไข้ ไข้กาฬ, แก่ อาการชัก-ลิ้นกระด้างคางแข็ง-แน่นิ่งหน้าเปลี่ยนสี-มีอาการ มิน-กระหายน้ำหอบพัก, แก่โรคหละ-โรคละออง-โรคซางในเด็ก (S3-11)
- **ตำรับยาหอม (สูตรพื้นบ้าน)** : แก่เป็นลม วิงเวียนศีรษะ หน้า มืดตาลาย (S3-40)

กลาง : หน้าตัดของกิ่งและน้ำยางสีขาวขุ่น

กะลำพัก/แก่นไม้ตายและมีเชื้อราเข้าของสลัดไดป่า

สวาด

ชื่อท้องถิ่น : กะหวาด สวาด หวาด (ตรัง), สวาด (พิษณุโลก), สวาด หวาด (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Caesalpinia bonduc* (L.) Roxb.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถา ยาวถึง 10 ม. เถาเป็นเหลี่ยม ตามเถา กิ่ง ก้านใบและแกนใบมีขนสั้นนุ่มและหนามคมหนาแน่น ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น มีข้อใบ 7-8 คู่ ข้อใบย่อยมีใบย่อย 7-11 คู่ เรียงตรงข้าม รูปไข่ ยาว 2-4 ซม. ผลแบบฝักแบนรูปรีเบี้ยว ยาว 7-10 ซม. ฝักมีหนามคมหนาแน่น มี 1-2 เมล็ด ๆ ทรงกลมรี สีเขียวคล้ำเทา

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้ไอ :** แก้ไอ (N1-161)
- **ตำรับยาแก้ท้องอืดท้องเสียไม่เกิน 3 ปี :** แก้ท้องอืดท้องเสียไม่เกิน 3 ปี บำรุงองค์ชาติ บำรุงกำลัง (S1-40)
- **ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น :** ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดเข่า-ข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)
- **ตำรับยาประสมมะแว้ง :** แก้ไอ ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ (S3-08)
- **ตำรับยาใช้ร้อนในกระหายน้ำ/ท้องเสียแบบมีไข้ :** แก้ไข้ร้อนในกระหายน้ำ แก้ท้องเสียแบบมีไข้ แก้ไข้อาเจียน แก้ไข้ชอนไม่หลับ (S3-47)

ฝักและเมล็ดสวาด

สอ่งฟ้า

ชื่อท้องถิ่น : สอ่งฟ้า (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Clausena guillauminii* Tanaka

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 2 ม. ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบ เรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 3-5 ใบ เรียงสลับ-ตรงข้าม รูปหอกกลับ-รี ยาว 3-10 ซม. แผ่นใบสมมาตร (ไม่เบี้ยว) ขอบใบหยัก-เรียบ แผ่นใบด้านบนมองเห็นต่อมน้ำมันนูนใส ชัดเจน ขี้ใบมีกลิ่นฉุนคล้ายส้ม ก้านใบย่อยยาว ยาว 1-2 มม. แกนใบมีครีบเล็กน้อย ข้อผลตั้งขึ้น ยาว 4-10 ซม. ผลรูปไข่-แกมกลม ยาว 1 ซม. สุกผิวใส สีแดง

สรรพคุณ

- **ใบสด :** รักษาอาการตาฟาง (NE3)

ส่องฟ้า

สะแกแสง

ชื่อท้องถิ่น : แดงแสง (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cananga brandisiana* (Pierre) I. M.

Turner

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกเป็นร่องตื้นตามแนวยาว ตามกิ่ง ใบ ดอกมีขนสั้นหนานุ่มคล้ายกำมะหยี่ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กว้าง-แกมกลม ยาว 13-20 ซม. แผ่นใบเนื้อหนานุ่ม กลีบดอก 6 กลีบ สีเขียวอมเหลือง รูปใบหอก ยาว 5 ซม. ผลรูปไข่ ยาว 2-3 ซม. ติดเป็นกลุ่ม ถึง 20 ผล/กลุ่ม ผิวมีนวลขาว สุกสีดำ

สรรพคุณ

- **แก่นหรือราก :** แก้พิษไข้เชื่องซึม (NE3)

สะแกแสง

สะเดา

ชื่อท้องถิ่น : สะเดา (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Azadirachta indica* A. Juss.

ชื่อวงศ์ : MELIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 15 ม. เปลือกแตกเป็นร่องลึกตามยาว-สีเหลี่ยมหนา ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนกปลายคู่ มีใบย่อย 3-6 คู่ เรียงตรงข้าม-เกือบตรงข้าม รูปใบหอกโค้ง ยาว 4-9 ซม. โคนใบเบี้ยว ขอบใบจักฟันเลื่อย แผ่นใบเกลี้ยง ช่อดอกสีขาว ผลรูปรี-รูปไข่ ยาว 2-2.5 ซม. ผิวเกลี้ยง สุกสีเหลือง-อมชมพู มี 1 เมล็ด ใบ ช่อดอกและผลมีรสขม

สรรพคุณ

- ราก : แก้ไข้ ตัวร้อน (E2)
- ตำรับยาบำรุงกำลัง/เลือด/หัวใจ : บำรุงกำลัง บำรุงหัวใจ ช่วยให้เกิดลมสมบูรณ์ แก้ม (S1-04)
- ตำรับยาแก้ไข้/แก้ร้อนใน : แก้ไข้ ตัวร้อน แก้ร้อนใน (S1-25)
- ตำรับยาขับเสมหะ : ช่วยขับเสมหะในอกและลำคอ (S2-05)
- ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน : แก้ไข้ ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู (S2-17)
- ตำรับยาไข้เลือดออก : รักษาไข้เลือดออก ซึ่งมีอาการร้อนในสูง ปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดศีรษะ สะท้านร้อน-หนาว (S2-43)
- ตำรับยาแก้ปลายไข้ (ไข้ระยะปลาย) : แก้ปลายไข้ (ไข้ในระยะปลาย) : เป็นไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้กาเดา มาแล้วหลายวัน ช่วยทำให้หายไข้เร็วขึ้น ช่วยแก้ธาตุ คุมธาตุให้สมดุล เป็นยาระบายอ่อน ๆ และช่วยให้เจริญอาหาร (S3-45)
- ตำรับยาไข้หวัด : แก้ไข้หวัด (S3-46)

สะเดาเย็น

ชื่อท้องถิ่น : ขอบนาง (ตรัง), ขอบนาง ขอบชะนาง (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Salacia macrophylla* Blume

ชื่อวงศ์ : CELASTRACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 10 ม. เปลือกเรียบ ไม่มีน้ำยาง ตามกิ่งและใบเกลี้ยง มีหูใบขนาดเล็กที่ซอกใบ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี ยาว 10-20 ซม. ขอบใบเรียบ ปลายใบเรียวแหลม เนื้อใบหนา ดอกสีชมพูอมส้ม หรือสีครีม ผลทรงกลม กว้าง 5-6 ซม. สุกสีแดง ผิวขรุขระมี 2-6 เมล็ด

สรรพคุณ

- เถา : แก้กิดสีดวง (S3)
- ตำรับยาบำรุงโลหิตสตรีโดยตรง/ประจำเดือนเป็นปกติ : บำรุงโลหิตของสตรีโดยตรง รักษาอาการประจำเดือนให้เป็นปกติ แก้กิดระดูเสีย บำรุงธาตุ (S2-50)

กลาง : ผลสุก, ล่าง : แผ่นใบด้านล่าง

สะตอ

ชื่อท้องถิ่น : ตอ สะตอ สะตอข้าว สะตอดาน (ตรัง, พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Parkia speciosa* Hassk.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 40 ม. เปลือกแตกสะเก็ดกลมขนาดเล็กและล่อนออกสีน้ำตาลแดง ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น ยาว 30-40 ซม. มีข้อใบย่อย 10-15 คู่ ใบย่อย 20-40 คู่ รูปขอบขนาน ยาว 10-15 มม. ปลายใบมน ก้านช่อดอกยาว 30-40 ซม. ช่อดอกเป็นกระจุกทรงกลมแกมทรงกระบอก ยาว 10 ซม. ห้อยลง สีขาว-เหลือง ผลแบบฝักแบนรูปแถบ ยาว 30-45 ซม. กว้าง 5 ซม. บิดเกลียวเล็กน้อย เมล็ดกลมรี เรียงตามแนวขวาง ฐานขึ้นจากเปลือกฝักชัดเจน

ซ้าย : สะตอข้าว, ขวา : สะตอดาน

สรรพคุณ

- **เมล็ด** : บำรุงสายตา เจริญอาหาร ลดความดันโลหิต ลดระดับน้ำตาลในเลือด ขับลมในลำไส้ เป็นยาระบาย (R70)
- **ตำรับยาโรคเบาหวาน** : แก้วโรคเบาหวาน (S2-22)

สะบ้า

ชื่อท้องถิ่น : สะบ้า (ตรัง, สระแก้ว, อุตรดิตถ์), สะบ้ามอญ (พิจิตรโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Entada rheedii* Spreng.

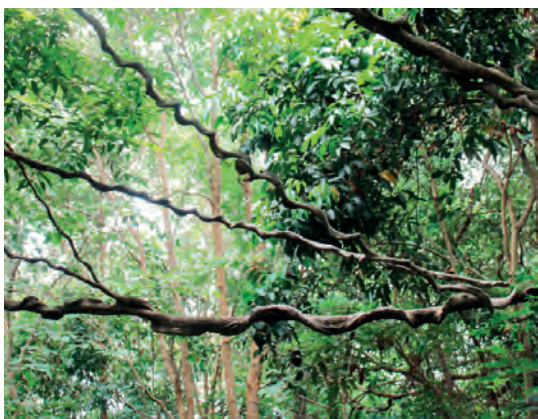
ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 40 ม. เถาค่อนข้างแบน และบิดเกลียว ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น ช่อใบย่อย 2-3 คู่ ใบย่อยติด 3-5 คู่ เรียงตรงข้าม รูปรี-ไข่กลับ ยาว 4-6 ซม. ปลายใบแหลม แผ่นใบเกลี้ยง ช่อดอกคล้ายหางกระรอกสีขาว-เหลือง ยาว 10-17 ซม. ผลแบบฝักแบน รูปแถบยาวและโค้งเล็กน้อย 0.6-1 ม. กว้าง 10-15 ซม. มีรอยหยักและนูนตามตำแหน่งเมล็ด

สรรพคุณ

- **เปลือกเถาและเนื้อไม้** : แก้ก้นศีรษะ แก้วโรคผิวหนัง ถ้างแผล ถ่ายพยาธิ (NE2)
- **เมล็ด** : แก้วไข้กาฬ (N1)
- **ตำรับยาขับนิ่ว-โรคไต-ตับ** : ขับนิ่วในถุงน้ำดี นิ่วในระบบทางเดินปัสสาวะ แก้วปัสสาวะขุ่น แก้วโรคไต แก้วโรคตับ (E2-217)
- **ตำรับยาโรคผิวหนังจากเชื้อรา/แผลติดเชื้อ** : แก้วกลาก เกื้ออื่น แก้วพิษบาดแผล แผลติดเชื้อ (S1-42)
- **ตำรับยาโรคผิวหนังจากเชื้อรา/แก้คันจากการแพ้** : ยาขี้ผึ้ง หรือยาหม่องทาทาโรคผิวหนังจากเชื้อรา เช่น กลาก เกื้ออื่น แก้วอาการคันตามผิวหนังทั่วไปจากอาการแพ้ ผื่นคัน คันจากแมลงสัตว์กัดต่อย (S2-64)

กลาง : ฝักอ่อนสะบ้า, ล่าง : เมล็ดแก่และเนื้อในเมล็ด

สะแล

ชื่อท้องถิ่น : แกแล (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Broussonetia kurzii* (Hook. f.) Corner

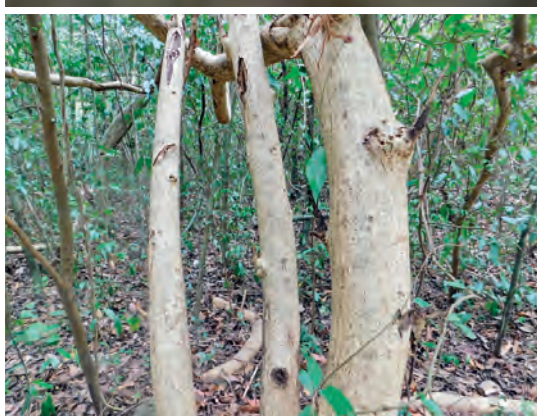
ชื่อวงศ์ : MORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่มรอเลื้อย ผลัดใบ สูงถึง 20 ม. เปลือกเรียบสีเทาอมน้ำตาล ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวข้น ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปขอบขนาน-รี ยาว 7-14 ซม. ขอบใบหยักคล้ายซี่ฟัน ปลายใบเรียวาวคล้ายหาง ข้อดอกเพศผู้สีขาว ยาวคล้ายหางกระรอก ข้อดอกเพศเมียทรงกลม สีเขียว กว้าง 1 ซม.

สรรพคุณ

- **รากหรือแก่น** : ใช้เข้ายารักษาโรคผิวหนัง (E2); น้ำยาง : ทำรักษาแผลพุพอง; ดอกเพศเมีย (เป็นลูกกลมสีเขียว) : บำรุงเลือด มีรสหวานมันนิยมนำมาเป็นผักต้ม ใส่แกงเลียงหรือแกงแค (E2)

กลาง : ข้อดอกเพศเมีย

สะเอ้ง

ชื่อท้องถิ่น : พญาปล้องเงิน พญาปล้องทอง (ตรัง),

พญาปล้องทอง (พิษณุโลก), พญาปล้องทอง

ปลาไหลทอง (สระแก้ว), ของระอา (จันทบุรี), เกาสะเอม (ตราด)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Strychnos thorelii* Pierre ex Dop

ชื่อวงศ์ : LOGANIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. เปลือกเถาอายุอ่อนเรียบ ตามข้อมีรอยวงแหวนนูน เถาแก่เปลือกแตกเป็นสะเก็ดเล็กน้อย เปลือกในชั้นนอกสุดสีเหลือง ตามกิ่งอ่อนและก้านใบมีขนสั้น ปลายกิ่งมีมือพินม้วนเป็นเกลียว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่ ยาว 6-12 ซม. ปลายใบเรียวแหลม มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ ผลรูปไข่ ยาว 2-3 ซม. มี 1 เมล็ด ๆ มีปีกกรอบเมล็ด กลางเมล็ดเป็นสันนูนตามยาว

สรรพคุณ

- **เถา :** ถอนพิษไข้ พิษงู พิษแมลงกัดต่อย ป้องกันकुณไสย รักษาโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง (E2)
- **เถา :** แก้ไข้ (N1)
- **เถา :** ล้างพิษจากสารเคมี แอลกอฮอล์ในเลือด (สรรพคุณคล้ายต้นรางจืด) แก้ก้นดดำ หรือแก้कुณไสย (S2)

บน : เถาที่มีอายุน้อยจะพบข้อวงแหวนนูนชัด เปลือกชั้นในสีเขียว-สีครีม เรียกว่า พญาปล้องเงิน , ล่าง : เถาอายุมากของสะเอ้ง ข้อวงแหวนจะค่อยๆ หายไปและมีเปลือกแตกสะเก็ดหนามากขึ้น มีการสร้างเปลือกชั้นในสีเหลืองลึ้มชัดเจน เรียกว่า พญาปล้องทอง

สะเอ้ง

สัก

ชื่อท้องถิ่น : สัก (สระแก้ว, พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tectona grandis* L. f.

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกร่องตื้นตามยาว ตามส่วนต่าง ๆ มีขนสั้นหนาแน่น กิ่งเป็นสี่เหลี่ยม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปรี-ไข่กลับ ยาว 20-40 ซม. ขยี้ใบสดจะเป็นสีแดง ช่อดอกออกตามปลายกิ่งตั้งขึ้น ยาว 30-50 ซม. ดอกสีขาว-ชมพู มี 5-6 กลีบ เมื่อบานกว้าง 8 มม. ผลเป็นถุงค่อนข้างกลม กว้าง 2-3 ซม. ด้านในกลวงพอง มีเมล็ดแข็งกลม กว้าง 1.5 ซม. 1 เมล็ด มีขนหนานุ่ม

สรรพคุณ

- **แก่น :** ขับลมในลำไส้ แก้ไข้ (E2)
- **ตำรับยาแก้เบาหวาน/ความดันโลหิต :** รักษาเบาหวาน ความดันโลหิต (E2-219)
- **ตำรับยาแก้ตับแข็ง/ตับทรุด :** แก้ตับแข็ง ตับทรุด (N1-258)
- **ตำรับยาโรคความดันโลหิตสูง/โรคเบาหวาน :** ช่วยลดความดันโลหิตสูง เบาหวาน ลดไขมันในเลือด (S1-15)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต :** รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- **ตำรับยาบำรุงโลหิตระดู :** บำรุงโลหิตระดู (S2-56)
- **ตำรับยาโรคกรดไหลย้อน :** แก้โรคกรดไหลย้อน (S2-65)
- **ตำรับยาโรคมะเร็ง :** ช่วยรักษาโรคมะเร็ง (S2-93)
- **ตำรับยาห่านิลแห่งทอง :** แก้ไข้ตัวร้อน ไข้หวัด ไข้ฮิสซูโกโส แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้ปากเปื่อยเพราะพิษร้อนหรือร้อนใน (S3-12)

บน : ผลเล็ก, ล่างซ้าย : เปลือกลำต้น

บน : ช่อดอกเล็กซี่ไ้

ลักซี่ไ้

ชื่อท้องถิ่น : สวอง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Premna tomentosa* Willd.

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 20 ม. เปลือกอ่อนเป็นแผ่นบาง-มีร่องปริตามยาว ตามส่วนต่าง ๆ มีขนสั้นหนาแน่น กิ่งเป็นสี่เหลี่ยม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปไข่ ยาว 15-20 ซม. โคนใบเว้า ขอบใบจักฟันเลื่อย-เรียบ ก้านใบยาว 6-12 ซม. ช่อดอกออกตามปลายกิ่งตั้งขึ้น ดอกสีขาว กลีบดอกยาว 5 มม.

สรรพคุณ

- **เนื้อไม้** : บำรุงเส้นเอ็น รักษาโรคจิตตีดวงทวาร (N1)

สังกรณี

ชื่อท้องถิ่น : สังกรณี (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Barleria strigosa* Willd.

ชื่อวงศ์ : ACANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 60 ซม. ตามลำต้นและส่วนต่าง ๆ มีขนยาวสากคายสีขาว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปรี ยาว 8-16 ซม. โคนใบสอบเรียว ช่อดอกยาว 3-5 ซม. มีใบประดับเรียงซ้อนกันหลายชั้น สีเขียว ใบประดับรูปไข่ปลายเรียวแหลม กลีบดอกสีม่วงคราม รูปแตร ยาว 5 ซม. ปลายแยก 5 แฉก

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้ไข้กำเดา/ไข้หวัดใหญ่** : แก้ไข้กำเดา ไข้หวัดใหญ่ (NE3-072)

สังกรณี

สังกรณี

ชื่อท้องถิ่น : สังท่า (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Diospyros buxifolia* (Blume) Hiern

ชื่อวงศ์ : EBENACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกสีดำ เรียบ แตกกิ่งเป็นชั้น ตามกิ่งอ่อนและแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงสลับ หนาใบเดียว รูปรี ยาว 2-3.5 ซม. เห็นเส้นใบไม่ชัด ดอกเล็กสีขาว ดอกแยกเพศแยกต้น ผลรูปไข่ ยาว 2 ซม. ผิวเกลี้ยง มีกลีบเลี้ยง 4 กลีบ ติดแน่นกับผล สุกสีดำ

สรรพคุณ

- **เปลือกและแก่น** : แก่ทองืดทองเพื่อ แก่ทองรว่ง แก่บิต แก่ใช้ร้อนใน ช่วยสมานแผลทั้งภายในและภายนอก (E2)

สังท่า

สังวาลพระอินทร์

ชื่อท้องถิ่น : เชื่องเขียว (อุดรธานี), ต้นตายปลายเป็น (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cassytha filiformis* L.

ชื่อวงศ์ : LAURACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ปรเภทกาฝากเบียนต้นไม้อื่น ยาวถึง 5 ม. มีปุ่มรากดูดอาหารยึดติดกับกิ่งไม้ต้นอื่น ๆ ถ้าเป็นเส้นกลม เรียวเล็ก หนา 3 มม. มีลายสีขาวตามแนวยาวและมีขนสีน้ำตาลแดง ดอกสีครีม เป็นตุ่มกลม กว้าง 4 มม. มีกลีบดอก 3 กลีบ ผลทรงกลม กว้าง 10 มม.

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น** : แก้ไข้หวัด บำรุงตับ-ไต บำรุงเส้นเอ็น (NE3)
- **ตำรับยาขับนิ่วในไต-ทางเดินปัสสาวะ** : ช่วยขับนิ่วในไต และทางเดินปัสสาวะ ช่วยล้างไต รักษาทางเดินปัสสาวะอักเสบ (S2-14)
- **ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น** : ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดเขา-ข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น** : รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-66)

บน : ผลของสังวาลย์พระอินทร์, ล่าง : ปุ่มดูดอาหารจากกิ่งไม้ชนิดอื่น

สังหยาใบเล็ก

ชื่อท้องถิ่น : สาวสะดุ้ง ระฆังเขียว (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Popowia pisocarpa* (Blume) Endl.

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 10 ม. ตามกิ่ง ช่อดอก ผล ก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น-ยาวหนาแน่น ยอดอ่อนมีขนสีสนิม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี-แกมขอบขนาน ยาว 6-13 ซม. ปลายใบเรียวแหลม แผ่นใบด้านบนมันเงา และมีรอยขีดตามแนว

เส้นแขนงใบ ก้านใบสั้นมาก ยาว 2-5 มม. ดอกเล็ก กลีบดอกสีขาวครีม ยาว 2 มม. ผลรูปไข่ ยาว 1.5 ซม.

สรรพคุณ

- **ตำรับยาบำรุงโลหิตสตรีโดยตรง/ประจำเดือนเป็นปกติ** : บำรุงโลหิตของสตรีโดยตรง รักษาอาการประจำเดือนให้เป็นปกติ แก่โลหิตระดูเสีย บำรุงธาตุ (S2-50)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง** : แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

สัตบรรณ

ชื่อท้องถิ่น : ดินเป็ด พญาสัตบรรณ (พิษณุโลก), ดินเป็ด สัตบรรณ (สระแก้ว), พญาสัตบรรณ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Alstonia scholaris* (L.) R. Br

ชื่อวงศ์ : APOCYNACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 40 ม. ตามกิ่ง ใบ และช่อดอกไม่มีขน ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่น ใบเดี่ยว เรียงรอบข้อ คล้ายกับ ดินเป็ดดำ (Als_ang) มีจุดต่างที่สัตบรรณมีเปลือกเป็นสะเก็ด หนานุ่มสีเหลืองอมน้ำตาล มีใบเรียงรอบข้อจำนวน 5-7 ใบ/ข้อ รูปหอกกลับ ยาว 12-20 ซม. โคนใบมน-สอบ ก้านใบยาว 1-1.5 ซม.

สรรพคุณ

- **แก่นหรือราก** : รักษาแผลในลำไส้-ระบบทางเดินอาหาร (E2)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : ช่วยแก้ไข้ ตัวร้อน มีสรรพคุณคล้ายกับ ดินเป็ดดำ ใช้แทนกันได้ (S2-79)

ขวา : ฝักแห้งที่แตกของลัดบรณ

สันโลก

ชื่อท้องถิ่น : ส่องฟ้า สมัด โปร่งฟ้า (พิษณุโลก),
หัสคุณ (อุดรธานี), หัสคุณ หมุยช้าง หมุยหอม
(ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Clausena excavata* Burm. f.

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูง 2-5 ม. ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นสีขาว
ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อย 7-17 ใบ เรียงสลับ
รูปไข่-ใบหอก ยาว 2-6 ซม. แผ่นใบไม่สมมาตร (เบี้ยว) ขอบใบ
หยัก-เรียบ แผ่นใบมองเห็นดอมน้ำมันใส ขยี้ใบมีกลิ่นฉุนคล้ายส้ม
แผ่นใบด้านล่างมีขนสั้น-เกือบเกลี้ยง ช่อผลตั้งขึ้นรูปกรวยแหลม
ยาว 15-30 ซม. ดอกสีขาว ผลรูปไข่ ยาว 1 ซม. สุกผิวใส สี
ขาว-ชมพู

สรรพคุณ

- ราก : แก้โรคกระเพาะอาหาร (N1)
- ราก : แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ (NE2)

บน : แผ่นใบด้านล่าง, ล่างซ้าย : ดอก

- ทั้ง 5 : ขับลม แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ แก้หนองใน แก้ริดสีดวง
ทวาร และริดสีดวงจมูก (NE3)
- ตำรับยาล้างสารพิษ/แก้ปวด : ล้างสารพิษ แก้ไข้ แก้ปวด แก้
เบื่อเมา (N1-22)
- ตำรับยาโรคอัมพาตระยะแรก : แก้อาการกึ่งอัมพาตหรือ
อัมพาตระยะแรก กล้ามเนื้ออ่อนแรง เดินยืນไม่ปกติ เหน็บชา
(S2-24)

สันใหญ่

ชื่อท้องถิ่น : ส้าน (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dillenia obovata* (Blume) Hoogland

ชื่อวงศ์ : DILLENIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 20 ม. เปลือกเรียบ-ขรุขระ
ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสีขาวหนาแน่น ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่
กลับ ยาว 20-40 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย ปลายใบมน-เว้ามน
โคนใบสอบเรียว ก้านใบมีครีบ โคนก้านใบโอบกึ่ง กลีบดอกสี
เหลือง มี 5 กลีบ รูปไข่กลับ เมื่อบานกว้าง 10 ซม. ผลทรงกลม
กว้าง 4 ซม. ภายในเนื้อผลแบ่งเป็น 10 ห้อง สุกสีส้ม มีกลิ่นหอม

สรรพคุณ

- **เปลือก** : ทำให้เหงือกและฟันแข็งแรง แก้ท้องเสีย (S2)

ผลสุกของลำต้นใหญ่

สามสิบ

ชื่อท้องถิ่น : เหล็กไม้ไผ่ (พัทลุง)

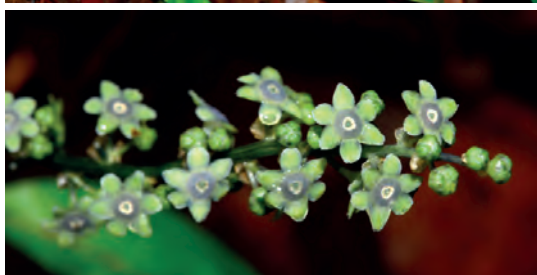
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Peliosanthes teta* Andrews subsp. *teta*

ชื่อวงศ์ : ASPARAGACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูง 25-35 ซม. มีลำต้นสั้นใต้ดิน ใบเดี่ยว เรียงกระจุกที่ผิวดิน รูปใบหอกแคบ ยาว 15-25 ซม. กว้าง 3-6 ซม. มีเส้นใบตามแนวยาว 5 เส้น เนื้อใบแข็งหนา ผิวใบด้านบนมันเงา มีรอบพับเล็กน้อยตามแนวเส้นใบ ก้านใบยาว 10-25 ซม. กลมและเกลี้ยง ช่อดอกออกจากเหง้า ตั้งขึ้น สูง 13-18 ซม. ก้านช่อดอกสีม่วง ดอกสีเขียวย่อมน กลีบรวมมี 6 กลีบ รูปไข่กว้าง ดอกบานแผ่กว้าง 7 มม. ดอกย่อยออกซี่ตั้งขึ้น เรียงกระจายห่าง ๆ

สรรพคุณ

- **ทั้ง** 5 : บำรุงกำลัง (S3)

สายหยุด

ชื่อท้องถิ่น : สายหยุด (สระแก้ว, อุดรธานี), สาวหยุด (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Desmos chinensis* Lour.

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

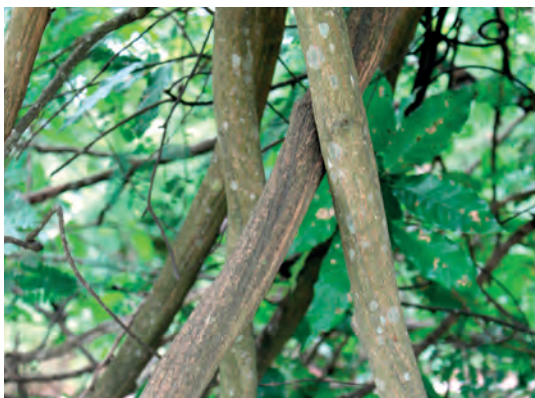
ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. ตามยอดอ่อนมีขนสีสนิม เถาเรียบ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่-ขอบขนาน ยาว 10-20 ซม. แผ่นใบด้านล่างสีเขียวนวล ดอกเดี่ยว ก้านดอกยาวถึง 6 ซม. กลีบดอกสีเหลืองอมเขียว-เหลือง รูปแถบ ยาว 5-8 ซม. มี 6 กลีบ ผลเป็นแท่งยาวถึง 7 ซม. หักคอดตามตำแหน่งเมล็ด

ติดเป็นกลุ่มถึง 20 แห่ง/กลุ่ม สุกสีแดง-สีดำ

สรรพคุณ

- **เถาหรือราก** : รักษาอาการติดยาเสพติด (NE3)
- **ดอก** : บำรุงหัวใจ (E2)
- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย** : บำรุงเลือด ดุมเลือดฝาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกษมอม (S2-51)
- **ตำรับยาบำรุงกำลัง** : ช่วยบำรุงกำลัง (S2-74)

กลาง : ผลอ่อน, ล่าง : เถาสายหยาบ

สารภี

ชื่อท้องถิ่น : กระทิง สารภีป่า (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mammia siamensis* (Miq.) T. Anderson

ชื่อวงศ์ : CALOPHYLLACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 10 ม. เปลือกเรียบ-สะเก็ด กิ่งและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปหอกกลับ ยาว 10-16 ซม. ส่วนกว้างสุดของใบ กว้าง 4-5 ซม. เนื้อใบหนา เส้นแขนงใบเห็นไม่ชัด เส้นใบแบบร่างแห ออกดอกเป็นกระจุก 3-10 ดอก/กระจุก ออกตามกิ่งแก่ กลีบดอกสีขาว มี 4 กลีบ เกสรเพศผู้สีเหลือง มีจำนวนมาก ดอกบานกว้าง 2 ซม. มีกลิ่นหอม ก้านดอกยาว 2-3 ซม. ผลรูปรี ยาว 3-4 ซม. ปลายผลกลม สุกสีเหลือง เนื้อหวานทานได้

- **เนื้อไม้และแก่น** : บำรุงกำลัง (N1)
- **แก่นหรือดอก** : บำรุงเลือด บำรุงหัวใจ (E2)
- **ตำรับยาเกรงทั้ง 5** : หรือ พิกัดเกรงทั้งห้า : ดอกใช้เป็น 1 ใน 5 ของเกรงทั้งห้า ช่วยบำรุงหัวใจ แก่ลมวิงเวียน บำรุงครรภ์ (S1-14)
- **ตำรับยาแก้ไข้ตัวร้อน** : แก้ไข้ตัวร้อน ปวดหัว ถอนพิษไข้ ไข้หวัด ไข้ปอดบวม (S2-01)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต** : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)

บน : ผลสุกของสารภี, ล่าง : ดอกแห้ง

- **ตำรับยาบำรุงเลือด/หัวใจ/ร่างกาย** : บำรุงเลือด คู่มือเลือดฝาด บำรุงหัวใจ บำรุงร่างกายทั้งชาย-หญิง แก้อาการชูกมอม (S2-51)
- **ตำรับยาหอมอินทจักร์** : แก้อาการเหียนอาเจียน หน้ามืดจะเป็นลม ลมจุกเสียดแน่นหน้าอก แน่นท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปรับระบบการหมุนเวียนเลือดให้ดี ช่วยบำรุงหัวใจ (S3-04)
- **ตำรับยาประสะจันทน์แดง** : แก้ไข้ ตัวร้อน ร้อนในกระหายน้ำ ไข้เชื่องซึม ไข้เปลี่ยนฤดู (S3-09)
- **ตำรับยาอุทัยโอสถ** : แก้ไข้ตัวร้อน แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้อ่อนเพลียสะเทียใจ เพิ่มความสดชื่น บำรุงหัวใจ (S3-22)
- **ตำรับยาแก้คันไข้ (ใช้ระยะแรก)** : แก้คันไข้ ไข้เบื้องต้นหรือไข้ระยะแรก เช่น ไข้ตัวร้อน ไข้กาฬ ไข้พิษ ไข้กำเดา (S3-44)

สารภีดอกใหญ่

ชื่อท้องถิ่น : สารภีป่า (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mammea harmandii* (Pierre) Kosterm.

ชื่อวงศ์ : CALOPHYLLACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกเรียบ กิ่งและใบเกลี้ยง คล้ายสารภี (Mam_sia) จุดต่างที่สารภีดอกใหญ่มีใบรูปหอกกลับ-ไข่กลับ ส่วนกว้างสุดของใบ กว้าง 5-7 ซม. (กว้างกว่า) ปกติออกดอกเป็นกระจุก 20-100 ดอก/กระจุก ตามลำต้น ขึ้นไปถึงกิ่งแก่ ดอกบานกว้าง 3 ซม. มีกลิ่นหอม ก้านดอกยาว 3-6 ซม. ผลรูปรี ปลายผลมน-แหลม, สุกสีเหลือง เนื้อรสหวานทานได้

สรรพคุณ

- **แก่นหรือดอก** : บำรุงเลือด บำรุงหัวใจ; ดอก : มีกลิ่นหอม ใช้เข้ายาแทนดอกสารภี (Mam_sia) ได้ (E2)

สารภีดอกใหญ่

สารภีป่า

ชื่อท้องถิ่น : -

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Anneslea fragrans* Wall.

ชื่อวงศ์ : PENTAPHYLACACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกแตกสะเก็ดสีเหลือง-หลายเหลี่ยม ใบเดี่ยว รูปรี เรียงเวียน ยาว 10-20 ซม. ขอบใบเรียบ เนื้อใบหนา เกลี้ยง ก้านใบมักเป็นสีแดง ดอกออกเป็นกระจุกที่ปลายกิ่ง มากถึง 20 ดอก/กระจุก กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีขาว-อมชมพู มี 5 กลีบ ดอกบานกว้าง 4 ซม. ก้านดอกยาว 5-7 ซม. ผลรูปไข่ ยาว 4 ซม. ปลายผลมีกลีบเลี้ยงติดทน สุกแตกอำเม็ลมีเยื่อหุ้มสีแดงส้ม

สรรพคุณ

- **เปลือกและดอก** : แก้บิด แก้ท้องเสีย แก้ไข้ ถ่ายพยาธิ (NE3)
- **เปลือก** : ใช้ขับพยาธิ ต้มดื่มแก้ไอ แก้ไข้ และหอบหืด พบมีฤทธิ์ไวต่อการลดระดับน้ำตาลในสัตว์ทดลอง; ลำต้น : เป็นยาพอกโลหิต แก้บิดมูกเลือด แก้ปวดบ่ง ขับพอกโลหิตระดู แก้พยาธิ แก้บิด ขับเสมหะ แก้เสมหะเป็นพิษ; ใบ : ยาพื้นบ้านอีสานใช้ต้มน้ำดื่ม (R8)

ช่อดอกสารภีดอกใหญ่

บน : ดอกสารภีป่า, กลาง : ผลอ่อน, ล่าง : เปลือกลำต้น

สำเนา

ชื่อท้องถิ่น : สำเนา (พัทลุง, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Desmos cochinchinensis* Lour.

ชื่อวงศ์ : ANNONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 20 ม. ตามยอดอ่อนมีขนสีสนิม เถาเรียบ คล้ายกับสายหยุด (*Des_chi*) ต่างกันที่สำเนาไม่มีก้านดอกยาว 8-15 ซม. และมีกลีบดอกรูปไข่ ยาว 4-5 ซม.

สรรพคุณ

- ราก : บำรุงโลหิต (S3)
- ตำรับยาบำรุงกำลัง : ช่วยบำรุงกำลัง (S2-74)

สิรินธรวัลลี

ชื่อท้องถิ่น : สามสิบสองประดง (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Phanera sirindhorniae* (K.

Larsen & S. S. Larsen) Mackinder & R. Clark

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. ตามยอดและส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นสีทองแดงมันเงา ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กว้าง ยาว 13-18 ซม. โคนใบเว้า ปลายใบหยักลึกได้ถึง 1/2 ของความยาวใบ ปลายแฉกเรียวแหลม มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 4 คู่ แผ่นใบเนื้อหนา มันเงาและเกลี้ยง ข้อดอกรูปคล้ายร่ม กว้าง 15-20 ซม. มีขนสีทองแดงหนาแน่น ดอกย่อยยาว 2 ซม. กลีบดอกสีส้ม-แดง ฝักรูปขอบขนาน ยาว 13-20 ซม. แบนด้านข้าง

สรรพคุณ

- ตำรับยาโรคประดง : รักษาโรคประดง (NE2-029)

สิรินธรวัลลี/สามสิบสองประดง

ผลอ่อนของสีพันกระบือ

สีพันกระบือ

ชื่อท้องถิ่น : สะไ้ตัน (พัทลุง), สีพันกระบือ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Bridelia tomentosa* Blume

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. ใบเดี่ยว เรียงสลับ หนาใบเดียว รูปรี-หอกกลับ ยาว 5-11 ซม. ตามกึ่งและแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นสีน้ำตาลแดง ปลายเส้นแขนงใบโค้งไปจรดกับเส้นขอบใบ แผ่นใบด้านล่างสีเขียวนวล ดอกขนาดเล็กสีครีม ออกเป็นกระจุกตามซอกใบ ผลรูปกลม กว้าง 8-10 มม. สีเขียว

สรรพคุณ

- ใบ : ขับเสมหะ (S3)
- ตำรับยาโรคประดงเลือด : แก้ประดงเลือด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง (S2-27)

สุรามะริด

ชื่อท้องถิ่น : สุรามะริด (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cinnamomum subavenium* Miq.

ชื่อวงศ์ : LAURACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกเรียบมีกลิ่นหอม ยอดอ่อนและช่อดอกมีขนสั้นและขนไหมแนบผิว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี-รีแกมขอบขนาน ยาว 6-14 ซม. คล้ายสมุลแว้ง (Cin_bej) จุดต่างที่สุรามะริดมีปลายใบที่เรียวแหลม เส้นแขนงใบและเส้นใบย่อยตามแนวขวางมีรอยกดค่อนข้างชัดเจนกว่า เมื่อขยี้ใบจะมีกลิ่นที่แรงกว่าสมุลแว้ง

สรรพคุณ

- เปลือกและเนื้อไม้ : บำรุงกำลัง ขับเลือดลม (N1)

ช้าย : แผ่นใบด้านบนของสุรามะริด, ขาว : แผ่นใบด้านล่าง

เส้ม็ด

ชื่อท้องถิ่น : เหม็ดปลาหมอบก (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Melochia corchorifolia* L.

ชื่อวงศ์ : MALVACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1 ม. ตามลำต้น แผ่นใบด้านล่าง ก้านใบ ข้อดอกและผล มีขนยาวสากคาย กิ่งมักมีสีน้ำตาลแดง ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่-รูปใบหอก-รูปแถบยาว ยาว 4-7 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อย ข้อดอกเป็นกระจุกที่ปลายกิ่ง กลีบดอกสีชมพู

โคนกลีบสีเหลือง มี 5 กลีบ บานกว้าง 1 ซม. ผลกลมแบน กว้าง 8 มม. แก่แห้งแตก 5 ซีก, พบตามพื้นที่ชื้นแฉะ ในที่โล่ง

สรรพคุณ

- **ตำรับยาลดไขมันในเลือด** : ช่วยลดไขมันในเลือด (S2-02)

ขึ้นส่วนทั้ง 5 ของเส้ม็ดเล็ก

เส้ม็ด

ชื่อท้องถิ่น : เส้ม็ด (สระแก้ว), เส้ม็ด เส้ม็ดขาว (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Melaleuca cajuputi* Powell

ชื่อวงศ์ : MYRTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกนอกเป็นแผ่นบางนุ่ม สีขาว ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้นนุ่ม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี ยาว 5-10 ซม. ปลายแหลมทั้งสองด้าน มีเส้นแขนงใบตามแนวยาว 5 เส้น เนื้อใบหนา ขยี้ใบมีกลิ่นหอม ข้อดอกคล้ายแปรงล้างขวด สีขาว ยาว 6-10 ซม.

สรรพคุณ

- **ใบอ่อน** : มีรสเฝื่อนและมีกลิ่นหอม ทานเป็นผักสดหรือประกอบอาหาร แก้อาการท้องอืดท้องเฟ้อ จุกเสียดแน่นท้อง (E2)
- **ตำรับยาชะล้างของเสียในเลือด** : ช่วยชะล้างของเสียในเลือด ทำให้เลือดหมุนเวียนดี (S2-35)

เสม็ด/เสม็ดขาว

เสม็ดขุน

ชื่อท้องถิ่น : แดงเขา เสม็ดแดง (ตรัง), ผักเม็ก (อุดรธานี), เสม็ดแดง (พิษณุโลก)

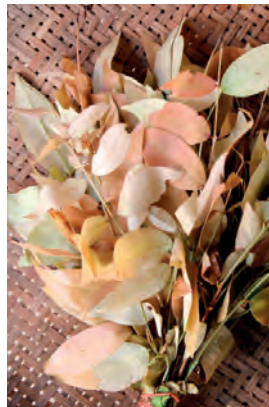
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Syzygium antisepticum* (Blume) Merr. & L. M. Perry

ชื่อวงศ์ : MYRTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกลอกเป็นแผ่น บางสีแดงอมน้ำตาล ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปใบหอก ยาว 8-12 ซม. มีเส้นแขนงใบจำนวนมาก ปลายเส้นจรดเส้นขอบใน เนื้อใบหนา ใบอ่อนสีแดง-ชมพู ขยี้ใบมีกลิ่นหอมคล้ายชมพู ช่อดอกสีขาว ยาว 5-8 ซม. มีเกสรจำนวนมาก ผลทรงกลม กว้าง 1 ซม. สุกสีขาว รสหวานทานได้

สรรพคุณ

- **เนื้อไม้ :** ช่วยคลายเส้น คลายกล้ามเนื้อ (N1)
- **ใบสด :** แก้เคล็ดขัดยอก แก้ฟกช้ำ แก้บวม; ยอดอ่อน : ทานเป็นผักสด แก้ปวดท้อง ท้องเสีย ช่วยขับลม (NE3)
- **ตำรับยาแก้พิษเบื่อเมา/ความดัน/เบาหวาน :** แก้พิษเบื่อเมา ตกค้าง แก้วงเวียน แก้วความดัน แก้วเบาหวาน (N1-29)
- **ตำรับยาสมานแผล :** ช่วยสมานและรักษาบาดแผล (S2-100)
- **ตำรับยาใช้หัวโตใหญ่ :** แก้ไข้หัวโตใหญ่ (S2-57)

บน : ผลอ่อนของเสม็ดขุน/ผักเม็ก, ล่างซ้าย : ใบอ่อน

เสม็ดสาร

ชื่อท้องถิ่น : ขี้เหล็กป่า (อุดรธานี), เสม็ดสาร (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Senna garrettiana* (Craib) H. S. Irwin & Barneby

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 20 ม. เปลือกเรียบ-แตกเป็นสะเก็ด หนาสีดำ ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น ใบประกอบแบบขนนกปลายคู่ ใบย่อย 5-8 คู่ เรียงตรงข้าม รูปไข่-ใบหอก ยาว 6-9 ซม. ปลายใบแหลม ช่อดอกรูปกรวยแหลม ยาวถึง 50 ซม. ดอกสีเหลือง มีกลีบดอก 5 กลีบ ฝักแบนด้านข้าง รูปขอบขนาน ยาว 10-20 ซม.

สรรพคุณ

- **รากและเปลือก :** เป็นยาฆ่าแมลงและเบื่อปลา, ใช้เปลือกไล่ต้นตม้น้ำตม้น้ำแก้อาการบวมหน้า และแก้อาการไล่ไส้ติ่งปวดท้อง ปวดลำไส้ (R18)
- **แก่น :** แก้วโรคตับ โรคความดัน (N1)
- **ใบและดอก :** ช่วยรักษามะเร็งเม็ดเลือดขาว แก้วไตพิการ (NE3)
- **ตำรับยาอายุวัฒนะ :** อายุวัฒนะ (N1-137)
- **ตำรับยากำลังฮ่อสะพายควาย :** บำรุงกำลัง แก้วปวดเมื่อยตาม

ร่างกาย (S1-43)

- **ตำรับยาแก้พิษไทรพิษ** : แก้พิษพิษ ไทรพิษ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)
- **ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น** : ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดเข่า-ข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)
- **ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต** : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)

เนื้อไม้แสลงใจ

แสลงใจ

ชื่อท้องถิ่น : ตุมกา (ตรัง, พืชุนโลก), ตุมกา

ตุมกาขาว (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Strychnos nux-vomica* L.

ชื่อวงศ์ : LOGANIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 15 ม. เปลือกแตกสะเก็ดขนาดเล็ก ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีกว้าง-ไข่กว้าง ยาว 10-17 ซม. โคนใบมน-กลม มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 2 คู่ ผิวเกลี้ยง ช่อดอกมีขนสั้น ดอกสีเขียวอมเหลือง ผลทรงกลม กว้าง 6-10 ซม. เนื้อในผลสุกสีส้ม

สรรพคุณ

- **รากและเปลือก** : แก้พิษงู (N1)
- **ราก** : แก้กษิณิดำแดง แก้พิษเห็ดเบื่อ เห็ดเมา (NE3)
- **เมล็ดแก่แห้ง (โกฐกะลั่ง)** : เป็นยาเย็นมีพิษมาก ต้องใช้โดยผู้เชี่ยวชาญและผ่านกรรมวิธีกำจัดพิษออกก่อน ช่วยเจริญอาหาร ช่วยขับน้ำย่อย ด้วยการทำให้น้ำที่กำจัดพิษแล้วมาดองกับเหล้ากิน, ช่วยบำรุงประสาท บำรุงหัวใจ กระตุ้นระบบการหายใจ ช่วยกระจายระบบการไหลเวียน (R48)
- **ตำรับยารักษาโรคตับโต/โรคตับอักเสบ** : รักษาตับโต/ตับอักเสบ (NE2-020)
- **ตำรับยาบำรุงน้ำนม** : บำรุงน้ำนม (NE4-025)

ซ้าย : เปลือกลำต้น, ขวา : ผลสุกของแสลงใจ

โสกเขา

ชื่อท้องถิ่น : คำพม่า (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Saraca declinata* (Jack) Miq.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 10 ม. เปลือกเรียบ ตามกิ่ง ใบ ก้านใบ และช่อดอกเกลี้ยง ใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 2-4 คู่ เรียงตรงข้าม รูปใบหอก ยาว 12-20 ซม. ช่อดอกรูปรี กว้างถึง 20 ซม. ออกตามปลายกิ่ง ดอกสีแดง-ส้ม มีกลีบดอกและเกสรเพศผู้อย่างละ 4 ผลแบบฝักแบนด้านข้าง รูปขอบขนาน ยาว 10-15 ซม.

สรรพคุณ

- ตำรับยาบำรุงน้ำมัน : บำรุงน้ำมัน (NE3)

ฝักอ่อนของโสกเขา

เลี้ยวใหญ่

ชื่อท้องถิ่น : กาหลง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Bauhinia malabarica* Roxb.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

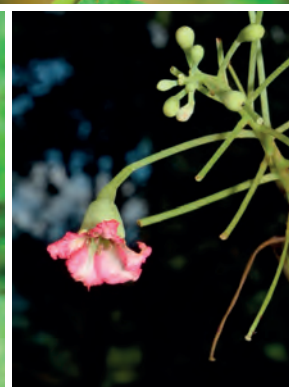
ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 10 ม. เปลือกขรุขระ ตามกิ่ง ช่อดอกและใบเกลี้ยง ยอดอ่อนรสเปรี้ยวทานได้ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปค่อนข้างรีกว้าง กว้าง 7-11 ซม. โคนใบเว้า ปลายใบหยักเว้าไม่เกิน 1/3 ส่วนของความยาวแผ่นใบ ปลายแฉกกลม แผ่นใบด้าน

ล่างสีเขียวปนวล มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 3-4 คู่ กลีบดอกสีขาว-ชมพู ยาว 1.7 ซม.

สรรพคุณ

- เปลือกและใบ : แก้ไข้ (N1)

เลี้ยวใหญ่

ลำรองกะโหลก

ชื่อท้องถิ่น : พุงทะลาย ลำรอง (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Scaphium scaphigerum* (Wall. ex G. Don) G. Planch.

ชื่อวงศ์ : MALVACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 40 ม. เปลือกเรียบ โคนต้นมีพุงพอน ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่ ยาว 15-20 ซม. โคนใบมน-ตัด มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ แผ่นใบเกลี้ยง ต้นกล้าใบปลายใบเรียวแหลม (ไม่หยักเป็นพู) กลีบดอกสีแดง มี 5 กลีบ ผลมีปีกรูปเรือ ยาว 15 ซม. เมล็ดติดที่ปลายด้านหนึ่งของปีก 1 เมล็ด เมล็ดแก่เมื่อถูกน้ำจะพองเป็นวุ้นใส, อีกชนิดที่คล้ายกันคือ ลำรอง/หมากจ้อง (*Scaphium affine*) มีความแตกต่างที่เปลือกด้านนอกแตกสะเก็ดตามยาว ใบของต้นกล้าหยักเป็นพู 3-5 พู โคนใบตัด-เว้า ดอกสีขาวอมเขียวและมีเมล็ดกลม เมล็ดสามารถใช้แทนกันได้

บน : ผลแก่ของลำโรงกะโหลก, ล่างซ้าย : เมล็ดแก่ที่ถูกน้ำจะพองตัวเป็นวุ้น

สรรพคุณ

- **เมล็ดแก่แห้ง** : ล้างให้สะอาด นำมาแช่น้ำร้อนให้เป็นวันทาน ช่วยลดไข้ เป็นอาหารช่วยลดน้ำหนัก ทำให้อิ่มท้อง (E2)

ลำโรง

ชื่อท้องถิ่น : ลำโรง (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Sterculia foetida* L.

ชื่อวงศ์ : MALVACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 40 ม. เปลือกเรียบ โคนต้นมีพูพอน ตามกิ่ง ก้านใบ ใบและผลเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงเวียน ใบประกอบรูปฝ่ามือ มีใบย่อย 5-9 ใบ รูปใบหอก ยาว 10-20 ซม. ไม่มีก้านใบย่อยหรือมี ยาวไม่เกิน 5 มม. ดอกมีกลีบเลี้ยง 5 กลีบ ดอกบานกว้าง 3 ซม. สีแดงเข้ม ขอบกลีบสีเขียวอมเหลือง ส่งกลิ่นเหม็น ผลเป็นกระเปาะค่อนข้างกลม ยาวถึง 15 ซม. เปลือกหนา เมื่อแก่สีแดง แตกก้านเดียว ผลติดเป็นกลุ่ม 5 ผล/กลุ่ม มีเมล็ดรี สีดำ

สรรพคุณ

- **เปลือก** : ต้มน้ำมีรสฝาด แก้ท้องเสีย ขับปัสสาวะ รักษาโรคผิวหนัง; ใบ : มีฤทธิ์ต้านการอักเสบ ลดน้ำตาลในเลือดและลดความอ้วน; เนื้อในเมล็ด : มีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ ฆ่าเชื้อราที่ผิวหนัง, นำมาคั่วทานมีรสมัน ถ้ากินดิบจะทำให้เมา (R39)
- **เปลือก** : รักษาต่อมลูกหมากโต (S2)

ซ้าย : ผลแก่ของลำโรง

เลาเปลือกบาง

ชื่อท้องถิ่น : สมอรัต (อุตรธานี), อินทนิลน้อย (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lagerstroemia venusta* Wall. ex C. B. Clarke

ชื่อวงศ์ : LYTHRACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกร่องตื้นลึก แกมร่างแห ต้นอายุน้อยมีหนาม ตามกิ่งและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีแกมขอบขนาน ยาว 10-15 ซม. ช่อดอกตั้งขึ้น ยาวถึง 40 ซม. มีขนสั้นนุ่ม กลีบดอกรูปไข่กลับ ยาว 1 ซม. สีม่วงอมชมพู ถ้วยรองดอกมีสันตามยาว 5-6 สัน มีขนสั้นสีขาว

สรรพคุณ

- **เปลือก** : สมานแผลภายนอก หรือแผลภายใน บำรุงเส้นเอ็น (N1)
- **ผล** : ขับระดู แก่เลือดเป็นลิม (NE2)

หญ้าดอกคำ

ชื่อท้องถิ่น : หญ้าดอกคำ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hypoxis aurea* Lour.

ชื่อวงศ์ : HYPOXIDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก มีหัวใต้ดินค่อนข้างกลม กว้างถึง 2 ซม. ตามโคนใบ ช่อดอก และผลมีขนยาว ใบเดี่ยว เรียงกระจุก รูปแถบยาว ยาวถึง 30 ซม. มีเส้นแขนงใบตามแนวยาว 2 เส้นในแต่ละข้าง แผ่นใบพับจีบตามแนวเส้นใบ ดอกเดี่ยว สีเหลือง กลีบดอก 6 กลีบ ดอกบานกว้าง 1-1.5 ซม. ก้านดอกยาวไม่เกิน 5 ซม.

สรรพคุณ

- **หัวหรือราก** : แก้อ่อนเพลีย บำรุงกำลัง บำรุงโลหิต หัวฟันหา รักษาสิ่ว รักษาฝ้า ทำให้ผิวขาวใส (NE3)

สีแดงเข้ม ปลายแยก 5 แฉก สีขาว ผลรูปกลมแบนด้านข้างเล็กน้อย กว้าง 7-10 มม.

สรรพคุณ

- **ใบและเถา** : ช่วยขับลม แก้อืดท้องเฟ้อ แก้อาการธาตุ (N1)

หญ้าตดหมา

ชื่อท้องถิ่น : เครือตดหมา (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Paederia pilifera* Hook. f.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาวถึง 10 ม. ตามกิ่งอ่อน ช่อดอกและก้านใบมีขน ตามข้อบนกิ่งอ่อนมีหูใบ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่-ใบหอก ยาว 10-15 ซม. โคนใบเว้า แผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นหนาแน่น ขยี้ใบมีกลิ่นเหม็น ดอกเป็นหลอดยาว 1-1.5 ซม.

ซ้าย : ผลอ่อน, ขวา : ผลสุกของหญ้าตดหมา

หญ้าตดหมาใบเล็ก

ชื่อท้องถิ่น : ตดหมา (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Paederia linearis* Hook. f.

var. *pilosa* (Craib) Puff

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาล้มลุก ยาวถึง 5 ม. มีรากสะสมอาหารใต้ดิน เป็นแท่งยาว ตามกิ่งอ่อน ช่อดอก ก้านใบและเส้นกลางใบมีขน สั้น-ยาว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปแถบยาว ยาว 6-10 ซม. กว้าง 7-20 มม. ขยี้ใบมีกลิ่นเหม็น ดอกเป็นหลอดยาว 1 ซม. สีแดงเข้ม ปลายแยก 5 แฉก สีขาว ผลรูปกลมแบนด้านข้างเล็กน้อย กว้าง 7-10 มม., ใช้น้ำคั้นจากใบหรือหัวผสมตำผสมกับแป้งข้าวเหนียว ว่าว เมื่อปิ้งทำให้พองฟู

สรรพคุณ

- **เถาหรือหัว :** แก้โรคซาง แก้กษัตริการ แก้ก้องเสีย ช่วยขับลม แก้ก้องอืด-เพ้อ (NE3)

หัว/รากสะสมอาหารของหญ้าตดหมาใบเล็ก

หญ้าตีนกา

ชื่อท้องถิ่น : หญ้าตีนกา หญ้าตีนนก (ตรัง),

หญ้าตีนนก (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Eleusine indica* (L.) Gaertn.

ชื่อวงศ์ : POACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก มีเหง้าสั้น ลำต้นเหนือดินแตกกอ สูงถึง 30 ซม. ปล้องหนา 3-5 มม. ยาวถึง 10 ซม. ใบรูปแถบยาว ยาว 10-30 ซม. กว้าง 5-8 มม. สีเขียว ขอบกาบและโคนใบมีขนยาว สีขาว ก้านช่อดอกยาวถึง 30 ซม. ผิวก้านมีสามเหลี่ยม กลี้ยง มีช่อดอกย่อยเป็นแท่งยาว 3-7 ช่อ ติดกระจุกที่ปลายก้านช่อดอก ยาว 4-15 ซม. กว้าง 3-6 มม. สีเขียว

สรรพคุณ

- **ตำรับยาไอ้อีสึกอีไล :** แก้ก้องอีสึกอีไล หรือไอ้สึกอีไล (S2-37)
- **ตำรับยาซ่อมแซม/เสริมสร้างเส้นเอ็นพิการ :** ช่วยซ่อมแซม และเสริมสร้างเส้นเอ็นที่พิการ แก้อาการกระชัยเส้นในท้อง (เส้นท้องแข็ง) (S2-54)
- **ตำรับยาโรคงูสวัด/เริม :** รักษาโรคงูสวัด โรคเริม (S2-71)
- **ตำรับยาหอมนาวโกฐ :** แก้ก้องเหนียวอาเจียน วิงเวียน ลมจุก แน่นในอก แก้มลายไข้ แก้อาการสะบัดร้อนสะบัดหนาว หรือครั่นเนื้อครั่นตัว ร้อนวูบวาบเหมือนจะเป็นไข้ บำรุงประสาท (S3-01)

หญ้าไต่ใบ

ชื่อท้องถิ่น : ลูกไต่ใบ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Phyllanthus urinaria* L.

ชื่อวงศ์ : PHYLLANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 30 ซม. ตามกิ่งมีขนประปราย กิ่งเป็นเหลี่ยม ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว ดอกคล้ายใบมะขาม รูปขอบขนาน ยาวถึง 13 มม. ปลายใบมนและมีติ่งหนาม ก้านใบสั้นกว่า 1 มม. ออกดอกและผลที่ซอกใบและห้อยลง สีแดง จุดเด่นที่มีผลทรงกลม กว้าง 4 มม. ผิวมีหนามขนาดเล็กสีแดง, เป็นพืชพื้นเมืองของประเทศไทย พบตามชายป่าเบญจพรรณ ป่าดงดิบ และที่รกร้าง, แต่ลูกไต่ใบ *Phy_ama* มีผลสีเขียว ไม่มีหนาม เป็นพืชมาจากเขตร้อนของทวีปอเมริกา แต่กระจายพันธุ์ไปตามธรรมชาติทั่วประเทศ มีสรรพคุณคล้ายกันนำมาใช้แทนกันได้

- **ทั้ง 5 :** รักษาเบาหวาน รักษาโรคความดันโลหิต (E2)
- **ตำรับยาเขียวเบญจขันธ :** แก้ไข้หวัด ไข้ไอสุกไอใส ไข้ดำแดง ไข้หัด ไข้ตัวร้อน ร้อนใน กระหายน้ำ (S3-17)
- **ตำรับยาโรคติชาน :** รักษาโรคติชาน (S3-52)

ลูกไต่ใบ (*Phyllanthus amarus*)

หญ้าถอดปล้อง

ชื่อท้องถิ่น : หญ้าถอดปล้อง (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Equisetum ramosissimum*

Desf. subsp. *debile* (Roxb. ex Vaucher) Hauke

ชื่อวงศ์ : EQUISETACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก กลุ่มเฟินโบราณ สูงถึง 60 ซม. ลำต้นสั้น อยู่ชิดผิวดิน แตกกิ่งแบบรอบข้อ กิ่งตั้งตรงมีข้อ ปล้องยาวได้ถึง 5 ซม. มีลายเส้นสีเขียวเข้มตามยาว ผิวเกลี้ยง ภายในกลวง ใบเป็นเกล็ดสีดำ รูปสามเหลี่ยม-รีแหลม ยาว 1-2 มม. ติดรอบข้อ 5-10 ใบ ส่วนสร้างสปอร์ที่ปลายกิ่ง (strobilus) รูปทรงกระบอก ยาว 1.5-2 ซม., พบตามพื้นที่ชื้นแฉะ แหล่งน้ำสะอาด และมีอากาศค่อนข้างเย็น

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น :** ขับปัสสาวะ (NE2)

ผลของหญ้าไต่ใบ (*Phyllanthus urinaria*)

หญ้าน้ำ

ชื่อท้องถิ่น : ปอยาบ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Grewia abutilifolia* Vent. ex Juss.

ชื่อวงศ์ : MALVACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 1.5 ม. ตามกิ่ง ใบ ก้านใบ ช่อดอก และผลมีขนสั้นสาบคาย ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กว้าง-ค่อนข้างกลม ยาว 6-15 ซม. ปลายใบบางครั้งจักพู่แหลม 3-5 พู ขอบใบจักฟันเลื่อยสองชั้น โคนใบเว้า มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ กลีบดอกสีขาว 5 กลีบ ผลทรงกลม-รี ยาวได้ถึง 10 มม.

สรรพคุณ

• ราก : แก้ไข้ (NE3)

ขาว ยาวถึง 1.5 ซม.

สรรพคุณ

• ใบและดอก : แก้หอบหืด (S3)

หญ้าน้ำ/หญ้าน้ำลูกคล้า

หญ้าแพรก

ชื่อท้องถิ่น : หวายฝอย (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ophiopogon intermedius* D. Don

ชื่อวงศ์ : ASPARAGACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 40 ซม. มีเหง้าสั้นใต้ดิน ใบเดี่ยว เรียงเวียน แตกเป็นกระจุก ใบรูปแถบยาว ยาว 18-40 ซม. กว้าง 6-10 มม. ขอบใบเรียบ แผ่นใบหนา ผิวเกลี้ยง ด้านล่างเห็นเส้นใบสีเขียวเข้มเรียงขนานตามแนวยาว 7-10 เส้น ช่อดอกตั้งขึ้น สูง 15-20 ซม. ดอกสีขาว คล้ายรูปประฆังคว่ำหน้าลง กลีบดอก 6 กลีบ ยาว 5 มม.

สรรพคุณ

• ราก : แก้อาการธาตุ ช่วยขับลม (N1)

หญ้าน้ำ

ชื่อท้องถิ่น : หญ้าลูกคล้า (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Leucas zeylanica* (L.) R. Br.

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 40 ซม. ลำต้นและกิ่งเป็นสี่เหลี่ยมตามส่วนต่าง ๆ มีขนยาวสาบคาย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปใบหอก-รีแคบ ยาว 3-9 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อยหยาบ ผิวใบด้านบนมีรอยกดตามแนวเส้นแขนงใบชัดเจน ช่อดอกออกกระจุกแน่นรอบข้อ มีกลีบเลี้ยงเป็นหลอดสีเขียว ยาว 5 มม. กลีบดอกสี

ดอกของหญ้าแพรกหิน

หญ้าแพรกหินปูน

ชื่อท้องถิ่น : ว่านประดับดิน ว่านกำลังหนุมาน
(สระแก้ว)

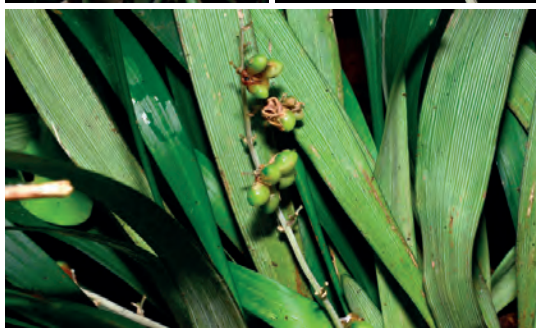
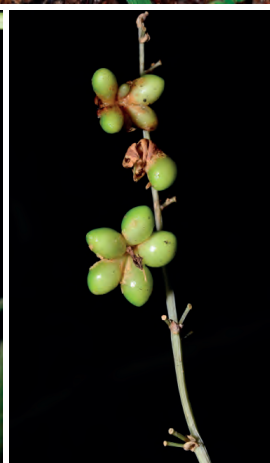
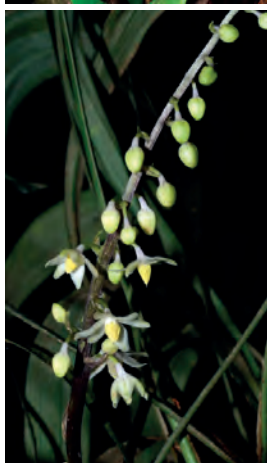
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ophiopogon marmoratus* Pierre ex L. Rodr.

ชื่อวงศ์ : ASPARAGACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 30 ซม. มีเหง้าสั้นใต้ดิน ใบเดี่ยว เรียงเวียน แตกเป็นกระจุก ใบรูปแถบยาว ยาว 14-25 ซม. กว้าง 1.5-3 ซม. ขอบใบเรียบ แผ่นใบหนา ผิวเกลี้ยง ด้านล่างเห็นเส้นใบสีเขียวเข้มเรียงขนานตามแนวยาว 10-20 เส้น ช่อดอกตั้งขึ้น สูง 15-20 ซม. ดอกสีขาว คว่ำหน้าลง กลีบดอก 6 กลีบ ยาว 7 มม. ผลรูปไข่กลับ ยาว 1 ซม. ติด 1-5 ผล/กลุ่ม

สรรพคุณ

- ทั้ง 5 : บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อย (E2)

ล่าง : ผลอ่อน และแผ่นใบด้านล่างของหญ้าแพรกหินปูน

หญ้าร่องไห

ชื่อท้องถิ่น : กูดฟอย (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Selaginella helferi* Warb.

ชื่อวงศ์ : SELAGINELLACEAE

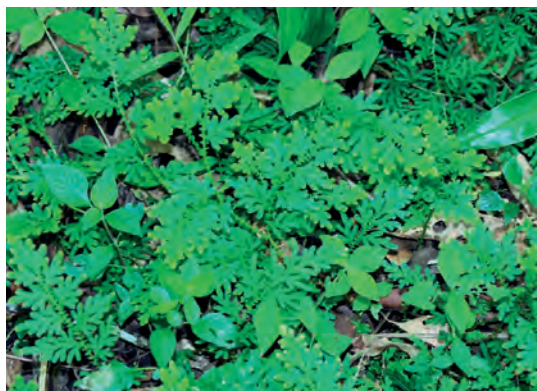
ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุกทอดเลื้อย กลุ่มเฟินโบราณ ยาวถึง 2 ม. ลำต้นหนา 1-3 มม. เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ ระบายเดียว ใบรูปไข่ แผ่นใบไม่สมมาตร ปลายใบเรียวแหลมและโค้งไปทางปลายกิ่ง มีใบ 2 แบบ ใบคล้ายเกล็ดติดแน่นกับกิ่ง มีขนาดเล็ก ยาว 2-3 มม. และใบขนาดใหญ่กว่าจะกางออกสองข้างกิ่ง ยาว 3-5 มม. ช่วงปลายกิ่งเรียงชิดกันคล้ายต้นของตุ๊กแก สร้างสปอร์ที่สโตปีรัส

(strobilus) ที่ปลายกิ่ง สีเหลืองส้ม ยาวถึง 3 ซม. ตามซอกใบ

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น** : แก้ไข้ตัวร้อน ในเด็ก (N1)

หญ้าน้ำค้าง

ชื่อท้องถิ่น : หญ้าน้ำค้าง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Oldenlandia corymbosa* L.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 20 ซม. กิ่งเป็น 4 เหลี่ยม มีหูใบปลายแยกเป็นเส้น 3-5 เส้น ตามกิ่ง ใบ และผลเกลี้ยง มีขนสั้นประปรายตามหูใบและซอกกิ่ง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปใบหอก ยาว 1.5-3 ม. ขอบใบมีขนสั้น ไม่มีก้านใบ ดอกสีขาว มี 4 กลีบ ยาว 4 มม. ผลรูปค่อนข้างกลม ยาว 4 มม. ปลายผลมีกลีบเลี้ยงติดค้าง 4 กลีบ, พบตามที่รกร้าง และสนามหญ้าในที่ค่อนข้างชุ่มชื้นทั่วไป

สรรพคุณ

- **ตำรับยาโรคมะเร็ง** : ช่วยรักษาโรคมะเร็ง (S2-93)

กลาง : ดอก, ล้าง : ผลอ่อนของหญ้าน้ำค้าง

หญ้าน้ำค้าง

ชื่อท้องถิ่น : อีเหนียว (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Desmodium velutinum*

(Willd.) DC. subsp. *velutinum*

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 50 ซม. ตามกิ่ง ก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นหนานุ่มสีน้ำตาล ใบเดี่ยว รูปไข่-รี ยาว 5-11 ซม. แผ่นใบด้านบนมีรอยย่นละเอียดหรือเกิดเป็นร่องตามแนวเส้นใบ ขอบใบมีขนสีน้ำตาล ช่อดอกเป็นแท่งยาว 10-18 ซม. ดอกสีชมพูเข้ม ดอกยาว 1 ซม. ฝักรูปขอบขนานโค้ง ยาว 2-3 ซม. กว้าง 4 มม. หักคอดตามแนวเมล็ด มีขนสั้นเกาะติดกับเสื้อผ้าได้ดี

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น** : เข้ายารักษามะเร็ง ช่วยขับปัสสาวะ (E2)

กลาง : ผักแฉ่

หญ้าสามคม

ชื่อท้องถิ่น : พระขรรค์เพชร (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Carex indica* L. var. *indica*

ชื่อวงศ์ : CYPERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดินสั้น ลำต้นเหนือดินแตกกอ ลำต้นเป็นสามเหลี่ยม สูงได้ถึง 1 ม. ใบรูปแถบยาว 15-30 ซม. แผ่นใบกว้าง 5 มม. มีรอยพับจีบตามแนวยาว ตามขอบใบจักฟันเลื่อยละเอียด คมและบาดมือ ช่อดอกรูปกรวยแหลม ยาวถึง 30 ซม. ช่อดอกย่อยสีน้ำตาล ผลเป็นเมล็ดกลมเล็กสีแดง ติดจำนวนมากอัดกันแน่น

สรรพคุณ

- ตำรับยาบำรุงกำลัง : ช่วยบำรุงกำลัง (S2-74)

ช่อดอกของหญ้าสามคม

หญ้าหนูดับ

ชื่อท้องถิ่น : หญ้าหนูดับ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dianella ensifolia* (L.) DC.

ชื่อวงศ์ : XANTHORRHOACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน แตกใบเป็นกระจุก ตั้งขึ้น ใบรูปแถบยาว ยาว 30-50 ซม. กว้าง 2-4 ซม. ผิวเกลี้ยงมันเงา เนื้อใบหนา เป็นร่องรางน้ำที่เส้นกลางใบ โคนใบช่วงโคนต้นเป็นกาบรูปตัววีซ้อนรวมกับใบอื่น ๆ ช่อดอกยาวถึง 60 ซม. ดอกสีขาว-ม่วงอ่อน มี 6 กลีบ ยาว 6 มม. ผลทรงกลมกว้าง 6-10 มม. สุกสีม่วงอมน้ำเงิน ผิวมันเงา

สรรพคุณ

- ตำรับยาโรคเบาหวาน : แก่โรคเบาหวาน (S2-22)

ดอกและผลของหญ้าหนุตัน

หญ้าหางอัน

ชื่อท้องถิ่น : หญ้าหางอัน (พิษณุโลก)

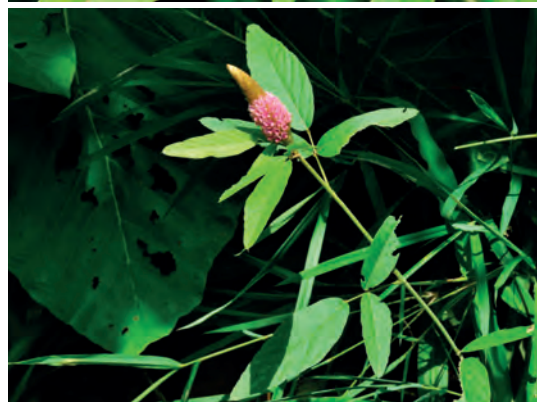
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Uria lagopodioides* (L.) Desv. ex DC.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 60 ซม. ตามกิ่ง ก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นหนานุ่ม ใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 3 ใบ รูปใบหอก ยาว 5-10 ซม. ช่อดอกคล้ายหางกระรอกแกมรูปไข่ ยาว 5-10 ซม. ดอกย่อยเรียงชิดกันแน่น สีชมพู มีขนยาวสีน้ำตาลทองตามขอบใบประดับและกลีบเลี้ยงจำนวนมาก

สรรพคุณ

- ตำรับยาขับปัสสาวะ : ช่วยขับปัสสาวะ (N1-201)

ดอกหญ้าหางอัน

หญ้าเหนียวหมา

ชื่อท้องถิ่น : หญ้าเหนียวหมา หญ้ารีแพร์

(สระแก้ว, อุตรธานี, ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Centotheca lappacea* (L.) Desv.

ชื่อวงศ์ : POACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก ลำต้นแตกกอ สูงถึง 30 ซม. ปล้องหนา 2 มม. ยาวถึง 6 ซม. ใบรูปรีแคบ ยาว 5-10 ซม. กว้าง 1-1.5 ซม. (คล้ายใบไผ่) สีเขียว มีแถบสีเขียวเข้มตามแนวเส้นแขนงใบ กาบและใบเกลี้ยง ก้านช่อดอกยาวถึง 40 ซม. ดอกย่อยสีขาวอมเขียว

- สรรพคุณ
- ทั้งต้น : ใช้หญ้าแห้งย่างรมควันช่องคลอดส่วนหนึ่งและอีกส่วนต้มน้ำดื่มด้วย แก้กตขาวเรื้อรัง ไข้ทับระดู กระษับช่องคลอด มดลูกเข้าอู่ แก้อาการวัยทอง ชะลอความชรา (E2)
 - ทั้งต้น : รักษาแผลที่ช่องคลอด ทำให้มดลูกเข้าอู่ (NE2)
 - ทั้ง 5 : กระษับมดลูก มดลูกเข้าอู่ (S2)

หญ้าเหนียวหมา/หญ้ารีแพร์

หญ้าเหล็กนกคุ้ม

ชื่อท้องถิ่น : ว่านลั่วเตี้ย (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Scrotochloa urceolata* (Roxb.) Judz.

ชื่อวงศ์ : POACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 30 ซม. ปล้องหนา 3 มม. ยาวถึง 5 ซม. ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว แต่ละใบเรียงซ้อนขวางชิดกัน มี 6-10 ใบ/ต้น รูปขอบขนานแคบ ยาว 15-25 ซม. กว้าง 4-6 ซม. เนื้อใบค่อนข้างหนา เรียบและเกลี้ยง เส้นกลางใบด้านบนนูน ขอบใบเรียบ กาบใบเกลี้ยงอัดแน่นแน่นกับลำต้น ช่อดอกยาวถึง 30 ซม. ดอกย่อยสีขาวอมเขียว ผลรูปไข่ ยาว 5 มม. มีขนยืตเกาะติดกับเส้าผ้าได้ดี

สรรพคุณ

• ทั้ง 5 : บำรุงกำลัง (E2)

ซ้าย : ช่อดอกของหญ้าเหล็กนกคุ้ม

หนอนตายหยาก

ชื่อท้องถิ่น : หนอนตายหยาก (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Stemona tuberosa* Lour.

ชื่อวงศ์ : STEMONACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาล้มลุก สูงถึง 5 ม. ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง มีรากสะสมอาหารใต้ดิน ยาวถึง 50 ซม. ใบเดี่ยว เรียงเวียน-ตรงข้าม รูปหัวใจ ยาว 10-20 ซม. มีเส้นใบออกจากโคนใบ 13-15 เส้น เส้นใบย่อยเรียงถี่แนวขวาง ก้านใบยาว 6-10 ซม. ดอกเดี่ยว กลีบรวมสีแดงเข้ม รูปสามเหลี่ยมแคบ ยาว 2.5-3.5 ซม. มี 4 กลีบ ก้านดอกยาว 5-18 มม. ผลรูปไข่ ยาว 2-4.5 ซม.

สรรพคุณ

• ตำรับยาแก้ไอ : แก้ไอ (NE2-019)

กลางขวา : ผลอ่อน, ล่าง : รากสะสมอาหารของหนอนตายยาก

หนามเดือยไก่

ชื่อท้องถิ่น : ยารากขาว (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Paramignya scandens* (Griff.) Craib

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 5 ม. ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น กิ่งมีหนามแหลมคมยาวถึง 2.5 ซม. ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน ยาว 8-13 ซม. แผ่นใบหนาเกลี้ยง เส้นใบเห็นไม่ชัด มีต่อมน้ำมันหนาแน่นที่ด้านล่าง ขยี้ใบมีกลิ่นคล้ายส้ม ก้านใบวอมกลีบดอกสีขาวอมส้ม มี 5 กลีบ รูปแถบยาว 1.3 ซม.

สรรพคุณ

- ราก : ขับพิษหรือแก้ยาสั่ง (N1)

ซ้าย : แผ่นใบด้านล่างเมื่อส่องกับแดดจะมองเห็นต่อมน้ำมัน

หมอน้อย

ชื่อท้องถิ่น : หมอน้อย (ตราง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cyanthillium cinereum* (L.) H. Rob.

ชื่อวงศ์ : ASTERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 40 ซม. ตามส่วนต่าง ๆ มีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี-ไข่กลับ-ใบหอก ยาว 2-3 ซม. โคนใบสอบเรียว ขอบใบหยักมน ดอกสีม่วงอมชมพู เป็นช่อกระจุกแน่นรูปขอบขนาน ยาว 6 มม. โคนช่อดอกมีใบประดับสีเขียวซ้อนกันแน่น เมล็ดยาว 3 มม. ปลายเมล็ดมีพู่ขนสีขาว

สรรพคุณ

- **ตำรับยาโรคเก๊าท์** : รักษาโรคเก๊าท์ แก้ปวดข้อ ปวดเข่า แก้พิษในกระดูก บำรุงกระดูก (S2-03)

กลาง : ช่อดอกของหมอน้อย, ล่าง : เมล็ด

หมักแปม

ชื่อท้องถิ่น : ชะมวงใบเล็ก (ตราง), ชะมาง (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Garcinia lanceifolia* Roxb.

ชื่อวงศ์ : CLUSIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 4 ม. มีน้ำยางสีเหลืองข้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี ยาว 6-10 ซม. เนื้อใบหนา เห็นเส้นใบไม่ชัด กลีบดอกสีแดง มี 4 กลีบ ยาว 6-8 มม. ผลรูปทรงกลมแบน กว้าง 3-4.5 ซม. ผิวเกลี้ยงมันเงา ขั้วผลมีกลีบเลี้ยงติดคงทน ผลสุกสีเหลือง-แดง

สรรพคุณ

- **ผลสุก** : รสเปรี้ยว ทานเป็นผลไม้ ช่วยระบายท้อง และแก้เลือดออกตามไรฟัน (E2)
- **ตำรับยาลดไขมันในเลือด** : ช่วยลดไขมันในเลือด (S2-02)

บนและกลาง : ผลสุก, ล่างซ้าย : ดอกตูมของหมักแปม/ชะมาง

หมักม่อ

ชื่อท้องถิ่น : หมักม่อ (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rothmannia wittii* (Craib) Bremek.

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม-ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 15 ม. เปลือกขรุขระ-แตกสะเก็ดหนา ตามส่วนต่าง ๆ มีขนสีขาว นุ่มคล้ายกำมะหยี่ ใบรูปรี ยาว 6-11 ซม. กลีบดอกสีขาว รูปทรงระฆัง ยาว 4-5 ซม. ปลายกลีบแยก 5 แฉก ด้านในแฉกมีสีม่วงเป็นจุดประ มีกลิ่นหอม ผลทรงกลม กว้าง 3-4 ซม.

สรรพคุณ

- **แก่นและราก :** แก้ไข้ รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต แก้เหน็บชา (NE3)

หมักม่อ

หมากงาช้าง

ชื่อท้องถิ่น : หมากงาช้าง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Nenga pumila* (Blume) H. Wendl.

ชื่อวงศ์ : ARECACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 6 ม. แตกกอได้ ลำต้นเป็นข้อปล้องหนา 6 ซม. มีกาบใบที่ปลายลำต้นยาว 50 ซม. สีเหลืองอ่อน มีขุยสีน้ำตาลแดงปกคลุมเมื่อยังใหม่ ใบประกอบแบบขนนก ยาว 1-2 ม. ใบย่อยรูปแถบ ยาว 40-60 ซม. เรียงสลับระนาบเดียว ข้อดอกสีครีม เกิดได้กาบใบ ห้อยลง ยาว 30 ซม. ผลรูปไข่ ยาว 1.5 ซม. สีแดง

สรรพคุณ

- **เนื้อไม้ :** รักษาเริม งูสวัด (S2)

ข้อดอกและผลอ่อนของหมากงาช้าง

หมากผู้ป่า

ชื่อท้องถิ่น : กำลังหนูมาน (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dracaena terniflora* Roxb.

ชื่อวงศ์ : ASPARAGACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 5 ม. ลำต้นกลม กว้างถึง 10 ซม. ใบเดี่ยว เรียงเวียน เป็นกระจุกที่ปลายกิ่ง และแตกใบเป็นกลุ่ม เห็นเป็นชั้น ใบรูปหอกกลับ ยาว 20-30 ซม. กว้าง 5-10 ซม. ผิวเกลี้ยงมันเงา ช่อดอกสีขาว ยาว 30-60 ซม. แตกกิ่งและห้อยลง

สรรพคุณ

- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง : แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

รากของหมากผู้ป่า

หมากหมก

ชื่อท้องถิ่น : หมากหมก (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lepionurus sylvestris* Blume

ชื่อวงศ์ : OPILIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 2 ม. ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี-ขอบขนาน-แถบยาว ยาว 5-20 ซม. ผิวเกลี้ยง ก้านใบยาวไม่เกิน 8 มม. บวมพอง ช่อดอกยาวถึง 5 ซม. ห้อยลง มีใบประดับสีเขียวอ่อนซ้อนกันคล้ายเกล็ด รูปไข่ ยาว 4-6 มม. กลีบรวมสีเหลือง มี 4 กลีบ ผลรูปรี ยาว 1-1.5 ซม. สุกสีแดง ก้านผลบวมหนา ยาว 1-3 มม.

สรรพคุณ

- ตำรับยารักษาฝีหรือฝี/ฝีอักเสบเรื้อรัง : รักษาฝีอักเสบ ฝีเรื้อรัง ลดการขยายตัวของฝี (“ฝีหรือ” เป็นภาษาไทยใต้ คือ ฝีที่เป็นตลอด มีการอักเสบเรื้อรัง) (S1-01)
- ตำรับยาโรคเก๊าท์ : รักษาโรคเก๊าท์ แก้ปวดข้อ ปวดเข่า แก้พิษในกระดูก บำรุงกระดูก (S2-03)
- ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น : ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดเข่า-ข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง : แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

ผลหมากหมก

ผลอ่อนของหมากผู้ป่า

รากของหมากหมก

หมี่เหมีน

ชื่อท้องถิ่น : หมี่เหมีน (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Litsea glutinosa* (Lour.) C. B. Rob.

ชื่อวงศ์ : LAURACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกขรุขระ ตามกิ่ง
ช่อดอก ก้านใบและแผ่นใบด้านล่างมีขน ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูป
รี-ไข่กลับ ยาว 10-18 ซม. ปลายใบมน-แหลม ขี้ใบมีกลิ่นฉุน
ดอกสีเขียวอมเหลือง ผลทรงกลม กว้าง 8-10 มม. ผิวเกลี้ยง ก้าน
ผลววมพอง

สรรพคุณ

- **ราก** : ต้มน้ำดื่ม เป็นยาบำรุงกำลัง แก้ไขออกผิเคื้อ แก้มเป็น
ก้อนในท้อง แก่ท้องอืด ท้องร่วง; เปลือกสด : ใช้อมแก้ปวดฟัน
แก้ปากเหม็น (R70)
- **ราก** : ขับนิ่ว (NE3)

ภาพเล็ก : ดอกของหมี่เหมีน, ล่าง : ผลอ่อน

หมุยขน

ชื่อท้องถิ่น : สมุย สมุยขน (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Micromelum pubescens* Blume

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 5 ม. ตามกิ่งมีขนสั้นนุ่ม ใบเรียงเวียน
ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อย 15-21 ใบ เรียงสลับ รูปไข่ไม่
สมมาตร ยาว 3-6 ซม. มีขนตามเส้นใบ เนื้อใบมีต่อมน้ำมัน ขี้ใบ
มีกลิ่นฉุน ช่อดอกรูปร่ม ออกที่ปลายกิ่ง ตั้งขึ้น กว้าง 10-15 ซม.
ดอกสีขาว ผลรูปรียาว ยาว 6-10 มม. มีขนยาวประปราย

สรรพคุณ

- **ตำรับยาแก้เห็บขา** : แก้เห็บขา อาการชาตามปลายมือ
ปลายเท้า (S2-63)

ผลอ่อนของหมุยขน

หมูกลิ้ง

ชื่อท้องถิ่น : ช้างผสมโคลง (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Eulophia andamanensis* Rchb. f.

ชื่อวงศ์ : ORCHIDACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก กลุ่มกล้วยไม้ ลำต้นสั้นอวบน้ำ ยาวถึง 10 ซม. กว้างถึง 6 ซม. ใบเดี่ยว เรียงสลับสองข้าง รูปแถบยาว ยาว 15-30 ซม. ผลัดใบก่อนออกดอก ช่อดอกสูงถึง 40 ซม. ก้านช่อดอกสีเขียวอมเหลือง กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีเขียวอมน้ำตาล-อมเหลือง รูปใบหอกยาว 1.5-2 ซม. กลีบปากยาวถึง 2 ซม. สีขาวมีลายสีน้ำตาล ขอบปิดเป็นคลื่น, พบตามป่าผลัดใบและป่าดงดิบตามซอกหินที่มีซากพืชทับถม

สรรพคุณ

- **หัว :** ตำหรือฝนผสมกับน้ำปูนใสหรือน้ำขาวข้าวให้ชัน ทารักษาฝี หรือสิ้ออักเสบ (NE3)

หมูกลิ้ง/ช้างผสมโคลง

หัวร้อยรู

ชื่อท้องถิ่น : หัวร้อยรู กระเช้ามิมด (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hydnophytum formicarum* Jack

ชื่อวงศ์ : RUBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก อิงอาศัยตามต้นไม้ สูงถึง 50 ซม. มีรากสะสมอาหารบวมโต มีหนามรอบ ภายในมีรูพรุนจำนวนมาก เป็นที่อาศัยของมด ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามตั้งฉาก รูปไข่กลับ ยาว 6-13 ซม. ปลายใบมน-กลม เนื้อใบหนา ผิวเกลี้ยง ก้านใบยาวไม่เกิน 5 มม. ดอกออกเป็นกระจุกตามซอกใบ กลีบดอกสีขาว มี 4 กลีบ ยาว 3 มม. ผลรูปรียาว ยาว 1 ซม. สุกสีแดง

สรรพคุณ

- **ตำรับยารักษาฝีหรือด/ฝีอักเสบเรื้อรัง :** รักษาฝีอักเสบ ฝีเรื้อรัง ลดการขยายตัวของฝี ("ฝีหรือด" เป็นภาษาไทยใต้ คือ ฝีที่เป็นตลอด มีการอักเสบเรื้อรัง) (S1-01)
- **ตำรับยาโรคเก๊าท์ :** รักษาโรคเก๊าท์ แก้ปวดข้อ ปวดเข่า แก้พิษในกระดูก บำรุงกระดูก (S2-03)
- **ตำรับยาขับนิ่วในไต-ทางเดินปัสสาวะ :** ช่วยขับนิ่วในไต และทางเดินปัสสาวะ ช่วยล้างไต รักษาทางเดินปัสสาวะอักเสบ (S2-14)
- **ตำรับยาโรคประดงเลือด :** แก้ประดงเลือด เลือดขึ้น มีอาการคันตามผิวหนัง (S2-27)

บนซ้าย : ผล, บนขวา : ดอก, ล่าง : ภายในของรากสะสมอาหารของหัวร้อยรู

หัวร้อยรู

หว่า

ชื่อท้องถิ่น : หว่า (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Syzygium cumini* (L.) Skeels

ชื่อวงศ์ : MYRTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกขรุขระ ตามกิ่งอ่อน ก้านใบและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี ยาว 8-15 ซม. แผ่นใบหนา มีเส้นแขนงใบจำนวนมาก ปลายเส้นแขนงใบวิ่งไปจรดเส้นขอบใบ ก้านใบยาว 1-1.5 ซม. ดอกสีขาว มีเกสรเพศผู้จำนวนมาก ผลรูปรี ยาว 2-3 ซม. มี 1 เมล็ด ผลสุกสีม่วงดำ เนื้อรสหวานอมเปรี้ยวทานได้

สรรพคุณ

- **เมล็ด** : รักษาเบาหวาน แก้ท้องร่วง (NE3)
- **ตำรับยาแก้คัน** : แก้อาการคันตามผิวหนัง (S2-28)

ผลอ่อนของหว่า

หวายขม

ชื่อท้องถิ่น : หวาย (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Calamus viminalis* Walld.

ชื่อวงศ์ : ARECACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง กลุ่มปาล์ม ยาวได้ถึง 25 ม. แตกกอได้ ลำหนา 2-3.5 ซม. ปล้องยาวถึง 15 ซม. ตามส่วนต่าง ๆ มีหนามแหลมคม ยอดมีขุยสีขาวปกคลุม ใบประกอบแบบขนนก ยาวถึง 2 ม. ไม่มีเส้นหนามที่ปลายแกนใบ มีใบย่อยแต่ละข้างของแกนใบได้ถึง 55 ใบ เรียงเป็นกลุ่ม ๆ ละ 2-4 ใบในแต่ละข้าง ใบย่อยรูปแถบยาว ยาว 15-30 ซม. กาบใบมีหนามหนาแน่น ยาวถึง 4 ซม. โคนก้านใบช่วงติดกาบบวมพองคล้ายหัวเข่า มีเส้นหนามออกจากกาบ ยาวถึง 3 ม. ผลทรงกลม กว้าง 8 มม. ผิวมีเกล็ดซ้อน

สรรพคุณ

- **ยอดอ่อน :** มีรสฝาดขม ให้ต้มและล้างน้ำก่อนเพื่อลดความขมทานเป็นผักหรือประกอบอาหารพวกแกง ช่วยแก้ไอ แก้ร้อนใน กระหายน้ำ บำรุงน้ำดี (E2)

หวายตะมอย

ชื่อท้องถิ่น : หวายตะมอย (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Pothos repens* (Lour.) Druce

ชื่อวงศ์ : ARACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก ทอดเลื้อยเกาะตามต้นไม้ กิ่งและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปใบหอก (แผ่นที่อยู่ช่วงปลาย) ยาว 3-7 ซม. ก้านใบ (แผ่นคล้ายใบช่วงโคน) แผ่นเป็นปีก ออกคล้ายใบ ยาว 1.5-3 เท่าของความยาวแผ่นใบ (จุดแตกต่างจากตะเข็บ Pot_sca) กว้างถึง 2 ซม. กาบใบยาว 2-5 มม. โอบกึ่ง ข้อดอกอัดแน่นทรงกลม-รี กว้าง 1-1.5 ซม. สีครีม มีใบประดับสีม่วงแดงเข้ม

สรรพคุณ

- **เถา :** แก้ปวดเมื่อย (N1)

ข้อดอกของหวายตะมอย

ซ้าย : โคนก้านใบและกาบใบ, ขวา : ผลอ่อนของหวายขม

หวายลิง

ชื่อท้องถิ่น : หวายลิง (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Flagellaria indica* L.

ชื่อวงศ์ : FLAGELLARIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อค่อนข้างแข็ง ยาวถึง 15 ม. ลำต้นเป็นข้อปล้อง หนา 8 มม. ปล้องยาวถึง 15 ซม. ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกแคบ ยาว 13-20 ซม. ปลายใบเรียวยาวคล้ายหาง และม้วนเป็นมือพันเกี่ยวได้ด้วย โคนใบเป็นกาบหุ้มเถาแน่น ผิวเกลี้ยง ข่อดอกสีขาว ยาวถึง 25 ซม. ผลทรงกลม กว้าง 8 มม. สุกสีแดง

สรรพคุณ

- **ตำรับยาโรคไส้เลื่อน :** รักษาโรคไส้เลื่อนทั้งชายและหญิง หรือโรคไขลงฝัก (S2-68)

บน : ข่อดอก, ล่าง : ผลของหวายลิง

หอมแขก

ชื่อท้องถิ่น : ขี้ผึ้ง สมัด (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Bergera koenigii* L.

ชื่อวงศ์ : RUTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้พุ่ม สูงถึง 5 ม. ตามกิ่ง ก้านใบ และใบมีขนสั้นนุ่ม ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อย 11-25 ใบ เรียงเกือบตรงข้าม รูปไข่ไม่สมมาตร ยาว 2-4 ซม. เนื้อใบมีต่อมน้ำมัน ขยี้ใบมีกลิ่นฉุน ข่อดอกรูปรี ตั้งขึ้น กว้าง 6-10 ซม. ดอกสีขาว ผลรูปกลม กว้าง 1-1.5 ซม. ผิวเกลี้ยง สุกสีดำมันเงา (ผลขนาดใหญ่กว่าและผิวเกลี้ยง เป็นจุดต่างจากหมียชน Mic_pub และ สมัดน้อย Mic_fal)

สรรพคุณ

- **ใบหรือเปลือก :** แก้หืดหอบ แก้ไอ; ยอดอ่อน : รสเผ็ดมีกลิ่นฉุน กินเป็นผักสดกับลาบ-ก้อย (NE3)

กลาง : ผลสุกของหอมแขก

หางหมาออก

ชื่อท้องถิ่น : กายสิทธิ์ (พิษณุโลก), ชี้นอน (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Uraria crinita* (L.) Desv. ex DC.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 1 ม. ตามกิ่ง ก้านใบ และแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นสากคาย มีหูใบและหูใบย่อย ใบเรียงเวียน ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ใบย่อย 5-9 ใบ เรียงตรงข้าม รูปใบหอก ยาว 9-15 ซม. ช่อดอกคล้ายหางกระรอกแกมรูปไข่-แท่ง ยาว ตั้งขึ้น ยาว 10-40 ซม. ดอกย่อยเรียงชิดกันแน่น สีชมพู-ม่วง ยาว 1 ซม. มีขนยาวสีน้ำตาลทองตามขอบใบประดับและกลีบเลี้ยงจำนวนมาก

สรรพคุณ

- **ทั้งต้น** : ถอนพิษ แก้โรคมุมิแพ้ (N1)
- **ราก** : ยาถ่าย ฆ่าพยาธิ รักษาโรคมะเร็ง (NE3)
- **ใบและเปลือก** : รักษาเลือดเป็นพิษ และอาการคัน (RNE22)

หางไหลแดง

ชื่อท้องถิ่น : หางไหลแดง ย่านอวด อวดน้ำ (ตรัง),

หางไหลแดง อวดเลือด (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Paraderris elliptica* (Wall.) Adema

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. เถากลม เปลือกเรียบ-แตกสะเก็ดบาง กระพี้สีม่วง แก่นสีครีม ตามส่วนอ่อน ๆ ช่อดอกและแผ่นใบด้านล่าง มีขนไหมสีสนิม-สีน้ำตาลทองแบบผิวหนาแน่น ใบประกอบแบบขนนก ปลายใบคี่ มีใบย่อย 7-9 ใบ รูปใบหอก-หอกกลับ ยาว 6-15 ซม. ช่อดอกตั้งขึ้น ยาว 7-13 ซม. กลีบเลี้ยงสีม่วงอมน้ำตาล กลีบดอกสีชมพู ยาว 1-1.3 ซม. ฝักแบน รูปขอบขนาน ยาว 7-12 ซม. ผิวเกลี้ยง

สรรพคุณ

- **เถา** : ใช้ดองกับเหล้าหรือเข้ายากับตัวอื่น ๆ ดื่มเป็นยาขับโลหิต ขับประจำเดือน ลมก่อนเลือด บำรุงโลหิตของสตรี ยาขับลม ขับเสมหะ ทำให้เส้นเอ็นหย่อน, ใช้รักษาหิด เหา และเรื้อด ด้วยการใช้เถาสดยาวประมาณ 2-3 นิ้ว นำมาตำให้ละเอียดผสมกับน้ำมันพืช ใช้ขี้โลมทา (RS22)
- **ตำรับยากำลังฮ่อสะพายควาย** : บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย (S1-43)
- **ตำรับยารักษาเมล็ดลูกฟิกการ-อักเสบ/ขับน้ำคาวปลา** : แก้มดลูกฟิกการ มดลูกอักเสบ ช่วยบำรุงรักษามดลูก บำรุงสตรีหลังคลอด ช่วยขับน้ำคาวปลา ขับเลือดเสีย ห้ามใช้กับสตรีตั้งครรภ์ (S3-51)

ช่อดอกของหางหมาออก

เถาของหางไหลแดง

กลาง : ฝักอ่อน, ล่าง : แผ่นใบด้านล่างของทางไหลแดง

หาด

ชื่อท้องถิ่น : มะหาด (อุตรธานี), มะหาดใหญ่
หาดใหญ่ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Artocarpus lacucha* Roxb. ex Buch.-Ham.

ชื่อวงศ์ : MORACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกสะเก็ดบาง
ทุกส่วนที่มีชีวิตมีน้ำยางสีขาวขุ่นและขนหนาแน่น ยอดอ่อนมีขนสั้น
นุ่มสีน้ำตาลแดงหรือสีสนิม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรีกว้าง-ไข่กลับ
ยาว 15-23 ซม. ขอบใบจักฟันเลื่อยถี่-เรียว แผ่นใบด้านล่างมีเส้น
ใบร่างแหขนชัดเจน ก้านช่อดอกเพศเมียหรือก้านผล ยาว 3-10
มม. ผลทรงกลม-แป้น กว้าง 5-9 ซม. ผิวค่อนข้างเกลี้ยง มักจะ
ปูดโปน สุกเนื้อนี้มีสีส้ม-แดง

สรรพคุณ

- เปลือก เนื้อไม้ และแก่น : ถ่ายพยาธิ แก้ผื่นคัน (NE3)
- ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น : ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดเข่า-ข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)
- ตำรับยาละลายลิ่มเลือด : ช่วยละลายลิ่มเลือด บรรเทาอาการเส้นเลือดตีบ (S2-30)
- ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยเส้นเอ็น : แก้ปวดเมื่อยตามเส้นเอ็น เส้นเอ็นอักเสบ บรรเทาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-31)
- ตำรับยาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต : รักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต (S2-33)
- ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น : รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-66)

กลาง : ผลอ่อนของหาด

หูกปากกา

ชื่อท้องถิ่น : น้ำแนขาว (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Thunbergia fragrans* Roxb.

ชื่อวงศ์ : ACANTHACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาวถึง 4 ม. ตามเถา ใบ และกลีบเลี้ยงมีขนยาวสาकคาย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่-ใบหอก ยาว 4-7 ซม. ขอบใบช่วงโคนในแต่ละข้างของแผ่นใบหยักเป็นติ่งแหลม 1-2 ตีง กลีบเลี้ยงมี 2 แฉก โคนเชื่อมติด กลีบดอกสีขาว-ชมพู รูปแตร หลอดยาว 2 ซม. ปลายกลีบแยก 5 แฉก ปลายกลีบติดหรือมีติ่งแหลม ผลรูปคนโท ยาว 2.5 ซม.

สรรพคุณ

- ตำรับยาถอนพิษสัตว์กัดต่อย : ช่วยถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย บรรเทาปวดบวมจากพิษ (NE2-023)

หูกมื่น

ชื่อท้องถิ่น : หูกมื่น (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Thottea tomentosa* (Blume) Ding Hou

ชื่อวงศ์ : ARISTOLOCHIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เลื้อย สูงถึง 30 ซม. ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี-ไข่ กว้าง ยาว 10-15 ซม. โคนใบมน-เว้า แผ่นใบเนื้อหนา ผิวใบด้านบนเกลี้ยงมันเงา มีรอยกดตามแนวเส้นใบ แผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นหนาแน่น ช่อดอกออกที่โคนต้น ยาว 4-7 ซม. กลีบดอกสีแดงเข้ม มี 3 กลีบ ดอกบานกว้าง 8 มม. ฝักรูปแท่ง ยาว 5-7 ซม. หนา 7 มม. เป็นสี่เหลี่ยม

สรรพคุณ

- ตำรับยาแก้ผื่นคันจากอาการแพ้โรคเจ็ด : รักษาอาการคันทั่วไปจากอาการแพ้ ผื่นคัน โรคเจ็ด (อาการมีตุ่มน้ำเหลืองพุพอง คันตามผิวหนัง) (S2-07)

ซ้าย : ช่อดอก, ขวา : ฝัก

เหมือดจี้

ชื่อท้องถิ่น : ข้าวจี เหมือดจี้ เหมือดแอ (พิษณุโลก),
พลองขึ้นก พลองกลบ (สระแก้ว), เหมือดจี้
เหมือดแอ (อุตรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Memecylon scutellatum* (Lour.) Hook.
& Arn. var. *scutellatum*

ชื่อวงศ์ : MELASTOMATACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 5 ม. เปลือกแตกร่องละเอียดตาม
แนวยาว ตามส่วนต่าง ๆ เกือบทั้งเป็นสีเหลี่ยม ใบเดี่ยว เรียง
ตรงข้าม รูปไข่-รีกว้าง ยาว 2-3.5 ซม. ผิวใบมันเงา เนื้อใบหนา
เห็นเส้นใบไม่ชัดเจน ก้านใบยาวไม่เกิน 5 มม. ดอกออกตามกิ่ง
กลีบดอกสีม่วงอมน้ำเงิน รูปไข่กว้าง มี 4 กลีบ ดอกบานกว้าง 1
ซม. ผลทรงกลม กว้าง 8 มม. ปลายมีจัก

สรรพคุณ

- **เปลือกหรือกิ่ง :** แก้ฟกช้ำ ช่วยสมานแผล (NE3)
- **เนื้อไม้และราก :** แก้ไข้ ช่วยรักษาโรคมะเร็ง (NE3)
- **เนื้อไม้ :** ยาอายุวัฒนะ (N1)
- **ตำรับยาโรคระเพาะ :** รักษาโรคระเพาะ (NE2-017)
- **ตำรับยาไข้มาลาเรีย :** แก้ไข้มาลาเรีย ไข้จับสั่น หรือไข้ป่า
(NE3-012)
- **ตำรับยาแก้ไข้กำเดา/ไข้หวัดใหญ่ :** แก้ไข้กำเดา ไข้หวัดใหญ่
(NE3-072)

เหล็กไม้ไฟ

ชื่อท้องถิ่น : เหล็กไม้ไฟ (พัทลุง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Peliosanthes stellaris* Ridl.

ชื่อวงศ์ : ASPARAGACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูง 20-30 ซม. มีลำต้นสั้นได้ดิน ใบเดี่ยว
เรียงกระจุกชิดผิวดิน รูปใบหอกแคบ ยาว 12-18 ซม. กว้าง 3-4
ซม. มีเส้นใบตามแนวยาว 5 เส้น เนื้อใบบางและย่นเล็กน้อย ผิว
ใบด้านบนด้าน (ไม่มันเงา) มีรอยพับเล็กน้อยตามแนวเส้นใบ ก้าน
ใบยาว 5-10 ซม. ช่อดอกออกจากเหง้า ตั้งขึ้น สูง 9-13 ซม. ก้าน
ช่อดอกสีเขียว ดอกสีเขียวเข้ม กลีบรวมมี 6 กลีบ รูปขอบขนาน
ดอกบานกว้าง 6 มม. ดอกย่อยออกขึ้น เรียงชิดกัน

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5 :** บำรุงกำลัง มีสรรพคุณคล้ายกับสามสิบ (Pel_tet_tet)
ใช้แทนกันได้ (S3)

ช่อดอกของเหล็กไม้ไฟ

เหล็กกราชครุ

ชื่อท้องถิ่น : เหล็กกราชครุ (พัทลุง), เหล็กกราชครุ

เหล็กเลือด เถาไ้อเหล็ก (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Dioscorea laurifolia* Wall. ex Hook.f.

ชื่อวงศ์ : DIOSCOREACEAE

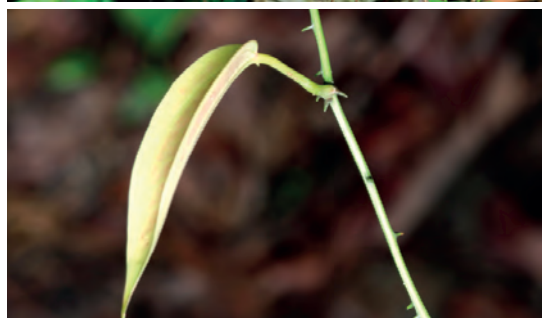
ลักษณะเด่น : ไม้เถาเลื้อย ยาวถึง 10 ม. มีหัวหรือรากสะสมอาหารใต้ดินรูปกระบอง หนาถึง 4 ซม. เถากลม มีหนามประปราย-เกลี้ยง ตามส่วนต่าง ๆ เกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับ-ตรงข้าม รูปใบหอก-รูปรีแกมขอบขนาน ยาว 6-12 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปมน-กลม มีเส้นแขนงใบออกจากโคนใบ 1 คู่ และเป็นรอยกดตามแนวเส้นแขนงใบที่แผ่ใบด้านบน ผิวมันเงา ก้านใบยาว 1.2-2.7 ซม. ปลายก้านใบทั้งสองด้านบวมพอง ข้อดอกแยกเพศ ยาวถึง 15 ซม. ดอกเพศผู้และเมียกลม กว้างเพียง 1 มม. ดอกสีเขียวอมขาว ผลกลมแบน กว้าง 3.5-4 ซม. มี 3 ปีกออกด้านข้าง เมื่อแก่แตกอ้า 3 ซีก เมล็ดกลมแบน กว้าง 1.7-2 ซม., พบตามป่าดงดิบชื้น ในภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดตรังและพัทลุงลงไป

สรรพคุณ

- **หัวและราก :** บำรุงสมรรถภาพทางเพศ (S3)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น/บำรุงกำลัง :** แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ-เส้นเอ็น บำรุงกำลัง (S2-61)

หัวหรือรากสะสมอาหารใต้ดินของเหล็กกราชครุ

อวดเชือก

ชื่อท้องถิ่น : ตรุษ (ตรัง), สมอเครือ แหนเครือ

(พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Combretum latifolium* Blume

ชื่อวงศ์ : COMBRETACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. เถากลม เปลือกเรียบตามยอดอ่อนและข้อดอกมีขนสั้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรี กว้าง ยาว 12-18 ซม. โคนใบมน-กลม ผิวใบเกลี้ยง ด้านบนเกลี้ยงมันเงา ข้อดอกคล้ายหางกระรอก สีครีม ยาว 6-15 ซม. กว้าง 5 ซม. ผลรูปกลม กว้าง 3 ซม. มีปีกตามแนวยาว 4 ปีก สีเหลืองซีดแต้มสีแดงเรื่อ ๆ

สรรพคุณ

- **เถา :** แก้พิษ, เกลาสด ตัดหัวตัดหางเถาจะมึนน้ำไหลใช้ดื่มแทนน้ำได้ (N1)
- **ตำรับยาบำรุงกำลัง :** ช่วยบำรุงกำลัง (S2-74)

บน : ช่อดอก, ล่าง : ผลของอวดน้ำเชือก

อวดน้ำ

ชื่อท้องถิ่น : อวดน้ำ (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Derris elegans* Graham ex Benth.

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 15 ม. เถากลม เปลือกเถาเรียบมีช่องอากาศ ตามยอดอ่อน แก่นช่อดอก ก้านใบ และฝักมีขนสั้นสีน้ำตาลหนานุ่ม ใบประกอบมี 3 ใบย่อย รูปไข่-ใบหอก-หอกกลับ ยาว 7-15 ซม. ก้านใบยาว 5-7 ซม. ช่อดอกยาว 5-17 ซม. กลีบเลี้ยงสีม่วงอมน้ำตาล กลีบดอกสีขาว ยาว 1 ซม. ฝักแบนด้านข้าง รูปกลม-รี ยาว 3-5 ซม., พบตามป่าดงดิบใกล้แหล่งน้ำ ในภาคใต้

สรรพคุณ

- ตำรับยาขับลม-เสมหะ-โลหิต/ถ่ายเส้นเอ็น : ช่วยขับลม ขับเสมหะ ขับโลหิต ถ่ายเส้นเอ็น ทำให้เส้นเอ็นหย่อน ลดอาการเส้นตึง (S2-105)

ช่อดอกของอวดน้ำ

อะราง

ชื่อท้องถิ่น : นนทรีป่า (ตรัง), อะราง (สระแก้ว)

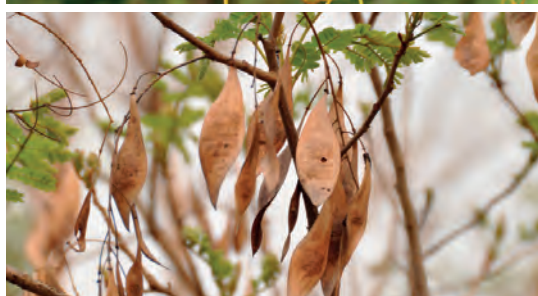
ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Peltophorum dasyrrhachis* (Miq.) Kurz

ชื่อวงศ์ : FABACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 20 ม. เปลือกเรียบมีช่องอากาศ ตามกิ่งอ่อน ก้านใบ แผ่นใบด้านล่าง และช่อดอกมีขนสั้นสีน้ำตาลแดง ยอดมีหูใบรูปเขากวาง ยาว 1-2 ซม. ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น มีช่อใบย่อย 5-8 คู่ ใบย่อยรูปขอบขนาน ยาว 10-15 มม. ช่อดอกห้อยลง กลีบดอกสีเหลือง ยาว 1.5 ซม. ฝักแบนบางรูปใบหอก ยาว 6-9 ซม.

สรรพคุณ

- **เปลือกหรือแก่น :** ช่วยปรับธาตุ แก้ท้องร่วง ท้องเสีย (E2)
- **เปลือก :** แก้ท้องร่วง แก้ผายลม ขับระดู (S1)

บน : หูใบรูปคล้ายเขากวาง, ล่าง : ฝักแก่แห้งของอะราง

อ้ายป่า

ชื่อท้องถิ่น : อ้ายป่า (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Stemonurus malaccensis* (Mast.)

Sleumer

ชื่อวงศ์ : STEMONURACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกเรียบ ใบอ่อนสีแดงอมสีน้ำตาลทอง ตามส่วนต่าง ๆ เกือบ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรี-ไข่กลับ ยาว 10-15 ซม. ปลายใบแหลม เนื้อใบหนา เห็นเส้นแขนงใบไม่ชัดเจน เส้นกลางใบที่ผิวใบด้านบนเป็นร่อง ก้านใบยาว 2-4 ซม. ผลรูปรียาว ยาว 3-4 ซม. กว้าง 2 ซม. มี 1 เมล็ด ผลอ่อนโคนสีแดงคล้ำ ปลายผลสีขาว

สรรพคุณ

- **ตำรับยาบำรุงกำลัง :** ทั้ง 5 ส่วน ช่วยบำรุงกำลัง (S2-74)

บน : ผลอ่อน, ล่างซ้าย : เนื้อในผล, ล่างขวา : ยอดอ่อนของอ้ายป่ามีสีน้ำตาลทอง

อวแดง

ชื่อท้องถิ่น : กระเจียว (พิษณุโลก), กระเจียวแดง (อุดรธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Curcuma angustifolia* Roxb.

ชื่อวงศ์ : ZINGIBERACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 50 ซม. มีเหง้าสั้นใต้ดิน และรากสะสมอาหารกลมรี ใบเดี่ยว รูปรี ยาว 30-50 ซม. ก้านใบเป็นกาบโอบกันแน่นกับก้านใบอื่น ๆ เป็นลำสูงได้ถึง 25 ซม. ปกติช่อดอกแทงขึ้นจากดินก่อนแทงใบ หรือแทงออกที่ยอดพร้อม ๆ กับใบอ่อนในช่วงปลายฤดูร้อน-ต้นฤดูฝน ใบประดับซ้อนกันเป็นชั้นสูงถึง 17 ซม. (ไม่รวมก้านช่อดอก) ใบประดับช่วงบนสีชมพูเข้มอมแดง ใบประดับช่วงล่างสีเขียว ดอกสีเหลือง ก้านช่อดอกสูงได้ถึง 15 ซม., มีจุดต่างจากว่านมหาเมฆ *Cur_aer* ที่อวแดงมีแผ่นใบด้านล่างมีขนสั้นและเนื้อในเหง้าสีขาว ไม่มีใจกลางสีม่วง

สรรพคุณ

- หัวหรือเหง้า : แก้ฟกช้ำ (N1)
- เหง้าและรากสะสมอาหาร : ช่วยขับลมในทางเดินอาหาร; ช่อดอกอ่อน : ทานเป็นผักสด (NE3)

ช่อดอกของอวแดง/กระเจียวแดง

อินทนิลน้ำ

ชื่อท้องถิ่น : อินทนิล อินทนิลน้ำ (ตรัง, สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lagerstroemia speciosa* (L.) Pers.

ชื่อวงศ์ : LYTHRACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบช่วงสั้น ๆ สูงถึง 30 ม. เปลือกเรียบตามกิ่ง ก้านใบและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม-เกือบตรงข้าม รูปรีแกมขอบขนาน ยาว 15-35 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ช่อดอกตั้งขึ้น ยาวถึง 40 ซม. มีขนสั้นสีขาว กลีบดอกสีม่วงอมชมพู มี 6 กลีบ กลีบย่น ดอกบานกว้าง 5-7 ซม. ถ้วยรองดอกมีสันตามยาว 12 สัน ผลทรงกลม กว้าง 3 ซม. แก่แห้งแตกอ้า 6 ซีก, พบตามริมน้ำในป่าดงดิบ ทั่วประเทศ

สรรพคุณ

- ตำรับยาแก้เบาหวาน/ความดันโลหิต : รักษาเบาหวาน ความดันโลหิตสูง (E2-219)
- ตำรับยาโรคความดันโลหิตสูง/โรคเบาหวาน : ช่วยลดความดันโลหิตสูง เบาหวาน ลดไขมันในเลือด (S1-15)
- ตำรับยาโรคความดันโลหิต : ช่วยลดความดันโลหิตสูง (S2-39)

ผลของอินทนิลน้ำ

อินทนิลบก

ชื่อท้องถิ่น : อินทนิลบก (พิษณุโลก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lagerstroemia macrocarpa*

Wall. ex Kurz

ชื่อวงศ์ : LYTHRACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 20 ม. เปลือกเรียบ-แตกสะเก็ดบาง ตามกิ่ง ก้านใบและใบเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม-เกือบตรงข้าม คล้ายอินทนิลน้ำ (Lag_spe) จุดต่างที่อินทนิลบกมีใบรูปรี ยาว 12-18 ซม. ปลายใบมน-หยักเป็นติ่งสั้น ดอกบานกว้าง 7-12 ซม. ผลทรงกลม กว้าง 3-4 ซม. (ขนาดใหญ่กว่า), พบตามป่าผลัดใบ ทั่วไปยกเว้นภาคใต้, มีสรรพคุณคล้ายอินทนิลน้ำ (Lag_spe) สามารถใช้แทนกันได้

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5 :** รักษาเบาหวานและความดันโลหิตสูง มีสรรพคุณคล้ายอินทนิลน้ำ (Lag_spe) สามารถใช้แทนกันได้ (E2-219)
- **เปลือก :** สมานแผลภายนอก หรือแผลภายใน (N1)

อินทนิลบก

อินทรชิต

ชื่อท้องถิ่น : เสลา (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Lagerstroemia loudonii* Teijsm. & Binn.

ชื่อวงศ์ : LYTHRACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้นผลัดใบ สูงถึง 30 ม. เปลือกแตกร่อง-สะเก็ดตามแนวยาว ตามกิ่ง ช่อดอก ก้านใบและใบมีขนสั้นหนาแน่นสีน้ำตาล ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม-เกือบตรงข้าม รูปขอบขนาน ยาว 15-25 ซม. ปลายใบมน-แหลม กลีบดอกสีม่วง-ชมพู-ขาว มี 6 กลีบ ดอกบานกว้าง 4-5 ซม. ถ้วยรองดอกมีสันตามยาว 12 สัน ผลทรงกลม กว้าง 2-2.5 ซม., พบตามป่าเบญจพรรณหรือป่าดงดิบแล้งทั่วไป

สรรพคุณ

- **ทั้ง 5 :** ดมน้ำดื่ม หรือใช้เข้ายา รักษาโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูง มีสรรพคุณคล้ายอินทนิลน้ำ (Lag_spe) สามารถใช้แทนกันได้ (E2)

ผลแก่แห้งของอินทรีชิต

อุตพิต

ชื่อท้องถิ่น : อุตพิต (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Typhonium trilobatum* (L.) Schott

ชื่อวงศ์ : ARACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 30 ซม. มีเหง้าใต้ดิน ใบรูปไข่-รูปหอก 3 แฉก ยาว 15-27 ซม. โคนใบเว้าลึกคล้ายเงี่ยงใบหอก แผ่นใบอ่อนนุ่มและเกลี้ยง ผิวด้านบนมีรอยขีดตามแนวเส้นใบ มีเส้นขอบในใกล้ขอบใบ ช่อดอกแบบมีกาบรองสีแดงอมน้ำตาล รูปไข่ ยาว 13-18 ซม. โคนกาบหักคอดเป็นกระเปาะสีเขียว ปลายช่อดอกรูปกรวยเรียวยาว ยาวถึง 15 ซม. ดอกส่งกลิ่นเหม็นบางช่วงเวลา

สรรพคุณ

- **ตำรับยาขับเสมหะ/แก้ไอ :** หัวหรือเหง้าช่วยขับเสมหะ แก้ไอ (S1-11)

ช่อดอกด้านในกาบรองช่อดอกของอุตพิต

แอ็ดเล็ก

ชื่อท้องถิ่น : แด่น้ำ (สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Erismanthus sinensis* Oliv.

ชื่อวงศ์ : EUPHORBIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ต้น สูงถึง 5 ม. ตามกิ่ง ก้านใบ และผลมีขนสั้นสีน้ำตาล ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน-หอกกลับ ยาว 8-13 ซม. โคนใบเบี้ยว ก้านใบยาว 5-10 มม. บวมพอง ช่อดอกเพศผู้สีแดงอมชมพู ทรงค่อนข้างกลม ยาวถึง 3 ซม. ผลมี 3 พู กว้าง 1.3 ซม. ก้านผลยาว 2 ซม.

สรรพคุณ

- **เปลือก กิ่ง หรือราก :** รักษาบาดแผลและสมานแผล (E2)

กลาง : ช่อดอกเพศผู้, ล่าง : ผลอ่อนของแอ็ด

บนซ้าย : ดอก, บนขวา : ผลอ่อนของเอื้องหมายนา

เอื้องหมายนา

ชื่อท้องถิ่น : เอื้องหมายดง (พิษณุโลก), เอื้องหมายนา (ตรัง, สระแก้ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cheilocostus speciosus* (J. Koenig) C. D. Specht

ชื่อวงศ์ : COSTACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้ล้มลุก สูงถึง 2 ม. มีเหง้าใต้ดิน ลำต้นเหนือดินมีข้อปล้อง ลำต้นหนา 2-3 ซม. ใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี-ใบหอก ยาว 20-30 ซม. ใบอ่อนแผ่นใบด้านล่างมีขนไหมสีเงินแนวกับผิว ข้อดอกออกที่ยอด กลีบดอกรูปแตรสีขาว ยาวถึง 10 ซม. กลางดอกสีเหลือง ผลอ่อนค่อนข้างกลมผิวเป็นสามเหลี่ยม สีเขียว-แดง ปลายผลมีหลอดกลีบเลี้ยงติดค้าง

สรรพคุณ

- เหง้า : แก้กษัย แก้กโรคหอบหืด (E2)
- เหง้า : แก้ผื่นทอง (N1)
- ทั้งต้น : ขับปัสสาวะ รักษาหูดน้ำหนวก (NE2)
- ตำรับยาแก้พิษไข้ : แก้กษัย ไตพิการ บำรุงไต, ช่วยขับปัสสาวะ (S2-09)

ฮ่อสะพายควาย

ชื่อท้องถิ่น : เถาตุกง เถากระตุกง (สระแก้ว),

ย่านตุก (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Sphenodesme pentandra* Jack

ชื่อวงศ์ : LAMIACEAE

ลักษณะเด่น : ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวถึง 30 ม. เปลือกเถาแตกร่องแกมสะเก็ดตามยาว เปลือกในมีเส้นสีเหลืองส้ม ตามส่วนอ่อน ๆ มีขนสั้น เมื่อแก่เกลี้ยง กิ่งอ่อนเป็นสีเหลี่ยม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีแกมขอบขนาน-ใบหอก ยาว 10-17 ซม. ปลายใบเรียวแหลม แผ่นใบด้านบนมันเงา มีรอยขีดตามแนวเส้นใบเล็กน้อย ก้านใบ ยาว 5-10 มม. ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง ยาวถึง 30 ซม. ใบประดับ สีเขียวอ่อน ผิวเกลี้ยง รูปขอบขนาน มี 6 อัน รองรับช่อดอก (ดูคล้ายดอก) บานกว้าง 5-6 ซม. ติดคงทน มีดอกย่อยตรงกลางช่อ 7-9 ดอก กลีบดอกสีม่วง มี 5 แฉก กลางหลอดดอกมีขนเป็นฝอย ผลกลมรี เนื้อแข็ง กว้าง 4 มม.

สรรพคุณ

- **เถา :** แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดเส้นเอ็น ช่วยเชื่อมต่อกระดูกที่หัก แก้ไมเกรน; ใบสด : ถ้ากินจะทำให้มีน้ำนม (E2)
- **ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย-กระดูกทับเส้น :** แก้ปวดหลัง ปวดเอว ปวดไขข้อ ปวดกระดูก แก้กระดูกทับเส้น บำรุงธาตุ (E2-216)
- **ตำรับยาปรับธาตุ/ปวดเมื่อย/ปวดข้อ-เอ็น :** ช่วยปรับธาตุ แก้ปวดเมื่อย ปวดเข้า-ข้อ-เอ็น แก้เอ็นพิการ (S2-26)
- **ตำรับยารักษากระดูกทับเส้น :** รักษาอาการกระดูกทับเส้น (S2-66)

เถาอายุมากของฮ่อสะพายควาย/ย่านตุก

บน : ใบของต้นอายุน้อย, กลาง : ใบของต้นอายุมาก, ล่าง : หน้าตัดเถาของฮ่อสะพายควาย/ย่านตุก

ส
ภาค

ดัชนีชื่อท้องถิ่น

ชื่อท้องถิ่น	หน้า	กระบกคาย	250
กันครก	193	กระเบา	188
กรู้งเขมา	191	กระเบา	233
กรวยป่า	182	กระเบาหลัก	188
กระเจียว	457	กระเบาใต้	188
กระเจียวช้าง	395	กระเบาหน้า	188
กระเจียวแดง	457	กระเบาใหญ่	188, 188
กระเจียวตัวเมีย	393	กระเบาใหญ่	233
กระเช้าฝีมด	446	กระพังโหม	336
กระชิก	218	กระมอบ	189
กระตอหดใบขน	224	กระวาน	189
กระดั่งงา	182	กระวานขาว	190
กระดิ่งช้างเผือก	182	กฤษณา	191
กระดุกกบ	183	กฤษณา	192
กระดุกไก่	399	กฤษณาใต้	192
กระดุกไก่ขาว	399	กล้วยเต่า	193
กระดุกไก่แดง	292	กล้วยเถื่อน	193
กระดุกไก่ป่า	399	กล้วยน้อย	299
กระโดน	183	กล้วยป่า	193
กระแตไต่ไม้	184	กล้วยมูสัง	375
กระทงลาย	184	กล้วยหมูสัง	375
กระท่อมเลือด	185	กล้วยอีเห็น	391
กระทิง	423	กลอย	193
กระทือ	185	กลอยเปือเมา	193
กระทุ่ม	186, 186	กลิ้งกลางดง	185
กระทุ่มเนิน	186	กลิ้งกลางดง	394
กระทุ่มบก	186	กลิ้งกล่อม	194
กระเทียมช้าง	187	กว้าว	206
กระบก	187	กวาวเครือแดง	290
		กว้าวแดง	290

กอมขม	194	กำลังข้างเผือก	303
กะเจียน	195	กำลังข้างสาร	319
กะตังใบ	195	กำลังทรพี	399
กะหวาด	412	กำลังเลือดม้า	310
กะอวม	196	กำลังวัวเถลิง	203
กัตลั่น	196	กำลังวัวเถลิง	214
กัตลั่นดง	221	กำลังเสือโคร่ง	204
กันเกรา	196	กำลังเสือโคร่ง	249
ก้างปลาขาว	197	กำลังเสือโคร่ง	389
ก้างปลาเครือ	197	กำลังเสือโคร่งน้อย	205
ก้างปลาแดง	197	กำลังหนูมาน	204
ก้างปลาแดง	378	กำลังหนูมาน	256
กาแซะ	253	กำลังหนูมาน	444
ก้านเหลือง	198	กั๊ก	401
ก้านเหลือง	254	กุก	199
กาฝาก	198	กุง	331
กาฝากมะนาว	198	กุ่มน้ำ	199
กาฝากมะม่วง	198	กุ่มบก	200
กาฝากมะม่วงคัน	198	กูดช้าง	392
กาฝากมะม่วงป่า	198	กูดฝอย	436
ก่าม	200	กูดพร้าว	200
ก้ามปู	261	กูดมันแดงตัวผู้	309
กายสิทธิ์	450	เกล็ดนึ่ง	201
การบูรเถา	385	เกล็ดปลา	200
การเวก	296	เกล็ดปลาซ่อน	201
กาเล็ดกาเว้า	197	เกล็ดลั่น	201
กาสามปีก	199	เกล็ดลั่นน้อย	201
กาหลง	430	เกล็ดลั่นใหญ่	200
กำจัด	202	แก้มขาว	308
กำจัดตัน	202	เกลบก่อง	280
กำจาย	202	แกแล	201
กำแพงเจ็ดชั้น	203	แกแล	416

แก้ว	201	ข้าวจี	453
โกทา	217	ข้าวตาก	227
โกสั่ม	186	ข้าวเย็นเหนือ	209
ไกรทอง	204	ข้าวสารป่า	211
ขม้นเครือ	205	ข้าวสารหลวง	211
ขม้นเครือ	224	ข้าวหลามดง	212
ขม้นดำ	395	ข้าใหญ่	209
ขม้นฤาษี	205	ข้าใหญ่	318
ขลง	374	ข้าขาว	212
ขวากไก่	205	ข้าแดง	182
ขวาง	325	ข้าแดง	212
ขว้าว	206	ข้าเก๋ย่น	212
ขอบชะนาง	414	ข้าตุ่น	316
ขอบนาง	414	ข้าผึ้ง	449
ข่อย	206	ข้าแรด	213
ข่อยน้ำ	207	ข้าหนอน	450
ข่อยหนาม	207	ข้าเหล็ก	213
ข่อยหนาม	207	ข้าเหล็กป่า	214
ชะย้อมหลวง	208	ข้าเหล็กป่า	428
ขันทองพยับบาท	208	ข้าเหล็กเลือด	214
ขาไก่	209	ข้าอัน	316
ขาไก่แดง	209	เขกา	214
ข้าคม	209	เข้มขาว	215
ข้าคม	384	เข้มแดง	215
ข้าโคม	209	เข้มทอง	215
ข้าตาแดง	210	เข้มป่า	211
ขานาง	300	เข้มป่า	215
ข้าป่า	209	เข้มป่า	269
ขาเปี้ยน่ม	209	เข้มไหม้	216
ข้าลิง	210	เขยตาย	216
ข้าลิง	210	เขี้ยวพุ่มใบมน	359
ข้าเล็ก	210	เขี้ยวพุ่มใบยาว	360

เขี้ยวสะอื้น	394	ค้ำคาวขาว	395
เขื่องเขี้ยว	419	ค้ำคาวดำ	302
ไข่เต่า	193	ค้ำคาวดำดอกใหญ่	395
ไข่เน่า	216	ค้ำคาวหนู	312
ไข่เน่า	231	คานหามเสือ	271
คนทา	217	ค่าลั่น	196
คนที่ดำ	381	คำพม่า	430
ครอบจักรวาล	312	คำมอกหลวง	231
ครอบจักรวาล	343	คำแสด	232
ครามขน	217	คำแสดป่า	232
ครี	218	คุกะ	224
คล้า	218	คุระเปี้ยะ	224
คลุ้ม	219	คุน	383
คอกี้ว	264	เครือขอสอ	306
คองูเห่า	229	เครือเขาติน	230
คอนแคน	204	เครือเขาไฟ	378
ค้อนตีหมา	386	เครืองูเขี้ยว	228
ค้อนหมาขาว	204	เครืองูเห่า	229
ค้อนหมาขาว	220	เครือชูด	230
ค้อนหมาแดง	386	เครือตดหมา	432
คอมเขี้ยว	386	เครือปลอก	230
คอมแดง	333	เครือปลอก	381
คอมส้ม	333	เครือปลาสงแดง	230
คอแลน	220	เครือแพบ	230
คอแลนเขา	221	เครือย่านาง	286
คอห้อย	221	เครือไส้ตัน	364
คอแห้ง	241	เครือหมอน้อย	191
คัดเค้า	222	เครือออน	231
คัดเค้าเครือ	222	เครืออีโกย	401
คัดเค้าแดง	222	เครือแหม่ม	205
คันแรวนกข่อ	317	เคี่ยม	228
ค้ำคาว	223	เคี่ยมคะนอง	228

แควบ	341	จิ้งจ้อ	239
แควบน้ำ	341	จิ้งจ้อเหลื่อม	239
โคคลาน	224	เจตีย์เจ็ดชั้น	204
โคคลาน	224	เจตพังคี	239
โคคลาน	225	เจตพังคีป่า	239
โคคลาน	263	เจตมูลเพลิงขาว	240
โคคลานตัวผู้	183	เจตมูลย่าน	306
โคลงเคลง	226	เจตหมูน	306
โคลงเคลง	227	แจง	240
โคลงเคลงขนต่อม	227	เฉียงพร้านางแอ	241
โคลงเคลงตัวผู้	227	ชมชื่น	312
ไคร้หน้า	232	ชมพุน้ำ	242
ฆ่าลิ้น	196	ช้องแมว	242
ง้าย้อย	233	ชองระอา	417
จิวดอกขาว	233	ชะเนียง	243
จิวป่า	233	ชะพลู	245
จิวผา	233	ชะมวง	243
จวง	294	ชะมวงช้าง	243
จันทน์ขาว	237	ชะมวงใบเล็ก	442
จันทน์คันทนา	234	ชะมวงป่า	243
จันทน์ชะมด	234	ชะมาง	442
จันทน์ชะมด	235	ชะลูด	244
จันทน์แดง	235	ชะลูดหอม	244
จันทน์ผา	235	ชะเอมไทย	245
จันทน์หอม	235	ชะเอมป่า	245
จันทนา	237	ช้างน้ำว	275
จวนเครือ	285	ช้างผสมโขลง	446
จวนเครือ	290	ช้างสร้อย	195
จำปูน	238	ข้าพลู	245
จิก	279	ชายผ้าสีดา	246
จิกเขา	238	ขำมะเลียง	252
จิกนม	238		

ชิงชัน	247	ดูกลไ้	208
ชิงช้าชาลี	248	เดือยไ้	256
ชิงชี่	248	เดือยดิบ	364
ชิงดอกเดียว	381	แดง	256
ชินชี่	249	แดงเขา	428
ชุมแสงแดง	250	แดงแสง	413
ชุมเห็ดเทศ	250	โดน	183
เชียด	251	โตไม่รู้ลั้	257
เชือก	377	ตดหมา	433
เชือกเขาไฟ	378	ตดหมาตัน	258
แ่มซีน	261	ต้นกันกระดุกบัง	256
โชน	252	ต้นดอกคั้	211
ชิก	218	ต้นตายปลายเป็น	419
ชิงไคตัน	251	ตรีชวา	258
ชี	336	ตรุษ	454
ชุกไ้	344	ตอ	414
แซะ	253	ตองกาย	259
เฒ่าหลังลาย	253	ตองข้าวต้ม	197
ดงเย็น	344	ตองข้าวต้ม	259
คันหมี	254	ตองเต้า	260
คันหมี	254	ตองแตก	260
ดักไฟย่าน	284	ต้อ้งแล้ง	298
ตีควาย	254	ต้อ้งแล้ง	298
ดิงตัน	194	ตองหน้ง	232
ตีปลากั้ง	216	ตองแห้ง	256
ตีปลากั้ง	254	ตองอาน	261
ตีปลากั้ง	301	ต่อไ้	261
ตีปลากั้งป่า	254	ตะกู่	186
ตีปลาช่อน	216	ตะแกแล	201
ตีหมี	255	ตะโกสวน	262
คู	311	ตะขบ	262
ดูกลไ้ย่าน	256	ตะขบป่า	262

ตะขบป่า	263	ตานเสี้ยน	272
ตะเข้คุมวัง	263	ตานเสี้ยน	273
ตะเข้บ	264	ตานเสี้ยนเล็ก	273
ตะคร้อ	264	ตานหก	274
ตะครอง	264	ตานหม่อน	274
ตะค้ำนเล็ก	265	ตาเปิดตาไก่	270
ตะเคียน	267	ตาลเหลือง	275
ตะเคียนเต๋มา	267	ตำเสา	196
ตะเคียนทอง	267	ตังตัง	275
ตะไคร้ต้น	294	ตังตังตัวแม่	275
ตะไคร้หน้า	232	ตั่ว	276
ตะแบก	268	ตั่วเกลี้ยง	276
ตะแบกแดง	268	ตั่วขาว	276
ตะแบกนา	268	ตั่วแดง	276
ตะแบกเลือด	346	ตั่วส้ม	276
ตะลุมฟูก	269	ตืนตัง	275
ตะไหล	269	ตืนตังเตี้ย	277
ตังตาบอด	269	ตืนนก	278
ตับเต่าตัน	270	ตืนเป็ด	420
ตับเต่าเตี้ย	193	ตืนเปิดเครือ	289
ตับเต๋าน้อย	198	ตืนเปิดดง	208
ตับเต๋าใหญ่	262	ตืนเปิดดำ	278
ตาไก่	203	ตัมเต้น	392
ตาไก่	203	ตุมกา	429
ตาไก่ใบกว้าง	270	ตุมกาขาว	429
ต้าง	271	เต็ง	279
ต้างไก่	195	เต็งหนาม	280
ต้างหลวง	271	เตยเขา	281
ตาตุ่มบก	271	เตยย่าน	280
ตานดำ	283	เตยหนู	281
ตานนกกด	385	เตยหะ	281
ตานนม	272	เต๋าร้าง	283

เติม	282	ทองเดือนห้า	291
แตดลิง	405	ทองหลางใบมน	292
แต้ว	276	ทองหลางป่า	291
แต้วน้ำ	459	ท่อมหนูช่อ	292
ถ่านไฟผี้	283	ทะโล้	361
เถากระดุง	461	ทิ้งถ่อน	293
เถาคันแดง	401	ทุ	328
เถาดุง	461	ทุ้งฟ้า	293
เถาตีนตั้ง	275	เทพทาโร	294
เถานมวัว	297	เท้ายายม่อม	295
เถาน้ำดับไฟ	284	เท้ายายม่อมต้น	295
เถาประโยค	284	ไทรย้อย	295
เถาพันซ้าย	285	นกนอน	300
เถาหมาพลั่ง	375	นน	278
เถาเมื่อย	367	นนทรีป่า	456
เถาย่านาง	286	นมควาย	296
เถารางแดง	381	นมจั่ว	296
เถาลิ้นเสือ	364	นมจั่ว	357
เถาวัลย์เปรียง	287	นมชะนี	297
เถาวัลย์ย้ง	288	นมน้อย	298
เถาวัลย์เหล็ก	230	นมพิจิตร	298
เถาวัลย์เหล็ก	381	นมแมว	299
เถาสะค้าน	265	นมแมวป่า	296
เถาสะเอม	417	นมแมวป่า	299
เถาหงอนไก่	288	นมวัว	357
เถาเอ็น	376	นมสวรรค์	300
เถาเอ็นอ่อน	230	นมสวรรค์ตัวผู้	301
เถาเอ็นอ่อน	289	นมสาว	272
เถาไ้อ์เหล็ก	454	นมหวาน	300
ทนต์	257	นวลแป้ง	300
ทนต์	260	นากบุด	307
ทองเครือ	290	นางแข่ง	390

นางพญาท้าวเอว	222	ใบต่างดอก	308
นางแย้มป่า	301	ปดคาย	378
นางแย้มป่า	301	ปรง	309
นางแย้มป่า	328	ปรงไข่	309
นางแลว	301	ปรงทะเล	309
น้ำข้าว	312	ปรงสวน	309
น้ำดับไฟ	284	ประจำไก่	310
น้ำนอง	194	ประดงแดง	310
น้ำนอง	304	ประดงเลือด	310
น้ำนองตัน	194	ประดงสอ	301
น้ำน้อย	194	ประดู่	311
น้ำแนวน	410	ประดู่โคก	311
น้ำแนวขาว	452	ประดู่ป่า	311
น้ำแนมวง	410	ประดู่ส้ม	282
นิ้วมือพระนารายณ์	302	ประยงค์เกลื่อน	312
เนระพูสี	302	ประยงค์ป่า	312
เนระพูสีไทย	302	ปริง	354
เนียง	243	ปลายข้าวสาร	216
เนียน	304	ปลาไหลทอง	313
โนรา	303	ปลาไหลทอง	417
บ่งมั่ง	241	ปลาไหลเผือก	313
บริแหวง	387	ปอกระสา	314
บวบขม	305	ปอขนุน	314
บอนเต่า	305	ปอขาว	316
บอระเพ็ด	306	ปอขี้อัน	316
บอระเพ็ดพุงช้าง	306	ปอแดง	314
บัวบกโคก	306	ปอเต่าไห้	315
บัวบกเถา	306	ปอเต่าไห้	316
บัวม้ามีด	308	ปอฝ้าย	316
บุจนาค	307	ปอยาบ	435
บุหรืหนั่ง	254	ปักษาแหวกรัง	234
เบนขอ	205	ปัดมูก	317

ปุดชนดอกขาว	317	ผ้าร้ายห่อทอง	205
ปุดคางคก	318	ไผ่รวก	324
ปุดช้าง	318	ฝนแสนห่า	387
ปุดดิน	318	ฝนแสนห่า	409
ปุดแดง	318	ฝาง	325
ปุดเมืองกาน	318	ฝางแดง	325
เปราะป่า	319, 319	ฝางส้ม	325
เปราะใหญ่	319	ฝางเสน	325
เปล้าเงิน	320	ฝาละมี	270
เปล้าแดง	321	ฝีมอบ	326
เปล้าตะวัน	320	พญาเง้า	229
เปล้าแพะ	321	พญาท้าวเอา	222
เปล้าเลือด	321	พญาเทครัว	288
เปล้าหลวง	321	พญาปล้องเงิน	417
เปล้าใหญ่	321	พญาปล้องทอง	327
เปาะแปะ	277	พญาปล้องทอง	417
เปื่อย	268	พญามือเหล็ก	205
เปื่อย	268	พญามือเหล็ก	327
เปื่อยเลือด	346	พญามูลเหล็ก	327
แป้งน้อย	319	พญารากขาว	328
โปรงฟ้า	421	พญารากดำตัน	391
ผักกาดกบ	322	พญาวานร	376
ผักก้าม	200	พญาสัตบรรณ	278
ผักตัว	276	พญาสัตบรรณ	420
ผักเม็ก	428	พญาเสือโคร่ง	205
ผักไร่	245	พนมสวรรค์	300
ผักสาบ	323	พนมสวรรค์ป่า	328
ผักหนาม	323	พรวด	328
ผักหวาน	324	พรมตีนสูง	329
ผักหวานป่า	324	พระขรรค์เพชร	438
ผักหวานเปรี้ยว	410	พรวนกกุ่ม	259
ผักอีเล็ด	245	พรวนกกุ่ม	396

พริกนก	330	พริกกาสาป่า	234
พริกป่า	330	พริกกาสาป่า	270
พริกฤาษี	330	พริกกาสาป่า	402
พริกหอม	202	พุงทะลาย	430
พฤษภ	330	พุดทุ่ง	338
พลวง	331	พุดป่า	330
พลองกินลูก	332	พุมพีแดง	301
พลองแก้มอัน	332	เพกา	339
พลองเกลบ	453	โพบาย	340
พลองขึ้นก	453	ไผ	342
พลองใบมน	332	ไพลนก	340
พลองใหญ่	332	แพบน้ำ	341
พลับเขา	333	ไฟเดือนห้า	269
พลับปลา	333	ม่วงเลือด	341
พลับพลิงป่า	187	มะกล่ำต้น	342
ปลา	333	มะกล่ำตาช้าง	342
ปลูช้าง	228	มะกอก	342
พวมพรวัว	192	มะกอกเกลื่อน	342
พะยอม	334	มะกอกป่า	342
พะวา	334	มะกอกพราน	342
พะวาน้ำ	267	มะก่องข้าว	343
พังคี	335	มะก่องค้ำควา	223
พังแหร	335	มะกา	344
พังแหรใหญ่	335	มะกาเครือ	344
พังโหม	336	มะกาดัน	345
พินจำ	336	มะกายเครือ	225
พาโหม	336	มะเกลือ	346
พาโหมต้น	337	มะเกลือเลือด	346
พิกุล	337	มะกั้ม	342
พิกุลป่า	338	มะขามป้อม	347
พิลังกาสา	270	มะเขือขึ้น	326
พิลังกาสา	383	มะคอม	333

มะคังแดง	348	มะเฒ่าสาย	358
มะค่าขี้หมู	253	มะระขี้นก	359
มะค่าแต้	348	มะเลื่อม	342
มะค่าโมง	349	มะสอย	359
มะค่าไก่	310	มะสอยใหญ่	360
มะค่าดีควาย	349	มะหวด	360
มะเค็ด	350	มะหวดน้อย	360
มะแควบ	341	มะหวดผี	360
มะซึก	349	มะหาด	361
มะดุก	350	มะหาด	451
มะดุกหิน	350	มะหาดใหญ่	361
มะเดื่อชุมพร	351	มะหาดใหญ่	451
มะเดื่อปล้อง	351	มังตาน	361
มะเดื่อป่อง	351	มังเบร	226
มะเดื่ออุทุมพร	351	มังเร	226
มะตาด	352	มันแขง	362
มะตูม	353	มันเทียน	362
มะแตงเครือ	184	มันนก	362, 362
มะนาวผี	354	มันพาด	362
มะปริง	354	มันเสา	363
มะปรางป่า	355	ม้ากระต๊อบโรง	363
มะพลับ	262	ม้าทลายโรง	363
มะพลับทอง	355	ม้าลาย	333
มะพลับป่า	304	มุยด่อน	348
มะพลับป่า	355	มูกเขา	364
มะพอก	355	เม็ดข้าวสาร	368
มะแฟน	356	เฒ่าไข่ปลา	368
มะไฟ	356	เฒ่าสร้อย	368
มะไฟป่า	356	เฒ่าสาย	358
มะไฟแรด	357	เฒ่าเหล็ก	369
มะม่วงคั่น	358	เมื่อยดำ	367
มะม่วงป่า	358	เมื่อยดุก	367

เมื่อยแดง	367	ย่านปด	375
โมก	366	ย่านพาโหม	336
โมกเครือ	364	ย่านเมาะ	287
โมกเครือ	364	ย่านลีเภา	387
โมกแดง	365	ย่านอวด	450
โมกมัน	366	ย่านเอน	376
โมกหลวง	366	ย่านเอนม้า	363
โมกใหญ่	366	ย่านาง	286
ไม้มูก	365	ยายกั้งเล็ก	376
ไม้รวก	324	ยายคลั่ง	253
ไม้หอม	192	ยายปลวก	350
ไม้โอบ	250	ยารากขาว	441
ไม้ฮวก	324	ยารากเหลือง	370
ยมหอม	369	ยาหัวข้อ	195
ยมหิน	370	รกฟ้า	377
ยอดก	292	รสสุคนธ์	378
ยอดิน	370	ระฆังเขียว	420
ยอดเอน	371	ระงับ	378
ยอดป่า	371	ระงับพิษ	378
ยอดแยง	370	ระย่อม	379
ยาง	372	ระย่อมเล็ก	379
ยาง	374	ระเี่ยงใบมน	242
ยางแดง	371	รัง	379
ยางตาแตก	271	รางจืด	380
ยางนา	372	รางแดง	381
ยางมันหมู	372	ราชครูดำ	381
ยางยูง	373	ราชดัด	382
ยางวาด	374	ราชพฤกษ์	383
ย่านขลง	374	ราม	383
ย่านดุก	461	เร็ว	384
ย่านนมควาย	375	เร็วป่า	317
ย่านนาง	286		

เร่วใหญ่	384	โลดทะนง	390
ฤาษีผสม	385	ว้าวหาย	403
ฤาษีผสมแก้ว	385	ว้าวหายแดง	403
ฤาษีผสมเสร็จ	385	ว่านกาเหว่าลาย	197
ละอองไฟฟ้า	385	ว่านกำลังหนุมาน	436
ลาย	386	ว่านกีบแรด	392
ลำเจียกเขา	281	ว่านไถ่น้อย	385
ลำดวน	391	ว่านชันหมาก	329
ลำดวนดง	391	ว่านค้ำควาดำ	302
ลำเท็ง	309	ว่านดักแด้	393
ลำพูป่า	392	ว่านนกคุ้ม	319
ลิ้นกวาง	386	ว่านนกคุ้ม	398
ลิ้นควาย	341	ว่านนางตัด	393
ลิ้นงูเห่า	327	ว่านประดับดิน	436
ลิ้นฟ้า	339	ว่านพระนิม	394
ลิ้นแรด	378	ว่านพริ้ว	394
ลิ้นเสือ	378	ว่านพังพอน	395
ลิ้นเหี้ย	298	ว่านมหากาฬ	322
ลิเกาใหญ่	387	ว่านมหาเมฆ	395
ลูกข่า	387	ว่านลิ่วเตี้ย	440
ลูกใต้ใบ	434	ว่านสากเหล็ก	259
เล็ดข้าง	259	ว่านสากเหล็ก	396
เล็ดหนู	197	ว่านสาวหลง	397, 397
เล็บมือนาง	388	ว่านสาวหลงใต้	397
เล็บแมว	389	ว่านหอมใหญ่	395
เล็บเหยี่ยว	389	ว่านหวานอน	398
เล็บเหยี่ยวน้อย	389	วาสนาป่า	220
เล็บเหยี่ยวใหญ่	264	สกุณี	398
เลือดม้าเครือ	310	สน	399
เลือดแรด	390	สนกระ	399
เลื่อม	342	สนสองใบ	399
โลด	389	สนสามใบ	400

สบู่เลือด	185	สมุนไพร	409
สั้มกบ	401	สมุย	445
สั้มกั้	288	สมุยชน	445
สั้มกั้	401	สมุนไพร	409
สั้มกั้	402	สมุนไพร	409
สั้มกั้ชน	402	สร้อยอินทนิล	410
สั้มกั้ขาว	402	สลักดำ	333
สั้มกั้ช้าง	401	สลัด	410
สั้มกั้ตรัง	403	สลัดโต	411
สั้มขั้มอด	405	สลัดโตป่า	411
สั้มแขก	403	สวอง	418
สั้มควาย	404	สวาด	412
สั้มพอ	206	ส่องฟ้า	412
สั้มโมง	243	ส่องฟ้า	421
สั้มลม	404	สะแกแสง	413
สั้มลมป่า	401	สะค้าน	265
สั้มลิง	405	สะค้าน	265
สั้มสันดาน	405	สะค้านเถา	265
สมเสร็จ	378	สะค้านพริก	265
สมอเครือ	454	สะค้านพิษ	265
สมอชด	407	สะเดา	413
สมอติ้	406	สะเดาเย็น	414
สมอททะเล	406	สะตอ	414
สมอไทย	407	สะตอขาว	414
สมอพิเภก	407	สะตอดาน	414
สมอรัต	431	สะบ้า	415
สมอแทน	398	สะบ้ามอญ	415
สั้มอ้อบแอ้บ	405	สะมัง	388
สั้มด	421	สะแล	416
สั้มด	449	สะเอ้ง	417
สั้มดน้อย	408	สะไ้ตัน	426
สั้ม	316	สั้	417

สักขี	218	สุรามะริด	426
สักขีไก่อ	418	เส้งเล็ก	427
สังกรณี	418	เสนห์จันทร์ขาว	393
สั่งทำ	419	เสม็ด	427
สังวาลพระอินทร์	419	เสม็ดขาว	427
สังหยูใบเล็ก	420	เสม็ดขุน	428
สัดบรรณ	420	เสม็ดแดง	428
สันโสก	421	เสลดพังพอนตัวเมีย	327
सान	421	เสลา	458
सानน้ำ	352	เสลาเปลือกบาง	431
सानใหญ่	421	เสี้ยวใหญ่	430
สามสิบ	422	แสงชั้น	389
สามสิบสองประดง	425	แสมสาร	428
สายหยุด	422	แส้ผ้าทลาย	363
สารภี	423	แสลงใจ	429
สารภีดอกใหญ่	424	โสกเขา	430
สารภีป่า	423	ไส้ตัน	364
สารภีป่า	424	ไส้ปลาไหล	364
สาวดำ	355	หงอนเงือก	411
สาวสะดุ้ง	420	หญ้าดอกคำ	432
สาวหยุด	422	หญ้าตดหมา	432
สำเหล้า	344	หญ้าตดหมาใบเล็ก	433
สำเหล้า	425	หญ้าตีนกา	433
สำรอง	430	หญ้าตีนนก	433
สำรองกะโหลก	430	หญ้าไต่ใบ	434
สำโรง	431	หญ้าถอดบ้อง	434
สิรินธรวัลลี	425	หญ้าถอดปล้อง	434
สีดาโคก	189	หญ้าบิต	435
สีดาป่า	189	หญ้าปราบ	257
สีพันกระบือ	426	หญ้าปริก	435
สีพันคนทา	217	หญ้าแพรกหิน	435
สุรามะริด	203	หญ้าแพรกหินปูน	436

หญ้ายายเภา	387	หมากคร้อ	264
หญ้าร่องไห	436	หมากงาช้าง	443
หญาริแพร์	439	หมากแตก	184
หญ้าลินจ	437	หมากบก	187
หญ้าลูกคล้า	435	หมากเป็น	263
หญ้าสองปล้อง	437	หมากผู้ป่า	444
หญ้าสาบ	257	หมากเลื่อม	342
หญ้าสามคม	438	หมากหมก	444
หญ้าหนูตัน	438	หมากหวด	360
หญ้าหางอัน	439	หมากแหน	407
หญ้าเหนียวหมา	439	หมาถอนหลัก	292
หญ้าเหล็กนกคุ้ม	440	หมาน้อย	191
หนอนตายหยาก	440	หมีเหม็น	445
หนามไก่ให้	229	หมุยขน	445
หนามซี่แรด	350	หมุยช้าง	421
หนามคนทา	217	หมุยหอม	421
หนามครอบช้าง	264	หมูกิ่ง	446
หนามจาย	202	หลุมนก	203
หนามเดือยไก่	441	หว่า	447
หนามแทงใบมน	242	หวาด	412
หนามแทงใบมน	350	หวาย	448
หนามเล็บแมว	389	หวายกอ	259
หนามหัน	213	หวายขม	448
หนาวเดือนห้า	303	หวายดิน	224
หนุมานประสานกาย	302	หวายตะมอย	264
หมอน้อย	442	หวายตะมอย	448
หมักแปม	442	หวายฝอย	435
หมักม่อ	443	หวายลิง	449
หมักแหน	407	หอมแขก	449
หมากกอก	342	หัน	390
หมากเก็น	263	หันแดง	213
		ห้วยกะทาด	362

หัวเข้าพระภาชี	205	เหลื่อมบันดง	183
หัวยาข้าวเย็นใต้	209	แหนกวาง	270
หัวร้อยรู	184	แหนเครือ	454
หัวร้อยรู	446	แหนง	397
หัวว่าว	184	แหนงคอกแดง	318
หัวเอียน	269	อบเซย	251
หัสคุณ	408	อวดเชือก	454
หัสคุณ	421	อวดน้ำ	450
หัสคุณเทศ	338	อวดน้ำ	455
หัสดำ	200	อวดเลือด	450
หัสแดง	385	อ้อยข้าง	199
หางหมาจอก	450	อ้อยข้าง	245
หางไหลแดง	450	อะราง	456
หาด	361	อัคคีทวาร	258
หาด	451	อัคคีทะเล็ก	258
หาดใหญ่	451	อ้ายบ่าว	456
ห้าเมย	255	อาวแดง	457
หูปากกา	452	อินทนิล	457
หุหมี	316	อินทนิลน้อย	431
หุหมี	452	อินทนิลน้ำ	457
หุหมีชน	452	อินทนิลบก	458
เหมือดคน	357	อินทรชิต	458
เหมือดคนใหญ่	389	อีหนูป่า	323
เหมือดจี้	453	อีเลิด	245
เหมือดจี้	453	อีโล้นชานกเขา	248
เหมือดส้ม	389	อีเหนียว	437
เหมือดแอ	453	อุตพิต	459
เหล็กไม้ไผ่	422	อุโลก	401
เหล็กไม้ไผ่	453	เอ็นม้า	363
เหล็กราชครู	454	เอ็นอ่อน	289
เหล็กเลือด	454	เอนอ้า	226
เหล็กปลาทูหมอบก	427	เอ็นอ้า	226

เอื้องหมายดง	460
เอื้องหมายนา	460
แอ็คเล็ก	459
ไอ้แหวง	387
ฮ่อสะพายควาย	461
ฮ้าง	379
ฮังหนาม	280
ฮ้างฮั่น	330
ฮุ้นไเฮ้	204
เฮื่อนกวาง	270
แฮดกวาง	270
แฮ่ม	205

ดัชนีชื่อวิทยาศาสตร์

No	ชื่อวิทยาศาสตร์	หน้า		
1	<i>Abutilon indicum</i>	343	32	<i>Anamirta cocculus</i> 224
2	<i>Acacia megaladena</i> var. <i>indo-chinensis</i>	213	33	<i>Anaxagorea javanica</i> var. <i>javanica</i> 238
3	<i>Acronychia pedunculata</i>	196	34	<i>Anaxagorea luzonensis</i> 203
4	<i>Acrostichum aureum</i>	309	35	<i>Ancistrocladus tectorius</i> 386
5	<i>Adenanthera pavonina</i>	342	36	<i>Angiopteris evecta</i> 392
6	<i>Adenia viridiflora</i>	323	37	<i>Anneslea fragrans</i> 424
7	<i>Aegle marmelos</i>	353	38	<i>Antidesma acidum</i> 368
8	<i>Afzelia xylocarpa</i>	349	39	<i>Antidesma ghaesembilla</i> 368
9	<i>Aganonerion polymorphum</i>	404	40	<i>Antidesma sootepense</i> 358
10	<i>Aglaia edulis</i>	223	41	<i>Aporosa villosa</i> 389
11	<i>Aglaia odoratissima</i>	312	42	<i>Aquilaria crassna</i> 191
12	<i>Aglaia silvestris</i>	234	43	<i>Aquilaria malaccensis</i> 192
13	<i>Aglaonema simplex</i>	329	44	<i>Arcangelisia flava</i> 205
14	<i>Albizia lebbeck</i>	330	45	<i>Archidendron jiringa</i> 243
15	<i>Albizia myriophylla</i>	245	46	<i>Ardisia crenata</i> var. <i>crenata</i> 270
16	<i>Albizia procera</i>	293	47	<i>Ardisia elliptica</i> 383
17	<i>Allophylus cobbe</i>	261	48	<i>Ardisia helferiana</i> 402
18	<i>Alpinia conchigera</i>	210	49	<i>Artabotrys burmanicus</i> 297
19	<i>Alpinia malaccensis</i> var. <i>malaccensis</i>	209	50	<i>Artabotrys harmandii</i> 296
20	<i>Alpinia mutica</i> var. <i>nobilis</i>	384	51	<i>Artocarpus lacucha</i> 451
21	<i>Alpinia rafflesiana</i> var. <i>hirtior</i>	317	52	<i>Artocarpus thailandicus</i> 361
22	<i>Alstonia angustiloba</i>	278	53	<i>Aspidistra sutepensis</i> 301
23	<i>Alstonia macrophylla</i>	293	54	<i>Atalantia monophylla</i> 354
24	<i>Alstonia scholaris</i>	420	55	<i>Azadirachta indica</i> 413
25	<i>Alyxia reinwardtii</i>	244	56	<i>Baccaurea ramiflora</i> 356
26	<i>Amomum biflorum</i>	397	57	<i>Balakata baccata</i> 340
27	<i>Amomum schmidtii</i>	397	58	<i>Baliospermum solanifolium</i> 260
28	<i>Amomum testaceum</i>	190	59	<i>Barleria strigosa</i> 418
29	<i>Amomum verum</i>	189	60	<i>Barringtonia macrostachya</i> 238
30	<i>Ampelocissus martinii</i>	401	61	<i>Bauhinia malabarica</i> 430
31	<i>Amphineurion marginatum</i>	364	62	<i>Beilschmiedia roxburghiana</i> 326
			63	<i>Benkara fasciculata</i> 256

64	<i>Benstonea humilis</i>	281	98	<i>Centotheca lappacea</i>	439
65	<i>Bergera koenigii</i>	449	99	<i>Chassalia chartacea</i>	216
66	<i>Bischofia javanica</i>	282	100	<i>Cheilocostus speciosus</i>	460
67	<i>Bombax anceps</i>	233	101	<i>Chukrasia tabularis</i>	370
68	<i>Bouea oppositifolia</i>	354	102	<i>Cibotium barometz</i>	385
69	<i>Breynia glauca</i>	378	103	<i>Cinnamomum bejolghota</i>	409
70	<i>Bridelia insulana</i>	345	104	<i>Cinnamomum iners</i>	251
71	<i>Bridelia ovata</i>	344	105	<i>Cinnamomum parthenoxylon</i>	294
72	<i>Bridelia retusa</i>	280	106	<i>Cinnamomum sintoc</i>	387
73	<i>Bridelia stipularis</i>	344	107	<i>Cinnamomum subavenium</i>	426
74	<i>Bridelia tomentosa</i>	426	108	<i>Cissampelos pareira</i> var. <i>hirsuta</i>	191
75	<i>Broussonetia kurzii</i>	416	109	<i>Cissus hastata</i>	405
76	<i>Broussonetia papyrifera</i>	314	110	<i>Cladogynos orientalis</i>	239
77	<i>Bucea javanica</i>	382	111	<i>Clausena excavata</i>	421
78	<i>Butea superba</i>	290	112	<i>Clausena guillauminii</i>	412
79	<i>Caesalpinia bonduc</i>	412	113	<i>Cleidion javanicum</i>	255
80	<i>Caesalpinia digyna</i>	202	114	<i>Cleistanthus tomentosus</i>	300
81	<i>Caesalpinia sappan</i>	325	115	<i>Clerodendrum indicum</i>	295
82	<i>Calamus viminalis</i>	448	116	<i>Clerodendrum infortunatum</i>	310
83	<i>Callerya atropurpurea</i>	253	117	<i>Clerodendrum paniculatum</i>	300
84	<i>Cananga brandisiana</i>	413	118	<i>Clerodendrum villosum</i>	328
85	<i>Cananga odorata</i> var. <i>odorata</i>	182	119	<i>Clidemia hirta</i>	227
86	<i>Canarium subulatum</i>	342	120	<i>Clinacanthus nutans</i>	327
87	<i>Capparis adunca</i>	304	121	<i>Combretum indicum</i>	388
88	<i>Capparis micracantha</i>	248	122	<i>Combretum latifolium</i>	454
89	<i>Carallia brachiata</i>	241	123	<i>Congea tomentosa</i>	231
90	<i>Carex indica</i> var. <i>indica</i>	438	124	<i>Coptosapelta flavescens</i>	374
91	<i>Careya arborea</i>	183	125	<i>Cotylelobium lanceolatum</i>	228
92	<i>Caryota mitis</i>	283	126	<i>Crateva adansonii</i> subsp. <i>trifoliata</i>	200
93	<i>Casearia grewiifolia</i>	182	127	<i>Crateva magna</i>	199
94	<i>Cassia fistula</i>	383	128	<i>Cratoxylum cochinchinense</i>	276
95	<i>Cassytha filiformis</i>	419	129	<i>Cratoxylum formosum</i> subsp. <i>formosum</i>	276
96	<i>Catunaregam tomentosa</i>	350	130	<i>Crinum amoenum</i>	187
97	<i>Celastrus paniculatus</i>	184	131	<i>Croton argyratus</i>	320

132	<i>Croton caudatus</i>	224	166	<i>Diospyros mollis</i>	346
133	<i>Croton crassifolius</i>	335	167	<i>Diospyros montana</i>	283
134	<i>Croton hutchinsonianus</i>	321	168	<i>Diospyros racemosa</i>	369
135	<i>Croton persimilis</i>	321	169	<i>Diospyros transitoria</i>	355
136	<i>Croton thorelii</i>	320	170	<i>Diospyros undulata</i>	333
137	<i>Cryptolepis dubia</i>	289	171	<i>Dipterocarpus alatus</i>	372
138	<i>Curcuma aeruginosa</i>	395	172	<i>Dipterocarpus chartaceus</i>	374
139	<i>Curcuma angustifolia</i>	457	173	<i>Dipterocarpus grandiflorus</i>	373
140	<i>Cyanthillium cinereum</i>	442	174	<i>Dipterocarpus kerrii</i>	372
141	<i>Cyathea latebrosa</i>	200	175	<i>Dipterocarpus tuberculatus</i>	331
142	<i>Cystacanthus vitellinus</i>	254	176	<i>Dipterocarpus turbinatus</i>	371
143	<i>Dalbergia oliveri</i>	247	177	<i>Donax canniformis</i>	219
144	<i>Dalbergia parviflora</i>	218	178	<i>Dracaena angustifolia</i>	220
145	<i>Dendrophthoe pentandra</i>	198	179	<i>Dracaena cochinchinensis</i>	235
146	<i>Derris elegans</i>	455	180	<i>Dracaena conferta</i>	204
147	<i>Derris scandens</i>	287	181	<i>Dracaena terniflora</i>	444
148	<i>Desmodium velutinum</i> subsp. <i>velutinum</i>	437	182	<i>Drynaria quercifolia</i>	184
149	<i>Desmos chinensis</i>	422	183	<i>Duabanga grandiflora</i>	392
150	<i>Desmos cochinchinensis</i>	425	184	<i>Elephantopus scaber</i> var. <i>scaber</i>	257
151	<i>Dianella ensifolia</i>	438	185	<i>Eleusine indica</i>	433
152	<i>Dicranopteris linearis</i> var. <i>linearis</i>	252	186	<i>Embelia macrocarpa</i>	403
153	<i>Dillenia indica</i>	352	187	<i>Embelia ribes</i>	402
154	<i>Dillenia obovata</i>	421	188	<i>Enkleia malaccensis</i>	315
155	<i>Dioecrescis erythroclada</i>	348	189	<i>Enkleia thorelii</i>	311
156	<i>Dioscorea alata</i>	363	190	<i>Entada rheedii</i>	415
157	<i>Dioscorea birmanica</i>	362	191	<i>Equisetum ramosissimum</i> subsp. <i>debile</i>	434
158	<i>Dioscorea bulbifera</i>	394	192	<i>Erismanthus sinensis</i>	459
159	<i>Dioscorea hispida</i>	193	193	<i>Erycibe schmidtii</i>	230
160	<i>Dioscorea laurifolia</i>	454	194	<i>Erythrina stricta</i>	291
161	<i>Dioscorea oryzetorum</i>	362	195	<i>Erythrina suberosa</i>	292
162	<i>Diospyros buxifolia</i>	419	196	<i>Erythroxylum cuneatum</i>	204
163	<i>Diospyros diepenhorstii</i>	304	197	<i>Etlingera araneosa</i>	318
164	<i>Diospyros ehretioides</i>	270	198	<i>Etlingera littoralis</i>	318
165	<i>Diospyros malabarica</i>	262	199	<i>Eulophia andamanensis</i>	446

200	<i>Euphorbia antiquorum</i>	411	234	<i>Guioa pleuropteris</i>	405
201	<i>Eurycoma longifolia</i>	313	235	<i>Gymnopetalum scabrum</i>	212
202	<i>Excoecaria oppositifolia</i>	269	236	<i>Gynura pseudochina</i>	322
203	<i>Fagraea fragrans</i>	196	237	<i>Haldina cordifolia</i>	206
204	<i>Fagraea racemosa</i>	267	238	<i>Hapaline benthamiana</i>	305
205	<i>Falconeria insignis</i>	271	239	<i>Harrisonia perforata</i>	217
206	<i>Ficus benjamina</i>	295	240	<i>Hedyotis capitellata</i> var. <i>capitellata</i>	256
207	<i>Ficus hispida</i>	351	241	<i>Helicteres hirsuta</i>	316
208	<i>Ficus racemosa</i>	351	242	<i>Hiptage benghalensis</i> subsp. <i>benghalensis</i>	303
209	<i>Firmiana colorata</i>	316	243	<i>Holarrhena curtisii</i>	338
210	<i>Flacourtia indica</i>	263	244	<i>Holarrhena pubescens</i>	366
211	<i>Flacourtia ramontchi</i>	262	245	<i>Homalium grandiflorum</i>	250
212	<i>Flagellaria indica</i>	449	246	<i>Homonoia riparia</i>	232
213	<i>Flueggea virosa</i>	197	247	<i>Hopea odorata</i>	267
214	<i>Freycinetia sumatrana</i>	280	248	<i>Hoya verticillata</i>	298
215	<i>Garcinia atroviridis</i>	403	249	<i>Hubera cerasoides</i>	195
216	<i>Garcinia bancana</i>	243	250	<i>Hunteria zeylanica</i>	364
217	<i>Garcinia cowa</i>	243	251	<i>Hydnocarpus calvipetalus</i>	188
218	<i>Garcinia lanceifolia</i>	442	252	<i>Hydnocarpus castaneus</i>	188
219	<i>Garcinia pedunculata</i>	404	253	<i>Hydnocarpus ilicifolius</i>	188
220	<i>Garcinia speciosa</i>	334	254	<i>Hydnocarpus kurzii</i>	233
221	<i>Gardenia obtusifolia</i>	189	255	<i>Hydnophytum formicarum</i>	446
222	<i>Gardenia sootepensis</i>	231	256	<i>Hymenocardia punctata</i>	341
223	<i>Getonia floribunda</i>	275	257	<i>Hymenodictyon orixense</i>	401
224	<i>Glycosmis parva</i>	312	258	<i>Hymenopyramis brachiata</i>	183
225	<i>Glycosmis pentaphylla</i>	216	259	<i>Hypoxis aurea</i>	432
226	<i>Gmelina asiatica</i>	242	260	<i>Ichnocarpus frutescens</i>	230
227	<i>Gnetum macrostachyum</i>	367	261	<i>Indigofera hirsuta</i>	217
228	<i>Gnetum montanum</i>	367	262	<i>Ipomoea rubens</i>	376
229	<i>Goniothalamus laoticus</i>	212	263	<i>Irvingia malayana</i>	187
230	<i>Goniothalamus macrophyllus</i>	381	264	<i>Ixora cibdela</i>	215
231	<i>Gonocaryum lobbianum</i>	254	265	<i>Ixora javanica</i>	215
232	<i>Gouania javanica</i>	284	266	<i>Justicia grossa</i>	376
233	<i>Grewia abutilifolia</i>	435	267	<i>Kaempferia elegans</i>	319

268	<i>Kaempferia pulchra</i>	319	302	<i>Mallotus resinusus</i>	359
269	<i>Kaempferia rotunda</i>	398	303	<i>Mammea harmandii</i>	424
270	<i>Knema globularia</i>	390	304	<i>Mammea siamensis</i>	423
271	<i>Knema tenuinervia</i> subsp. <i>setosa</i>	341	305	<i>Mangifera caloneura</i>	358
272	<i>Labisia pumila</i> var. <i>pumila</i>	393	306	<i>Mansonia gagei</i>	235
273	<i>Lagerstroemia calyculata</i>	268	307	<i>Melaleuca cajuputi</i>	427
274	<i>Lagerstroemia floribunda</i> var. <i>floribunda</i>	268	308	<i>Melastoma malabathricum</i> subsp. <i>malabathricum</i>	226
275	<i>Lagerstroemia loudonii</i>	458	309	<i>Melastoma orientale</i>	227
276	<i>Lagerstroemia macrocarpa</i>	458	310	<i>Melientha suavis</i>	324
277	<i>Lagerstroemia speciosa</i>	457	311	<i>Melochia corchorifolia</i>	427
278	<i>Lagerstroemia venusta</i>	431	312	<i>Melodorum fruticosum</i>	391
279	<i>Lannea coromandelica</i>	199	313	<i>Memecylon caeruleum</i> var. <i>floribundum</i>	332
280	<i>Lasia spinosa</i>	323	314	<i>Memecylon ovatum</i>	332
281	<i>Lasianthus chrysoneurus</i>	317	315	<i>Memecylon scutellatum</i> var. <i>scutellatum</i>	453
282	<i>Leea indica</i>	195	316	<i>Mesua ferrea</i>	307
283	<i>Lepionurus sylvestris</i>	444	317	<i>Microcos paniculata</i>	386
284	<i>Lepisanthes fruticosa</i>	252	318	<i>Microcos tomentosa</i>	333
285	<i>Lepisanthes rubiginosa</i>	360	319	<i>Micromelum falcatum</i>	408
286	<i>Leptopus australis</i>	319	320	<i>Micromelum pubescens</i>	445
287	<i>Leucas zeylanica</i>	435	321	<i>Mikania micrantha</i>	212
288	<i>Litsea glutinosa</i>	445	322	<i>Mimusops elengi</i>	337
289	<i>Litsea pierrei</i>	274	323	<i>Mitragyna rotundifolia</i>	186
290	<i>Luffa aegyptiaca</i>	305	324	<i>Mitrephora tomentosa</i>	391
291	<i>Lygodium salicifolium</i>	387	325	<i>Molineria capitulata</i>	259
292	<i>Maclura andamanica</i>	214	326	<i>Molineria latifolia</i> var. <i>latifolia</i>	396
293	<i>Maclura cochinchinensis</i>	201	327	<i>Molineria trichocarpa</i>	394
294	<i>Maerua siamensis</i>	240	328	<i>Momordica charantia</i>	359
295	<i>Maesa ramentacea</i>	211	329	<i>Morinda angustifolia</i> var. <i>angustifolia</i>	370
296	<i>Mallotus barbatus</i>	260	330	<i>Morinda coreia</i>	371
297	<i>Mallotus calocarpus</i>	360	331	<i>Murraya paniculata</i>	201
298	<i>Mallotus coudercii</i>	263	332	<i>Musa acuminata</i> subsp. <i>acuminata</i>	193
299	<i>Mallotus peltatus</i>	410	333	<i>Mussaenda angustisepala</i>	308
300	<i>Mallotus philippensis</i>	232	334	<i>Mussaenda glabra</i>	308
301	<i>Mallotus repandus</i>	225	335	<i>Nauclea orientalis</i>	198

336	<i>Nenga pumila</i>	443	370	<i>Pinus latteri</i>	399
337	<i>Neolamarckia cadamba</i>	186	371	<i>Piper kurzii</i>	330
338	<i>Nephelium hypoleucum</i>	220	372	<i>Piper ribesioides</i>	265
339	<i>Neuropeltis racemosa</i>	363	373	<i>Piper sarmentosum</i>	245
340	<i>Ochna integririma</i>	275	374	<i>Platynerium wallichii</i>	246
341	<i>Oldenlandia corymbosa</i>	437	375	<i>Plumbago zeylanica</i>	240
342	<i>Operculina turpethum</i>	239	376	<i>Polyalthia debilis</i>	193
343	<i>Ophiopogon intermedius</i>	435	377	<i>Polyalthia evecta</i>	298
344	<i>Ophiopogon marmoratus</i>	436	378	<i>Polyalthia suberosa</i>	194
345	<i>Oroxylum indicum</i>	339	379	<i>Popowia pisocarpa</i>	420
346	<i>Oxyceros bispinosus</i>	222	380	<i>Pothos repens</i>	448
347	<i>Oxyceros horridus</i>	222	381	<i>Pothos scandens</i>	264
348	<i>Paederia foetida</i>	336	382	<i>Premna herbacea</i>	209
349	<i>Paederia linearis</i> var. <i>pilosa</i>	433	383	<i>Premna tomentosa</i>	418
350	<i>Paederia pilifera</i>	432	384	<i>Prismatomeris tetrandra</i> subsp. <i>malayana</i>	399
351	<i>Palaquium impressinervium</i>	338	385	<i>Prismatomeris tetrandra</i> subsp. <i>tetrandra</i>	269
352	<i>Pandanus unicornatus</i>	281	386	<i>Protium serratum</i>	356
353	<i>Paraderris elliptica</i>	450	387	<i>Pseuderanthemum graciliflorum</i>	253
354	<i>Paramignya scandens</i>	441	388	<i>Psychotria adenophylla</i>	234
355	<i>Parinari anamensis</i>	355	389	<i>Pterocarpus macrocarpus</i>	311
356	<i>Parkia speciosa</i>	414	390	<i>Putranjiva roxburghii</i>	310
357	<i>Pavetta indica</i> var. <i>tomentosa</i>	211	391	<i>Rauvolfia cambodiana</i>	208
358	<i>Peliosanthes stellaris</i>	453	392	<i>Rauvolfia serpentina</i>	379
359	<i>Peliosanthes teta</i> subsp. <i>teta</i>	422	393	<i>Rennellia morindiformis</i>	292
360	<i>Peltophorum dasyrrhachis</i>	456	394	<i>Rhodamnia dumetorum</i>	332
361	<i>Phanera sirindhorniae</i>	425	395	<i>Rhodomyrtus tomentosa</i>	328
362	<i>Phyllanthus emblica</i>	347	396	<i>Rothea serrata</i>	258
363	<i>Phyllanthus reticulatus</i>	197	397	<i>Rothmannia wittii</i>	443
364	<i>Phyllanthus urinaria</i>	434	398	<i>Rourea mimosoides</i>	288
365	<i>Phyllodium longipes</i>	200	399	<i>Salacia chinensis</i>	203
366	<i>Phyllodium pulchellum</i>	201	400	<i>Salacia macrophylla</i>	414
367	<i>Phytocrene bracteata</i>	261	401	<i>Sapindus rarak</i>	349
368	<i>Picrasma javanica</i>	194	402	<i>Saprosma brunnea</i>	337
369	<i>Pinus kesiya</i>	400	403	<i>Saprosma consimile</i>	258

404	<i>Saraca declinata</i>	430	438	<i>Stephania suberosa</i>	306
405	<i>Scaphium scaphigerum</i>	430	439	<i>Stephania venosa</i>	185
406	<i>Schefflera elliptica</i>	302	440	<i>Sterculia balanghas</i>	314
407	<i>Schima wallichii</i>	361	441	<i>Sterculia foetida</i>	431
408	<i>Schleichera oleosa</i>	264	442	<i>Streblus asper</i>	206
409	<i>Schumannianthus dichotomus</i>	218	443	<i>Streblus ilicifolius</i>	207
410	<i>Scindapsus officinalis</i>	228	444	<i>Streblus taxoides</i>	207
411	<i>Scleropyrum pentandrum</i>	357	445	<i>Strobilanthes quadrifaria</i>	277
412	<i>Scrotochloa urceolata</i>	440	446	<i>Strobilanthes schomburgkii</i>	209
413	<i>Selaginella helferi</i>	436	447	<i>Strychnos axillaris</i>	205
414	<i>Senna alata</i>	250	448	<i>Strychnos lucida</i>	327
415	<i>Senna garrettiana</i>	428	449	<i>Strychnos nux-vomica</i>	429
416	<i>Senna siamea</i>	213	450	<i>Strychnos thorelii</i>	417
417	<i>Senna timoriensis</i>	214	451	<i>Suregada multiflora</i>	208
418	<i>Shirakiopsis indica</i>	406	452	<i>Syzygium antisepticum</i>	428
419	<i>Shorea henryana</i>	228	453	<i>Syzygium cumini</i>	447
420	<i>Shorea obtusa</i>	279	454	<i>Syzygium siamense</i>	242
421	<i>Shorea roxburghii</i>	334	455	<i>Tabernaemontana pauciflora</i>	330
422	<i>Shorea siamensis</i>	379	456	<i>Tacca chantrieri</i>	302
423	<i>Sindora siamensis</i> var. <i>siamensis</i>	348	457	<i>Tacca integrifolia</i>	395
424	<i>Siphonodon celastrineus</i>	350	458	<i>Tamilnadia uliginosa</i>	269
425	<i>Smilax ovalifolia</i>	288	459	<i>Tarenna hoaensis</i>	237
426	<i>Spatholobus harmandii</i>	310	460	<i>Tarlmounia elliptica</i>	274
427	<i>Spatholobus parviflorus</i>	285	461	<i>Tectona grandis</i>	417
428	<i>Sphenodesme ferruginea</i>	284	462	<i>Terminalia alata</i>	377
429	<i>Sphenodesme pentandra</i>	461	463	<i>Terminalia bellirica</i>	407
430	<i>Spondias pinnata</i>	342	464	<i>Terminalia calamansanai</i>	398
431	<i>Stachyphrynium latifolium</i>	259	465	<i>Terminalia chebula</i> var. <i>chebula</i>	407
432	<i>Stachyphrynium repens</i>	197	466	<i>Terminalia citrina</i>	406
433	<i>Stahlianthus campanulatus</i>	393	467	<i>Terminalia mucronata</i>	346
434	<i>Stemona tuberosa</i>	440	468	<i>Tetracera loureiri</i>	378
435	<i>Stemonurus malaccensis</i>	456	469	<i>Thottea tomentosa</i>	452
436	<i>Stenochlaena palustris</i>	309	470	<i>Thunbergia fragrans</i>	452
437	<i>Stephania japonica</i> var. <i>discolor</i>	375	471	<i>Thunbergia grandiflora</i>	410

472	<i>Thunbergia laurifolia</i>	380	506	<i>Zanthoxylum rhetsa</i>	202
473	<i>Thyrsostachys siamensis</i>	324	507	<i>Zingiber gramineum</i>	340
474	<i>Tiliacora triandra</i>	286	508	<i>Zingiber zerumbet</i> subsp. <i>zerumbet</i>	185
475	<i>Tinomiscium petiolare</i>	205	509	<i>Ziziphus attopoensis</i>	204
476	<i>Tinospora baenzigeri</i>	248	510	<i>Ziziphus calophylla</i>	249
477	<i>Tinospora crispa</i>	306	511	<i>Ziziphus cambodiana</i>	264
478	<i>Toddalia asiatica</i>	229	512	<i>Ziziphus oenopolia</i> var. <i>oenopolia</i>	389
479	<i>Toona ciliata</i>	369			
480	<i>Trema orientalis</i>	335			
481	<i>Trevesia palmata</i>	271			
482	<i>Trichosanthes tricuspidata</i> var. <i>tricuspidata</i>	182			
483	<i>Trigonostemon reidioides</i>	390			
484	<i>Typhonium trilobatum</i>	459			
485	<i>Uraría crinita</i>	450			
486	<i>Uraría lagopodioides</i>	439			
487	<i>Uvaria cherrevensis</i>	299			
488	<i>Uvaria grandiflora</i> var. <i>grandiflora</i>	375			
489	<i>Uvaria hahnii</i>	296			
490	<i>Uvaria micrantha</i>	385			
491	<i>Uvaria siamensis</i>	299			
492	<i>Vatica odorata</i>	336			
493	<i>Ventilago denticulata</i>	381			
494	<i>Ventilago harmandiana</i>	230			
495	<i>Vitex glabrata</i>	216			
496	<i>Vitex peduncularis</i>	199			
497	<i>Vitex pinnata</i>	278			
498	<i>Walsura trichostemon</i>	196			
499	<i>Wrightia arborea</i>	366			
500	<i>Wrightia dubia</i>	365			
501	<i>Xantolis burmanica</i>	272			
502	<i>Xantolis cambodiana</i>	272			
503	<i>Xantolis siamensis</i>	273			
504	<i>Xerospermum noronhianum</i>	221			
505	<i>Xylia xylocarpa</i> var. <i>kerrii</i>	256			

ส่วนที่ 5

บรรณานุกรม

ทำเนียบหมอสุนไพรรพื้นบ้าน

E1

นายครรชิต เข้มเฉลิม อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 257 หมู่ที่ 1 ตำบลลาดกระทิง
อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

E2

นายสายยน ไหญ่กระโทก อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 89 หมู่ที่ 15 ตำบลทุ่งมหา-
เจริญ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว
- หนังสือรับรองหมอพื้นบ้านจังหวัดสระแก้ว ออกให้โดยสำนักงาน
สาธารณสุขจังหวัดสระแก้ว เลขที่ สก. 0032.007/248

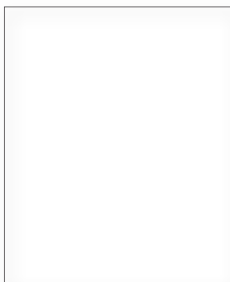
E3

นายเจิม กล้าหาญ อายุ 82 ปี บ้านเลขที่ 295 หมู่ที่ 7 ตำบลคลองตะเกรา
อำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา

N1

นายชาญชัย ศรีนาเมือง อายุ 77 ปี บ้านเลขที่ 41 หมู่ที่ 5 ตำบลชมพู อำเภอ
เนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- หนังสือรับรองหมอพื้นบ้าน ออกให้โดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด
พิษณุโลก เลขที่ พล. 00003/2559

NE1

นายคำภู กันหาลา บ้านเลขที่ 58 หมู่ 8 บ้านศิรีวงกต ตำบลนาแค
อำเภอนายูง จังหวัดอุดรธานี

NE2

นายมานิต สุวรรณแสง อายุ 69 ปี บ้านเลขที่ 41 หมู่ 7 บ้านเพิม ตำบลนาแค
อำเภอนายูง จังหวัดอุดรธานี

NE3

นายจำปี อุ่นแสง บ้านเลขที่ 73 หมู่ 2 บ้านสว่าง ตำบลนาแค อำเภอนายูง
จังหวัดอุดรธานี

NE4

นายอรุณ กลโธง บ้านเลขที่ 33 หมู่ 7 บ้านโนนทอง ตำบลโนนทอง
อำเภอนายูง จังหวัดอุดรธานี

NE5

นายกวณไกล นันทะแสง บ้านเลขที่ 198 หมู่ 7 บ้านนาเมืองไทย ตำบล
น้ำโสม อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

- เกียรติบัตรจากโรงพยาบาลน้ำโสม เชิดชูว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านด้าน
ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

S1

นายจิตร บุญเลื่อง อายุ 79 ปี บ้านเลขที่ 49 หมู่ 12 ตำบลวังมะปรางเหนือ
อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง

- ใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะสาขากการแพทย์แผนไทย ประเภท
เวชกรรมไทย เลขที่ พท.ว. 17694

S2

นายสิทธิพงษ์ วังเมือง อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 18/1 หมู่ 4 ตำบลคลองชีล้อม
อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

- ใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะสาขากการแพทย์แผนไทย ประเภท
เภสัชกรรมไทย เลขที่ พท.ภ. 26050

S3

นายเคียง กลัย้มมาก อายุ 78 ปี บ้านเลขที่ 25 หมู่ 13 ตำบลชัยบุรี อำเภอ
เมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง

- ใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะแผนโบราณ ในสาขาเภสัชกรรม เลขที่
บ.ภ. 15040

เอกสารอ้างอิง

- R1 ก่องกานดา ชยามฤต. 2528. สมุนไพรไทย ตอนที่ 4. ห้างหุ้นส่วนจำกัดชุดิมาการพิมพ์. กรุงเทพฯ.
- R2 _____ 2540. สมุนไพรไทย ตอนที่ 6. ไดมอนด์ พรินติ้ง จำกัด. กรุงเทพฯ.
- R3 ก่องกานดา ชยามฤต และลีนา ผู้พัฒนพงศ์. 2545. สมุนไพรไทย ตอนที่ 7. บริษัท ประชาชาชน จำกัด. กรุงเทพฯ.
- R4 ก่องกานดา ชยามฤต. 2548. พืชมีประโยชน์วงศ์เปล้า. บริษัท ประชาชาชน จำกัด. กรุงเทพฯ. 282 หน้า.
- R5 ชีรยุทธ มีลาภ. 2557. การเจริญเติบโตของตองอาน (*Phytocrene bracteata* Wall. and *Phy. palmata* Wall.) ในวนเกษตรยางพาราและความเป็นไปได้ทางการเงิน. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท, สาขาวิชาพัฒนาการเกษตรและทรัพยากรชายฝั่ง, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- R6 นันทวัน บุญยะประภัสร์ และ อรุณ โชคชัยเจริญพร. 2539. สมุนไพรไม้พุ่มบ้าน เล่ม 1. สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ.
- R7 _____. 2541. สมุนไพรไม้พุ่มบ้าน เล่ม 2. สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ.
- R8 _____. 2542. สมุนไพรไม้พุ่มบ้าน เล่ม 3. สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ.
- R9 _____. 2543. สมุนไพรไม้พุ่มบ้าน เล่ม 5. สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ.
- R10 วิชาญ เอียดทอง. 2551. มารูจักไม้จันทน์กับธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย. วารสารการจัดการป่าไม้ 2 (4): 29-45.
- R11 ปฐมา จันทพล และคณะ. 2557. ความหลากหลายของพืชสมุนไพรสำหรับรักษาอาการไข้จากอุทยานแห่งชาติเขาพนมเบญจา จังหวัดกระบี่. วารสารวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 42(2) 313-326.
- R12 พร้อมจิต ศรีลัมภ์ และคณะ. 2543. สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ. อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), กรุงเทพฯ.
- R13 ลีนา ผู้พัฒนพงศ์. 2530. สมุนไพรไทย ตอนที่ 5. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ฟินนี่พับลิชชิ่ง. กรุงเทพฯ.
- R14 วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล และคณะ. 2538. สยามเภสัชวิทยา: ภูมิปัญญาของชาติ. อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), กรุงเทพฯ.
- R15 _____ และคณะ. 2539. สมุนไพรพุ่มบ้านล้านนา. อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. กรุงเทพฯ.
- R16 สมภาพ ประธานธรรักษ์ และคณะ. 2548. สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 4 กกอีสาน. อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). กรุงเทพฯ.
- R17 สุธรรม อารีกุล. 2552. องค์ความรู้เรื่องพืชป่าที่ใช้ประโยชน์ทางภาคเหนือของไทย เล่ม 2. มูลนิธิโครงการหลวง. อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์. กรุงเทพฯ.
- R18 _____ 2552. องค์ความรู้เรื่องพืชป่าที่ใช้ประโยชน์ทางภาคเหนือของไทย เล่ม 3. มูลนิธิโครงการหลวง. อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์. กรุงเทพฯ.

- R19 อุไร จิรมงคลการ. 2547. ผักพื้นบ้าน 2. พิมพ์ครั้งที่ 1. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), กรุงเทพฯ. 224 หน้า.
- R20 Chayamarit, K. and P.C. van Welzen. 2005. Euphorbiaceae. In: Santisuk, T & Larsen, K.(eds.), Flora of Thailand 8 (1): 1-303. Prachachon Co., Ltd., Bangkok.
- R21 Fitmawati, 2003. *Galearia fulva* (Tul.) Miq. In: Lemmens, R.H.M.J. and Bunyapraphatsara, N. (Editors): Plant Resources of South-East Asia No 12 (3): Medicinal and poisonous plants 3. PROSEA Foundation, Bogor, Indonesia., http://www.asianplant.net/Pandaceae/Galearia_fulva.htm
- R22 Jaipuriar, M.K. 2007. Herbs of Tribal Land Jharkhand, India. Scientific Publishers (India), Jodhpur, India.
- R23 Lemmens, R.H.M.J. and Bunyapraphatsara, N. 2003. Plant Resource of South East Asia 12 (3), Medicinal and poisonous plants 3. Prosea Foundation, Bogor, Indonesia.
- R24 Nootboom, H.B. 1981. Simaroubaceae. In: Smitinand, T. & Larsen, K. (eds.), Flora of Thailand 2 (4): 439-447. The Tistr Press, Bangkok.
- R25 Quattrocchi, U. 2012. CRC World Dictionary of Medicinal and Poisonous Plants: common names, scientific names, eponyms, synonyms, and etymology. vol. 1-5. CRC Press.
- R26 Sosef, M.S.M., et al. 1998. Plant Resource of South East Asia 5 (3), Timber trees: Lesser-known timbers. Prosea Foundation, Bogor, Indonesia.
- R27 Van Valkenburg, J.L.C.H. and Bunyapraphatsara, N. 2002. Plant Resource of South East Asia 12 (2), Medicinal and poisonous plants 2. Prosea Foundation, Bogor, Indonesia.
- R28 Verheij, E.W.M. and Coromel, R.E. 2001. Plant Resource of South East Asia 2, Edible fruits and nuts. Pudoc Wageningen, Netherland.
- R29 Welzen, P.C.V. 1999. Sapindaceae. In: Santisuk, T. & Larsen, K.(eds.), Flora of Thailand 7 (1): 169-250. Diamond Printing, Bangkok.
- R30 โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_02.htm
- R31 โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_05_4.htm
- R32 โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_08.htm
- R33 กลุ่มงานพฤกษศาสตร์ป่าไม้, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, <https://bit.ly/2Tzqmuu>.
- R34 ฐานข้อมูลเครื่องยาสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.thaicrud-edrug.com/main.php?action=viewpage&pid=161>.
- R35 ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, <http://www.qsb.org/Database/plantdb/mdp/medicinal-specimen.asp?id=277>. (1 ส.ค. 2562)

- R36 ฐานข้อมูลพรรณไม้ องค์การสวนพฤกษศาสตร์, <http://www.qsbg.org/Database/plantdb/mdp/medicinal-specimen.asp?id=379>.
- R37 ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=10>.
- R38 อุทยานธรรมชาติวิทยาสิริรุกชาติ โดย มหาวิทยาลัยมหิดล, https://www.pharmacy.mahidol.ac.th/siri/index.php?page=search_detail&medicinal_id=126.
- R39 อุทยานธรรมชาติวิทยาสิริรุกชาติ โดย มหาวิทยาลัยมหิดล, https://www.pharmacy.mahidol.ac.th/siri/index.php?page=search_detail&medicinal_id=29.
- R40 อุทยานธรรมชาติวิทยาสิริรุกชาติ โดย มหาวิทยาลัยมหิดล, https://www.pharmacy.mahidol.ac.th/siri/index.php?page=search_detail&medicinal_id=58.
- R41 Florafaunaweb, <https://www.nparks.gov.sg/florafaunaweb/flora/2/7/2719>.
- R42 Florafaunaweb, <https://www.nparks.gov.sg/florafaunaweb/flora/2/7/2723>.
- R43 Florafaunaweb, <https://www.nparks.gov.sg/florafaunaweb/flora/2/7/2760>.
- R44 Florafaunaweb, <https://www.nparks.gov.sg/florafaunaweb/flora/3/0/3092>.
- R45 Florafaunaweb, <https://www.nparks.gov.sg/florafaunaweb/flora/3/2/3202>.
- R46 Florafaunaweb, <https://www.nparks.gov.sg/florafaunaweb/flora/6/0/6068>.
- R47 Medthai, <https://medthai.com/เลือดควายใบใหญ่/>
- R48 Medthai, <https://medthai.com/แสงใจ/>
- R49 Medthai, <https://medthai.com/โองกางบก/>
- R50 Medthai, <https://medthai.com/โทะ/>
- R51 Medthai, <https://medthai.com/กระทุ่ม/>
- R52 Medthai, <https://medthai.com/กอมขม/>
- R53 Medthai, <https://medthai.com/กะพวมมะพร้าว/>
- R54 Medthai, <https://medthai.com/กัถลั่น/>
- R55 Medthai, <https://medthai.com/กันเกรา/>
- R56 Medthai, <https://medthai.com/คำแสด/>
- R57 Medthai, <https://medthai.com/ข้าแป้น/>
- R58 Medthai, <https://medthai.com/ตุ๊กไถ่ย่าน/>
- R59 Medthai, <https://medthai.com/ต้นเหริยง/>
- R60 Medthai, <https://medthai.com/ตำแยแมว/>
- R61 Medthai, <https://medthai.com/ตัวเกลี้ยง/>
- R62 Medthai, <https://medthai.com/หิ้งถ่อน/>
- R63 Medthai, <https://medthai.com/พะยอม/>
- R64 Medthai, <https://medthai.com/พะวา/>
- R65 Medthai, <https://medthai.com/พังแหรใหญ่/>
- R66 Medthai, <https://medthai.com/มะนาวผี/>
- R67 Medthai, <https://medthai.com/ยางนา/>
- R68 Medthai, <https://medthai.com/ลำพูป่า/>

- R69 Medthai, <https://medthai.com/ส้มแขก/>
- R70 Medthai, <https://medthai.com/สะตอ/>
- R71 Medthai, <https://medthai.com/หมี/>
- R72 Medthai, <https://medthai.com/ห่อข้าวสีดา/>
- R73 Medthai, <https://medthai.com/หางไหลแดง/>
- R74 Stuartxchange.org, <http://www.stuartxchange.org/Malalubigan.html>.
- R75 Useful Tropical Plants Database, <http://tropical.theferns.info/viewtropical.php?id=Archidendron+jiringa>.
- R76 Useful Tropical Plants Database, <http://tropical.theferns.info/viewtropical.php?id=Artabotrys+suaveolens>.
- R77 Useful Tropical Plants Database, <http://tropical.theferns.info/viewtropical.php?id=Clidemia+hirta>.
- R78 Useful Tropical Plants Database, <http://tropical.theferns.info/viewtropical.php?id=Croton+argyratus>.
- R79 Useful Tropical Plants Database, <http://tropical.theferns.info/viewtropical.php?id=Dicranopteris+linearis>.
- R80 Useful Tropical Plants Database, <http://tropical.theferns.info/viewtropical.php?id=Elaeocarpus+grandifloras>.
- R81 Useful Tropical Plants Database, <http://tropical.theferns.info/viewtropical.php?id=Gomphia+serrata>.
- R82 Useful Tropical Plants Database, <http://tropical.theferns.info/viewtropical.php?id=Licuala+spinose>.
- R83 Useful Tropical Plants Database, <http://tropical.theferns.info/viewtropical.php?id=Xerospermum+laevigatum>.
- R84 Medthai, <https://medthai.com/จันทน์ผา/>
- R85 Medthai, <https://medthai.com/จันทนา/>
- R86 Thaicrodedrug.com, <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=57>

